

PLATÓNNOVY SPISY
Svazek IV

Překlad František Novotný

PLATÓN

Kleitofón

Ústava

Timaios

Kritias

PRAHA
2003

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
www.oikoymenh.cz

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna společenských věd
Praha 3 - Vinohrady

K/03/2219

Translation © František Novotný, 1919, 1921, 1942
Copyright © OIKOYMENH, 2003
ISBN 80-7298-067-X

Obsah

Kleitofón	7
Ústava	15
Timaios	377
Kritias	455
<i>Poznámky</i>	<i>473</i>
<i>Seznam zkratek</i>	<i>517</i>
<i>Seznam literatury</i>	<i>521</i>
<i>Ediční poznámka</i>	<i>523</i>

Kleitofón

Sókratés, Kleitofón

Sókratés O Kleitofóntovi, synu Aristónymovu,¹ mně kdosi nedávno vypravoval, že v rozmluvě s Lysiou² haněl besedy se Sókratem, avšak nadmíru vychvaloval společnost Thrasymachovu.³ sv. III
406

Kleit. Ať to byl kdokoli, Sókrate, neopakoval ti správně, co jsem o tobě řekl Lysiovi; neboť něco jsem arci nechválil, avšak něco také chválil. A když je na tobě vidět, že mi to máš za zlé, ale že se děláš, jako by ti na tom nezáleželo, nejraději bych ti to sám vypověděl, zvláště když jsme tu právě sami, aby ses méně domníval, že se k tobě špatně chovám. Tentokráte jsi totiž snad nebyl dobře zpraven, takže se ke mně chováš, jak je vidět, podrážděněji, než by se slušelo; chceš-li však mi dát slovo, rád bych se ho ujal a jsem ochoten mluvit.

Sókr. Však věru by bylo ošklivé, když se ty vynasnažuješ mně prospívat, abych to odmítal; je totiž patrné, že když poznám, v čem jsem horší a v čem lepší, toto budu pěstovat a vyhledávat, onomu se budu vší silou vyhýbat. 407

Kleit. Poslouchej, prosím. Stýkáje se s tebou, Sókrate, často jsem byl překvapen, když jsem tě slyšel, a zdálo se mi, že mluvíš ze všech lidí nejkrásněji, když jsi lidem domlouval, jako bůh na tragické scéně, a takto jsi kázal: „Kam se dáváte unášet, lidé? A nevíte, že neděláte nic z toho, co máte dělat? Vy vynakládáte všechnu péči na to, abyste měli peníze, ale nestaráte se o syny, kterým je odkázete, aby jich uměli spravedlivě užívat; ani pro ně nenalézáte učitele spravedlnosti, jestliže to je předmět učení – pakli však to je předmět cvičení a pěstování, někoho, kdo by je náležitě vypěstoval a vycvičil –, ani jste se ještě dříve takto nepostarali sami o sebe. Ale když vidíte, že jste se vy sami i vaši synové náležitě naučili číst a psát, hudbě a gymnastice – což patrně pokládáte za dokonalou výchovu v zdat-

b
c

nosti –, a potom že nicméně býváte špatní v užívání peněz, jak to, že nepohrdáte nynější výchovou a nehledáte, kdo by učinili přítrž této vaší nevzdělanosti? Vždyť přece tato nepřístojnost a lehkomyšlnost, a ne chybná míra v taktu při doprovodu na lyru, je příčinou, že bratr s bratrem a obce s obcemi jsou v rozbroji, porušující ve svém vzájemném poměru míru a harmonii, a válčící páchají i trpí nejhorší věci. Avšak vy tvrdíte, že nespravedliví jsou nespravedliví ne pro nevzdělanost ani pro neznalost, nýbrž úmyslně, ale na druhé straně zase se odvažujete říkat, že nespravedlnost je věc ošklivá a protivná bohům; jakpak by si tedy někdo úmyslně volil takovéto zlo? Pravíte: kdokoli podléhá rozkoším. Není snad i toto neúmyslné, jestliže vítěziti je úmyslné? Takže vším způsobem úvaha dokazuje, že dopouštěti se bezpráví je neúmyslné a že každý muž soukromě a zároveň i všechny obce veřejně mají na to vynakládat větší péči než nyní.“

Tyto řeči, Sókrate, kdykoli tě slyším často je mluvit, velice se mi líbí a neobyčejně je schvaluji. A také, kdykoli zase k tomu dodáváš, že kdo cvičí tělo a nedbají o duši, dělají druhou takovou věc, že totiž nepečují o činitele, který má vládnout, a horlivě se starají o to, co má být ovládáno. A také, kdykoli pravíš, že čeho kdo neumí užívat, je lépe zanechat užívání toho; jestliže tedy někdo neumí užívat očí ani uší ani vůbec svého těla, pro toho že je lépe ani neslyšet ani nevidět ani ne-užívat těla k nějakému jinému úkonu nežli ho užívat všelijak.

408 A právě tak tomu je s uměním; kdokoli neumí užívat své vlastní lyry, patrně neumí užívat ani sousedovy, a kdo neumí užívat lyry ostatních, neumí užívat ani své, ani žádného jiného nástroje ani žádného statku. A pak se tato tvá řeč krásně končí, že kdo neumí užívat své duše, pro toho že je lépe být duší v klidu a nežít, než aby žil, jednaje sám o sobě; pakli však je nějaká nutnost žít, že pro takového je lépe, aby tedy trávil svůj

b život jako otrok než jako člověk svobodný, odevzdaje jako u lodi kormidlo svého myšlení někomu jinému, tomu, kdo se

naučil umění být kormidelníkem lidí; to umění jsi ty, Sókrate, často nazýval politikou a tvrdil jsi o něm, že je totožné s uměním soudcovským a se samou spravedlností.⁴

Nuže, těmto řečem a jiným takovým velmi četným a velmi krásně mluveným, například že zdatnost je věc učení⁵ a že člověk má především pečovat sám o sebe,⁶ jsem jistě nikdy neodporoval ani, myslím, nikdy později jim nebudu odporovat; soudím o nich, že jsou velmi povzbudivé a velmi prospěšné a docela že nás jakoby spící probouzejí. Tu jsem se zajímal o to, abych uslyšel to další; tebe, Sókrate, jsem se zpočátku na nic nevyptával, nýbrž tvých druhů a společníků a přátel nebo jak se má nazývat jejich poměr k tobě. Mezi těmi jsem se nejprve dotazoval těch, kteří nejspíše jsou od tebe pokládáni za významné osoby, vyptáváje se jich, jaké bylo pokračování té řeči, a jaksi podle tvého způsobu jim předkládá otázky: „Milí přátelé,“ pravil jsem, „jak asi máme nyní přijmout Sókratovo povzbuzování ke zdatnosti, s kterým se na nás obrací? Máme si myslet, že je jediné toto a že není možno tu věc proniknout a dokonale se jí zmocnit, nýbrž že nám po celý život bude úkolem, abychom povzbuzovali ty, kteří ještě nejsou povzbuzeni, a oni zase jiné? Či snad uznávajíce, že to samo má člověk prakticky provádět, musíme se potom dotazovat Sókrata i sami sebe vespolek, co z toho? Jak si představujeme, že se má začínat učení spravedlnosti? Je to tak, jako kdyby nás někdo povzbuzoval, abychom pečovali o tělo, vida, že se jako děti nic nestaráme o to, že je nějaké umění gymnastické a lékařské, a potom nás káral, že je ošklivé vynakládat všechnu péči na pšenici a ječmen a vinnou révu a na všechny ty věci, kterých pracně nabýváme pro tělo, avšak že nevynalézáme žádné umění a žádný prostředek pro toto samo, aby bylo tělo co nejlepší, a to ačkoli takové umění jest. A kdybychom se otázali toho, kdo nás k tomu povzbuzuje, která to umění myslí, snad by řekl, že umění gymnastické a lékařské. Nuže tedy nyní, co si myslíme, které že umění je pro zdatnost duše? Ať se to řekne!“ Tu pak mi

- na to odpověděl ten, který se z nich zdál nejsilnějším: „Je to ono umění, o kterém slyšíš mluvit Sókrata, žádné jiné než spravedlnost.“ Já na to: „Neříkej mi jen jméno, nýbrž takto. Je patrně jisté umění, kterému se říká lékařství. Činnost tohoto umění je dvojitá, jednak vyrábět stále nové lékaře vedle dosavadních, jednak pečovat o zdraví; z těchto činností jedna již není umění, nýbrž dílo umění učícího i učením přijímaného, jemuž říkáme zdraví. Právě tak u stavitelství je dům a umění stavitelské; onen je dílo, toto nauka. Tak také u spravedlnosti za jednu věc uznáváme dělat lidi spravedlivými, jako tam ty odborníky v jednotlivých uměních; a druhá věc, dílo, které je spravedlivý schopen nám vytvářet – co máme za ně pokládat? Pověz!“
- c mi, myslím, odpověděl, že to je to, co je prospěšné, jiný, co je náležité, třetí, co je užitečné, a ten zase, co je výhodné.⁷ Tu já jsem to rozváděl a pravil jsem: „I tam, v každém z umění, jsou tyto pojmy, dělat správné, výhodné, užitečné a tak dále; ale na otázku, k čemu se všechny tyto pojmy vztahují, řekne každé umění svůj vlastní předmět, jako například tesařské umění bude mluvit o pojmech dobře, krásně, náležitě v souvislosti se vznikáním dřevěných výrobků, jež ovšem nejsou umění. Aí se řekne takto i o spravedlnosti!“
- d Nakonec mi odpověděl kdosi z tvých přátel, Sókrate, jehož výpověď se zdála velmi pěknou, že vlastní dílo spravedlnosti, jež nenáleží žádnému z ostatních umění, je to, vytvářet v obcích přátelství. Tento pak na další otázku řekl, že přátelství je věc dobrá, a nikdy ne zlá; avšak přátelství dětí a přátelství zvířat, která my nazýváme tímto jménem, odmítal, když byl znova tázán, pokládat za přátelství; znal totiž ze zkušenosti, že takováto přátelství bývají většinou e spíše škodlivá než dobrá. Vyhýbaje se tedy takovému rozporu tvrdil, že to ani nejsou přátelství a že ti, kdo je takto nazývají, užívají toho jména nepravdivě; skutečné a pravé přátelství že je zcela zřejmě jednomyslnost. A když byl tázán, zdali jednomyslností míní shodu mínění, či vědění, shodu mínění s pohrdáním odmítal; neboť, jak pravil, mezi lidmi nutně vznikají mno-

hé škodlivé shody mínění, avšak o přátelství byl přesvědčen, že to je naprosto dobro a dílo spravedlnosti, takže, jak pravil, totéž je jednomyslnost, jež je vědění, a ne mínění. Když pak jsme se v řeči oetli v této nejistotě, přítomní byli s to činit mu výtky a říkat, že se řeč kruhem vrátila na totéž místo, jako byl začátek, a pravili: „Také lékařství je jakási jednomyslnost i všechna umění vůbec, a dovedou říci, čeho se týkají; avšak spravedlnost nebo jednomyslnost, o které ty mluvíš, si neuvědomila, k čemu se vztahuje, a není zjevno, které jest její dílo.“ 410

Tyto otázky, Sókrate, jsem já nakonec dával i tobě samému a řekl jsi mi, že spravedlnosti náleží škodit nepřítelům a dobře činit přátelům. Avšak později se ukázalo, že spravedlivý nikdy nikomu neškodí, neboť že všechno koná všem ku prospěchu. Na to jsem se tě neptal jednou ani dvakrát, nýbrž vydržel jsem to dlouhý čas, ale pak jsem již měl dost toho žadonění a uznal jsem, že co se týče povzbuzování k péči o zdatnost, děláš to ty nejlépe ze všech lidí, avšak že tu je jedno z dvojího, buď že dovedeš jediňe tolik a nic dále – což by se mohlo vyskytnout i při kterémkoli jiném umění, například že by člověk, který není kormidelníkem, nacvičil chválu toho umění,⁸ že je pro lidi velmi cenné, a o ostatních uměních právě tak; totéž by snad někdo vytkl i tobě stran spravedlnosti, že i když spravedlnost krásně vychvaluješ, proto ještě nejsi o nic více jejím znalcem. Avšak podle mého mínění tomu tak není; je tu jedno z dvojího, buď že ji neznáš, nebo že se nechceš se mnou o ni sdílet. Proto tedy půjdu ve své nejistotě, myslím, i k Thrasymachovi i jinam, kam mohu; vždyť jestliže jsi ochoten již přestat s těmito povzbudivými řečmi ke mně mluvenými, mělo by se stát i nyní totéž, jako kdybych byl povzbuzen o gymnastice, že nemám zanedbávat tělo, a ty bys hned po té povzbudivé řeči vykládal, jakého pěstování mé tělo potřebuje, když je svou přirozeností takové a takové. Měj za to, že Kleitofón uznává, jak je směšné vynakládat péči na jiné věci, avšak duši, pro kterou podnikáme ostatní námahy, tu zanedbávat; a myslí si, že jsem nyní takto

- e řekl i všechny ostatní věci s těmito související, které jsem také právě probral. Pravím to a přitom tě prosím, abys to jistě udělal, abych nemusel, jako nyní, před Lysiou a před ostatními pro něco tě chválit, a pro něco i hanět. Neboť pokud jde o člověka nepovzbuzeného, řeknu o tobě, Sókrate, že pro něho znamenáš velmi mnoho, avšak pro povzbuzeného že jsi skoro i překážkou, zdržující od toho, aby došel k vrcholu zdatnosti a stal se šťastným.

Ústava

Knih první

Sókratés

1. Šel jsem včera do Peiraiea s Glaukónem, synem Aristónovým, pomodlit se k bohyni¹ a také se podívat na její slavnost, jakým způsobem ji vystrojí, neboť ji slavili teď poprvé. Průvod našich lidí byl krásný, ale neméně pěkná byla podívaná na průvod, který pořádali Thrákové. Když jsme se pomodlili a užili slavnosti, vraceli jsme se do města. Jak jsme tak měli namířeno domů, v tom nás spatřil zdaleka Polemarchos, syn Kefalův, a hned poručil služovi, aby běžel za námi a řekl, abychom na něj počkali. A sluha, chytiv mě zezadu za plášť, pravil: Vzkažuje vám Polemarchos, abyste na něj počkali. I obrátil jsem se a ptal se, kde jest jeho pán. Tamhle vzadu jde sem, jen počkejte! Nuže počkáme, pravil Glaukón.

A za malou chvíli přišel Polemarchos, bratr Glaukónův Adeimantos, Nikératos Nikiův a někteří jiní, přicházejíce patrně ze slavnosti.

Tu pak řekl Polemarchos: Sókrate, zdá se mi, že máte namířeno k městu, jako byste hodlali již odejít.

Věru nehádáš špatně, odpověděl jsem.

Nuže vidíš, kolik nás jest?

Jakpak bych neviděl?

Budťo tedy nás přemozte, anebo zde zůstaňte.

Což nezbývá ještě jedna možnost, totiž jestliže vás přesvědčíme, že nás musíte pustiti domů?

Dovedli byste přemluvití někoho, kdo neposlouchá?

To nikoli, děl Glaukón.

Vězte tedy, že my vašich důvodů nebudeme poslouchati.

Tu pravil Adeimantos: Cožpak ani nevíte, že bude večer na počest bohyně pochodňový závod na koních?

Na koních? děl jsem; toť něco nového. To budou mítí pochodně a budou si je při jízdě navzájem podávati? Či jak to myslíš?

Tak jest, pravil Polemarchos. A mimo to bude uspořádána noční slavnost, jež stojí za podívanou; vypravíme se po večeři a podíváme se na tu slavnost. A sejďeme se tam s mnohými hochy a budeme se s nimi baviti. Nuže, nerozmýšlejte se a zůstaňte.

A Glaukón řekl: Jak se podobá, musíme zůstatí.

Dobře, odpověděl jsem, myslíš-li, udělejme tak.

2. Šli jsme tedy domů k Polemarchovi a zastihli jsme tam Lysia a Euthydéma, Polemarchovy bratry, potom Thrasymacha z Chalkédonu, paianského Charmantida a Kleitofóna Aristónymova; také otec Polemarchův Kefalos byl doma. Zdál se mi býti velice zestárlý, bylo tomu totiž už dávno, co jsem ho naposled viděl. Seděl s věncem na hlavě na zvláštním křesle s polštářem; konal totiž právě na dvoře oběť. Sedli jsme si tedy vedle něho, neboť stálo tam kolem dokola několik židlí.

Kefalos, jak mě spatřil, hned mě vítal a pravil: Vzácným hostem jsi, Sókrate, u nás v Peiraieu. A přece bys tu měl býti častěji. Věru, kdybych já měl ještě síly, abych mohl snadno konati cestu do města, nemusel bys chodit ty sem, nýbrž já bych chodil k tobě; takto však bys měl častěji sem přicházeti. Neboť dobře věz, že tou měrou, jak mě opouštějí ostatní tělesné rozkoše, právě tak roste ve mně touha po vážných hovorech a rozkoš z nich. Buď tedy tak laskav a nevyhýbej se společnosti těchhle mých synků a choď sem k nám jako k přátelům a dobrým známým.

Věru, Kefale, odpověděl jsem, já rád hovořím s muži hodně starými; oni totiž jako by byli napřed prošli jakousi cestou, po které i nám snad bude se bráti, a tu si myslívám, že musím u nich hledati poučení, jaká ta cesta jest, zda drsná a obtížná, či snadná a schůdná. A zvláště od tebe, jenž jsi dospěl již k tomu věku, který jest podle slov básníků *na sklonku stáří*,

rád bych zvěděl, zdali je prohlašuješ za obtížnou část života, či zač.

3. Já ti to, ví bůh, Sókrate, povím, jak se na to dívám. Často se scházíváme nás několik skoro stejného věku, zachovávající tak ono staré přísloví;² tu pak většina z nás při takových schůzkách naříká, touží po rozkoších mládí, vzpomíná na požitky lásky, pitky, hostiný a na jiné věci, které s tím souvisí, a rmoutí se, jako by byli zbaveni kdovíjak velikého štěstí, a že prý tenkrát to byl krásný život, nyní však že to již ani život není. Někteří hořekují také nad tím, že jejich rodiny se starým člověkem zle nakládají, a proto zpívají stále touž, jak velikou bídu jim stáří způsobuje. Mně však se zdá, Sókrate, že tu neobviňuji pravého viníka. Neboť kdyby tím bylo vinno stáří, byl bych i já od něho zakusil téhož a také všichni ostatní, kdo dosáhli takového věku. Zatím však setkal jsem se již i s jinými, s kterými tomu tak nebylo, a jmenovitě také jsem se jednou nahodil k tomu, když se kdosi tázal básníka Sofoklea: „Jak se máš, Sofoklee, co se lýče požitků lásky? Jsi ještě s to, abys občoval s ženou?“ A on pravil: „Zadrž, člověče; věru s největší radostí jsem tomu unikl, jako bych byl utekl nějakému zuřivému a ukrutnému pánu.“ Již tenkrát se mi zdálo, že dobře odpověděl, a ne méně i nyní. Neboť v stáří nastává úplný klid a osvobození od takových věcí; když vášně přestanou doléhati a ochabnou, zcela se naplňuje slovo Sofokleovo, že jsme zbaveni velice mnohých a zuřivých pánů. Ale jak tyto věci, tak i onen poměr k rodině má jinou příčinu, nikoli stáří, milý Sókrate, nýbrž povahu lidí. Neboť jsou-li mírní a dobromyslní, i stáří jest jim jen jistou měrou obtížné; pakli ne, takovému člověku, Sókrate, bývá těžké jak stáří, tak mládí.

4. Já jsem se potěšil z těchto jeho řečí a chtěje, aby hovořil ještě dále, podněcoval jsem jej a pravil jsem: Myslím, Kefale, že většina lidí ti nedá za pravdu, když takto mluvíš, nýbrž myslí, že stáří snadno snášíš nikoli pro svou povahu, nýbrž proto, že máš veliké jmění; vždyť se říká, že boháčů mají mnoho útěch.

Máš dobře, on na to, nedávají mi za pravdu. A něco pravdy v tom jest, co říkají, nikoli však tolik, jak si myslí. Než dobrý jest výrok Themistokleův, jenž odpověděl občanu z ostrůvku Serifu, který ho tupil a řekl, že jest slavný ne svou vlastní zásluhou, nýbrž zásluhou obce: „Arcei, ani já bych se nebyl proslavil, kdybych byl ze Serifu, ani ty, kdybys byl z Athén.“ A stejně lze říci o těch, kdo nejsou bohatí a stáří těžce snášejí, že na jedné straně ani poctivý člověk by nenesl úplně lehce stáří spojené s chudobou, na druhé straně ani nepoctivý, i kdyby zbohatl, nikdy by nežil v pokoji sám se sebou.

Zdalipak jsi, Kefale, své jmění z větší části podědil, či sis ho sám dobyl?

- b Čeho jsem si dobyl, Sókrate? Co se týče hospodaření, jsem uprostřed mezi dědem a otcem. Neboť děd a jmenovec můj zdědil jmění skoro tak veliké, jaké mám nyní já, a mnohonásobně je zvětšil, ale Lysanios, můj otec, ještě více je zmenšil, než jest nyní. A já se spokojím, nezanechám-li je těmto svým dědicům menší, nýbrž aspoň o něco málo větší, než jsem je přijal.

- c Proto jsem se tě na to otázel, děl jsem, že se mi zdálo, že ke svému jmění příliš nelneš, to pak dělávají obyčejně ti, kdo si ho sami nedobyli; kdo však si ho dobyli sami, mají je dvojnásobně rádi nežli ostatní. Neboť jako básníci milují své básně a otcové své děti, tak i lidé vlastním přičiněním zbohatlí hledí si peněz předně jakožto svého díla a pak, jako ostatní, pro užitek. Proto také jsou nepřijemní ve společenském styku, protože nechtějí chváliti nic než bohatství.

Máš pravdu.

- d 5. Ba ovšem, děl jsem. Ale ještě mi pověz toto: co myslíš, která největší výhoda ti vzešla z toho, že máš veliké bohatství?
V tom by mi asi málo lidí uvěřilo. Dobře věz, Sókrate, že je-li člověk blízký předtuše své smrti, napadá ho strach a péče o věci, o které se dříve nestarával. Neboť báje, které se vypravují o podsvětí, že kdo zde porušil právo, tam má býti trestán, jimž se až dosud smál, tehdy mučí jeho duši, aby snad nebyly
- e

pravdivé; a tu – buď pro slabost stáří, nebo že jest již blíže oněch věcí a jaksi lépe je vidí – sám naplňuje se úzkostí a bázňí a hned uvažuje a pátrá, zdali snad komu nějak neukřivdil. Tu pak, kdo nalézá ve svém životě mnoho křivd, ten i ze spánku jako děti často uleknut se probouzí a žije v očekávání zlého; kdo však si není vědom ničeho nespravedlivého, toho stále provází libá a dobrá naděje, *živitelka v stáří*, jak také praví Pindaros. Věru hezky to pověděl, Sókrate, že kdo strávil život spravedlivě a zbožně, *toho sladká provází naděje, která srdce občerstvuje a v stáří živitelkou jest, která nejvíce smrtelných vrtkavou mysl řídí*. Pravdivá to slova a velmi podivuhodná. A právě v této věci má bohatství podle mého soudu velmi velkou cenu, ale ne pro každého, nýbrž pro člověka poctivého a řádného. Neboť aby mohl člověk odejít na onen svět beže strachu, že třeba proti své vůli někoho ošidil nebo přelhal nebo že zůstal dlužen bohu nějaké oběti nebo lidem peníze, k tomu přispívá velkou měrou jmění. Má ovšem i mnoho jiných výhod; avšak vážíme-li jednu s druhou, myslel bych, Sókrate, že toto není nejmenší věc, pro kterou bych pokládal bohatství rozumnému muži za nejvýše užitečné.

Velmi dobře, Kefale, děl jsem. Ale co se týče té vlastnosti samé, spravedlnosti, nazveme ji jen tak prostě pravdivostí a správným vrácením, přijal-li kdo něco od druhého, či možno i to konati někdy spravedlivě, někdy nespravedlivě? Povím příklad: kdybych přijal od přítele duševně zdravého zbraň a ten by zešílel a žádal jí nazpět, každý by zajisté řekl, že ani nejsem povinen takové věci vraceti, ani že by nejednal spravedlivě, kdo by ji vrátil, ani na druhé straně kdo by chtěl člověku v tom stavu mluvit ve všem pravdu.

Správně díš.

Není tedy toto správný výměr spravedlnosti, mluvit pravdu a vraceti, co kdo přijal.

Ba jistě jest, Sókrate, vpadl do řeči Polemarchos, ač je-li co věřiti Simónidovi.³

Nuže dobrá, vece Kefalos, a tím vám odevzdávám rozmluvu, neboť se musím starat již o oběť.

Tak tedy, pravil Polemarchos, já jsem tvým dědicem?

Ovšem, odpověděl s úsměvem a šel k oběti.

- e 6. Mluv tedy, děl jsem, když jsi dědicem rozmluvy, který výrok Simónidův o spravedlnosti nazýváš správným?

Že spravedlivé jest dávatí každému, co jsme mu dlužní; tato jeho slova se mi zdají býti dobrá.

- Zajisté, není snadno Simónidovi nevěřiti – moudrý to věru a božský muž –, ale co těmito slovy myslí, tomu snad ty, Polemarchu, rozumíš, ale já to nevím. Jistě totiž nemyslí to, co jsme právě říkali, vraceti někomu uloženou věc, vyžaduje-li jí nazpět nemáje zdravého rozumu; a přece, co si kdo k nám uložil, to jsme mu dlužní, ne?

Ano.

Avšak nesmí býti nikterak vráceno tehdy, kdykoli toho někdo požaduje nazpět bez zdravého rozumu?

Pravda.

Tedy pravděpodobně něco jiného než toto myslí Simónidés svým výrokem, že spravedlivé jest vraceti, co jsme dlužní.

Věru, bůh ví, něco jiného; myslí totiž, že přátelé přátelům jsou dlužni činiti něco dobrého, zlého však nic.

- b Rozumím, děl jsem – že totiž nevrací dlužné věci ten, kdo vrátí někomu u sebe uložené peníze, jestliže navrácení a přijetí může způsobiti škodu a jsou-li příjemce i vracející přáteli –, nechceš říci, že to jest smysl slov Simónidových?

Ovšemže.

A což nepřátelům, těm třeba vraceti, ať jsme jim dlužni cokoliv?

Vším způsobem, pokud jim jsme co dlužní; dlužen pak jest podle mého mínění nepřítel nepříteli to, co mu patří, totiž něco zlého.

- c 7. Simónidés tedy, jak se podobá, vyslovil, co jest spravedlivé, po způsobu básníků hádankou. Myslel totiž, jak patrné, že

to jest spravedlivé, dávati každému, co mu náleží, a to nazval slovem dlužné.

Ale co tím myslíš?

U Dia, děl jsem, kdyby se ho někdo zeptal: „Simónide, komu a co dlužného a náležitého dává umění lékařské, aby si tím zasloužilo svého jména?“, co myslíš, že by nám odpověděl?

Patrně, že tělům léky, pokrmy a nápoje.

Komu a co dlužného a náležitého dává umění, které se jmenuje kuchařství?

Pokrmům chutnou úpravu.

Dobrá. Komu tedy a co dává umění, které by se pak mohlo nazývati spravedlností?

Máme-li se držeti, Sókrate, toho, co bylo řečeno výše, přátelům prospěch a nepřítelům škodu.

Tedy činiti přátelům dobře, nepřítelům zle, to nazývá Simónidés spravedlností?

Zdá se mi tak.

Kdopak nejlépe dovede nemocným přátelům činiti dobře a nepřítelům zle vzhledem k nemoci a zdraví?

Lékař.

A kdo plujícími vzhledem k nebezpečnosti na moři?

Kormidelník.

A co spravedlivý? V kterém oboru a vzhledem k jakému výkonu jest nejschopnější přátelům prospívati a nepřítelům škoditi?

Po mém zdání ve válce, bojem proti nepříteli a spojenectvím.

Dobře; ovšem těm, kdo nejsou nemocni, milý Polemarchu, jest lékař nepotřebný.

Pravda.

A také těm, kdo nekonají plavby, kormidelník.

Ano.

Zdalipak jest také těm, kteří nevedou války, spravedlivý nepotřeben?

To se mi nikterak nezdá.

333 Jest tedy spravedlnost užitečná i v míru?

Ano, jest užitečná.

Jistě i rolnictví, či ne?

Ano.

K opatřování plodin?

Ano.

A jistě i ševcovství?

Ano.

Řekl bys asi, že k opatřování obuvi?

Ovšem.

A což spravedlnost? Které věci bys myslel že se jejím přispěním v míru užívá nebo nabývá?

Vzájemných styků, záležejících na smlouvě.

Těmi vzájemnými styky rozumíš společenství či něco jiného?

Ano, společenství.

b Nuže, zdalipak jest při hře v šachy⁴ dobrým a užitečným společníkem spravedlivý muž či vycvičený hráč?

Vycvičený hráč.

A při kladení cihel a kamenů jest spravedlivý muž užitečnějším a lepším společníkem než stavitel?

Nikoli.

A v kterém tedy společenství jest spravedlivý muž lepším společníkem než kitharista, jako jest kitharista lepší než spravedlivý při hře na kitharu?

Podle mého zdání v tom společenství, kde jde o peníze.

c Snad vyjímaje to, Polemarchu, kde jde o užití peněz, například kdykoli jest třeba společně za peníze koupiti nebo prodati koně; to náleží, jak myslím, znalci koní, či ne?

Patrně.

A když jde o loď, stavitele lodí nebo kormidelníku?

Podobá se.

Při kterém tedy způsobu společného užití stříbra nebo zlata jest spravedlivý muž užitečnější než ostatní?

Kdykoli jde o to, bezpečně je uložití, Sókrate.

Myslíš tedy, když nejde o to, aby se peněz užívalo, nýbrž aby ležely?

Ovšem.

Když se tedy peněz neužívá, tehdy jest jim spravedlnost d k užítku?

Skoro se zdá.

A kdykoli tedy jest třeba bezpečně schovati vinařský srp, jest užitečná spravedlnost, jak společnosti, tak jednotlivci; ale kdykoli se ho má užívatí, jest k užítku umění vinařské?

Patrně.

A tak řekneš také o štítu i lyře, že když jde o to, schovati je a neužívatí jich, jest užitečná spravedlnost, když však jest třeba jich užívatí, umění vojenské a hudební?

Nutně.

A tak tedy i ve všech ostatních věcech jest spravedlnost při užívání neužitečná, při neužívání však užitečná?

Skoro se zdá.

8. To by tedy, příteli, spravedlnost nebyla nic tak tuze vzác- e ného, je-li užitečná jen pro to, čeho se neužívá. Uvažme však toto. Kdo v zápase pěstním nebo v kterémkoliv jiném dovede nejlépe zasaditi ránu, zdalipak ten také nejlépe nedovede se jí uchrániti?

Ovšem.

Nuže není-li ten, kdo se dovede vystříhat nemoci, nejschopnější, aby ji někomu tajně způsobil?

Mně se tak zdá.

Jistě také jest ten dobrým strážcem tábora, kdo dovede tajně 334 vyslíditi nepřátelské záměry i ostatní podniky?

Ovšem.

Co tedy kdo dovede dobře hlídati, to dovede i dobře ukrásti.

Podobá se.

Jestliže tedy spravedlivý dobře dovede peníze opatrovati, dovede je dobře i ukrásti.

Tak aspoň plyne z naší úvahy.

- Tedy jakýmsi zlodějem se nám objevil, jak se podobá, muž spravedlivý; a zdá se mi, že ses tomu naučil od Homéra. Ten b totiž chválí Autolyka, děda Odysseova ze strany matčiny, a praví o něm, že nade všechny lidi vynikal *zlodějstvím a křivopřísežnictvím*. Podle tebe, Homéra a Simónida jest tedy spravedlnost pravděpodobně jakési umění zlodějské, arci ku prospěchu přátel a ke škodě nepřátel. Neřekl jsi to tak?

Bůh ví, že ne, ale už sám nevím, co jsem řekl; toho mínění jsem však ještě teď, že spravedlnost přátelům prospívá a nepřátelům škodí.

- c Ale zdalipak jmenuješ přáteli ty, kteří *se zdají* někomu řádní, či ty, kteří *jsou* řádní, byť se i nezdáli? A zrovna tak nepřátele?

Jest přirozeno, že koho kdo pokládá za dobrého, toho miluje, koho však za špatného, toho nenávidí.

Nuže zdalipak se lidé v tom nemýlí, že mnozí se jim zdají řádní, ač nejsou, a mnozí naopak?

Ano, mýlí.

Těm tedy jsou dobří nepřáteli a špatní přáteli?

Ovšem.

- d Ale přesto jest pak pro tyto lidi spravedливо špatným prospívati a dobrým škoditi?

Patrně.

Ale dobří jsou přece spravedliví a neschopni jednati nespravedlivě?

Pravda.

Podle tvé řeči jest tedy spravedlivé činiti zle lidem, kteří se nedopouštějí žádného bezpráví.

To ne, Sókrate, neboť ta myšlenka, jak se podobá, jest špatná.

Spravedливо tedy jest nespravedlivým škoditi a spravedlivým prospívati?

Tato myšlenka jest zřejmě lepší než ona.

- e Pro mnohé tedy, kteří se zmýlili v lidech, bude to míti, Polemarchu, ten následek, že pro ně bude spravedливо škoditi přátele-

lům – mají totiž za přátele lidi špatné –, nepřátelům pak prospívají – neboť to jsou lidé dobří; a takto budeme tvrditi pravý opak toho, co pravil podle našeho výkladu Simónidés.

Ba věru, takový to má následek. Nuže opravme to, neboť se zdá, že jsme neužili správně pojmů přítel a nepřítel.

Jaké to užití myslíš, Polemarchu?

Že kdo *se zdá* řádný, ten *že* jest přítel.

A jak to máme nyní opravit? děl jsem.

Že přítelem jest ten, kdo *se zdá a také jest* řádný; kdo však se zdá řádný, ale není, ten *že* se zdá, ale není přítelem. A o nepříteli platí týž výměr. 335

Podle této řeči bude tedy, jak se podobá, přítelem dobrý, nepřitelem špatný.

Ano.

Myslíš tedy, abychom doplnili výměr spravedlivého proti svému prvnímu určení, že spravedlivé jest příteli dobře činiti a nepříteli zle; nyní máme k tomu dodat, že jest spravedlivé dobře činiti dobrému příteli a škoditi špatnému nepříteli?

Ano, takový výměr by byl podle mého zdání zcela dobrý. b

9. Podle toho tedy sluší spravedlivému muži škoditi vůbec někomu na světě?

Ba ovšem; lidem špatným a nepřátelům třeba přece škoditi.

Když se škodí koním, stávají se lepšími či horšími?

Horšími.

A co se na nich zhoršuje, dobré vlastnosti psí či koňské?

Koňské.

Tedy i psi, kterým se škodí, zhoršují se ve vlastnostech psích a ne koňských?

Nutně.

Co však se týče lidí, příteli, neměli bychom také tak říci, že když se jim škodí, zhoršují se v dobrých vlastnostech lidských? c

Ovšemže.

Nuže, není spravedlnost dobrá vlastnost lidská?

I to jest nutně pravda.

A tedy ti lidé, kterým se škodí, nutně se stávají, přáteli, nespravedlivějšími.

Podobá se.

Zdalipak mohou hudebníci hudebním uměním činiti lidi ne-hudebními?

Nemožno.

Anebo odborní jezdci jezdeckým uměním neznalými jízdy?

Nelze.

Ale spravedliví spravedlností nespravedlivými ano? Anebo
d vůbec ctností dobří špatnými?

Ne, to není možno.

Pravda, vždyť studiti není, myslím, vlastností tepla, nýbrž jeho opaku.

Ano.

Ani zavlažovati vlastností sucha, nýbrž jeho opaku.

Ovšem.

Tedy ani škoditi nenáleží dobrému, nýbrž jeho opaku.

Patrně.

Člověk spravedlivý jest zajisté dobrý?

Ovšemže.

Nenáleží tedy spravedlivému, Polemarchu, škoditi ani pří-teli, ani komu jinému, nýbrž jeho opaku, člověku nespraved-livému.

e Zdá se mi, že máš zcela pravdu, Sókrate.

Praví-li tedy kdo, že spravedlivé jest dávati každému, co mu jsme dlužni, a myslí tím, že muž spravedlivý jest povinen ne-přátelům škoditi, přátelům však prospívati, nebyl moudrý, kdo to řekl. Neboť nemluvil pravdu; vždyť jak se nám ukázalo, ni-kde a nikdy není spravedlivé někomu škoditi.

Připouštím.

Budeme tedy společně bojovati já a ty proti každému, kdo by tvrdil, že to řekl Simónidés nebo Bias nebo Pittakos nebo některý jiný z moudrých a blahoslavených mužů.⁵

Já jistě jsem hotov účastniti se toho boje.

Ale víš, čím jest podle mého zdání výrok, že spravedlivé jest přátelům dobře činiti a nepřátelům škoditi? 336

Či?

Myslím, že Periandrův nebo Perdikkův nebo Xerxův nebo Isménia thébského nebo některého jiného boháče, který myslí, že má velikou moc.⁶

To máš zcela pravdu.

Dobrá, děl jsem; avšak poněvadž se ukázalo, že ani v tomto není spravedlnost a spravedlivé, co jiného by to asi bylo?

10. Ještě za naší rozmluvy Thrasymachos často se strojíl vpadnouti nám do řeči, ale přítomní mu bránili, chtějíce vyslechnouti náš hovor až do konce; avšak sotva jsme umlkli a já jsem pronesl tuto otázku, již se nezdržel, nýbrž, vzchopiv se k útoku jako divoká šelma, vrhl se na nás, jako by nás chtěl rozsápat. b

Já a Polemarchos byli jsme leknutím omámeni; on pak na nás zvolal: Jaké žvásty to tlacháte již tak dlouho, Sókrate? A jakou pošetilost to tropíte, krčíte se jeden před druhým? Jestliže opravdu chceš věděti, co jest spravedlnost, nebuď jen samá otázka a nezakládej si na vynucování odpovědi, kterou kdo dá – vždyť víš, že tázati se jest snazší než odpovídati –, nýbrž také sám odpověz a řekni, co myslíš, že jest spravedlivé. Ale ať mi neříkáš, že to jest nezbytné nebo prospěšné nebo užitečné nebo výhodné nebo příslušné, nýbrž tvá slova buďtež jasná a určitá; věz, že se nespokojím, budeš-li mluvíti takovéto tlachy. c d

Zděsil jsem se té řeči a dívaje se na něho měl jsem strach; a kdybych nebyl dříve naň pohlédl než on na mne,⁷ myslím, že bych byl oněměl. Takto však, když počínal při své vlastní řeči upadati v zuřivost, podíval jsem se naň dříve, takže jsem byl s to, abych mu odpověděl, i řekl jsem třesa se: Thrasymachu, nezlob se na nás; neboť jestliže já i zde přítel ve svých úvahách činíme nějaké chyby, věř, že chybujeme proti své vůli. Kdyby- e

chom hledali zlato, jistě bychom se dobrovolně jeden před druhým při hledání nekrčili a nemařili tak jeho nalezení: proto když hledáme spravedlnost, věc nad všechno zlato vzácnější, nemysli, že bychom si tak bez rozumu navzájem ustupovali a nesnažili se ze všech sil, aby se nám objevila. Věř nám to, příteli. Ale bezpochyby na to nestačíme; proto by mnohem více slušelo vám znalcům, abyste nás litovali, než abyste se na nás horšili.

11. A on uslyšev to vypukl v posupný smích a řekl: U Hé-
raklea, to jest ta obvyklá Sókratova ironie; já jsem to věděl
a hned napřed říkal těmto zde, že nebudeš chtít odpovídati, ný-
brž že, se budeš přetvařovati a spíše všechno jiného dělati, než
abys odpovídal, jestliže by se tě kdo na něco tázal.

Tys jistě moudrý muž, Thrasymachu, děl jsem; proto jsi
dobře věděl, že kdyby ses někoho zeptal, kolik jest dvanáct,
a hned při otázce napřed mu řekl: „Ať mi, člověče, neříkáš,
dvanáct že jest dvakrát šest nebo třikrát čtyři nebo šestkrát dvě
nebo čtyřikrát tři; věz, že se nespokojím, budeš-li mluvití tako-
vé tlachy,“ – bylo by ti, myslím, zřejmo, že by ti nikdo nemohl
odpovídati při takovém způsobu otázek. Ale kdyby ti řekl:
„Thrasymachu, jak to myslíš? Nesmím dáti žádnou z odpo-
vědí, které jsi napřed uvedl? Ani tehdy ne, ty podivíne, jestli-
že některá z nich jest vskutku správná, nýbrž mám říci něco
jiného než pravdu? Či jak to myslíš?“ – co bys mu na to odpo-
věděl?

Nech toho! Jako by tohle bylo stejné s tam tím.

Nevím, proč by nebylo, děl jsem; pakli však to vskutku není
podobné a tázanému se to takovým jen zdá, nemyslíš, že nic-
méně poví svůj názor, ať mu to zapovíme nebo ne?

Nejspíše tedy i ty tak učiníš; proti čemu jsem se já ohradil,
z toho ty dáš něco za odpověď?

Nepodivil bych se, děl jsem, kdyby se mi po úvaze tak uzdálo.

A což, ukáží-li já jinou odpověď o spravedlnosti, než jsou
tyto všechny, lepší? Jaký si navrhuješ trest?⁸

Jaký jiný, než kterého si zaslouhuje nevědoucí? Má zajisté se dáti poučiti od vědoucího; tedy i já si navrhuji, aby se mi dostalo tohoto trestu.

Ty jsi dobrý, pravil; ale kromě poučení zaplat také peníze! Ovšem, až budu mít.

Peníze tu jsou, pravil Glaukón. Než jde-li jen o peníze, mluv, Thrasymachu; neboť my všichni Sókratovi přispějeme.

Ovšem bezpochyby aby si Sókratés mohl véstí podle svého obyčeje: sám neodpovídati, nýbrž chytati jiného při odpovědích za slovo a vyvracetí mu je. e

Jakpak by mohl kdo odpověděti, můj milý, předně když věci nezná, ani netvrdí, že ji zná, za druhé, třeba snad má o ní nějaké mínění, když však mu jest od muže nikterak ledajakého zakázáno, aby svého úsudku nevyslovoval? Ale tobě spíše sluší mluvití; neboť ty tvrdíš, že to víš a že to dovedeš pověděti. Nuže nerozmýšlej se, odpovědej a vyhov tak jednak mně, jednak také neodpírej poučiti tuhle Glaukóna i ostatní. 338

12. Po těchto mých slovech Glaukón i ostatní ho prosili, aby tak učinil. A na Thrasymachovi bylo viděti, že by rád promluvil, aby se vyznamenal, jsa si jist, že může dáti výbornou odpověď; stavěl se však, jako by stál o to, abych já byl odpovídajícím. Ale konečně povolil a řekl: To jest ta Sókratova moudrost: sám nechce poučovati, nýbrž obchází a sám se učí od jiných a není za to ani vděčen. b

Že se učím od jiných, děl jsem, to jsi řekl pravdu, Thrasymachu; tvrdíš-li však, že nejsem vděčný, nepravdu díš; vždyť se odvděčuji, jak jen mohu. Mohu pak jedině chváliti, neboť peněz nemám. A že to ochotně činím, zdá-li se mi něčí řeč dobrá, dobře poznáš ihned, jakmile dáš svou odpověď; jistě totiž mám za to, že tvá řeč bude dobrá. c

Nuže tedy slyš. Já tvrdím, že spravedlivé není nic jiného, než co jest silnějšímu prospěšné. – Ale proč mě nechválíš? To se ti nechce.

Až napřed pochopím, co těmi slovy myslíš; neboť nyní to ještě nevím. Co jest silnějšímu prospěšné, pravíš, že jest spravedlivé. Jak si tohle, Thrasymachu, myslíš? Vždyť přece jistě nechceš říci něco takového: jestliže zápasník Púlydamas⁹ jest silnější než my a jeho tělu prospívá hovězí maso, tedy i nám, d kteří jsme slabší než on, tento pokrm jest prospěšný a zároveň spravedlivý.

Ty jsi vskutku protiva, Sókrate, a vykládáš si můj výrok tak, jak bys jej mohl co nejvíce překroutiti.

Nikoli, můj milý, jen pověz zřejměji, co myslíš.

Copak nevíš, pravil, že některé obce mají vládu tyranů, jiné demokracii, jiné aristokracii?

Jak bych nevěděl?

A toto zřízení, vláda, má zajisté v každé obci moc?

Ovšemže.

e · Dává pak zákony každá vláda podle svého prospěchu, demokracie demokratické, tyranie tyranské a tak dále; a pak prohlásí, že toto, co jim samým prospívá, jest pro ovládané spravedlivé, a kdo to překročuje, toho trestají, pravíce, že jedná protizákonně a nespravedlivě. To tedy jest ta spravedlnost, můj drahý, jež jest po mém soudě ve všech obcích táž, prospěch 339 právě vládnoucí strany; tato však má moc, takže při správném usuzování vychází závěr, že všude totéž jest spravedlivé, totiž prospěch silnějšího.

Nyní jsem pochopil, co myslíš; avšak zdali jest to správné, či ne, to se teprve pokusím pochopiti. I ty jsi tedy, Thrasymachu, odpověděl, že spravedlivé jest to, co jest prospěšné – a přece mně jsi zakazoval, abych tak neodpovídal –, ovšem přidáno b jest tu slovo „silnějšímu“.

Malý to snad jen přídavek.

Ještě ani není zjevno, není-li veliký; avšak že jest třeba zkoumati, zdali mluvíš pravdu, to jest zjevno. Neboť poněvadž i já uznávám, že spravedlivé jest cosi prospěšného, ty však přidá-

váš a mluvíš o prospěchu silnějšího, což já dobře nevím, proto jest třeba to zkoumati.

Zkoumej.

13. Tak se stane, děl jsem. A tak mi pověz: není-li pravda, také poslouchati vládnoucích, myslíš, že jest spravedlivé?

Arciže.

Zdalipak jsou vládcové v jednotlivých obcích neomylní, či mohou také v něčem pochybiti?

Ovšemže mohou také v něčem pochybiti.

Tedy při své činnosti zákonodárné bezpochyby dávají jedny zákony správně, leckteré však ne?

To si myslím.

„Správně“ pak znamená, že dávají zákony sobě prospěšné, „nesprávně“, že sobě neprospěšné? Či jak to myslíš?

Takto.

Cokoli však ustanoví, poddaní mají činiti, a to jest spravedlivé?

Jak by ne?

Podle tvé řeči jest tedy spravedlivé netoliko činiti to, co prospívá silnějšímu, nýbrž i opak, co mu neprospívá.

Co to mluvíš? otázal se.

To, co mluvíš ty, jak se mi aspoň zdá; ale uvažujme lépe. Shodli jsme se, že správcové, nařizující spravovaným něco konati, druhdy chybují proti svému prospěchu, že však cokoli správcové nařizují, spravovaným jest spravedливо činiti. Neshodli jsme se na tom?

Myslím, že ano.

Nuže tedy věz, že jsi připustil, že jest spravedливо konati také věci vládcům a silnějším neprospěšné, kdykoli vládcové proti své vůli nařizují věci jim samým škodlivé, a pro poddané, jak tvrdíš, jest spravedливо činiti, co oni nařídí – nedochází tehdy, velemoudrý Thrasymachu, takto nutně k tomu, že spravedlivé jest konati opak toho, co ty tvrdíš? Vždyť se přece slabším nařizuje činiti věc silnějšímu neprospěšnou.

340 Bůh ví, Sókrate, pravil Polemarchos, to jest zcela jasné. Ovšem, jestliže ty mu to dosvědčíš, vpadl do řeči Kleitofón. A nač, pravil jsem, jest třeba svědka? Thrasymachos uznává, že vládcové nařizují někdy věci sobě škodlivé, avšak poddaným že jest spravedlivo je konati.

Ano, Polemarchu, neboť konati nařízení vládců prohlásil Thrasymachos za spravedlivé.

b Ano, Kleitofónte, a na druhé straně také prohlásil za spravedlivé, co jest prospěšné silnějšimu. Mimo tyto obě zásady dále uznal, že silnější někdy nařizují slabším a poddaným činiti věci sobě neprospěšné. Podle těchto přiznání to, co silnějšimu prospívá, o nic více by nebylo spravedlivé nežli to, co mu neprospívá.

Ale, pravil Kleitofón, prospěchem silnějšiho mínil to, o čem by silnější sám měl za to, že mu prospívá; to že má slabší konati, a to pokládal za spravedlivé.

Ale tak to nebylo řečeno, pravil Polemarchos.

c Na tom nic nezáleží, Polemarchu, pravil jsem, nýbrž jestliže to nyní Thrasymachos takto míní, přijmeme to od něho v tomto smyslu.

14. A řekni mi, Thrasymachu: bylo to tohle, co jsi chtěl zváti spravedlností, totiž co silnějšim prospívá podle zdání silnějšiho, ať jest to vskutku prospěšné, nebo ne? Tak tomu máme rozuměti?

Nikoli, pravil; či se domníváš, že silnějšim nazývám člověka chybujícího, právě když se dopouští chyby?

d Ovšemže jsem se domníval, že to tak míníš, když jsi přiznával, že vládcové nejsou neomylní, nýbrž že také v lecčems chybují.

Sókrate, ty jsi v řeči pravý sykofantés.¹⁰ Tak například nazýváš snad lékařem toho, kdo chybuje v zacházení s nemocnými právě vzhledem k těm jeho chybám? Nebo počtářem toho, kdo by chyboval v počítání, tehdy, kdykoli chybuje, a vzhledem k této chybě? Ale to jistě jen tak říkáme, že lékař chybil a poč-

tář chybil a stejně tak učitel; ve skutečnosti však jistě žádný z těchto nikdy nechybje, pokud jest tím, čím jej jmenujeme; takže v přesném smyslu slova – protože i ty dbáš přesného e
mluvení – žádný odborník nechybje. Neboť chybující chybje z nedostatku vědění, tedy v tom, v čem není odborníkem; proto žádný řemeslník nebo mudřec nebo vládce nechybje tehdy, když jest vskutku vládcem, ale přesto každý by řekl: lékař chybil a vládce chybil. Věz tedy, že takový smysl měla ona má odpověď; v plné přesnosti jest to tak, že vládce, pokud jest vládcem, nechybje, a nechybje-li, že nařizuje, co jest pro něj 341
nejlepší, a to že jest poddanému konati. Takže spravedlivým jmenuji totéž, co na začátku své řeči, totiž činiti, co jest prospěšné silnějším.

15. Dobrá, Thrasymachu, děl jsem; tobě tedy se zdám sykofantem?

Ovšemže.

To proto, že se domníváš, že jsem ti dal úkladně onu svou otázku, abych ti v rozpravě uškodil?

Dobře to vím. Ale nebude ti to nic platno; neboť tvé škůdnictví mi neujde, a když mi neujde, násilím proti mně tvá řeč nic nezmůže. b

Ani bych se o to nepokusil, vážený příteli. Avšak aby se nám nepříhodilo zase něco takového, urči, zda míníš vládce a silnějšího, jak se obvykle říká, či vládce v přesném smyslu slova, jak jsi právě nyní vykládal, toho, v jehož prospěch jednati bude slabšímu spravedlivé, právě proto, že jest to prospěch silnějšího.

Vládce v nejpřesnějším smyslu. Nyní si prováděj své škůdnictví a sykofantuj, můžeš-li – o žádnou shovívavost se tě neprosím –, však jistě nebudeš s to. c

Což myslíš, že jsem tak šílený, že bych se pokoušel stříhati Iva a sykofantovati Thrasymacha?¹¹

Ted' aspoň ses pokusil, ač jsi i na to zde krátký.

Dostí takových řečí, pravil jsem. Než pověz mi: lékař v přesném smyslu, jak jsi právě vykládal, jest vydělavatelem peněz, či opatrovatelem nemocných? A rozuměj pravého lékaře.

Opatrovatelem nemocných.

Což kormidelník? Jest pravý kormidelník velitelem lodníků, či plavcem?

d Velitelem lodníků.

Nesmíme se podle mého mínění ohlížeti na to, že pluje na lodi, a nelze ho zváti lodníkem, neboť kormidelníkem sluje ne vzhledem k plavbě, nýbrž vzhledem k svému umění a ke svému vezení nad lodníky.

Pravda.

Není-liž pak každému z těchto něco prospěšné?

Ovšem.

Není-liž pak umění určeno k tomu, aby hledalo a poskytovalo toho, co jest každému prospěšné?

Ano, k tomu jest.

Nuže, zdalipak jest každému z umění prospěšné něco jiného, než aby bylo co možná dokonalé?

e Jaký smysl má tato otázka?

Jako kdyby ses mne zeptal, zda stačí tělu, že jest tělem, či ještě něčeho potřebuje, řekl bych toto: zcela jistě ještě něčeho potřebuje. Proto také máme nyní vynalezeno umění lékařské, že tělo jest vadné a nepostačuje mu, aby bylo takové. K tomu účelu tedy bylo zjednáno to umění, aby tělu poskytovalo, co mu prospívá. Co se ti zdá, byla by tato má řeč správná, či ne?

342 Správná.

A což jest snad samo umění lékařské vadné nebo zda vůbec některé jiné umění ještě potřebuje nějaké dokonalosti – tak asi jako oči zraku a uši sluchu, k nimž proto musí přistoupiti zvláštní umění, které by opatrovalo a poskytovalo věci jim prospěšných –, zdalipak jest i v umění samém jakási vadnost a má snad každé umění potřebí jiného umění, které by opatrovalo věci pro ně prospěšné, a toto opatřující umění zase jiného a tak

dále až donekonečna? Či opatří si každé samo věci sobě prospěšných? Či nemá potřebí ani sama sebe, ani jiného k hledání toho, co by prospívalo jeho vadnosti? Neboť jednak asi v žádném umění není žádné vadnosti ani chyby, jednak nepřísluší umění, aby vyhledávalo věci prospěšných něčemu jinému než tomu, co jest jeho předmětem; samo však, je-li řádné, jest bez nedostatku a bez kazu, pokud zachovává ve svém celku svou přesnou podstatu. A uvažuj o tom v onom přesném smyslu: jest to tak, či jinak?

Patrně takto.

Neopatřuje tedy lékařství věci prospěšných lékařství, nýbrž tělu.

Ano.

Ani jezdeckví věci prospěšných jezdeckví, nýbrž koním; tak ani žádné jiné umění neslouží samo sobě – vždyť toho nepotřebuje –, nýbrž tomu, co jest jeho předmětem.

Tak se zdá.

Avšak, Thrasymachu, umění přece vládnou a mají moc nad tím, co jest jejich předmětem.

Tu přisvědčil jen velmi nerad.

Tedy žádná znalost neopatřuje ani nenařizuje prospěchu toho, co jest silnější, nýbrž toho, co jest slabší a co jest od ní ovládáno.

Souhlasil nakonec i s tímto, ale pokoušel se o to přítí; když pak projevil souhlas, řekl jsem: Není-li pravda, že ani žádný lékař, pokud jest lékař, neopatřuje ani nenařizuje, co jest prospěšno lékaří, nýbrž co jest prospěšno nemocnému? Neboť jsme se shodli na tom, že lékař v přesném smyslu jest vládcem nad těly, ale ne výdělkářem. Či neshodli jsme se na tom?

Přisvědčil.

Zajisté také pravý kormidelník jest vládcem nad plavci a nikoli plavcem?

Přijato.

Nebude tedy takovýto kormidelník a správce opatřovati a nařizovati, co jest prospěšné kormidelníku, nýbrž co plavci a spravovanému.

Neochotně přisvědčil.

Nuže tedy, děl jsem, Thrasymachu, ani nikdo jiný na žádném vůdčím místě, pokud jest vůdčí osobou, neopatřuje ani nenařizuje prospěchu svého, nýbrž prospěchu toho, co mu jest podřízeno a čemu svou prací slouží; na to a na prospěch a slušné potřeby toho hledí ve všech svých řečech i ve všech svých činech.

343 16. Když jsme došli až sem ve své rozpravě a všem bylo zřejmé, že pojem spravedlnosti se přesunul na opačnou stranu, Thrasymachos, místo aby odpovídal, řekl: Pověz mi, Sókrate, máš chůvu?

Jak to? tázal jsem se; nebylo by lépe, abys odpovídal, než dávatí takovéhle otázky?

Protože si nevšímám, že máš rýmu, a neutře ti nos, ač bys toho potřeboval, když jí nevidíš na dobytek ani na pastýře.

A proč vlastně?

- b Protože se domníváš, že ovčáci a skotáci dbají o dobré bravu a skotu, a když jej vykrmují a jemu slouží, že snad hledí na něco jiného než na prospěch pánův a svůj; a tak také se domníváš, že vládcové v obcích, kteří jsou skutečnými vládci, smýšlejí o poddaných jinak, než jak kdo smýšlí o ovcích, a že snad přemýšlejí dnem i nocí o něčem jiném než o pramenech svého
- c vlastního prospěchu. A tak daleko jsi vzdálen od správného mínění o spravedlivém a spravedlnosti i nespravedlivém a nespravedlnosti, že nevíš, že spravedlnost a spravedlivé jest vlastně cizí dobro, prospěch silnějšího a vládnoucího, avšak vlastní škoda poslouchajícího a sloužícího, kdežto nespravedlnost že jest pravý opak a že vládne nad lidmi vpravdě prostého ducha a spravedlivými, poddaní pak že konají, co jest prospěšné onomu silnějšímu, a svými službami činí onoho šťastným, sebe
- d však ani dost málo. Tímto způsobem pak je třeba pozorovati, prostoduchý Sókrate, že spravedlivý muž proti nespravedlivé-

mu všude pochodí špatně. Předně při vzájemných smlouvách soukromých, kdekoli spravedlivý s nespravedlivým vstoupí do spolku, nikde neshledáš, že by při rozchodu spolku větší zisk měl spravedlivý než nespravedlivý, nýbrž naopak. Dále co se týče poměru k obci; kdykoli jde o nějaké dávky, spravedlivý ze stejného jmění přispívá více, onen méně, ale když o užitky, nezískává tento nic, onen mnoho. A když oba zastávají nějaký e úřad, údělem spravedlivého jest, ne-li ještě nějaká pokuta, aspoň to, že jeho hospodářství zanedbáváním hyne, z obce však sám žádného užitku nemá, protože jest spravedlivý; mimo to se znepráčeteluje s příbuznými a známými, když jim nechce prokázati žádné služby proti právu. U nespravedlivého však má se to všechno právě naopak. Mám totiž na mysli člověka, o jakém jsem právě teď mluvil, který má příležitost obohacovati se ve 344 velkém; nuže takového pozoruj, chceš-li posouditi, oč více mu v soukromí prospívá býti nespravedlivým člověkem nežli spravedlivým. Nejsnáze pak to poznáš, jestliže se obrátíš k nejdokonalejší nespravedlnosti, jež činí pachatele bezprávi nejbláznějším člověkem, ty pak, kterým bylo ukřivděno a kteří by se nechtěli křivdy dopustiti, nejnešťastnějšími. Jest to tyranie, jež nikoli v malém, nýbrž hromadně, úkladně i násilím, odnímá b cizí majetek, statky posvátné i neposvátné, soukromé i veřejné. Když někdo jiný z toho odcizí jen část a vyjde to najevo, bývá trestán a upadá v největší hanbu – svatokrádci, lidokupci, lupiči, podvodníky a zloději bývají nazýváni, kdo se proviní jen jednotlivými takovými zločiny –, když však někdo se zmocní nejen majetku občanů, nýbrž i je samy si porobí a učiní otroky, taková lidé místo těchto potupných jmen bývají nazýváni šťastnými a blahoslavenými, a to netoliko od spoluobčanů, nýbrž c i ode všech ostatních, kteří uslyší, že ten člověk jest pachatelem svrchovaného bezprávi; neboť kdo odsuzuje bezprávi, činí tak, ne že by se bál bezprávi páchat, nýbrž z obavy, aby ho neutrpěl. Takto jest, Sókrate, bezprávi – děje-li se dostatečně velikou měrou – věc silnější než spravedlnost, důstojnější svo-

bodného muže a lépe slušící pánu, a jak jsem tvrdil hned na začátku, spravedlivé jest prospěch silnějšího, avšak nespravedlivé přináší vlastní osobě užitek a prospěch.

- d 17. Po těchto slovech měl Thrasymachos úmysl odejít, když nám byl jako lázeňský vylil přes uši silný proud své řeči; ale přítomní ho nepustili, nýbrž přinutili ho, aby zůstal a podal důkaz o tom, co tvrdil. I já sám jsem ho snažně prosil a řekl: Slovný Thrasymachu, takovou řeč jsi na nás vrhl a chceš odejít dříve, než jsi dal nebo dostal náležité poučení, zdali se e má ta věc tak, či onak? Či se domníváš, že to jest maličkost, co hodláš určit, ta správa života, při které by každý z nás žil život nejprospěšnější?

Já že se domnívám, děl Thrasymachos, že tomu jest jinak?

- Podobá se, že aspoň o nás žádné péče nemáš a nestaráš se, zda budeme žíti hůře či lépe, když neznáme toho, co ty sám, jak pravíš, znáš. Nuže, můj milý, hled' to ukázati i nám – nás je 345 tolik a tu nebudeš mít špatně uloženo, cokoli dobrého nám propůjčíš –, já věru aspoň za sebe ti pravím, že tomu nevěřím a nemyslím, že by nespravedlnost byla užitečnější než spravedlnost, ani jestliže jí kdo nechává vůli a nezabraňuje jí dělati, co sama chce. Než, můj milý, budiž si kdo nespravedlivý a budiž schopen páchat bezpráví buď skrytě lstí nebo zjevně násilím, b přece mne nepřesvědčuje, že by to bylo užitečnější než spravedlnost. To snad cítí i leckdo jiný z nás, nejen já sám; přesvědč nás tedy, slovný příteli, dostatečnými důvody, že nesprávně smýšlíme, pokládáme-li spravedlnost za cennější než nespravedlnost.

A jak bych tě přesvědčil? otázal se. Neboť nejsi-li přesvědčen tím, co jsem právě teď mluvil, jak bych ti ještě pomohl? Či ti mám ty myšlenky po lžičkách vpraviti do tvé duše?

- Při Diovi, nikoli, děl jsem; než předně, cokoli řekneš, při tom setrvej, anebo měníš-li to, mčň to zjevně a neklamej nás. c Takto však vidíš, Thrasymachu – musíme totiž přihlídnouti ještě k předešlým příkladům –, že kdežto jsi napřed mluvil

o skutečném lékaři v přesném smyslu, později ses domníval, že při skutečném pastýři už nemusíš přesně setrvati, nýbrž myslíš, že jakožto pastýř vypásá ovce hledě ne na prospěch ovcí, nýbrž na dobré sousto jako nějaký hodovník a člověk, který si chce vystrojiti hostinu, nebo zase na výhodný prodej jako obchodník a ne jako pastýř. **Avšak pastýřství přece nenáleží péče o nic jiného, než aby tomu, k čemu jest zřízeno, poskytovalo nejlepšího prospěchu – neboť aby ono samo pro sebe bylo nejlepší, o to jest přece dostatečně postaráno, pokud mu totiž nic nechybí k pravému pastýřství –**, a v tomto smyslu jsem pokládal za nutné, abychom uznali, že každá správa jakožto správa nepečuje o prospěch ničeho jiného než onoho, co jest spravováno a pěstováno, a to ve správě obecní i soukromé. Co pak se týče správců v obcích, těch skutečných správců, domníváš se, že vládnou z ochoty?

Ne, při Diovi, nedomnívám se to, nýbrž jistě to vím.

18. Jakže, Thrasymachu? otázal jsem se. Nevidíš, že ostatních správ nikdo nechce zastávati z ochoty, nýbrž žádají platu, předpokládajíce, že nebudou míti prospěchu ze správcovství oni, nýbrž spravovaní? **Neboť řekni mi tohle: není pro nás každé z umění rozdílné od ostatních tím, že má rozdílnou působnost? A neodpovídej proti svému mínění, slovutný příteli, abychom přece dospěli k něčemu určitému.**

Ano, jest tím rozdílné.

Jistě nám tedy poskytuje každé z nich i nějakého zvláštního užítku, a nikoli všechna umění společného, **jako například lékařství zdraví, kormidelnictví bezpečnost při plavbě a tak dále?**

Ovšem.

Tedy i námezdnictví mzdu? Neboť to jest jeho působnost; či pokládáš lékařství a kormidelnictví za jedno a totéž umění? **Anebo chceš-li to bráti přesně, jak sis to učinil zásadou, když někdo jest kormidelníkem a cítí se přitom zdrav, protože mu prospívá plouti na moři, nazýváš toto jeho umění proto spíše lékařstvím?**

To přece ne.

Ani námezdnictví, myslím, nenazveš lékařstvím, jestliže někdo při námezdné práci jest zdrav.

To ne.

A což lékařství námezdnictvím, jestliže někdo za léčení mzdu bere?

c Ne.

Nuže, zdalipak jsme se neshodli, že užitek každého umění jest zvláštní?

Budiž.

Jestliže tedy všichni pracovníci mají společně nějaký užitek, patrně, že jest tu ještě nějaký společný a týž činitel, jehož užívají a od něhož mají užitek.

Podobá se.

Podle našeho soudu tedy, mají-li pracovníci užitek, vydělávají si mzdu, jest to následek toho, že užívají ještě také umění námezdného.

Přisvědčil, ale neochotně.

d Nemá tedy jednotlivý pracovník tohoto prospěchu, brání mzdy, ze svého vlastního umění, nýbrž máme-li to přesně posuzovati, lékařství dělá zdraví a námezdnictví mzdu, a podobně stavitelství dělá dům a námezdnictví je doprovázející mzdu, a tak všechna ostatní umění, každé koná svůj úkol a prospívá tomu, k čemu jest zřízeno. Pakli však se mzda nepřipojí, má pracovník ze svého umění nějaký užitek?

Patrně ne.

e Zdalipak tehdy ani neposkytuje užitku, když pracuje zadarmo?

Myslím, že poskytuje.

Nuže tedy, Thrasyachu, to jest již zřejmé, že žádné umění ani žádná správa neopatřuje svého vlastního prospěchu, nýbrž, jak jsme již dávno pravili, opatřuje a nařizuje to, co prospívá spravovanému, dbajíc o prospěch jeho, slabšího, a nikoli o prospěch silnějšího. Proto také, milý Thrasyachu, jsem prá-

vě řekl, že nikdo nechce dobrovolně vládnouti a z ochoty se zabývati napravováním cizích bolestí, nýbrž že žádá mzdy, poněvadž ten, kdo chce dobře pracovati podle zásad svého umění, nikdy nezjednává ani nenařizuje svého vlastního prospěchu při svém odborném nařizování, nýbrž prospěch spravovaného. Proto tedy, jak se podobá, musí se dávatí mzda těm, kteří se mají odhodlati vésti správu, ať už peníze nebo čest anebo poku-
ta, jestliže by kdo nechtěl správu vésti.

347

19. Jak to myslíš, Sókrate? otázal se Glaukón. Těm dvěma druhům mzdy rozumím, o jaké však pokutě to mluvíš a jak to, že ji počítáš ke mzdě, to jsem nepochopil.

Pak tedy nechápeš mzdy nejlepších, řekl jsem, kterou dostávají nejslušnější mužové za svůj úřad, kdykoli jej přijímají. Či nevíš, že býti žádostiv peněz a cti pokládá se za hanbu a také jest hanba?

b

Arciže.

Proto tedy, děl jsem, dobří nechtějí vládnouti ani pro peníze ani pro čest; neboť nechtějí slouti ani námezdníky, když by zjevně za svůj úřad dostávali mzdu, ani zloději, když by si sami z něho brali. Na druhé straně ani pro čest, neboť nejsou ctižádostivci. **Musí se tedy na ně s nutností a trestem, mají-li úřady přijímati – a proto se podle všeho obecně pokládá za nečestné o úřady se ucházeti a nečekati na nucení –, největším pak trestem jest býti pod vládou špatnějšího, jestliže člověk sám úřadu nepřijímá. Ze strachu před tím trestem patrně přijímají slušní lidé úřady, když je vůbec přijímají; pak se chápou vlády, ne jako by přicházeli k něčemu dobrému, ani s myšlenkou, že se při ní dobře pomějí, nýbrž v poznání, že to jest nutné a že tu není lepších lidí, než jsou sami, nebo rovných, kterým by ji světili. Neboť kdyby se vyskytla obec, složená ze samých mužů dobrých, vedl by se podle všeho boj o nevládaření, jako nyní o vladaření, a tu by se jasně ukázalo, že v povaze vsutku pravého správce není, aby si hleděl prospěchu svého, nýbrž prospěchu toho, komu vládne; takže každý rozumný**

c

d

e raději by si zvolil sám míti od jiného prospěch než ve prospěch jiného se namáhati. V tom tedy s Thrasymachem nikterak nesouhlasím, že spravedlivé jest to, co prospívá silnějšímu. Ale o tom budeme uvažovati ještě jindy; avšak mnohem vážnějším se mi zdá, co nyní tvrdí Thrasymachos, že prý totiž život člověka nespravedlivého jest lepší než spravedlivého. Jakkpak by sis ty vybral, Glaukóne? A které z obou tvrzení se ti zdá pravdivější?

Že život spravedlivého jest užitečnější.

348 Slyšel jsi, kolik předností Thrasymachos právě vypočítal v životě nespravedlivého?

Slyšel jsem, ale nevěřím.

Chceš tedy, abychom se pokusili mu dokázati, budeme-li moci naléztí jak a kudy, že nemluví pravdu?

Jakkpak bych nechtěl!

b Nuže tedy, jestliže se proti němu postavíme a budeme mluviti řeč proti řeči, kolik předností má na druhé straně býti spravedliv, a pak zase on a opět jinou my, bude třeba ty přednosti sečítati a měřiti, kolik jich každý na které straně uvádíme, a nakonec budeme potřebovati nějakých soudců, aby mezi námi rozhodli; pakli však budeme zkoumati, jako jsme právě činili, vespolečným dohodováním o jednotlivých otázkách, budeme sami zároveň soudci i řečníky.

Ovšemže.

Jak tedy chceš.

Tím druhým způsobem.

20. Nuže tedy, Thrasymachu, začněme znova a odpověz nám na tuhle otázku: **tvrdíš, že dokonalá nespravedlnost jest prospěšnější než dokonalá spravedlnost?**

c Ovšemže to tvrdím a také jsem pověděl důvody.

Nuže a jak se na ně díváš z tohoto stanovíště: jedno z nich asi jistě nazýváš ctností, druhé špatností?

Jak by ne?

Zajisté spravedlnost ctností, nespravedlnost špatností?

To asi, miláčku, když výslovně tvrdím, že nespravedlnost prospívá, spravedlnost však nikoli.

Jak tedy?

Právě naopak.

Tedy spravedlnost špatností?

To ne, nýbrž velmi ušlechtilou dobromyslností.

Nespravedlnost tedy nazýváš zlomyslností?

Nikoli, nýbrž chytrostí.

Zdají se ti, Thrasymachu, lidé nespravedliví také rozumnými a dobrými?

Ano, ti, kteří jsou dokonale nespravedliví a dovedou obce i národy podmaňovati si pod svou moc; ty však myslíš, že já snad míním zloděje opasků. Užitečné jsou ovšem i takové věci, zůstávají-li skryty. Ale to nestojí za řeč, nýbrž jen to, co jsem právě uvedl.

Tomu rozumím, co chceš říci, ale tomuhle jsem se podivil, že nespravedlnost počítáš ke ctnosti a moudrosti, spravedlnost však k opačnému.

Ovšemže tak činím.

To jest již trochu příliš tvrdé, milý druhu, a není tak hned nasnadě, co na to říci. Kdybys byl tvrdil, že nespravedlnost sice prospívá, ale zároveň uznával jako někteří jiní, že jest to špatnost nebo věc nečestná, mohli bychom o tom něco říci, přidržující se obecného mínění; ale takto patrně řekneš, že nespravedlnost jest něco krásného a silného, když ses ji odvážil pokládati za ctnost a moudrost, a přičteš jí i všechny ostatní vlastnosti, které jsme my přičítali spravedlnosti.

Tvé tušení má zcela pravdu.

Avšak přesto třeba bez zaleknutí útočiti na takovou řeč zkoumáním, dokud jen mohu mít za to, že mluvíš, co myslíš. Mně se totiž zdá, Thrasymachu, že nyní docela nežertuješ, nýbrž že pronášíš své názory o pravdě.

Co ti na tom záleží, je-li to opravdu můj názor, či není, a proč nevyvracíš řeči samé?

- b Nic na tom nezáleží, řekl jsem. Než pokus se odpovědět i jen ještě na toto: zdá se ti, že **spravedlivý by chtěl mít nějakou přednost před spravedlivým?**

Docela ne, sice by nebyl tak zdvořilý a dobromyslný člověk, jako jest nyní.

A což chtěl by dělati více, než jest spravedlivé?

Ani to ne.

Ale zdalipak by žádal mít přednost před nespravedlivým a pokládal by to za spravedlivé, či nepokládal?

Pokládal, děl, a žádal by si toho, ale nedokázal by to.

- c Ale na to se netáží, nýbrž na to, zdali před spravedlivým spravedlivý si neřádá a nechce mít přednost, ale před nespravedlivým ano.

Ovšem, tak tomu jest.

A což nespravedlivý? Zdalipak ten si žádá mít přednost před spravedlivým mužem a spravedlivým jednáním?

Jak by ne, když přece chce mít přednost přede všemi.

Nespravedlivý bude se tedy domáhati přednosti i před nespravedlivým člověkem a jednáním a bude se o závod snažiti, aby sám ze všech nejvíce získal?

Tak jest.

- d 21. **Řekněme to tedy takto: spravedlivý nechce mít přednosti před sobě rovným, nýbrž před sobě nerovným, nespravedlivý však i před rovným i nerovným.**

Výborně jsi to pověděl.

Nespravedlivý pak jest rozumný a dobrý, spravedlivý však ani to, ani ono.

I to jest správné. Tedy nespravedlivý také *se podobá* rozumnému a dobrému, spravedlivý však se nepodobá?

Jakpak se nemá takovým také *podobati*, kdo sám takový *jest*, a kdo není, nepodobati?

Dobře. Každý z obou tedy jest takový jako ti, kterým se podobá?

Jak jinak?

Dobrá, Thrasymachu; pravda, že jmenuješ někoho hudebníkem, jiného pak nehudebníkem?

e

Arciže.

Který z nich podle tvého soudu něčemu rozumí a který nerozumí?

Hudebník zajisté rozumí, nehudebník nerozumí.

Nuže také v tom, čemu rozumí, soudíš, že jest dobrý, v tom však, čemu nerozumí, špatný?

Ano.

A co lékař? Není tomu také tak?

Tak jest.

Myslíš tedy, můj milý, že by hudebník, ladě lyru, chtěl býti něco více než hudebník v napínání a povolování strun nebo že by si žádal nějaké přednosti?

Nemyslím.

A což před nehudebníkem?

Nutně.

A co lékař? Chce v nařizování jídla a pití míti nějakou přednost před lékařem nebo lékařským výkonem?

350

To přece ne.

Ale před nelékařem?

Ano.

Hled' tedy všeobecně na znalost a neznalost, zdali myslíš, že jakýkoli znalec by si chtěl činiti větší nároky než jiný znalec, buď v jednání nebo v řeči, a ne tytéž jako jemu podobný, jde-li o tentýž výkon.

Nutně asi tomu tak jest.

Což pak znalec? Nechtěl by stejně míti přednost i před znalcem i před neznalcem?

b

Snad ano.

Jest znalec moudrý?

Ano.

Moudrý pak dobrý?

Ano.

Tedy dobrý a moudrý nebude chtít mít přednost před podobným sobě, nýbrž před nepodobným a protivným.

Pravděpodobně.

Avšak špatný a nemoudrý jak před podobným sobě, tak před nepodobným.

Patrně.

Nuže a nespravedlivý člověk, Thrasymachu, domáhá se nám přednosti i před nepodobným i před podobným? Či netvrdil jsi tak?

Ano.

- c Spravedlivý se však nebude domáhati přednosti před podobným sobě, nýbrž před nepodobným.

Ano.

Spravedlivý tedy se podobá moudrému a dobrému, nespravedlivý však špatnému a nemoudrému.

Skoro se zdá.

Avšak tu jsme souhlasně uznali, že komu každý z obou jest podoben, takový že jeden i druhý jest.¹³

Ano, uznali.

Spravedlivý tedy se nám ukázal dobrým a moudrým, nespravedlivý nemoudrým a špatným.

- d 22. Thrasymachos všechno to sice uznal, ale ne tak lehkou a ztěžkou, všechen zpocen, neboť ke všemu bylo léto – tehdy také jsem uzřel, co ještě nikdy předtím, Thrasymacha se červenati –; když jsme se tedy dohodli, že spravedlnost jest ctnost a moudrost, nespravedlnost však špatnost a nevědomost, řekl jsem: Dobrá, to bychom tedy měli vyřízeno; řekli jsme však také, že nespravedlnost jest něco silného. Či se nepamatuješ, Thrasymachu?

- e Pamatuji. Avšak mně se nelíbí, ani co nyní mluvíš, a mám o tom svůj úsudek. Kdybych jej chtěl vysloviti, jistě bys řekl, že řečním jako v nějaké schůzi lidu. Buď mě tedy nechej povědět, co chci, nebo, chceš-li se ptáti, ptej se; já pak ti budu jako

babičkám, když vypravují pohádky, říkati „dobře“ a k tomu příkyvovati i vrtěti hlavou.

Jen ne proti svému přesvědčení!

Abych ti učinil po vůli, když mě nenecháš mluvit. A co jiného chceš?

Bůh ví, že nic, odpověděl jsem; ale chceš-li to udělati, dělej; já se pak budu tázati.

Taž se tedy.

Nuže tedy táži se na totéž jako prve – abychom tu věc po pořádku probrali –, jak se asi má spravedlnost k nespravedlnosti. Bylo totiž řečeno, že nespravedlnost jest něco mocnějšího a silnějšího než spravedlnost; nyní však, jestliže spravedlnost jest moudrost a ctnost, snadno se asi ukáže i silnější než nespravedlnost, když přece nespravedlnost jest nevědomost, o čem by snad již nikdo nepochyboval. Ale nechci, Thrasymachu, takto prostě odbýti svou úvahu, nýbrž chci uvažovati tímto způsobem: **připouštíš snad, že může býti nespravedlivá obec a že se pokouší nespravedlivě v porobu uváděti a také jí uvedla jiné obce, mnohé pak porobené že drží ve své moci?**

Jak by ne? A právě nejlepší obec a nejdokonaleji nespravedlivá bude to činiti v největší míře.

Rozumím, děl jsem, vždyť tohle byla tvá řeč. Ale dívám se při ní na toto: **zdali obec, která nabývá nadvlády nad druhou, bude prováděti tu moc bez spravedlnosti, či nutně jen se spravedlností?**

Jestliže se věci mají tak, jak jsi právě tvrdil – spravedlnost jest moudrost –, se spravedlností; pakli však, jak jsem tvrdil já, s nespravedlností.

Jsem tomu velmi rád, Thrasymachu, že nekýveš jenom ano a ne, nýbrž zcela hezky odpovídáš.

To dělám tobě k vůli.

23. To jsi hodný. Nuže tedy udělej mi i tohle k vůli a řekni: jestliže obec nebo vojsko nebo loupežníci nebo zloději nebo nějaká jiná rota se společně vydává na nějaký nespravedlivý

351

b

c

podnik, myslíš, že by mohli něco pořídit, kdyby se dopouštěli na sobě vespolek bezpráví?

d Jistě ne.

Což kdyby se nedopouštěli bezpráví? Nepořídili by spíše takto?

Ovšemže.

Ano, vždyť nespravedlnost, Thrasymachu, rodí vespolné rozbroje, nenávisť a půtky, spravedlnost však svornost a přátelství, pravda?

Budiž, abych se s tebou nepřel.

Děkuji, to jsi hodný, příteli. Ale pověz mi tohle: jestliže tedy jest' účinek nespravedlnosti způsobovati nenávisť všude tam, kam vnikla, nezpůsobí také mezi svobodnými občany i otroky, vyskytne-li se tam, vzájemnou nenávisť, rozbroje a neschopnost ke společnému jednání?

e

Ovšemže.

Což vyskytne-li se u dvou? Nebudou se sváříti a nenáviděti a nebudou si nepřátelei jak mezi sebou, tak také se spravedlivými?

Budou.

A jestliže se, vzácný muži, vyskytne nespravedlnost v jednotlivci, ztratí snad svou moc, či ji nicméně podrží?

Dejme tomu, že ji nicméně podrží.

352 Ukazuje se tedy, že má asi takovou nějakou moc, že kamkoli vnikne, buď do některé obce, buď do národa, buď do vojska nebo do čehokoli jiného, předně to činí neschopným, aby se spojilo k nějakému dílu, pro nesvornost a různice, mimo to pak působí, že jest nepřítelem jak samo sobě, tak i všemu opačnému, i spravedlivému. Není tomu tak?

Ovšemže.

I v jednotlivém člověku, je-li v něm, bude míti právě tytéž své přirozené účinky; předně jej učiní neschopným k činu, poněvadž bude v rozporu a nesjednocen sám se sebou, dále pak nepřítelem jak sobě samému, tak i spravedlivým. Pravda?

Ano.

Což boží přáteli, ti jsou snad také spravedliví?

Dejme tomu.

Bude tedy, Thrasymachu, nespravedlivý nepřítelem i bohům, spravedlivý pak jejich přítelem.

Jen si pochutnávej na své myšlence a neboj se, vždyť já se ti nepostavím na odpor, abych si neznepřátelil tyhle zde.

Nuže tedy, děl jsem, doplň mi i zbytek hostiny tím, že budeš odpovídati jako dosud. Spravedliví se nám tedy jeví i moudřejšími i lepšími i způsobilějšími k jednání, kdežto nespravedliví nejsou s to, aby něco společně konali, a tvrdíme-li o některých lidech, že jsou nespravedliví, a přesto že spojenými silami něco společně vykonali, docela nemáme pravdu: vždyť kdyby byli zcela nespravedliví, neušetřili by jedni druhých, ale patrně tedy byla v nich jakási spravedlnost, jež působila, že se nedopouštěli proti sobě vespolek bezpráví, tak jako proti těm, na které šli, a jejímž účinkem se jim podařilo vykonati, co vykonali; do nespravedlivých činů se pustili jsouce nespravedlností jen napo-
lovic zkažení, neboť ti, kteří jsou veskrze špatní a dokonale nespravedliví, jsou také dokonale neschopni k činům. Že tomu jest takto, a ne jak jsi to ty prve tvrdil, to jest mi jasné; ale ještě jest uvažovati o tom, co jsme si učinili předmětem pozdějšího zkoumání, zda-li spravedliví také lépe žijí než nespravedliví a jsou-li šťastnější. Vychází to najevo sice již nyní z našich řečí, jak se aspoň mně zdá; přece však jest třeba ještě lépe tu věc uvážiti. Neboť zde nejednáme o věci ledajaké, nýbrž o otázce, jakým způsobem třeba žíti.

Uvažuj tedy!

Hned, děl jsem já. Nuže pověz mi: zdá se ti, že jest nějaký úkon náležící koni?

Arciže.

Nuže, zdalipak bys nepokládal za úkon náležící koni – a zrovna tak i čemukoli jinému – to, co se buď výhradně nebo nejlépe jím vykonává?

Tomu nerozumím.

Tedy takto: můžeš vidět něčím jiným než očima?

To přece ne.

A což slyšeti něčím jiným než ušima?

Nikterak.

Nemůžeme-li tedy právem nazvat tyto činnosti úkony těchto ústrojí?

Ovšemže.

353 A což nemohl bys výhonek révy odříznouti mečem nebo
dlátem i mnohými jinými nástroji?

Ano, jak by ne?

Avšak ničím asi tak dobře jako nožem k tomu účelu zhotoveným.

Pravda.

Nebudeme tedy tohle pokládati za jeho úkon?

Věru budeme.

24. Nyní už, myslím, bys lépe pochopil, kam jsem mířil svou otázkou, není-li zvláštním úkonem každé věci to, co vykonává buď sama jediná nebo nejlépe ze všech ostatních.

b Arci, rozumím, a myslím, že tohle jest úkon náležící každé věci.

Dobrá, děl jsem já. A nemyslíš, že každé věci, které jest přidělen nějaký úkon, náleží i určitá dokonalost?¹⁴ Vraťme se k týmž příkladům: oči tedy mají nějaký svůj úkon?

Mají.

Jest tedy i nějaká dokonalost očím vlastní?

I dokonalost.

A co uši, mají nějaký svůj úkon?

Ano.

Tedy i dokonalost?

I dokonalost.

A co všechny ostatní věci, není tomu u nich také tak?

Také tak.

Nuže pozor: zdalipak by vůbec mohly oči dobře vykonávat svůj úkon, jestliže by neměly své vlastní dokonalosti, nýbrž místo dokonalosti špatnost? c

Jak by mohly? Vždyť to patrně znamená slepotu místo zraku.

Nezáleží na tom, která jest ta jejich dokonalost; na to se ještě netáží, nýbrž na to, zda všechny věci, které vykonávají nějaký úkon, budou jej konat svou vlastní dokonalostí dobře, špatností pak špatně.

To máš pravdu.

Zdalipak i uši, zbaveny jsou vlastní dokonalosti, budou špatně vykonávat svůj úkol?

Ovšemže.

Můžeme-li pak totéž souditi i o všem ostatním? d

Mně se zdá.

Nuže tedy uvaž dále tohle: má i duše nějaký svůj úkon, kterého bys nevykonal ničím jiným na světě? Tak například pečovat, vládnouti, raditi se a všechny takové činnosti, můžeme je právem přičísti něčemu jinému, či jen duši a říci, že to jsou úkony jí vlastní?

Ničemu jinému.

Což pak žití? Neřekneme, že to jest úkon duše?

Zcela jistě.

Jistě tedy přisoudíme duši také nějakou zvláštní dokonalost?

Ano.

Zdalipak bude, Thrasymachu, duše dobře vykonávat své úkony, je-li zbavena své vlastní dokonalosti, či jest to nemožno? e

Nemožno.

Nutně tedy vyplývá, že špatná duše špatně vládne a pečuje, dobrá pak že všechno to dobře vykonává.

Nutně.

Nuže zdalipak jsme se neshodli, že dokonalostí duše jest spravedlnost, špatností pak nespravedlnost?

Ano, shodli jsme se.

Tedy spravedlivá duše a spravedlivý muž bude žítí dobře, nespravedlivý však špatně.

Patrně, podle tvé řeči.

354 Ale zajisté, kdo žije dobře, jest blažen a šťasten, kdo nedobře, naopak.

Jak by ne?

Spravedlivý tedy jest šťasten, nespravedlivý nešťasten.

Budiž.

Avšak býti nešťasten není užitečné, nýbrž býti šťasten.

Jak by ne?

Nikdy tedy, slovatný Thrasymachu, není nespravedlnost užitečnější než spravedlnost.

Tohle máš, Sókrate, tučné sousto o Bendidiích!

- b Tvou zásluhou, Thrasymachu, ježto ses na mne udobřil a přestal ses zlobiti. Přece však jsem si dobře nepochutnal, a to svou vinou, nikoli tvou. **Neboť jako labužníci chtivě ochutnávají z toho, co jest právě přinášeno na stůl, dříve než byli pořádně požili jídla předešlého, tak i já, zdá se mi, dříve než jsem nalezl, po čem jsem zprvu pátral, totiž co jest spravedlnost, opustil jsem to a dal jsem se do uvažování, zdali jest spravedlnost špatnost a nevědomost, či moudrost a ctnost, a když zase později byl pronesen výrok, že nespravedlnost jest užitečnější než spravedlnost, nezdržel jsem se, abych od oné otázky nepřešel**
- c **k této.** A tak nyní jest výsledek celé rozpravy pro mne ten, že nevím nic; neboť když nevím, co jest spravedlnost, stěží poznám, zdali jest to nějaká dokonalost, čili nic, a zdali ten, kdo ji v sobě má, jest nešťasten, či šťasten.

Knihá druhá

1. Po těchto slovech jsem se domníval, že jsem s rozpravou hotov; zatím však podle všeho, jak se podobá, byl to jen úvod. Neboť Glaukón, vynikající vždy a ve všem svou mužnou rázností, ani tehdy se nespokojil Thrasymachovým ústupem, nýbrž řekl: Sókrate, chceš dosáhnouti jen zdání, že jsi nás přesvědčil, či opravdu nás přesvědčiti, že vším způsobem jest lepší býti spravedlivý než nespravedlivý? 357

Chtěl bych vás opravdu přesvědčiti, děl jsem, jen kdybych byl s to.

Tedy neděláš, co chceš. Neboť řekni mi: zdalipak jest podle tvého mínění nějaké takové dobro, které bychom si přáli míti nikoli z touhy po jeho účincích, nýbrž proto, že je milujeme pro ně samo, jako jest například veselá mysl a všechny neškodné požitky, z nichž pro budoucnost nic jiného neplyne, než že se při nich radujeme?

Arciže, děl jsem, podle mého mínění jest něco takového.

A jak to dobro, které máme rádi i pro ně samo i pro jeho účinky, jako například býti rozumný, viděti a býti zdrav? Takové věci jistě máme rádi z obojí příčiny. c

Ano.

A vidíš také třetí druh dobrého, ke kterému náleží tělocvik a léčení v nemoci i lékařství a ostatní výdělečná zaměstnání? O těchto věcech bychom řekli, že jsou namáhavé, ale že nám prospívají, a nepřáli bychom si je míti pro ně samy, nýbrž pro výdělek a pro všechny ostatní výhody z nich plynoucí. d

Ano, jest i tento třetí druh. Avšak co dále?

Ke kterému z těchto druhů počítáš spravedlnost?

Já myslím, děl jsem, že k tomu nejkrásnějšímu, ve kterém si musí líbovati každý, kdo chce býti blažen, jak pro to dobro samo, tak pro jeho účinky. 358

To však jistě není obecné mínění, nýbrž lidé ji počítají k třetímu, namáhavému druhu, kterým jest třeba se zabývatí pro výdělek a pro dobrou pověst, kterému však samému o sobě nutno se vyhýbatí jakožto věci nemilé.

2. Víím, děl jsem já, že takové jest mínění i že se jí proto už dávno dostává od Thrasymacha hany, kdežto nespravedlnost jest vychvalována; ale já jsem, jak se podobá, člověk jaksi nechápavý.

- b Nuže tedy, děl Glaukón, poslyš i mne, zdali budeš mítí ještě tentýž názor. Thrasymachos, jak se mi zdá, dříve než bylo třeba, dal se sebou jako had okouzlití,¹⁵ mně však ten výklad o jedné i druhé věci ještě nestačí. Chci totiž uslyšeti, co jest jedno i druhé a jakou má moc samo o sobě, když jest v duši, ale výdělek a účinky z toho plynoucí nechati stranou. Udělám tedy takto, je-li to i tobě po chuti: vrátím se znova k výkladu Thrasymachovu a nejprve povím, co jest podle obecného mínění spravedlnost a kde že jest její původ, za druhé, že všichni, kdo o ni dbají, dělají to jen neradi jako něco nutného a ne jako něco dobrého, za třetí pak, že tak činí právem, vždyť mnohem lepší jest prý život člověka nespravedlivého než spravedlivého, jak říkají. Neboť já, Sókrate, nejsem tohoto mínění, ale nevím si rady; v uších mi zní, co slyším od Thrasymacha a tisíce jiných, kdežto obranu spravedlnosti, že jest to věc lepší než nespravedlnost, ještě od nikoho jsem neslyšel tak, jak bych si přál. Přál bych si totiž poslechnouti chvalořeč na ni samu o sobě a míním, že tu bych mohl slyšeti nejspíše od tebe. Proto promluvíím úpornou chvalořeč na život nespravedlivý, a tím ti ukáži, jakým způsobem bych chtěl zase tebe slyšeti kárati nespravedlnost a spravedlnost chváliti. Než pověz, je-li ti můj návrh vhod.
- e Nanejvýš vhod, děl jsem já; neboť o čem raději by měl rozumný člověk opět a opět hovořiti a poslouchati?

Velmi dobře; slyš tedy můj výklad o otázce, o které promluvíím, jak jsem řekl, na prvním místě, co jest spravedlnost a odkud vznikla.

Říkají, že bezpráví činiti jest přirozeně něco dobrého, bezpráví trpěti něco zlého, ale že více zlého má do sebe bezpráví trpěti než dobrého bezpráví činiti. Proto když lidé vespolek si činí bezpráví a je snášejí a takto poznávají obojí zkušeností, zdá se těm, kteří nejsou schopni tomuto uniknouti, ono pak si zvoliti, že by bylo prospěšné učiniti navzájem smlouvu, že nebudou bezpráví ani činiti ani trpěti. A odtud prý počali dávat si zákony a uzavírali mezi sebou smlouvy a nazvali nařízení dané zákonem zákonným a spravedlivým. To prý jest původ a podstata spravedlnosti, jež jest uprostřed mezi nejlepším stavem, beztrestným pácháním křivdy, a nejhorším, jestliže kdo snášeje bezpráví nemůže se pomstíti. Spravedlnost pak, jsouc uprostřed mezi těmito oběma stavy, jest lidem vhod ne jako dobro, nýbrž jako věc cenná, když není síl k bezpráví; neboť ten, kdo by měl moc činiti bezpráví a byl pravý muž, s nikým by prý nikdy neuzavřel smlouvy nečiniti a netrpěti bezpráví, protože by to byla šílenost. To a taková je tedy povaha spravedlnosti a takový jest její původ podle obecného mínění.

3. Že pak i ti, kteří ve svém jednání spravedlnosti dbají, dělají to proti své vůli, jen z neschopnosti činiti bezpráví, to bychom nejlépe zpozorovali, kdybychom si představili v myslí toto. Dejme oběma, spravedlivému i nespravedlivému, volnost činiti, co by každý chtěl, a jděme pak za nimi se dívat, kam povede žádost jednoho i druhého. Tu bychom přistihli spravedlivého přímo při činu, jak ze zjištění směřuje stejně jako nespravedlivý k témuž cíli, za kterým jakožto dobrem se přirozeně žene každá bytost, ale od kterého jest zákonem násilně odváděna k šetření stejného práva. Taková volnost, kterou míním, bylo by asi to, kdyby se jim dostalo moci, jaké se podle pověsti dostalo předku lidského Gyga. Ten prý byl pastýřem ve službách u tehdejšího lidského krále; jednou se strhla velká bouře a zemětřesení a tu se prý otevřela země a ukázala se rozsedlina na místě, kde pásli; spatřiv to a podiviv se, sestoupil prý dovnitř a spatřil mimo jiné podivuhodné věci, o kterých

- vypravuje báje, dutého kovového koně s dvířky; těmi do něho nahlédl a uvnitř spatřil mrtvolu zjevně nadlidské velikosti; ta
- c neměla na sobě nic jiného než na ruce zlatý prsten, ježž prý on jí stáhl a vyšel ven. Když pak přišel čas obvyklé schůze, kdy pastýři podávali králi měsíční zprávu o stádech, dostavil se prý i onen s prstenem na ruce. A jak tu mezi nimi seděl, náhodou prý otočil kámen prstenu k sobě na vnitřní stranu ruky, a jak-
- 360 miše se to stalo, stal se pro přítomné neviditelným a mluvili o něm jako o nepřítomném. Divil se tomu, a jak tak ohmatával prsten, otočil kámen zase ven, a hned se stal viditelným. Zpozorovav to, zkoušel prsten, má-li opravdu takovouto moc, a vskutku, kdykoli otočil kámen dovnitř, stával se neviditelným, když pak ven, viditelným. Vpozorovav to, hned dokázal
- b se dostat mezi posly posílané ke králi, a když tam přišel a svedl jeho ženu k cizoložství, nastrojil spolu s ní králi úklady, zavraždil je, a takto se zmocnil vlády. Nuže kdyby byly takové prsteny dva a jeden z nich by si nastrčil člověk spravedlivý, druhý nespravedlivý, nebyl by asi, jak se zdá, nikdo tak ze železa, aby setrval ve spravedlnosti a měl dost síly zdržovati se cizího majetku a nedotýkati se ho, i když by mu bylo volno například z trhu si bez bázně bráti, cokoli by chtěl, i veházeti do
- c domů a obcovati, s kýmkoli by chtěl, i zabíjeti a z pout vyprošťovati, kohokoli by chtěl, i ostatní věci na světě dělati jako nějaký bůh. Takto pak jednáje, nekonal by nic jiného než druhý, nýbrž oba by směřovali k témuž cíli. To přece bychom mohli uvést za veliký důkaz toho, že nikdo není spravedliv dobrovolně, nýbrž z přinucení, věda, že spravedlnost není pro jednotlivce nějaké dobro, neboť kdekoli se kdo cítí dosti silen k bezpráví, činí bezpráví. Jistě každý člověk si myslí, že nespravedlnost jest jednotlivci mnohem užitečnější než spravedlnost, a má pravdu, jak uzná každý, kdo o této otázce mluví; neboť kdyby někdo dosáhl takové volnosti, a přece se nikdy neodhodlal spáchat nějaké bezpráví ani se nedotkl cizího majetku, každý z lidí jej pozorujících by si o něm pomyslel, že to jest veliký

ubožák a pošetilec, ale jedni před druhými by ho chválili, klamajíce se tak navzájem ze strachu, aby nezakusili bezpráví. To-lik tedy o tom.

4. Co pak se týče vlastního posouzení života těch, o kterých c
mluvíme, budeme je moci správně provést, postavíme-li proti sobě na jednu stranu člověka dokonale spravedlivého a na druhou stranu dokonale nespravedlivého; jinak nikoli. Nuže, v čem záleží to rozlišení? V tomhle: neubírejme nic ani nespravedlivému z nespravedlnosti ani spravedlivému ze spravedlnosti, nýbrž myslíme si jednoho i druhého dokonalým v jeho oboru. Předně tedy předpokládáme, že nespravedlivý jedná jako zkušený odborník – jako pravý kormidelník nebo lékař dobře rozeznává ve svém umění věci nemožné a možné 361
a do těchto se pouští, oněch však nechává; a kromě toho, jestliže by snad kde pochybil, dovede to napravit –, tak i nespravedlivý musí obezřele podnikati své nespravedlivé činy a zůstávati při tom skryt, má-li býti řádně nespravedliv. Toho, kdo by se dal při tom přistihnouti, jest pokládati za břídila: neboť vrchol nespravedlnosti jest, zdáti se spravedliv, a nebýti. Dokonale nespravedlivému musíme tedy dáti nejdokonalejší nespravedlnost a neubíratí z ní nic, nýbrž ponechatí mu, aby přes největší bezpráví, která páchá, požíval co do spravedlnosti nejlepší pověsti, a jestliže by v čem pochybil, aby byl schopen to b
napravití; aby dovedl za tím účelem jednak přesvědčivě mluvití, kdykoli by byl udán některý z jeho nespravedlivých skutků, jednak i násilím provéstí svou, kdekoli by bylo třeba násilí, buď svou osobní zmužilostí a silou nebo pomocí přátel a peněz.

Vedle této osoby s takovými vlastnostmi představme si dále muže spravedlivého, přímého a šlechetného, jenž podle Aischyla nechce *se zdáti*, nýbrž *býti* dobrý. To zdání mu tedy musíme vzítí. Neboť bude-li se zdáti spravedliv, bude se mu pro toto zdání dostávati vyznamenání a darů; tu nebude zřejmo, c
zdali jest takový pro spravedlnost samu, či pro dary a vyzna-

d menání. Třeba jej tedy vysvléci ze všeho mimo spravedlnost a učiniti pravým opakem prvního: nedopouštěje se totiž žádného bezpráví, ať se co nejvíce zdá nespravedliv, aby byl vyzkoušen ve spravedlnosti tím, že by na něj neúčinkoval vliv špatné pověsti a jejích následků; naopak ať jde svou přímou cestou až do smrti, zdaje se po celý život nespravedlivým, ve skutečnosti však jsa spravedliv, abychom až oba dojdou nejzazší hranice, jeden spravedlnosti, druhý nespravedlnosti, mohli posouditi, kdo z obou jest šťastnější.

5. Aj, milý Glaukóne, děl jsem já, jak důkladně očišťuješ jednoho i druhého k té zkoušce, jako by to byly sochy!

e Jak nejlépe mohu. A když už takoví jsou, není, jak myslím, už nic obtížného vyložiti, jaký život jednoho i druhého čeká.
 e Nuže tedy do toho; a bude-li snad má řeč užívati trochu silnějších výrazů, myslí si, Sókrate, že to nemluvím já, nýbrž ti, kteří vychvalují nespravedlnost nad spravedlnost. Řeknou pak tohle, že spravedlivý člověk pokládáný takto za nespravedlivého bude mrskán, napínán na skřípec, držen v poutech, oči mu budou vypáleny, a konečně že po všech útrapách bude ukřižován a pozná, že člověk musí chtít ne býti, nýbrž zdáti se spravedlivý. Co se týče onoho výroku Aischylova, bylo by podle všeho mnohem správnější užití ho o nespravedlivém. Vskutku totiž člověk nespravedlivý, řeknou, koná svou věc ve spojení s pravdou a nežije pro zdání, tedy on nechce *zdáti se*, nýbrž *býti* nespravedlivý,

362
 b *neb z hluboké on v nitru brázdy těží plod,
 z níž prospěšné mu vyrůstají záměry,*

předně pro svou zdánlivou spravedlnost míti vůdčí postavení v obci, potom vybrati si ženu, z kterékoli rodiny by chtěl, vdávati dcery, do kterýchkoli domů by chtěl, uzavíratí smlouvy i ve společnosti se stýkati, s kýmkoli by chtěl, míti při všem tom prospěch a zisk, protože mu není trapné dopouštětí se bezpráví. V každém zápase, do kterého vchází, v životě soukro-

mém i veřejném, vítězí a protivníky své překonává; tím bohatne, prokazuje dobrodiní přátelům, škodí nepřátelům, bohům obětuje hojně a velikolepé oběti a takové i dává dary a tak slouží bohům i lidem, kterým chce, mnohem lépe než spravedlivý, takže jest pravděpodobně milejší bohům než spravedlivý. Takto, říkají, Sókrate, od bohů i od lidí jest nespravedlivému připraven lepší život než spravedlivému.

6. Po této řeči Glaukónově měl jsem v úmyslu sám něco na to říci, ale bratr jeho Adeimantos pravil: Snad si nemyslíš, Sókrate, že tím jest naše otázka dostatečně vyřízena?

Proč ne? tázal jsem se.

Chybí tu hlavní věc, odpověděl, o které mělo být především promluveno.

Nuže, děl jsem já, podle přísloví „bratr bratru pomáhej“ přispěj i ty, jestliže on něco opominul. Ačkoli co se mne týče, již řeč jeho samého stačí, aby mě položila a učinila neschopným přispěti spravedlnosti na pomoc.

Adeimantos pravil: Že mluvíš! Raději poslechni ještě tohle. Musíme totiž probrati také opačné řeči, než které pronesl Glaukón, které vychvalují spravedlnost a odsuzují nespravedlnost, aby bylo zřejmější, co podle mého zdání Glaukón chce. Říkají zajisté a domlouvají otcové synům i všichni, kdož se o někoho starají, že člověk má být spravedliv; ne že by chválili spravedlnost samu, nýbrž dobrou pověst z ní plynoucí, aby se mu, zdánlivě spravedlivému, pro toto zdání dostávalo úřadů, nevěst a všeho, čehokoli se podle Glaukónova výčtu pro dobrou pověst spravedlivému dostává. Tito lidé však kladou ještě větší váhu na to, co se povídá. Neboť počítajíce i zalíbení bohů, dovedou vyjmenovati hojnost dobrých věcí, které prý dávají bozi zbožným; tak praví ctný Hésiodos a Homér,¹⁶ onen, kterak bozi dávají, že duby pro spravedlivé

*žaludů na větvích hojně a ve kmenech včelíčky mají,
ovce pak s hustou vlnou až klesají pod její tíží.*

i jiné mnohé výhody toho druhu. Podobně i Homér; praví totiž

- neb řádného krále, jenž boje se bohů
práva bedlivě dbá, i rodí mu ornice černá
c pšenice hojně i žita a stromy jsou ovoce plny,
stále množí se brav a moře mu vydává ryby.*

- Ještě bujnější odměny slibují spravedlivým od bohů Músaios a jeho syn;¹⁷ neboť přivádějí ve svém líčení spravedlivé do
d Hádu, usazují je na pohovkách, vystrojují hostinu zbožných
a líčí jejich život, jak, ověnění jsouce, bez konce jen pijí: ti
tedy usoudili, že nejkrásnější odměnou ctnosti jest věčné pití.
Podle jiných mají odměny od bohů ještě větší rozsah, neboť prý
po muži zbožném a přísahy věrně zachovávajícím zůstávají
děti dětí i celý rod. Takto a podobně vynášejí spravedlnost.
Proti tomu lidé bezbožné a nespravedlivé zakopávají v Hádu do
e jakéhosi bláta a nutí, aby v řesetě nosili vodu, a uvádějíce je
ještě zaživa do špatné pověsti, ty tresty, které Glaukón vypočítal
pro lidi spravedlivé mající však pověst nespravedlivých, ty
příkládají nespravedlivým a jiných neznají. To jest chvála
i hana jedněch a druhých.

7. Vedle toho si všimni, Sókrate, ještě jiného druhu řečí
o spravedlnosti a nespravedlnosti, jaké jest slyšati v soukromí
364 i od básníků. Všichni totiž jedněmi ústy pějící, že uměřenost
a spravedlnost jest sice krásná věc, ale přece jen obtížná a namáhavá,
kdežto nevázanost a nespravedlnost že jest sladká a snadno dosažitelná
a že jenom navenek a podle zákona jest to něco nečestného.
Říkají dále, že nespravedlnost jest povětšinou výhodnější než
spravedlnost, a snadno jsou ochotni velebiti
b a veřejně i soukromě ctíti zlosyny, pokud jsou bohati a mají
i jinak moc, ty však, kteří jsou bezmocní a chudi, tupiti a přezí-
rati, i když uznávají, že tito jsou lepší než tamti. Od těchto
všech jest slyšeti prapodivné řeči o bozích a ctnosti: bozi prý
totiž udělili mnohým lidem dobrým neštěstí a život zlý, kdežto
lidem opačného druhu dali osud opačný. Žebraví kněží a věštcí

chodí ke dvěřím boháčů a namlouvají jim, že právě oni nabyli od bohů moc zažehnavat oběťmi a zaklínáním uprostřed rozkošší a slavností vinu, jestliže se jí někdo z oněch sám nebo jeho c předek dopustil; a jestliže by chtěl přivést pohromu na některého nepřitele, že bez velkého vydání způsobí škodu spravedlivému stejně jako nespravedlivému, ježto prý dovedou zaklínáním a začarováváním pohnouti bohy, aby jim byli k službám. Při všech těchto řečech uvádějí si za svědky básníky; jedni ukazují, jak snadné jsou cesty k špatnosti:

*neboť špatností třeba i dav si opatřit můžeš
snadno; schůdná k nim cesta a obydlí docela blízko:
ale před zdatnost pot nám položili jsou bozi¹⁸* d

a cestu příliš dlouhou, drsnou a příkrou. Jiní pak uvádějí Homéra za svědka, že bozi se dají voditi lidmi, protože i on řekl:

*lze uprosit samotné bohy,
oběťmi mohou je lidé a prosbami lichotivými
obrátit, kamkoli chtějí, a úlitbou, oltářním dýmem,
prosíce, kdykoli spáše kdo hřích a přestoupí zákon.¹⁹* e

A jmenují haldu knih od Músaia a Orfea,²⁰ potomků to, jak říkají, Selény a mús, podle nichž vykonávají obětní obřady, namlouvajíce netoliko jednotlivcům, nýbrž i celým obcím, že prý jsou jak pro žijící, tak pro zemřelé zvláštní odpustky a očisty z vin spojené s oběťmi a příjemnými zábavami, jimž říkají zasvěcování a jež nás zprošťují utrpení na onom světě, kdežto na ty, kdo těch obětí nevykonali, čekají hrozné věci. 365

8. Slyšíme-li, milý Sókrate, všechny tyhle takové řeči o ctnosti a špatnosti, o tom, jak bozi a lidé je cení nebo necení, co si pomyslíme o jejich účinku na duše mladých posluchačů, kteří jsou nadaní a schopní k tomu, aby jaksi přelétnouce po všem, co slyší, učinili si z toho úsudek, jaký má člověk býti b a kterou cestou se dáti, aby prožil život co nejlépe? Řekne si pravděpodobně sám u sebe slovy Pindarovými: „Zda po cestě

práva na hrad vysoký či křivými zatáčkami klamu vystoupě“ a takto si získav ochranu, mám strávit svůj život? Neboť co se mi slibuje, jestliže spravedlivý *jsem*, ale při tom se takový *nezdám*, není prý žádný prospěch, nýbrž jen trudy a zřejmě škody; nespravedlivému však, který si dovede získati zdání spravedlnosti, slibuje se božský život. Nuže když *zdání*, jak ukazují mudrci, *přemáhá svou silou i pravdu* a rozhoduje o štěstí, musím se mu zcela oddati; musím rozestaviti kolem sebe kulisy ctnosti jako předsíň a výzdobu, ale vzadu za sebou vléci toho lstivého a prohnaného lišáka, jak jest u moudrého Archilocha.²¹ „Ano,“ řekne někdo, „ale není snadno zůstatí vždy skryt se svou špatností.“ Ovšem, odpovíme, vždyť ani žádná jiná veliká věc není snadná; přece však, chceme-li být šťastni, musíme jíti touto cestou, jak vedou stopy úvah. Abychom zůstali nepoznání, založíme spolky a strany; a pak máme učitele přemlouvání, kteří rozdávají umělost potřebnou v shromážděních lidu i před soudem: a tak jednak přemlouváním, jednak násilím dosáhneme toho, abychom mohli beztrestně jíti za svým ziskem. „Ale před bohy přece není možno zůstatí skryt ani přemoci jich násilím.“ Nuže, jestliže není bohů anebo jestliže se nestarají o věci lidské, proč bychom se zase my starali, abychom zůstali skryti? Pakli však jsou a pečují o nás, odnikud odjinud o nich nevíme ani jsme neslyšeli než ze zákonů a od básníků, kteří vyložili jejich rodopisy, ti však sami tvrdí, že oběťmi a *lichotivými prosbami* i dary lze je obracet a přemlouvati; jim tedy musíme věřiti buď obojí, anebo ani jedno ani druhé. Proto je-li jim věřiti, dopouštějme se bezpráví a z jeho výtežku dávejme oběti. Neboť budeme-li spravedliví, získáme jediné to, že nebudeme od bohů trestáni, avšak zisk plynoucí z bezpráví od sebe odstrčíme; budeme-li však nespravedliví, budeme míti zisk a při každém přestupku a hříchu přemluvíme bohy modlitbou a vyjdeme bez trestu. „Ale v Hádu jistě budeme potrestáni za křivdy na tomto světě spáchané, buď sami nebo děti našich dětí.“ Ale, příteli, řekne vypočítavě, mnoho

zase zmožou zasvěcovací obřady a očistní bohové, jak dosvědčují veliké obce i synové bohů, kteří byli básníky a proroky bohů a kteří hlásají, že tomu tak jest. b

9. Z kteréhopak tedy ještě důvodu bychom dávali přednost spravedlnosti před největší nespravedlností, když přece osvojíme-li si tuto s klamnou rouškou vnější slušnosti, povede se nám u bohů i u lidí podle našeho přání, a to zaživa i po smrti, jak tvrdí velmi mnozí slovutní muži? Podle všeho, co tu bylo řečeno, jak by bylo možno, Sókrate, aby chtěl ceniti spravedlnost ten, kdo má nějakou sílu buď ve svém duchu nebo v penězích nebo v těle nebo v rodě, a jak by se spíše nesmál, když slyší ji chváliti? A tak jestliže někdo dovede dokázati, že naše slova nejsou pravdivá, a jest pevně přesvědčen, že spravedlnost jest nejlepší věc, jistě asi odpouští shovívavě nespravedlivým a nehněvá se na ně, nýbrž ví, že bezpráví se zdržuje leda snad ten, kdo má proti nespravedlivému jednání odpor, vyplývající z božské povahy jeho osoby, nebo kdo nabyl o něm pravého poznání, kdežto z ostatních že nikdo není dobrovolně spravedlivý, nýbrž že každý takový odsuzuje nespravedlivé jednání buď pro svou nemůžnost nebo pro své stáří nebo pro nějakou jinou slabost, nemaje síly, aby je konal. Že tomu tak jest, je zřejmé; neboť jakmile se první z takovýchto lidí dostane k moci, první páše bezpráví, seč jenom jest. A tím vším není vinno nic jiného než to, co bylo východištěm celé této řeči, kterou jsme k tobě, Sókrate, já a tento zde promluvili: „Podivný muži, z vás všech, kteří si říkáte chvalořečníci spravedlnosti, počinaje od prvních hérůů, pokud jsou jejich výroky zachovány, až po nynější lidi, žádný nikdy neodsuzoval nespravedlnost ani nechválil spravedlnost jinak než vlastně pověst, čest a odměny, které z nich vcházejí. Ale co působí jedno i druhé samo svou vlastní silou, pokud bytuje v duši člověka, kterému náleží, a jest skryto před bohy i lidmi, toho nikdo nikdy náležitě nevyhlásil ani básní ani obyčejnou řečí, že totiž jedno jest největší zlo ze všech, co jich duše v sobě nosí, spravedlnost pak e

367 největší dobro. Neboť kdybyste byli od začátku vy všichni takhle mluvili a v tom smyslu hned z mládí působili na naše přesvědčení, nehlídali bychom se navzájem, abychom se nedopouštěli bezpráví, nýbrž každý by byl nejlepším strážcem sebe sama, z obavy, aby při nespravedlivém jednání nebydlil v jednom domě s největším zlem.“

- Toto, Sókrate, a snad ještě více mohl by Thrasymachos a jistě i leckdo jiný mluvit o spravedlnosti a nespravedlnosti, nespěšně, jak aspoň se mi zdá, překrucující jejich význam. Ale
- b já – nechci totiž nic před tebou skrývat – mluvím jak mohu nejúporněji proto, poněvadž toužím uslyšeti od tebe opak. Nevykládej nám tedy jediné to, že spravedlnost jest něco lepšího než nespravedlnost, nýbrž jak působí jedno i druhé na svého majitele, takže jest samo o sobě jedno zlem, druhé dobrem; avšak vnější zdání odečti, jak již požadoval Glaukón. Neboť
- c neodečteš-li na obou stranách skutečného zdání a připočteš ještě nepravé, řekneme, že chválíš ne *býti* spravedlivý, nýbrž *zdáti se*, že odsuzuješ ne *býti* nespravedlivý, nýbrž *zdáti se* jím, že vybízíš, aby člověk hleděl zůstatí se svou nespravedlností ukryt, a že se srovnáváš s Thrasymachem, že spravedlivé jest cizí dobré, prospěch silnějšího, nespravedlivé však, co člověku samému jest prospěšné a výhodné, ale slabšímu neprospěšné. Nuže, ty jsi uznal, že *spravedlnost náleží k největším dobrům*, jež stojí za to, abychom si je získali jednak pro jejich účinky, mnohem více však pro ně sama, jako například viděti, slyšeti,
- d rozumně mysliti, dále *býti zdrav* a všechna ostatní dobra, pravá svou povahou a nikoli jen zdánlivá: pochval tedy při spravedlnosti právě to, čím prospívá ona sama o sobě tomu, kdo jí v sobě má, a zrovna tak čím škodí nespravedlnost; ale odměny a zdání ponechej chváliti jiným. Neboť od jiných bych přijal takovou chválu spravedlnosti a hanu nespravedlnosti, totiž velení a hanění jejich pověsti a odměn, ale od tebe ne – leda že bys to přímo žádal –, protože ty jsi po všechnu dobu svého života o ničem jiném nepřemýšlel než o tomto. Vylož nám tedy
- e

nejenom, že spravedlnost jest lepší než nespravedlnost, nýbrž i jak působí jedno i druhé samo o sobě na toho, kdo je v sobě má – ať jest skryt před bohy a lidmi, nebo ne –, takže jest jedno dobrem a druhé zlem.

10. Mně se sice vždycky líbila povaha Glaukónova a Adeimantova, ale tehdy po této řeči pocítil jsem zvláště velikou radost a řekl jsem: Dobře o vás řekl, synové tamhletoho muže, Glaukónův milovník na začátku své elegie, když jste se vyznamenali v bitvě megarské, slova 368

Synové Aristónovi, rod božský slavného muže.²²

To se mi, přátelé, zdá býti správné; neboť jistě se s vámi děje něco božsky nadpřirozeného, jestliže nejste přesvědčeni, že by nespravedlnost byla lepší než spravedlnost, a přece jste dovedli pro ni takto mluvíti. A myslím, že opravdu o tom nejste přesvědčeni – soudím tak z celé vaší povahy, neboť podle samotných řečí bych vám arci nemohl věřiti –, ale čím více vám důvěřuji, tím více jsem na rozpacích, co si počnu. Vždyť nevím, jak bych mohl spravedlnosti pomoci; zdá se mi totiž, že jsem k tomu nezpůsobilý – vidím to z toho, že má řeč k Thrasymachovi, kterou jsem podle svého mínění dokazoval přednost spravedlností před nespravedlností, nebyla od vás uznána –, a na druhé straně nevím, jak bych mohl nepomoci; neboť se bojím, že by to byl přímo hřích, nahoditi se k tomu, jak jest spravedlnost hanobena a zůstatí při tom nečinný a nepomáhati jí, dokud má člověk dech v těle a vládne jazykem. Nejlépe tedy bude býti jejím pomocníkem, jak jen budu moci. b

Tu Glaukón i ostatní mne prosili, abych vším způsobem přispěl na pomoc a abych neopustil rozpravu, nýbrž prozkoumal, co jest jedno i druhé a jak se to popravdě má s užitečností obojího. c

Řekl jsem tedy své mínění: Otázka, ke které přistupujeme, není pro člověka špatného zraku, nýbrž, jak se mně zdá, pro člověka s bystrým zrakem. Poněvadž pak my nejsme badatelé d

z povolání, myslím, abychom si zařídili své zkoumání tak, jako kdyby lidem nemajícím příliš bystrý zrak bylo uloženo přečísti z dálky drobné písmo a pak někdo zpozoroval, že táž písmena jsou také jinde větší a na něčem větším: tu by se, myslím, ukázalo velkou výhodou přečísti napřed tato a potom dívati se na menší, jsou-li vskutku táž.

e Ovšemže, řekl Adeimantos, ale jakou podobnost vidíš, Sókrate, mezi tímto příkladem a úvahou o spravedlnosti?

Povím ti to, děl jsem. O spravedlnosti zajisté mluvíme jak při jednotlivém člověku, tak při celé obci?

Ovšem.

Není-li pak obec něco většího než jednotlivý člověk?

Jest.

369 Snad tedy bude v tom, co jest větší, více spravedlnosti a bude snáze ji poznati. Chcete-li tedy, budeme hledati nejprve u obcí, jaká asi věc jest spravedlnost; potom ji budeme tímto způsobem pozorovati i u jednotlivce, pozorující v jevu menšího podobnost s větším.

To se mi zdá býti dobrá myšlenka.

Nuže, a kdybychom si v myšlenkách představili vznikání obce, uviděli bychom také, jak vzniká její spravedlnost i nespravedlnost, pravda?

Snad ano.

A když se to stane, není naděje, že snáze uvidíme, co hledáme?

b Mnohem snáze.

Zdá se vám tedy, že bychom měli se pokusiti to provésti? Myslím totiž, že to není malý úkol; proto uvažujte.

Již jest uváženo, řekl Adeimantos, jen se nerozmýšlej a začni.

11. Obec tedy vzniká, děl jsem, jak myslím, proto, že nikdo z nás není soběstačný, nýbrž mnoha věcí se mu nedostává; či který jiný důvod vede podle tvého mínění k založení obce?

Žádný jiný.

Tak tedy přibírá na pomoc jeden druhého, toho k té, onoho k jiné potřebě, a poněvadž jest potřeb mnoho, shromáždí se nám mnoho společníků a pomocníků do jednoho bydliště a tomuto sdružení v jednom bydlišti dali jsme jméno obec, že ano?

Ovšemže.

Když pak jeden druhému něco dává nebo něco od něho přijímá, dělá to proto, že to pokládá za svou výhodu?

Ovšem.

Nuže tedy, děl jsem, tvořme v myšlenkách obec od začátku; pravým jejím tvůrcem bude, jak viděti, naše potřeba.

Jak by ne?

První a největší z potřeb jest zajisté opatřování potravy, aby-
chom byli a žili.

Docela správně.

Druhá potřeba jest obydlí, třetí oděv a podobné věci.

Tak jest.

Nuže, tázal jsem se, jak stačí obec tolik toho opatřovati? Jistě ne jinak, než bude-li jeden rolníkem, druhý stavitelem, třetí tkalcem. A nepřidáme sem i obuvníka a kdo jiný opatřuje naše tělesné potřeby?

Ovšemže.

Nejnutněji opatřená obec by se tedy skládala ze čtyř nebo pěti mužů?

Patrně.

A což má jeden každý z nich se všemi se dělit o své dílo, jako například, aby rolník, jeden člověk, opatřoval potravu čtyřem a vynakládal na opatřování pokrmu čtyřnásobný čas a práci a s ostatními se dělil? Či aby nedbaje ostatních opatřoval si jedině sám pro sebe čtvrtý díl této potravy ve čtvrtině času, z ostatních tří čtvrtin pak aby jednu věnoval pořizování obydlí, druhou výrobě oděvu, třetí obuvi a aby se nenamáhal péčí o jiné, nýbrž aby si sám svou práci obstarával své potřeby?

A Adeimantos řekl: Snad jest ten první způsob snazší, Sókrate, než tento.

- b Bože, to jest zcela přirozené, děl jsem já. Po tvé odpovědi přichází i mně samému na mysl, především že žádný z nás se nerodí zcela podoben druhému, nýbrž že při různosti vrozené povahy jest každý způsobilý k jiné práci. Či nezdá se ti?

Arciže.

A pak, bude kdo lépe konati práci, když bude sám jeden pracovatí v mnoha oborech, či když každý jen v jednom?

Když každý v jednom.

Však i to jest, myslím, jasné, že propase-li kdo vhodný čas k nějakému dílu, jest dílo zkaženo.

Tóť zřejmé.

- c Ano, vždyť myslím, dílo nerado čeká, až bude míti dělník kdy, nýbrž dělník se musí věnovati dílu a nepokládati je za něco vedlejšího.

Jistě.

Podle toho vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.

Zcela správně.

- d Jest tedy, Adeimante, třeba více občanů než čtyř k opatrování těch věcí, o kterých jsme mluvili. Neboť rolník si patrně nevyrobí sám pluhu, má-li býti dobrý, ani motyky ani ostatních hospodářských nástrojů. Podobně ani stavitel, neboť i ten má mnoho potřeb. Právě tak tkadlec a švec; či ne?

Pravda.

Tedy také kováři a koláři a mnozí jiní takoví řemeslníci, stávajíce se členy naší malé obce, rozmnožují její obyvatelstvo.

Ovšemže.

- e Avšak příliš veliká by asi jistě nebyla, i kdybychom k nim přidali pasáky skotu a bravu i jiné pastýře, aby rolníci měli k orbě voly a stavitelé spolu s rolníky mohli užívatí dobytka k tahu, tkalci pak a šveci aby měli kůži a vlnu.

Ale ani malá by nebyla obec, když by měla všechny tyto složky.

Avšak dále jest téměř nemožno založiti obec samu v takové krajině, kde by nepotřebovala dovozu.

Ano, nemožno.

Bude tedy potřebí ještě jiných lidí, kteří by jí z jiné obce dopravovali, čeho potřebuje.

Tak jest.

Ale přijde-li tam ten zřízenec s prázdnou, neveza nic takového, čeho potřebují ti, od kterých by si chtěli sami dovážeti své 371
potřeby, jistě s prázdnou odejde, že ano?

Myslím.

Jest tedy třeba, aby domácí výroba netoliko dostačovala pro vlastní potřebu, nýbrž aby se také řídila co do jakosti a množství potřebami vývozu.

Ano, toho jest třeba.

Potřebuje tedy naše obec více rolníků a ostatních řemeslníků.

Ano, více.

A také ostatních zřízenců, kteří budou jednotlivé druhy zboží dovážeti a vyvážeti. To pak jsou obchodníci, že ano?

Ano.

I obchodníků tedy budeme potřebovati.

Ovšemže.

A jestliže se povede obchod po moři, bude třeba ještě velké- b
ho počtu jiných lidí, znalých námořního díla.

Ovšemže velkého počtu.

12. A dále, jak si budou v obci samé navzájem vyměňovati své jednotlivé výrobky? Proto jsme vlastně také učinili to sdružení a založili obec.

Patrně, že prodejem a koupí.

Tím nám tedy vznikne trh a peníze, známka pro výměnu.

Ovšemže.

Přiveze-li však rolník nebo některý jiný z živnostníků na trh c
něco ze svých výrobků a nepřijde v týž čas jako ti, kteří potřebují vyměnit si od něho zboží, bude snad nečinně seděti na tržišti a tak zanedbávati své práce?

Nikoli, odpověděl Adeimantos, nýbrž jsou lidé, kteří vidou-
ce to sami se staví do této služby, a to v obcích dobře zřízených
zpravidla lidé tělesně nejslabší a k nějaké jiné práci neschopní.

- d Jejich povinnost totiž jest čekati tam na tržišti a jednak za pení-
ze vyměnití těm, kteří chtějí něco prodati, jednak zase za pení-
ze vydati těm, kteří chtějí něco koupiti.

Tato tedy potřeba, děl jsem já, způsobuje, že nám v obci
vzniká stav kramářů. Či nejmenujeme kramáři ty, kteří sedí na
tržišti a posluhují při koupi a prodeji, kdežto ty, kteří obcházejí
po městech, obchodníky?

Ovšemže.

- e Ještě pak jsou, jak myslím, i jacísi jiní posluhovači, totiž
lidé, kteří duševně nejsou právě nejhodnější býti členy spole-
čenství, kteří však mají dostatečnou sílu tělesnou k těžkým
pracím; tito pak prodávají upotřebení své síly, a nazývajíce
cenu za ni mzdou, jmenují se námezdní dělníci, že ano?²³

Ovšemže.

*I námezdní dělníci tedy, jak se podobá, náleží do počtu oby-
vatelstva obce.*

Myslím.

Nuže, Adeimante, vyrostla nám obec již tak, že jest úplná.

Snad.

Kde pak tedy asi v ní jest spravedlnost a nespravedlnost?
A s kterou asi z pozorovaných tříd do ní zároveň vnikla?

- 372 Nedovedu to poznati, Sókrate, ledaže snad při nějakém vzá-
jemném styku těchto tříd samých.

A snad máš pravdu, děl jsem; musíme to uvážiti a nebáti se
toho.

- Nejprve tedy uvažme, jakým způsobem budou žítí lidé takto
zařizení. Patrně budou pěstovati obilí i víno a zhotovovati oděv
i obuv; vystavějí si domy a v létě budou pracovati po většině
b nazi a bosí, v zimě však dostatečně oděni a obuti. Živiti se bu-
dou tak, že budou dělati z ječmene hrubou a z pšenice jemnou
mouku, z této budou péci, onu hnísti, ty dobré hnětenky

a chleby nakladou na jakési rákosové lísy nebo na čisté listy a rozloženi na podestlaném listí posedovém a myrtovém budou si pochutnávatí sami i jejich děti; po jídle budou pítí víno, ověnčení a zpěvem chválice bohy; **mile budou pospolu žítí a dětí nebudou ploditi nad své poměry, z bázně před chudobou nebo válkou.**

13. Tu vpadl do řeči Glaukón a řekl: Podobá se, že u tebe lidé hodují, nemajíce nic jiného mimo chléb.

Máš pravdu, děl jsem já. Zapomněl jsem, že budou mítí i příkrmy, patrně totiž sůl, olivy, sýr, cibuli i salát, z nichž si budou připravovati své prosté pokrmy. I zákusky jim předložíme, fíky, hrách a boby, a na ohni si budou pražiti plody myrtové a žaludy a mírně k tomu připíjetí. A takto budou trávití život, jak se podobá, v míru a ve zdraví a ve stáří umírajíce budou zanechávati podobný život svým potomkům.

Na to řekl Glaukón: Kdybys, Sókrate, **zařizoval obec vepřů, čím jiným bys je krmil než tímhle?**

Nuže čeho si přeješ, Glaukóne? tázal jsem se.

Co jest v obyčeji, odpověděl; nemají-li to býti nuzáci, lehají snad na lehátkách a jedí u stolů, a to pokrmy i zákusky, jako mají nynější lidé.

Dobrá, děl jsem já, rozumím. Nejde nám tedy patrně jen o to, pozorovati, **jak obec vzniká, nýbrž i jak obec bujní.** Snad to ani neškodí; neboť pozorujíce i takovouto obec, snad bychom spatřili, jak se v obcích rodí spravedlnost a nespravedlnost. Nuže pravá obec, jakoby zdravá, jest podle mého zdání ta, kterou jsme vylíčili; přejete-li si však, prohlédněme si i obec nemocnou zánětem; nic tomu nepřekáží. Neboť některým lidem, jak se zdá, nepostačí tyto věci ani tenhle způsob života, **nýbrž přibudou k tomu pohovky a stoly i jiné nářadí, ovšem také pamlsky, vonné masti, kadidla, ženštiny, jemné pečivo, všechno co nejrozmanitější. A také co se týče oněch věcí, které jsme jmenovali na začátku, už nesmíme uváděti jen nezbytně nutné, domy, oděv a obuv, nýbrž musíme uvéstí do oběhu**

i malby a vyšívání a opatřiti zlato a slonovinu i všechny podobné věci. Že ano?

b Ano.

Nuže, tu musíme obec zase zvětšiti; neboť ta zdravá již nestačí a třeba ji hned naplniti hromadou a množstvím toho, co jest v obcích již ne z potřeby, jako jsou například všelicí lovci, dále napodobitelé, zabývající se ve velikém počtu jednak tvary a barvami, jednak hudbou, pak básníci a jejich pomocníci, jako rapsódi,²⁴ herci, tanečníci, ředitelé, dále hotovitelé všelijakého

c nářadí, zvláště pro ženské strojení a zdobení. A také bude potřebí i četnějšího služebnictva; či nemyslíš, že budeme potřebovati vychovatelů, kojných, chův, panských, holičů, dále pak kuchařů a masařů? Mimo to budeme potřebovati i pasáků vepřů; toho jsme totiž v dřívější obci neměli – neboť toho nebylo potřebí –, ale v této bude třeba i toho. Bude pak potřebí množství i všelijakých jiných zvířat, budou-li tu lidé, kteří je budou jísti, že ano?

Jakpak by ne?

d Tu jistě budeme potřebovati i lékařů při takovém životě mnohem častěji než dříve?

Mnohem častěji.

14. I země, jež tehdy stačila uživiti tehdejší obyvatelstvo, bude asi již malá a nestačí. Či jak myslíš?

Tak jest.

Nuže tedy musíme odříznouti kus země od sousedů, máme-li míti dosti půdy k pastvě a orbě, a oni zase od země naší, jestliže i oni se pustí do neomezeného shonu po bohatství, překročíce hranici nutných potřeb.

e Zcela nutný to následek, Sókrate.

Potom ovšem budeme míti válku, Glaukóne? Či jak to bude?

Tak jest.

A neříkejme nyní ještě, pravil jsem, působí-li válka něco zlého nebo něco dobrého, nýbrž jenom tolik, že jsme dále našli

původ války, totiž z čeho obyčejně povstává obcím zlo pro život soukromý i veřejný.

Ovšemže.

Jest tedy, příteli, potřebí ještě větší obce, a to nikoli o málo, nýbrž o celé vojsko, jež by vytáhlo do pole a bojovalo s útočnicíky na obranu veškerého jmění a těch, o kterých jsme právě mluvili. 374

Proč to? tázal se. Sami k tomu nestačí?

Nikoli, ač jestliže byl správný souhlasný úsudek tvůj i nás všech, když jsme vytvářeli obec; soudili jsme totiž, pamatuješ-li se, že není možno, aby jeden člověk dobře pracoval v mnoha oborech.

Máš pravdu.

Nuže co, tázal jsem se, nezdá se ti, že válečné zápasení jest něco odborného? b

Ba velmi.

Jest snad potřebí míti větší péči o umění ševcovské než o umění válečné?

Nikoli.

Tak vidíš, ševci jsme bránili, aby se nepokoušel býti zároveň rolníkem, tkalcem a stavitelem, nýbrž měl býti jenom ševcem, aby nám totiž bylo dílo ševcovství dobře vykonáváno, a podobně jednomu každému z ostatních jsme ukládali jen jeden úkol, ke kterému se každý svou přirozeností hodil a který měl dobře vyplniti, když by o něm pracoval po celý svůj život, prost starostí o jiná zaměstnání a nezameškáváje příhodných dob: jsou-li však dobře vykonány práce válečné, zdalipak na tom nezáleží co nejvíce? Či jest tento obor tak snadný, že i kterýkoli rolník nebo švec nebo kterýkoli jiný řemeslník bude zároveň válečníkem, kdežto dobrým hráčem v šachy nebo v kostky by se nestal nikdo, kdo by to již od dětství důkladně neprovozoval a kdo by se tím zabýval jen mimochodem? A jistě nestačí muži chopiti se štítu anebo některé jiné z válečných zbraní a nástrojů, aby byl okamžitě dobrým bojovníkem v zápase těžkooděn- c d

ců nebo v jiném druhu válečného umění, když z ostatních nástrojů žádný neučiní nikoho odborníkem ani zápasníkem, jak jen se vezme do ruky, a nebude nic platen tomu, kdo nenabyl v tomkterém oboru vědění ani naň nevynaložil dostatečného cviku.

Ano, to by měly nástroje velkou cenu!

e 15. Nuže tedy, děl jsem já, čím důležitější jest úloha strážců, tím více vyžaduje co nejúplnějšího osvobození od ostatních zaměstnání a co největší odborné přípravy i cviku.

To si myslím.

Ně snad také vrozené způsobilosti k tomu povolání?

Jápkak by ne?

Naší prací by tedy bylo, jak se podobá – ač jsme-li s to –, vybrati, které a jaké osoby jsou způsobilé ke střežení obce.

Ovšemže ano.

Bůh ví, ne nepatrnou věc jsme to na sebe vzali; přece však neztrácejme mysl, pokud jen síly stačí.

375 Věřu to nesmíme.

Nuže, myslíš si, tázal jsem se, že co se týče hlídání, jest nějaký rozdíl mezi přirozenými vlastnostmi dobrého štěněte a ušlechtilého jinocha?

Jak to míníš?

Například jeden i druhý musí býti bezpochyby bystrý k pozorování a rychlý k pronásledování toho, co zpozoruje, a dále silný, kdykoli to dohoní a musí podstoupiti zápas.

Ano, těchto všech vlastností ovšem potřebuje.

A zajisté i statečný, jestliže má zdárně bojovati.

Jápkak ne?

b Avšak zdalipak bude chtíti býti statečný, ať již kůň nebo pes nebo kterýkoli jiný živočich, není-li vznětlivý? Či nepozoroval jsi, jak neodolatelnou a nepřemožitelnou věcí jest vznětlivost²⁵ a jak každá duše, pokud jí v sobě má, chová se ke všemu bez bázně a nemůže býti poražena?

Pozoroval jsem.

Jaký tedy má býti strážce co do tělesných vlastností, jest zřejmo.

Ano.

A také co do vlastností duše, že vznětlivý.

I to.

Avšak budou-li míti takové vlastnosti, Glaukóne, jak mohou nebýti divocí k sobě navzájem i k ostatním občanům?

Bůh ví, děl, to nepůjde tak snadno.

Ale přece jest třeba, aby byli k domácím mírní a k nepřítelům zlí; nebudou totiž čekat, až je zahubí jiní, nýbrž učiní to dříve sami.

Pravda.

Co tedy uděláme? Kde najdeme duši mírnou a zároveň vznětlivou? Vždyť přece mírná povaha jest opak vznětlivé.

Patrně.

Avšak komu by se nedostávalo jednoho nebo druhého, jistě nebude dobrým strážcem; obojí míti zdá se nemožno a z toho vyplývá, že dobrý strážce jest nemožný.

Skoro se tak zdá.

Tu jsem uvázl a pomyslív si, co bylo řečeno dříve, pravil jsem: Právem, příteli, vázneme, neboť jsme se odchýlili od podobnosti, které jsme si byli stanovili.

Jak to myslíš?

Nevšimli jsme si, že jsou podle všeho povahy, o jakých jsme mysleli, že nejsou, které totiž obsahují obě tyto protivy.

A kde?

Můžeme to viděti jak u jiných živočichů, tak nejlépe u toho, kterého jsme srovnávali se strážcem. Vždyť přece znáš onu vrozenou vlastnost ušlechtilých psů, že ke známým a domácím jsou co nejmírnější, ale k neznámým naopak.

Ano, znám.

Možné to tedy jest, děl jsem, a není to proti přírodě, že hledíme, aby takový byl strážce.

Podobá se, že ne.

16. Zdalipak bys myslel, že způsobilost ke strážnímu zaměstnání má ještě tuhle podmínku, aby budoucí strážce měl ve své povaze mimo vznětlivost ještě také lásku k moudrosti?

376 Jak to? Tomu nerozumím.

I to uvidíš u psů a jest to podivuhodné při tom zvířeti.

Co to?

Že kdykoli uvidí někoho neznámého, zlostně na něj štěká, i když mu on napřed neudělá nic zlého; kdykoli však známého, k tomu se lísá, i když se mu nikdy ničeho dobrého od něho nedostalo.

Či ses tomu ještě nikdy nepodivil?

Až posud jsem se nad tím hrubě nezamyslel; ale že to dělá, jest známo.

b Vidíme tu jistě zajímavou vlastnost jeho přirozenosti a vpravdě filosofickou.²⁶

Jak to?

Tak, že ničím jiným nerozeznává osobu milou a nepřátelskou než tím, že onu předtím byl poznal a této nepoznal. Jak by tedy nebylo to zvíře milovné poznání, když podle znalosti a neznalosti rozlišuje, co jest domácí a co cizí?

Dozajista jest.

Než, děl jsem, „poznání milovné“ a „moudrosti milovné“ jest přece totéž?

Ano, totéž.

c Nemáme-li tedy směle předpokládati i při člověku, že má-li býti k domácím a známým mírný, musí býti svou vrozenou povahou milovný moudrosti a poznání?

Ano.

Tedy milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný bude nám svou vrozenou povahou ten, kdo má býti dokonalým strážcem obce.

Zcela správně.

Takové tedy vlastnosti musí míti. Ale jakým způsobem nám budou taková strážcové vychovávání a vzdělávání? A získáme

něco touto úvahou, abychom spatřili cíl tohoto všeho zkoumání, totiž jakým způsobem povstává v obci spravedlnost a nespravedlnost? Abychom snad nevynechali něco podstatného anebo zase nezacházeli příliš daleko.

A bratr Glaukónův řekl: Já jistě čekám, že tato úvaha bude tomu na prospěch.

Bůh ví, děl jsem já, milý Adeimante, to tedy nesmíme od ní upustiti, i kdyby byla sebedelší.

Jistě ne.

Nuže tedy vychovávejme v duchu ty muže, jako bychom si v prázdné chvíli vypravovali pohádky.

Ano, udělejme to.

17. Nuže, jaké bude to vychovávání? Bylo by asi těžko naléztí lepší, než jaké jest nalezeno zkušeností dlouhého času, to jest pro těla tělocvik, pro duši vzdělání músické.

Tak jest.

Nezačneme s músickým vychováváním dříve než s gymnastikou?

Ovšem.

K músickému oboru počítáš také skladby slovesné, či ne?

Arciže.

Těch pak jest dvojí druh, jeden pravdivý a druhý obsahující nepravdu?

Ano.

Vychovávati jest v obojím, ale dříve v nepravdivém?

377

Nerozumím, jak to myslíš.

Nerozumíš, že dětem vypravujeme nejprve báje? Tyto pak jsou nepochybně celkem nepravda, ale jsou v nich i věci pravdivé. Avšak dříve vzděláváme děti bájemi než tělocvikem v gymnasiích.

Tak jest.

To tedy jsem myslel slovy, že músického vzdělávání jest se chopiti dříve než gymnastiky.

Správně.

- b A zajisté víš, že začátek jest při každém díle věc nejdůležitější, obzvláště pak při čemkoli mladém a útlém? Neboť právě tehdy se nejlépe utváří a přijímá ráz, jaký bys čemu chtěl vtisknouti.

Docela správně.

Zda tedy tak snadno připustíme, aby děti slyšely ledajaké báje, od ledakoho vymyšlené, a přijímaly do svých duší povětšinou opačné názory, než které by podle našeho soudu měly míti, až dospějí?

Ani dost málo toho nepřipustíme.

- c Především tedy musíme, jak se podobá, dozírat na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmítati. Pak přimějeme chůvy a matky, aby ty vybrané báje dětem povídaly a utvářely jimi jejich duše mnohem více než těla rukama; avšak z těch, které nyní vypravují, většinu jest odhoditi.

Jaké to?

- d Na bájích větších, děl jsem, uvidíme, i jak se to má s menšími. Neboť větší i menší báje musí míti týž ráz a touž působnost. Či nemyslíš?

Ovšem, ale nevím ani, které myslíš těmi většimi.

Ony, které nám vypravovali Hésiodos a Homér a jiní básníci. Ti totiž skládali nepravdivé báje a pak je lidem vypravovali a dosud vypravují.

Které to, a co na nich káráš?

Právě to, co především a nejvíce jest kárati, zvláště když něčí nepravdě chybí i krása.

- e Co jest to?

Když někdo špatně líčí podoby bohů a héróů; to jest právě tak, jako kdyby malíř maloval obraz zcela nepodobný tomu, co jím chtěl vypoobniti.

Ano, to jest správné, kárati takové věci. Ale jakým způsobem se to děje a které jsou to chyby?

Především, děl jsem já, neslušně lhal ten, kdo si vymyslel onu největší lež o největších bytostech, totiž jak Úranos učinil to, co o něm vypravuje Hésiodos, a jak zase Kronos se mu pomstil.²⁷ O Kronových pak činech a co s ním udělal jeho syn, ani kdyby to bylo pravda, nemyslel bych, že by se mělo jen tak povídati před nerozumnými a mladými lidmi, nýbrž nejlépe by bylo o tom mlčet; a kdyby již se o tom snad muselo mluvit, aby to slyšelo jako posvátné tajemství co možná nejméně lidí, když byli obětovali ne sele,²⁸ nýbrž nějakou velikou obět, kterou by bylo těžko opatřit, jen aby se co nejméně lidem dostalo příležitosti to uslyšeti. 378

Věru, tyto pověsti jsou povážlivé.

A nesmějí se vypravovati, Adeimante, v naší obci. Nesmí se před mladým člověkem říkati, že páchaje svrchovaná bezpráví nedělal by nic divného, ani kdyby svého otce pro nějaký přečin jakýmkoli způsobem trestal, nýbrž že by dělal právě to, co dělali první a největší z bohů. b

Bůh ví, řekl Adeimantos, ani mně samému se nezdá vhodné, aby se to povídalo.

Také vůbec ne, že bohové s bohy válčí a nástrahy si činí a se potýkají – vždyť to ani není pravda –, ač mají-li nám budoucí strážcové obce pokládati za největší neřest lehkovážně se vespolek znepráteleovati; ani boje s Giganty jim nesmějí býti vypravovány anebo vyobrazovány, ani mnohé jiné rozmanité sváry bohů a hérů s jejich příbuznými a členy jejich vlastních rodin. Naopak hledíme, jak bychom děti přesvědčili, že se nikdy nevyskytlo žádné nepřátelství občana proti občanu a že takové počínání jest hříšné: takové věci musí jim vypravovati hned v mládí starci i stařeny a také básníky třeba donucovati, aby pro dospívající mládež v tomto smyslu vytvářeli své báje. Ale jak Héra byla spoutána od syna a jak svržen byl Hefaistos od otce, protože chtěl pomáhati matce, když byla bita, a bitvy bohů, jak je vyličil Homér, těch nelze připouštět do naší obce, ať již jsou myšleny alegoricky nebo bez alegorií.²⁹ Neboť mla- e d

- e dý hoch není s to, aby rozeznal, co jest alegorie a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vši silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší, obsahovala myšlenky po stránce mravní co nejkrásnější.

18. To jest rozumné, pravil Adeimantos. Ale kdyby se nás někdo dále ptal i na to, které jsou to myšlenky a která vypravování, která bychom řekli?

- 379 A já jsem odpověděl: Adeimante, nejsme nyní básníky já a ty, nýbrž zakladateli obce; zakladatelům pak sluší znáti všeobecné zásady, podle kterých mají básníci tvořiti báje a proti kterým tvořiti jim nesmí býti dovoleno, ale tvořiti báje není jejich věci.

Dobře; avšak o to právě jde, které to jsou zásady pro vypravování o bozích?

Asi takovéto, děl jsem já: vždy třeba věrně podati, jaký bůh vskutku jest, ať jej kdo líčí v básni epické nebo v písních nebo v tragédii.

Ano, to jest třeba.

- b Nuže, což není bůh ve skutečnosti dobrý a nemá se o něm takto mluvíti?

Zajisté.

Ale věru nic z toho, co jest dobré, není škodlivé, pravda?

Myslím, že není.

Zdalipak tedy způsobuje škodu, co není škodlivé?

Nikterak.

A co neškodí, činí něco zlého?

Také to ne.

Co však nepůsobí žádného zla, jistě není ani příčinou žádného zla?

Jak také?

A což, jest dobré prospěšné?

Ano.

Jest tedy příčinou šťastného stavu?

Ano.

Není tedy dobré příčinou všeho, nýbrž jest příčinou toho, co jest v dobrém stavu, zlého však není příčinou.

Docela správně.

Tedy ani bůh, protože jest dobrý, nemůže býti příčinou všeho, jak se většinou říká, nýbrž jest příčinou jen málo věcí na světě, kdežto u většiny není příčinou; vždyť máme mnohem méně dobrého než zlého, a kdežto při dobrém nesmíme přičítati příčinu nikomu jinému, při zlém jest hledati nějaké jiné příčiny, a ne boha.

Jistou pravdu díš, jak se mi zdá.

Nesmíme tedy věřiti ani Homérovi ani jinému básníku, když si bez rozmyslu činí tuto nesprávnou představu o bozích a praví,

*dva sudy že u prahu Diova stojí,
losy dobrými jeden a špatnými naplněn druhý;*

a komu Zeus dá směs z obojích,

toho že brzy štěstí a brzy zas neštěstí potká,

ale komu tak nedá, nýbrž jen toho druhého, nesmíšeného,

toho zas zoufalý hlad pak prohání po jasné zemi;

ani že jest nám Zeus dárce

dobrého jakož i zlého.³⁰

19. Řekne-li dále někdo, že zrušení přísah a úmluv, které způsobil Pandaros,³¹ vyšlo od Athény a Dia, neschválíme to, ani že svár bohyň a jeho rozsouzení vyšlo od Themidy a Dia,³² ani nesmíme dovoliti, aby mladí lidé poslouchali, jak praví Aischylos,

*bůh učiní, že vzklíčí vina u lidí,
když umíní si z kořen zničit celý dům.*

- Ale líčí-li kdo v básni osudy Niobiny,³³ odkud jsou uvedené jamby, nebo osudy Pelopovců³⁴ nebo válku trójskou nebo některou jinou z těchto látek, buď nesmíme připustiti, aby to vypravoval jako činy boha, anebo jestliže to dělá, ať nalezne si pro to asi ten důvod, jakého nyní my hledáme, a řekne, že bůh jednal dobře a spravedlivě a oni že měli prospěch z toho, že byli trestáni; že však jsou nešťastní, kdo trpí trest, a že původcem toho byl bůh, to nesmí býti básníku dovoleno vyprávěti. Ale kdyby vypravovali, že zlí ve svém neštěstí měli potřebí trestu a že pokutou se jim dostalo od boha dobrodiní, to jim dovolíme; že by však bůh, bytost dobrá, byl se kdy stal někomu příčinou zla, proti tomu mínění třeba vším způsobem bojovati a brániti, aby nikdo takto v naší obci nemluvil, má-li v ní býti zákonitý řád, a aby toho nikdo neposlouchal, ani mladý ani starý, ať by to bylo vypravováno v řeči vázané nebo nevázané: takové řeči by nebyly ani zbožné ani nám prospěšné, ani samy se sebou souladné.

Souhlasím s tebou v tomto zákoně, řekl Adeimantos, a jsem jím spokojen.

To by tedy byl jeden ze zákonů a zásad o bozích, jímž se bude musiti každý řídit v řeči i básnění, že totiž bůh není původcem všeho, nýbrž jen dobrého.

A úplně dobře stačí.

- d Pak je tu druhý. Myslíš, že bůh jest nějaký kejklíř a že se zjevuje ve vyčíhaném okamžiku brzy v té, brzy v oné podobě, hned že v ní vystupuje sám a proměňuje přitom svůj zjev ve všelijaké podoby, hned že nás šálí a činí, že vidíme takové jeho zdánlivé přízraky, či že jest bytost jednotná a vůbec nikdy nevystupuje ze své vlastní podoby?

To nedovedu tak hned říci.

- Nuže poslyš: kdyby něco vystupovalo ze své podoby, není nutno předpokládati, že se mění buď samo sebou nebo působením něčeho jiného?

Nutno.

Není-li tu pravda, že to, co jest v nejlepším stavu, bývá nejméně přejinačováno a měněno působením něčeho jiného? Jako například působí-li na tělo jídla a nápoje a námahy, nebo na kteroukoli rostlinu úpal a větry a podobné vlivy, zda se nejméně nemění to, co jest nejzdravější a nejsilnější?

381

Tak jest.

A o duši neplatí, že nějaký vliv zvnějšku by nejméně porušil a přejinačil tu, která jest nejstatečnější a nejrozumnější?

Ano.

A jistě tomu tak jest i se vším složitým nářadím, stavbami a rouchy, že věci, které jsou dobře zhotoveny a jsou v dobrém stavu, nejméně se mění působením času a jiných vlivů.

Jest tomu tak.

Všechno tedy, co jest v dobrém stavu, buď od přírody nebo uměním nebo obojím, jest v nejmenší míře přístupno změně způsobované něčím jiným.

b

Podobá se.

Ale bůh a co jest božího jest přece po každé stránce nejlepší.

Jak by ne?

Proto tedy bůh asi nikterak nemá mnoho podob.

Ovšemže ne.

20. Ale snad sám sebe proměňuje a přejinačuje?

Patrně, ač jestliže se vůbec přejinačuje.

Zdalipak se tedy proměňuje v bytost lepší a krásnější, než jest sám, či v horší a ošklivější?

Nutně vyplývá, že v horší, jestliže se přejinačuje; vždyť přece neřekneme, že bohu chybí krásy nebo ctnosti.

c

Zcela správně, děl jsem já. A když tomu tak jest, myslíš, Adeimante, že by se někdo dobrovolně činil horším po některé stránce, ať bůh, nebo člověk?

Nemožno.

Nemožno tedy také o bohu mysliti, že by se chtěl činiti jiným, nýbrž, jak se podobá, každý z nich jsa nejkrásnější a nejlepší, jak jen možno, trvá stále jednotně ve své podobě.

- To jest, jak se mi zdá, docela nutný důsledek.
 d Ať nám tedy přáteli, žádný z básníků neříká, že

*bohové podobni hostům, již z ciziny přišli,
 chodí od města k městu, své měnice všelijak tváře,³⁵*

ani Prótea³⁶ a Thetidu³⁷ ať z nich nikdo nepomlouvá, ani ať v tragédiích nebo v jiných básních neuvádí Héro, jak ve změněné podobě jako kněžka sbírá dárky

pro živné děti, jež zplodil Inachos, argolská řeka,³⁸

- e ani ať nám nepovídají množství takových jiných nepravd. Také ať jim nevěří matky a neděsí děti špatným vypravováním bájí, že prý v noci obcházejí jistí bozi, berouce na sebe podoby mnoha všelijakých divných bytostí; tím se jednak rouhají bohům, jednak činí děti bojácnějšími.

Arciže.

Ale snad jest to tedy s bohy tak, že se sami neproměňují, avšak v nás vzbuzují zdání, že je vidíme v rozmanitých podobách, a tím nás klamou a šálí?

Snad.

- 382 Jak že! Bůh že by chtěl lháti, ukazuje nám buď slovem nebo skutkem přelud?

Nevím.

Nevíš, tážal jsem se, že opravdovou lež – možno-li tak říci – všichni bozi i lidé nenávidí?

Jak to myslíš?

Tak, že nikdo úmyslně nedovoluje lháti nejvyšší části své bytosti a o nejvyšších věcech, nýbrž ze všeho nejvíce se bojí, jen aby tam lži měl.

Ani teď ještě nerozumím.

- b Protože se domníváš, že mluvím něco příliš vysokého; já však míním, že nikdo by za nic na světě nechtěl připouštět do své duše ani vlastní, ani cizí lež o skutečné pravdě ani nevědo-

most a tam ji chovati a trvale míti a že ji v takovém případě všichni nejvíce nenávidí.

Ovšem, daleko nejvíce.

Avšak, jak jsem právě tvrdil, tohle by se mohlo nejspíše nazývat opravdovou lží, nevědomost v duši toho, kdo podlehl nepravdě; neboť lež pronášená slovy jest jen jakési napodobení toho duševního stavu a obraz později vzniklý, ne zcela čistá nepravda. Či není tomu tak? c

Ovšem že ano.

21. Skutečná lež jest tedy nenáviděna netoliko od bohů, nýbrž i od lidí.

Tak se mi zdá.

A co lež pronášená slovy? Kdy a komu jest užitečná, tak aby nezasluhovala nenávisti? Nebývá to vůči nepřítelům a vůči takzvaným přátelům, když se v šílenství nebo v nějakém zaslepení rozumu pokoušejí dělati něco zlého, že tehdy se osvědčuje užitečnou jako lék pro jeho odvrácení? A v bájích, o kterých jsme právě mluvili, když z neznalosti, jak tomu doopravdy jest s těmi starověkými ději, připodobňujeme lež co nejvíce pravdě a činíme ji takto užitečnou? d

Ba věru, tak tomu jest.

Nuže, pro který z těchto důvodů mohla by lež býti užitečná bohu? Zdalipak by lhal snad proto, že nezná, co se v dávné minulosti událo, a proto mluví z dohady?

To by bylo směšné.

Lživého básníka tedy v bohu není.

Ne, jak se mi zdá.

Ale snad by lhal z bázně před nepříteli? e

Ani zdaleka ne.

Snad tedy pro nerozum nebo šílenost bytostí jemu blízkých?

Ale vždyť nikdo nerozumný a šílený není bohu milý.

Není tedy důvodu, proč by bůh lhal?

Není.

Vůbec tedy všechno daimonské a božské jest prosto lži.

Docela.

Bůh jest tedy bytost zcela jednotná a pravdivá v činu i slově a ani sám se neproměňuje, ani jiných neklame, ani přízraky ani řečmi ani sesíláním znamení, a to ani ve bdění, ani ve snu.

383 Podle tvé řeči i mně se ta věc tak zdá.

Připouštíš tedy, děj jsem, že to jest ta druhá zásada, podle které třeba o bozích mluvit i básnit, totiž že ani sami nejsou kejklíři a neproměňují se, ani nás nezavádějí lžemi v slově nebo v skutku?

Připouštím.

Ač tedy Homéra v mnoha jiných věcech chválíme, přece nepochválíme to, jak Zeus posílá sen Agamemnonovi,³⁹ ani b u Aischyla,⁴⁰ jak Thetis dí, že Apollón, zpívaje o její svatbě,

*vypočítával její štěstí mateřské
a dlouhý život dětí, prostý nemocí,
a vylíčiv můj osud, ve všem blažený,
pak zapěl paian, plně mě tak nadějí.
I doufala jsem, božská ústa Foibova
že nelžou, věštným naplněná uměním.
Než on, jenž sám tam zpíval, sám byl hostem mým
a sám to věštil, sám jest, který usmrtil
mi syna mého...*

c Když by kdo takto mluvil o bozích, pohoršení jej odmítneme a nevypravíme jeho hry, ani nepřipustíme, aby ho užívali učitelé při vychovávání mládeže, mají-li se naši strážcové státi bohabojnými a bohu blízkými, jak nejvíce člověku možno.

Úplně souhlasím s těmito zásadami, pravil Adeimantos, a chci jich užívat jako zákonů.

Knih třetí

1. Nuže, co se týče bohů, děl jsem já, takové asi řeči patrně mají slyšati a zase neslyšati hned z mládí ti, od kterých se čeká, že budou bohy i rodiče ctíti a náležitě si vážiti vzájemného přátelství. 386

A myslím, že se na to správně díváme.

A což, mají-li býti stateční? Zda není třeba vštěpovati jim mimo to takové myšlenky, které dovedou učiniti, aby se co nejméně báli smrti? Či myslíš, že by se někdo kdy osvědčil statečným, kdo by měl v sobě tento strach? b

Bůh ví, že nikoli.

A což, myslíš, že někdo, kdo věří, že jest onen život v podsvětí a že jest hrozný, bude prost strachu před smrtí a v bitvách že dá přednost smrti před porážkou a otroctvím?

Nikoli.

Musíme tedy, jak se podobá, i při těchto bájích dozíratí na jejich vypravovatele a prositi jich, aby jen tak zholá nehaněli života v Hádu, nýbrž spíše jej chválili, sice že by jejich řeči nebyly ani pravdivé ani prospěšné těm, kdo se mají státi bojovnými muži. c

To ovšem musíme.

Vyškrtneme tedy, děl jsem, počnouce od těchhle veršů, všechny takové věci jako

*věru bych raději chtěl jako nádeník jinému sloužit
třeba i chudému muži, jenž z majetku skrovného žije,
nežli tu nad všemi mrtvými vlást, v nichž zanikl život*

a

*smrteľným lidem i bohům že obydlí jeho se zjeví,
tmavé a plné hrůz, jehož děsť se samotní bozi* d

a

*běda, tak přece i trvá v Hádově přibytku jakás
duše a bytosti stín, však život jí docela chybí*

a

sám aby vědomí měl, ti druzí jsou téžavé stíny

387 a

*duše vylétla z těla a odešla v Hádovu říši,
lkajíc pro osud svůj a ztrativši mužnost i mládí*

a

*neb odlétla s šelestem duše
pod zemi jakoby dým*

a

*a jako netopýři když v zákoutí příšerné sluje
s šelestem poletují, když některý se stropu skály
z jejich chomáče spadne, v němž nahoře spolu se drží,
s takovým šelestem ony se pospolu braly.⁴¹*

- b **Homéra a ostatních básníků poprosíme, aby se nehoršili, jestliže tato a všechna taková místa škrtneme; ne že by to nemělo básnické ceny a že by to lid rád neposlouchal, nýbrž proto, že čím to jest básnicky lepší, tím méně to smějí poslouchati chlápci i muži, kteří mají býti syny svobody a otroctví se báti více než smrti.**

Docela správně.

- c 2. Nuže, k tomu třeba odstraniti všechna s tím související děsná a strašná jména, ty řeky Lkání a Hrůzy, duchy a kostlivce a všechna jiná slova tohoto rázu, při nichž všem posluchačům probíhá mráz po zádech. A snad to jest dobré k něčemu jinému; my však se bojíme o naše strážce, aby nám nedostali z takového mražení horkost a nadmíru nám nezměkli.

A právem se bojíme.

Musíme to tedy odstraniti?

Ano.

A dbáti opačného rázu v řeči i básnění?

Patrně.

Odstraníme tedy i pláč a nářky vážených mužů?

d

Nutně, zrovna tak jako to první.

Nuže pozoruj, děl jsem, odstraníme-li to právem, či ne. Tvr-
díme, že řádný muž nebude pokládati za něco hrozného smrt ji-
ného muže řádného, i když to jest jeho přítel.

Tak jest.

Nebude tedy pro něho naříkati, jako by se mu bylo stalo
něco zlého.

Nikoli.

Avšak i to tvrdíme, že takovýto muž nejvíce sám sobě stačí
k spokojenému životu a proti ostatním že nejméně má potřebí e
druhého.

Pravda.

Pro něho jest tedy ztráta syna nebo bratra nebo jmění nebo
čehokoli jiného nejméně hrozná.

Jistěže nejméně.

Nejméně tedy také naříká a snáší co nejkliidněji, kdykoli jej
stihne nějaké takové neštěstí.

Daleko nejkliidněji.

Právem tedy můžeme odstraniti naříkání slovných mužů
a ponechati je ženám, a ani to ne váženým, a špatnému druhu
mužů, aby ti, které vychováváme právě ke střežení země, měli 388
odpor před podobným počínáním.

Správně.

Tedy opět poprosíme Homéra a ostatních básníků, aby nelí-
čili syna bohyň, jak

*na boku ležel chvíli a chvíli zas obrácen naznak,
hned zase tváří k zemi*

- a pak zase zpřítma stanuv jak zarmoucen po břehu moře, jež nezná únavy, bloudil, ani jak oběma rukama nabrav černavého prachu posypal si hlavu a jiné věci s pláčem a naříkáním dělal podle líčení básníkovy; ani aby Priamos, blízký potomek bohů, úpěnlivě prosil a

*se váleje v blátě
z mužů jmenoval svých zvlášť každého po jeho jméne.*

A ještě mnohem důtklivěji budeme žádati, aby ovšem nelíčili bohů, jak naříkají a mluví

- c *ach, já nebohá matka a nešťastný hrdinný syn můj;*
a když už tak bohy líčí, aspoň aby se neodvažovali tak nenáležitě vypodobňovati nejvyššího z bohů, aby říkal

*běda, milého muže, jak stíhán jest okolo města,
vlastníma očima zřím a srdce mi lítostí puká*

a

- d *běda mi, sudba že jest, by Sarpédón, nad jiné milý,
byl mi Patroklem sklán, tím Menoitiovým synem.⁴²*

3. Neboť, milý Adeimante, kdyby nám mládež takové řeči vážně poslouchala a neodmítala je s posměchem jako výroky nedůstojné, stěží by kdo pokládal takovéto jednání za nedůstojné pro sebe, člověka, a sotva by si činil výčitky, kdyby i jeho napadlo něco takového buď mluvit nebo dělati, nýbrž beze všeho ostychu a přemáhání dlouhé by při malých utrpeních pěl žalozpěvy a vedl nářky.

- e Úplnou pravdu díš.
Avšak to nesmí býti, jak nám právě ukázal náš úsudek; jemu třeba věřiti, dokud nás někdo nepřesvědčí jiným, lepším.
Jistěže nesmí.

Ale ani smíšky nesmějí býti naši strážcové. Myslím totiž, že kdykoli se někdo poddává silnému smíchu, způsobuje takový výbuch také výbuch v opačném směru.

To si myslím.

Nelze tedy schvalovati, ani líčí-li kdo vážné lidi, jak jsou přemáháni smíchem, a ještě mnohem méně, líčí-li tak bohy. 389

To jistě mnohem méně.

Nuže tedy neschválíme ani těchto Homérových slov o bozích

*na to pak v nezkratný smích tu propukli blažení bozi,
jakmile Héfaista zřeli, jak v chvatu se po síni pachtí;*⁴³

toho nelze schvalovati podle tvých slov.

Chceš-li to pokládati za má slova, pravil Adeimantos, věru, b
nikterak toho nelze schvalovati.

Ale také pravdě sluší příkládati velikou cenu. Neboť jestliže jest správné, co jsme právě řekli, a je-li lež vskutku bohům nepotřebná, lidem však užitečná jako jakýsi druh léku, patrně, že takovou věc jest odevzdati lékařům a neodborníci že se jí nemají ani dotknouti.

To jest jasné.

Tedy správcům obce, ač jestliže vůbec komu, náleží mluvíti nepravdu buď nepřátelům nebo občanům ve prospěch obce, kdežto z ostatních nikdo se nesmí chápati takového prostředku; nýbrž selže-li prostý občan před takovýmito správci, c
prohlásíme to za týž a ještě větší přečin, než kdyby nemocný lékař či nebo cvičenec učitel nepověděl pravdu o svém tělesném stavu nebo kdyby někdo řidiči lodi nemluvil pravdu o lodi a lodnících, jakou zkušenost má buď sám nebo některý ze spoluplavců.

Jistá pravda.

Jestliže tedy správce přistihne v obci při lži někoho jiného d

z těch, kdo umění znají,

*věštec neb hojič neb duhů zlých neb tesař dřeva,*⁴⁴

potrestá ho, protože zavádí způsoby, které přinášejí obci právě tak jako lodi rozvrat a záhubu.

Ovšem, ač jestliže mají po slovech následovati činy.

A dále nebude našim jinochům potřebí také rozumné uměřenosti?

Jak by nebylo?

Nezáleží pak uměřenost všeobecně především v tom, aby poslouchali představených a sami aby se ovládali v požitcích pití, lásky a jídla?

Zdá se mi, že ano.

Řekneme tedy, myslím, že jest dobře pověděno, jak praví u Homéra Diomédés

*brachu, tiše tu sed' a mého poslouvej slova*⁴⁵

a co následuje

Achajové šli stamí

*mlčky, z vůdců svých majíce strach*⁴⁶

a všechny jiné takové výroky.

Dobře.

Ale co takováhle slova:

*opilče, mající oči jak pes a srdce jak jelen*⁴⁷

390 a tak dále, to jest také dobré? A tak i všechny jiné zpupné řeči, které kdo z prostých občanů promluvil k představeným, v próze nebo v básni.

To není dobré.

Ano, myslím, že slyšeti to neprospívá mladíkům aspoň k výchově rozumné uměřenosti; jestliže jim to poskytuje nějaké jiné libosti, to by nebylo nic divného. Či jak se na to ty díváš?

Také tak.

4. A což líčiti, jak nejmoudřejší muž praví, že nejkrásnější ze všeho se mu zdá, když

stojí tu stoly

plné chleba i masa a víno když z měsidla číšník

čerpaje roznáší kolem a nalévá každému v pohár;⁴⁸

b

zdá se ti, že poslouchati to jest prospěšné zdrženlivosti mladého muže? Anebo že

nejsmutnější jest zemřítí hladem a dojít tak sudby,⁴⁹

anebo jak Zeus, co si byl usmyslel, když sám jediný bděl, ani ostatní bozi a lidé spali, hned na to všechno v milostném roz-toužení zapomíná, a spatřiv Héru, tak jest rozčilen, že nechce už ani do domu vejíti, nýbrž touží hned na místě na zemi s ní obcovati, právě, že jest jat takovou touhou, jako nebyl ani tehdy, když poprvé se scházeli, „aby nevěděli milí rodiče“;⁵⁰ nebo jak Arés a Afrodité byli spoutáni od Héfaiста z podobné příčiny.⁵¹

c

Bůh ví, nikoli, to se mi nezdá prospěšné.

Ale zato, děl jsem, jsou-li kde řečí a činem dávány od znamenitých mužů nějaké příklady otužilosti proti všem věcem, na to se mají dívatí a to mají poslouchati, jako

d

pak se udeřil v hrud' a srdce své pokáral slovy:

„Vzmuž se přec, srdce, vždyť jindy jsi přestálo horší již věci!“⁵²

Docela správně.

Také nesmíme dovoliti, aby naši mužové byli úplatní nebo milovní peněz.

Žádným způsobem.

e

Ani se jim nesmí zpívati, že

dary i bohy získati lze i ctihodné krále;⁵³

ani Achilleova vychovatele Foinika⁵⁴ nelze chváliti, jako by byl náležitě mluvil, když Achilleovi radil, aby dostane-li dary, pomáhal v boji Achajům, bez darů však aby neustával od hněvu. Ani o Achilleovi samém si to nebudeme mysliti a neuzná-

me, že byl tak milovný peněz, že přijal dary od Agamemnona
391 anebo že za výkupné mrtvolu vydal,⁵⁵ jinak však že nechtěl.

Věru není slušno chváliti takovéto věci.

Kvůli Homérovi se ostýchám tvrditi, děl jsem, že jest to přímo hřích, říkati takové věci o Achilleovi a jiným, když tak mluví, věřiti; dále také že k Apollónovi řekl:

*zklamals mne, dalekostřelný, jenž ze všech jsi nejhorší bohů;
věru bych se ti pomstil, jen síly kdybych měl dosti,⁵⁶*

b a že se neposlušně choval k bohu řecky⁵⁷ a byl hotov s ním bojovatí a dále že řekl o kšticí posvěcené bohu jiné řeky, Spercheiovi,⁵⁸ „Patroklu rekovi dám, by vzal si tuto mou kadeř“, Patroklu mrtvému, a nelze věřiti, že to vskutku udělal. A dále co se týče vláčení Hektora⁵⁹ kolem mohyly Patroklovy a pobití zajatců nad jeho hranicí,⁶⁰ všechno to prohlásíme za nepravdu
c a nenecháme naše lidi věřiti, že Achilles, syn bohyně a Pélea, muže velmi rozumného a vnuka Diova, vychovaný od velemoudrého Chiróna, že by byl býval zatížen tak velikým rozporom a nosil v sobě dvě nemoci navzájem protivné, sprostotu spojenou s hrabivostí a na druhé straně zpupnost proti bohům a lidem.

Máš pravdu.

d 5. Ani tomuhle tedy nevěřme, děl jsem, a nedovolme vypravovatí, že Théseus, syn Poseidónův, a Peirithoos, syn Diův, se vypravili na tak hrozné loupeže⁶¹ anebo že by se byl opovážil některý jiný syn boží nebo hérós spáchatí hrozné a bezbožné skutky, jaké se jim nyní lživě přičítají; ale donucujme básníky, buď aby neříkali, že to jsou činy těchto mužů, nebo aby říkali, že tito mužové nejsou potomky bohů; obojího však ať netvrdí, ani ať se nepokoušejí namlouvati mládeži, že bozi plodí zlo
e a héróové že nejsou o nic lepší než lidé. Jak jsme řekli již dříve, nejsou ty věci ani zbožné ani pravdivé, neboť jsme přece dokázali, že od bohů zlo pocházeti nemůže.

Tak jest.

A dále jsou jistě škodlivé těm, kdo je slyší; neboť pak si každý sám svou vlastní špatnost odpustí, nabyv přesvědčení, že takovéto věci prý dělají a dělali i

*s bohy kdo jsou spříznění
a Diovi jsou blízcí, kteří na Idě
i oltář mají Dia otce v aithéru*

a

a ještě nezmizela krev z nich daimonů.⁶²

Proto třeba učiniti přítrž takovým bájím, aby nevštěpovaly naši mládeži lehkomyšlné posuzování špatnosti. 392

Dozajista.

Který pak obor nám ještě zbývá, když určujeme, jaké řeči jest mluvíti a jaké ne? Neboť jak se má mluvíti o bozích, to jsme již řekli, a také o daimonech, héróích a o podsvětí.

Ovšemže.

Nuže, nezbývá ještě také říci, jak se má mluvíti o lidech?

Patrně.

Dobře, to však nám jest nemožno, příteli, hned teď stanoviti. Jak to?

Protože, myslím, řekneme, že podle všeho i básníci a vypravovatelé nesprávně mluví o lidech právě ve věcech nejdůležitějších, že prý totiž mnozí lidé nespravedliví jsou šťastni a naopak spravedliví nešťastni, že jest prospěšno páchat bezpráví, děje-li se to skrytě, a spravedlnost že jest cizí prospěch, ale vlastní škoda; a takovéto řeči, myslím, zakážeme a nařídíme hlásati opačné zásady v písních i v bájích. Či nemyslíš? b

Ba zcela jistě to vím.

Jestliže tedy uznáš, že mám pravdu, mohu říci, že jsi tím uznal, co tak dlouho hledáme?

To jsi to dobře chytil.

Nuže tedy, že řeči o lidech musí býti takovéto, o tom se nadobro domluvíme tehdy, až nalezneme, co jest spravedlnost c

a že jest svou přirozenou podstatou prospěšná tomu, kdo jí má, ať se zdá spravedlivý, nebo nezdá.

Jistá pravda.

6. Tolik tedy o obsahu slovesných skladeb; dále pak jest, jak myslím, uvážiti o způsobu přednesu, a tím budeme úplně hotovi s úvahou, co jest podávati a jak jest to podávati.

Tu pravil Adeimantos: Tomu nerozumím, co myslíš.

d Ale to musíš, děl jsem; nuže, snad tomu takhle porozumíš lépe. Zdalipak není všechno, co podávají vypravovatelé bájí nebo básníci, líčení toho, co se buď stalo nebo co jest nebo co bude?

Co jiného?

Zdali to neprovádějí buď prostým vypravováním nebo vypravováním s užitím napodobení nebo spojením obou těchto způsobů?

I o tom potřebuji jasnějšího poučení.

e Směšný jsem to učitel a nejasný, jak se podobá; nuže tedy udělám to jako nedovední vykladači a pokusím se ti ukázati, co chci, ne na celku, nýbrž na jedné vybrané části. Tak mi řekni: znáš začátek *Iliady*, kde praví básník, že Chryses prosil Agamemnona, aby mu propustil dceru, ten pak že se horšil a onen, 393 když nedosáhl, co chtěl, prosil boha o potrestání Achajů?

Arciže.

Víš tedy, že až k těmto veršům

a všech pak Achajů prosil,

*Atreovců dvou však nejvíce, vůdců to mužstva*⁶³

b mluví básník sám a ani se nesnaží obracet naši pozornost jinam, jako by to vypravoval někdo jiný než on; ale co následuje, mluví, jako kdyby on sám byl Chryses, a pokouší se co nejvíce v nás způsobiti zdání, že to není Homér, kdo mluví, nýbrž ten starý kněz. A tak má upraveno i téměř celé ostatní vypravování o událostech v Iliu a o příbězích na Ithace i v celé *Odysseii*.

Ovšemže.

Nuže, není-li to vypravování, i když podává přímou řeč i když části mezi přímými řečmi?

Jak by ne?

Ale kdykoli pronáší nějakou přímou řeč ústy některé jiné osoby, zdalipak nepozorujeme, že tehdy svou řeč co nejvíce připodobňuje pokaždé tomu, koho napřed uvedl jako mluvčího?

Pozorujeme, zajisté.

Nuže připodobňovati sebe k jinému buď hlasem nebo podobou zdalipak neznamená napodobovati onoho, komu se připodobňujeme?

Arciže.

V takovém tedy případě tento i ostatní básníci provádějí vypravování patrně s užitím napodobování.

Ovšemže.

Kdyby však básník sebe nikde neskrýval, byla by celá jeho báseň a celé vypravování provedeno bez napodobení. Abys však neřekl, že zase nerozumíš, vyložím ti, jak by se to mohlo státi. Kdyby totiž Homér po slovech, že přišel Chrysés, nesa výkupné za dceru a jako prosebník Achajů, nejvíce pak králů, pokračoval, ne jako by se byl stal sám Chrysem, nýbrž ještě stále jako Homér, poznáváš, že by to nebylo napodobení, nýbrž prostě vypravování. Znělo by pak asi takto – řeknu to však řečí nevázanou, neboť nejsem žádný básník –: Kněz přišed přál jim, aby jim bohové dali, aby do budouce Tróje sami se vrátili bez pohromy, avšak jemu aby vydali dceru za přijaté výkupné a ze zbožného ostychu před bohem. To když řekl kněz, ostatní cítili posvátnou úctu a přisvědčovali mu, avšak Agamemnón rozlícen mu kázal, aby hned odešel a podruhé již nikdy nepřicházel, sice že by mu pak nepomohla ani berla ani kněžský vínek; jeho dcera prý dříve u něho v Argu zestárne, než bude vydána; poroučel mu odejítí a nedrážditi, chce-li se zdráv vrátiti domů. Stařec, uslyšev to, se zalekl a tiše odcházel; když pak poodešel z tábora, vroucně se modlil k Apollónovi, volaje jeho příjmení

a připomínaje mu i žádaje odplaty, jestliže mu kdy učinil libý dar při stavbách chrámů nebo při obětech žertev; v odměnu za to prosil, aby pomstil na Achajích jeho slzy svými střelami...

- b Takto, příteli, se provádí prosté vypravování bez napodobení. Rozumím.

7. Rozuměj tedy také, děl jsem, že na druhé straně opak toho vzniká, když někdo odstraňuje básnickovy vložky mezi přímými řečmi a ponechává jen střídavé rozmluvy.

I tomu rozumím, tak tomu jest v tragédiích.

- c Docela správně jsi poznamenal a myslím, že jsem ti již objasnil, co jsem dříve nedovedl, že totiž jeden způsob básnění a skládání bájí záleží veskrze v napodobení, a to jest, jak sám pravíš, tragédie a komedie, druhý v podání samého básníka – ten bys našel nejvíce v dithyrambech –, třetí pak, záležitosti v obojím, jest jednak v básnictví epickém, ale i leckde jinde, rozumíš-li mi.

Ano, teď rozumím, co jsi chtěl prve říci.

A vzpomeň si také na to předtím, že jsme totiž probrali, co se má říkat, že aťe ještě musíme uvažovat o tom, jak se to má říkat.

Ano, pamatuji se.

- d Nuže, co jsem tím myslel, bylo právě tohle, že se musíme dohodnouti, zdali dovolíme básníkům, aby ve svých vypravováních veskrze napodobovali anebo aby napodobovali jen v některých částech a v jiných ne, a v kterých tak i onak, anebo aby vůbec nenapodobovali.

Hádám, že zkoumáš, zdali přijmeme tragédii a komedii do své obce, či ne.

Snad děl jsem já, snad i více než to; věru to ještě sám nevím, ale kamkoli nás zanese myšlenka, podobna větru, tam třeba jíti.

Dobře to pravíš.

- e Nuže tedy, Adeimante, přihlédni nyní k tomu, mají-li naši strážcové býti nějací napodobitelé, či ne; či i zde vyplývá od-

pověď z předcházející myšlenky, že jeden každý může dobře konati toliko jeden úkon a ne více, sice kdyby se o to pokoušel a chytal se mnohých prací, že by nedosáhl ani v jedné nějaké dokonalosti?

Nepochybně.

Nuže, platí totéž i o napodobování, že jeden člověk nedovede tak dobře napodobovati mnoha věcí jako jedné?

Jistě nedovede.

Stěží tedy bude moci konati nějaké vážné zaměstnání a současně mnoho napodobovati i býti odborným napodobitelem, poněvadž tíž lidé nedovedou současně dobře napodobovati tuším ani dvou podob, napohled vespolek blízkých, jako například při skládání komedie a tragédie. Či nenazýval jsi právě tyto dva obory druhy napodobování? 395

Ovšem; a máš pravdu, že tíž lidé toho nedovedou.

Ani nemohou býti zároveň rapsódy a herci.

Pravda.

Ano, ani herci v komediích a v tragédiích nebývají tíž mužové; všechny pak tyto úkony jsou napodobování, či ne? b

Ano, jsou.

A ještě na menší díly, Adeimante, zdá se mi býti lidská přirozenost rozkouskována, takže nedovede v mnoha oborech krásně napodobovati nebo dělati mnoho těch věcí samých, které jsou vzory napodobenin.

Jistá pravda.

8. Podržíme-li tedy svou první myšlenku, že naši strážcové, zproštění všech ostatních děl, mají nám býti dokonale odbornými dělníky svobody naší obce a ničím jiným se nezabývati než tím, co se k tomuto úkolu odnáší, nesmějí patrně nic jiného ani dělati ani napodobovati; když však napodobují, musí hned z mládí napodobovati vzory jim příslušné, muže statečné, rozumné, zbožné, čestné a všechno takové, kdežto věci nečestných a vůbec něco i jinak ohyzdného nesmějí ani dělati ani napodobovati, aby ze samého napodobování nezískali to, že by c

d takoví vskutku byli. Či nepozoroval jsi, že napodobování, děje-li se nepřetržitě od samého mládí, přechází v povahu a přirozenost, po stránce těla i hlasu i myšlení?

Ba jistě.

Nepřipustíme tedy, děl jsem, aby ti, o které tak pečujeme a kteří se mají státí muži dobrými, aby oni, mužové, napodobovali ženu,⁶⁴ mladou nebo starou, buď jak svému muži laje nebo s bohy se pře a vychloubá se svým domnělým štěstím nebo jak e se trápí v neštěstí, žalostech a nářcích; nemocnou nebo zamilovanou nebo k porodu pracující už docela ne.

To ovšem nikterak.

Ani otrokyně a otroky v jejich otrockém konání.

Ani to ne.

Pravděpodobně ani muže špatné, zbabělé a konající opak 396 toho, co jsme právě nyní uvedli, jak si vespolek spílají a jeden druhému se posmívá a nestoudně mluví, buď opilí nebo i střízliví, nebo i všechny jiné chyby, kterých se takoví lidé v řečech i činech dopouštějí proti sobě i proti jiným. Ani šíleným se připodobňovati nesmíme, jich myslím zvykati ani v řečech ani v činech; neboť potřebují sice znáti i šílené i špatné muže a ženy, ale sami nesmějí nic takového ani dělati ani napodobovati.

Jistá pravda.

A což kováře nebo jiné řemeslníky nebo veslaře na trojveslicích nebo jejich velitele nebo něco jiného z takovýchto oborů, b to mají napodobovati?

Jak to? Vždyť jim nebude dovoleno ani všímati si něčeho takového.

A dále, řehot koní a řev býků,⁶⁵ šum řek a hukot moře a hřmění a všechny podobné zvuky budou napodobovati?

Ne, však jest jim zakázáno bésniti nebo bésnícím se připodobňovati.

Rozumím-li tedy tomu, děl jsem, co míníš, jest jiný způsob slohu a vypravování, kterého by užíval muž vskutku dokonalý,

kdykoli má něco říci, a na druhé straně jiný způsob tomu nepo- c
dobný, kterého by se vždy držel a kterého by v přednášení uží-
val člověk opačné přirozenosti i výchovy.

Které to jsou způsoby?

Muž rozumný, zdá se mi, kdykoli přijde ve vypravování
k nějaké řeči nebo k nějakému činu muže dobrého, rád to bude
podávati v první osobě a nebude se styděti za takové napodo- d
bování, přičemž bude nejraději napodobovati dobrého, je-li
jeho jednání pevné a rozumné, řidčeji však a méně, je-li jeho
pevnost zviklána buď nemocí nebo láskou nebo snad i opilostí
i jiným podobným dopuštěním osudu. Kdykoli však mu přijde
mluviti o někom, kdo není pro něj dost dobrý, nebude chtít váž-
ně se připodobňovati horšímu, leda nakrátko, když by konal
něco řádného, nýbrž bude se styděti, jednak že není cvičen na-
podobovati takové lidi, jednak i že má odpor proti tomu, aby na
sebe přijímal ráz lidí horších, kterými v mysli pohrdá, ledaže e
by se to dělo jen žertem.

To se rozumí.

9. Nuže tedy, bude užívati toho způsobu vypravování, o ja-
kém jsme vyložili o málo výše při básních Homérových, a jeho
sloh bude obsahovati obojí, napodobování i prosté vypravová-
ní, ale tak, že napodobování bude poměrně malou částí v dlou-
hé skladbě. Či nemám pravdu?

Ba věru, právě takového rázu musí býti takový řečník.

Naopak zase kdo takový není, ten čím jest horší, tím raději 397
bude všechno předváděti a nic nebude pokládati pro sebe za
nedůstojné; a tak se pokusí vážně a v přítomnosti mnoha lidí
napodobovati kdeco, jednak, co jsme právě řekli, hrom, buráce-
ní větru a krupobití, zvuky kol a válců, hlasy polnic, fléten
a píšťal a všelikých nástrojů, a také hlasy psů, ovcí i ptáků.
A tak bude přednes tohoto záležitosti zcela v napodobování hla-
sem i posuňky anebo bude obsahovati jen jakousi malou míru b
vypravování.

Nutně jest pravda i toto.

To tedy jsou, děl jsem, ony dva způsoby slohu, o kterých jsem mluvil.

Ano, jsou.

Nuže, jeden z nich má zajisté jen malé přechody,⁶⁶ a kdo by dal své skladbě příslušnou harmonii a rytmus, jest možno při správném přednesu zachovávatí bezmála touž harmonii a zůstávatí při jedné harmonii – neboť přechody jsou nepatrné – a právě tak i ve zcela podobném rytmu.

Zajisté jest tomu tak.

Co však ten druhý způsob? Zdali nemá naopak potřebí všech harmonií a všech rytmů, má-li býti skladba náležitě přednese-ná, protože obsahuje nejrozmanitější podoby přechodů?

Doceła jest tomu tak.

Zdalipak tedy jest pravda, že všichni básníci a kdo něco před-nášejí, mají před sebou buď jeden nebo druhý z těchto způsobů přednesu anebo takový, který vytvářejí z obou směřováním?

Nutně.

Nuže, co učiníme? Přijmeme do naší obce tyto všechny slo-hy, či jeden nebo druhý z nesmíšených, či ten smíšený?

Jestliže mé mínění nabude vrchu, přijmeme jen nesmíšené napodobení ušlechtilosti.

Ale, Adeimante, i smíšený sloh se líbí, ano, dětem a jejich dozorcům i většině lidí daleko nejvíce se líbí sloh opačný tomu, kterému ty dáváš přednost.

Ano, nejvíce.

Avšak snad bys řekl, děl jsem, že se nehodí pro naši obec, poněvadž u nás není člověka s dvojitou nebo mnohonásobnou bytostí, když každý koná jen jedno.

Pravda, nehodí se.

Proto tedy jedině v takovéto obci nalezneme, že švec jest ševcem a nikoli ještě kromě ševcovství také kormidelníkem a rolník rolníkem a ne ještě soudcem vedle rolnictví a voják vojákem a ne ještě obchodníkem vedle zaměstnání vojenského a tak dále.

Pravda.

Kdyby tedy přišel k nám do obce muž umějící svou moudrostí všelijak se proměňovati a všechny věci napodobovati a chtěl nám předvésti sebe i své básně, patrně bychom se mu s úctou poklonili jako muži svatému, podivuhodnému a milému, ale řekli bychom mu, že není muže takového v naší obci, mezi námi a ani nesmí nikdy býti; i poslalí bychom ho do jiné obce, nalijíce vonné masti na hlavu jeho a ovinouce jej vlněným vínkem,⁶⁷ sami pak bychom ve svém vlastním prospěchu se spokojili prostším a méně líbivým básníkem a skladatelem bájí, který by nám napodoboval sloh muže ušlechtilého a mluvil podle oněch zásad, které jsme předepsali hned na počátku, když jsme se počali zabývatí výchovou vojínů.

Ba jistě, tak bychom to dělali, kdyby to na nás záleželo.

Nyní tedy, příteli, ta část músického vzdělání, která se vztahuje k vypravování a bájím, jest, jak se podobá, docela probrána; neboť jest pověděno, co jest mluvití i jak jest mluvití.

I mně se tak zdá.

10. Nuže dále zbývá promluvití o způsobu zpěvu a písni?

Patrně.

Zdalipak by tu již každý nenalezl, co musíme říci o jejich náležitých vlastnostech, chceme-li mluvití souhlasně se svými dřívějšími výroky?

A Glaukón usmáv se pravil: O mně, Sókrate, podle všeho neplatí to tvé „každý“; já aspoň bych nemohl určitě ihned povědětí, co asi o tom máme říci; ale tuším to.

Přece však můžeš určitě říci předně to, že píseň se skládá ze tří věcí, ze slov, harmonie a rytmu.

To ano.

Nuže, co se týče jejich slov, zajisté ničím se neliší od řeči nezpívané, pokud mají býti pronášena podle těchž zásad, které jsme vyložili nahoře, a stejným způsobem?

Pravda.

A harmonie a rytmus mají se ovšem řídití podle textu.

Jak by ne?

Ale nářky a kvílení, jak jsme řekli, v slovesných projevech místa nemají.

Nikoli.

- c Nuže které pak harmonie mají nářkavý ráz? Pověz mi to, vždyť ty jsi hudebník.

Mixolydická a přísně lydická a některé podobné.⁶⁸

Tyto tedy třeba vyloučiti, neboť nejsou prospěšné ani ženám, které mají býti řádné, neřku-li mužům.

Oyšemže.

Dále pak opilství jest jistě věc strážcům nejméně slušející a právě tak změkčilost a nečinnost.

Jak by ne?

Nuže které pak harmonie jsou změkčilé a pijácké?

To zase některým iónským a lydickým se říká uvolněné.

- 399 Užiješ tedy, příteli, těchto k něčemu u mužů bojovníků?

Nikoli; než zdá se, že ti zbývají už jenom dórská a frygiická.

Nevyznám se, děl jsem, v harmoniích, ale ponechej onu, která by slušným způsobem napodobovala hlas i melodii toho, kdo v práci válečné i v každém díle síly jest pravým mužem, a potká-li se s nezdarem, buď že jde vstříc ranám nebo smrti,

- b nebo upadne do nějakého jiného neštěstí, ve všech těchto příhodách úporně a vytrvale bojuje s osudem. A dále ponechej jinou, která napodobuje toho, kdo jest v činnosti pokojné a jedná nikoli násilím, nýbrž po dobrém, buď že někoho k něčemu přemlouvá nebo prosí – a to buď modlitbou boha nebo poučováním a napomínáním člověka –, nebo naopak, když ho jiný prosí nebo poučuje nebo přemlouvá, ochotně ho poslouchá, a když se mu na základě toho podaří, co si přeje, nevede
c si zpupně,⁶⁹ nýbrž ve všech těchto věcech jedná rozumně a mírně a výsledky spokojeně přijímá. Tyto dvě harmonie, harmonii síly a povolnosti, které budou nejlépe napodobovat hlasy nešťastných, šťastných, rozumných, mužných, ty ponechej.

Podle toho si nepřiješ ponechati jiných, než které jsem právě jmenoval.

Nebude nám tedy potřebí mnohostrunnosti ani panharmonie⁷⁰ při našich zpěvech a písních.

Jak se zdá, nikoli.

Tedy nebudeme u nás živiti hotovitelů harf a ceter a všech nástrojů,⁷¹ které mají mnoho strun a mnoho harmonií.

Zdá se, že ne.

Což hotovitele fléten nebo píště, ty přijmeš do obce? Či nemá tento nástroj největší počet strun a nejsou samy panharmonické nástroje napodobeniny píšťaly?

Toť zřejmé.

Zbývá tedy lyra a kithara pro potřebu města, kdežto na venkově mohli by míti pastýři nějakou jednoduchou syringu.

Tak aspoň nám ukazuje úvaha.

A neděláme zajisté nic neslýchaného, přáteli, dáváme-li přednost Apollónovi a Apollónovým nástrojům před Marsyou a jeho nástroji.⁷²

Při Diovi, zdá se mi, že ne.

A při psu,⁷³ děl jsem, ani jsme nepozorovali, že zase vyčišťujeme obec, o níž jsme před chvílí řekli, že bujná.

A učinili jsme zcela rozumně.

11. Nuže tedy, vyčišťujme i dále. Po harmoniích bychom měli promluvíti o **rytmech**, nikoli abychom probírali jejich pestré množství a rozmanité takt, nýbrž abychom uviděli, **kte-
ré jsou rytmy života spořádaného a mužného**; až budou vypátrány, musíme donucovati takt i melodii, aby se řídily řečí takovéhoho života, a ne aby se ta řeč řídila podle taktu a melodie. Kterépak rytmy to jsou, o tom vyložiti jest tvůj úkol, zrovna tak jako o harmoniích.

Bůh ví, to nedovedu říci. Neboť že sice jsou jisté tři formy,⁷⁴ ze kterých se skládají takt, jako při tónech čtyři,⁷⁵ z nichž vznikají všechny harmonie, to mohu říci ze své zkušenosti; ale jaký život která napodobuje, to říci nedovedu.

- b Nuže o tom se poradíme s Damónem,⁷⁶ děl jsem, které takty **slušejí nízkostí a zpupností nebo nepřičetností** a jinému zlému stavu a které rytmy jest ponechati vlastnostem opačným; myslím však, že jsem ho slyšel, ale nejasně, jmenovati jakýsi složenný enoplios, daktylos a héróos, že tyto rytmy nevím jakým způsobem pořádal a dával po stejných částech nahoru i dolů, že tam na konci byla doba krátká a dlouhá, a dále, jak myslím, jmenoval jamb a jakýsi jiný útvar nazýval trochejem a připojoval doby dlouhé i krátké. A při tom u některých, pokud se pamatují, haněl i chválil tempa neméně než rytmy samy – anebo jakouisi složeninu obojího, to nemohu říci –, než to, jak jsem řekl, budiž ponecháno až pro Damóna, neboť probrati to vyžaduje zajisté nemalého výkladu. Či myslíš, že ne?

Bůh ví, že ano.

Ale to, že ladnost a neladnost v tvarech a pohybech vyplývá z rytmičnosti a nerytmičnosti, to dovedeš rozeznati?

Jak by ne?

- d **Avšak rytmičnost se připodobňuje krásné řeči a následuje ji, kdežto nerytmičnost opaku,** a právě tak i harmoničnost a neharmoničnost, ač jestliže se rytmus a harmonie řídí řečí, jak bylo právě pověděno, a ne řeč jimi.

To jistě se musí tito činitelé řídit řečí.

A co způsob slohu, tázal jsem se, a řeč? Neřídí se povahou duše?

Jak by ne?

A slohem to ostatní?

Ano.

- e Dobrá řeč, harmoničnost, ladnost pohybů a tvarů a eurytmie vyplývají tedy z dobroty povahy; tím nemyslím onu dobrotu, která jest vlastně omezenost a které dáváme pěkné jméno dobroty, nýbrž smýšlení v pravém smyslu slova dobře a krásně zřízené.

Docela správně.

Nemají tedy mladí lidé vždy a všude usilovati o tyto vlastnosti, chtějí-li plniti svůj úkol?

Mají.

Jest věru toho plno malířství a každé takové umění, plno i umění tkací a vyšívání i stavitelství i všeliká výroba ostatního zařízení, nadto i přirozená povaha těl a ostatního ústrojenstva: neboť ve všem tom jest ladnost nebo neladnost. A neladnost, nerytmičnost a neharmoničnost jsou sestry špatné řeči a špatné povahy, kdežto jejich opak jest sourozencem a napodobením vlastností opačných, povahy rozumné a dobré.

Zcela správně.

12. Zdali jsou to tedy jen básníci, na které musíme dozírat i na které musíme nutiti, aby ve svých básních vytvářeli obraz dobrých mravů, anebo aby vůbec u nás nebásnili, či jest dozírat i na ostatní pracovníky a brániti tomu, aby nevyobrazovali této mravní špatnosti, nevázanosti, nízkosti a neladnosti ani na obrazech živých bytostí ani při stavbách ani v žádném jiném výtvarném díle? Anebo kdo by to nedovedl, ten aby nesměl u nás provozovati svého umění, aby naši strážcové nebyli odchováni obrazy špatnosti, přičemž by jako na pastvě se zlými bylinami každý den po kouskách mnoho všelijakých soust uškubli a strávili, a tak, ani nepozorující, ve své duši hromadili jedno veliké zlo. Než třeba vyhledávati takových umělců, kteří mají nadání stopovati povahu krásného a lадného, aby naši jinosti jakoby ve zdravém kraji bydlíce ze všeho měli prospěch, odkudkoli by jim přišel buď ke zraku nebo ke sluchu nějaký dojem z krásných děl jako vánek přinášející z příznivých míst zdraví, aby tím hned od dětství byli nepozorovaně uváděni v podobnost, přátelství a souzvuk s myšlenkou krásy.

Ano, to by bylo daleko nejkrásnější vychování.

Není-li pak, Glaukóne, vychování hudbou proto nejúčinnější, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychováván, činí jej lадným, pakli ne, naopak? A dále proto,

že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší; krásné věci chválí a s radostí je přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest s to, aby pochopil rozumový důvod; a když pak přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává.

Mně alespoň věru se zdá, pravil, že z takového důvodu se výchova zakládá na hudbě.

Právě jako ve čtení jsme se dobře vyznali tehdy, když pro nás nebylo tajemstvím, že ve všem, co sem náleží, se vyskytují písmena, jichž počet není veliký, a ani v malém, ani ve velkém jsme jimi nepohrdali, jako by nebylo potřebí si jich všimati, nýbrž snažili jsme se všude je poznávati, vědouce, že dříve nebudeme dobrými čtenáři, dokud nebudeme tak daleko --

Pravda.

Jistě ani obrazů písmen, kdyby se ukazovaly buď někde ve vodě nebo v zrcadle, dříve nepoznáme, dokud bychom nepoznali písmena sama, nýbrž obojí jest věc téhož umění a cviku?

Doceła správně.

Nuže tedy, při bozích, právě tak – a to chci říci – ani my sami ani strážcové, jež máme tedy vychovávat, nebudeme dříve músicky vzděláni, dokud nebudeme poznávati jevy rozumnosti, mužnosti, ušlechtilosti a povznesenosti a všechny jevy s tím příbuzné i na druhé straně jejich opaky, všude, kdekoli se vyskytují, a dokud nebudeme viděti těchto jevů samých i jejich obrazů ve všem, v čem jsou obsaženy, a ani v malém, ani ve velkém jich nebudeme zlehčovati, nýbrž budeme je pokládati za věc téhož umění a cviku.

Zcela nutně.

Nuže, jestliže se u někoho stýkají krásné vlastnosti duše a shodné s nimi i souhlasné vlastnosti vnější, mající tentýž ráz,

nebyla by to nejkrásnější podívaná pro člověka, kterému by bylo možno na to se dívatí?

Ba jistě.

A co jest nejkrásnější, zasluhuje ovšem nejvíce lásky?

Jak by ne?

Ty lidi tedy, kteří jsou v největší míře takoví, bude músický člověk milovati, ale v kom by nebylo souzvuku, toho nebude milovati.

Nebude, děl Glaukón, jestliže by se onomu čeho nedostávalo po stránce duševní; pakli by však měl nějaký nedostatek co do těla, snese to a přesto ho bude míti rád.

Rozumím, děl jsem já; ty máš nebo jsi měl takovou lásku, a souhlasím s tebou. Než řekni mi tohle: má něco společného rozumnost a nezřízená rozkoš? e

Jak by to bylo možno, když přece zbavuje smyslů neméně než bolest?

Což s ostatními druhy ctností?

Nikoli. 403

A co se zpupností a nevázaností?

Zcela jistě.

A můžeš jmenovati nějakou větší a prudší rozkoš nad rozkoš pohlavní?

Nemohu, odpověděl, a také ne šílenější.

Pravá láska však záleží v tom, že člověk rozumně a músicky miluje uměřené a krásné?

To jistě.

Nesmí tedy přistupovati k pravé lásce nic šíleného ani příbuzného nevázanosti?⁷⁷ b

Ne, nesmí.

Nesmí tedy k ní přistupovati tato rozkoš a nesmějí míti v této rozkoši účast milující a milovaný, jestliže pravou láskou milují a jsou milováni.

Jistě ne, bůh ví, Sókrate, ta tam nesmí přistupovati.

Dáš tedy, jak se podobá, v obci, kterou zakládáme, zákon, že milující smí svého miláčka tak líbat a tak se k němu chovati i dotýkati se ho jako otec syna, a to ve prospěch mravního krásna, a když by si získal jeho souhlas; ostatně že musí každý s tím, o koho by se ucházel, obcovati tak, aby se nikdy nezdálo, že jeho styky zacházejí dále, sice jej stihne hana, že nemá smyslu pro músy a krásu.

Tak jest.

Nuže tedy, řekl jsem, zdalipak se ti nezdá, že náš hovor o músickém vzdělání jest u konce? Aspoň se skončil, kde se končiti má: neboť zajisté všechna músická činnost má se končiti v milování krásy.

Souhlasím.

13. Vedle vzdělání músického je třeba jinochy vzdělávati v gymnastice.

Ano.

Tu pak jest třeba, aby i po této stránce byli řádně cvičeni od samého mládí po celý život. Má se to, jak myslím, asi takto; ale uvažuj i sám. Mně se totiž nezdá, že které tělo jest zdárné, že to svou vlastní dokonalostí činí duši dobrou, nýbrž naopak, že dobrá duše svou dokonalostí činí tělo co možná nejlepším. Jakého ty jsi mínění?

I mně se tak zdá.

Jestliže bychom tedy náležitě vzdělali ducha a pak mu odevzdali, aby vedl podobnou správu stránky tělesné, přičemž my bychom stanovili jenom obrysy, abychom nemuseli rozvláčně mluvit, činili bychom tak správně?

Ovšemže.

Tu pak jsme řekli, že strážcové se musí zdržovati opilství; neboť snad každému spíše než strážci jest dovoleno se opít, že ani neví, kde jest.

Ano, bylo by směšné, aby strážce potřeboval sám pro sebe strážce.

A dále, co jest s pokrmy? Ti mužové jsou zajisté zápasníky, a to největšího zápasu. Či ne?

Ano.

Nuže, byl by snad pro ně vhodný způsob života našich nynějších cvičenců? 404

Snad ano.

Ale ten jest velmi spavý a co se týče zdraví choulostivý. Či nevidíš, že tito cvičenci prospí celý život, a jestliže se jen maličko uchýlí od předepsaného způsobu života, že upadají do velkých a těžkých nemocí?

To vidím.

Vojenským zápasníkům jest tedy potřebí nějakého vhodnějšího cvičení, neboť musí býti bdělí jako psi a co nejbystřeji viděti a slyšeti, a protože jsou na výpravách vydáni mnohým změnám vody a vůbec potravy i veder a mrazů, nesmějí býti b zdraví choulostivého.

To jest viděti.

Nuže nebyla by tedy nejlepší gymnastika jaksi sestrou jednoduché músiky, kterou jsme právě probírali o něco málo výše?

Jak to myslíš?

Také dobrý tělocvik jest asi jednoduchý a zejména tělocvik válečníků.

Jak to?

Již u Homéra, děl jsem, možno se poučiti o něčem podobném. Jistě víš, že v polí při hostinách hérůů nečastuje jich ani rybami, ačkoliv jsou u samého moře na břehu Helléspontu, ani vařeným masem, nýbrž toliko pečeným, jež si ovšem mohou vojáci nejsnáze opatřiti; neboť takřka všude jest pohodlnější užívati přímo samého ohně než nositi s sebou nádoby. c

Ba věru.

Ani pochutin, pokud vím, Homér nikdy nepřipomíná. Či nevědí to i ostatní cvičenci, že tělo, které chce býti při síle, musí se všech takových věcí zdržovati?

Ano, a dobře že to vědí a zdržují se toho.

- d Patrně tedy nechválíš, příteli, stolu syrakúského a sicilské rozmanitosti lahůdek,⁷⁸ jestliže se ti zdá, že tohle jest dobře.

Myslím, že ne.

Odsuzuješ tedy také to, aby korinthské děvče bylo milenkou mužům, jejichž tělo má být při síle?

Docela jistě.

Jistě tedy i pověstný požitek attického pečiva?

Nutně.

- c Ano, neboť veškeren takovýto způsob výživy a života mohli bychom, myslím, správně srovnávat s hudební skladbou a písni, složenou s užitím všech harmonií a ve všech rytmech.

Jak by ne?

Nuže tam se nám rodila z rozmanitosti nevázanost, zde pak nemoc, kdežto músická jednoduchost músiky působí v duších rozumnost, jednoduchost gymnastiky v tělech zdraví, pravda?

Jistá pravda.

- 405 Jestliže však jest v obci plno nevázanosti a nemocí, zdaž se neotvírají ve velkém množství soudní síně a nemocnice? A nestává-li se, že tu nabývá vážnosti sudičství a lékařství, když se jím i mnozí svobodní občané úsilně zabývají?

Jak jinak?

- b 14. Jistě nenalezneš v obci žádného většího důkazu o špatném a nedůstojném vychování, než je-li tam potřebí dovedných lékařů a soudců nejen obyčejnému lidu a ručním dělníkům, nýbrž i těm, kteří si chlubně osobují vyšší vzdělání. Či nezdá se ti hanbou a velikým důkazem nevzdělanosti, jestliže kdo jest nucen užívati práva dodávaného od jiných, jakožto pánů a rozhodčích, a vlastní zásoba mu nestačí?

To jest věru největší hanba.

- c Zdá se ti snad, že jest to větší hanba než to, když někdo nejen že stráví většinu svého života na soudech jako žalovaný a žalobce, nýbrž z nedostatku vkusu se ještě chlubí tím, že se dobře vyzná v oboru bezpráví a že dovede se zatáčeti všemi za-

táčkami a s užitím všech skulin jako had se vykroučiti, aby ušel trestu? a to všechno dělá pro věci malicherné a bezvýznamné, nevěda, oč jest krásnější a lepší zaříditi si života tak, aby člověk nikdy nepotřeboval podřimujícího soudce.

Ne, to jest ještě větší hanba než ono.

Lékařského umění potřebovati nikoli snad jen při poranění nebo vypuknou-li některé nemoci, které přináší roční počasí, nýbrž od nečinnosti a vylíčeného způsobu života býti pln vlhkostí a plynů jako močál a pak volati umné syny Asklépiovy, aby dávali takovým nemocem jména „koliky“ a „katary“ – to se ti nezdá ohavné? d

Ba věru, to jsou opravdu nová a podivná jména nemocí.

Takových, myslím, za Asklépia nebylo. Soudím tak z toho, že jeho synové před Trójou nepokárali služky, která nasypala do pramnejského vína hodně ječné mouky, nastrouhala do toho sýra, což přece podle obecného mínění způsobuje záněty, a dala to poraněnému Eurypylovi pít; ani se nehoršili na Patrokla, jenž ho léčil.⁷⁹ e

A to jest přece velmi podivný nápoj pro člověka v takovém stavu. 406

Nikoli, povážíš-li, že Asklépiovci dříve neužívali tohoto dnešního léčení, které nemoci přímo pěstuje, a to, jak se praví, dokud nevystoupil Hérodikos,⁸⁰ Avšak Hérodikos, jenž byl učitelem tělocviku a byl stížen trvalou churavostí, smísil gymnastiku s lékařstvím a potrápil nejprve a nejvíce sebe, potom později ještě mnoho jiných. b

Jak to?

Tím, že si připravil dlouhé umírání. Neboť stopuje svou nemoc, jež byla smrtelná, nebyl s to, aby si pomohl ke zdraví, přitom však nemoha dělati nic jiného, po celý život jen se léčil. Každá odchylka od zvyklého způsobu života byla pro něho utrpením, a tak nemoha pro svou nemoc dlouho umřiti došel až do stáří.

Krásnou to tedy odměnu vzal za své umění.

- c Jaké zasloužil ten, který nevěděl, že Asklépios neukázal svým potomkům tohoto způsobu léčení ne proto, že by ho byl neznal nebo neměl v něm zkušeností, nýbrž protože věděl, že všichni, kdo žijí v dobrých ústavních poměrech, každý má v obci přikázán nějaký úkol, jež nutno konati, a že nikdo nemá kdy, aby po celý život stonal a dával se léčiti. Jest k smíchu, že my tuhle věc u dělné třídy pozorujeme, ale u boháčů a lidí navenek šťastných nepozorujeme.

Jak to?

- d 15. Stůně-li tesař, děl jsem, žádá od lékaře léku, aby po užití nemoc dávením vyvrhl nebo se jí zbavil průjmem, nebo se podrobí pálení nebo řezu; pakli by mu však někdo předpisoval dlouhé léčení a dával kolem hlavy obały a tak dále, hned řekne, že nemá kdy stonati a že mu takový život není nic platn, mysliti jen na svou nemoc a zanedbávati svého povolání. A potom dá takovému lékaři sbohem, vrátí se k obvyklému způsobu života, a uzdraví-li se, žije, konaje dále své povinnosti; pakli však jeho tělo není dost silné, aby to sneslo, zemře a má po trápení.

- e Takovému člověku arci sluší takto se chovati k umění lékařskému.

- 407 To proto, tázal jsem se, že měl jistou práci, bez jejíhož vykonávání by mu nic nebylo platno žiti?

Patrně.

Ale boháč, soudíme, nemá před sebou žádné takové práce, aby mu život pozbyl významu, kdyby byl nucen se jí zdržovati.

Vskutku ne, aspoň se tak říká.

Ano, ale pak neslyšíš Fókylida,⁸¹ jak praví, že jakmile má člověk z čeho žiti, hned má pěstovati ctnost.

Ba myslím, že ještě dříve.

- b O tom se s ním nesudme, nýbrž objasněme sami sobě, zda jest to opravdu povinnost bohatého a zda nemá smyslu život toho, kdo jí zanedbává, či jest tomu s umělým pěstováním nemoci tak, že při tesařství a ostatních řemeslech jest překážkou a odvrací mysl, ale příkazu Fókylidovu nijak nepřekáží.

Bůh ví ano; snad ze všeho nejvíce tu překáží ona přílišná péče o tělo, zacházející dále než tělocvik; neboť jest na obtíž jak při hospodářství, tak při vojenské službě i při úradech doma v městě.

Co však nejhoršího, má nepříznivý vliv i na jakékoli učení, přemýšlení a soustředování mysli, protože se ustavičně bojí jakýchsi těžkostí hlavy a závratí a vytýká, že to jest následek filosofování, takže kdekoli se tímto způsobem ctnost pěstuje a zkouší, všude jest ona péče o tělo na překážku; neboť působí, že člověk se ustavičně cítí nemocen a nikdy neustává nařkáti na tělo.

Pravděpodobně.

Nuže tedy, musíme si mysliti, že také Asklépios, vycházející od tohoto poznání, přihlížel jen k těm lidem, kteří jsou od přírody i způsobem života sice těla zdravého, ale chovají v sobě nějaký určitý neduh. Pro takové lidi a pro takový stav zavedl nauku lékařskou a vypuzuje jejich nemoci léky a řezáním nařizoval obvyklý způsob života, aby neškodil obecnému prospěchu; ale pokud šlo o tělo nemocí skrz na skrz prosáklé, tu se nepokoušel léčením po kapkách jim ubírat a přidávati, aby tak člověku připravil dlouhý a bídný život a aby z nich vypěstil pravděpodobně také takové potomstvo, nýbrž kdo není schopen žítí v stanoveném okruhu, o tom soudil, že nesmí býti léčen, protože ani sám sobě, ani obci není užitečný.

Dobry politik byl podle tvé řeči Asklépios.

Jak viděti, děl jsem; a že byl takový, vidíš, že i jeho synové se ukázali u Tróje v boji statečnými a užívali léčení tak, jak já pravím. Či se nepamatuješ, že i Menelaovi z rány, kterou mu způsobil Pandaros,

*nejprve vysáli krev a pak hojivým natřeli lékem,*⁸²

ale co by měl potom buď pítí nebo jísti, nenařizovali právě tak jako ani Eurypylovi, myslíce, že ty léky postačí, aby uzdravily muže, kteří byli před poraněním zdraví a žili střídmým způso-

- b bem, i když v uvedeném případě pili známou silnou směs; ale o člověku od přírody nemocném a nevázaném soudili, že ani jemu samému, ani ostatním neprospívá, aby žil; pro takové lidi že nesmí býti jejich umění a že nemají býti léčeni, ani kdyby byli bohatší než sám Midas.⁸³

Velmi rozumnými líčíš syny Asklépiovy.

16. Jak sluší se a patří, děl jsem; ačkoli básníci tragédií i Pindaros nevěříce nám praví, že Asklépios byl sice syn Apolónův, avšak že se dal zlatem svést k tomu, aby vyléčil boháče, určeného již k smrti, začož prý byl bleskem zabit. My však podle toho, co bylo řečeno, nebudeme jim věřiti obojí najednou, nýbrž řekneme, že byl-li syn boží, nebyl sprostě zištný, pakli byl sprostě zištný, nebyl syn boží.

- To jest zcela správně, děl Glaukón. Ale co soudíš o tomhle, Sókrate: není třeba, aby byli v obci dobří lékaři? To by byli asi nejspíše takoví, kteří ošetřovali co největší počet zdravých a co největší počet nemocných; a právě tak nejlepšími soudci by byli zase tí, kteří mají zkušeností s nejrozmanitějšími povahami.

Ba jistě, myslím, že jest třeba dobrých. Ale víš, které pokládám za takové?

Jestliže mi to řekneš.

Nuže, pokusím se o to; ale ty jsi spojil v jedné otázce věci vespolek nepodobné.

Jak to?

- Lékaři arci by nabyli největší dovednosti, kdyby hned z mládí vedle odborného učení teoretického přišli do styku s největším počtem těl co nejvíce neduživých a sami prostonali všechny nemoci a vůbec byli nevalného zdraví. Neboť neléčí těla tělem – tu by totiž jejich těla vůbec nesměla býti špatná, ani se takovými státi –, nýbrž léčí tělo duší, jež nesmí se státi nebo býti špatná, má-li něco dobře léčiti.

Pravda.

- 409 Ale soudce, příteli, spravuje duši jiného svou duší a ta nesmí být z mládí vychována mezi špatnými dušemi, přijíti s nimi do

styku a sama projíti drabou všech zločinů, takže by bystře sama podle sebe soudila o zločinech ostatních lidí, jako jest tomu u nemocí tělesných; než musí zůstatí v mládí nezkušena špatných mravů a jimi nedotčena, má-li býti krásná a dobrá a zdravě rozsuzovati právo. Proto také ušlechtilí lidé jevívají se v mládí prostoduchými a snadno přístupnými klamům lidí nespravedlivých, poněvadž nemají sami v sobě příkladů podobných stavů jako špatní. b

Ba vskutku, to se s nimi velkou měrou stává.

Proto má býti dobrý soudce ne mladý, nýbrž starý a teprve v pozdním věku se naučiti, co jest to nespravedlnost, a to ne z pozorování své vlastní nespravedlnosti, obsažené ve vlastní duši, nýbrž tak, že by ze styku s cizí nespravedlností v cizích duších za dlouhý čas vypozeroval podstatu toho zla cestou myšlení, ne z vlastní zkušenosti. c

To by ovšem byl, jak se podobá, nejdokonalejší soudce.

A dobrý, děl jsem, nač ty ses ptal; neboť kdo má dobrou duši, jest dobrý. Ale onen obratný a všude zlo věřící člověk, který spáchal sám mnoho bezpráví a pokládá se za obratného a moudrého, jeví se sice chytrým, kdykoli jest ve styku s lidmi sobě podobnými, ježto se dovede míti dobře na pozoru, pohlížeje na příklady ve svém nitru; kdykoli však se přiblíží k lidem dobrým a starším, jeví se naopak zpozdílcem, jsa nečas nedůvěřivý a neznalý zdravého mravu, poněvadž v sobě nemá příkladu něčeho takového. Poněvadž však se stýká častěji se špatnými než s dobrými, zdá se sobě i ostatním spíše moudrým než nevzdělaným. d

Doceľa pravda.

17. Nesmíme tedy hledati dobrého a moudrého soudce v takovémto člověku, nýbrž v tom prvním; neboť špatnost nikdy nedovede poznati ctnost a sebe samu, ale ctnost při vzdělání vrozené povahy nabude časem vědění jak sama o sobě, tak zároveň i o špatnosti. Moudrým se tedy stává podle mého zdání tento a ne špatný. e

I mně se tak zdá.

410 Nuže tedy, zařídíš patrně v obci i takové lékařství, jak jsme o něm mluvili, ve spojení s takovýmto soudnictvím; ta umění budou ti ošetřovati občany, kteří mají v základě zdravá těla i zdravé duše, avšak lidi nezdravé, pokud jsou nezdraví tělesně, nechají zemřít, ty pak, kteří mají duši v základě špatnou a nezhojitelnou, sami usmrtí.

Tak aspoň se to ukázalo býti nejlepší, jak pro nemocné samy, tak pro obec.

A mladí muži, jak patrně, se uchrání, aby nevyhledávali pomoci umění soudního, když budou pěstovati onu jednoduchou hudbu, která podle naší řeči vštěpuje rozumnost.

Ovšemže.

b Nuže zdalipak nelze mysliti, že músický muž sleduje po týchž stopách gymnastiku, zmocní se jí, bude-li chtíti, tak, že vůbec nebude potřebovati lékařství, leda v nutných případech?

Myslím, že ano.

Tělesná cvičení sama i námahy bude tedy podstupovati více se zřením na vznětlivou stránku své přirozenosti a se snahou ji probuditi než pro tělesnou sílu a nebude jako ostatní zápasníci jísti určité pokrmy a prováděti určité výkony pro zesílení.

Docela správně.

c Nuže tedy, Glaukóne, ti, kteří stanoví músiku a gymnastiku výchovnými prostředky, mají asi jiný účel, než jak se někteří domnívají, aby totiž touto pěstovali tělo, onou duši.

A co?

Podle všeho se zdá, děl jsem, že obojí stanoví hlavně kvůli duši.

Jak to?

Nepozoruješ, jaká jest duševní stránka těch, kteří se po celý život zabývají jen tělocvikem a o músické umění ani nezavadí? Anebo zase kteří žijí opačným způsobem?

d Nač při tom myslíš?

Na hrubost a drsnost, a z druhé strany na změkčilost a klidnost.

Ano, pozorují; ti, kteří se oddají výhradně tělocviku, stávají se nad míru hrubšími, kteří však umění músickému, změkčilejšími, než jak jim sluší.

A pramenem hrubosti jest jistě vznětlivá stránka přirozenosti; ta by při správném pěstování mohla býti statečná, ale nad míru přepjata stává se, jak lze čekati, drsnou a příkrou.

Zdá se mi tak.

A co klidnost? Tu má asi ta část přirozenosti, která jest milovná moudrosti; a je-li této příliš povoleno, stává se nad míru měkkou, pakli však jest dobře vypěstována, jest klidná a mírná.

Tak jest.

Tvrďte pak, že strážci musí míti obě tyto stránky přirozenosti.

Ano, musí.

Nuže tedy, musí býti obě mezi sebou v harmonickém souladu?

Jak by ne?

A kdo jest harmonický, toho duše jest uměřená a statečná? 411

Ovšem.

Kdo pak neharmonický, zbabělá a hrubá?

Jistě.

18. Když tedy někdo se poddá hudbě, aby ukolébávala jeho duši a vlévala do ní ušima jako nálevkou ony sladké, něžné a žalozpěvné harmonie, a pak prožije celý život pod vlivem té hudby v pláči a plesání, ten, měl-li v sobě nějaký cit vznětlivosti, zprvu jej změkčí, jako se měkčí železo, a učiní užitečným z neužitečného a tvrdého; když však nepřestává a stále naň tím kouzlem působí, konečně jej docela roztavuje a rozpouští, až si odtaví vznětlivost a vyřeže jako svaly ze své duše a učiní ji „změkčilým bojovníkem“.⁸⁴

Ba ovšem.

A jestliže kdo dostane hned od narození duši nevznětlivou, provede tuto změnu brzy; pakli však vznětlivou, vznětlivost zeslabí a učiní ji přecitlivělou, takže se dává maličkostmi rychle c vydráždit a zase rychle hasne. Takoví lidé se stanou místo vznětlivosti prehlivými a zlostnými, plnými nevrlosti.

Docela jistě.

A dále, což jestliže někdo zase vynakládá mnoho práce na tělocvik a dobře se krmí, o hudbu však a filosofii ani nezavadí? Tu jistě, prospívaje na těle, zprvu se naplňuje hrdostí i vznětlivostí a překonává zmužilostí sám sebe.

Jistě!

d Ale co když nic jiného nedělá a nijak nevyhledává styků s músou? Tu zajisté, i kdyby byla bývala v jeho duši nějaká touha po poznání, když takto neokouší žádné nauky ani žádného zkoumání, ani není účastna vědecké rozpravy, ani ostatní músicke činnosti, slábne, hluchne i slepne, protože není probouzena ani živena, ani její dojmy nejsou tříbeny.

Tak jest.

e Takový člověk se vskutku stává nepřítelem vědy a nevzdělanecem; jeho zbraní není již nikdy přesvědčování rozumovými důvody, nýbrž domáhá se všeho na každém násilím a divokostí jako zvíře a žije v nevědomosti a zvrácenosti, bez rytmu a půvabu.

Docela tak se to má.

Řekl bych tedy, že pravděpodobně pro tyto dvě věci nějaký bůh dal lidem ta dvě umění, múniku a gymnastiku, pro vznětlivost a lásku k moudrosti, nikoli pro duši a tělo, leda jen nepřímou, nýbrž pro ony dvě struny naší duše, aby byly náležitým napínáním a popouštěním uvedeny do vespolečného souladu.

412

Ano, podobá se.

Kdo tedy nejlépe směšuje tělocvik s uměním músicským a v nejpřesnějších dávkách je podává duši, o tom bychom vším právem řekli, že jest dokonale músický člověk a má nejlepší smysl pro harmonii, daleko více, než kdo ladí skutečné struny.

A to právem, Sókrate.

Nuže zdalipak nebude i nám v naší obci vždy potřebí něj-
kého takového správce, má-li ústava zůstatí uchována?

Ovšemže ho bude co nejvíce potřebí.

b

19. To by asi byly zásady vzdělání a výchovy. Neboť k čemu probíráti jejich taneční reje, honby a lovy, zápasy gymnické a koňské dostihy? Jest asi jistě patrnó, že se tyto věci musí s nimi shodovati a není již těžko je určití.

Snad již to není těžké.

Dobrá, řekl jsem; co však bychom dále měli probíráti? Ne
to, kdo ze strážců povede správu a kdo bude poslouchati?

Ovšem.

c

Nuže, není-li patrnó, že správcové musí býti starší a spravovaní mladší?

Patrnó.

A že to musí býti nejlepší z nich?

I to.

Kdo jsou ti nejlepší? Například nejlepší z rolníků, neosvědčují-li se nejlepšími odborníky v rolnictví?

Ano.

Nyní pak, když to mají býti nejlepší ze strážců, nemají to býti nejlepší odborníci v střežení obce?

Ano.

Nuže to zajisté předpokládá, aby tomu rozuměli, byli silní a také měli zájem o obec?

Tak jest.

d

Každý pak má největší zájem o to, co má rád.

Nutně.

Avšak nejraději má jistě to, čemu podle jeho mínění prospívají tytéž věci jako jemu samému a čeho zdar má následkem i jeho zdar vlastní, a naopak.

Tak jest.

Jest tedy vybrati ze všech ostatních strážců takové muže, u kterých by se našemu pozorování jevílo, že nejvíce a s veš-

- e kerou horlivostí dělají po celý život to, cokoli uznají obci za prospěšné, kdežto něčeho opačného by se žádným způsobem nedopustili.

Ano, to jsou ti praví.

Myslím pak, že je musíme pozorovati v každém věku, jsou-li dobrými strážci této zásady a zdali se nedají přiměti ani mámením ani násilím k tomu, aby zapomínali a odkládali názor, že se má dělati to, co jest pro obec nejlepší.

Jaké odkládání to myslíš?

- 413 Povím ti to. Podle mého zdání představa odchází z vědomí buď úmyslně, nebo neúmyslně, úmyslně nepravdivé mínění člověka, který nabyl lepšího poznání, neúmyslně pak každé mínění pravdivé.

Co se týče úmyslného odcházení, tomu rozumím, ale o neúmyslném potřebuji poučení.

Jakže? Nesoudíš i ty, že dobrého bývají lidé zbavováni proti své vůli, zlého však se zbavují úmyslně? Či není býti zbaven pravdy zlo, pravdu však mítí dobro? Či nezdá se ti, že představovati si to, co jest, jest mítí pravdu?

Ovšem, odpověděl Glaukón, to mluvíš správně, i mně se zdá, že lidé jen proti své vůli bývají zbavováni pravdivého mínění.

- b Nuže, to se jim zajisté stává tak, že jsou buď okradeni nebo omámeni nebo znásilněni?

Ani teď tomu nerozumím.

Podle všeho mluvím tuze vysokým slohem básnickým. Okradenými tedy míním ty, kteří se dají přemluvením přivésti k jinému mínění, a ty, kteří zapomínají, protože jedny nepozorovaně obírá čas, druhé řeč; teď snad již rozumíš?

Ano.

Znásilněnými pak míním ty, které buď nějaké utrpení nebo bolest přinutí změnití své mínění.

I tomu jsem porozuměl a máš pravdu.

Omámenými pak bys, myslím, nazval i ty takové lidi, kteří c
změní mínění buď očarováni jsouce rozkoší, nebo že se ze strachu něčeho zaleknou.

Ano, podobá se, že všechno, co podvádí, užívá mámení.

20. Jak jsem tedy právě řekl, třeba hledati, kdo jsou nejlepší strážci svého přesvědčení, toho přesvědčení, že jest jejich povinnost konati to, cokoli by kdy pokládali za nejlepší pro obec. Způsob toho hledání jest ten, že se jim hned z mládí předkládají věci, při kterých by člověk na to nejsnáze zapomínal a dal se oklamati; kdo má dobrou paměť a koho lze těžko oklamati, ten má býti vybrán, kdo ne, vyloučen. Pravda? d

Ano.

Dále pak jest jim ukládati i námahy a bolesti i zápasy, při nichž třeba přihlížeti k těmuž.

Správně.

Nuže, děl jsem, jistě i v třetím druhu, v mámení, třeba s nimi učiniti zkoušku a dívati se – jako vodíme hříbata do hřmotu a hluku a pozorujeme, jsou-li lekavá, tak musíme mladé muže uváděti do nějakých hrůz, a pak zase naopak vrhati do rozkoší, zkoušejíce je mnohem více než zlato v ohni –, dívati e
se, zdali se mladý muž jeví silným proti mámení a ve všem zachovává svou ladnost, jsa dobrým strážcem sebe samého i múšického umění, kterému se učil, a osvědčuje ve všech zkouškách svůj dobrý rytmus a harmonii: takový muž byl by jistě nejprospěšnější jak sobě, tak obci. A kdo by ve věku dětském, jinošském i mužném byl vždy takto vyzkoušen a či ryzost by 414
byla dokázána, toho jest ustanovovati správcem obce a strážcem a pocty mu vzdávati zaživa i po smrti tak, že by se mu dostávalo nejčestnějších vyznamenání jak způsobem pohřbu, tak i ostatním uctěním jeho památky; kdo však není takový, ten buď i vyloučen. Takto asi, Glaukóne, si představuji výběr a ustanovování správců a strážců, pokud jde o hlavní zásady, a ne o podrobné provedení.

I mně se to tak nějak zdá.

- b Nebylo by tedy opravdu nejspřávnější nazývat tyto muže vlastními strážci jak vůči vnějším nepřátelům, tak vůči vnitřním přátelům, aby jedni nechtěli, druzí nemohli působiti zlo, kdežto mladé muže, které jsme dosud nazývali strážci,⁸⁵ nazývat spojenci a pomocníky strážců v jejich zásadách?

Zdá se mi tak.

21. Ale co si nyní počítí s těmi nezbytnými nepravdami, o nichž jsme výše mluvili,⁸⁶ abychom kterousi jednou ušlechtilou smyšlenkou přemluvili nejraději samy vládec, pakli ne, ostatní občany?

Kterou to?

Neří to nic nového, děl jsem, nýbrž cosi foinického, co se dříve stalo již na mnoha místech, jak vypravují básníci a docházejí v tom víry, co však se za našich dob nestalo, a nevím, mohlo-li by se státi;⁸⁷ aby tomu někdo uvěřil, jest potřeba velkého umění řeči.

S jakými rozpaky o tom mluvíš!

Uvidíš, až to povím, že jsem se vším právem rozpakoval.

Jen mluv a neboj se.

- d Nuže povím to – ačkoli nevím, odkud k tomu vzítí odvahy a slov – a pokusím se přesvědčovati nejprve samy správce a vojíny a potom i ostatní občany, že všechna naše výchovná a vzdělávací činnost, to všechno že se jim jen jako ve snách zdálo, jako by se v nich a s nimi dělo, ve skutečnosti však že byli tehdy dole v nitru země a tam byli oni sami vytvářeni a pěstováni i vyráběny jejich zbraně a ostatní nářadí. Když pak byli úplně hotovi, země, jejich matka, je vydala, a proto jest nyní jejich povinnost starati se o zemi, ve které žijí, jako o svou matku a živitelku a hájiti jí, jestliže by někdo proti ní šel, a k ostatním občanům se chovati jako k bratrům a synům země.

Ne nadarmo ses dlouho ostýchal povědět tu lež.

- 415 Zcela přirozeně; přesto však slyš i ostatek té báje. Jste zajisté arci všichni v obci bratry – tak jim řekneme ve svém vypra-

vování –, ale bůh, když vás vytvářel, přimísil těm z vás, kteří jsou schopni k vládě, při jejich vzniku zlato, a proto jsou nejvzácnější; těm, kdo jsou pomocníky, stříbro; železo pak a měď rolníkům a ostatním dělníkům. Poněvadž tedy všichni jste z téhož rodu, ačkoli povětšinou budete plodit potomstvo sobě samým rovné, přece se někdy může narodit z plemene zlatého plémě stříbrné a ze stříbrného zlaté a podobně i všechna jiná jedno z druhého. Správcům pak především a nejdůležitěji přikazuje bůh, aby ničeho nebyli tak dobrými strážci a ničeho tak usilovně nestřežili jako svých potomků, který z těchto prvků mají ve svých duších přimíšen, a jestliže se stane, že jejich potomek by v sobě měl něco mědi nebo stříbra, aby se žádným způsobem nad ním nesmilovávali, nýbrž určili mu postavení příslušné jeho přirozenosti a sesadili jej mezi řemeslníky nebo mezi rolníky, a jestliže by se zase naopak z těchto narodil někdo s příměsí zlata nebo stříbra, aby takové počtili a povýšili jednak mezi správce, jednak mezi pomocníky, poněvadž jest věštba, že tehdy obec zahyne, až jí bude střezit železný strážce nebo měděný.⁸⁸ Nuže, znáš nějaký prostředek, jak by uvěřili této báji?

Nikoli, aspoň ne pokud jde o tyto první občany samy; jistě však, aby tomu uvěřili jejich synové a potomci a ostatní lidé pozdější.

Ale i to by mělo dobrý účinek na to, aby více dbali o obec i o sebe navzájem; chápu totiž přibližně, co myslíš.

22. A tomu bude tak, jak s tím naloží hlas lidu; my však, vyzbrojíce tyto syny země, vyvedme je ven s vládci v čele. Až přijdou, ať se podívají, kde by bylo v obci nejvhodnější místo pro tábor, odkud by mohli jednak domácí obyvatele co nejsnáze udržeti na uzdě, kdyby někdo nechtěl poslouchatí zákonů, jednak odrážeti útoky vnější, kdyby přicházel nepřítel jako vlk na stádo; až pak se utáboří a vykonají potřebné oběti, ať si upraví, kde by spali. Či jak?

Ano, tak.

Jistě takovým způsobem, aby byli v zimě chráněni a také v létě aby jim to vyhovovalo.

Jak by ne? Neboť mluvíš patrně o příbytecích.

Ano, děl jsem já, ale o vojenských, ne o peněžnických.

416 Jaký tu zase rozdíl máš na mysli mezi tímto a oním?

Pokusím se ti to říci. Pro pastýře jest jistě nejhorší ze všeho věc a nejhanebnější míti za pomocníky u stád takové psy a takovým způsobem je chovati, že by z nevázanosti nebo hladu nebo vůbec z nějakého špatného návyku tito psi sami začali škoditi stádům a na místě psů stali se podobnými vlkům.

To by bylo zlé, pravil; jak by ne?

b Nuže tedy, není třeba býti vším způsobem na stráži, aby naši pomocníci, spoléhající na svou větší sílu, nám neučinili něco takového proti občanům, aby se místo dobromyslných spolupojovníků nestali podobnými surovým pánům?

Ano, třeba býti na stráži.

Nuže, nebyli by opatření proti tomu nejlepší ochranou tím, jestliže jsou vpravdě dobře vychováni?

Než to zajisté jsou.

c A já jsem řekl: To nesluší tak zcela určitě tvrditi, milý Glaukóne; ale to sluší, co jsme právě řekli, že se jim musí dostati správného vychování, jaké vůbec jest, mají-li míti nejdůležitější podmínku k tomu, aby byli mírní sami k sobě i k těm, kteří jsou od nich střeženi.

Správně.

d Vedle tohoto vzdělání, jak by řekl každý rozumný člověk, musí jim býti opatřena i taková obydlí a jiné statky, které by jim ani nepřekážely býti co nejlepšími strážci, ani jich nepobádaly dopouštěti se zlého na ostatních občanech.

A to řekne pravdu.

Viz tedy, pravil jsem já, zda mají asi takovýmto způsobem žíti a bydleti, chtějí-li taková býti. Předně ať žádný nemá žádného jmění soukromého, leda co jest nejnutnější; potom ať žádný nemá takového bytu a hospodářských místností, kam by ne-

mohl vejíti každý, kdo by chtěl. Co se týče životních potřeb, pokud jsou nezbytné střídmým a statečným bojovníkům, ať je dostávají v určité výměře od ostatních občanů jako mzdu za e
 strážní službu, a to na rok tolik, že by jim ani nepřebývalo, ani že by neměli málo; ať chodí ke společnému stolu a žijí pospolitě jako v poli. Co se týče zlata a stříbra, ať se jim řekne, že mají stále ve své duši božské zlato a stříbro od bohů dané a nepotřebují dále žádného lidského; že by byl hřích poskvrňovati onen majetek směřováním s majetkem lidského zlata, protože mnoho bezbožností lpí na světském kovu, kdežto jejich kov jest čistý; naopak jim jediným z obyvatelstva obce není dovoleno obírat se zlatem a stříbrem, ani se ho dotýkati, ani býti s ním pod jednou střechou, ani se jím ověšovati, ani píti ze stříbra nebo zlata. A takto by jednak sami sebe uchovávali od zkázy, jednak by uchovávali od zkázy obec. Jakmile však budou míti sami svou vlastní půdu, své domy i peníze, budou místo strážců hospodáři a rolníky, ostatním občanům se stanou místo spojenců b
 nepřátelskými pány, po celý život budou jen nenáviděti a nástrahy činiti, zatímco jiní budou nenáviděti jich a jim nástrahy činiti, a daleko více a silněji budou se báti nepřátel vnitřních než zevnějších, až pak se posléze octnou sami i ostatní občanstvo na pokraji záhuby. Hledíce tedy ke všem těmto důvodům, uznáme, že tak mají býti zařízena obydlí i ostatní potřeby strážců, a učiníme to zákonem; či ne?

Ovšemže, řekl Glaukón.

Knihá čtvrtá

419 1. Tu vpadl do řeči Adeimantos a pravil:

Jakpak se, Sókrate, budeš hájiti, jestliže ti někdo řekne, že nečiníš tyto muže příliš šťastnými, a to vinou jejich vlastního postavení? Obec jest sice ve skutečnosti jejich, ale oni nepožívají z obce nic dobrého jako jiní, kteří mají polnosti, stavějí si krásné a veliké domy a pro ty si opatřují příslušné zařízení, obětují bohům svým nákladem zvláštní oběti, přijímají hosty a zvláště také – o čem jsi právě ty mluvil – mají zlato a stříbro i všechno, cokoli platí za podmínku šťastného života. Místo toho – řekl bych – je vidíme, jak sedí v obci pouze jako placení námezdníci, vykonávající jenom strážní službu.

420

Ano, odpověděl jsem já, a to jen za stravu a ani mzdy nedostávají mimo stravu jako ostatní námezdníci, takže ani kdyby chtěli podniknouti soukromou cestu z obce, nebude jim to možno, ani dávatí dary milenkám, ani jiná vydání podle své chuti činiti, jako to dělají ti, kteří jsou pokládáni za šťastné. To a ještě mnoho jiných takových věcí ve své žalobě vynecháváš.

Nuže budiž i to pojato do žaloby.

b Tu tedy se ptáš, jak se budeme hájiti?

Ano.

Půjdeme touž cestou a nalezneme, myslím, co říci. Řekneme totiž, že by nebylo nic divného, kdyby byli tito i tak zcela šťastni, ale že nezakládáme své obce hledíce k tomu, abychom měli jeden stav vynikající měrou šťasten, nýbrž aby celá obec byla co nejšťastnější. Domnívali jsme se totiž, že v takovéto obci bychom nejspíše našli spravedlnost a naopak zase v obci s nejhorším zřízením nespravedlnost, a na základě toho pozorování že bychom mohli dospěti k úsudku o tom, co stále hledáme. Nyní tedy vytváříme, jak myslíme, tu šťastnou obec, ne tak, že bychom šťastnými činili výhradně jen několik málo lidí

c

v ní, nýbrž celou obec; hned potom si prohlédneme opačnou. A jako kdybychom malovali sochu⁸⁹ a někdo k nám přišel a káral nás, že nenanášíme nejkrásnějších barev na nejkrásnější části těla – neboť oči, nejkrásnější část, prý nejsou natřeny nacheť, nýbrž černí –, patrně správně bychom se proti němu hájili těmito slovy: „Podivný muži, nedomnívej se, že musíme d malovati oči tak krásné, že by se ani nepodobaly očím, a právě tak i ostatní části těla, nýbrž hled' na to, zdali činíme krásným celek, dávající jednotlivým částem, co jim náleží; proto také zde nás nenuť, abychom vystrojili své strážce takovým blahobytem, který by z nich učinil spíše všechno jiné než strážce. Neboť bychom dovedli obléci rolníky do slavnostního roucha, e ověsiti je zlatem a pak je vybědnouti, aby podle své libosti vzdělávali zemi, i hrnčiče usaditi, jak sluší a patří, za stůl, aby u ohně pili a hodovali, položíce svůj hrnčičský kruh vedle sebe, a dělali své řemeslo, jen pokud budou mít chuť, a tak i všechny ostatní tímto způsobem činiti blaženými, jen aby celá obec byla šťastna. Ale nevybízej nás k tomu; neboť jestliže tě uposlech- 421 neme, ani rolník nebude rolníkem, ani hrnčič hrnčičem, ani žádný jiný nebude plniti žádného z těch úkolů, na kterých se zakládá obec. Než na ostatních tolik nezáleží; neboť zvrhnou-li se a zkaží příštípkaři a budou se za příštípkaře vydávati, ač jimi ve skutečnosti nebudou, není to pro obec neštěstí; ale jsou-li strážcové zákonů a obce nepraví a jen zdánliví, vidíš, jak celou obec z kořene hubí a naopak sami jediní mají příležitost žiti v blahobytu a dobře se mít.“ Jestliže tedy my vytváříme před- b stavu pravých strážců, kteří by nebyli ani v nejmenším škůdci obce, kdežto mluvčí oné řeči má na mysli jakési statkáře a lidi, kteří jako na slavnostním sjezdu a ne jako v obci vesele hodují, mluví snad o něčem jiném než o obci. Jest tedy uvážiti, máme-li ustanovovati strážce hledíce k tomu, aby se jim dostalo co nejšťastnějšího živobytí, či hleděti na celou obec a dívati se, zdali oné se štěstí dostává, a tyto pomocníky a strážce nutiti i přesvědčovati, aby usilovali o to, jak by byli co nejlepšími c

pracovníky svého díla, a právě tak i všechny ostatní; a když by tak veškerá obec prospívala a dobře byla zřízena, ponechati, aby jednotlivým stavům jejich přirozená povaha dávala náležitý podíl ve štěstí.

2. Věru, zdá se mi, že máš pravdu.

Zdalipak se ti bude zdáti, že náležitě mluvím i o věci s touto příbuzné?

O čem to?

d Pozoruj dále ostatní pracovníky, nekazí-li je tahle věc až k úplné špatnosti.

Jaká to věc?

Bohatství, děl jsem, a chudoba.

A jak?

Takto. Myslíš, že zbohatlý hrnčíř, když zbohatne, bude mít ještě chuť starati se o své řemeslo?

Nikoli.

Stane se tedy čím dále tím více zahálčivým a nedbalým?

Ba velkou měrou.

Nestává se pak špatnějším hrnčířem?

I to, pravil, velkou měrou.

e A naopak zase když si nemůže pro chudobu opatřiti nástroje nebo kterékoli jiné potřeby k řemeslu, bude jednak dělati horší práci, jednak špatnějšími řemeslníky vyučí své syny nebo jiné své učně.

Jak by ne?

Oběma tedy věcmi, chudobou i bohatstvím, zhoršují se výrobky a zhoršují se i sami dělníci.

Patrně.

Nalezli jsme tedy, jak se podobá, jiné věci, proti kterým musí býti strážcové vším způsobem na stráži, aby nikdy nepozorovaně nevníkly do obce.

Které to jsou?

Bohatství, děl jsem, a chudoba; neboť jedno způsobuje poživatnost, zahálku a nezdravé novotářství, druhé pak vede novotářství sprostotu a úpadek práce. 422

Ovšemže. Ale považ, Sókrate, tu věc, jak bude naše obec schopna válčiti, když nebude mít peníze, obzvláště bude-li přinucena válčiti proti obci veliké a bohaté.

Patrně by to bylo nesnadnější proti jedné takové obci, ale proti dvěma snazší. b

Jak si to myslíš?

Předně, dojde-li k boji, zdaž nebudou bojovat s muži bohatými, kdežto sami budou zápasníky, cvičenými pro válku?

To ano.

Nuže tedy, Adeimante, nezdá se ti, že by to bylo snadno jednomu pěstnímu zápasníku, v tomto oboru co nejlépe připravenému, bojovat proti dvěma mužům nezápasníkům, zato však bohatým a tlustým?

Najednou snad ne.

Ani kdyby dovedl vždy kus utéci a pak se obrátiti a přednímu, který by se za ním hnal, zasazovati rány, a kdyby to opět a opět dělal na slunci a v dusném vedru? Zdali by takový zápasník neudolal ještě více takových protivníků? c

Arci, to by nebylo nic divného.

Ale nemyslíš, že přitom se boháči lépe vyznají teoreticky i prakticky v umění pěstního zápasu než ve válečnictví?

To jistě.

Pravděpodobně tedy bude našim zápasníkům snadné bojovati s dvojnásobnou i trojnásobnou přesilou.

V tom ti přisvědčím, neboť se mi zdá, že máš pravdu.

A co kdyby poslali poselstvo do druhé obce s tímto pravdivým vzkazem: „My neužíváme zlata ani stříbra, ani nám to není dovoleno, vám však ano; válčete tedy ve spolku s námi a vezměte si statky nepřátel.“ Myslíš, že některá obec, uslyšíc tento vzkaz, bude raději bojovat proti drsným a hubeným psům než ve spolku se psy proti tučným a choulostivým ovcím? d

c Myslím, že ne. Ale shromáždí-li se do jediné obce bohatství ostatních, nevím, zdali by to nepřinášelo nebezpečnoství obci, která nemá bohatství.

Ty jsi dobrý, děl jsem, když myslíš, že jest některá jiná obec hodna názvu obce než taková, jakou jsme my zařizovali.

Ale proč by ne?

423 Větším jménem třeba nazývati ty ostatní; neboť každá z nich jest vlastně množství obcí, ale ne obec, jako ve známé hře.⁹⁰ Buď co buď, jsou to aspoň dvě, navzájem nepřátelské, jedna chudšasů, druhá boháčů; v jedné i druhé z těchto pak zase velmi četné jiné: budeš-li v nich viděti jednu, a tak na ně učiníš útok; nic bys nedosáhl, pakli však mnohé, budeš dávati majetek, moc i osoby jedněch druhým, a tak budeš míti vždy mnoho spojenců a málo nepřátel. A dokud ti zůstane obec tak rozumně zřízena, jak byla právě uspořádána, bude největší, nemyslím jen dobrou pověstí, nýbrž největší v pravém smyslu slova, i kdyby měla jen tisíc obránců; neboť nesnadno nalezneš b jak mezi Heilény, tak mezi barbary, aby jediná obec byla veliká v tomto smyslu, ale mnoho takových, které jsou třeba mnohokrát větší než tato, ale jen podle zdání. Či máš jiné mínění?

Bůh ví, nikoli.

3. V tom tedy, děl jsem, by měli naši správcové nejlepší mez pro velikost obce, aby jí podle toho určili náležité území a ostatního území si nevšímalí.

Kterou to mez?

Míním tuto: až pokud obec bude chtít při svém vzrůstu zůstatvati jednotná, až potud ať jí zvětšují, ale dále ne.

c Dobře.

Uložíme tedy strážcům dále ještě i tento úkol, vším způsobem stříci, aby obec nebyla ani malá ani zdánlivě veliká, nýbrž dostatečná a jednotná.

To jim dáme asi nějak lehký úkol!

Ba ještě lehčí, děl jsem, bude tenhle, o kterém jsme se zmínili již dříve, že ukáže-li se kdo špatným potomkem strážců,

musí býti poslán pryč mezi ostatní, kdežto dobří synové ostatních mezi strážce. Tím mělo býti dáno najevo, že i ostatní občany jest třeba přivést k tomu, k čemu má kdo přirozené nadání, a to jednoho každého k jednomu dílu, aby každý, zabývaje se jen jedním svým dílem, měl v sobě jednotu, a ne mnohost, a tak aby i veškerá obec zachovávala přirozenou jednotu, a ne mnohost.

To jest věru ještě nepatrnější věc než ona.

To jistě není, dobrý Adeimante, mnoho velikých úkolů, jak by se někomu zdálo, co jim tu ukládáme; naopak, jsou to vesměs věci nepatrné, **jestliže budou stříci té jedné velké věci, jak se říká, spíše však než velké řekněme náležitě.**

Které to?

Vzdělávání, děl jsem, a výchovy; neboť jestliže dobrou výchovou budou se stávat řádnými muži, snadno si ujasní všechny tyto otázky i jiné, které nyní pomíjíme, braní žen i otázku manželství a plození dětí, že všechno to musí býti zařízeno co nejvíce podle přísloví „přátelům všechno společno“.⁹¹

To by bylo jistě zcela správné.

A zajisté jakmile se už jednou dostane obec se svou ústavou dobře do pohybu, běží jako kolo a prospívá; neboť je-li udržována řádná výchova a vzdělávání, působí, že v obci vznikají zdatní jedinci, a dobří jedinci zase, nabývajíce takového vychování, stávají se ještě lepšími než dřívější jak v ostatních věcech, tak i co do plození, právě tak jako tomu jest i u ostatních živočichů.

Podobá se pravdě.

Abychom to tedy řekli krátce, musí se správcové obce této zásady pevně držeti, aby se nepozorovaně nezkazila, nýbrž aby ji za všech okolností uchovávali, totiž nezaváděti novot ve výchově gymnastické a músické proti platnému řádu, nýbrž co nejlépe ho ostříhati; musí se báti, kdykoli někdo říká, že ta

píseň se nejvíce líbí,

kteřá jest novinkou pěvců, již vůkol po světě chodí,⁹²

- c aby snad se někdo nedomníval, že básník myslí ne nové písně, nýbrž nový způsob zpěvu, a aby to neschvaloval. Taková věc nesmí se ani schvalovatí, ani básníku přičítati. Chraňme se měniti způsob músického umění v nový, protože bychom tím vydávali v nebezpečenství celek: neboť nikde se nehýbe zákony músickými, aby se zároveň nehýbalo největšími zákony politickými, jak praví Damón,⁹³ a já mu věřím.

Také mne, pravil Adeimantos, připočti k věřícím.

- d 4. Svě strážní stanoviště musí tedy strážcové, jak se podobá, založiti zde, na músice.

Ba věru, právě zde snadno vzniká protizákonnost, aniž jí pozorujeme.

Ano, jako by šlo jen o zábavu a jako by nepůsobila nic zlého.

- Také nepůsobí, pravil Adeimantos, nic jiného, než že si tam získá krok za krokem půdu a tiše prosakuje do mravů i jednání; odtud pak vystupuje již zvětšena proti smlouvám, od smluv se valí proti zákonům a ústavám s velikou, Sókrate, nevázaností,
- e až konečně vyvrátí všecken soukromý i veřejný život.

Budiž, děl jsem; jest tomu opravdu tak?

Zdá se mi.

- Nuže tedy, jak jsme tvrdili na začátku, musí býti již i hry, kterých se našim dětem dostává, zákonné, protože kdyby byly proti zákonu a také děti se takovými stávaly, není možno, aby
- 425 z nich vyrůstali mužové podle zákonů a řádní.

Jak by ne?

Když tedy děti, majíce hned od začátku krásné hry, působením umění músického přijmou do sebe zákonnost, tu zase naopak, než jak tomu jest u oněch, provází je tato zákonnost při všem a vede ke zdaru, napravujíc, bylo-li snad od dřívějšíka v obci něco pokaženo.

Toť věru pravda.

Tu pak vyhledávají tito občané i zdánlivě nepatrných zákonných zvyklostí, které jejich předchůdci nadobro ztráceli.

Jaké to jsou?

Takovéhle: aby mladší před staršími, jak sluší, mlčeli, aby jim ustupovali ze sedadel a před nimi vstávali, aby rodiče ctíli, dále co se týče stříhání vlasů, obleku, obuvi i celého zevnějšku a tak dále. Či nemyslíš? b

Zajisté.

Zákonem však to ustanovovati pokládám za bláhové; vždyť to ani nevzniká, ani by to nemělo trvání působením nějakého hlásaného nebo psaného zákona.

A jak také?

Jest totiž nasnadě, Adeimante, že jaký směr dá komu vychování, že takový jest i jeho následující život. Či nepřivolává se vždy podobné s podobným? c

Tak jest.

A konečně, myslím, lze říci, že se z toho stává něco jednotného, uceleného a jarého, buď dobrého, nebo i opačného.

Jak by ne?

Proto tedy bych se zatím nepokoušel ustanovovati takové věci zákonem.

Přirozeně.

A co, probůh, to obchodnické jednání o smlouvách, které jednotlivci mezi sebou uzavírají na tržišti, dále snad také jednání o smlouvách s řemeslníky, o nadávkách i násilnostech, o zadávání žalob a určování soudců, pak je-li nutné nějaké vymáhání nebo placení cel buď na tržištích nebo v přístavech, nebo vůbec jakýsi tržní nebo policejní nebo přístavní řád a podobně – přemůžeme se, abychom o těchto věcech dávali nějaké zákony? d

Ne, nesluší dávatí takové předpisy mužům řádným; neboť většinu z toho, co by bylo třeba zákonem stanovití, naleznou asi snadno sami. e

Ano, příteli, jen když jim bůh dá pevnost zákonů, které jsme již dříve prošli.

Pakli však ne, děl on, stráví celý svůj život tím, že budou ustavičně ustanovovati mnoho takových věcí a zase opravovati, domnívajíce se, že tím dosáhnou vrchołu dokonalosti.

Myslíš, řekl jsem, že tací mužové budou žítí jako lidé nemocní, kteří nechtějí pro svou nezřízenost zanechatí nesprávného způsobu života?

426 Ovšemže.

Ba věru, hezký to mají život takoví lidé; neboť při všem léčeni nedosahují ničeho, ledaže si své neduhy rozmnožují a zvětšují, a stále doufají, kdykoli jim někdo poradí lék, že tím se uzdraví.

Ano, zcela takový jest stav lidí takto nemocných.

A což, děl jsem, není snad při nich hezké i to, že za největšího nepřítele pokládají toho, kdo mluví pravdu, že totiž dokud takový člověk nepřestane se opíjeti, přesycovati, smilniti a lenošiti, že nic mu neprospějí ani léky ani vypalování ani řezání

b a také ani zažehnavání ani amulety ani co jiného z těchto věcí? To není příliš hezké; neboť horšiti se na toho, kdo má pravdu, v tom není nic hezkého.

Patrně nejsi, děl jsem, vychvalovačem takovýchto mužů.

Bůh ví, nikoli.

5. Neschválíš tedy, ani kdyby celá obec činila něco podobného, jako jsme právě líčili. Či nezdá se ti, že totéž jako tito dělají všechny ty obce, které přesto, že mají špatné zřízení, kazují svým občanům hýbati základy obecní ústavy a hrozí

c trestem smrti tomu, kdo by to činil? Kdokoli však jim při takovémto zřízení nejpříjemněji slouží a jim se zavděčuje, nadbíháje jim a již napřed uhaduje jejich přání, a tato jest schopen vyplňovati, ten u nich bude muž dobrý a moudrý znalec velikých věcí a bude od nich ctěn.

Vskutku, dělají podle mého zdání totéž a nikterak jich nechválím.

A co ti, kteří mají chuť takovýmto obcím sloužiti a pracovati pro ně? Neobdivuješ se jim pro jejich odvahu a laskavost? d

Jistě, vyjímaje ty, kteří jsou od občanů oklamáni a myslí, že jsou doopravdy politiky, když jsou od lidu vychvalováni.

Jak to myslíš? Neodpouštíš těm mužům? Či jest snad možno muži, který neumí měřiti, když mu mnoho jiných také takových říká, že jest čtyři lokte vysoký, aby si to sám o sobě nemyslel? e

To zase ne.

Nehorší se tedy na ně; vždyť tací mužové jsou snad učiněná добрota: dávají zákony o věcech, jaké jsme právě vyjmenovali, a zase je opravují, ustavičně se domnívajíce, že naleznou nějaký konec ve zlořádech stran smluvních jednání a stran toho, o čem jsem právě mluvil, a nevědouce, že ve skutečnosti jen jako by usekávali sani hlavy.⁹⁴

Ba věru, nic jiného také nedělají. 427

Já tedy bych myslel, děl jsem, že takovouto stránkou zákonů a obecního zřízení opravdový zákonodárce se zabýváti nemá, ani v obci špatně zřízené, ani v dobře zřízené; v oné proto ne, že to jest zbytečné a nic se tím nepořídí, v této pak, že jedny z těch věcí by dovedl nalézt každý sám, jiné že samy vyplývají z dřívějších řádů.

Co by nám tedy ještě zbývalo ze zákonodárství? b

A já jsem odpověděl: Nám nic, avšak Apollónovi Delfskému zbývají největší a nejkrásnější i první ze všech zákonných ustanovení.

Jaká to? tázal se.

Zakládání svatyní, oběti a jiné způsoby uctívání bohů, daimonů i hérůů; dále pochovávání zemřelých a všechno, co třeba bytostem z onoho světa prokazovati, abychom si udržovali jejich milost. Neboť v takovýchto věcech sami se nevyznáme a při zakládání obce nikoho jiného v tom nebudeme poslouchati – budeme-li rozumní – ani míti za rádce, než koho měli naši otcové; tento pak bůh jest zajisté všem lidem po otcích přejatý c

rádce v takových věcech a sedě uprostřed země na jejím pupku dává rady.⁹⁵

Dobře pravíš; a tak také učiníme.

d 6. Nuže tedy, děl jsem, **obec bys měl již založenu, synu Aristónův**; nyní však dále v ní pátrej, opatře si někde dostatečné světlo, ty sám a zavolej na pomoc i svého bratra i Polemarcha a ostatní, zdali bychom nějakým způsobem uviděli, kde asi jest spravedlnost a kde nespravedlnost a v čem se od sebe navzájem liší a co z obojího musí mít ten, kdo má být šťasten, ať si jest skryt, nebo ne přede všemi bohy i lidmi.

e To ne, pravil Glaukón, vždyť jsi slíbil, že ty budeš hledati, protože prý by sis pokládal za hřích nepomáhati spravedlnosti ze vši síly a vším způsobem.

Pravdu máš svou připomínkou a musím tak učiniti, ale jest třeba, abyste i vy pomáhali.

Učiníme tak.

Doufám tedy, děl jsem, že to nalezneme takto. **Myslím si, že ta naše obec, ač má-li správné základy, jest dokonale dobrá.**

Nutně.

Patrnó tedy, že jest moudrá, statečná, uměřená a spravedlivá.

Patrnó.

428 Pravda-li, že nalezneme-li v ní kteroukoli z těch vlastností, zbytek bude to nenalezené?

Ano.

Zrovna tak jako u kterýchkoli jiných čtyř pojmů: kdybychom hledali v něčem jednoho z nich, jakmile bychom jej poznali, bylo by dobře; ale kdybychom napřed rozpoznali ty tři, byl by již tím samým poznán pojem hledaný, neboť patrnó, že by to již nemohlo býti nic jiného než zbytek.

Správně mluvíš.

Nemáme-li tedy právě týmž způsobem hledati i při těchto vlastnostech, když jsou čtyři?

Toť patrnó.

Nuže tedy na prvním místě, zdá se mi, jest tu zcela patrně vi- b
dění **moudrosti**; a při ní se jeví cosi zvláštního.

Co? tázal se.

Obec, o které jsme pojednali, zdá se mi býti vskutku moud-
rá, neboť jest rozvážná, ne?

Ano.

Nuže a tato vlastnost sama, rozvážnost, patrně, že jest jaké-
si vědění; vždyť dobré úvahy vznikají ne z nevědomosti, nýbrž
z vědění.

Patrně.

Jest pak v obci mnoho rozmanitých vědomostí.

Jak by ne?

Zdalipak tedy sluší obec nazývati moudrou a rozvážnou pro c
vědění tesařů?

Nikoli, pro toto vědění nesluší ji nazývati moudrou, nýbrž
znalou stavitelství.

Tedy nelze obec zváti moudrou ani pro vědění o věcech ze
dřeva, když uvažuje, jak by je měla co nejlepší.

Jistě ne.

A co vědění o výrobcích z kovu nebo některé jiné tohoto
druhu?

Ne, ať to jest kterékoli.

Ani pro vědění o tom, jak se rodí plodiny ze země, nýbrž tu
ji sluší zváti znalou zemědělství.

Zdá se mi.

Nuže, tázal jsem se, jest v obci od nás právě založené u ně-
kterých z občanů nějaké vědění, kterého se užívá při uvažování d
**ne o některé jednotlivosti z obecních potřeb, nýbrž o obci celé,
jakým způsobem by žila v poměru co nejlepším jak sama
k sobě, tak k ostatním obcím?**

Věru jest.

Které, tázal jsem se, a u koho?

Toto vědění strážcovské, odpověděl, u těchto náčelníků
obce, které jsme právě nazývali dokonalými strážci.

Jak tedy jmenuješ obec pro toto vědění?

Rozvážnou a vpravdě moudrou.

- e Zdalipak myslíš, tázal jsem se, že budeme mít v obci více kovářů, či těchto opravdových strážců?

Mnohem více kovářů.

Zdalipak nebude těchto nejméně i proti všem ostatním občanům, kteří mají podle svého odborného vědění nějaká určitá jména?

Daleko nejméně.

- 429 Tedy pro svou nejmenší třídu a část stojící v čele a vládnoucí a pro vědění v této obsažené byla by moudrá celá obec přirozeně založená; a podobá se, že jest přírodou samou tento stav nejskrovnější, jemuž přísluší účast v tom vědění, které jediné z ostatních vědění třeba nazývati moudrostí.

Jistou pravdu díš.

Tuto jednu z těch čtyř vlastností jsme tedy tak nebo onak našli, i co jest i kde v obci sídlí.

Mně alespoň se zdá, že jest nalezena k úplné spokojenosti.

7. Však co se týče statečnosti samé i v které části obce má místo a pro kterou část sluší obec jmenovati statečnou, to není těžko uviděti.

Jak to?

- b Kdopak by nazval obec buď zbabělou, nebo statečnou podle něčeho jiného než podle té části, která za ni válčí a táhne do boje?

Nikdo by to neučinil podle něčeho jiného.

Ostatní mužové v ní věru, myslím, nerozhodují podle toho, jsou-li zbabělí nebo stateční, aby obec sama byla buď taková, nebo onaká.

Věru ne.

- c I statečná jest tedy obec jednou částí sebe samé, a to tím, že v ní má takovou moc, která by za všech okolností zachovala pevné mínění o tom, čeho se sluší báti, že to jsou ty věci a ta-

kové, které a jaké stanovil zákonodárce v předpisech o výchově. Či nenazýváš toto statečností?

Neporozuměl jsem dobře, co jsi řekl, řekni to, prosím, ještě jednou!

Já pravím, že statečnost jest jakási záchrana.

Jaká to záchrana?

Záchrana mínění o věcech nebezpečných, jež nám bylo zákonem vštípeno při výchově, které to jsou a jaké; záchranou za všech okolností pak jsem myslel zachovávatí si je a neztrácti ho ve starostech ani v slastech, v touze ani ve strachu. Chceš-li, rád bych učinil přirovnání, čemu se mi to zdá býti podobno. d

Chci.

Zajisté víš, děl jsem, že barvíři, když chtějí obarviti vlnu na nachovo, nejprve vybírají z tolika různých barev jeden druh, vlnu bílou, potom ji připravují s vynaložením nemalé práce, aby co nejlépe barvu přijala a takto ji pak namáčejí do barvy. A je-li co obarveno tímto způsobem, stává se barva stálou a žádné praní, ani bez mýdla ani s mýdlem, nemůže barvu této látky porušiti; neužije-li se tohoto způsobu, víš, co se stává, když někdo barví vlnu jiné barvy anebo i této, ale bez náležité přípravy. e

Vím, pravil, že při praní pouští a jest k smíchu.

Pomysli si tedy, děl jsem, že takového něco jsme dělali, seč jsme byli, i my, když jsme vybírali vojíny a vychovávali je múšikou a gymnastikou; věř, že nám nešlo o nic jiného, než aby nám co nejlépe z přesvědčení přijali do sebe zákony jakoby barvu, aby tím, že se jim dostalo náležitého přirozeného založení i pěstování, nabylo stálosti jejich mínění jak o nebezpečném, tak o všem ostatním a aby jejich barvu nevypraly tyhle silné žíraviny jako rozkoš, jež tu má silnější účinky než všechny louh a soda, dále zármutek, strach a žádost, silnější než každá jiná prací přísada. Takovouto pak sílu a schopnost za všech okolností zachovávatí správné a zákonné mínění o ne- b

bezpečném a nebezpečném nazývám já statečností a za statečnost ji pokládám, ač nemyslíš-li ty jinak.

Nic nemyslím jinak, odpověděl; zdá se mi totiž, že správné mínění o týchž věcech, pokud vzniklo bez výchovy, tedy mínění zvířat a otroků, nepokládáš za příliš trvalé⁹⁶ a že je nazýváš nějak jinak než statečností.

c Máš docela pravdu, děl jsem.

Přijímám tedy, že statečnost jest to, co jsi řekl.

Ba věru přijmi, děl jsem, a to statečnost v obci, a učiníš správně; jindy pak, budeš-li chtít, pojednáme o té věci ještě lépe. Neboť teď jsme nehledali tohoto, nýbrž spravedlnosti a k vyhledání oné to, myslím, stačí.

Dobře díš, odpověděl.

d 8. Dvě věci, děl jsem, ještě zbývají, na které jest třeba se podívat v obci, **uměřenost** a to, co jest účelem našeho hledání, spravedlnost.

Ovšemže.

Jak bychom tedy našli spravedlnost, abychom se již nemuseli namáhati s uměřeností?

Já věru nevím a ani bych nechtěl, aby se nám spravedlnost dříve ukázala, jestliže si pak již nevšimneme uměřenosti; ale chceš-li mi učiniti po vůli, zkoumej tuto dříve než onu.

e Ba jistě, rád ti učiním po vůli; neudělal bych dobře, odmítnouti.

Tedy zkoumej.

Uvažujme. Hned na první pohled podobá se uměřenost více než dřívější vlastnosti jakémusi **souzvuku a harmonii**.

Jak to?

Uměřenost, děl jsem, jest jakýsi řád a jakési sebeovládání v rozkoších a žádostech; člověk se vskutku jeví, jak říkají, jaksi silnějším sám sebe a mluví se i o všelikých jiných takových jakoby jejích stopách. Pravda?

Zcela jistě.

A není to „silnějším sám sebe“ komické? Neboť kdo jest sám sebe silnější, musel by přece býti i slabším sám sebe a slabší silnějším; vždyť ve všech těchto rčeních se mluví o témže člověku. 431

Ovšem.

Ale, děl jsem, smysl těchto slov zdá se mi býti ten, že jest v člověku po stránce duševní jednak cosi lepšího, jednak cosi horšího, a kdykoli to lepší svou přirozenou povahou vládne tím horším, o tom se říká „silnější sám sebe“ – jest v tom jistě chvála –, kdykoli však působením špatného vychování nebo nějakých styků jest to lepší v menšině a jest ovládnuto od přesily toho horšího, to se s pohanou kárá a člověk, který jest v takovémto stavu, bývá nazýván slabochem a nevázaným. b

To jest pochopitelné.

Pohlédni tedy, děl jsem, na naši mladou obec a nalezněš v ní obsažen jeden z těchto dvou stavů; neboť uznáš, že právem jest nazývána silnější sama sebe, sluší-li vůbec nazývati uměřeným a silnějším sebe to, u čeho lepší stránka vládne nad horší.

Hledím na ni a máš pravdu.

Jistě pak ty četné a všeliké žádosti, rozkoše a strasti nalezli bychom nejspíše u dětí, žen, lidí služebných a mezi takzvanými svobodnými lidmi u davu mravně chatrného. c

Ovšemže.

Kdežto jednoduché a uměřené žádosti a city, které se dávají vésti uvažováním za účasti rozumu a správného mínění, ty zastihneš jen u malého počtu lidí, nejlépe založených a nejlépe vychovaných. d

Pravda.

Zdalipak nevidíš i to obsaženo ve své obci a jak jsou tam žádosti jevící se u nižšího davu ovládaný od žádostí a rozumu, který jest u lepší menšiny?

Zajisté, odpověďel.

9. Jestliže tedy sluší nazývati některou obec silnější nad rozkoše a žádosti i nad samu sebe, jest tak zvatí i tuto.

Ovšemže ano.

Zdalipak ne i uměřenou vzhledem k tomu všemu?

Ba velmi.

c A jistě, jestliže dáte v které jiné obci chovají správce
i spravování totéž mínění o tom, kdo mají být správci, bylo by
to i v této. Či nemyslíš?

Ba velmi jistě.

V které tedy části občanů jest asi ta uměřenost obsažena,
když jsou v takovémto poměru? Ve správciích, či v spravova-
ných?

Snad v obojích.

Vidíš tedy, děl jsem, že jsme právě před chvílí dobře tušili,
že uměřenost jest podobna jakési harmonii?

Jak to?

432 Že tato ctnost nepůsobí takovým způsobem jako statečnost
a moudrost, z nichž každá byla obsažena v jedné části obce
a jedna činila obec moudrou, druhá pak statečnou, nýbrž pros-
tupujíc veskrze celou obec působí, že v dokonalém souzvuku
jsou sladění i nejslabší i nejsilnější i prostřední, buď rozumem,
buď silou nebo i počtem nebo penězi nebo čímkoli jiným po-
dobným; pročez bychom zcela správně mohli říci, že uměře-
nost jest tato jednomyslnost, totiž souhlas složky přirozeně
b horší a přirozeně lepší o tom, která z obou má vlásti jak v obci,
tak v každém jednotlivci.

Jsem docela téhož mínění.

Dobře, děl jsem já; na tři vlastnosti v obci jsme se již podívali,
jak se tak zdá; ale co asi jest ten zbývající druh, kterého ještě
obec potřebuje k dokonalosti? Patrně, že to jest spravedlnost.

Patrně.

c Nyní tedy, Glaukóne, musíme jako nějací lovci dokoła ob-
stoupiti houští a dávatí pozor, aby nám spravedlnost někudy
neunikla a nezmizela nám z očí. Jest přece zřejmo, že někde tu
jest; dívej se tedy a snaž se ji vypátrati, snad ji uvidíš dřív než já
a ukážeš mi ji.

Kéž by se mi to podařilo, odpověděl. Avšak spíše dáš mi zcela vhodnou úlohu tak, vezmeš-li si mne za průvodce; jen když dovedu viděti, co mi bude ukazováno.

Pomodli se tedy, děl jsem, a pojď se mnou.

Učiním to, jen jdi napřed.

Věru, hodně neschůdné se zdá to místo a zarostlé; jistě aspoň jest tmavé a neprostopné. Avšak přece pojďme.

Ano, pojďme.

A tu já uviděv cosi zvolal jsem: Sláva, Glaukóne! Zdá se, že máme jakousi stopu, a myslím, že nám to už nijak neunikne.

To jest dobrá zpráva, pravil on.

Věru to jest hloupé, děl jsem, co se nám stalo.

Co to?

Jak viděti, válí se nám to již dávno od začátku před nohama, a my jsme to neviděli a byli jsme tak směšní; jako člověk držící něco v rukou někdy hledá to, co drží, tak i my jsme se nedívali na sám předmět našeho hledání, nýbrž jsme vyhlíželi někam do dálky, kde jsme to arci neviděli.

Jak to myslíš?

Tak, že jak se mi zdá, již dávno o tom mluvíme a posloucháme své řeči, aniž si uvědomujeme, že jsme o tom jistým způsobem mluvili.

Dlouhá to předmluva pro toho, kdo dychtí něco uslyšeti.

10. Nuže, děl jsem, poslouchej, mluvím-li co podstatného.

Co jsme totiž hned na počátku stanovili všeobecnou povinností, když jsme zakládali svou obec, to právě jest podle mého zdání spravedlnost anebo snad nějaký druh toho. Stanovili jsme totiž a často jsme opakovali, pamatuješ-li se, že jeden každý má se zabývati jen jednou prací pro obec, a to ke které jest jeho přirozené založení nejzpůsobilejší.

Ano, to jsme říkali.

A že konati své a varovati se mnohodělnosti jest spravedlnost, i to jsme slyšeli od mnoha jiných lidí a sami často jsme to řekli.

Ano, řekli.

Toto tedy, příteli, děje-li se jistým způsobem, jest pravděpodobně spravedlnost, **konati své**. Víš, z čeho tak soudím?

Ne, jen mi to pověz.

Zdá se mi, děl jsem, že co zbývá v obci vedle těch vlastností, které jsme pozorovali, uměřenosti, statečnosti a moudrosti, to že jest to, co oněm všem dalo možnost vzniku, a když vznikly, že jest jejich záchranou, dokud samo v ní trvá. Nuže a řekli
c jsme, že spravedlnost bude ten zbytek vedle oněch tří vlastností, jestliže je nalezneme.

To jest nutné.

Avšak kdybychom měli rozsouditi, který z těchto činitelů nejvíce nám učiní svým přistoupením obec dobrou, bylo by těžko rozsouditi, zdali jednomyslnost správců a spravovaných, či to, ujme-li se u vojínů zachovávání zákonného mínění o tom, co jest nebezpečné a co ne, či moudrost a ostražitost, která jest
d ve správcích, či nejvíce ta zásada ji činí dobrou, vštípená i v dítěti i v ženě i v otroku i ve svobodném i v dělníku i ve správci i v spravovaném, že totiž každý jednotlivec koná své a varuje se mnohodělnosti.

To jest těžko rozsouditi, jak by ne?

O účinek na dokonalost obce zápasí tedy, jak se podobá, s její moudrostí, uměřeností a statečností význam toho, aby každý v ní konal své.

Ba velmi.

Tedy bys uznal, že jest to spravedlnost, kterou možno viděti
e v zápase vedle těchto vlivů na dokonalost obce?

Ovšemže ano.

Nuže pozoruj i z této strany, bude-li se ti tak zdáti: zdalipak
přikážeš soudnictví v obci správcům?

Jak by ne?

Zdalipak se budou jako soudci snažiti o cokoři jiného více než o to, aby žádný ani neměl cizího majetku, ani nebyl zbavován svého?

Nikoli, nýbrž o toto.

Protože to jest spravedlivé?

Ano.

I zde tedy asi by se uznávalo za spravedlnost držení a konání vlastního a svého.

434

Tak jest.

Nuže hled, bude-li se ti zdáti totéž co mně. Kdyby se tesař pokoušel dělati práci ševcovu nebo švec tesařovu, buď že by si navzájem vyměňovali své nástroje nebo svá práva, nebo snad že by se týž pokoušel dělati obojí, myslíš, že by všechny takové záměny nějak příliš uškodily obci?

Mnoho ne.

Avšak myslím, kdykoli někdo, kdo jest svou přirozeností určen k řemeslu nebo k nějaké jiné výdělečné činnosti, později spoléhaje buď na bohatství nebo na množství nebo sílu nebo na něco jiného takového, pokouší se dostat na místo bojovníka nebo některý z bojovníků na místo rádce a strážce, aniž jest toho hoden, a když ti to si navzájem vyměňují své nástroje a svá práva nebo když se jeden a týž pokouší dělati toto všechno najednou, tehdy, myslím, i tobě se zdá, že takováto záměna oborů a mnohodělnost jest záhubou obce.

b

Ovšemže ano.

Tedy mnohodělnost při těch třech stavech a přestupování z jednoho do druhého jest největší škodou pro obec a vším právem by se to mohlo nazývat největším zločinem.

c

Dozajista.

A nenazveš největší zločin proti své obci nespravedlností?

Jak by ne?

11. To tedy jest nespravedlnost. A naopak řekněme takto: jednodělnost stavu výdělečného, vojenského a strážcovského, když totiž v obci každý z těchto koná své, to jest zase naopak spravedlnost a to činí obec spravedlivou.

Myšlím, odpověď, že tomu jinak není než takto.

d

Neříkejme to ještě tak docela napevno; nýbrž teprve jestliže uznáme tuto vlastnost za spravedlnost i tam, kde se vztahuje k jednotlivému člověku, pak již budeme souhlasiti – neboť co bychom také řekli? – pakli ne, tedy začneme jinou úvahu. Nyní však doveďme až do konce tu myšlenku, kterou jsme si představili, že totiž kdybychom se pokusili podívatí na spravedlnost napřed u některého většího z jejích projevů, snáze by bylo možno uviděti ji v jednotlivém člověku. Tu pak se nám ukázalo, že to jest obec, a tak jsme ji zařizovali, aby byla podle našich sil nejlepší, dobře vědouce, že jen v dobré obci by to bylo. Nuže, co se nám objevilo tam, přenášejme na jednotlivce, a jestliže se to bude shodovati, bude dobře; pakli se bude objevovati u jednotlivce něco jiného, vrátíme se zase k obci a budeme zkoušeti, a pozorující jedno vedle druhého a jako dvě dřeva o sebe trouce, snad bychom dosáhli, že by z toho jako z dřev o sebe třených vyšlehla spravedlnost; a jakmile se ukáže, ustálíme ji sami u sebe.

Tvůj postup jest dobrý a třeba si tak počínati.

Nuže tedy, děl jsem, myslíme si něco většího a něco menšího, o čem by každý řekl, že to jest totéž: zdalipak jest to po té stránce, po které o tom platí označení „totéž“, nepodobné, či podobné?

Podobné.

b Tedy také spravedlivý muž nebude se nic lišiti od spravedlivé obce co do samého znaku spravedlnosti, nýbrž bude jí podoben.

Ano, podoben.

Avšak věru obec se ukázala spravedlivou, když obsažené v ní tři druhy osob konaly každá své, kdežto uměřenou, statečnou a moudrou se jevila pro některé jiné stavy a způsoby týchž druhů.

Pravda.

c I o jednotlivci tedy, příteli, budeme takto souditi, že má ve své duši právě tytéž druhy a pro tytéž jejích stavy, jako byly tam, že má dostávati týchž jmen jako obec.

Zcela nutně.

Do lehkého zkoumání jsme to, příteli, zase upadli: máme zkoumati o duši, zdali má v sobě ty tři druhy, či ne.

Nemyslím, že do tak zcela lehkého; jest totiž, Sókrate, asi pravda, co se říká, že krásné jest těžké.

Zdá se, děl jsem já. A dobře věz, Glaukóne, to jest mé mínění, po takovýchto cestách, jakými nyní jdeme ve svých úvahách, přesně toho jistě nikdy nepochopíme – neboť jest jiná delší a namáhavější cesta, která k tomu vede —, jistě však snad tak, jak se hodí k tomu, co jsme napřed řekli a napřed vypátrali. d

Nebylo by to pro nás dosti? Mně by to věru prozatím stačilo.

Ale mně to teprve postačí.

Neochabni tedy a zkoumej.

Zdalipak tedy zcela jistě nemusíme uznávati, že v každém z nás jsou tytéž jevy a vlastnosti jako v obci? Vždyť snad odjinud tam nepřišly. Bylo by věru směšné, kdyby se někdo domníval, že cit vznětlivosti se nedostal do obcí z jednotlivců, kteří totiž mají takovouto pověst, jako obyvatelé Thrákie, Skythie a vůbec severních krajů, anebo cit touhy po věděni, který jest asi podle obecného mínění nejpříznačnější pro naši zemi, nebo smysl pro hmotný zisk, jež bychom především našli u Foiničanů a obyvatelů Egypta. e

Ba věru.

Tomu tedy tak jest a není nic těžkého poznati to.

Jistě ne.

12. Ale tahle otázka jest již těžká, zdali při těchto svých jednotlivých činnostech⁹⁷ užíváme téhož činitele, či ke každé ze tří jiného: jedním z činitelů v nás se učíme, jiným se vzněcujeme a zase čímsi třetím si žádáme libých stavů, spojených s jídlem a plozením, a všeho, co s tím jest příbuzné – či užíváme celé duše při každé z těch činností, kdykoli se k ní vzchopíme. To jest to, co bude těžko určití, jak toho žádá vědecké zkoumání. b

I mně se tak zdá, pravil.

Pokoušejme se tedy určití to tak, zdali jsou ty věci vespolek totožné, či různé.

Jak?

Patrnó, že jeden a týž činitel nebude chtítí činiti nebo trpětí několik dějů opačných zároveň, pokud jde o touž jeho složku a o poměr k témuž jsoucnu vnějšímu, takže kdekoli nalezneme, že se tak při nich děje, budeme vědětí, že to nebyl jeden a týž činitel, nýbrž více.

Budiž.

Nuže dej pozor.

Mluv.

Zdalipak jest možno, aby táž věc stála a zároveň se pohybovala jednou a touž svou složkou?

Nikterak.

Domluvme se tedy ještě určitěji, abychom pokračující někde neuvázli v pochybnostech. Kdyby například někdo řekl o člověku stojícím, ale pohybuícím rukama a hlavou, že týž člověk zároveň stojí i se pohybuje, neuznali bychom, tuším, že by se smělo takto mluvíti, nýbrž že kterási jedna jeho část stojí, druhá pak se pohybuje. Není tomu tak?

Tak jest.

Nuže tedy, kdyby ten, kdo takto mluví, ještě více vtípkoval a pronášel takové nápady, že když vlk utkví svým hrotem na jednom místě a dokola se otáčí, že celý stojí i zároveň se pohybuje nebo že i kterákoli jiná věc otáčející se v kruhu na témže místě to činí, nesouhlasili bychom s tím z toho důvodu, že při takových věcech klid a pohyb se nevztahují na tytéž jejich složky, nýbrž řekli bychom, že mají v sobě něco přímého i něco kruhovitého a tím přímým že stojí – neboť se nikam neodklánějí –, kdežto kruhovitým se pohybují dokola; a kdykoli taková věc odkloní svůj přímý směr buď napravo nebo nalevo nebo dopředu nebo dozadu a zároveň se otáčí, tehdy že nikterak nestojí.

Správně.

Tedy žádná taková řeč nás nezarází a ani dost málo nás nepřesvědčí, že by kdy jedno a totéž touž svou složkou a vzhledem k těm, u kterých vnějším mohlo trpěti nebo býti nebo konati několik opaků zároveň. 437

Mne jistě ne.

Pro všechno, děl jsem, abychom nebyli nuceni všechny takové námitky široce a dlouze probírat a dokazovat jejich nepravdivost, spokojme se předpokladem, že tomu tak jest, jak my tvrdíme, a pokročme dále, shodnouce se o tom, že ukáže-li se tento předpoklad nepravdivým, všechny úsudky z něho vyplývající budeme pokládati za zrušeny.

Nuže učinme tak.

13. Zdalipak tedy bys mohl tvrditi, že přisvědčování s odpíráním, žádání něčeho s odmítáním, přitahování k sobě s odpuzováním od sebe a všechny takové věci náležejí mezi opačné vespolek ať už činnosti nebo stavy? Na tom rozdílu totiž nebude nic záležiti. b

Ano, jsou to opaky.

A co žízniti a hladověti a vůbec žádosti, dále pak chtíti a přáti si, to všechno bys nepoložil někam mezi jevy právě jmenované? Tak například neřekneš-li o duši toužícího, že buď spěje za tím, po čem touží, nebo že přitahuje k sobě to, čeho si pro sebe přeje, anebo zase pokud chce, aby jí něco bylo dáno, že si to sama u sebe povoluje, jako by odpovídala na něčí otázku, ve snaze, aby se jí toho dostalo? c

Zajisté.

A což nepřáti si a nechtíti a netoužiti, zdalipak to nepoložíme do pojmu odpuzování a odhánění od sebe a ke všemu, co jest opakem oněch prve uvedených jevů?

Jak by ne? d

Když tomu tak jest, řekneme, že jest jakýsi jev žádosti a nejzřejmější z nich že jsou ty, které nazýváme žízní a hladem?

Ano, řekneme.

Jistě pak jedna z nich že jest žádost nápoje, druhá pak jídla?
Ano.

Zdalipak žízeň sama o sobě jest touha duše po něčem více, či jen po tom, co jsme řekli, tedy zdalipak žízeň jest žízeň po horkém nápoji nebo studeném, po velkém nebo malém jeho množství, nebo jedním slovem po nápoji nějak určeném? Či je-
e li s žízni spojen nějaký pocit horka, jest to on, který přidává touhu po studeném, pakli pocit studena, po horkém? Kdykoli pak jest žízeň přítomným pojmem velikosti veliká, způsobí touhu po velkém množství, pakli však malá, po malém? Samo však žízni nikdy nebude žádostí něčeho jiného než toho, k čemu se vztahuje svou přirozenou povahou, totiž nápoje samého, jako na druhé straně lačnosti jest žádost pokrmu?

Tak jest, každá jednotlivá žádost sama má jen ten jednotlivý předmět, ke kterému se svou přirozenou povahou vztahuje, kdežto jakost toho předmětu bývá určována činiteli průvodními.

438 Jen aby nás někdo, děl jsem, v naší neostražitosti nepřepadl, řka, že nikdo netouží po nápoji, nýbrž po dobrém nápoji, ani po pokrmu, nýbrž po dobrém pokrmu. Všichni zajisté že touží po věcech dobrých; jestliže tedy žízeň jest žádost, jest to žádost dobrého, ať už nápoje nebo čehokoli jiného žádá, a ostatní právě tak.

Skoro by se zdálo, že něco jest v jeho řeči.

b Avšak jistě, děl jsem, ze všech pojmů, které v sobě chovají nějaký vztah, náleží podle mého zdání pojmy s určitou jakostí k něčemu, co má určitou jakost, které však jsou samy o sobě, jedině k pojmu samému o sobě.

Neporozuměl jsem.

Nerozumíš, že pojem „větší“ znamená býti větší než něco?

Ovšemže.

Zajisté než něco menšího.

Ano.

A pojem „mnohem větší“ předpokládá něco mnohem menšího. Pravda?

Ano.

Zdalipak také pojem „kdysi větší“ něco kdysi menšího a pojem „v budoucnosti větší“ něco v budoucnosti menšího?

Jak by ne? odpověděl.

A poměr většího počtu k menšímu počtu, dvojnásobného k polovičnímu a podobně, dále pak těžšího k lehčímu, rychlejšího k pomalejšímu a mimo to ještě teplého ke studenému a všechno tomu podobné – nemá se to zrovna tak? c

Ovšemže ano.

A jak tomu jest s jevy vědění? Není tu poměr týž? Vědění samo o sobě jest vědění nauky samé o sobě nebo toho, cokoli má být pokládáno za předmět vědění, kdežto určitý druh a určitá jakost vědění vztahuje se k určitému druhu a určité jakosti nauky. Myslím to takto. Když vznikla znalost stavby domu, zdaž se neodlišila od ostatních znalostí tak, že byla nazvána stavitelstvím? d

Ovšem.

Ne-li tím, že měla určitou jakost, takovou, jako žádná jiná z ostatních?

Ano.

A nenabyla té určité jakosti proto, poněvadž se vztahovala k něčemu s určitou jakostí? A zrovna tak i ostatní umění a znalosti?

Tak jest.

14. Věz tedy, ač jestliže jsi nyní porozuměl, že to jsem prve chtěl říci, že všechny pojmy vztažné samy o sobě vztahují se k něčemu samému o sobě, kdežto nějakou jakostí jsou určeny, vztahují-li se k něčemu s určitou jakostí. Ale tím nemyslím, že by jejich jakost byla táž jako jejich předmětů, že tedy například vědění o zdravém a nezdravém by bylo zdravé a nezdravé a vědění o zlém a dobrém zlé a dobré; ale jakmile se stane věděním ne o tom samém, co jest předmětem vědění, nýbrž o něčem s určitou jakostí, tedy v našem příkladu o zdravém a nezdravém, stane se tím i samo něčím s určitou jakostí a to způsobí, e

že už není nazýváno prostě věděním, nýbrž s přistoupením určité jakosti lékařstvím.

Porozuměl jsem, pravil, a myslím, že tomu tak jest.

439 A což žízeň, děl jsem, nepoložíš samu o sobě mezi pojmy vztažné? Vztahuje pak se žízeň –

Ano, k nápoji.

Zajisté, a to k nápoji s určitou jakostí i žízeň s určitou jakostí, ale žízeň sama o sobě ani k velkému, ani k malému množství nápoje, ani k dobrému, ani ke špatnému, ani jedním slovem k nějakému nápoji určité jakosti, nýbrž žízeň sama o sobě se vztahuje jedině k nápoji samému o sobě.

Ovšemže ano.

b Duše žíznícího tedy, pokud žízní, nepřeje si ničeho jiného než napítí se a po tom touží a k tomu spěje.

Patrně.

Tedy jestliže ji žíznící někdy něco táhne opačným směrem, jest v ní jistě ještě něco jiného než samo to, co žízní a co ji žene jako zvíře k pití? Neboť, jak pravíme, jeden a týž činitel nemůže touž svou složkou vzhledem k téže věci vnější konati zároveň činností navzájem opačné.

Jistě ne.

Jako asi o střelci nelze dobře říci, že jeho ruce luk odtahují a zároveň přitahují, nýbrž že jedna ruka odtahuje, druhá pak přitahuje.

c Ovšemže.

Zdalipak můžeme říci, že někteří lidé někdy žízní, a přitom se zdráhají pít?

Ba věru, mnozí a často.

Co tedy říci o těchto lidech? Ne to, že v jejich duši jest něco, co vybízí pít, jest však v ní i něco, co tomu brání, a to něco jiného a silnějšího než činitel vybízející?

Tak se mi zdá.

Zdalipak nevznikává to, co takto brání, z rozumové úvahy, kdežto složky pudící a vlekoucí k něčemu pocházejí ze zvláštních nezdravých stavů? d

Zdá se.

Zcela logicky tedy uznáme, děl jsem, že to jsou dva činitele vespolek různé, a nazveme to, čím duše rozumně uvažuje, její rozumovou složkou, to pak, čím touží po lásce a lační i žízni a čím se chvěje i při ostatních žádostech, složkou nerozumnou a žádivou, společnicí to všelikých druhů nasyčování a rozkoší.

Ano, zcela přirozeně bychom tak soudili. e

Tím bychom tedy měli vymezeny dva jevy obsažené v duši; avšak vznětlivost a to, čím se rozhorlujeme, jest to třetí složka, či jest to sourodé s jednou nebo druhou z těchto?

Snad s tou druhou, žádostivostí.

Ale jednou jsem cosi slyšel a věřím tomu: že prý Leontios, syn Aglaiónův, vraceje se z Peiraiea po vnější straně severní zdi a zpozorovav, že tam u kata leží několik mrtvol, měl chuť se na ně podívat, ale na druhé straně současně cítil odpor a odvracel sám sebe od toho; chvíli prý s sebou bojoval a zahaloval si obličej, ale konečně, přemožen žádostivostí, rozevřel si násilně oči a přiběhnuv k mrtvolám zvolal: „Tu máte, zatracení, nasyťte se toho krásného divadla!“ 440

Sám jsem to také slyšel.

Toto vypravování však znamená, že hněv druhdy bojuje se žádostmi jakožto různé s různým.

Ba věru znamená.

15. Nepozorujeme-li i jinde často, že kdykoli někoho zná-silňují žádosti proti rozumové úvaze, spílá sám sobě a hněvá se na násilný živel ve svém nitru a že se při takovém jakoby sváru dvou stran u takového člověka cit hněvu přidává za spojení k rozumu? Že by se však přidružil k žádostem a pracoval proti zápornému rozhodnutí rozumu, to, myslím, bys nemohl říci, že jsi kdy sám u sebe pozoroval, a myslím ani u nikoho jiného. b

Bůh ví, nikoli.

- c A co když se někdo domnívá, že se proti někomu provinil? Nestává se pak, že čím jest ušlechtilejší, tím méně se dovede horšiti, i když snáší hlad, zimu a cokoli jiného takového od toho, o kom se domnívá, že mu to činí právem, a jeho cit přímo se zdráhá vystoupiti proti tomuto člověku?

Pravda.

- Ale co když si někdo myslí, že mu bylo ukřivděno? V tom člověku jistě jeho cit vře a bouří se a bojuje po boku toho, co se mu zdá právem, a u lidí ušlechtilých, vytrvale snášeje i hlad
d i zimu a všechny takové útrapy, domáhá se vítězství a neustává, až buď dojde svého cíle nebo zahyne anebo až ho rozum, který jest v něm, odvolá jako pastýř psa a uchláholí.

Věru, docela se podobá tomu, jak pravíš; vždyť ve své obci jsme ustanovili, aby pomocníci byli jako psi poslušni správců, pastýřů obce.

Dobře, děl jsem, rozumíš, co chce říci. Ale zdalipak vedle toho pozoruješ i tuhle věc?

- e Kterou to?

Že se nám stran vznětlivosti ukazuje něco opačného než dříve. Tehdy totiž jsme se domnívali, že jest to cosi, co náleží k žádostem, ale nyní říkáme, že tomu docela tak není a že při rozbroji v duši staví se ten cit mnohem spíše na stranu rozumu.

Úplně tomu tak jest.

- Zdalipak to činí jakožto něco různého i od toho, či jako nějaký jev rozumové stránky, takže by v duši byly ne tři, nýbrž
441 jen dvě složky, rozumová a žádavá? Či jako v obci jsme viděli, že se skládá ze tří stavů, výdělečného, vojenského a radního, tak i v duši jest tento cit vznětlivosti třetí složkou, jsa přirozeným pomocníkem části rozumové, není-li zkažen špatným pěstováním?

Nutně vyplývá, že třetí.

Ano, děl jsem, objeví-li se něčím rozdílným od stránky rozumové, jako se objevil od stránky žádavé.

Však to není těžké, aby se to objevilo; vždyť by to každý mohl vidět i u dětí, že vznětlivosti jsou plny, přímo jak se narodí, kdežto rozumu, jak se aspoň mně zdá, někteří lidé vůbec nikdy nedostávají, většina pak velmi pozdě.

b

Při Diovi, dobře jsi to pověděl. Také u zvířat by každý mohl vidět, že tomu tak jest, jak pravíš. Mimo to i slova Homérova, která jsme uvedli někde výše, to dosvědčí:

pak se udeřil v hrud' a srdce své pokáral slovy⁹⁸

tam totiž zřejmě Homér vylíčil srážku mezi činitelem, který rozumně uvážil o lepším a horším, a tím, který se bez rozvahy bouří, jako srážku různého s různým.

c

Velmi správně pravíš.

16. To tedy, děl jsem, jsme konečně zjistili, a jak náleží, jsme se shodli v tom, že v obci i v duši jednoho každého člověka jsou tytéž složky i stejné počtem.

Tak jest.

Není-li pak již nutný důsledek, že jak a čím byla moudrá obec, že tak a tím jest moudrý i jednotlivec?

Jak by ne?

A čím jest jednotlivec statečný a jak, tím a tak že jest statečná i obec a že i ve všem ostatním jest poměr obojího k dokonalosti týž?

d

Nutně.

Tedy uznáme, myslím, Glaukóne, že také spravedlivý jest muž tímž způsobem, jakým byla spravedlivá i obec.

I to jest zcela nutné.

Ale jistě snad jsme nezapomněli, že ta byla spravedlivá tím, že v ní každý z jejích tří stavů konal své.

Nezdá se mi, že bychom byli zapomněli.

Musíme si tedy pamatovati, že i každý z nás bude spravedlivý a konající své, pokud v něm bude konati své každá ze složek, které v něm jsou.

e

Dobře si to musíme pamatovati.

Nuže, nepřísluší-li složce rozumové, aby vládla, poněvadž jest moudrá a má péči o celou duši, složce pak vznětlivé, aby byla této poslušna a jí nápomocna?

Ovšemže.

V soulad pak je asi uvede, jak jsme vykládali, náležitá směs músiky a gymnastiky, která jednu z nich napíná a živí krásnými myšlenkami, druhou pak povoluje krotíc ji harmonií a rytmem.

Ba jistě.

A tito dva činitelé, takto jsouce vypěstováni a vpravdě vyučeni a vychováni každý ve svém, budou řídit složku žádanou – jež v každém zaujímá největší část duše a jest přirozeně nejnenasytnější –, budou ji hlídati, aby nedošlo k tomu, že by naplňujíc se tělesnými takzvanými rozkošemi příliš zbytněla a zesílila a nekonala pak již svého úkolu, nýbrž pokusila se podrobiti si a ovládati činitele, nad kterými jejímu druhu vlada nepřísluší, a tak zvrátila veškeren život všech lidí.

Ovšemže.

Zdalipak by tito dva činitelé spolu neodráželi nejlépe i vnější nepřátele ve prospěch celé duše i těla, a to tak, že jeden by dával rady, druhý pak bojoval, řídě se činitelem vládnoucím a prováděje svou statečností jeho úrady?

Tak jest.

A vzhledem k této složce nazýváme, myslím, statečným jednoho každého, když si jeho stránka citová uchrání ve strastech i slastech předpis rozumu o tom, co jest nebezpečné a co ne.

Správně.

Moudrým pak pro onu malou složku, tu, která v něm vládne a dává tyto předpisy a také má v sobě vědění o tom, co prospívá jedné každé z nich tří i společnému, z nich složenému celku.

Ovšemže.

A co uměřeným? Ne-li pro přátelství a soulad těchto složek samých, když i řídicí část i části řízené svorně uznávají, že rozumové složce náleží vláda, a nepovstávají proti ní?

Uměřenost, odpověděl, jistě není nic jiného než toto, jak v obci, tak u jednotlivce.

Ale ovšem spravedlivý bude pro tu věc, kterou již často opakujeme, a tím způsobem.

Zcela nutně.

Což nám snad nějak bledne zjev spravedlnosti, že bychom v ní viděli něco jiného, než jak se nám ukázala v obci?

Mně se nezdá.

Ano, a jestliže nám zbývají v duši přece ještě nějaké pochybnosti, mohli bychom tímhle způsobem upevniti svůj soud příklady ze všedního života.

Jakými to?

Například kdybychom si měli učiniti mínění jak o oné obci, tak o muži stejně s ní založeném i vychovaném, lze-li si mysliti, že by takový muž zpronevěřil uložené u něho zlato nebo stříbro; bylo by snad možno se domnívati, že by se tento muž dopustil takového činu spíše než lidé bez takových vlastností?

Nikoli.

Tedy i svatokrádeží a loupeží i zrad by byl tento muž dalek, ať vůči přátelům v soukromí, ať v životě veřejném proti obcím?

Ano.

Jistě ani v nejmenším by neporušil daného slova buď v přísahách nebo při ostatních smlouvách.

Jak by to mohl učiniti?

Také cizoložství, nepečování o rodiče a zanedbávání služby bohům přísluší spíše každému jinému než takovému muži.

Ovšemže spíše každému jinému.

Zdalipak není příčinou všeho toho, že u něho každá z jeho složek koná své, jak co do řízení, tak co do podřízenosti?

Ano, to a nic jiného.

Hledáš tedy ještě nějakého jiného výkladu pro spravedlnost, nežli že to jest ta mohutnost, která dává takovéto vlastnosti mužům i obcím?

Při Diovi, nikoli.

17. Úplně se nám tedy vyplnil náš sen, tušení, o kterém jsme mluvili,⁹⁹ že hned jak jsme počínali zakládati obec, vkročili jsme vedením božím, jak se podobá, v počátek a jakési základní rysy spravedlnosti.

Dozajista.

To pak byl, Glaukóne, podle všeho jaksi obraz spravedlnosti – a tím také jest ku prospěchu –, že jest správné, aby člověk přirozeně založený k ševcovství ševcoval a nic jiného nedělal, tesař pak aby tesařil a tak dále.

To jest patrné.

Vskutku, byla, jak se podobá, spravedlnost cosi takového, ale ne že by mínila vnější konání svého, nýbrž vnitřní, v pravém smyslu slova „sebe“ a „své“, když člověk nedopustí, aby jednotlivý činitel v něm konal věci cizí a složky v jeho duši se mnohodělností navzájem přesahovaly, nýbrž když vskutku dobře zařídí a uspořádá svůj dům, uchopí se vlády sám nad sebou, stane se přítelem sám sobě a sladí ty tři činitele právě tak jako tři tóny stupnice, nejvyšší, nejhlubší a prostřední, a jestliže jest něco jiného uprostřed; všechno to pevně spojí a ve všem se stane z několika jedním, rozumným a souladným: a v těchto zásadách potom jedná, kdykoli koná něco buď ve věcech majetkových nebo v pěstování těla anebo také v činnosti veřejné nebo ve stycích soukromých, pokládaje i nazýváje ve všech těchto činnostech spravedlivým a krásným to jednání, které by tento stav udržovalo a spolu jej zjednávalo, moudrostí pak ono vědění, kterým jest toto jednání řízeno, a nespravedlivým takové jednání, které vždy tento stav ruší, nemoudrostí pak ono mínění, kterým jest řízeno zase toto jednání.

Docela pravdu mluvíš, Sókrate.

Nuže tedy, děl jsem, kdybychom řekli, že jsme našli spravedlivého muže a spravedlivou obec i co vskutku jest spravedlnost v nich obsažená, nezdálo by se, myslím, že bychom tak příliš mluvili nepravdu.

Bůh ví, jistě ne.

Řekneme to tedy?

Řekneme.

18. Budiž; pak následuje, myslím, abychom uvažovali ještě o nespravedlnosti.

Patrně.

To jest zase jistě nějaký rozbroj těch tří složek a mnohodělnost i cizodělnost i povstání některé části proti celku duše za tím účelem, aby v ní vládla, ač jí to nepřísluší a ač její přirozené určení jest sloužiti, kdežto části určené k vládě sloužiti nenáleží. V takovém nějakém stavu a rozruchu i zmatku těchto činitelů budeme, myslím, viděti nespravedlnost, nevázanost, zbabělost, nevědomost a zkrátka veškerou špatnost.

To právě jest to.

Nuže a co se týče konání věcí nespravedlivých a křivdění a na druhé straně zase konání věcí spravedlivých, není-li všechno to již zcela zřejmě objasněno, když jest objasněna i nespravedlnost i spravedlivost?

Jak to?

Že se to ničím neliší od věcí zdravých a nezdravých; jako působí ony na tělo, tak toto na duši.

Jakým způsobem?

Zdravé věci působí patrně zdraví, nezdravé pak nemoc.

Ano.

Nezpůsobuje-li tedy i konati věci spravedlivé spravedlnost, konati věci nespravedlivé pak nespravedlnost?

Nutně.

A působiti zdraví znamená, uváděti složky v těle ve shodě s přírodou do stavu vzájemné nadřizenosti a podřizenosti, kdežto působiti nemoc to, aby jedna složka vládla druhé proti přírodě anebo byla od ní ovládána.

Tak jest.

Neznamená-li tedy také působiti spravedlnost, uváděti složky v duši ve shodě s přírodou do stavu vzájemné nadřizenosti a podřizenosti, kdežto působiti nespravedlnost to, aby

jedna složka vládla druhé anebo byla od ní ovládána proti přírodě?

Ba jistě.

e Ctnost tedy, jak se podobá, jest jaksi zdraví a krása a dobrý stav duše, kdežto špatnost jest nemoc a ohyzdnost a slabost.

Tak jest.

Nevedou-li pak také krásná zaměstnání k nabytí ctnosti, ošklivá pak k nabytí špatnosti?

Nutně.

445 19. Ještě nám zbývá, jak se podobá, dále uvážiti to, zdali jest prospěšné konati věci spravedlivé a krásná zaměstnání a býti spravedliv – ať již jest skryto, že jest člověk takový, nebo ne –, či konati bezpráví a býti nespravedliv, i když ho za to nestihá pokuta a není trestán, aby se polepšil.

b Ale, Sókrate, mně se zdá, že to zkoumání se stává již směšným. Když přece vidíme, že když jest přirozený stav tělesný porušen, nelze žíti, ani při všem jídle a pití a při všem bohatství a vši moci, jakpak by bylo lze žíti při poruše a pokažení přirozeného stavu samého pramene našeho života? Tu může člověk dělati, co chce, nedělá-li to, čím by se zbavil špatnosti a nespravedlivosti a získal si spravedlnost a ctnost, když se ukázalo, že jedno i druhé jest takové, jak jsme to vyložili.

Věru směšným se stává, děl jsem; ale přesto bychom neměli umdlévatí, když jsme došli tak daleko, že můžeme zcela jasně spatřiti, že tomu tak jest.

Probůh, nikterak nesmíme ustati!

c Nuže pojď sem, abys také uviděl, kolik asi druhů podle mého zdání má špatnost, pokud arci stojí za podívanou.

Jdu za tebou, jen mluv.

Hle, vidím před sebou jako z hlídky, když jsme vystoupili ve svém rozhovoru až sem, že druh ctnosti jest jen jeden, nesčíslné však že jsou druhy špatnosti; mezi nimi pak jsou jakési čtyři, které stojí za zvláštní zmínku.

Jak to myslíš?

Kolik jest způsobů ústav, tvořících zvláštní druhy, tolik jest patrně také způsobů duše.

Kolik tedy?

d

Pět, děl jsem, způsobů ústav, pět i duše.

Rci, které.

Myslím, že jeden způsob obecní ústavy by byl ten, o kterém jsme právě vyložili, ale mohl by býti nazván dvojako: vyskytne-li se totiž mezi správci jeden vynikající muž, nazvalo by se to královstvím, pakli více než jeden, vládou nejlepších, aristokracií.

Pravda.

To tedy pokládám za jeden druh; neboť ať by se takových správců vyskytlo více, ať jeden, nehýbali by žádným z důležitých zákonů obce, když se jim bylo dostalo takového vychování a vzdělání, jak jsme vyložili.

e

Pravděpodobně ne.

Kniha pátá

449 1. Takovou tedy obec i ústavu jmenuji dobrou a správnou a právě tak i takovéhoho muže; ostatní pak špatnými a pochybenými – je-li tato správná – jak co do uspořádání obcí, tak co do zásadního ustrojení duše v jednotlivých lidech, a to ve čtyřech podobách špatnosti.

Které to jsou? tázal se.

A tu jsem hodlal o nich pořadem pověděti,¹⁰⁰ jak se mi jevil jejich vývoj jedné z druhé; avšak Polemarchos natáhl ruku – seděl totiž trochu daleko od Adeimanta –, uchopil ho za roucho nahoře u ramene a přitáhl ho k sobě, pak také sám se k němu vypjav něco mu řekl do ucha, z čeho jsme nezaslechli nic jiného než toto: Necháme to tak, či co uděláme?

Rozhodně ne, odpověděl Adeimantos již nahlas.

A já jsem se otázal: Co vlastně nechcete tak nechati?

Tebe, odpověděl.

c A proč vlastně?

Jak se nám zdá, bereš tu věc na lehkou váhu a chceš nepozorovaně odstraniti z hovoru celou jeho nikoli nejmenší část, abys ji nemusel probíрати; myslel sis, že nám ujde tvá jen tak pronesená poznámka,¹⁰¹ že co se týče žen a dětí, jest každému zřejmo, že přátelům bude všechno společné.

Což to není pravda, Adeimante?

Ano, odpověděl. Ale tato pravda, zrovna jako ostatní věci, vyžaduje vysvětlení, jaký způsob toho společenství jest míněn; mohlo by jich zajisté býti mnoho. Proto nezamlčuj, který ty myslíš; věz, že my již dávno čekáme a myslíme, že se někde zmíníš jak o způsobu plození dětí, tak jakým způsobem budou narozené děti vychovávány, i o celém tomto svém společenství žen a dětí; myslíme totiž, že to má veliký, ba rozhodující význam pro zřízení obce, koná-li se to správně, nebo nesprávně.

Nuže tedy, když chceš nyní přistoupiti k jiné ústavě, nežli jsi dostatečně probral tyto otázky, usnesli jsme se na tom, co jsi zaslechl, že tě nenecháme, dokud neprobereš všechny tyto otázky právě tak jako ostatní. 450

Vězte, pravil Glaukón, že i já hlasuji v této věci s vámi.

Zkrátka, pokládej to, Sókrate, za usnesení nás všech, pravil Thrasymachos.

2. Co jste to udělali, pravil jsem, že jste mě tak zaskočili! Jak dlouhou rozpravu o zřízení obce tu znova vyvoláváte, začítí zrovna jako od začátku! Byl jsem rád, mysle, že jsem hotov s jeho výkladem, a pokládal jsem se za šťastna, jestliže se to přijme a nechá tak, jak to bylo tehdy řečeno. Vy nevíte, jak veliký roj řečí nyní vzbuzujete tím, že tyto otázky sem přivoláváte; já jsem je tehdy předvídal, a proto jsem tu věc tak přešel, aby nezpůsobily veliký zmatek. b

Proč to? tázal se Thrasymachos; myslíš, že jsme sem přišli najíst se slibů, a ne poslouchat řečí?

Ano, ale takových, které dbají míry.

Ovšem, Sókrate, pravil Glaukón, ale měrou pro poslouchání takových řečí jest lidem rozumným celý život. Než co se nás týče, buď bez starosti; ale ani tobě samému nechť není zatěžko vykládati nám své názory o našich otázkách, jaké to společenství budou míti naši strážcové, co se týče žen a dětí a výchovy v prvních letech, v době mezi narozením a vzděláváním, jež se přece zdá býti nejnamáhavější. Zkus tedy pověděti, jakým způsobem se to vychovávání má díti. c

Není tak snadné, miláčku, to vylíčiti; mnoho zajisté neuvěřitelných stránek má ta věc, ještě více, než co jsme probrali výše. Vždyť by se asi jednak nevěřilo již tomu, že se tu mluví o něčem možném, jednak, i kdyby nakrásně se to uskutečnilo, nebude se věřiti, že by ten stav byl nejlepší. Proto mám jaksí strach dotýkati se těch otázek, aby se ta myšlenka nezdála býti jen zbožným přáním, milý příteli. d

Nic se nestrachuj, odpověděl; vždyť tví posluchači nejsou ani neuznalí ani nedůvěřiví ani zlomyslní.

A já jsem pravil: Příteli, chceš mi snad těmi slovy dodati odvahy?

Ovšemže.

Nuže tedy, děl jsem, způsobuješ pravý opak. Kdybych si totiž důvěřoval, že znám, o čem chci mluvit, bylo by povzbuzení e namístě; neboť člověku znajícím pravdu jest jisté a bezpečné mluvit mezi rozumnými a milými muži o věcech největších a drahých, ale nevěřiti si a teprve hledati a přitom zároveň vykládati, jako to já dělám, to jest povážlivé a nebezpečné, ne 451 ,snad abych si neutřížil smích – to věru by bylo dětinství –, nýbrž abych se neminul pravdy a nezloudil netoliko sám, nýbrž i s přáteli, které bych s sebou zavedl, a to ve věcech, kde nejméně sluší býti na omylu. Vyzývám tedy bohyni odplaty Adrasteiu,¹⁰² Glaukóne, o milost pro to, co hodlám mluvit; neboť tuším, že menší provinění jest někoho bez úmyslu zabítí než oklamati jej v krásných, dobrých a spravedlivých zásadách. Lépe jest tedy vydávati se v toto nebezpečenství při nepřátelích b než u přátel, takže mi dáváš pěknou útěchu!

A Glaukón zasmáv se pravil: Nuže, Sókrate, stane-li se nám něco zlého od tvé řeči, pronášíme již teď osvobozující rozsudek nad tebou, že nejsi vinen vraždou a že nejsi vůči nám podvodníkem. Nuže osměl se a mluv!

Však věru i před skutečným soudem jest čist, kdo byl osvobozen, jak praví zákon; rozumí se tedy, že když tam, i zde.

Proto jen mluv.

Musím se tedy zase nyní vrátiti k tomu, co jsem asi měl tehdy v souvislosti vykládati; a snad by to tak bylo v pořádku, po úplném provedení mužského kusu prováděti zase ženský,¹⁰³ zvláště když ty k tomu vybízíš.

3. Pro lidi tak založené a vychované, jak jsme vylíčili, není podle mého mínění jiného správného způsobu opatrování dětí a žen a zacházení s nimi, než když jdou oním směrem, který

jsme jim na počátku dali; pokusili jsme se pak, tuším, ustanovovat i ve své řeči muže za jakési strážce stáda.

Ano.

Jděme tedy dále a dejme jim podle toho i původ a výchování; pak se dívejme, zdali se nám to hodí, čili nic.

Jak to?

Takto. Jaké jest naše mínění o samicích psů-strážců? Zdali že mají společně právě tak všude hlídati, jako hlídají samci, a spolu s nimi loviti i ostatní práce společně konati, či že mají býti zaměstnány jen doma, protože rodiče a živice štěňata k jinému nestačí, kdežto samci mají konati namáhavé práce a věsti všechnu péči o stáda?

Všechno společně; ledaže při užívání samic hledíme na to, že jsou slabší, kdežto při samcích, že jsou silnější.

Možno-li pak, tázal jsem se, užívati některého zvířete k týmž úkonům jako jiného, nedáváš-li mu touž výživu a totéž výchování?

Nemožno.

Budeme-li tedy užívati žen k týmž úkolům jako mužů, musíme je také těmž učiti.

Ano.

452

Oněm pak byla dána mūsika a gymnastika.

Ano.

Tedy i ženám jest dáti tato dvě umění i výcvik vojenský a zacházeti s nimi týmž způsobem.

Toť přirozený důsledek toho, co pravíš.

Arci snad mnohé věci v těchto našich výkladech by se zdály směšným porušením zvyku, budou-li provedeny tak, jak o nich mluvíme.

Ba velmi.

Kterou z nich vidíš nejsměšnější? Patrně snad to, jak ženy cvičí v tělocvičnách nahé¹⁰⁴ spolu s muži, nejenom mladé, nýbrž také již starší, zrovna tak jako starci v gymnasiích, když ač vrásčítí a málo hezcí, přece se rádi účastní cvičení?

b

Bůh ví, ano; to by věru vyhlíželo směšně, aspoň za nynějších poměrů.

Proto tedy, když už jsme se dali do toho výkladu, nesmíme se báti úsměšků těch vtipkářů, kterými a jakými by stíhali takovou změnu, týkající se jak gymnasií, tak umění músickeho a nikoli nejméně výcviku ve zbraní a jízdy na koních.

Máš pravdu.

Ale když už jsme počali ten výklad, musíme se obrátiti k drsné stránce zákona; napřed však požádáme těchto lidí, aby si nevedli po svém způsobu, nýbrž vážně, a připomeneme jim, že tomu není dávno, co se Hellénům zdálo ošklivým a směšným totéž, co ještě nyní většině barbarů, totiž viděti nahé muže, a když počínali nazí cvičiti nejprve Kréťané, potom Lakedaimonané, z toho všeho si mohli tehdejší vtipkáři tropiti smích. Či nemyslíš?

Ovšem.

Ale když, myslím, zkušeností se ukázalo lepším se svlékati než všechno takové zahalovati, tu bylo zahrnuto to směšné, které viděly oči, tím, co rozumové důvody ukázaly jako nejlepší; a ukázalo se, že jest pošetilý, kdo pokládá za směšné něco jiného než věc špatnou a kdo míří svými vtipy na něco jiného, co jest podle jeho mínění projevem směšnosti, nežli na projev nerozumnosti a špatnosti, a zase naopak kdo si postaví jiný cíl krásna, a k němu vážně míří, nežli cíl dobra.

Docela správně.

4. Nejprve tedy jest se v této věci zajisté shodnouti o tom, zdali jest možná, či ne, a připustiti pochybnost – ať už chce tu pochybnost vysloviti někdo žertem, či vážně –, **zdali jest ženská přirozenost u lidí schopna spolčiti se s přirozeností mužského pohlaví ku všem pracím, či k žádně, anebo k některým jest schopna, ke druhým ne, a ke kterým z těchto oborů náleží povolání vojenské.** Zdali by to nebyl nejlepší začátek, od něhož bychom pravděpodobně přišli k nejlepšímu konci?

Jistě nejlepší.

Nuže chceš, abychom místo jiných my sami sobě vyslovi-
li takové námitky, aby protivné stanoviště nebylo obléháno
prázdné?

Nic tomu nepřekáží.

Řekněme tedy místo nich takto: „Sókrate a Glaukóne, nic
není potřeba, aby nám jiní vyslovovali své pochybnosti; vždyť
jste sami na začátku zakládání své obce souhlasně uznávali, že
jest třeba, aby jeden každý konal podle své přirozenosti jeden
svůj úkol.“

To jsme, myslím, uznali, jak by také ne?

„Nuže, a neliší se přemnoho žena od muže svou přiroze-
ností?“

Jak by se nelišila?

„Nesluší se tedy ukládati každému z obou pohlaví jiné dílo
podle jeho přirozenosti?“

Ovšem.

„Nevidíte tedy, jak nyní chybujete a sami sobě odporujete,
když zase říkáte, že muži i ženy mají konati tytéž úkoly, ač
mají přirozenost zcela rozdílnou?“ Budeš moci příteli uvésti
něco proti tomu na obranu?

Tak hned, odpověděl, to není zcela snadné; ale poprosím
tebe a také tě prosím, abys za nás promluvil i nějakou řeč ob-
hajovací.

To jest to, Glaukóne, a mnoho jiných takových věcí, které
jsem já již dávno předvídal, když jsem se bál a ostýchal do-
tknouti se zákona o nabývání i výchově žen a dětí.

Ano, při Diovi, vždyť věru se nepodobá, že by se tak hladce
k němu mohlo.

Ba jistě ne. Ale má se to takto: padne-li kdo do malé nádrže
nebo doprostřed většího jezera, musí přece stejně plovati.

Ovšemže.

Nuže tedy i my musíme plovati a pokoušeti se zachrániti z té
otázky, doufajíce, že by nás buď vzal na hřbet nějaký delfín
nebo že by nám pomohla nějaká jiná neobyčejná záchrana.

e Podobá se.

Hleď tedy, děl jsem, nalezneme-li kudy východ. Uznáváme totiž, že jiné přirozenosti přísluší jiné zaměstnání a že přirozenost ženy jest jiná než mužova: nyní pak tvrdíme, že různé přirozenosti mají dostati tatáž zaměstnání. Taková jest žaloba proti nám?

Zajisté.

454 Pěknou věru moc, Glaukóne, má umění slovního sporu.¹⁰⁵

Jak to?

Protože, jak se mi zdá, mnozí do něho upadají i proti své vůli a domnívají se, že se nepřou, nýbrž vědecky rozmlouvají, ačkoli nedovedou předmět řeči rozkládati v druhy a tak jej zkoumati, nýbrž chytajíce se pouhého slova snaží se tvrditi opak toho, co bylo řečeno, a tak užívají vůči sobě navzájem pře, a nikoli dialektiky.

Vskutku, má se to s mnohými tak; ale cožpak se to vztahuje i na nás zde?

b Ovšemže ano, odpověděl jsem; aspoň věru se podobá, že proti své vůli se chytáme slovního sporu.

Jak to?

Velmi statečně a bojovně tvrdíme na základě pouhého slova, že přirozenost, která není tatáž jako druhá, nemá dostávatí těchž prací jako ona, ale nikterak jsme se nepodívali, který druh různé a totožné přirozenosti a v kterém vztahu jsme si tehdy stanovili, když jsme dávali jiné přirozenosti jiné úkoly a stejné tytéž.

Jistě, na to jsme se nepodívali.

c Tudíž jest nám podle všeho volno tázati se sebe samých, zdali i lidé holohlaví mají touž přirozenost jako vlasatí a ne snad opačnou, a jakmile uznáme, že opačnou, tu budou-li se holohlaví zabývati ševcovstvím, nepřipustíme k tomu vlasatých, pakli zase vlasatí, nepřipustíme těch druhých.

To věru by bylo směšné.

Záleží ta směšnost v něčem jiném než v tom, že tehdy jsme měli na mysli přirozenost nikoli všeobecně touž a různou, nýbrž že jsme se drželi jedině onoho druhu různosti a stejnosti, který se vztahuje k pracím samým? Tak například jsme soudili, že lékař a lékař mají touž přirozenost;¹⁰⁶ či nemyslíš? d

Ano.

Kdežto lékař a stavitel různou?

Ovšemže.

5. Tedy také jestliže ukáže pohlaví mužské nebo ženské zvláštní schopnost k některému umění nebo jinému zaměstnání, pak arcí řekneme, že toto zaměstnání třeba dáti jednomu, nebo druhému; pakli však se ta zvláštnost bude jeviti jen v tom, že žena rodí a muž plodí, řekneme, že tím ještě není o nic více dokázáno, že se vzhledem k tomu, oč nám jde, žena od muže liší, nýbrž zůstaneme při svém mínění, že tytéž práce mají nám vykonávati i strážcové i jejich ženy. e

Správně.

Nevybídeme tedy potom svého odpůrce, aby nám vyložil právě to, které to jest umění nebo které zaměstnání z oboru obecních zařízení, že by vzhledem k němu přirozenost ženy a muže nebyla tatáž, nýbrž různá? 455

To jest jistě spravedlivé.

Tu však by snad mohl říci i jiný právě to, co ty jsi řekl před krátkou chvílí, že totiž není snadno dáti okamžitě náležitou odpověď, avšak po úvaze že to není nic nesnadného.

To by mohl říci.

Chceš tedy, abychom požádali toho, kdo činí takové námitky, aby nás následoval, že snad se nám podaří nějak mu ukázati, že vzhledem k životu obce není zaměstnání, které by bylo vlastní jen ženě? b

Ovšemže.

Nuže tedy, řekneme mu, odpovídej: Když jsi tvrdil, že někdo jest k něčemu přirozeně schopen a druhý neschopen, myslel jsi to, že někdo se učí něčemu snadno a druhý těžko? A jeden že

po krátkém učení dovede v tom oboru sám mnoho naléztí, kdežto druhý po velkém učení a cviku, jehož se mu dostalo, neuchovává si ani toho, čemu se naučil? A u jednoho že c stránka tělesná činnosti rozumové náležitě slouží, u druhého odporuje? Či jest něco jiného než toto, podle čeho jsi určoval člověka k jednotlivým úkonům přirozeně schopného a neschopného?

Nikdo, pravil, neřekne něco jiného.

Znáš pak některou činnost lidskou, ve které by pohlaví mužské nemělo všechny tyto vlastnosti vynikající měrou nad pohlaví ženské? Či máme dlouze hovořiti o tkaní, o pečení a vaření, ve kterých pracích arci ženské pohlaví se zdá něco d znamenati, jako zase dochází největšího posměchu, když se mu při tom něco nepodaří?

Pravdu díš, že takřka ve všem jest toto pohlaví daleko převyšováno od druhého. Arci mnohé ženy jsou v mnohých oborech lepší než mnozí muži, ale v celku jest tomu tak, jak ty pravíš.

Není tedy, příteli, žádného zaměstnání v obecním životě, které by náleželo ženě, protože jest žena, ani muži, protože jest muž, nýbrž přirozené vlohy jsou podobným způsobem rozděleny v obou pohlavích a všech zaměstnání se může účastniti podle své přirozenosti žena, všech pak i muž, ale ke všem jest e žena tvor slabší než muž.

Ovšem.

Zdali tedy přikážeme mužům všechno a ženě nic?

A jak by to bylo možno?

Ale jistě jest, myslím – tak řekneme –, jedna žena přirozeně nadaná k lékařství, druhá pak ne, a jedna nadaná k umění múšickému, druhá pak bez tohoto nadání.

Jak jinak?

456 Snad tedy také jedna nadaná ke gymnastice a k vojenství, druhá pak nebojovná a bez záliby v gymnastice?

Také si tak myslím.

A což žena milovná moudrosti a žena netečná k moudrosti?
A jedna vznětlivá, druhá pak bez vznětlivosti?

I to jest pravda.

Tedy i k strážcovství jedna žena jest schopna, druhá pak ne.
Či jsme nehleděli takovým způsobem na přirozenost také
u mužů, určených k strážcovství?

Ano, hleděli.

Tatáž jest tedy přirozenost ženy i muže vzhledem k střežení
obce, jenom že jest slabší a druhá silnější.

Patrně.

6. Takové ženy jest tedy vybrati pro takové muže, aby s ni- b
mi žily i konaly strážní službu, když jsou k tomu schopny
a přirozeností s muži sourodé.

Ovšemže.

Nemají pak dostati tytéž přirozenosti tatáž zaměstnání?

Ano, tatáž.

Přišli jsme tedy okružní cestou k dřívější myšlence a uzná-
váme, že není proti přírodě dávatí ženám strážců účast v mísi-
ce i gymnastice.

Doceła pravda.

Nepředpisovali jsme tedy věci nemožných anebo podobných c
zbožným přáním, neboť jsme navrhovali ten zákon ve shodě
s přírodou; avšak, jak se podobá, spíše to se děje proti přírodě,
co se nyní děje proti těmto zásadám.

Podobá se.

Nuže, nebylo předmětem naší úvahy, zdali navrhujeme věci
možné a nejlepší?

Ano, bylo.

A že jsou možné, v tom jsme se shodli?

Ano.

Že pak jsou nejlepší, o tom se musíme dohodnouti dále?

Patrně.

Nuže, co se týče toho, aby se žena stala způsobitou stráž-
kyní, k tomu nám snad nebude připravovati muže jiné vy-

- d chování a ženy zase jiné, zvláště když se jí dostalo téže přirozenosti?

Nikoli.

Nuže, a jaké máš mínění o tomhle –?

O čem to?

O předpokladu, že jeden muž jest lepší, druhý horší; či pokládáš všechny za stejné?

Docela ne.

Nuže, myslíš, že v obci, kterou jsme zakládali, učinili jsme lepšími muži strážce, již nabyli vyličeného vychování, či ševce, vychované ševcovstvím?

Směšná otázka.

- e Rozumím, děl jsem. Nuže, nejsou tito strážcové nejlepší ze všech ostatních občanů?

Ano, daleko.

A co tyto ženy, nebudou nejlepší ze všech žen?

I ty daleko.

Jest pak něco lepšího pro obec, než aby v ní byli ženy i muži co nejlepší?

Není.

- 457 To pak vyplýne z našeho způsobu músiky a gymnastiky, že ano?

Jak by ne?

Náš zákon, který jsme obci navrhovali, byl tedy nejen možný, nýbrž i nejlepší.

Tak jest.

- b Ať se tedy svíčkají ženy strážců, neboť místo šatů budou oblečeny v úšlechtilost, a ať se účastní boje i ostatní strážní služby pro obec a jiného ať nekonají; při tom pak jest ukládati ženám lehčí práce než mužům pro slabost jejich pohlaví. A který muž se posmívá při pohledu na nahé ženy, které se obnaženy cvičí ve prospěch nejlepšího účelu, „nezralý směšného trhá plod“¹⁰⁷ a neví patrně, čemu se směje, ani co činí; neboť velmi dobrý jest a zůstane výrok, že užitečné jest krásné a škodlivé ohyzdné.

Docela dobře.

7. To bychom tedy byli vyvázli jakoby z jedné vlny při svém výkladu o ženském zákoně, takže jsme jí nebyli docela pohlceni, stanovíme, že naši strážcové i strážkyně mají konati všechny práce společně; naopak ten výklad svou logičností ukazuje, že jeho myšlenka jest možná i prospěšná. c

Ba věru, vyvázl jsi to z nemalé vlny.

Řekneš, děl jsem, že ta nebyla velká, až uvidíš následující.

Mluv, ať ji uvidím.

S tímto, děl jsem, a se vším dřívějším souvisí, jak myslím, tento zákon.

Který?

Aby všechny tyto ženy byly společně všem těmto mužům a soukromě aby žádná se žádným nežila; také děti aby byly společně a aby ani rodič neznal svého rozence, ani dítě rodiče. d

Tomu lze o mnoho méně věřit než onomu, i že by to bylo možné i prospěšné.

Nemyslím, odpověděl jsem, že by se mohlo pochybovati o prospěšnosti, jako by to nebylo nanejvýše dobré, aby byly ženy společně i děti společně, jen je-li to možné; ale myslím, že největší pochybnost by vznikla o tom, zdali to jest možné, či ne.

O obojím, pravil, by se mohlo velmi silně pochybovati. e

Mluvíš o spojenectví obou otázek; já pak jsem se domníval, že aspoň z jedné vyvážnu, zdá-li se ti, že ta věc jest prospěšná, a že mi zbude jen otázka o možnosti a nemožnosti.

Však se ti nepodařilo zakrýti myšlenku na útěk; nuže, zodpověď se z obojího.

Musím se tedy podrobiti pokutě. Než učiň mi jen tolik k vůli; dopřej mi takového svátku, jakého si dopřávají lidé líné myslí, když postupují ve svých úvahách sami. Tací lidé totiž dříve, než naleznou, jakým způsobem by se splnilo některé z jejich přání, nechají toho hledání, aby se nemuseli trudit úvahami, je-li to možné, či ne, pomyslí si, že to, co chtějí, již mají, a hned po- 458

tom zařizují další věci a vesele probírají, co udělají, až se to stane, činíce tak svou duši, beztoho línou, ještě línější. Nuže již b i sám tak choulostivím a otázku, jak jest ta věc možná, přejí si odložití a později se na ni podívat; nyní však předpokládám, jako by to bylo možné, a budu pozorovati, dovolíš-li mi, jak to správcové zařídí a že by provedení toho bylo nad jiné nejprospěšnější obci i strážcům. Tuto otázku pokusím se napřed zkoumati spolu s tebou a potom onu, když dovolíš.

Dovoluji, děl, nuže zkoumej.

Myslím tedy, pravil jsem já, jestliže budou správcové a prá- c vě tak i jejich pomocníci hodni tohoto jména, že tito budou ochotni příkazované úkoly vykonávati, správcové pak úkoly dávati, a to dílem na základě zákonů, jichž sami budou poslouchati, dílem také že je budou napodobovati ve věcech, které jim odevzdáme.

Podobá se pravdě.

Ty tedy, jejich zákonodárce, jako jsi vybral muže, tak vybe- reš i ženy a odevzdáš jim je pokud možno podle stejné přiroze- nosti; ti pak, protože budou míti obydlí i stoly společné a sou- d kromě nikomu nic takového nebude náležeti, budou žiti d společně, a když se tak budou společně stýkati jak v gymnasi- ích, tak v ostatním životě, tu, myslím, vrozenou nutností budou vedeni k vzájemnému pohlavnímu obcování. Či nezdá se ti, že tu jde o nutnost?

Ano, a nejsou to nutnosti matematické, nýbrž erotické, a tyto dovedou, jak se podobá, s větší silou než ony obracet i uchvacovati lidské množství.

8. Ba jistě, řekl jsem. Avšak dále, Glaukóne, beze všeho e řádu navzájem obcovati nebo cokoli jiného dělati nebylo by ani zbožné v obci blažených, ani to správcové nedovolí.

Ano, vždyť by to nebylo spravedlivé.

Patrně tedy, že dále zařídíme sňatky, co možná nejvíce dokonalé; dokonalé pak by byly sňatky nejprospěšnější.

Docela dobře.

Jakým způsobem pak tedy budou nejprospěšnější? Pověz mi 459
tohle, Glaukóne: vidím v tvém domě honící psy i velké množství ptáků ušlechtilých druhů – zdalipak jsi tedy, probůh, k jedné věci přihlížel při jejich snoubení a rozplemeňování?

K čemu to?

Předně, ač jsou to ušlechtilé druhy, zdalipak nejsou a neukazují se i mezi nimi někteří jedinci nejlepší?

Jsou.

Nuže, zdalipak chceš mítí mláďata ode všech stejně, či snažíš se, aby jich bylo co nejvíce od nejlepších?

Od nejlepších.

A což, od nejmladších nebo od nejstarších či od těch, kteří b
jsou právě v nejlepším věku?

A neděje-li se rozplozování tímto způsobem, máš za to, že budeš mítí plémě ptačí i psí o mnoho horší?

Zajisté.

A co soudíš o koních, tázal jsem se, a o ostatních zvířatech? Snad že tomu jest nějak jinak?

To by byl věru nerozum.

Ach, milý příteli, jak tuze dokonalých tedy potřebujeme správce, ač je-li tomu právě tak i s lidským plemenem.

Však jistě tomu tak jest; nuže co? c

Že jim nastává nutnost užívati mnohých léků. Tělům pak, která nepotřebují léků, nýbrž chtějí zachovávatí jistý pravidelný způsob života, myslíme, že stačí i slabší lékař; kdykoli však jest potřebí i léků, víme, že jest třeba odvážnějšího lékaře.

Pravda; ale k čemu to povídáš?

K tomuhle, odpověděl jsem: podobá se, že naši správcové budou musiti užívati ku prospěchu spravovaných hojně nepravdy a klamu. Řekli jsme pak, tuším, že všechny takovéto prostředky jako lék jsou užitečné. d

A to správně.

Nuže při sňatcích a plození dětí jest tato správnost, jak se podobá, věcí nikoli nejmenší.

Jak to?

Podle toho, o čem jsme se shodli, **jest třeba, aby nejlepší muži obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji, kdežto nejhorší muži s nejhoršími ženami naopak, a děti oněch mají býti vychovávány, těchto však ne, má-li býti chov co nejdokonalejší; a provádění všeho tohoto musí zůstatí tajemstvím vyjímaje samy správce, má-li také stádo strážců býti co nejvíce uchráněno rozbrojů.**

Zceia správně.

460 Musíme tedy zákonem ustanoviti jakési slavnosti a oběti, při nichž bychom svedli vespolek nevěsty a ženichy, a naši básníci musí skládati hymny, hodící se k sňatkům; o množství pak sňatků dáme rozhodovati správcům, aby zachovávali co možná tentýž počet mužů, přihlížejíce k válkám a nemoceť a všemu takovému, a aby se nám pokud možno obec ani nezvětšovala, ani nezmenšovala.

Správně.

Jest tedy, myslím, zaříditi jakési důmyslné losování, tak aby ten špatný při každém spojení dával vinu náhodě, a ne správcům.

Zajisté.

b 9. **A mužům zdatným ve válce nebo kdekoli jinde mají býti dávány výsady a odměny, zejména hojnější dovolení obcovati se ženami, aby tak zároveň pod správnou záminkou co nejvíce dětí bylo plozeno ze semene takových mužů.**

Správně.

Nuže a narozené děti jsou pokaždé přejímány od úřadů k tomu ustanovených, ať již složených z mužů nebo žen nebo z obojích – vždyť bezpochyby i úřady jsou společně ženám i mužům.

Ano.

c Ty pak asi vezmou děti dobrých rodičů a zanesou je do oddělení pro chov novorozeňat k jakýmsi pěstounkám, ubytovaným zvlášť v některé části města; ale děti horších rodičů a na-

rodí-li se co neduživého z oněch prvních, ty odstraní, jak sluší, na místě tajném a nezjevném.¹⁹⁸

Ano, má-li třída strážců zůstatí čista.

Ovšem tito se budou starati o jejich výživu, a to tak, že jednak budou přiváděti do toho oddělení matky, kdykoli budou míti hojně mléka, užívajícíce přitom všech prostředků, aby žádná nepoznala svého dítěte, jednak budou opatrovati i jiné ženy mající mléko, kdykoli by matky samy nestačily; a při těchto samých budou dbáti o to, aby kojily v náležitý čas, kdežto opatrování v noci a ostatní práci odevzdají chůvám a pěstounkám.

Podle toho, co říkáš, mít děti bude ženám strážců velmi snadné.

Tak také náleží, děl jsem. Ale proberme to další, co jsme si uložili. Řekli jsme totiž, že děti se mají roditi z těch, kteří jsou v nejlepším věku.

Pravda.

Nuže, zdalipak se mnou uznáváš za náležité trvání květu života dvacet let u ženy, u muže pak třicet?

Kterých to let? tázal jsem se.

Žena, odpověděl jsem, aby rodila obci počínajíc od svého dvacátého roku až do čtyřicátého; muž pak, jakmile by vyšel z nejprudšího trysku svého mládí, od té doby aby plodil obci až do svého pětapadesátého roku.

Vskutku, to jest při obou doba květu tělesného i rozumového.

Nuže tedy, jestliže zasáhne do obecního rozplozování někdo starší těchto anebo mladší, prohlásíme to za hříšné a nespravedlivé provinění; vždyť by plodil obci dítě, které – zůstanc-li to nepozorováno – se narodí byvší počato bez obětí a modliteb, jež budou konati vždy při sňatecích kněžky i kněží i veškerá obec, aby se vždy rodily z dobrých rodičů lepší děti a ze zdárných zdárnější; bylo by to dítě zplozené v temnotě za hrozná nezdrženlivosti.

Správně.

Týž zákon bude platiti, jestliže se některý z mužů ještě plodících bez dovolení bude stýkati se ženami, které jsou ve věku stanoveném k rození; o tom totiž prohlásíme, že dává obci dítě nepravé, nezákonné a neposvěcené.

Zcela správně.

Když však ženy a muži vyкроčí z věku stanoveného pro rozplozování, myslím, že jim asi dovolíme, aby volně obcovali, s kýmkoli by chtěli, jen ne s dcerou a matkou a s dcerami dcer a matkami matek, a podobně ženy vyjímaje se synem a otcem a s jejich přímými pokrevenci ve směru sestupném i vzestupném; při tom všem jim napřed nařídíme, aby nepouštěli na svět plodu, byl-li by počat, a kdyby se některý přes všechno dostal na svět, aby s ním naložili podle zásady, že pro takového tvora není ponechání naživu.

I to jest náležitá řeč; ale jak si rozeznají vespolek otce a dcery a pokrevence, které jsi právě uvedl?

Nijak, odpověděl jsem; ale všechny děti, které se narodí v sedmém až desátém měsíci od toho dne, kdy se kdo z mužů stal ženichem, bude každý nazývati, pokud jsou mužského pohlaví, syny, pokud pak ženského, dcerami, a tyto zase jej otcem a tak také děti těchto vnuky a tito zase je dědy a bábami a děti narozené v letech, ve kterých jejich matky a otcové plodili, sestrami a bratry; proto se, jak jsme právě řekli, nebudou vespolek stýkati. Ale bratrům a sestrám dá zákon spolu obcovati, jestliže los tak padne a Pythia dá k tomu svůj souhlas.

Zcela správně.

10. Toto a takové jest tedy, Glaukóne, společenství žen a dětí u strážců naší obce; že pak se shoduje s ostatním zřízením a jest daleko nejlepší, to nám dále musí potvrditi důvody. Či jak bychom dělali?

462 Takto, při Diovi.

Není-li dobrý počátek společné úvahy to, otázati se sebe samých, co asi můžeme nazvati největším dobrem při zařizení obce, cílem zákonodárcovy činnosti, a co největším zlem,

a pak se podívati, zdali věci, které jsme právě vyložili, jsou takové, že se nám hodí do stopy dobra a nehodí se do stopy zla?

To bude ze všeho nejlepší.

Nuže, známe nějaké větší zlo pro obec než ono, které ji roztrhuje a dělá mnoho obcí místo jedné? Anebo větší dobro než to, co ji svazuje a sjednocuje? b

Neznáme.

Nuže, není-li pravda, že **společensví slasti a strasti svazuje, když totiž ze vznikání a zanikání týchž věcí pokud možno všichni občané stejnou měrou se radují a rmoutí?**

Ovšemže.

Ale soukromost v takovýchto citech rozlučuje, když při týchž stavech obce a jejích obyvatelů jedni jsou naplňování přílišnou bolestí a druzí přílišnou radostí? c

Jak by ne?

Nevzniká takový jev z toho, když nejsou v obci souhlasně pronášena slova „to jest mé“ a „to není mé“ a zrovna tak i o cizím?

Ba jistě.

Ve které tedy obci nejvíce občanů při téže věci a v témže smyslu užívá slov „to jest mé“ a „to není mé“, ta má nejlepší zřízení?

Daleko nejlepší.

A která se taktó nejvíce blíží jednomu člověku? Jako asi když se někdo z nás uhoří do prstu, ucítí to veškeré společensví vízící tělo s duší v jednotném řádu činitele v něm vládnoucího, a celé zároveň zabolí, když něco utrpěla část; a v tom smyslu pak říkáme, že člověka bolí prst. Totéž snad platí i o kterémkoli jiném údu lidském, jak o bolesti, když trpí část, tak o libosti, když se jí ulevuje? d

Totéž, odpověděl; a co se týče tvé otázky, tomuto jevu se nejvíce blíží obec nejlépe uspořádaná.

e Když tedy jeden z občanů zakouší cokoli buď dobrého, nebo zlého, taková obec nejspíše přijme ten jeho stav za svůj a všechna se bude buď spolu radovati, nebo spolu rmoutiti.

Nutně, je-li to obec dobře zřízená.

11. Byl by čas, děl jsem, abychom se vrátili ke své obci a zkoumali při ní, zdali ona nejvíce uskutečňuje zásady, ke kterým jsme přišli, či některá jiná více.

Zajisté jest toho třeba.

463 Nuže tedy: jako jsou i v ostatních obcích správce a lid, tak jsou asi i v této?

! Ano. Tito všichni se pak budou vespolek nazývati občany?

! Jak by ne?

Ale vedle toho názvu „občané“ jak jmenuje lid ostatních obcí své správce?

Ve většině obcí pány, v obcích pak demokratických přímo tímto jménem, správci.

A co lid naší obce? Čím ten nazývá své správce kromě jména občanů?

b Ochránci a pomocníky.

A čím tito lid?

Zaměstnavateli a živiteli.

A správce v ostatních obcích nazývají lid?

Otroky.

A jak si říkají správce mezi sebou?

Spolusprávce.

A jak naši?

Spolustrážce.

Můžeš mi snad říci o správcích v ostatních obcích, zdali někdo může mluvit s některým ze spoluvládců jako s příbuzným, s druhým jako s cizím?

Ba o mnohých.

c Nuže, k příbuznému se chová a mluví s ním jako se svým, s cizím pak jako s nesvým?

Tak jest.

A což tvoji strážcové? Má snad některý z nich důvod, aby se choval k některému ze spolustrážců nebo s ním mluvil jako s cizím?

Nikoli, neboť o každém, s kýmkoli se setká, bude míti za to, že se setkává buď jako s bratrem nebo jako se sestrou nebo jako s otcem nebo jako s matkou nebo se synem nebo s dcerou nebo s jejich potomky nebo s předky.

Velmi dobře to pravíš, děl jsem, ale pověz ještě také tohle: Zdalipak jim v zákoně ustanovíš toliko jména příbuzenská či také, aby se ve veškerém jednání podle těch jmen chovali? Tak co se týče otců, aby dbali povinností, které zákon ukládá o úctě k otcům, péči a poslušnosti k rodičům, jinak že se takovému člověku nepovede dobře ani u bohů, ani u lidí, protože by nejednal zbožně ani spravedlivě, kdyby jednal jinak než takto? Takové či jiné hlasy budou zníti ode všech občanů hned v mládí dětem kolem uší jak o otcích, které jim kdo ukáže, tak o ostatních příbuzných?

Takové, vždyť by bylo směšné, kdyby se v ústech ozývala pouze jména příbuzenská bez skutků.

Tedy v ní nejvíce ze všech obcí se uskuteční to, že když se některému jednomu občanu povede buď dobře, nebo špatně, budou souhlasně říkati právě uvedená slova „já se mám dobře“, nebo „já se mám špatně“.

To jest jistá pravda.

Neřekli jsme pak, že toto smýšlení a tato slova jsou provázena společnými pocity libosti i bolesti?

A správně jsme tak řekli.

Nuže nebudou snad naši občané v největší míře míti společný zájem právě o to, čemu budou říkati „mé“? A když o to budou míti společný zájem, tu ovšem budou míti největší měrou společenství v libosti i bolesti?

Daleko nejvíce.

Zdalipak tedy není příčinou toho vedle ostatního zřízení společenství žen a dětí u strážců?

Věru, mnohem nejvíce.

- b 12. Než věru v tom jsme spatřili největší dobro pro obec, když jsme přirovnávali obec dobře spořádanou k tělu, v jakém poměru jest k bolesti i libosti své jednotlivé části.

A správně jsme to spatřili.

Příčinou největšího dobra pro obec objevilo se nám tedy společenství dětí a žen u pomocníků.¹⁰⁹

Ba jistě.

- c A přitom také jsme ve shodě i s dřívějšími zásadami: řekli jsme totiž, že tito nesmějí míti ani soukromých domů ani půdy ani žádného majetku, nýbrž že dostávají od ostatních výživu, mzdu za strážní službu, a tu že musí všichni společně spotřebovávat, mají-li býti vskutku strážci.

Správně.

- d Podle toho tedy i dříve pronesená zásada i toto nynější ustanovení činí je jistě ještě více opravdovými strážci a způsobuje, že neroztrhají obce, jako by tomu bylo, kdyby názvu „mé“ neuzívali všichni o témže, nýbrž každý o něčem jiném, a jeden vláčel do svého vlastního domu, čehokoli by mohl nabýti odděleně od ostatních, druhý zase do jiného svého domu, a kdyby měl každý jinou ženu i jiné děti, a tím také zvláštní osobní radosti i bolesti; nýbrž, rozumějíc všichni v jednom smyslu pojmu vlastnictví, směřují k témuž cíli a všichni pokud možno společně pocítují strast i slast.

Dozajista.

- c A dále, zdalipak se od nich takřka nadobro nevystěhují vešpolné soudy a žaloby, když nebudou míti nic vlastního než tělo a ostatní bude společné? Z toho pro ně vyplývá, že budou bez svárů, aspoň pokud se lidé sváří o soukromý majetek nebo kvůli dětem a příbuzným.

Zcela jistě budou toho zbaveni.

A ani pře pro násilí nebo ublížení na těle by mezi nimi právně nebyly; prohlásíme totiž za krásné a spravedlivé, aby se druhové proti druhům bránili, a tak učiníme pěstování těla povinným.

Správně.

Také tuto dobrou stránku má tento zákon: když se bude někdo na někoho horšiti, nasytí svůj hněv při takovémto utkání a méně se bude pouštět do větších roztržek. 465

Ovšemže.

Staršímu jistě bude uloženo spravovati a trestati všechny mladší.

Patrně.

Dále také, že mladší, jak se rozumí samo sebou, nikdy se nepopováží, nepřikází-li to správce, staršího ani bítí ani jiného násilí se na něm dopouštět. Myslím pak, že ani jinak neporuší úcty k němu, neboť dva silní strážcové mu v tom budou brániti, strach a ostych, ostych, zdržující ho, aby se jich jakožto rodičů nedotýkal, strach pak, že trýzněnému přijdou ostatní na pomoc, jedni jakožto synové, druzí jako bratři, třetí jako otcové. b

Věru tak by se stalo.

Ve všem všudy budou tedy mužové působením zákonů žíti ve vespolném míru?

Ano, ve velkém míru.

Když se tedy tito vespolek nebudou svářiti, není obavy, že by se snad ostatní občanstvo s nimi anebo vespolek rozdvojilo.

Jistě ne.

Co pak se týče nejmalichernějších špatných stránek, kterých by byli zbaveni, o těch se pro jejich nedůstojnost zdráhám i mluvití, všechno to lísnání k boháčům i všechny nesnáze a trudy, které podstupují chudí, když musí živiti děti a vydělávati na nezbytné udržování domácnosti, a to tak, že si něco vypůjčí, něco upřou, něco všelijak zaopatří, přinesou k ženám a domácím, odevzdají, aby s tím hospodařili – a všechno to, příteli, co a jak při tom zkusí, věci, které každý vidí, sprosté a nestojící za řeč. d

Ano, i slepý je vidí.

13. Všeho toho budou zbaveni a budou žíti blaženěji nad nejblaženější život, který žijí vítězové olympijští.

Jak to?

Blaženost oněch zakládá se jen asi na malé části toho, co mají títo. Vítězství těchto jest věru krásnější a vydržování obecním nákladem dokonalejší.¹¹⁰ Neboť vítězství, kterého do-
bývají, jest záchrana veškeré obce; potrava i všechno ostatní, čeho život potřebuje, jest čestný věnec, kterým jsou věnčeni jak sami, tak i jejich děti, za živa dostávají od své obce vyznamenání a po smrti jest jejich údělem důstojný hrob.

e

Velmi krásné věci.

Pamatuješ se, tázal jsem se, že nás v dřívější části výkladu stihla čísi výčitka, jako bychom nečinili strážců šťastnými, 466 když prý nemají nic, ač by mohli míti všechno jmění občanů? My jsme tuším řekli, že o tom budeme uvažovati jindy, udá-li se kdy příležitost, nyní však že strážce činíme strážci a obec že činíme, seč jsme, nejšťastnější, a ne abychom v ní přihlíželi jen k jednomu stavu a ten dělali šťastným?

Pamatuji se.

b

Nuže, jestliže se nám nyní jeví život pomocníků mnohem krásnější a lepší nad život vítězů olympijských, lze jej nějak srovnávati se životem ševců nebo některých jiných dělníků nebo se životem rolníků?

Myslím, že ne.

c

Naopak sluší se, abych i zde řekl svá tehdejší slova, že bude-li se strážce tímto způsobem pokoušeti o dosažení štěstí, že již nebude ani strážcem, a nepostačí-li mu život takto uměřený a pevně založený a, jak my pravíme, nejlepší, nýbrž posednut nerozumnou a dětinskou představou o štěstí bude jí štván, aby si všechno v obci činil svým vlastnictvím, protože má moc, pak pozná, jak vpravdě moudrý byl Hésiodos, když řekl, že v jistém smyslu jest *půl více než všechno*.¹¹¹

Uposlechně-li mé rady, pravil, zůstane při tomto způsobu života.

Přijímáš tedy, děl jsem, vyložené společenství žen s muži, co se týče výchovy i dětí i sřežení ostatních občanů, že mají jak doma, tak v poli společně konati strážní službu i společně lovi-

ti jako psi a ve všem všudy podle možnosti mít účast, a budou-
li tak jednati, že budou jednati nejlépe, a nikoli proti přirozené-
mu vzájemnému poměru pohlaví ženského a mužského? d

Přijímám.

14. Pak tedy zbývá vyložití o tom, zdali jest možno, aby se
takové společenství ujalo i mezi lidmi jako mezi jinými živoči-
chy, a jak jest to možno,

Předešel jsi mě, neboť jsi vyslovil, co jsem chtěl sám po-
dotknouti.

Co se týče činnosti ve válce, jest zajisté, myslím, patrnó, ja-
kým způsobem budou bojovati. e

Jak? otázal se.

Že společně vytáhnou do pole a povedou s sebou do války
i všechny dozrálé děti, aby se dívaly jako děti ostatních živ-
nostníků na to, čím se budou musiti zabývati, až dospějí; mimo
dívání aby pomáhaly a byly k ruce ve všem, co s válkou souvi-
sí, a sloužily otcům i matkám. Či sis nevšiml při řemeslech, jak
například synové hrnčírů dlouhý čas se jen dívají a přísluhují,
nežli se sami dají do dělání hrnců? 467

Ba velmi dobře.

Mají tedy snad hrnčíři pečlivěji než strážci vychovávatí své
děti zkušeností a nazíráním na příslušnou práci?

To by bylo věru směšné.

Jistě však také bude každý živočich tehdy zvlášť udatně bo-
jovati, když při tom budou jeho zplozenci. b

Tak jest. Hrozí jim však nemalé nebezpečství, Sókrate,
že potká-li je nezdar, jak se přece ve válce stává, zahubí ved-
le sebe i děti, a tak učiní i ostatní obec neschopnou, aby se zo-
tavila.

Máš pravdu, děl jsem. Což však pokládáš za první povinnost
zaříditi to tak, aby se nikdy nepřišlo do nebezpečí?

Nikoli.

Nuže, je-li kde podstupovati nebezpečství, zdaž ne tam,
kde zdar slibuje dosažení nějakého pokroku?

Patrně.

- c Myslíš pak, že to nestojí za nebezpečnosti a že na tom jen málo záleží, zdali vidí či nevidí život v poli v dětských letech ti, kteří mají být muži bojovníky?

Nemyslím, naopak záleží na tom vzhledem k řečenému účelu.

Tedy by to mělo být zařízeno tak, činiti děti diváky v boji, ale opatřovati jim při tom bezpečnost, a bude dobře, ano?

Ano.

- Nuže tedy především budou jejich otcové rozumní, pokud člověku možno, a dovedou poznati, které výpravy jsou nebezpečné a které ne.

Pravděpodobně.

Na jedny je tedy povedou, ale na druhé je vésti se vystříhají. Správně.

A za náčelníky jim asi ustanoví nikoli muže nejšpatnější, nýbrž takové, kteří jak zkušeností, tak věkem jsou schopni být vůdci a dozorcí mládeže.

Ano, tak slušno.

Avšak, řekneme, mnoho se již mnohým lidem stalo i proti nadání.

Ba velmi mnoho.

Pro takové případy jest tedy třeba, příteli, dáti jim hned v dětském věku peruti, aby bude-li třeba, uletěli pryč.

- e Jak to myslíš?

Na koně je musíme posaditi, děl jsem, ve věku co nejmladším, a až se naučí jezdit, voditi je koňmo na tu podřvanou, ale ne na koních bujných a válečných, nýbrž co nejrychlejších a nejposlušnějších. Takovým zajisté způsobem jednak budou mít nejlepší podřvanou na své dílo, jednak, bude-li třeba, nejjistěji se zachrání, následující svých starších vůdců.

- 468 Zdá se mi, že mluvíš správně.

A co platí dále pro válku? Jak myslíš, že se mají chovati vojáci k sobě i k nepřítelům? Zdalipak jest mé mínění správné, či ne?

Pověz, které to.

Kdo by mezi nimi ze zbabělosti opustil svůj šik nebo odhodil zbraně nebo se dopustil něčeho podobného, zdalipak nemá být přesazen mezi řemeslníky nebo vzdělavače pudy?

Ovšemže.

Kdo by pak se živ dostal do nepřátelského zajetí, nemá být dán darem těm, kteří jej zajali, aby si s tou kořistí dělali, cokoli by chtěli?

b

Jistě.

Kdo však by se vyznamenal a proslavil, nemyslíš, že by měl být především ve vojště od jinochů i hochů účastnících se výpravy po řadě od jednoho každého ověnčen? Či ne?

Arciže.

A pak aby mu každý podal ruku?

I to.

Ale to další se ti, myslím, již nebude zdáti.¹¹²

Co?

Aby každého políbil a naoplátku dostal polibek?

To ze všeho nejvíce, pravil Glaukón; a přidávám k tomu zákonu, aby dokud budou na této výpravě, vůbec nikdo nesměl odepřítí, kohokoli by takový muž chtěl líbatí, aby tak každý, kdo by byl zamilován do některého buď hochu nebo děvčete, měl větší chuť získávat si vyznamenání.

c

Dobře, odpověděl jsem. Že pak na udatného čeká více sňatků než na ostatní a že budou taková poměrně často vybírání, aby se rodilo co nejvíce dětí z takovéhoho muže, o tom již bylo promluveno.

Ano, to jsme řekli.

15. Dále pak i podle Homéra jest spravedlivé ctítí statečnému muže ještě takovýmto způsobem. Homér totiž pravil o Aiantovi,¹¹³ jenž se proslavil v boji, že při hostině byl vyznamenán údělem dlouhého hřbetu, v přesvědčení, že to jest náležitá pocta pro silného a udatného muže, protože jí jest jednak poctěn a zároveň jí zvětší svou sílu.

d

Zcela správně.

V tom tedy, děl jsem, Homérovi uvěříme. Také my zajisté při obětech a při všech takových příležitostech budeme uctívati statečné podle míry jejich projevované statečnosti jak hymny, tak poctami právě řečenými, k tomu pak *čestnými místy a ma-*
 e *sem i častějším plněním číší,*¹¹⁴ abychom zároveň s poctou též sílili statečné muže a ženy.

Velmi dobře.

To bychom tedy měli; co pak se týče těch, kteří by na výpravě zahynuli, zdalipak především neprohlásíme o každém z nich, kdo čestnou smrtí zemřel, že náleží mezi hrdiny zlatého
 pokolení?¹¹⁵

Vším právem.

A uvěříme snad Hésiodovi, kdykoli někteří z takového pokolení zemřou, že

469 *daimony někteří z nich se svatými na zemi stanou,
 dobrými ochránci od zla a strážci smrtelných lidí.*¹¹⁶

To uvěříme.

Zeptáme se tedy boha, jak třeba pochovávatí muže daimonské a božské a s jakými zvláštními poctami, a potom je podle jeho návodu tak a takovým způsobem pochováme.

Ovšemže.

A v té víře budeme v následujícím čase opatrovatí a uctívati
 b jejich hroby jako hroby daimonů. A tytéž obyčeje ustanovíme, kdykoli zemře stářím nebo některým jiným způsobem někdo z těch, kteří by byli za svého života uznáni za zvláště dobré.

Jistě to jest spravedlivé.

A což jak se budou chovati naši vojáci k nepřátelům?

V čem to?

Předně co se týče zotročování, zdá se ti spravedlivé, aby hellénské obce uváděly v otroctví Hellény? Či neměly by v tom pokud možno brániti i jiné obci a šířiti zásadu, aby šetřili kme-
 c **ne hellénského, varující se poroby ze strany barbarů?**

Zásadě šetřiti náleží vším způsobem přednost.

Tedy také mítí Helléna otrokem aby jednak sami pro sebe pokládali za nespravedlivé a také ostatním Hellénům v tomto smyslu radili?

Ovšemže; takto by se pak spíše obraceli proti barbarům a neutkávali by se vespolek.

A dále, jest to ušlechtilé, po vítězství obíratí padlé o něco jiného mimo zbraně? Či nebývá v tom záminka pro zbabělé, že nejdou proti bojujícímu nepříteli, jako by konali něco potřebného, když se krčí kolem padlého, a nepřišla již mnohá vojska pro takovéto lupičství v záhubu?

Ba jistě.

A nezdá se ti počínáním nedůstojným a hrabivostí obíratí mrtvolu a známkou mysli ženské a malicherné pokládati za nepřítel to mrtvé tělo, zatímco byl pravý protivník odletěl a zbylo jen to, čím bojoval? Či myslíš, že lidé takto jednající dělají něco jiného než psi, kteří štěkají na kameny, kterými byli uhozeni, ale nedotýkají se toho, kdo hází?

Ani dost málo.

Třeba tedy zanechati olupování mrtvol a zabraňování pohřbů?

Věru, třeba toho zanechati, bůh ví.

16. Také asi nebudeme nositi do chrámů zbraně jako obětní dary, obzvláště ne zbraně Hellénů, bude-li nám co záležeti na dobrém poměru k ostatním Hellénům; spíše se ještě budeme obávat, aby to nebylo nějaké poskvrmění, nositi do chrámu takové věci od vlastního plemene, leda ovšem, že by bůh kázal něco jiného.

Zcela správně.

A co stran pustošení hellénské země a zapalování domů? Jak se asi budou tvoji vojáci chovati k nepřátelům?

Rád bych uslyšel tebe projevovati, jaké jest tvé mínění.

- b Nuže, odpověděl jsem, mně se zdá, aby z toho nedělali jedno ani druhé, nýbrž aby si brali jen roční úrodu. Chceš, abych ti řekl proč?

Ovšem.

Zdá se mi, že válka a rozbroj, jako se označují těmito dvěma jmény, jsou dvě různé věci, záležící v rozdílu dvou zvláštních věcí. Těmito dvěma věcmi myslím na jedné straně pojem vlastního a sourodého, na druhé straně pojem jiného a cizího. Tu pak pro nepřátelství vlastního máme název „rozbroj“, pro nepřátelství s cizím „válka“.

Co pravíš, jest zcela vhodné.

- c Nuže hled, zdali jest vhodné i to, co následuje. Pravím totiž, že hellénský kmen jest sám sobě vlastní a sourodý, avšak barskému kmeni cizí a nevlastní.

Dobře.

Bojují-li tedy Helléni s barbary a barbarové s Hellény, řekneme, že válčí a jsou od přírody nepřáteli, a toto nepřátelství jest nazýváno válkou; ale Hellénové s Hellény – kdykoli by něco takového dělali –, že jsou od přírody přáteli, že však v takovém případě Hellas stůně a se brojí, a takovéto nepřátelství jest nazýváno rozbrojem.

- d Souhlasím s tímto názvem.

Pozoruj, děl jsem, co se děje při tom, co jsme právě uznali za rozbroj; kdekoli se stane něco takového a obec se rozestoupí na dvě strany, jestliže jedni pustoší pole druhých a zapalují domy, vidíme, jak hříšný jest ten rozbroj a že žádná z obou stran není vlastenecká – vždyť by se jinak nikdy neodvážili hubiti svou životelku a matku –, naopak, míra jest zachována, když si vítězící strana bere jen úrodu přemožených a když pamatují, že se jednou smíří a nebudou stále válčiti.

To jest smýšlení mnohem mírnější než ono.

A což, tázal jsem se, obec, kterou ty zakládáš, nebude hellénská?

Musí býti.

Nuže, také i její občané budou dobří a mírní?

Jistě.

A ne snad také hellénofilové? A nebudou pokládati Helladu za vlastní a nebudou účastni téhož uctívání bohů jako ostatní?

Ba jistě.

Tedy spor s Hellény, s vlastním kmenem, budou pokládati za 471
rozbroj a ani ho nebudou jmenovati válkou?

Nikolí.

Ve sporu si tedy nezapomenou, že se mají jednou smířiti?

Ovšemže.

Budou tedy přiváděti odpůrce k rozumu dobromyslným způsobem, nemajíce při trestech účelem ani porobení, ani zničení; budou to udržovatelé kázně, a ne nepřátelé.

Tak jest.

Jakožto Helléni nebudou tedy ani Hellady pustošiti, ani domů zapalovati, ani nebudou uznávati všechny obyvatele v každé obci za své nepřátele, muže, ženy i děti, nýbrž za nepřátele budou pokládati pokaždé jen několik málo lidí, totiž 472
viníky roztržky. A z těchto všech důvodů nebudou chtíti pustošiti jejich zemi, neboť ve většině budou viděti své přátele, ani bořiti domy, nýbrž jen potud si povedou nepřátelsky, dokud by viníci nebyli přinuceni od spolutrpicích nevinných podrobiti se trestu. b

Uznávám, že takto se mají chovati naši občané k protivníkům; k barbarům však tak, jako se nyní chovají Helléni ve spolek.

Dáme tedy strážcům i tento zákon, ani nepustošiti země, ani 473
nezapalovati domů? c

Dejme, odpověděl, a uznejme, že tato opatření i svrchu vyložená jsou v pořádku.

17. Ale zdá se mi, Sókrate, že necháme-li tě mluvit o těchto věcech, nikdy si nevzpomeň na to, co jsi prve odložil ve prospěch tohoto celého výkladu, totiž, že tato ústava jest možná a jakým asi způsobem jest možná. Neboť je-li jisto, že kdyby se uskutečnila, bylo by to svrchované štěstí pro takovou obec, do-

- d dávám, co ty pomíjíš, že by také proto nejlépe bojovali s nepřá-
teli, že by se vespolek nijak neopouštěli, znajíce se, volajíce na
sebe jmény „bratře“, „otče“, „synu“; a kdyby spolu s nimi táh-
ly do pole i ženy, ať již v témže šiku nebo přiřazeny vzadu, jed-
nak aby bylo nepřátelům nahnáno strachu, jednak kdyby snad
bylo nezbytně potřebí pomoci, vím, že by vším tím byli nepře-
možitelni; také vidím všechny ty výhody, které by měli doma,
e o nichž se nezmiňujeme. Než myslí si, že uznávám všechny
tyto účinky i tisíceré jiné, jež by mělo uskutečnění této ústavy,
a více již o ní nemluv; místo toho však **pokoušejme se již jed-
nou přesvědčovati sami sebe o tom, že to uskutečnění jest mož-
né a jak jest možné, a ostatní nechme býti.**

472 Toť je jako nenadálý výpád, děl jsem, který jsi učinil na mou
řeč, a nemáš smilování pro mé vytáčky. **Věru asi nevíš, že na
mne, který jsem stěží unikl těm dvěma vlnám, nyní valíš nej-
větší a nejhorší z trojice vln; až ji uvidíš a uslyšíš, docela
uznáš, že jsem právem váhal a bál se mluvit o věci tak neuvě-
řitelné a pokoušeti se o její zkoumání.**

- b Čím více budeš takto mluvit, tím méně ti odpustíme výklad,
jak jest možná tato ústava. Nuže mluv a neotálej!

Předně tedy musíme si vzpomenouti na to, že jsme se dostali
sem hledající, co jest spravedlnost a nespravedlivost.

Musíme, ale co to znamená?

- Nic; avšak nalezneme-li, co jest spravedlnost, zdalipak vy-
slovíme požadavek, že spravedlivý muž se nesmí od ní ničím
c lišiti, nýbrž musí býti ve všem všudy takový, jako jest spravedl-
nost sama? Či se spokojíme, bude-li jí co nejbližší a bude-li v ní
míti před ostatními největší podíl?

Tak jest, spokojíme se.

I když jsme tedy hledali, co jest sama spravedlnost a jaký by
byl dokonale spravedlivý muž – kdyby se vyskytl –, na druhé
straně pak, co jest nespravedlnost a muž zcela nespravedlivý,
šlo nám při tom o vzor, abychom podle toho, jaký bychom
u nich viděli poměr ke štěstí a jeho opaku, byli nuceni souditi

i sami o sobě, že kdo jim bude co nejpodobnější, bude mít nej- d
podobnější podíl v onom štěstí; ale nešlo nám o to, abychom
ukázali, že ta věc jest možná.

To máš pravdu.

Domníváš se pak, že by byl o něco méně dobrým malířem
ten, kdo by namaloval vzorný obraz, jaký by byl nejkrásnější
člověk, a všechno do něho náležitě vložil, ale nedovedl ukázati,
že jest také možno, aby se takový muž vyskytl?

Při Diovi, nikoli.

Nuže, netvořili jsme snad i my v myšlenkách vzor dobré e
obce?

Ovšemže.

Domníváš se tedy, že to naše myšlení jest o něco méně dobré
proto, jestliže nedovedeme ukázati, že jest možno takovým
způsobem obec zaříditi, jak bylo vyloženo?

Nikoli.

Tak se to tedy po pravdě má; máme-li se však kvůli tobě vy-
nasnažiti ještě o důkaz, jak a pokud by to bylo nejspíše možné,
připusť mi k takovému důkazu zase touž zásadu.

Kterou?

Zdali jest možno, aby něco bylo vykonáno tak, jak jest lí- 473
čeno slovy, či jest přirozeno, že čin vystihuje pravdu méně
než slovo, i když se to někomu nezdá? Nuže uznáváš toto dru-
hé, či ne?

Uznávám.

Především tedy mě nenuť ukazovati, že co jsme vyložili slo-
vy, docela tak se to musí dít i ve skutečnosti; ale stane-li se, že
dovedeme nalézt, jak by se obec nejvíce přiblížila vyloženému
zřízení, měj za to, že jsme našli možnost uskutečnit to, čeho
ty žádáš. Či nebudeš tím spokojen? Já věru bych byl spokojen. b

Zajisté i já.

18. Následuje patrně, abychom se pokoušeli hledati a uka-
zovati, které asi chyby se nyní v obcích dělají, že jejich zřízení
není takovéto, a které nejmenší změny by bylo potřebí, aby

Sedmy
list,
doplnit

obec přešla do tohoto způsobu ústavy; nejráději aby to byla jedna věc, pakli ne, dvě, pakli ne, co nejmenší jich počet a věci nejlehčího významu.

c Docela dobře.

Nuže, zdá se mi, že můžeme ukázati, že by změnou jediné věci nastal obrat, arci ne malé ani snadné, ale přece možné.

Které?

Tu jsem již u toho samého, co jsme přirovnávali k největší vlně. Řeknu to, i kdyby mě to mělo přímo jako bujná vlna zalaliti výsměchem a hanbou. Dávej pozor, co chci říci.

Mluv.

d Nestanou-li se, děl jsem, v obcích filosofové králi nebo neoddájí-li se nynější takzvaní králové a panovníci upřímně a náležitě filosofii a nespadne-li toto obojí v jedno, politická moc a filosofie, a těm četným duchům, kteří se nyní různě ubírají za jedním nebo druhým cílem, násilím v tom nebude zabráněno, není pro obce, milý Glaukóne, konce béd a myslím, že ani ne pro lidské pokolení, a také nikdy dříve se neujme, pokud možno, tato ústava, o které jsme nyní vyložili, a nespátí světla slunečního. Avšak to právě jest, co mě již dávno naplňuje ostychem a o čem nechci mluvit, protože vidím, jak silně se to bude lišiti od obecného mínění; jest totiž těžko uviděti, že by v žádné jiné obci nebylo možno dojíti štěstí ani v soukromém životě, ani ve veřejném.

474 Tu on pravil: Sókrate, vypustil jsi nyní taková slova, že můžeš čekati, že velmi četní a to ne ledající lidé, jakoby odhodíce šat, nazí a popadnouce, kde jaká zbraň komu přijde do ruky, ihned se na tebe vrhnou, aby ti udělali neví co; neubráníš-li se jim rozumnou řečí a neunikneš, stihne tě trest opravdovského výsměchu.

Což mi tím nejsi ty vinen?

b A dobře dělám. Ale věz, že tě neopustím, nýbrž budu ti pomáhati, čím mohu; mohu pak svou přízní i povzbuzováním a snad bych ti vhodněji odpovídal než někdo jiný. Nuže když

vidíš, že máš takového pomocníka, pokoušej se nevěřícím ukázati, že jest tomu tak, jak pravíš.

Chci se o to pokusiti, děl jsem, zvláště když mi ty nabízíš tak vážné spojenectví. Máme-li tedy někudy uniknout těm, o kterých mluvíš, zdá se mi nutným vůči nim vymeziti, koho nazýváme filosofy, o nichž se odvažujeme tvrditi, že mají vlásti; tak bude možno, až se úplně vyjasní jejich pojem, hájiti svého stanovíště a ukazovati, že jedněm od přírody přísluší zabývati se filosofií a míti vůdčí místo v obci, kdežto druhým sluší nemíti s ní styků a jíti prostě za vůdcem.

Byl by čas to vymeziti.

Nuže tedy pojď tudyhle za mnou, zdali to nějakým způsobem náležitě vyložíme.

Veď mě.

Bude snad třeba ti uváděti na paměť, či se pamatuješ, že mluvíme-li o někom, že něco miluje, musí se ukázati – jsou-li ta slova pravdivá –, že nemiluje z toho jen jednu část a druhou ne, nýbrž že má rád celek?

19. Jest potřebí, jak se podobá, uvésti mi to na paměť, neboť se na to dobře nepamatuji.

Tato tvá řeč, Glaukóne, by slušela jinému, avšak muži májícímu smysl pro lásku nesluší zapomínati, že všichni mladí hoši zamilovaného a erotika jaksi píchají a dráždí, protože podle jeho zdání zasluhují pozornosti a lásky. Či nechováte se tak ke krásným hochům? Jednoho prohlásíte za roztomilého, že má tupý nos, a budete ho vychvalovati, v orlím nose druhého vidíte něco královského, a kdo jest uprostřed těchto, o tom říkáte, že nejlépe zachovává pravou míru; snědí vyhlížejí podle vás mužně, bělaví zase jsou synové bohů; a co se týče „medožlutých“ i jejich jména, myslíš, že to jest výtvar někoho jiného než milovníka, jenž dává té žlutavosti hezké jméno a lehce ji nese, jestliže se jeví na mladistvé tváři? A jedním slovem užíváte všech záminek a dáváte všechna jména, jen abyste neztráceli nikoho z těch, kdo jsou v květu mládí.

Chceš-li podle mne souditi o zamilovaných, že si tak počínají, ve prospěch výkladu to dovoluji.

A což milovníci vína, nevidíš, že dělají totéž? Že jim jest milé každé víno, pod každou záminkou?

Ba velmi.

- b Také ctižádostivé, myslím, vidíš, že nemohou-li se státi vrchními veliteli, bývají podveliteli, a nemohou-li míti úcty větších a vznešenějších, spokojují se úctou menších a špatnějších, protože touží po cti vůbec.

To jistě.

! Teď mi řekni ano, nebo ne na tohle: nazveme-li někoho usilovatelem o něco, zdali tím budeme mysliti, že touží po celé této věci, či po jedné její části ano, po druhé ne?

Po celé.

Nuže tedy i o filosofu řekneme, že touží po moudrosti, ne snad po jedné její části ano, po druhé ne, nýbrž po veškeré?

Pravda.

- c Kdo tedy si příliš vybírá v předmětech učení, zvláště když jest mlád a ještě nemá rozumu z toho, co jest užitečné a co ne, o tom neřekneme, že jest milovný učení, ani že jest milovný moudrosti, právě tak jako neříkáme o vybíravém v jídle, že má hlad anebo že touží po jídle ani že jest dobrý jedlík, nýbrž že jest špatný jedlík.

A právem tak řekneme.

Kdo však jest ochoten bez nucení se zakousnouti do každé nauky, rád přistupuje k učení a nemůže se ho nasytití, o tom vším právem řekneme, že jest milovný moudrosti, ano?

- d A Glaukón pravil: Podle všeho budeš míti mezi takovými mnoho podivných lidí. Takoví jsou, jak se mi zdá, všichni **milovníci podívané**, protože jim působí radost učit se; a také milovníci poslechu jsou snad neméně povoláni, abychom je stavěli mezi filosofy, neboť přijíjí dobrovolně na vědecký rozhovor a do takové schůze, k tomu by neměli chuti, ale jako by měli své uši pronajaty k vyslechnutí všech sborových zpěvů, běhají

po Dionysiích, nevynechávajíce ani městských ani venkovských. Tedy tyto všechny a jiné horlivé učně podobných věcí i citěle všelijakých pochybných umění nazveme filosofy? e

Nikoli, odpověděl jsem, nýbrž jenom podobnými filosofům.

20. Které však lidí nazýváš opravdovými filosofy?

Ty, kteří se rádi dívají na pravdu.

To jest arci správné, ale jak to myslíš?

Jiný by to tak snadno nepochopil; ale ty, myslím, budeš se mnou souhlasiti v téhle věci.

V které?

Když jest krásné opak ohyzdného, že to jest dvojí. 476

Jak by ne?

Tedy když to jest dvojí, jest také každé z nich jedno?

I to.

Totéž lze jistě říci o spravedlivém a nespravedlivém, o dobrém a zlém a o všech pojmech, že sám o sobě jest každý jeden, ale když se ukazují všude ve spojení s úkony, s těly i jeden s druhým, jeví se každý mnohými.¹¹⁷

Správně mluvíš.

Podle toho tedy, děl jsem, činím rozdělení, na jednu stranu dávám ty milovníky podívané a umění a lidi praktického života, o kterých jsi právě mluvil, na druhou stranu pak ty, o kterých jednáme, které jediné by kdo právem nazval filosofy. b

Jak to myslíš?

Milovníci poslechu a podívané libují si přece v krásných hlasech a barvách a tvarech a ve všem, co se z těchto prvků vytváří, kdežto podstatu krásna samého jejich mysl není schopna spatřiti a si zamilovati.

Ano, jest tomu tak.

Ale zdaž asi není poskrovnu těch, kteří jsou schopni jíti ke kráse samé a viděti ji samu o sobě? c

Ba velmi poskrovnu.

Nuže, kdo krásné věci uznává, avšak krásy samé ani neuznává, ani nedovede sledovati, jestliže by ho kdo vedl k jejímu po-

znání, myslíš, že žije ve skutečnosti, či ve snu? Uvažuj. Zdali-
pak snění nezáleží v tom, že někdo ať už ve spaní anebo v bdě-
ní pokládá věc něčemu podobnou ne za podobnou, nýbrž za to
samé, čemu se podobá?

Já aspoň bych řekl, že takový člověk sní.

d A což ten, kdo naopak má představu o krásnu samém a do-
vede se dívatí na ně samo i na věci, které ho jsou účastny, aniž
pokládá věci jeho účastné za ně samo anebo je samo za věci
účastné, zdá se ti, že tento žije ve skutečnosti, či také ve snu?

Zcela ve skutečnosti.

Nemohli bychom tedy právem nazývati myšlení tohoto člo-
věka, poznávajícího, poznáním, druhého pak, domnívajícího
se, domněním?

Ovšemže.

c Což bude-li se na nás horšiti tento člověk, o kterém pravíme,
že se domnívá, a nikoli poznává, a bude-li se přítí, že nemluví-
me pravdu? Budeme míti, čím bychom jej uspokojovali a mír-
ně jej přesvědčovali, zakrývajíce při tom, že jeho myšlení není
zdrávo?

Jest toho potřebí

Nuže uvažuj, co bychom mu řekli. Chceš snad, abychom se
ho vypyávali tak, že bychom řekli, že jestliže něco ví, nijak mu
toho nezávidíme, nýbrž rádi bychom uviděli, že něco ví. Nuže
pověz nám toto: kdo poznává, poznává něco, či nic?¹¹⁸ Ty pak
mi za něho odpovídej.

Odpovím, že poznává něco.

Zdali pak to, co jest, či co není?

477 Co jest; vždyť jak by mohlo býti poznáno něco, co není?

To tedy jest jisté, i kdybychom to zkoumali z mnoha stran,
že co dokonale jest, může býti dokonale poznáno, kdežto co ni-
jak není, jest naprosto nepoznatelné?

Zcela jisté.

Dobrá; jestliže však něco se má tak, že jest i není, neleželo by to uprostřed mezi tím, co čistě jest, a tím, co naopak nijak není?

Ano, uprostřed.

Nuže, poznání se vztahuje, jak jsme viděli, k tomu, co jest, nepoznání pak nutně k tomu, co není; i jest zajisté k tomuto prostřednímu hledati také něco uprostřed mezi neznáním a vě-

Ovšemže.

Nuže, zdalipak si myslíme něco slovem **mínění**?

Jakpak by ne?

Zdalipak jest to jiná mohutnost než vědění, či tatáž?

Jiná.

K něčemu jinému tedy náleží mínění a k něčemu jinému vě-

dění, jedno i druhé podle vlastní mohutnosti.

Tak jest. Tedy zajisté vědění má přirozenou souvislost se jsoucnem, poznati, že jsoucno jest? – spíše však zdá se mi nutno podati napřed tenhle výklad.

Jaký?

21. Řekneme, že mohutnosti jsou jeden druh jsoucnen, jimiž i my můžeme, co můžeme, i všechno jiné, cokoli něco může; tak například počítám k mohutnostem zrak a sluch, rozumíš-li, kterou to věc chci říci.

Však rozumím.

Poslyš tedy, co se mi o nich jeví. Při mohutnosti totiž nevidím ani nějaké barvy ani tvaru ani žádné z takových vlastností, jako při mnohých jiných věcech, ke kterým přihlížím, když rozeznávám u sebe jednotlivé věci, že jedny jsou takové a druhé jiné; při mohutnosti však přihlížím toliko k jejímu vztahu a jejímu účinku: podle toho dám každé mohutnosti jméno a tu, která náleží k tomuž a způsobuje totéž, nazývám tímž jménem, která pak náleží k jinému a způsobuje něco jiného, jiným. A co ty? Jak ty děláš?

Také tak.

Teď zase sem, příteli! Zdalipak vědění samo jmenuješ nějakou mohutností a do kterého druhu je kladeš?

- e Do tohoto druhu, a to jako nejsilnější ze všech mohutností. A co mínění, zařadíme je mezi mohutnosti, či mezi některé jiné jevy?

Nikoli mezi jiné, neboť mínění jest právě ta mohutnost, která nás uschopňuje mýniti.

Ale před malou chvílí jsi uznával, že vědění a mínění není totéž.

Jak by také mohl člověk zdravého rozumu ztotožňovati neomylné s tím, co není neomylné?

- 478 Dobře, odpověděl jsem, jest zřejmo, že souhlasně uznáváme mínění za něco jiného než vědění.

Ano, za něco jiného.

Každé z nich tedy má jinou působnost a přirozeně se vztahuje k něčemu jinému?

Nutně.

Vědění bezpochyby k jsoucnu, poznati, jak jest to s tím, co jest?

Ano.

Mínění pak asi ne poznati, nýbrž mýniti?

Ano.

Zda o témže, co poznává vědění? A bude předmět poznání a předmět mínění tentýž? Či jest to nemožné?

- b Nemožné, odpověděl, podle uznaných předpokladů; vztahuje-li se každá mohutnost přirozeně k něčemu jinému a oboje, mínění i vědění, jsou mohutnosti, ale každá, jak jsme řekli, jiná, z toho vyplývá, že předmět poznání a předmět mínění nemůže býti tentýž.

Nuže, je-li předmětem poznání jsoucno, jest předmětem mínění něco jiného než jsoucno?

Ano, něco jiného.

Má snad tedy mínění předmětem nejsoucno? Či jest nemož-
no učiniti si o nejsoucnu i mínění? Uvažuj. Kdo míní, není
předmětem jeho mínění něco? Či jest možno míniti sice, ale
míniti nic?

Nemožno.

Naopak kdo míní, míní něco?

Ano.

Avšak tomu, co není, bychom nejsprávněji říkali ne něco,
nýbrž nic? c

Ovšemže.

Nuže pro nejsoucno jsme z důvodu nutnosti určili neznalost,
pro jsoucno pak poznání?

Správně.

Mínění tedy nemá předmětem ani jsoucno, ani nejsoucno?

Nikoli.

Tedy mínění patrně není ani neznalost, ani poznání?

Podobá se, že ne.

Snad tedy jest mimo ně, převyšujíc buď poznání jasností,
anebo neznalost nejasností?

Ani to, ani ono.

**Spíše tedy se ti jeví mínění něčím temnějším než poznání,
ale světlejším než neznalost?**

Ano, daleko.

Leží tedy uvnitř obou? d

Ano.

Tedy mínění jest podle všeho uprostřed těchto dvou mohutností.
Dozajista.

Nuže zdalipak jsme nahoře neřekli, kdyby se objevilo něco,
o čem by bylo lze říci, že zároveň jest i není, že takový pojem
leží uprostřed mezi jasně jsoucím a naprosto nejsoucím
a k tomu že se nebude vztahovati ani vědění, ani neznalost, ný-
brž to, co se zase objeví uprostřed mezi neznalostí a věděním?

Správně.

Nyní pak se objevilo uprostřed těchto to, co nazýváme míněním?

Tak jest.

- e 22. Zbývalo by nám tedy, jak se podobá, naléztí to, co jest účastno obojího, jsoucnosti i nejsoucnosti, a co by se správně nemohlo nazývati ani čistým jsoucnem, ani čistým nejsoucnem, abychom, objeví-li se to, mohli to právem nazývati předmětem mínění, spojující tak krajní s krajním a prostřední s prostředním. Či ne tak?

Tak.

- 479 To jsou zásadní myšlenky a teď ať mi řekne, prosím, a odpoví ten dobrý muž, který neuznává krásna samého a jakéhosi vidu krásy samé, neproměnného v týchž vztazích, ale uznává množství krásných věcí, onen milovník dívání, jenž nikterak nevydrží, praví-li někdo, že krásné jest jedno, spravedlivé jedno a tak dále. „Nuže, příteli – řekneme –, jest snad v tomto množství krásných věcí něco, co by se neukázalo také ohyzdným? A v množství věcí spravedlivých, co nespravedlivým? A v množství věcí zbožných, co nezbožným?“

- b Nikoli, nýbrž nutně se to ukáže jistým způsobem krásné a jistým způsobem ohyzdné a tak i nač se dále tážeš.

A co ty četné dvojnásobné věci? Nejeví se snad zrovna tak polovičními jako dvojnásobnými?

Zrovna tak.

A věci veliké a malé, lehké a těžké, budou snad větším právem nazvány těmito přívlastky, nežli by byly opačnými?

Nikoli, nýbrž každá vždy bude ve spojitosti s obojími.

Zdalipak tedy každá z těch četných věcí více jest, či není to, čím ji kdo nazývá?

- c To se podobá dvojsmyslným slovním hříčkám, jaké jsou zvykem při hostinách, a té dětské hádance o kleštěnci, jak hodil po netopýru, kde hádají, čím ho uhodil a na čem ten netopýr seděl; vždyť i při těchto věcech jest dvojsmyslnost a o žádné

z nich si nelze pevně pomyslet ani že jest, ani že není, ani to obojí připustit, ani zamítnouti.¹¹⁹

Nuže víš, co si s těmi věcmi počneš nebo kde jim dáš lepší místo než uprostřed mezi jsoucností a nebytím? Tam se jistě neobjeví temnějším než nejsoucnou, takže by měly větší míru nejsoucnosti, ani jasnějším než jsoucnou, takže by měly větší míru jsoucnosti.

Jistá pravda.

Nalezli jsme tedy, jak se podobá, že ty četné běžné zásady průměrných lidí o krásném a ostatních pojmech potácejí se kdesi uprostřed mezi čistým nejsoucnem a čistým jsoucnem.

Ano, našli jsme.

Předtím pak jsme se shodli, že kdyby se něco takového objevilo, že to má být nazýváno předmětem mínění, a ne poznání, protože to, co těká uprostřed, jest postihováno také střední mohutností.

Ano, to uznáváme.

O těch tedy, kteří pozorují mnoho krásných věcí, ale krásna samého nevidí, ani nejsou schopni následovatí někomu jinému, kdo by je k němu vedl, a kdo pozorují mnoho věcí spravedlivých, ale spravedlnosti samé nevidí, a tak při všem ostatním, o těch řekneme, že mají o všem mínění, že však o žádném z předmětů svého mínění nemají poznání.

Nutně.

Co však řekneme na druhé straně o těch, kteří pozorují každý jev sám, jak zachovává stále týmž způsobem tytéž vztahy? Zdali ne, že poznávají, nikoli že míní?

I to jest nutný závěr.

Tedy snad také, že tito si oblibují a milují to, k čemu se vztahuje poznání, kdežto ti druzí to, k čemu se vztahuje mínění? Či se nepamatujeme, jak jsme pravili, že tito milují a pozorují krásné zvuky a barvy a takové věci, avšak o krásnu samém ani nechtějí slyšeti, že by to bylo něco jsoucího?

Pamatujeme se.

Snad se tedy nedopustíme chyby, nazývající je spíše filodoxy, milovníky mínění, než filosofy, milovníky moudrostí? A budou se snad na nás tuze horšiti, budeme-li o nich takto mluvit?

Dají-li se přesvědčiti tím, co já myslím, nikoli; vždyť jest hřích horšiti se na pravdu.

Kdo tedy s láskou přijímají každé jsoucno samé, ty jest nazývati filosofy, a ne filodoxy?

Dozajista.

Knih šestá

1. Tak dlouhou rozpravou museli, Glaukóne, projít filosofové i nefilosofové, aby nám konečně ukázali svou pravou podstatu, řekl jsem. 484

Vždyt krátkou řečí by to asi nebylo snadné.

Patrně, děl jsem; mně se aspoň zdá, že by se to bylo ještě lépe objevilo, kdyby to byl jediný předmět naší řeči a kdybychom nemuseli probrati mnoho ostatních otázek, chtějíce uvidět, čím se liší život spravedlivý od nespravedlivého.

Co tedy máme dále?

Co jiného než pokračování? Když filosofové jsou lidé schopní chápati to, co jest ustavičně v týchž vztazích neproměnné, a nefilosofové ti, kteří toho nejsou schopni, nýbrž bez určitého směru se pohybují v oblasti množství a proměnlivosti,¹²⁰ kteří z obojích tedy mají býti náčelníky obce?

Jak tu mluvíti, abychom to řekli náležitě?

Kteří z obojích, odpověděl jsem, se ukáží schopnými ostříhati zákonů a činností obcí, ty ustanovovati strážci.

Správně.

A není-li pak zřejmá odpověď na tuhle otázku, zdali má jako strážce něco hlídati člověk slepý, či člověk s bystrým zrakem?

A jak by to nebylo zřejmo?

Nuže, od slepých se patrně ničím neliší ti, kteří jsou zbaveni poznání skutečného jsoucna jednotlivých věcí a nemají v duši žádného jasného vzoru, takže jim není možno, aby jako malíři, pohlížejíce na čistou pravdu a stále tam obracejíce zraky a co možná nejbystřeji se dívajícíce, zařizovali podle potřeby i zde zásady o krásném, spravedlivém a dobrém a zásad již stanovených aby střežili a je zachovávali.

Bůh ví, nikoli, nijak se valně neliší.

Učiníme tedy strážci tyto slepce, či ty, kteří pronikli k poznání podstaty každé věci a také zkušeností nijak nezůstávají za oněmi, ani nejsou pozadu v žádném jiném oboru dokonalosti?

Bylo by věru pošetilé voliti jiné, když by v ostatním nebyli pozadu; neboť právě to, v čem vynikají, jest věc asi nejdůležitější.

- 485 Nuže, neměli bychom tedy mluvit o tom, jakým způsobem bude možno, aby titíž lidé měli obojí přednosti?

Ovšemže.

Jak jsme tedy řekli na počátku tohoto výkladu, jest třeba nejprve poznati jejich vrozenou povahu; a jestliže se o té náležitě shodneme, uznáme myslím i to, že jest možno, aby titíž lidé měli tyto přednosti, a že nemají býti náčelníky obcí jiní než tito.

Jak?

- b 2. To tedy uznejme o povahách milovných moudrostí, že vždy touží po poznání, které jim může objeviti něco z oné jsoucnosti stále jsoucí a nezmítané sem a tam vznikáním a zkázou.

Budiž.

A také, děl jsem, že ji chtějí viděti celou a dobrovolně se vzdávají ani malé ani větší části, ani vzácnější ani nepatrnější, jak jsme výše vyložili o lidech ctižádostivých a milujících.

Správně mluvíš.

- c Dále pak uvažuj, je-li nutné, aby lidé, kteří mají býti tací, jak jsme řekli, měli vedle toho ve své povaze i tuhle věc.

Kterou?

Nelhavost a aby dobrovolně nikdy nebyli přístupni nepravdě, nýbrž aby ji nenáviděli a pravdu milovali.

Rozumí se samo sebou.

Netoliko se to rozumí, příteli, nýbrž jest zcela nutné, že kdo vši svou přirozeností po něčem s láskou touží, miluje všechno příbuzné a blízké své lásce.

Správně.

Nuže, nalezl bys něco bližšího moudrosti než pravdu?

A jak?

Nuže, jest možno, aby táž povaha byla milovná moudrosti
i milovná lži? d

Nikterak.

Kdo tedy jest vskutku milovný poznání, jistě hned z mládí
co nejvíce touží po vší pravdě.

Docela.

Ale či touhy silně tíhnou k jedné věci, u toho jsou, jak snad
víme, slabší k věcem ostatním, jako proud odváděný oním smě-
rem.

Arci.

Komu tedy směřuje jejich proud k naukám a všemu takové-
mu, u toho se patrně vztahují k rozkoši duše samé o sobě,
kdežto rozkoši tělesných zanedbávají; ač jestliže to není filosof
strojený, nýbrž opravdový. e

Zcela nutně.

Takový člověk jest jistě uměřený a nijak chtivý peněz; neboť
proč bývají peníze, prostředky k nákladnému životu, sháněny,
po tom se sháněti přísluší spíše někomu jinému než tomuto.

Tak jest.

Také jest asi třeba uvažovati i tuto věc, když chceš posouditi
povahu filosofickou a nefilosofickou. 486

Kterou to?

Aby ti neušlo, neobsahuje-li sprostou všednost; malicher-
nost jest asi jistě největší protivník duše, jež se má vždy vzpí-
nati k celému a všemu, jak božskému, tak lidskému.

Jistá pravda.

A která mysl v sobě chová povznesenost a přehled po veške-
rém čase a veškerém jsoucnu, myslíš, že tomu člověku se může
zdáti něčím velkým lidský život?

Nemožno, odpověděl.

- b Tedy ani smrt nebude pokládati takový člověk za něco hrozného.

Docela ne.

Povaha zbabělá a sprostá nemá tedy asi, jak se podobá, účast v pravé filosofii.

Myslím, že ne.

A což člověk řádný, jenž nebaží po penězích a není ani sprostý ani tlachavý ani zbabělý, mohl by se někdy ukázat člověkem nepoctivým nebo nespravedlivým?

Nikolí.

I na to se tedy budeš dívat hned u mladých lidí při zkoumání duše filosofické a nefilosofické, je-li to duše spravedlivá a vlídná, či nedružná a divoká.

Ovšemže.

- c Jistě pak neopomineš ani této věci, jak myslím.

Které?

Zdali jest učenlivá, či neučenlivá. Či očekáváš, že by si kdy někdo něco náležitě oblíbil, při čemž by se bolestně trdil a při velké námaze jen málo prospíval?

Jistě ne.

A co kdyby nedovedl nic z toho, čemu se naučí, podržeti, máje hlavu plnou zapomínání? Měl by v ní místo pro nějaké vědění?

A jak by to bylo možno?

Nemyslíš, že při tomto neúspěšném namáhání bude nakonec jistě dohnán k tomu, že bude nenáviděti sebe i takovou práci?

- d Jak by ne?

Zapomnětlivou duši tedy nikdy nezařadíme mezi duše náležitě filosofické, nýbrž budeme dbáti toho, že musí míti dobrou paměť.

Dozajista.

Ale arci přirozenost nemúsická a neladná netíhne jistě nikam jinam než k neuměřenosti.

Ovšem.

Pravdu pak pokládáš za příbuznou s neuměřeností, či s uměřeností?

S uměřeností.

Hledejme tedy vedle ostatních vlastností mysl přirozeně uměřenou a ladnou, kterou vrozené nadání bude činiti schopnou, že se dá snadno vésti k ponětí podstaty každého jednotlivého jsoucna.

Zajisté.

Nuže, zdá se ti snad, že všechny ty jednotlivé vlastnosti, které jsme probrali, spolu nesouvisí a že nejsou nezbytně potřebné duši, která má náležitě a dokonale býti účastna jsoucna?

Jsou jistě velmi potřebné.

Mohl bys tedy naléztí nějakou vadu na takovém povolání, které by mohl náležitě vyplniti jedině ten, kdo jest od přírody nadán pamětí, učenlivý, myslí povýšené, ladný, přítel a příbuzný pravdy, spravedlnosti, mužnosti a rozumnosti?

Ani sám bůh hany Mómos by nenalezl vady na takovém povolání.

Nuže, tázal jsem se, když pak takové povahy dozrají výchovou i věkem, zdalipak bys nesvěřil obce jedině jim?

3. Tu pravil Adeimantos: Sókrate, v tomhle by ti asi nikdo nemohl odporovati. Ale posluchači takovýchto tvých řečí mívají asi tento dojem: domnívají se, že vinou své nezkušenosti v tázání a odpovídání jsou postupem rozpravy při každé otázce o malý kus zaváděni, když pak se ty kusy seberou v jedno, že na konci rozpravy se ukazuje veliká odchylka od počátečního stanoviska; a jako při hře v šachy bývají slabí hráči od dobrých nakonec sevřeni a nemají, jak by táhli, takže i oni sami bývají nakonec sevřeni a nemají, co by řekli, při tomto zase jiném druhu šachu, kde se hraje ne figurkami, nýbrž slovy; neboť při tom všem že pravda zůstává přece na jejich straně. Pravím to, hledě k věci, o kterou jde. Nyní totiž by leckdo řekl, že ti nemůže důvodnou řečí při každé tvé otázce odporovati, vskutku však že vidí, že ti lidé, kteří se obrátili k filosofii, ale ne tak,

d aby ze styků s ní nabyli ve svých mladých letech vzdělání a pak ji opustili, nýbrž i dále jí věnují svůj čas a práci, stávají se většinou velmi zvrácenými – ať nedím zcela špatnými –, kdežto druzí, kteří se zdají býti ještě tak nejlepší, mají přece z toho tvého vychvařovaného zaměstnání to, že se stávají pro obce neužitečnými.

A já vyslechnuv to řekl jsem: Nuže myslíš, že lidé takto mluvící nemají pravdu?

Nevím, odpověděl, ale rád bych slyšel, co se tobě zdá.

e Tedy slyš: mně se zdá, že mají pravdu.

Jak tedy může býti správný výrok, že obce se dříve nezabývají vědami, dokud se v nich neujmou vlády filosofové, o nichž souhlasně tvrdíme, že jim jsou neužiteční?

Tážeš se, děl jsem, otázkou, na kterou jest třeba odpověděti s užitím obrazu.

A ty, myslím, nejsi zvyklý mluvit v obrazech...

- 488 4. Děkuji; když jsi mě byl uvrhl do tak těžkého dokazování, ještě se mi vysmíváš? Slyš tedy obraz, abys ještě lépe uviděl, jak lačným po obrazném mluvení. Postavení oněch nejlepších mužů v obcích jest věru tak těžké, že pro ně není žádné jednoduché období, nýbrž kdo hledá pro ně obrazu a chce jich hájiti, musí k němu snést složky z mnoha stran, právě tak jako malíři míchají různé prvky, když malují zvíře půl kozla, půl jelena a podobná. Pomysli si, že by se vyskytl takovýto stav na lodi, ať už na jedné nebo na mnoha: pán lodi vyniká sice velikostí a silou nad všechny na lodi, ale jest nahluhlý, zrovna tak málo vidí a také tolik se vyzná v plavectví; plavci se vespolek sváří o kormidelnické místo: jeden každý se domnívá, že sám musí býti kormidelníkem, ačkoli se tomu umění nikdy neučil, ani nemůže prokázati, kdo byl jeho učitelem, ani v které době se učil, nýbrž ještě k tomu říkají, že to není věc učení; ba jsou hotovi na kusy rozsekati toho, kdo by tvrdil, že jest to věc učení;
- b správce samého stále obléhají a žádají i užívají všech prostředků, aby jim odevzdal kormidlo; druhdy pak, když toho nemo-
- c

hou dosáhnouti a jiní mají větší úspěch, zabíjejí ty jiné nebo je vyvrhují z lodi a spoutavše dobrého pána lodi mandragorou nebo vínem nebo něčím jiným vládnou lodi sami, užívajíce jejich zásob a pijíce i hodující plují: jaká ta plavba jest, lze si při takových lidech představit; vedle toho pak kdokoli by dobře dovedl jim dopomáhati k tomu, aby buď po dobrém nebo násilím dosáhli od pána vlády, toho vychvalují a nazývají dobrým d plavcem a kormidelníkem i znalcem lodnictví, ale kdo by nebyl takový, tomu spílají, že k ničemu není; o pravém kormidelníku však nemají ani ponětí, že se musí pilně starati o roční dobu, počasí, oblohu, hvězdy, větry a o všechno, co náleží do jeho umění, má-li býti vskutku schopen řídit loď; ale býti kormidelníkem bez ohledu na to, zdali si toho některá strana přeje e nebo ne, takové umění a cvičení podle jejich domněnky není možno spojití s praktickým kormidelnictvím. Kdyby tedy byly na lodích takové poměry, nemyslíš, že muž opravdu kormidelnických schopností by byl od plavců na lodích takto zřízených nazýván tlachalem, člověkem chodícím v oblacích a jim k nepotřebě? 489

Ba jistě, pravil Adeimantos.

Myslím, že si nežádáš podrobného zkoumání toho obrazu, abys uviděl, že vypodobňuje chování obcí k opravdovým filosofům, nýbrž že rozumíš, co chci říci.

Ba dobře rozumím.

Především vylož ten obraz onomu, kdo se diví, že filosofové nepožívají v obcích úcty, a pokoušej se ho přesvědčiti, že by bylo mnohem divnější, kdyby byli ctěni. b

Vyložím.

A že tedy má pravdu, že nejlepší z filosofů jsou lidu neužiteční; ale vinu té neužitečnosti, řekni, aby dával těm, kteří myslí, že se obejdou bez nich, a ne oněm dobrým mužům. Neboť není přirozené, aby kormidelník prosil plavců, aby se dávali od něho řídití, ani aby moudří chodili ke dveřím boháčů; kdo tento vtip pronesl, nemluvil pravdu a pravda jest přirozeně to, že

- c kdykoli stůně ať boháč ať chudšas, musí choditi ke dveřím lékařů a každý, kdo si žádá vlády, ke dveřím toho, kdo umí vlásti, ne aby vládce prosil ovládaných, aby si dali vládnouti, ač je-li to muž opravdu k něčemu schopný. Ale nechybíš, budeš-li nyníjší politické správce přirovnávati k plavcům, o kterých jsme právě mluvili, a ty, kteří jsou od těchto nazýváni neužitečnými a oblačnými tlachaly, k pravým kormidelníkům.

Zcela správně.

- Z těchto důvodů tedy a za těchto okolností není snadné, aby to nejušlechtilější zaměstnání bylo chváleno od těch, kteří se zabývají věcmi opačnými. Avšak daleko největší a nejsilnější pomluva vzniká filosofii skrze ty, kteří se za filosofy vydávají; těch se věru týkají výčitky činěné filosofii, že největší počet z těch, kteří se jí oddávají, jsou lidé zcela špatní, zatímco nejlepší její pěstitele nejsou k žádnému užitku: to jsou tvá slova a já jsem připustil, že máš pravdu. Ano?

Ano.

5. Tedy příčinu neužitečnosti dobrých mužů jsme probrali? Docela dobře.

- Chceš, abychom dále probrali, proč musí býti to ostatní množství špatné, a abychom se pokusili, budeme-li s to, ukázati, že ani tím není filosofie vinna?

Ovšemže.

- Poslouchejme tedy a mluvmě, rozpomenouce se na to, kde jsme vykládali, jak musí býti přirozeně založen ten, kdo má býti krásný a dobrý. Vůdcem jeho, pamatuješ-li se, byla na prvním místě pravda, již musel vším způsobem všude následovati, sice by jakožto chlubný tlachal neměl účasti v opravdové filosofii.

Ano, taková byla ta slova.

Zdalipak již tato slova sama silně neodporují nyníjšímu běžnému mínění o něm?

Ba velmi.

Zajisté tedy řekneme dobře ve své obraně, že muž vskutku milovný vědění přirozeně usiluje o poznání jsoucna a nezůstává při množství jednotlivých jevů s domnělou jsoucností, nýbrž jde a neochabuje a neustává ve své milostné touze, až dosáhne přirozené podstaty každého jsoucna samého, a to onou částí duše, které přísluší něčeho takového dosahovati – to pak přísluší části se jsoucnem příbuzné¹²¹ –, když pak se jí sblíží a spojí se skutečným jsoucnem a zplodí rozum a pravdu, dosáhne poznání a žije i roste pravým životem: takovým způsobem jest zbavován bolestné touhy své duše, dříve však ne.

Nemůže býti řeči vhodnější.

Nuže, bude tento muž v sobě mítí nějakou zálibu v nepravdě, či nebude jí naopak zcela nenáviděti?

Nenáviděti.

Když tedy, jak jsme viděli, pravda kráčí v čele, můžeme snad říci, že není možno, aby se k ní přidružil sbor špatností.

Jak také by to bylo možno?

Nýbrž naopak přidruží se k ní zdravý a spravedlivý mrav, který jest provázen také uměřeností?

Správně.

Co pak se týče také ostatního průvodu filosofické přirozenosti, proč bychom jej museli řaditi, dokazujícíe znova od začátku jeho nutnost? Jistě snad se pamatuješ, že, jak se ukázalo, náleží sem mužnost, povznesenost, učenlivost, paměť. Ty jsi namítl, že každý sice bude nucen souhlasiti s naší řečí, ale nechá-li ty řeči stranou a podívá se na ty muže samy, o kterých se mluví, že prý by řekl, že vidí mezi nimi jednak lidi neužitečné, většinou však lidi veskrze špatné; zkoumajíce příčinu toho nepříznivého úsudku, octli jsme se nyní u této otázky, proč asi jest většina špatná, a z tohoto důvodu opět jsme probrali vrozenou povahu pravých filosofů a vymezili jsme ji podle příkazu nutnosti.

Tak jest.

6. Tu pak jest potřebí, děl jsem, podívati se na způsoby zkázy této filosofické povahy, jak v mnohých hyne docela a jen tak málo lidí té zkáze uniká, ti, kterým se pak říká ne špatní, ale neužiteční; dále pak na druhé straně na povahy, které tuto filosofickou povahu napodobují a vstupují do jejího zaměstnání, čímž se tyto duše ocitají v oboru jim nepřiměřeném a přesahujícím jejich schopnosti, dopouštějí se mnohých nesprávností, a tím uvalili na filosofii všude a přede vším světem takové mínění, o jakém mluvíš.

491

Jaké to způsoby zkázy míníš?

Pokusím se ti to vyložit, budu-li s to. Nuže v tomhle s námi, myslím, bude každý souhlasiti, že taková přirozenost, se všemi vlastnostmi, které jsme jí právě určili, má-li se státi dokonale filosofickou, vyskytuje se mezi lidmi jen málokdy a v malém počtu. Či nemyslíš?

Jistě.

Teď pozoruj, jak četné a veliké nepřátele má tento malý počet. Které to?

Co nejvíce překvapuje, jest to, že jedna každá z vlastností, které jsme na té přirozenosti pochválili, hubí duši, ve které jest obsažena, a odtrhuje ji od filosofie. Mním pak zmužilost, uměřenost a všechno, jak jsme vyložili.

Toť podivné.

c Dále pak vedle toho ji kazí a odtrhují všechna ta takzvaná dobra, krása, bohatství, tělesná síla, mocné příbuzenstvo v obci a všechno, co s tím souvisí; jistě si dovedeš všeobecně představit, co míním.

Dovedu a rád bych slyšel tvou myšlenku podrobněji.

Chop se tedy správně té představy vcelku, a ukáže se ti to zcela jasně; pak se ti hořejší výklad o tom nebude zdáti podivným.

Jakpak to myslíš?

d O každém, děl jsem, semeni nebo plodu, ať rostlinném ať živočišném, víme, že nedostane-li se mu náležité výživy nebo

počasí a místa, pociťuje tím větší nedostatek přirozených potřeb, čím jest silnější; neboť dobrému jest zlé větší protivou než nedobrému.

Jak by ne?

Jest tedy, myslím, logické, že nejlepší přirozenost vyrůstající v nevhodných podmínkách více se zvrhá než přirozenost slabá.

Jest.

Zdalipak tedy, Adeimante, právě tak neřekneme, že i duše c
nejlépe od přírody založené stávají se nad jiné špatnými, dostane-li se jim špatného vedení? Či myslíš, že veliké zločiny a čistá špatnost vycházejí z přirozenosti slabé, a ne spíše z bujaré, zkažené pěstováním, zatímco přirozenost slabá nikdy nebude původcem něčeho velikého, ani dobrého, ani zlého?

Nemyslím, nýbrž takto se to má.

Co se tedy týče přirozenosti, kterou jsme přijali pro filosofa, 492
dostane-li se jí náležitého učení, nutně, myslím, prospívá a dochází na vrchol dokonalosti; pakli však jest její símě a zárodek pěstován v prostředí nenáležitém, vyspěje v pravý opak, nepomůže-li jí zázrakem některý bůh. Či domníváš se i ty, jako většina lidí, že jsou takoví mladí lidé, kteří jsou vskutku kažení od sofistů, a že jsou někteří soukromě působící sofisté, kteří je kazí tak, že by to stálo za řeč? Nemyslíš, že spíše právě ti sami, kteří tohle mluví, jsou největšími sofisty a nejpronikavěji vychovávají jak mladé, tak staré, muže i ženy, a činí je takovými, b
jakými je chtějí mít?

Kdy to? tázal se.

Kdykoli sedí ve velkém počtu hustě shromáždění na sněmech nebo na soudech nebo v divadlech nebo ve vojenských táborech nebo v některém jiném veřejném shromáždění lidu a tam velmi hlučným způsobem dílem haní, dílem chválí jednotlivé řeči a činy, nezachovávajíce míry ani v tom ani v onom, s křikem a lomozem; k tomu se k nim ozvěnou přidávají i skály c
a místo, na kterém jsou, a dvojnásobnou činí bouří pochvaly i hany. V takovém prostředí co asi se děje v srdci mladého člo-

věka? Jakého vzdělání by byl musel nabýti od soukromého učitele, aby tu odolalo, aby se nedalo takovouto hanou nebo chválou strhnouti v jejich proud a unášeti jejich směrem, aby nenazýval krásným a ošklivým totéž, co oni, aby se neoddal té
d činnosti, kterou oni provozují, aby nebyl takový jako oni?

Velmi nutný to následek, Sókrate.

7. A to jsme se ještě nezmínili o největší nutnosti.

O které?

O tom nucení činem, kterého užívají tihle vychovatelé a sofisté, když nemohou nic poříditi slovem. Či nevíš, že toho, kdo se, od nich nedává přemluvíti, trestají odnětím občanských práv, pokutami a smrtí?

Až příliš dobře to vím.

Nuže, který jiný sofista nebo které soukromé vlivy působící
e v opačném směru by mohly nad tím nabýti vrchu.

Myslím, že žádný.

Zajisté ne, děl jsem, ale i pokoušeti se o to jest veliký nerozum. Neboť se nestává, ani se nestalo, ani se nestane, že by se která povaha změnila co do mravnosti vlivem výchovy působící proti výchově těchto – totiž povaha lidská, přáteli –, o božské arcí nemluvíme; neboť jest jisto, že cokoli se za takových poměrů v obcích uchrání a stane se takovým, jaké býti má, ne-
493 chyběš, když řekneš, že se to zachránilo darem božím.

Ani já jinak nemíním.

Nuže ať ti k tomu přistoupí ještě toto mínění.

Které to?

Že žádný z těch placených soukromých učitelů, které dav nazývá sofisty a pokládá za své soupeře, neučí ničemu jinému než těm míněním lidu, která si dělají na svých shromážděních, a to že nazývá moudrostí. To jest zrovna takové, jako kdyby
b někdo zkoumal pudy a choutky velikého a silného domácího zvířete – z které strany třeba k němu přistoupiti a kde se ho dotknouti a kdy a čím se stává v nejvyšší míře zlým nebo mírným, při čem vydává ten a onen zvuk, a dále při kterých zvu-

cích jiného se utiňuje nebo dráždí –, a když to všechno stálým stykem a dlouhou zkušeností prozkoumá, pomyslí si, že to nazve učeností, dá tomu odbornou soustavu a zařídí si pro to školu. Neměl by sice pravého vědění o tom, co z těchto názorů a choutek jest krásné nebo ohydné nebo dobré nebo zlé nebo spravedlivé nebo nespravedlivé, ale užíval by všech těchto názvů v souhlase s projevy mínění toho velikého zvířete, nazývaje věci, ze kterých by mělo radost, dobrými, které pak by se mu přičily, zlými, a neměl by pro ty pojmy žádného jiného důvodu; nazýval by nutné spravedlivým a krásným, ale v čem záleží povaha nutného a dobrého, jak veliký jest mezi nimi podstatný rozdíl, o tom by neměl sám ponětí, ani jinému by to nedovedl ukázatí. Nezdá se ti, probůh, že takový člověk by byl divným vychovatelem?

Zajisté.

Nuže myslíš, že od tohoto se něčím liší ten, kdo pokládá za učenost mítí vypořádané pudry a záliby velikých shromáždění, složených z nejružnějších lidí, ať již v malířství nebo v hudbě anebo v politice? Neboť s čímkoli by kdo před nimi vystupoval, ať v básnictví nebo v některém jiném umění nebo v činnosti politické, čině si lid více než třeba svým pánem, musí, jak se říká, diomédovskou nutností dělati to, cokoliv tito schvalují;¹²² že pak by to bylo vpravdě dobré a krásné – slyšel jsi již někdy někoho to tvrditi na základě důvodů, které by nebyly směšné?

Ne a myslím, že ani neuslyším.

8. Když tedy jsi všechno toto uvážil, vzpomeň si na onu věc: jest možno, aby lid nějakým způsobem snesl nebo uznal myšlenku o jsoucnosti krásna samého proti množství krásných věcí nebo vůbec o podstatě něčeho jednotlivého proti množství jednotlivých věcí?

Nikoli.

Lid jest tedy neschopen býti filosofem.

Neschopen.

A tedy jest nutné, že přívrženci filosofie jsou od něho tupeni. Nutné.

A arcí také od těch jednotlivců, kteří se stýkají s davem a snaží se mu líbiti?

Patrnó.

Nuže, jakou vidíš pro filosofickou povahu záchranu z těchto poměrů, tak aby zůstala při svém zaměstnání a došla až k cíli? Uvažuj o tom na základě toho, co předchází. Shodli jsme se za-

- b jisté v tom, že této povaze náleží učenlivost, paměť, zmužilost a povýšenost.

Ano.

Zdalipak nebude člověk takto založený hned v dětském věku mezi všemi vynikati, zvláště budou-li se i jeho tělesné přednosti podobati duši?

Jak by nevynikal?

Tu, až bude starší, budou, myslím, chtít jak příbuzní, tak spoluobčané užívatí ho ke svým službám?

Jak by ne?

- c Budou se tedy před ním plaziti v prosbách a uctívání, kládouce již napřed léčky a napřed lichotíce jeho budoucí moci.

Ovšem, rádo se tak stává.

Co bys myslel, že učiní takovýto muž za takových okolností, obzvláště bude-li přitom občanem veliké obce a bude-li v ní bohat a urozený a k tomu sličný a veliký? Zdali asi nebude naplněn závratnou nadějí v domnění, že on bude schopen řídití osudy Hellénů i barbarů, a zdaž se na základě toho nebude vysoko vypínati, naplňován ješitností a prázdnou domýšlivostí při nedostatku rozumu?

- d Ba jistě.

Tu kdyby někdo k člověku upadávajícímu do tohoto stavu klidně přistoupil a řekl mu pravdu, že rozumu v něm není a že ho potřebuje, toho pak že nelze nabýti tomu, kdo se nestane služebníkem jeho nabývání, myslíš, že by bylo snadné, aby tento hlas pronikl mu k sluchu skrze tak silné překážky?

Ani zdaleka.

Jestliže však pro své dobré založení a pro příbuznost s takovými myšlenkami pravdy by byl pro ně vnímavý a dal se obracet i vésti k filosofii, co asi udělají tamti, již se budou domnívatí, že ztrácejí jeho pomoc a přátelství? Nebudou snad pracovat vším skutkem i slovem jak o něm samém, aby se nedal přemluvití, tak o přemlouvajícím, aby se mu to nepodařilo, a to tak, že mu budou jednak v soukromí strojit úklady, jednak veřejně jej poháněti před soudy?

Velmi nutný to následek.

Jest tedy možno, aby se takový člověk oddal filosofii?

To zrovna ne.

9. Vidíš tedy, děl jsem, že jsme ne nedobře pravili, že i samy složky filosofické povahy, kdykoli se dostanou do špatné půdy, bývají do jisté míry příčinou odvratu od toho směru, i takzvaná dobra jako bohatství a všechny takové podmínky.

Jistě to bylo správně řečeno.

To jsou, můj milý, ty četné a rozmanité věci, které hubí a kazí nejlepší přirozenost, překážející jí v nejkrásnějším zaměstnání, přirozenost, která se podle nás i jinak jen zřídka vyskytuje. A z těchto mužů povstávají obcím i jednotlivcům největší škůdci, jako zase na druhé straně největší dobrodinci, jestliže se jejich proud obrátí tímto směrem; ale malá osobnost nikdy nedělá nikomu nic velikého, ani jednotlivci ani obci.

Jistá pravda.

Takovým tedy způsobem odvracejí se od filosofie ti, kterým má být nejbližší, a opouštějíce ji sirou a osamělou,¹²³ sami žijí život nenáležitý a nepravý, k té pak jako k dívce osiřelé a bez příbuzných přicházejí jiní nehodní nápadníci, ji zneuctívají a uvalují na ni hanlivé výčitky, o jakých se také ty zmiňuješ, že z jejich ctitelů jedni nejsou k ničemu, většina pak že jsou lidé prašpatní.

Ba věru, tak se to říká.

- Jest pochopitelné, že se tak říká. Neboť vidí-li jiní človíčekové, jak se tato půda uprazdňuje a že jest plna krásných slov a hesel, zrovna tak jako vězňové přecházejí z vězení do chrámů, s chutí se vrhají i tito ze svých řemesel na filosofii, a to právě ti, kteří mají ve svém obřku nejvíce rozumu. Neboť ačkoli jest filosofie v takovémto stavu, přece jí zbývá proti ostatním oborům nejdůstojnější vážnost: právě to jest, po čem touží mnozí lidé, nedostateční již samou přirozeností a k tomu od svých umění a řemesel jednak tělesně znetvoření, jednak i s dušemi ubitými a otlučenými všedními pracemi – či není to nutný následek?

d Ba jistě.

Zdá se ti tedy, děl jsem, že ti lidé se liší na pohled od holo-
hlavého a zakrslého kotláře, který si pomůže k penězům a jsa
nedávno propuštěn z pout a vykoupav se v lázni, oblečen do
nových šatů a vystrojen jako ženich, hodlá vejíti ve sňatek se
zchudlou a opuštěnou dcerou svého pána?

496 Není tu velkého rozdílu.

Jaképak asi děti plodí pravděpodobně taková lidé? Ne zruďné
a špatné?

Zcela nutně.

A což lidé nehodní filosofie, kdykoli se k ní přiblíží a nehod-
ně s ní obcuje, jaké asi ti plodí myšlenky a mínění? Zdáli ne ta-
kové, které vpravdě zasluhují názvu sofisma, a nic pravého, ani
co by souviselo s opravdovým rozumem?

Úplně tak.

- b 10. Zbývá tedy, Adeimante, jen velmi málo těch, kteří hod-
ným způsobem obcuje s filosofií; jest to snad buď vyhananstvím
zadržaná ušlechtilá a dobře vypěstovaná povaha, jež při ní
z nedostatku kazitelů podle své přirozenosti vytrvala, nebo
když se zrodí v malé obci veliká duše a ztratíc vážnost k její
politice sama se nad ni povznese; snad také něco málo dobře
založených duší by k ní přišlo od jiného oboru, k němuž prá-
vem pozbyly vážnosti. Také by mohla leckoho při ní udržeti

uzda, jaká překáží našemu druhu Theagovi; Theagés má věru všechny ostatní podmínky k odpadnutí od filosofie, ale udržuje ho při ní tělesná churavost, jež mu nedovoluje oddati se činnosti politické. O své vlastní pohnutce nechci mluvit, o tom daimonském znamení;¹²⁴ neboť to se vyskytlo přede mnou u málokoho jiného nebo spíše u nikoho. A tak jen málo lidí se stane členy této společnosti a okusí, jak sladký a blaživý jest ten statek, avšak na druhé straně dostatečně uvidí šílené počínání velkého množství i to, že takřka nikdo nekoná v politice nic zdravého a že není spojence, s jehož podporou by kdo mohl jíti na pomoc věci spravedlivé a sám bez pohromy vyváznouti, nýbrž bude mu, jako když člověk upadne mezi lítou zvěř: protože nebude chtíti spolu s ostatními se dopouštěti bezpráví, a na druhé straně sám jediný nestačí odolávati jich všech divokosti, uvidí, že by předčasně zahynul, prokáže se neužitečným jak sobě, tak ostatním. Toto všechno rozumně uváživ, žije v tichosti a koná své dílo, jako když za bouře odstoupí do přístřeší před prachem a deštěm, hnaným od větru, a dívá se, jak ostatní se brodí v nezákonnosti: tu je rád, jestliže sám prožije tento život poměrně čist od bezpráví a bezbožných skutků a při odchodu z něho odejde s krásnou nadějí, pokojně a usmířen.

Však to by odcházel, vykonav věc jistě nikoli nejmenší. 497

Ani největší, děl jsem, protože nenalezl vhodné obce; neboť ve vhodné obci jednak sám dojde většího osobního rozvoje, jednak spolu se svým prospěchem bude pomáhati prospěchu veřejnému.

11. Odkud tedy vznikly pomluvy proti filosofii a že se to stalo neprávem, to, jak se mi zdá, jest patřičně vyloženo, nechceš-li říci ještě něco jiného ty.

O této věci, pravil, nechci již nic dále mluvit; ale které z nynějších zřízení, myslíš, že jest pro filosofii vhodné?

Vůbec žádné, nýbrž to právě vytýkám, že žádná z nynějších obecních ústav není hodna filosofické povahy; proto také že se taková povaha zvrací a změňuje, a jako vzácné cizí sémě zaseté

do jiné půdy ztrácí svůj ráz a přemáháno jsouc silnějšími vlivy rádo se mění v obyčejné domácí, tak také tento rod nyní nepodrží své síly, nýbrž se zvrhá v povahu cizí. Jestliže však nalezne obec s nejlepším zřízením, zrovna tak jako i sám jest nejlepší, tehdy se ukáže, že tento rod byl vsuktu božský, kdežto všechno ostatní jen lidské, jak přirozenosti, tak činnosti. Tu pak jest zřejmé, že se teď zeptáš, v čem záleží toto zřízení.

Neuhodl jsi; nechtěl jsem dáti tuto otázku, nýbrž zdali jest to ono zřízení, které jsme vyložili při zakládání své obce, či jiné.

Vcelku, odpověděl jsem, jest to ono; ale již tehdy bylo řečeno, že bude třeba, aby v obci byl stále nějaký činitel, který by měl totéž rozumové pochopení pro ústavu, s jakým jsi ty, zákonodárce, dával své zákony.

Ano, bylo to řečeno.

Ale nebylo to dostatečně objasněno, a to ze strachu před vašimi neústupnými otázkami, kterými jste ukázali, že výklad o tom by byl dlouhý a obtížný; vždyť také ostatek vyložiti není zrovna nejsnadnější.

Který to?

Otázku, jakým způsobem by se měla obec zabývatí filosofií, aby při tom nezahynula. Všechno veliké jest zajisté nebezpečné a pravdivá jsou slova, že krásné jest těžké.

Než přece budiž dokončen ten důkaz objasněním této věci.

Bude-li tomu co na překážku, děl jsem, nebude to nedostatek dobré vůle, nýbrž nedostatek síly; hned sám poznáš mou horlivost. Pozoruj již teď, jak horlivě a odvážně chci mluvit, že se obec musí chápati tohoto oboru právě opačným způsobem než nyní.

Jak?

Nyní jsou ti, kteří se jí vůbec chápou, mladí lidé právě dorostlí dětskému věku, v době, dokud ještě nejsou dospělí pro starosti hospodářské a výdělečné; když se povrchně seznámí s její nejnesnadnější stránkou, odcházejí jako učinění filosofové – nejnesnadnější pak stránkou myslím dialektiku –; v poz-

dějším životě, kdykoli snad vyhovující pobídkám stávají se posluchači jiných přestitelů tohoto oboru, myslí, že již tím dělají něco velikého, a domnívají se, že sluší se jím zabývatí jen jako zaměstnáním vedlejším; k stáru pak kromě několika málo hasnou mnohem více než Hérakleitovo slunce,¹²⁵ jenže se již zno-
va nevzněcují. b

A jak by to mělo býti?

Zcela naopak; dokud jsou mladí a děti, aby se zabývali vzděláváním a učením, které jest pro mládež, a přitom aby ve věku, kdy rostou a mužnějí, velmi dobrou péči věnovali svým tělům, získávající si tak podporu pro vzdělání duševní; když pak přijde věk, ve kterém duše počíná dozrávatí, ať napínají síly k jejímu cvičení; a když síla ustává a opouští obor politiky a vojensství, tehdy ať již volně pasou svou duši a nezabývají se ničím jiným, leda jen jako vedlejším zaměstnáním: tak budou žítí blaženě a zemrouce připojí k prožitému životu příslušný úděl na onom světě. c

12. Věru, Sókrate, v tvých slovech vidím velikou horlivost; avšak myslím, že většina posluchačů ještě s větší horlivostí odporuje a že se nedají ani dost málo přesvědčítí, počínajíc od Thrasymacha.

Nestav nás proti sobě, děl jsem, mne a Thrasymacha, když jsme se právě spřátelili, ač jsme nebyli ani předtím nepřáteli. Neboť učiníme všechny pokusy, až buď docela přesvědčíme i tohoto i ostatní, anebo aspoň nějakou přípravu v té věci jim dáme pro onen život, až by znova narození opět přišli na takovéto řeči. d

To mluvíš o přípravě pro hezky krátkou dobu.

Toť arci pouhé nic proti veškerému času. Že však většina nevěří těm slovům, to jistě není žádný div; neboť nikdy neviděli, že by se vskutku vytvořilo, o čem se nyní hovořilo;¹²⁶ to však jest mnohem spíše jen úmyslné rýmování takovýchto nějakých slov, ne že by se sama od sebe shodla jako právě nyní. Nikdy pak neviděli ani jednoho takového muže, který by byl až po e

kraj možnosti skutkem i slovem dokonale vyměřen podle
ctnosti a jí připodobněn a který by měl moc v obci také takové.

499 Či myslíš?

Nikoli.

Také, přáteli, ani nebyli nikdy dostatečnou měrou posluchači řečí krásných a ušlechtilých, takových, které usilovně a vším způsobem hledají pravdy pro poznání samo, kdežto té blysknavosti a hašteřivosti, nesměřující nikam jinam než ke zdání a sporům, jak na soudech, tak v soukromých stycích, zůstávají daleko vzdáleny.

Tak jest.

- b Z těchto důvodů, děl jsem, a v tomto předvídání řekli jsme tehdy, ač s bázni, ale donuceni pravdou, že ani obec ani ústava, ba podobně ani jednotlivý muž nedosáhne nikdy dokonalosti, dokud títo filosofové, počtem skrovní a mající nyní jméno lidí ne sice zlých, ale neužitečných, nebudou řízením osudu uvrženi v nutnost, aby se chtěj nechtěj ujali péče o obec a obec aby se stala jich poslušnou, anebo dokud synové nynějších vladařů
c a králů nebo títo sami nebudou nějakým vnuknutím božím zachvázeni pravou láskou k pravé filosofii. Že by bylo nemožné, aby se stalo jedno nebo druhé anebo obojí, pro to, myslím, není žádného důvodu. Takto by se nám arci právem smáli, že mluvíme jen tak a pronášíme zbožná přání. Či není tomu tak?

Ano, jest.

- Jestliže tedy se to stalo buď v minulosti, jež nemá konce, nebo se stává nyní v některé barbarské zemi, ležící někde daleko mimo náš obzor, nebo jestliže snad v budoucnosti nastane lidem vynikajících filosofických schopností nutnost věnovati se péči o obec, jsme hotovi hájiti toho mínění, že v minulosti, v přítomnosti i v budoucnosti nastává uskutečnění řečené ústavy, kdykoli se tato Músa¹²⁷ stane vládkyní obce. Neboť ta ústava není ve skutečnosti nemožná, ani my nemluvíme nic nemožného: za nesnadné to ovšem také my sami uznáváme.

I mně se tak zdá.

Chceš říci, že však veřejnému mínění se tak nezdá?

Snad.

Příteli, děl jsem, jen tak tuze nežaľuj na veřejné mínění. Lidé e
budou mít jiné názory, jestliže jim ne s hašteřivou povýšeností,
nýbrž klidným domlouváním a hájením pomlouvané touhy po
moudrosti ukážeš, koho myslíš těmi filosofy, a vymezíš, jako
právě nyní, jejich povahu i činnost, aby se nedomnívali, že 500
mluvíš o těch, které mají sami na mysli. Či nemyslíš, že dosta-
nou jiné názory a¹²⁸ jinak budou odpovídati, i když se na to bu-
dou takto dívat? Domníváš se, že někdo prostý závidí a vlídný
se zlobí na člověka nezlostného nebo závidí nezávistivé-
mu? Nečekaje, až odpovíš, sám tvrdím, že podle mého mínění
se vyskytuje zlá povaha jen u nečetných jednotlivců, a ne
u množství.

Jistě i já jsem téhož mínění.

Tedy snad i v tom jsi téhož mínění, že nepříznivým pomě- b
rem veřejného mínění k filosofii jsou vinní ti, kteří se k ní
zvenčí neslušně a nepozváni vedrali, vespolek si spílají a se
hašteří a stále vykládají jen o lidech, což jest jednání filosofie
velmi málo důstojné?

Jistě velmi málo.

13. Vždyť, Adeimante, kdo má doopravdy svou mysl u čis- c
tých jsoucn, ani snad nemá kdy, aby hleděl dolů na usilování
lidí a v boji s nimi se naplňoval záštím a nepřátelstvím; naopak
když se člověk tak dívá na jsoucná spořádaná a trvajíc stále
v témže poměru a vidí, že mezi nimi není vzájemného páchání
a zakoušení bezpráví, nýbrž že všechna se spravují řádem a ro-
zumem, nutně to napodobuje a co nejvíce se tomu přizpůsobu-
je. Či myslíš, že jest vůbec možno, aby člověk nenapodoboval
to, s čím jest rád ve styku?

Nemožno.

Tedy filosof, stýkaje se s božským a spořádaným, stává se d
spořádaným a božským, pokud jen člověku možno; křivých
posudků jest arci všude hojně.

Zcela jistě.

Nastane-li mu tedy nějaká nutnost, aby se vynasnažil, co tam vidí, soukromě i veřejně uváděti v mravy lidí, a ne jenom pracovati o svém vlastním zdokonalování, myslíš, že z něho bude špatný dělník uměřenosti, spravedlnosti a všech občanských ctností?

Tc nikoli.

Však budou-li lidé pozorovati, že mluvíme o něm pravdu, budou se snad na filosofy horšiti a nebudou věřiti naší řeči, že jinak by nikdy obec nedospěla štěstí, kdyby jejího plánu nenakreslili kreslíři, užívající božského vzoru?

501 Nebudou se horšiti, odpověděl, jen když to budou pozorovati. Ale jakého způsobu plán to myslíš?

Vezmou obec i mravy lidí jako desku a nejprve ji očistí, což není příliš snadné; však víš, že hned tím by se lišili od ostatních zákonodárců, že by nechtěli udělati ani čárky na jednotlivci ani na obci, ani psáti zákonů, dříve než by ji buď přijali čistou, anebo sami čistou učinili.

To jest správné.

Nuže tedy, potom by snad načrtli obrysy ústavy?

Ovšem.

b Tu by se při práci často dívali na obě, jednak na pravou spravedlnost, krásu, uměřenost a všechno takové, jednak na to, co by vytvářeli u lidí, aby směřováním a skládáním z různých životních úkonů vytvářeli podobu muže, majíce takto svůj vzor v tom, co nazval Homér u lidí božím tvarem a boží podobou.

Správně.

c A tu by, myslím, jedno vymazávali, druhé zase vkreslovali, až by povahy lidí, pokud možno, učinili tak bohumilými, pokud jen mohou býti.

Tak by věru vznikl nejkrásnější nákras.

Nuže tedy, tázal jsem se, zdalipak se nám podaří nějak přesvědčiti ony své úporné protivníky, o kterých jsi mluvil, že takový jest malíř obecních ústav, kterého jsme tehdy před nimi

vychvalovali a pro kterého se oni horšili, že jsme mu svěřovali řízení obcí, a zdalipak, slyšíce nyní ten výklad, spíše trochu zkrotnou?

Ba o mnoho, mají-li rozum.

Ano, vždyť co také by mohli vzíti v pochybnost? Snad to, že filosofové jsou milovníci jsoucná a pravdy? d

To by bylo věru pošetilé.

Či snad že jejich přirozená povaha jest příbuzná s nejvyšším dobrem, jak jsme o ní vyložili?

Ani to.

Tedy že takováto přirozená povaha, ač jestliže vůbec která, dostane-li se jí náležitě činnosti, bude dokonale dobrá a filosofická? Či bude to spíše tvrditi o oněch lidech, které jsme vyloučili?

Jistě ne. e

Budou se tedy ještě rozčilovati při našich slovech, že dokud se nechopí vlády nad obcí třída filosofů, nenastane ani obci ani občanům úleva v bídě, ani že ta ústava, o které tu v myšlenkách hájíme, nebude naplněna skutkem?

Snad již méně.

Což abychom místo toho „méně“ řekli, že docela zkrotli a změnili své přesvědčení, aby alespoň ze studu vyslovili s námi souhlas? 502

Ba jistě.

14. Nuže, dejme tomu, že tihle jsou o této věci již přesvědčeni, bude však někdo pochybovati o tom, že by se nemohli naroditi synové králů nebo vladařů s povahami filosofickými?

Nikdo.

A kdyby se takoví narodili, může někdo říci, že se nezbytně musí zkaziti? Že totiž jest těžké, aby se zachránili, to připouštíme i my; ale že by se po veškeren čas z nich všech nikdy ani jeden nezachránil, mohl by to někdo proti nám tvrditi? b

Jak by to mohl tvrditi?

Nuže, děl jsem, stačí, aby se narodil jeden takový a měl za sebou obec, a uskuteční všechno, čemu se nyní nevěří.

Ano, stačí.

Vždyť snad kdyby vládce zaváděl zákony a činnosti, o kterých jsme vyložili, není přece nemožné, že by občané byli ochotni je plnit.

Aní dost málo.

Avšak jest něco divného a nemožného to, aby i jiní přijali to mínění, které my máme?

c Já myslím, že ne.

A že to jest řešení nejlepší, ač je-li ve skutečnosti možné, o tom jsme, jak myslím, nahoře dostatečně vyložili.

Ano, dostatečně.

Tudíž výsledek našich úvah o zákonodárství jest, jak se podobá, ten, že naše zásady jsou nejlepší, kdyby se uskutečnily, že však jejich uskutečnění jest těžké, ale jistě ne nemožné.

Ano, to jest ten výsledek.

15. Nuže tedy, když jest toto konečně hotovo, následuje vykládati o zbývajících věcech, jakým způsobem a z kterých nauk i činností budou nám vzcházeti budoucí spasitelé obecního zřízení a v kterém věku se budou jednotlivými z nich zabývati.

Věru o tom jest vykládati.

Nic moudrého to nebylo, že jsem v předešlém výkladu pomínul nesnadnou otázkou o ženění, plození dětí a zřízení správců, věda, jak to docela pravé zřízení jest choulostivé a ve skutečnosti nesnadné; neboť nyní přišla přece potřeba ty věci probrati. Otázky o ženách a dětech jsou dokončeny, avšak otázku o správcích jest třeba sledovati jakoby od začátku. Řekli jsme, pamatuješ-li se, že mají míti zřejmou lásku k vlasti, vyzkoušenou ve slastech i strastech, a že ani v trudech ani v nebezpečenstvích ani v žádném jiném případě nesmí je býti viděti odkládati tuto zásadu, sice že jest takového slabocha vyloučiti, avšak toho, kdo ze všeho vychází neporušen jako zlato zkoušené v ohni, jest ustanoviti správcem a dávat mu po-

cty a odměny zaživa i po smrti. Taková asi byla naše slova, když se náš výklad vyhýbal a schovával ze strachu, aby nenarazil na otázku, která jest nyní před námi.

b

Mluvíš jistou pravdu, ano, pamatuji se.

Zdráhal jsem se, příteli, říci, čeho jsem se pak přece odvážil; nyní pak budiž s odvahou řečeno toto, že nejdokonalejší strážcové, které ustanovujeme, musí býti filosofové.

Tak jest.

Nuže pozoruj, jak jich pravděpodobně budeš mít málo; neboť co se týče přirozené povahy, kterou podle našeho výkladu musí mít, jen zřídka srůstávají její složky v jeden a týž celek, většinou však se rodí roztržena.

Jak to myslíš?

c

Povahy učenlivé, s dobrou pamětí, vtipné a bystré a co všechno s tím souvisí, nerady, jak víš, bývají zároveň s myšlemi bujarými a povznesenými, takové, aby měly náklonnost žíti řádně v klidu a pevné stálosti, nýbrž tací lidé bývají svou prudkostí unášeni bez určitého cíle a všechna stálost z nich uniká.

Pravdu díš.

Na druhé straně zase tyto ustálené a nesnadno se měnící povahy, na jejichž věrnost bychom se spíše mohli spolehnouti, jako jsou ve válce odolné vůči nebezpečnostvům, týmž způsobem se chovají zase i k učení: odolávají mu a jsou nechápavé, jako by byly ztuhlé, a bývají plny ospalosti a zívání, kdykoli jest třeba s něčím takovým se namáhati.

d

Tak jest.

My však pravíme, že člověk musí mít dobrý a krásný podíl v obojím. jinak že mu nesmí býti dávana účast ani v nejvyšším vzdělávání, ani ve cti, ani ve vládě.

Správně.

Nuže nemyslíš, že taková povaha se vyskytne zřídka?

Jak by ne?

Třeba ji tedy zkoušeti jednak, jak jsme již tehdy pravili, v námáhách, v strachu i v rozkoších, mimo to pak, což jsme

e

504 tehdy pominuli a nyní pravíme, musíme ji cvičiti i v mnohých naukách, přihlížejíce, zdali ta přirozenost bude schopna snést i největší poznatky, či snad ztratí odvahu jako ti, kteří ztrácejí odvahu při závodech.

Jistěže se sluší takto pozorovati. Ale které to myslíš největší poznatky?

15. Pamatuješ se asi, děl jsem, že stanovivše tři rozdílné stránky duše, usuzovali jsme o spravedlnosti, uměřenosti, statečnosti i moudrosti.

Kdybych se na to nepamatoval, věru bych nezasluhoval, abych poslouchal to ostatní.

Také na to, co bylo řečeno předtím?

b Co to?

Řekli jsme, tuším, že chceme-li je co možná nejkrásněji uvidět, vede k tomu jiná, delší cesta, a když tou projdeme, že se stávají zřetelnými, že však jest možno předložití důkazy blízké předcházejícímu výkladu. A vy jste řekli, že to stačí, a proto byl tehdy podán výklad tohoto způsobu, podle mého zdání bez důležité důkladnosti; zdali vy jste jím byli spokojeni, řekněte, prosím, sami.

Mně aspoň vyhovoval plnou měrou, pravil Adeimantos; a tak se zdálo jistě i ostatním.

c Avšak, příteli, míra takovéhoto věci, která se jen dost málo uchyluje od skutečnosti, nebývá hrubě dobrým měřítkem; neboť nic nedokonalého nemůže býti měrou něčeho. Druhdy se totiž některým lidem zdá, že něco již postačuje a že nikterak není třeba dále hledati.

Ba velmi mnohým se to stává pro jejich lehkomyšlnost.

Této vlastnosti však, děl jsem, má nejméně potřebí strážce obce i zákonů.

Patrně.

d Takový tedy, příteli, musí procházeti tou delší cestou a při učení podstupovati neméně námahu než při cvičení tělesném;

sice, jak jsme právě řekli, nikdy nepřijde k vrchole největší a sobě nejvlastnější nauky.

Cožpak nejsou tyto věci největší, nýbrž jest ještě něco většího nad spravedlnost a ostatní ctnosti?

Jednak je něco většího, odpověděl jsem, jednak jest i při těchto samých potřebí nedívati se jen na jejich nástin, jako nyní, nýbrž nesmíme se vyhýbati jejich nejdokonalejšímu propracování. Či nebylo by směšné při jiných nepatrných věcech vynakládati všechno úsilí, aby byly co nejdůkladnější a nejčistší, ale věci největších neuznávati za hodny největší důkladnosti?

Ba jistě; ale co se týče té tvé největší nauky a jejího předmětu, myslíš, že by tě někdo pustil, aniž by se otázal, co to jest?

Nikoli, děl jsem, však taž se třeba ty sám. Vším způsobem jsi to již nejednou slyšel, ale nyní buď se na to nepamatuješ, anebo zamýšlíš zase mně činiti nesnáze svým chytáním. Domnívám se spíše toto; neboť že největším poznatkem jest idea dobra,¹²⁹ to jsi slyšel často, jejímž působením i spravedlivé i ostatní se stává užitečným a prospěšným. A nyní snad víš, že to má býti předmětem mé řeči a k tomu ještě že jí dostatečně neznáme; jestliže pak jí neznáme, víš, že i kdybychom sebelépe rozuměli všemu ostatnímu, jen této ne, neměli bychom z toho žádného prospěchu, zrovna tak ne, jako kdybychom něco měli ve svém držení bez dobra. Či myslíš, že jest něco platno míti všechno na světě, co však by nebylo dobré? Nebo míti v hlavě všechno ostatní, vyjímaje dobro, a nemíti tam nic krásného a dobrého?

Při Diovi, nikoli.

17. Nuže, jistě i to víš, že většina lidí vidí dobro v rozkoši, bystřejší pak v rozumovém poznání.

Jak bych nevěděl?

Také to, příteli, že kdo jsou tohoto druhého mínění, nedovedou ukázati, v jakém rozumovém poznání, nýbrž bývají nuceni nakonec říci, že v poznání dobra.

Ano, to jest velmi k smíchu.

- c Jak by ne, děl jsem, když na jedné straně nám vyčítají, že neznáme dobra, a hned zase k nám mluví, jako bychom je znali? Vždyť říkají, že jest to rozumové poznání dobra, jako bychom my jím rozuměli, co si myslí, když se z jejich úst ozve slovo „dobro“.

Jistá pravda.

A co ti, kteří ve svém výměru činí dobrem rozkoš? Jest ten blud, kterým jsou naplněni, snad o něco menší než u těch druhých? Či nebývají i tito nuceni uznati, že jsou na světě zlé rozkoše?

Dozajista.

- d Nakonec tedy, myslím, musí uznati, že tytéž věci jsou dobré i zlé. Či ne?

Ano.

Není-li tedy zřejmé, že jsou při té věci veliké a četné spory?

Jak by ne?

A tohle není zřejmé, že pokud jde o spravedlivé a krásné, mnozí si zvolí spravedlivé a krásné jen zdánlivé, a třeba by to nebylo nic skutečného, přece to dělají, mají v držení a působí tím na zdání, ale jde-li o dobro, nikomu již nestačí míti dobro zdánlivé, nýbrž hledají skutečného a zdáním zde každý pohrdá?

Ba věru.

- e Nuže tedy, v tom, za čím spěje každá duše a proč všechno koná – tuší sice, že to jest něco velikého, ale nezná jistoty a nemůže dostatečně postihnouti podstaty toho, ani spokojiti se trvalou vírou jako při ostatních věcech, a proto ztrácí prospěch i z toho ostatního, byl-li jaký –, v takové tedy a tak veliké věci 506 měli by snad také tak býti zatemněli i ti nejlepší lidé v obci, kterým dáme všechno do rukou?

Nikoli.

Domnívám se aspoň, že věci spravedlivé a krásné neměly by valného strážce v tom, kdo by neznal, v čem vůbec záleží to, že jsou dobré; tuším pak, že jich nikdo dříve náležitě nepozná.

Jistě dobře tušíš.

Tedy budeme mítí ústavu obce dokonale zařízenou, bude-li na ni dozírati takovýto strážce, znalý této věci? b

18. Nutně, odpověděl Adeimantos. Avšak co ty, Sókrate, nazýváš dobrem? Vědění, či rozkoš, či něco jiného než toto?

Tu ho máme! Však bylo to již dávno na tobě dobře viděti, že ti nepostačí mínění ostatních o těch věcech.

Vždyť se mi nezdá, Sókrate, ani spravedlivé uměti pověděti mínění ostatních lidí, a svého vlastního ne, když se někdo takový čas zabývá těmito otázkami.

Jakže, to se ti zdá spravedlivé, aby někdo mluvil o tom, co nezná, jako by to znal? c

To nikoľi, jako by to znal, nýbrž jen jako mínění, aby tedy byl ochoten říci, co míní.

Jakže, to jsi dosud nevyozoroval, že všechna mínění bez vědění jsou špatná? Nejlepší z nich jsou slepá – či zdá se ti, že lidé nalézající pouhým míněním bez rozumové činnosti něco pravdivého liší se něčím od slepců po cestě správně kráčejících?

Ničím se neliší.

Chceš tedy se dívati na věci špatné, slepé a křivé, ač můžeš od jiných slyšeti jasné a krásné? d

Probůh, Sókrate, pravil Glaukón, jen neustávej, jako bys byl již u konce. Zajisté nám postačí, jen když vyložíš i o dobru tak, jako jsi vyložil o spravedlnosti a uměřenosti a ostatním.

Ano, i mně, přáteli, to docela postačí; ale jen abych nebyl k tomu neschopen a za všechnu ochotu si svou neobratností neutržil posměchu. Než, moji milí, otázku o podstatě dobra nechme prozatím býti – zdá se mi to totiž příliš těžkou úlohou, abychom s tímto rozběhem dospěli nyní jen k tomu, co o tom míním –, avšak o tom, co se jeví být dítětem dobra, jemu velmi podobným, chci mluvíti, je-li i vám milo, pakli však ne, nechám toho. e

Nuže mluv: dlužné vypravování o otci nám zajisté splatíš až podruhé.

507 Chtěl bych, řekl jsem, abych mohl celý ten dluh zaplatiti a vy abyste jej přijali, a ne jako nyní jen úroky. Nuže tedy, přijměte za úrok toto dítě dobra samého. Ale dejte si pozor, abych vás snad proti své vůli neošidil a nepodal vám přitom něco nepravého.

Dáme si pozor, seč budeme; nuže, jen mluv.

Ano, ale napřed vám připomenu, co jsme nahoře pověděli i co bylo již jinde často pověděno, a dohodneme se o tom.

b Co jest to?

Říkáme, odpověděl jsem, že jest mnoho věcí krásných a mnoho dobrých a tak dále, a v řeči je rozeznáváme.

Ano, říkáme.

A ovšem také krásno i dobro samo a tak při všech jevech, při kterých jsme tehdy uznávali množství, mluvíme zase o podstatě jednoho každého, uznávajíce při každém jednu ideu jako znak pro každou věc.

Tak jest.

c A o prvních říkáme, že to vidíme, ale rozumem nevnímáme, o ideách pak zase, že je rozumem vnímáme, ale nevidíme.

Docela tak.

Kteroupak částí své bytosti vidíme viděné předměty?

Zrakem.

Zajisté pak i sluchem vnímáme věci slyšené a ostatními smysly všechny předměty čítí?

Ovšem.

Zdalipak jsi přemýšlel o tom, kterou nejcennější přednost dal tvůrce našich smyslů schopnosti viděti i býti viděn?

Mnoho ne.

d Nuže uvažuj takto. Potřebuje snad sluch a zvuk ještě třetí věci,¹³⁰ onen, aby slyšel, tento, aby byl slyšen, takže když ta třetí věc nepřistoupí, sluch nebude slyšeti a zvuk nebude slyšen?

Nepotřebuje.

Myslím, že ani mnohé jiné schopnosti, abych neřekl, že žádá, nepotřebují ničeho takového. Či ty můžeš některou uvést? Nikoli.

Nepozoruješ však, že schopnost zraku i viditelnost věci viděné toho potřebuje?

Jak to?

I když jest v očích zrak a jeho majetník se pokouší ho užívatí, před očima pak jest barva, nepřistoupí-li k tomu třetí věc, právě k tomuto úkolu přírodou zvlášť určená, víš, že zrak nevidí nic a barvy že budou neviděny.

Co to myslíš?

To, co ty nazýváš světlem.

Máš pravdu.

Není to tedy nepatrná věc, která dodává svazu spojujícímu smysl zrakový a schopnost býti viděn větší vzácnosti nad ostatní svazky, ač není-li světlo něco bezcenného.

To jistě nelze říci, že by to bylo něco bezcenného.

19. Nuže, kterému z bohů na nebi můžeš přičísti tuto moc, že nám jeho světlo dává, aby zrak co nejkrásněji viděl a viděné předměty byly viděny?

Tomu, kterému i ty i ostatní lidé; jest zajisté patrné, že se tážeš na slunce.

Zdalipak se tedy má zrak k tomuto bohu tímto způsobem?

Jak?

Zrak není sluncem, ani sám, ani to, v čem vzniká a čemu říkáme oko.

To věru ne.

Avšak jest, myslím, ze smyslových ústrojí ústrojím slunci nejbližším.

Mnohem nejbližším.

Jistě tedy i výkonnost, kterou má a kterou přiděluje slunce, dostává od tohoto jako jeho výron?

Ovšemže.

Není-li tedy pravda, že ani slunce není sice zrakem, ale jsouc jeho příčinou, jest od něho samého viděno?

Tak.

- c To tedy věz, že myslím tím dítětem dobra, jež dobro zplodilo jako svou obdobu, aby totiž, čím jest samo ve světě pomyslném vzhledem k rozumu a předmětům rozumového vnímání, tím aby bylo toto ve světě viditelném vzhledem ke zraku a předmětům viděným.

Jak to? otázal se; ještě lépe mi to vylož.

S očima, jak víš, jest tomu tak, že kdykoli je někdo obrací na ony předměty, na jejichž barvách se prostírá nikoli denní světlo, nýbrž noční přisvit, nevidí dobře a jsou skoro jako slepé, jako by v nich nebylo čistého zraku.

Zajisté.

- d Kdykoli je však obrátí na předměty, na které svítí slunce, tu myslím vidí jasně a jest zjevno, že v týchž očích je zrak.

Ovšem.

Takovým způsobem tedy pozoruj i jevy duševní, a to tak: kdykoli se duše upře na to, nač svítí pravda a jsoucno, pochopí to a pozná a jest patrné, že má rozum; kdykoli však na to, co jest smíšeno s tmou, na jev vznikající a hynoucí, tehdy jen nejasně míní a špatně vidí, sem a tam svá mínění převracejíc, a tu zase se zdá, jako by neměla rozumu.

Ano, podobá se.

- e To tedy, co poznávaným věcem poskytuje pravdu a poznávacímu jeho výkonnou schopnost, věz, že jest idea dobra; ona jest příčinou rozumového vědění a pravdy, neboť ta jest poznávaným předmětem, a tať, ačkoli obojí jest krásné, i poznání i pravda, správně učiníš, budeš-li onu ideu pokládati za něco jiného a ještě krásnějšího nad toto obojí; co pak se týče rozumového vědění a pravdy, jako tam jest správné světlo a zrak pokládati za věci slunci blízké, ale pokládati je za slunce by nebylo správné, tak také i zde pokládati toto obojí za věci blízké dobru jest správné, ale není správné pokládati jedno nebo

druhé z nich za dobro samo, nýbrž význam dobra jest ještě více ceniti.

Nevýslovná to krása podle tvé řeči, když poskytuje vědění a pravdy, ale sama nad tyto věci krásou vyniká; vždyť přece jistě tím nemyslíš rozkoš.

Zadrž hříšná slova, odpověděl jsem; ale raději ještě pozoruj jeho obraz tímto způsobem.

Jak?

b

O slunci, myslím, řekneš, že viditelným věcem dává netoliko možnost, aby byly viděny, nýbrž i vznik a vzrůst a výživu, ač samo není vznikem?

Jak jinak?

Rci tedy, že i předměty poznání mají od dobra nejen to, že jsou poznávány, nýbrž že se jim od něho dostává i bytí a jsoucnosti, ačkoli dobro není jsoucnost, nýbrž vyniká ještě nad jsoucnost důstojností a mocí.

20. Tu zvolal Glaukón s velmi komickým výrazem: Apollóne, jaká to nadlidská výše!

c

Ano, sám jsi tím vinen, protože jsi mě nutil, abych řekl o tom své mínění.

A nesmíš ustati, nýbrž, když už nic jiného, vylož aspoň to podobenství se sluncem, jestliže ti něco zbývá.

Ba jistě zbývá, a mnoho.

Nesmíš tedy ani dost málo z toho vynechati.

Myslím, děl jsem, že naopak mnoho vynechám; přece však, pokud jest v přítomné chvíli možno, úmyslně nevynechám nic.

Nevynechávej.

Pomysli si tedy, že idea dobra a slunce jsou, jak jsme pravili, dvě mocnosti a že kralují jedna nad rozumovým rodem a krajem, druhá pak nad viditelným – neřeknu „světem“, aby se ti nezdálo, že dělám umělé hříčky se slovem „světlo“.¹³¹ Nuže tedy, máš na mysli těchto dvě podob, viditelné a pomyslné?

d

Mám.

Představ si tedy, že to jest, jako bys vzal přímku,¹³² rozdělenou ve dva nerovné úseky; pak rozděl dále jeden i druhý úsek v témže poměru, úsek náležící oboru viditelnému i úsek oboru pomyslného, a dostaneš podle poměrné zřetelnosti a nezřetelnosti v oboru viditelném jeden úsek jakožto obrazy – těmi obrazy pak myslím především stíny, dále zrcadlení na vodě i na všem, co má pevnou, hladkou a lesklou plochu, a všechno takové, rozumíš-li mi.

e
510

Však rozumím.

Druhým pak úsekem budiž ti tedy to, co tyto obrazy představují, živočichové kolem nás, všechno rostlinstvo a vše, co náleží mezi umělé výrobky.

Dobře.

Zdalipak by se ti chtělo o tom viditelném oboru říci, že poměrný rozdíl tu záleží v pravdě a nedostatku pravdy, že jako se má předmět mínění k předmětu poznání, tak se má napodobenina k napodobenému předmětu?

b Ano, zcela jistě.

Pozoruj tedy dále i dělení oboru pomyslného, jak by se mělo provéstí.

Jak?

Tak, že v jednom úseku jeho jest duše nucena hledati z předpokladů tím způsobem, že užívá tamtěch předmětů napodobování jako obrazů, přičemž postupuje ne směrem k počátku, nýbrž ke konci, kdežto v druhém, směřujícím k naprostému začátku, jde od předpokladů a koná svou cestu bez obrazů potřebných prvnímu úseku, jen s pojmy samými o sobě.

Těmto slovům jsem dobře neporozuměl

c Nuže ještě jednou, odpověděl jsem; zajisté snáže porozumíš, bude-li toto předesláno. Jak bezpochyby víš, ti, kdo se zabývají měřictvím a počty a podobnými věcmi, předpokládají při každém postupu liché a sudé, tvary, trojí druh úhlů a jiné věci s tím příbuzné; myslíte si, že tyto pojmy znají, učiní si je předpoklady a nepokládají již dále za potřebno je dokazovati ani

sobě ani jiným, jako by šlo o věci každému jasné, nýbrž počínajíce od nich, probírají hned věci další a nakonec přicházejí d rovnou k tomu, co si byli učinili cílem svého zkoumání.

Ovšem, to dobře vím.

Nuže, jak také dále víš, užívají viditelných podob a vykládají o nich, aniž mají na mysli tyto, nýbrž ony, které tyto představují, jako například jest účelem jejich výkladu **čtverec sám a úhlopříčka sama**, a ne ta, kterou kreslí, a tak dále; tyto jejich e výtvořiny a výkresy mohou způsobovati i stíny i obrazy na vodních hladinách, ale oni jich samých užívají zase jako obrazů, hledíce však spatřiti ona jsoucna sama, jichž není možno spatřiti jinak než myšlením.

Pravdu díš.

511

21. O tomto tedy oboru jsem mluvil jako o pomyslném, ale tak, že duše jest nucena při jeho zkoumání užívatí předpokladů¹³³ a nejde k počátku, protože **nemůže vystoupiti výše nad ty předpoklady**, nýbrž užívá za obrazy těch věcí samých, které jsou vzory obrazů nižšího druhu, věcí, které také jsou proti oněm obrazům uznány a ceněny jakožto zřetelné.

Rozumím, pravil, že mluvíš o tom, co náleží do oboru měřičtví a věd s ním příbuzných. b

Druhým tedy úsekem pomyslného oboru rozuměj, že myslím to, co chápe rozum sám mocí dialektiky, **maje své předpoklady ne za počátky, nýbrž za předpoklady v pravém slova smyslu, jako za výstupky a východiště, aby došel až po to, co jest bez předpokladů,**¹³⁴ k počátku všeho, a pak aby chopě se toho zase nazpět sestupoval až ke konci, drže se toho, co s tím **souvisí**, neužívaje přitom ku pomoci docela žádného jevu smyslného, nýbrž idejí samých o sobě a jejich postupných vztahů, a tak končil v ideji. c

Rozumím, pravil, docela dobře sice ne – zdá se mi totiž, že práce, o které mluvíš, jest velmi rozsáhlá –, že však chceš určitě stanoviti, že jasnější jest to, co se spatřuje dialektickým věděním v oboru jsoucna a pomyslna, nežli to, co takzvanými vě-

d
dami, které mají za počátky předpoklady; diváci jsou sice nuceni dívat se na jejich předměty myšlením, a ne smysly, ale poněvadž pozorují ne z výše samého počátku, nýbrž ze stanovišť předpokladů, proto se ti zdá, že při těch předmětech nedocházejí rozumového poznání, ačkoli jsou rozumu přístupné i se svým počátkem. Tu činnost geometrů a podobných odborníků nazýváš, jak se mi zdá, myšlením, ale ne rozuměním, pokládá je myšlení za něco uprostřed mezi míněním a rozumem.

e
Docela dobře jsi to pochopil. A tak uznej, že těm čtyřem úsekům odpovídají v duši tyto čtyři stavy, rozumové poznání nejhořejšímu, myšlení druhému, ke třetímu přidej věření a k poslednímu dohadování, a seřaď je v náležitém poměru podle zásady, že jim náleží taková míra jasnosti, jak veliká míra pravdy náleží jejich předmětům.

Rozumím, uznávám a seřazuji, jak pravíš.

Kniha sedmá

1. A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i na šlých, takže zůstávají stále na témže místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčeti hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni jest nahore příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.

Dobře.

Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přecházející nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

Divný jest ten tvůj obraz a divní vězňové.

Podobní nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

Jak by také uviděli, když jsou nuceni držeti po celý život hlavu bez pohnutí?

A co předměty nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Ovšemže.

A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by mysleli, že těmi jmény, která dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečné předměty.

Nutně.

A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jedině právě ten přecházející stín?

Při Diovi, dozajista.

- c **U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.**

Docela nutně.

- Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto. **Jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstáti a otočiti šíji a jíti a hleděti vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívati se na ony předměty, jejichž stíny tenkrátě viděl;** co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrátě viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídati na otázku, co to jest? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

Mnohem pravdivější.

- e 2. Nuže, a kdyby ho docela nutil hleděti do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívati, a měl za to, že toto jest vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje?

Tak jest.

- Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdalipak by při tom vlečení netrpěl bolesti a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdalipak by jeho 516 oči, zalité září, mohly viděti něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?**

Jistě ne, aspoň ne hned.

Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknouti, kdyby chtěl uviděti, co jest nahoře. A nejprve by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo. b

Jak by ne?

Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké jest.

Nutně.

A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono jest, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě, a že jest nějak původcem i všeho toho, co viděli tam dole. c

Patrně, že by k tomu potom došel.

A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spoluvězně, nemyslíš, že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

Ba jistě.

A jestliže měli tehdy mezi sebou zavedeny nějaké pocty a pochvaly a dary pro toho, kdo by nejbystřeji viděl přecházející stíny a nejlépe si pamatoval, které z nich obyčejně chodily napřed, které pozadu a které pospolu, a podle toho byl neschopnější předpovídati, co přijde, sotva by asi cítil po tom touhu a záviděl těm, kterým se u oněch dostává poct a mocných postavení; naopak jistě by mu bylo, jak praví Homér, že by tuze rád chtěl „jako nádeník sloužiti jinému, muži nemajetnému“¹³⁵ a raději by cokoli zakusil, než aby měl ony nejasné představy a oním způsobem žil; či nemyslíš? d

Tak jest, odpověděl, myslím, že by raději všeho zakusil, než aby žil oním způsobem. e

Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplňily tmou, když by náhle přišel ze slunce?

Ba jistě.

517 Tu pak, kdyby zase musel posuzovati ony stíny o závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve, než by se mu oči uklidnily – a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce –, zdalipak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus choditi tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovati z pout a vésti nahoru, zdalipak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopiti a zabít?

Dozajista.

T 3. Tento tedy obraz, milý Glaukóne, připojme celý k tomu, **b** co bylo řečeno nahoře: prostor jevící se zraku jest jako ten žalářní příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybiš se mého mínění, když si je přeješ slyšeti. Bůh sám ví, zdali jest pravdivé. Nuže, jak já to vidím, jest to tak: **c** v oboru poznání spatřuje se na konci, a to jen stěží, idea dobra, když však jest spatřena, jest o ní souditi, že ona jest všemu původcem všeho pravého a krásného, neboť i ve světě viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru pomyslném, kde jest sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; ji musí spatřiti ten, kdo chce rozumně **d** jednati, ať v soukromí, ať v obci.

Souhlasné mínění mám i já, ovšem pokud tu mohu mluvíti.

Nuže tedy, děl jsem, utvoř si souhlasné mínění i v této věci a nediv se, že ti, kdo došli až tam, nechtějí se starati o lidské **d** věci, nýbrž jejich duše spějí vždy vzhůru a tam chtějí dlíti; to jest zajisté přirozené, jestliže se má ta věc podle vyloženého obrazu.

Ovšem, že to jest přirozené.

A dále se stává, že člověk, který přijde od dívání na věci božské do lidské bídy, neumí se zde chovati a jeví se velmi směšným, kdykoli jest nucen, dokud ještě špatně vidí a dříve, nežli si sdostatek zvykl přítomné tmě, **na soudech nebo někde jinde zápasiti o stíny práva nebo o obrazy vrhající ty stíny a pokládá se o ně s názory lidí, kteří spravedlnosti samé nikdy nespátřili;** myslíš, že to jeho chování je něco divného?

Ani dost málo to není divné.

Naopak, děl jsem, rozumný člověk by pamatoval, že jsou dva druhy poruchy zraku, vznikající ze dvojí příčiny, když totiž přecházíme ze světla do tmy a ze tmy do světla. Tu pak uznáv, že totéž se děje i s duší, nesmál by se nerozvážně, kdykoli by uviděl, že některá jest zmatena a nedovede se na něco dívati, nýbrž přihlížel by k tomu, zdali přichází ze světlejšího života, a proto jest od nezvyklosti omráčena tmou, či jde ze stavu velké nevědomosti do světlejšího prostředí a jest naplněna třpytem většího jasu; **tu pak by jistě tuto nazval šťastnou pro její stav a život,** druhé pak by politoval; a kdyby se jí chtěl smáti, byl by jeho smích méně směšný a pochopitelnější nežli smích, který by si činil z duše přicházející shora ze světla.

Ba věru, zcela správně mluvíš.

4. Je-li toto pravda, musíme si tedy učiniti o těch věcech takovéto mínění: že vzdělání není něco takového, za jaké je někdejší jeho učitelé vyhláshují. Říkají totiž, že do duše, ve které není vědění, oni je vkládají, jako by vkládali zrak do slepých očí.

Ano, to říkají.

Avšak nynější naše přemýšlení ukazuje, že jako nebylo možno oči obracet ke světlu od tmy jinak než zároveň s celým tělem, tak také že jest s celou duší otáčeti od proměnného dění tuto mohutnost obsaženou v duši každého a ústrojí, kterým člověk nabývá poznání, až nabude takové síly, že vydrží se dívati na jsoucno a na nejjasnější ze jsoucna; to pak jest podle našeho tvrzení dobro. Ano?

Ano.

Tedy výchovné umění by záleželo v otáčení právě tohoto ústrojí takovým způsobem, aby se provedlo co nejsnáze a s největším zdarem, nikoli v tom, aby tomu ústrojí zjednało schopnost viděti; tu schopnost již má, ale není správně obráceno a nehledí, kam by mělo: provést tento obrat, v tom záleží jeho úkol.

Podobá se.

Tu pak ostatní ctnosti, které bývají jmenovány a přičítány duši, zdají se býti jaksi blízké vlastnostem tělesným – neboť e vskučku napřed v duši nejsou a teprve později bývají do ní vštěpovány zvykem a cvičením –, avšak ctnost rozumného myšlení náleží zcela jistě něčemu, jak se podobá, božštějšímu, co své schopnosti nikdy neztrácí, ale podle směru, kterým jest obráceno, stává se užitečným a prospěšným, nebo naopak ne-
519 užitečným a škodlivým. Či sis ještě nikdy nevšiml u lidí, o kterých se říká, že jsou sice špatní, ale chytří, jak pronikavě se dívá ta jejich duše a bystře vidí skrz naskrz to, k čemu jest obrácena? Ta patrně nemá špatného zraku, ale jest nucena sloužit špatnosti, takže čím bystřeji hledí, tím více zla páše.

Ovšemže.

Avšak kdyby tato schopnost takovéto přirozenosti hned z mládí byla ořezávána a zbavena těch jakýchsi olověných b koulí, náležejících do rodu proměnného dění, které k ní přirůstají naplňováním žaludku a rozkošnictvím i požitkářstvím toho způsobu a pak obracejí dolů zrak duše – kdyby se toho zbavila a obracela se k věcem pravdy, také ty by zcela bystře viděla – tatáž schopnost týchž lidí – právě tak, jako vidí ty věci, ke kterým jest nyní obrácena.

Podobá se pravdě.

A což tohle se nepodobá pravdě, ba nevyplývá nutně z předcházejícího, že by nikdy nemohli dokonale obec spravovati ani c lidé nevzdělaní a pravdy neznají, ani ti, kteří by byli nechávaní až do konce v samém vzdělávání? Oni proto ne, že nemají v ži-

voť jednoho cíle, ke kterému má směřovati všechno jejich konání soukromé i veřejné, druzí pak proto, že dobrovolně nebudou činní v praktickém životě, domnívajíce se, že ještě zaživa mají svůj pravý domov na ostrovech blažených.

Pravda.

Náš pak úkol, děl jsem, zakladatelů obce, jest násilím přivésti lidi nejlepších přirozeností k té nauce, kterou jsme v předěšlém nazvali největší, aby totiž uviděli dobro a vystoupili po oné cestě vzhůru, a když by tam vystoupili a sdostatek je uviděli, nedovolovati jim to, co se nyní dovoluje.

Co to?

Abý tam zůstávali a zdráhali se sestupovati nazpět k oněm vězňům a neměli podílu v trudech a počtách u nich obvyklých, ať jsou nicotnější nebo vážnější.

Pak to bude od nás nespravedlivé, když učiníme, aby vedli horší život, ač by jim bylo možno vésti lepší?

5. Zapomněl jsi zase, příteli, že zákon nepečuje o to, aby se jedna třída v obci měla obzvláště dobře, nýbrž usiluje o to, aby tento stav nastal v celé obci; proto sjednocuje občany přemlouváním a i nucením působí, aby si vespolek udíleli z toho, co prospěšného by jednotlivci dovedli pro celek dělati, a sám dělá v obci takové muže, nikoli aby dopouštěl každému oddávati se osobním zálibám, nýbrž aby jich sám užíval jakožto pouta mezi občanstvem.

Pravda; ano, na to jsem zapomněl.

Nuže hled', Glaukóne, že ani neublízíme našim filosofům, nýbrž budeme k nim mluvití spravedlivě, když je budeme nutiti, aby pečovali o ostatní a střehli jich. Řekneme jim totiž: filosofové, kteří se vyskytují v ostatních obcích, právem jsou osvobozeni od námah veřejné činnosti; neboť tam vyrůstají sami od sebe bez vůle ústavy platné v každé z nich a jest správné, že co jest samorostlé a neděkuje nikomu za pěstování, že také nemá chuť někomu spláceti pěstovné; avšak vás jsme vy-pěstovali my jako v úlech za správce i krále ve prospěch nás

- c samých i ostatní obce a jste lépe i dokonaleji než oni vychováni a spíše schopní zabývatí se obojí činností. Musí tedy po řadě každý sestoupiti do příbytku ostatních a zvykati si viděti v temnu; neboť až si zvyknete, budete tisíckrát lépe než oni viděti a poznávati všechny jednotlivé obrazy, co jsou a co představují, protože jste uzřeli pravdivé skutečno krásna, spravedlnosti i dobra. A takto správa obce bude nám i vám skutečností a ne zdáním, jako tomu jest nyní u většiny obcí spravovaných od lidí, kteří vespolek bojují o stíny a sváří se o vládu, jako by
- d to bylo nějaké veliké dobro. Avšak pravda má se snad jistě takto: ve které obci mužové k vládě určení mají nejméně chuti vládnouti, ta jest zcela jistě nejlépe a nejsvorněji spravována, ale ta, která dostane vládce opačné, naopak.

Ovšemže.

Nuže myslíš, že naši chovanci, slyšíce toto, nás neuposlechnou a nebudou chtít střídavě po řadě se účastniti prací v obci, všecken pak ostatní čas bydliti pospolu v neposkvrněné oblasti?

- e Nemožno, pravil; vždyť spravedlivý to dáme úkol jim, mužům spravedlivým. Jistě pak každý z nich bude přistupovati k vládě jako k nezbytnosti, právě naopak než nynější vladaři v jednotlivých obcích.

Ano, neboť jest tomu, příteli, takto: jestliže otevřeš mužům 521 určeným k vládě život lepší, než jest vláda, jest možno, aby se ti uskutečnila obec dobře spravovaná; neboť v té jediné budou vlastní lidé opravdu bohatí, ne zlatem, nýbrž tím, čím má být bohat spokojený člověk, životem dobrým a rozumným. Pakli však přistupují k veřejné činnosti žebráci a lidé lačnější po soukromém obohacení, domnívajíce se, že odtamtud musí uchvacovati to blaho, pak ta dokonalá ústava není možná; neboť stává-li se vláda předmětem bojů, hubí taková domácí a vnitřní válka jak původce samy, tak i ostatní obec.

Jistá pravda.

- b Nuže znáš nějaký jiný život pohrdající veřejnými úřady kromě života opravdové filosofie?

Při Diovi, nikoli.

Jistě pak jest třeba, aby se o vládu ucházeli lidé do ní nezamilovaní; nebude-li tomu tak, strhne se boj mezi žárlivými soky.

Jak by ne?

Nuže, které jiné lidi budeš nutiti, aby se ujímali stráže obce, než ty, kteří nejlépe rozumějí zásadám nejlepší politiky a na druhé straně znají jiné hodnoty a lepší život než život politiků?

Žádné jiné.

6. Chceš-li tedy, budeme teď zkoumati, jakým způsobem se takoví mužové v obci zrodí a jak je lze vyvésti na světlo, tak jako podle pověstí někteří vystoupili z Hádu vzhůru mezi bohy.

Jakpak bych nechtěl?

To by, jak se samo sebou rozumí, nebyl jen tak „noc nebo den“ jako při hře střepinami,¹³⁶ nýbrž obrát duše z jakéhosi nočního dne do dne opravdového, **na cestu ke jsoucnu, již nazveme pravou filosofií.**

Ovšemže.

Není-li tedy třeba zkoumati, která z nauk má takovou moc?

Jak by ne?

Která by to tedy byla, Glaukóne, **nauka, jež by táhla duši od proměnného dění ke jsoucnu?** Přitom si hned vzpomínám: neřekli jsme, že jest nezbytně třeba, **aby se tito mužové v mladém věku cvičili pro válku?**

Ano, řekli jsme.

Musí tedy nauka, které hledáme, míti v sobě vedle onoho znaku i tento.

Co to?

Aby nebyla neužitečná mužům bojovníkům.

Ovšem, to jest třeba, ač je-li to možné.

V gymnastice pak a v músice jsme je vzdělávali už výše.

Tak jest.

A gymnastika se bezpochyby zabývá tím, co vzniká a hyne, neboť dozírá na rozvoj a hynutí těla.

Patrně.

To by tedy nebyla nauka, které hledáme.

522

Ne.

Ale snad umění músické, jak jsme o něm dříve vyložili?

Ano, to bylo protějškem gymnastiky, pamatuješ-li se, a vzdělávalo strážce svými zvláštními vlastnostmi, **dávajíc jim svou harmonií jakousi souladnost, nikoli vědění**, svým rytmem pak eurytmii, a majíc i ve slovesných skladbách jakési jiné zvláštnosti, s těmito příbuzné, a to jak v bájích, tak v skladbách bližších pravdě; **ale nauky vedoucí k něčemu takovému, jako ty nyní hledáš, nebylo v něm žádné.**

b

Velmi správně, odpověděl jsem, mi to připomínáš; vskutku nemělo nic takového. Než, dobrý Glaukóne, která by to byla taková nauka? Neboť technická zaměstnání ukázala se nám tuším všechna všedními.

Jak by ne? Avšak která ještě **jiná zbývá nauka kromě músiky, gymnastiky a technických zaměstnání?**

Nuže, děl jsem, nemůžeme-li postihnouti již nic jiného kromě těchto oborů, chopme se některého z těch činitelů, které pronikají všemi.

Čeho to?

c

Jako jest například to společné, čeho užívají všechna umění i všechno myšlení a vědění – čemu se také každý musí především učiti.

Co jest to?

Taková maličkost, děl jsem, rozeznávati jedno, dvě a tři; nazývám pak to **obecně znalostí čísel a počtů. Či není tomu s těmito věcmi tak, že každé umění a každá věda jest nucena míti v nich účast?**

Ba věru.

Zdalipak ne i umění válečnické?

Zcela nutně.

d

Věru aspoň v tragédiích ukazuje pokaždé Palamedés Agamemnona jako velmi směšného vojevůdce. Či sis nevšiml, jak

Palamédés tvrdí,¹³⁷ že když vynalezl počty, že stanovil řady táboru před Iliem i spočetl lodi a všechno ostatní, tak jako by to předtím nebylo spočítáno a jako by pravděpodobně Agamemnon nevěděl, ani kolik má noh, když neuměl počítati? A přece, co si myslíš, jakýpak by to byl vojevůdce?

Tuže divný, kdyby to byla pravda.

7. Jistě tedy uložíme válečníku jako nezbytnou nauku, aby dovedl počítati a vyznal se v číslech? e

Zcela jistě, má-li jen dost málo rozuměti taktice nebo spíše má-li vůbec býti člověkem.

A myslíš si o této nauce totéž co já?

Co to?

Podobá se, že náleží mezi obory, které přirozeně vedou k rozumovému poznání a kterých hledáme, že však nikdo jí správně neužívá, totiž její svrchované schopnosti přiváděti ke jsoucnu. 523

Jak to myslíš?

Pokusím se ti objasnit své mínění. Podívej se spolu se mnou, jak rozeznávám sám u sebe obory podle toho, zdali vedou řečeným směrem, či ne, a pak k tomu přisvědč, nebo to odmítni, abychom i zde jasněji uviděli, zdali jest tato věc taková, jak mi ji ukazuje mé tušení.

Ukaž.

Ukazují tedy – vidíš-li –, že některé věci v oboru smyslových vjemů nevyzývají rozumu, aby se na ně podíval, protože jsou vnímáním samým dostatečně rozhodovány, kdežto jiné jej k tomu vším způsobem vybízejí, protože vnímání samo nepodává žádného zdravého výsledku. b

Patrně míníš, co se ukazuje z dálky a co jest nakresleno jen v hrubých obrysech.

Neuhodl jsi dobře, co myslím.

Co tedy myslíš?

Vjemy nevolajícími rozumu na pomoc myslím ty, které současně nepřecházejí ve vjemy opačné; které však přecházejí, c

o těch soudím, že vyzývají rozum, protože vjem ukazuje stejně dobře tak i naopak, ať už přichází zblízka, nebo zdáli. Takto však spíše poznáš, co myslím. Tohle by například byly tři prsty, malík, druhý a prostřední.

Ano.

Tedy měj za to, že je vidíme zblízka a že tak o nich mluvím. Nuže uvažuj o nich takhle.

Jak?

- d Každý z nich se jeví jistě jako prst a po této stránce není rozdílu, aťsi jej vidíme uprostřed či na kraji, aťsi jest bílý nebo černý, ať tlustý nebo tenký a tak dále. Neboť ve všech těchto případech není nucena duše průměrných lidí se otázati rozumu, co vůbec jest prst; neboť zrak jí tu nikde neoznámí, že by byl prst zároveň něco opačného než prst.

Ovšemže ne.

- e Takový vjem by tedy pravděpodobně nebyl podnětem vyzývajícím a budícím rozumové myšlení.

Pravděpodobně.

- 524 Ale jak tomu jest s jejich velikostí a malostí? Zdalipak tu zrak určitě vidí a nic mu na tom nezáleží, je-li to prst prostřední nebo krajní? A zdalipak právě tak určitě vnímá hmat tloušťku a tenkost nebo měkkost a tvrdost? A zdalipak ostatní smysly neukazují takové vlastnosti nedostatečně? Nebo není-li výkonost každého z nich taková, že předně smysl určený pro tvrdost jest nutně určen i pro měkkost a že podává duši zprávy vnímaje tvrdé i měkké, jako by to bylo jedno?

Tak jest.

Není-li tedy nutno, tázal jsem se, že v takových případech jest duše zase v nesnázích, co asi jest to tvrdé, co jí tento vjem oznamuje, když totéž nazývá i měkkým, a při vjemu lehkého a těžkého, co jest to lehké a těžké, když oznamuje těžké jako lehké a lehké jako těžké?

- b To jsou pro duši jistě podivné zprávy a potřebují prozkoumání.

Přirozeně tedy, děl jsem, v takovýchto případech pokouší se duše zkoumati, vyzývají nejprve na pomoc uvažování¹³⁸ a rozumové myšlení, zdali jest každá z oznamovaných věcí jedna, či zda to jsou věci dvě.

Jak by ne?

Jestliže se tedy jeví jako dvě, každá z nich se jeví jako něco jiného než druhá a jakožto jedna.

Ano.

Jestliže pak jest každá z obou jedna a obě dohromady dvě, rozum pojme ty dvě věci jakožto různé; neboť věci neodruzněné by nepojímal jako dvě, nýbrž jako jednu.

Správně.

Také zrak viděl veliké a malé, ale ne odděleně, nýbrž jako něco splynulého. Pravda?

Ano.

Pro ujasnění pak tohoto jevu bylo dále i rozumové myšlení přinuceno podívat se na veliké a malé, ale ne jako na věci splynulé, nýbrž jako na odloučené, opačné než zrak.

Pravda.

Nuže, nedostáváme zde první podnět k otázce, co vlastně jest to velké a malé?

Zcela jistě.

A tak tedy jsme nazvali jedno pomyslným, druhé pak viditelným?

Zcela správně.

8. Nuže, to také jsem právě chtěl říci slovy, že **jedny vjemy dávají pobídku rozumovému myšlení, druhé však ne, pokládaje za pobádavé ty vjemy, které vstupují do vědomí zároveň se svými opaky, kdežto ty, které tak nevstupují, za vjemy rozumu nebudící.**

Teď tomu arci již rozumím a soudím také tak.

Nuže tedy, ke kterým z obojích náleží podle tvého mínění číslo a pojem jednoho?

To nedovedu posouditi.

Jen uvažuj podle předcházejících myšlenek. Jestliže pojem jednoho může být sám o sobě určitě viděn nebo některým jiným smyslem chápán, nebyl by činitelem vedoucím k pojmu jsoucnosti, právě jako jsme řekli o prstu; pakli však zároveň s ním jest pokaždé viděti nějakou jeho protivu, takže se jeví právě tak jedním jako jeho opakem, tu by již bylo potřebí rozhodčího a v takovém případě by nutně duše stála před záhadou a byla by nucena hledati, uvádějíc v sobě do chodu činnost myšlenkovou, a tázati se, co vlastně jest jedno jakožto pojem: 525 takovým způsobem náležela by nauka o jednom mezi činitele vedoucí a obracející k zírání na jsoucnost.

⁄ A vskutku má pohled na ně v nemalé míře tento účinek; neboť totéž vidíme současně jako jedno i jako nesčíslné množství.

Jestliže tomu tak jest při čísle „jeden“, není-li tomu právě tak i se všemi čísly?

Jak by ne?

Avšak veškeré počtářství a veškerá nauka o číslech se zabývá oborem čísla.

Zajisté.

b Tento pak jeví se činitelem vedoucím ku pravdě.

Vynikajícím způsobem.

Náleží tedy, jak se podobá, mezi nauky, kterých hledáme; neboť válečníku jest nutno naučiti se tomu pro taktiku, filosofovi pak, protože musí vybřednouti z proměnného dění a dosáhnouti jsoucnosti, sice by se nikdy nestal myslitelem.

Tak jest.

Avšak náš strážce jest válečníkem i filosofem.

Ovšem.

Bylo by tedy vhodné, Glaukóne, zavéstí tu nauku zákonem jako povinnou a přiměti ty, kteří mají zastávati největší úkoly c v obci, aby se oddávali počtářství a pěstovali je ne po způsobu neoborníků, nýbrž tak, až by rozumem samým dospěli k zírání na přirozenost čísel; necvíčili by se v něm jako kupci nebo kramáři pro kupování a prodávání, nýbrž pro válku a pro

usnadnění obratu duše samé od proměnného dění ku pravdě a jsoucnu.

Velmi krásně to pravíš.

A věru teď také poznávám po tomto výkladu o početní nauce, jak pěkná jest to nauka a nám k našemu účelu mnohonásobně užitečná, jestliže se jí někdo zabývá pro poznání, a ne pro kupčení. d

Jakým to způsobem?

Tak, jak jsme právě vykládali, že silně táhne duši kamsi vzhůru a nutí ji rozprávěti o číslech samých, nikterak se nespojujíc, kdyby někdo v rozprávě podával duši čísla s těly viditelnými nebo hmatatelnými. Víš asi, jak odborní matematici se smějí,¹³⁹ kdyby se někdo pokoušel pojem jednotky v myšlenkách dělití, a odmítají to; naopak jestliže ty jej rozložíš v kousky, oni to znásobí, dávajíce pozor, aby se o jednotce nikdy neobjevilo, že není jednotka, nýbrž množství částí. e

Jistou pravdu mluvíš.

Co tedy myslíš, Glaukóne, kdyby se jich někdo otázel: „Podivní mužové, o jakých to číslech rozmlouváte, ve kterých jest taková jednotka, jak vy ji uznáváte, jedna každá každé jiné rovná a ani dost málo se nelišící a neobsahující v sobě žádné části?“ Co myslíš, že by odpověděli? 526

Podle mého mínění to, že mluví o těch číslech, která jsou přístupná jedině myšlení a s kterými nelze jinak nic dělati.

Vidíš tedy, příteli, že ta nauka jest nám podle všeho vskutku nutná, protože, jak patrnó, nutí duši, aby užívala samého rozumového myšlení k dosažení samé pravdy? b

Zajisté, to činí velmi důrazně.

A což, všiml sis už toho, že rození počtáři mívají takřka ke všem naukám bystré schopnosti a že také lidé tupého nadání, jestliže se jim dostane vzdělání a cviku v tomto oboru, i kdyby nezískali žádného jiného prospěchu, přece všichni pokračují v tom, že se stávají bystřejšími, než původně byli?

Tak jest.

- c A věru, jak se domnívám, těžko bys našel více oborů, které způsobují při učení a cviku větší námahu než tento.

Jistě.

Tedy ze všech těchto důvodů nelze pominouti této nauky, nýbrž musí v ní býti vzdělávání nejnadanější lidé.

Souhlasím, odpověděl.

9. To bychom tedy měli jednu věc; podívejme se nyní na druhou, s touto související, zda snad ta se nám hodí.

Na kterou to? Myslíš snad měřictví?

Právě to, odpověděl jsem.

- d Pokud se vztahuje k válečnictví, patrně, že se nám hodí; neboť jde-li o táboření a obsazování míst a srážení i rozvinování vojska a vůbec o všechny jiné způsoby, kterými sestavují vojenské sbory jak v bitvách samých, tak na pochodech, byl by tu veliký rozdíl, je-li vojevůdce znalý měřictví, či ne.

Avšak k takovému účelům by jistě stačila jen malá část měřictví a počtů; ale jest třeba zkoumati jeho větší a dále jdoucí díl, má-li snad nějaký význam pro onen náš cíl, pro to, aby usnadnil spatřiti ideu dobra. Ten význam má pak podle našich slov všechno, cokoli nutí duši obracet se k onomu místu, na kterém jest nejblaženější ze jsoucna, jež má duše vším způsobem spatřiti.

- e Správně mluvíš.
Nuže tedy, jestliže geometrie donucuje zahleděti se na jsoucnost, hodí se nám, pakli na dění, nehodí se.

Tak jest.

- 527 Tu pak nám nepopřou, kdo se jen dost málo vyznají v měřictví, že povaha této vědy jest právě opačná než jsou řeči mluvené při ní od těch, kteří se jí zabývají.

Jak to?

Mluví patrně velmi směšně a uboze; neboť mají za to, že jsou prakticky činní a pro praxi činí všechny své výklady, a v tom smyslu mluví, že sestavují čtyřúhelníky a vedou rovnoběžky i nanášejí délky, a takovým způsobem užívají i všech

jiných výrazů, kdežto pravý účel, proč jest veškerá ta nauka b
pěstována, jest poznání.

Ovšemže.

A ještě něco, o čem jest třeba se dohodnouti.

O čem to?

Že to poznání má předmětem věčné jsoucno, ale ne to, co časem vzniká a zaniká.

O tom není sporu, odpověděl; měřické poznání zajisté se týká věčného jsoucna.

Jest to tedy, příteli, činitel vedoucí duši k pravdě a způsobující filosofické myšlení, abychom pozdvihli vzhůru, co nyní máme nepříslušně obráceno dolů.

Ano, co možná největší činitel.

Tedy jest co možná nejvíce ukládati, aby se občané v tvé c
Kallipoli¹⁴⁰ žádným způsobem nevzdalovali měřictví. Vždyť i vedlejší účinky toho oboru jsou nemalé.

Které?

Jednak ty, které jsi sám uvedl, význam pro válečnictví, jednak také, jak víme, i vzhledem k lepšímu vnímání všech nauk bude nesmírný rozdíl, zdali se kdo zabýval měřictvím, nebo ne.

Jistě nesmírný.

To tedy učiníme druhým povinným předmětem pro mladé lidi?

Ano.

10. A což na třetí místo abychom položili hvězdářství? Či d
se ti nezdá?

Arciže, neboť míti bystřejší smysl pro doby měsíců i roků hodí se nejen rolníku a plavci, nýbrž neméně i vojevůdci.

To je dobré, děl jsem, jak se podle všeho bojíš obecného mínění, aby se nezdálo, že zavádíš nauky neužitečné.¹⁴¹ Zatím však tu jde o věc ne nepatrnou, ale těžko uvěřitelnou, že totiž těmito naukami se čistí a znovu zažívá zvláštní ústrojí duše, hasnoucí a znečišťované působením ostatních zaměstnání, e
ústrojí, jehož záchrana jest cennější nad záchranu tisíce očí

skutečných: neboť jedině jím možno viděti pravdu. Nuže, kdo jsou tohoto mínění, těm se bude tvá řeč nesmírně líbiti, kdo však nemají o této věci ponětí, budou to pravděpodobně pokládati za planá slova, neboť tu nevidí ještě jiného prospěchu, který by stál za řeč. Uvaž tu tedy hned, s kterým z těchto dvou druhů lidí mluvíš; možná také, že snad ani s jedním, ani s druhým, nýbrž vedeš tu rozpravu hlavně sám kvůli sobě, ale ovšem dopřáváš i jinému vzítí z ní, možno-li, nějaký prospěch.

528

Ano, to si volím, vykládati i tázati se a odpovídati většinou sám kvůli sobě.

To tedy učiň krok dozadu; neboť právě teď jsme nesprávně vzali, co následuje po měřictví.

Jak to?

Že jsme po ploše vzali hned těleso v pohybu, dříve než jsme je vzali samo o sobě, kdežto správné jest po druhém rozměru bráti po řadě třetí rozměr. To pak jest patně krychle a co má hloubku.¹⁴²

Tak jest; ale to, Sókrate, není, jak se zdá, ještě uvedeno ve vědeckou soustavu.

Ta věc má dvojí příčinu; jednak že žádná obec nemá toho oboru ve vážnosti, a proto jest v něm při jeho obtížnosti slabě pracováno, jednak že lidé v něm pracující potřebují vůdce, bez něhož by nedospěli k výsledku; toho však lze stěží naléztí a pak, i kdyby se našel, pěstovatelé tohoto oboru, jak tomu nyní jest, by ho ve své domýšlivosti neposlouchali. Kdyby však celá obec měla ten obor ve vážnosti a účastnila se toho vůdčího úkolu, jednak by tito poslouchali, jednak soustavným i usilovným pěstováním by se jasně ukázala pravá podstata této vědy; neboť i nyní, přestože jest v nevážnosti a bývá komolena jak od většiny lidí, tak také od takových svých pěstovatelů, kteří nemají pochopení, v čem záleží její užitečnost, přece, vítězíc svou silou nad těmito všemi okolnostmi, pro svůj půvab se vzmáhá a nebylo by nic divného, kdyby její otázky byly osvětleny.

d

Ba jistě jest v tom neobyčejný půvab. Než pověz mi ještě jasněji, co jsi právě říkal. Geometrií ti byl patrně obor zabývající se plochou.

Ano, odpověděl jsem.

Po něm jsi pak mluvil nejprve o hvězdářství, ale později jsi od toho ustoupil.

Čím více spěchám, abych všechno rychle probral, tím více se zdržuji; následuje totiž po řadě vykládati o přírůstku třetího rozměru, ale protože jest jeho zkoumání ve stavu tak ubohém, přeskočil jsem jej a mluvil jsem hned po geometrii o astronomii, která se týká pohybu těles.

Správně.

Na čtvrté tedy místo mezi naukami položeme astronomii, předpokládajíc, že ta věda, která jest nyní opomíjena, již tu jest, bude-li se obec o ni zajímati.

Pravděpodobně, odpověděl. A co se týče tohoto tvého pokárání, Sókrate, jako bych chválil astronomii ze špatného stanoviště, nyní ji chválím po tvém způsobu; **neboť každému, jak se mi zdá, jest zřejmo, že právě ona nutí duši dívat se vzhůru a vede od věcí pozemských tam výše.**

Možná, že každému jest to zřejmé, vyjma mne; mně se tak nezdá.

A jak tedy?

Astronomie, jak se jí nyní zabývají ti, kteří ji pozdvihují k filosofii, podle mého mínění zcela obrací zrak dolů.

Jak to myslíš?

Zdá se mi, odpověděl jsem, že máš sám nevšední ponětí o podstatě nauky o tom, co jest nahoře; podobá se totiž, že i kdyby někdo si prohlížel výzdobu stropu a s hlavou nazad nachýlenou nabýval nějakých poznatků, že bys jeho pozorování pokládal za pozorování rozumem, a nikoli očima. Snad tedy jest tvé mínění správné a mé pošetilé. **Já totiž zase nemohu uznati, že by některá jiná nauka obracela duševní zrak vzhůru nežli ona, jejímž předmětem jest jsoucno a neviditelné; a jestli-**

že někdo se pokouší nabytí poznání o něčem přístupném smys-
lům – ať již se dívá s otevřenými ústy nahoru, nebo se zavřený-
mi dolů –, pravím, že takový člověk by nikdy nenabyl pozná-
ní – neboť žádná z takových věcí nepřipouští vědění – a že jeho
c duše se nedívá nahoru, nýbrž dolů, i kdyby při tom zkoumání
ležel na zádech, pluje buď po zemi nebo na moři.

11. Zasloužený trest mě stihl, pravil Glaukón; věru právem
jsi mě pokáral. Ale jak sis to myslel, že by se mělo astronomii
učiti jinak, než se jí nyní učí, má-li z toho učení vzejítí pro-
spěch ve věci, o kterou nám jde?

Takto, odpověděl jsem. Poněvadž jsou tyto pestré ozdoby
d nebes vytvořeny na něčem viditelném, myslíme si o nich, že
jsou sice z věcí viditelných nejkrásnější a nejdokonalejší, že
však jsou o mnoho nedokonalejší než jsoucna pravdivá, než
dráhy, které ve vzájemném poměru vykonává skutečná rychlost
a skutečná pomalost v opravdovém čísle a veskrze opravdo-
vých podobách a kterými unášejí i to, co v nich jest obsaženo;
ta jsoucna lze vskutku postihnouti jen rozumem a myšlenkou,
zrakem však nikoli. Či myslíš, že ano?

Nikoli.

Nuže tedy, této pestrosti na obloze jest užívati jen za příkla-
dy pro poznávání obrácené k oněm vyšším věcem, podobně
e jako kdyby někdo připadl na obrazce a modely vynikajícím
způsobem nakreslené a vypracované od Daidala nebo některé-
ho jiného umělce. Při pohledu na takové věci člověk znalý geo-
metrie by si bezpochyby pomyslel, že jsou provedeny velmi
krásně, že však by bylo směšné vážně je zkoumati s tím úmy-
slem, aby v nich člověk postihl pravdu rovnosti nebo dvojná-
sobnosti nebo některého jiného poměru.
530

Jak by to nebylo směšné?

Nuže nemyslíš, že tentýž dojem bude míti skutečný astro-
nom při pohledu na dráhy hvězd? Jistě si učiní mínění, že
i nebe samo, i co na něm jest, bylo od tvůrce světa¹⁴³ tak zaří-
zeno, jak nejkrásněji jen možno taková díla zaříditi; avšak co

se týče poměru noci ke dni a těchto k měsíci a měsíce k roku a ostatních hvězd ke Slunci a Měsíci i k sobě navzájem, jistě asi bude pokládati za pošetilého toho, kdo by se domníval, že tyto pochody – pochody věcí hmotných a viditelných – se dějí stále tímž způsobem, bez jakékoli úchytky, a pošetilostí mu bude vším způsobem hledati, jak by se postihla jejich pravda.

Věřu, zdá se mi tak, když tě nyní poslouchám.

Tedy i astronomií budeme se zabývatí právě tak jako geometrií, že si z nich budeme bráti podněty k dalšímu myšlení, avšak tělesa nebeská necháme býti, chceme-li účastí v opravdové astronomii učiniti rozumný prvek své duše z neužitečného užitečným.

To ukládáš jistě mnohem složitější práci, než jak se nyní astronomie provozuje.

Myslím, že i ostatní úkoly dáme tímž způsobem, má-li naše zákonodárná činnost přinésti nějaký prospěch.

12. Než můžeš snad uvésti ještě některou jinou vhodnou nauku?

Nemohu, odpověděl, aspoň ne tak hned.

Pohyb, děl jsem já, má podle mého mínění více druhů než jeden. Všechny vyjmenovati dovede snad odborník; pokud však jsou patrné i nám, jsou dva.

Které to?

Vedle tohoto astronomického pohybu jeho protějšek.

Který?

Podobá se, děl jsem, že jako jsou stvořeny oči pro pozorování hvězd, tak že jsou uši stvořeny pro vnímání harmonického pohybu v hudbě, a tyto vědy že jsou vespolek nějak příbuzné; tak tvrdí Pythagorovci a my, Glaukóne, s tím souhlasíme. Či jak?

Tak jest.

Nuže tedy, poněvadž jest to těžká úloha, budeme se jich vyptávati, jak vykládají o těch otázkách a zdali ještě něco jiného mimo toto; sami však budeme při všem tom stíci svého stanoviště.

Jakého?

151 Aby se nám naši příští chovanci nezačínali učit z toho oboru něčemu jen nedokonale a tak, že by to stále nespělo tam, kam má všechno dospívat, jak jsme právě mluvili o astronomii. Či
152 nevíš, že i s naukou o harmonii dělají také tak? Zde zase totiž
153 měří mezi sebou slyšené souzvuky a tóny a takto se trdí, zrov-
154 na tak jako astronomové, prací nedocházející konce.

Boží vědí, a jak směšným způsobem; mluví o jakémsi
155 „zhušťování“¹⁴⁴ a přiklánějí uši, jako by chtěli v sousedství
156 uloviti nějaký hlas, a přitom jedni tvrdí, že slyší ještě uprostřed
157 jakýsi zvuk a to že jest nejmenší interval, jímž třeba měřiti,
158 druzí však to popírají a tvrdí, že obě struny znějí již stejně: jed-
159 ni i druzí stavějí uši před rozum.

160 Ty myslíš, děl jsem, ty výtečníky, kteří trápí struny a natahu-
161 jí je na kolíčky jakoby na skřípec; aby se však ten obraz dále
162 nerozváděl – jak dopadají rány tepátkem, jak se na struny žalu-
163 je, jak zase struny zapírají a se vychloubají –, upouštím od
164 toho obrazu a prohlašuji, že nemyslím tyto lidi, nýbrž ony, kte-
165 rých, jak jsme právě řekli, se budeme ptáti na harmonii. **Dělají**
166 **zajisté totéž jako ti hvězdáři; hledají totiž čísel obsažených**
167 **v těchto slyšených souzvucích, ale nevystupují výše k základ-**
168 **ním otázkám, aby se podívali, která čísla jsou harmonická**
169 **a která ne a proč.**

To jest arci nadlidská práce, co pravíš.

Ale jistě užitečná k vyhledávání krásného a dobrého, kdežto
170 kdyby byla prováděna jiným způsobem, byla by neúčinná.

Podobá se.

171 13. Podle mého mínění tedy, dospěje-li bádání ve všech
172 těchto probraných oborech k jejich vzájemnému společenství
173 a příbuzenství a utvoří se celkový soud o tom, co mají společ-
174 ného, přispívá jejich pěstování velkou měrou k tomu, co chce-
175 me, a námaha na ně vynaložená není neprospěšná; nestane-li se
176 tak, jest neprospěšná.

I já tak tuším. Ale jest velmi těžký úkol, o čem tu mluvíš, Sókratě.

Ta předehra myslíš anebo co? Či nevíme, že **tohle všechno jsou jen přede hry k vlastní písni, jíž jest třeba se naučiti? Vždyť přece snad nemyslíš, že by znalci těchto věcí byli již dobrými dialektiky.**

To ne, při Diovi, leda velmi málo z těch, s kterými jsem se setkal.

Avšak jest snad možno, že ti, kteří nejsou schopni podati a přijmouti logickou myšlenku, budou někdy věděti něco z toho, co jest podle nás potřeba věděti?

Ani to ne.

Nuže, Glaukóne, není tohle již ta píseň sama, kterou provádí dialektická činnost? Ta jest přístupna jen rozumu, ale jejím napodobením jest síla zraku, která, jak jsme pravili, začíná hleděti již na samy živočichy a na samy hvězdy a konečně i na samo slunce. **Tak také kdykoli se někdo přičiňuje dialektickou činností beze všech smyslových vjemů usuzováním dospěti k samé podstatě každé věci a neustane dříve, než samým rozumovým myšlením postihne samu podstatu dobra, ocitá se na samém vrcholu pomyslna, právě tak jako onen tehdy na vrcholu světa viditelného.**

Zcela jistě.

Nuže, nenazýváš tuto cestu dialektikou?

Jak by ne?

To vyproštění z pout, děl jsem, a obrácení od stínů k předmětům a ke světlu i výstup z podzemí na slunce a ta věc, že tam sice ještě nelze hned se dívat na živočichy a rostliny a světlo sluneční, zato však na stíny jsoucny a jejich božské odrazy na vodách, a nikoli jen na stíny napodobenin, vrhané světlem, které jest samo také takovou napodobeninou proti samému slunci – **právě tento účinek má veškeré to zabývání se obory, které jsme probrali: přivádí nejlepší část v duši k dívání na nejlepší mezi jsoucny, právě tak jako onde nejbystřejší**

- d ústrojí těla k dívání na nejjasnější předmět ve světě hmotném a viditelném.

Co se mne týče, přijímám to. Arci zdá se mi, že jest veskrze těžké to přijmouti, na druhé však straně zase, že jest těžké to nepřijmouti. Přece však – vždyť to nejsou řeči určené jenom pro přítomnou chvíli, nýbrž třeba se k nim i později často vraceti – dejme tomu, že tomu tak jest, jak jest nyní tvrzeno, a přistupme již k písni samé i proberme ji tak, jak jsme probrali

- e předehtu. **Pověz tedy, jaký jest smysl dialektického umění, z jakých druhů se skládá a které jsou dále jeho cesty; neboť to by byly již, jak se podobá, cesty vedoucí právě tam, kde by byl pro příchozího jako odpočinek od cesty a konec putování.**
- 533 To již, milý Glaukóne, nebudeš s to, abys dále sledoval – ačkoli co na mně jest, by nebyl nedostatek dobré vůle – ani by to nebyl již jen obraz toho, o čem mluvíme, co bys uviděl, nýbrž pravda sama, ovšem jak se aspoň mně jeví –, zdali však ve shodě se skutečností, či ne, o tom již nesluší rozhodovati; ale že to má vskutku nějakou takovou podobu, to lze tvrditi. Pravda?

Ovšem.

Zajisté pak i to, že jediná síla dialektiky by to mohla objeviti člověku znalému oborů právě probraných, jiná cesta však že není možná?

I to sluší se tvrditi.

- b Také tohle nám nikdo nepopře, když řekneme, že jest **jakási jiná metoda, která se snaží při všem postihovati vědeckou cestou samu podstatu každé jednotlivé věci. Avšak všechny ostatní obory mají předmětem buď mínění lidí a žádosti, nebo různé způsoby vznikání a skládání, nebo jsou všechny obráceny k ošetřování rostoucího a složeného; co pak se týče zbývajících, o kterých jsme pravili, že se poněkud dotýkají jsoucna,**
- c **geometrie a věd s ní souvisejících, vidíme, jak se jim jenom ve snu cosi zdá o jsoucnu, ve skutečnosti však nejsou schopny ho spatřiti, dokud nechávají nedotčeny státi předpoklady, kterých užívají, nemožouce jich vědecky odůvodniti. Neboť komu jest**

počátkem to, čeho nezná, a konec i části střední má spleteny z toho, čeho nezná, jak by bylo možno, aby soulad takovýchto složek stal se kdy věděním?

Nijak, odpověďel.

14. Nuže, děl jsem, jedinež dialektická metoda, odkluzující předpoklady, bere se touto cestou k samému počátku, aby byl upevněn; ona jemně táhne za sebou duševní zrak, zabořený v pravém slova smyslu do jakéhosi barbarského bahna, a vyvádí jej vzhůru, užívajíc pomoci a spoluvůdcovství těch oborů, o kterých jsme vyložili. Ty jsme opětovně ze zvyku nazvali vědami, ale potřebují jiného jména, silnějšího než mínění, slabšího však než věda – kdesi dříve jsme to určili jakožto myšlení –, ostatně komu nastává uvažovati o tak velikých otázkách jako nám, ten se nebude přítí o nějaké jméno.

Jistě ne.

Nýbrž postačí říci takové, které by svou zřetelností nějak jasně ukázalo ten duševní stav?

Ano.

Postačí tedy, řekl jsem, jako dříve¹⁴⁵ nazývati první stupeň věděním, druhý přemýšlením, třetí pak věřením a čtvrtý dohadováním; a oba druhé dohromady míněním, oba pak první rozumovým poznáním; oborem mínění jest dění, oborem poznání jsoucno; a jako se má jsoucno k dění, tak poznání k mínění, a jako se má poznání k mínění, tak se má vědění k věření a přemýšlení k dohadování. Avšak o obdobných poměrech u předmětů, ke kterým se tyto duševní činnosti vztahují, a o rozdělení obojího světa, světa mínění a světa rozumu, na dvě, o tom, Glaukóne, nemluvme, aby nás to nezavalilo ještě složitějšími výklady nežli předešlé otázky.

Pokud mohu sledovati, jsem v tom ostatním téhož mínění.

Tedy také nazýváš dialektikem toho, kdo při každé věci postihuje důvodný smysl její jsoucnosti? A o tom, kdo to nedovede, řekneš, že nemá o té věci rozumového vědění, právě proto, že není schopen ujasnit sobě i jinému ten smysl?

Ano, jak jinak?

- c Nuže tedy, i s dobrem jest tomu právě tak; kdokoli by nedo-
vedl ideu dobra ode všeho ostatního úsudkem odloučiti a vy-
meziti a neuměl jako v bitvě raziti si cestu všemi námitkami,
snaže se vésti důkazy nikoli na základě zdání, nýbrž podle sku-
tečnosti, a takto se pohybovati v celém tomto prostředí pevným
soudem, o takovém člověku jistě řekneš, že nezná ani dobra sa-
mého o sobě, ani žádného jiného dobra, nýbrž dosahuje-li vů-
bec nějakého jeho obrazu, že ho dosahuje míněním, a ne vědě-
ním, že tráví tento nynější život ve snách a v dřímotě, a dřívě,
d než se zde probudí, že přijde do Hádu a usne nadobro.

„Ano, při Diovi, zcela jistě všechno toto řeknu.

Ale kdybys někdy ve skutečnosti vychovával své žáky, které
teď vychováváš a vzděláváš jen v myšlenkách, jistě bys nedo-
volil, jak myslím, aby, jsouce jako nezměrné¹⁴⁶ veličiny bez ro-
zumové přesnosti, vládli v obci a rozhodovali o největších vě-
cech.

Ovšemže ne.

Uložíš jim tedy zákonem, aby si hleděli především tohoto
vzdělání, ze kterého nabudou schopnosti co nejnědečtějším
způsobem dávatí otázky i odpovědi?

- e Uložím, arci spolu s tebou.

Nuže, zdalipak se ti nezdá, že dialektika nám jako římsa do-
vršuje stavbu naukové soustavy a že by nebylo dobře možno
ještě jinou nauku postaviti výše nad tuto, nýbrž že to jest již vr-

535 chol všech nauk?

Zajisté.

15. Tu tedy ti zbývá rozdělití, komu podáme tyto nauky
a kterým způsobem.

Patrně.

Pamatuješ-li se pak na dřívější výběr správců, jaké lidi jsme
mezi ně vybrali?

Jak by ne?

Nuže, co se týče ostatních znaků, zůstává v platnosti, že mají být vybírány vlastnosti tam uvedené; **jest totiž voliti především lidi nejpevnější a nejstatečnější a podle možnosti nejvzhlednější;** ale vedle toho jest hledati netoliko lidí ušlechtilých a mužných povah, nýbrž musí míti ve své vrozené povaze také ty vlastnosti, které jsou příhodné této výchově. b

Jaké to vlastnosti stanovíš?

Pronikavá bystrost, přítěli, jest jim nezbytnou podmínkou k chápání nauk a aby se neučili těžce. Neboť při úsilném učení ochabují duše mnohem spíše než v gymnasiích; duševní práce se jich totiž více dotýká, protože ji vykonávají samy, a ne společně s tělem.

Pravda.

Také jest hledati, aby to byl člověk s dobrou pamětí, neúporný a naskrz pracovitý. Či myslíš, že by jinak někdo chtěl jednak se namáhati tělesně a k tomu ještě vynakládati tolik učení a cvičení? c

Myslím, že jinak nikdo, jenom člověk veskrze dokonalých schopností.

To právě jest nyní chyba, děl jsem, a proto jest filosofie zavalena nevážností, jak jsme také dříve řekli, že se jí zabývají nehodným způsobem; měli by se jí zajisté zabývati nikoli nepovolání, nýbrž povolání.¹⁴⁷

Jak to?

Předně, kdo se jí chce zabývati, nesmí v pracovitosti kulhati a býti jednou polovicí pracovitý, druhou polovicí líný. Tak tomu jest, **kdykoli je někdo milovníkem gymnastiky i lovů a rád podniká všechna namáhání tělesná, ale není milovníkem učení ani poslouchání ani hledání, nýbrž ve všech těchto věcech se námahy štítí. Kulhavý jest i ten, kdo má svou pracovitost obrácenou opačným směrem.** d

Jistou pravdu mluvíš.

Právě tak budeme jistě i co se týče pravdy **pokládati za zmrzačilou tu duši, která sice úmyslné nepravdy nenávidí a těžce ji** e

nese, jak sama u sebe, tak také velice se rozčiluje, když druzí mluví nepravdu, avšak neúmyslnou klidně přijímá, a když bývá přistihována v nějaké neznalosti pravdy, nic se nerozčiluje, nýbrž spokojeně jako vepř se válí v nevědomosti.

536 Zcela jistě.

I stran uměřenosti, statečnosti, povýšenosti a všech druhů ctnosti jest třeba býti velmi pilně na stráži, kdo jest nepovolaný a kdo povoláný. Neboť kdykoli někdo, ať jednotlivec, ať obec, nedovede takovýchto vlastností důkladně zkoumati, užívají nevědomky lidí kulhavých a neschopných ke všelijakým takovým úkolům a činí si je tu přáteli, tu vládci.

Ba věru, jest tomu tak.

b Na nás tedy jest, abychom se všech takovýchto věcí bedlivě vystříhali, neboť budeme-li přiváděti k tomuto tak velikému učení a tak velikému cvičení jen lidí zdravých údů a zdravého rozumu a ty budeme vzdělávati, ani sama Spravedlnost nebude nám moci nic vytýkati a zachováme obec i ústavu; pakli však budeme k tomu voditi lidi jinačí, budou naše výsledky ve všem všudy opačné a na filosofii uvalíme ještě větší posměch.

To by bylo věru hanebné.

Ovšemže, odpověděl jsem; avšak cosi směšného stalo se právě teď i mně.

Co to?

c Zapomněl jsem, že to jest jen zábava, a promluvil jsem příliš důrazně. Za řeči jsem se totiž zároveň ohlédl po filosofii, a když jsem spatřil, jak nehodně jest vláčena kalem, tu jsem se rozčilil a v jakémsi hněvu na viníky pronesl jsem svá slova, jak se mi zdá, příliš vážně.

Docela ne, při Diovi, aspoň jak se zdá mně, posluchači, ne.

d Ale jak se zdá mně, řečníku, ano. Avšak na tu věc nezapomínejme, že jsme při dřívějším výběru vybírali starší muže, při tomto však to nebude možno; neboť nelze věřiti Solónovi,¹⁴⁸ že člověk k stáru jest schopen mnohemu se učiti – ještě méně to

dovede než běhati –, nýbrž všechny veliké a trudné práce náleží mladým lidem.

Nutně.

16. Musíme jim tedy ještě v chlapeckém věku předkládati počty a měřictví a všechny ty průpravné předměty, ve kterých mají býti vzdělání před dialektikou, ale tak, abychom nečinili zásadou vyučování učení nucené.

Jak to?

Protože řádné nauce se nemá člověk svobodný učití otrockým způsobem. Tělesné námahy podstupované z donucení nečiní tělo o nic horším, ale v duši nemá trvání žádná nauka jí vnucená.

Pravda.

Tedy, příteli, nezacházej s dětmi při učení násilně, nýbrž ať se učí hravě, abys také lépe mohl pozorovati, k čemu se kdo svou přirozeností hodí.

Tvá řeč má rozumný důvod.

Což se nepamatuješ, tázal jsem se, jak jsme řekli, že i do boje jest voditi děti na koních jako diváky, a jestliže by někde bylo bezpečno, přiváděti je blíže a dávat jim okoušeti krve jako mladým psům?

Pamatuji se.

Tu pak kdo by se ve všem tom jevil pokaždě nejobratnějším, v tělesných námahách, v učení i v hrázích, má býti vybrán do jakéhosi zvláštního oddělení.

V kterém věku?

Když bývají propouštěni z nezbytných cvičení tělesných v gymnasiích; neboť tato doba, ať jsou to již dvě nebo tři léta, není schopna vykonati něco jiného, protože únava a spánek jsou nepřátelé učení. A zároveň jest i toto jednou, a ne nejmenší zkouškou, totiž jakým se každý ukáže v gymnasiích.

Jakpak by ne?

Po této pak době, když jim jest již dvacet let, budou z nich vybráni jinoši zvláště vynikající; ti budou vyznamenáváni před

- c ostatními a nauky, které byly chlapcům při prvním vzdělávání podávány bez určitého pořádku, buďtež pro tyto uvedeny v srovnávací soustavu, tak aby vynikla příbuznost nauk jak mezi sebou navzájem, tak s přirozeností jsoucna.

Věru jediné takovéto poznání jest pevné, když v někom vznikne.

Jest to také nejdůležitější zkouška, kdo má nadání k dialektice a kdo ne; neboť kdo umí srovnávati, jest schopen k dialektice, kdo však neumí, není.

Souhlasím, odpověděl.

- d K těmto věcem tedy budeš musiti přihlížeti, a kteří mezi nimi v největší míře budou míti tuto vlastnost a budou vytrvalí v učení i vytrvalí v boji a v ostatních zákonitých povinnostech, ty zase, až překročí třicátý rok, budeš musiti vybrati z těch vybraných, dáti jim ještě větší vyznamenání a pozorovati, zkoušeje působením dialektiky, který z nich jest schopen s pomnutím zraku a ostatních smyslů jíti ve spojení s pravdou k samému jsoucnu. A tu ovšem jest potřebí bedlivé stráže, příteli.

Proč vlastně?

- e Nepozoruješ, tázal jsem se, jak veliké zlo nyní vzniká v pěstování dialektiky?

Jaké to?

Mladí lidé se nepochoybně napaňují nezákonností.

Ba věru.

Nuže, myslíš si, že se s nimi děje něco nepochopitelného, a neodpouštíš jim?

Jak vlastně?

- 538 Jest to tak, jako kdyby podvržené dítě bylo vychovááno ve velikém bohatství, v četné a vznešené rodině a mezi četnými pochlebníky, a když by dospělo v muže, poznalo by, že není těch, kteří se vydávali za jeho rodiče, ale pravých rodičů by nealezlo; dovedeš tušiti, jak by se choval tento člověk k těm pochlebníkům i k těm, kteří ho vydávali za svého, jednak v té době, kdy nevěděl o svém podvržení, a na druhé straně, kdy by již věděl? Či chceš poslechnouti, co já o tom tuším?

Chci.

17. Tuším tedy, že v době, kdy by ještě neznal pravdy, více by si vážil otce i matky a ostatních domnělých příbuzných než pochlebníků a nebyl by tak snadno nevšímavý, kdyby se jim něčeho nedostávalo, a nedopustil by se tak snadno ani skutkem ani slovem nějaké křivdy proti nim a v důležitých věcech snáze by byl neposlušen pochlebníků nežli jich. b

Pravděpodobně.

Když by však poznal skutečnost, tuším, že by naopak ochladl v úctě a pozornosti k těmto a s větším zápalem se oddal pochlebníkům: těch by teď poslouchal zcela jinak než dříve a jimi by se od té doby řídil ve svém životě, nezastřeně se s nimi stýkaje, kdežto onoho otce a ostatních domnělých příbuzných – kdyby nebyl povahy zvláště ušlechtilé – by nedbal zhola nic. c

Všechno, co pravíš, by se tak asi stalo. Ale jak se vztahuje toto podobenství k těm, kdo se věnují dialektice?

Takto. Máme zajisté od dětství jisté názory o spravedlivém a krásném, v nichž jsme byli vychováni, jsouce jim poddáni jako rodičům, poslouchající je v úctě.

Tak jest.

Nuže, jsou také jiné zájmy, těmto protivné a spojené s rozkošemi, zájmy, které pochlebenstvím mámí naši duši a strhují k sobě, ale nedovedou změnití přesvědčení těch, kteří mají jakýsi smysl pro mravnost; tito naopak mají v úctě ony otcovské zásady a těch poslouchají. d

Jest tomu tak.

A co tedy, když přijde k takovému člověku otázka a zeptá se: „Co jest krásné?“ a když on odpoví, co slyšel od zákonodárce, počne mu to dialektika vyvracetí a opět a opět vyvracejíc obrátí ho k mínění, že to, co řekl, není o nic více krásné než ošklivé, a stejně tak o spravedlivém a dobrém a o pojmech, které nejvíce choval v úctě – co myslíš, že on potom udělá s úctou k nim a poslušností? e

Nezbytno, že jich nebude již stejně cítí ani poslouchati.

Když tedy již nebude jako dříve pokládati tyto pojmy za hodny úcty a za své příbuzné a naopak pravdivých nebude
539 moci naléztí, lze čekati, že se snad obrátí k nějakému jinému životu nežli k životu hovějícímu samolibosti?

Nikoli.

Ukáže se tedy, myslím, že se stal z ctitele zákona odpůrcem zákona.

Nutně.

Nuže, není-li tedy stav těch, kteří se takto chápou dialektiky, zcela přirozený a, jak jsem právě řekl, hoden plného odpuštění? A také útrpnosti.

Nuže, abys nemusel míti tuto útrpnost s lidmi třicetiletými, musíš je uváděti do dialektiky vším způsobem opatrně.

Ba věru.

b **Není-li pak hned to jedno důležité opatření opatrnosti, aby jí neokoušeli hned v mládí? Myslím totiž, že ti neušlo, že mládež nečkově, jakmile prvně okusí dialektického umění, zneužívají ho jako hračky, užívajíce ho neustále ke sporům a napodobujíce počínání svých dialektických kritiků,¹⁴⁹ sami kritizují jiné a mají radost, když mohou jako štěňata svou řečí chňapatí a trhatí lidi, kteří jim jsou právě nablízku.**

Ano, nesmírnou radost.

c **Nuže tedy, když už svou dialektikou sami překonají mnoho lidí a od mnohých jsou překonáni, prudce a rychle upadají do stavu, že nevěří v nic z toho, več věřili dříve; odtud pochází, že oni sami i veškeren obor filosofie mají u ostatních lidí tak špatnou pověst.**

Jistá pravda.

d **Avšak starší člověk, děl jsem, není náchylný účastniti se takovéto ztřeštěnosti, nýbrž bude napodobovati spíše toho, kdo jest ochoten dialekticky zkoumati a bádati o pravdě, nežli kdo si jen pro zábavu hraje a se pře; tak bude jednak sám mravnější, jednak i ten obor učiní spíše váženým nežli neváženým.**

Správně.

Jistě pak i všechna naše dřívější ustanovení byla učiněna ve směs z opatrnosti, aby ti, kterým dáme účast v dialektice, byli řádných a ustálených povah, a ne jako nyní, kdy tomu oboru se oddává kdekdo, i lidé naprosto neschopní.

Ovšemže.

18. Stačí snad tedy, aby setrvali v ustavičném a usilovném učení dialektice dvojnásobný počet let než onde, přičemž by nic jiného mimo to nedělali a jenom se zabývali těmi cviky, které jsou protějškem cvičení tělesných.

Myslíš šest let nebo čtyři léta?

Řekni třeba pět. Neboť potom budeš je musiti poslat nazpět do oné jeskyně a přinutiti, aby vedli správu jak ve válce, tak na všech místech příslušících mladým mužům, tak aby se ani v praktické zkušenosti neopozdili za ostatními; a ještě i v těchto postaveních musí býti zkoušeni, zdali vytrvají a odolají svodům ze všech stran, či snad se odchýlí od svého směru.

A jak dlouhý čas k tomu stanovíš?

Patnáct let, odpověděl jsem. Když pak jim bude padesát let, tehdy ti, kteří všechno přestáli a ve všem všudy vynikli jak v činech, tak ve vědomostech, budtež vedeni konečně k vlastnímu svému úkolu a přinucováni, aby nakloníce duševní zrak dívali se na to samo, co všemu poskytuje světla, a spatříce dobro samo, aby podle jeho vzoru řídili jeden po druhém po všem zbývajícím životě jak obec, tak jednotlivce i sebe samy; většinu času ať věnují filosofii, ale kdykoli na každého dojde, ať vedle toho věnují svou práci politice a správě ve prospěch obce, ne že by v tom viděli něco krásného, nýbrž jako nezbytnou povinnost. A když v těchto zásadách vychovávají vždy jiné takové a zanechají je místo sebe strážci obce, odejdou na ostrovy blažených a tam budou bydleti; obec ať jim zřizuje veřejným nákladem pomníky a oběti, a to, bude-li s tím souhlasiti i výrok Pythiin, jako daimonům, pakli ne, jako mužům blízkým daimonům a bohům.

Překrásné správce jsi to vytvořil, Sókrate, jako nějaký sochař.

Také správkyně, Glaukóne; neboť věz, že co jsem řekl, neplatí o nic více o mužích nežli o ženách, pokud by tam které z nich byly k tomu schopny svým přirozeným nadáním.

Pravda, jestliže budou míti ve všem stejnou účast s muži, jak jsme vyložili.

- d Teď je otázka, zdali připouštíte, že náš návrh obce a ústavy není jen tak docela zbožné přání, nýbrž že to jsou věci sice těžké, ale přece nějakým způsobem možné, a to žádným jiným, než jak bylo řečeno, když totiž se opravdoví filosofové, ať již několik jich, nebo jeden, stanou pány v obci; ti pak nebudou státi o nynější odměny, pokládajíce je za nedůstojné a bezcenné, ale nejvíce si budou vážiti pravdy a odměn z ní pocházejících a za nejdůležitější a nejnnutnější věc budou pokládati spravedlnost: služba spravedlnosti a její šíření bude jim zásadou, až budou pořádati svou obec.

Jak ji budou pořádati?

- 541 **Všechny obyvatele starší než deset let, kteří jsou v obci, pošlou pryč na venkov,¹⁵⁰ jejich děti pak vezmou k sobě a budou je pěstovati odchýlně od dosavadních zásad, jaké mají i rodiče, podle svých způsobů a zákonů, takových, jak jsme o nich tehdy vyložili; a tak bude nejrychleji a nejsnáze zbudována obec i ústava, o které jsme mluvili, a bude šťastna jednak sama, jednak také nejvíce prospěje národu, ve kterém by se uskutečnila.**

- b Jistě; a jak by se mohla uskutečniti, jestliže by se kdy uskutečnila, to jsi, Sókrate, podle mého zdání dobře pověděl.

Nuže tedy, děj jsem, snad již jsou **dovršeny naše výklady o této obci i o muži jí podobném?** Vidíme zajisté zřejmě i jeho, jaký má podle našeho mínění býti.

Vidíme, odpověděli; a tvá otázka jest podle mého zdání úplně probrána.

Knihá osmá

I. Nuže dobře; uznali jsme tedy, Glaukóne, souhlasně zásadu, 543
aby obec, která má býti vrcholem dokonalého zřízení, měla
společné ženy, společné děti i veškerou výchovu, rovněž tak
společné činnosti ve válce i v míru, a králi aby byli ti z nich,
kteří se osvědčili nejlepšími ve filosofii i nejschopnějšími
k válce.

Tak jest.

Dále také jsme se shodli i v tom, že až nastoupí správcové, b
povedou vojáky a ubytují je v příbytcích, jak jsme o nich pro-
mluvili, ve kterých nebude pro nikoho nic vlastního, nýbrž které
budou všem společny; mimo tyto příbytky došli jsme, pamatu-
ješ-li se, k souhlasnému úsudku i stran příjmů, jaké budou míti.

Věru se pamatuji, že podle našeho mínění nikdo nemá míti c
nic z takového majetku, jaký mají nyní ostatní lidé, nýbrž že
jako zápasníci – zápasníci váleční – a strážci mají k tomu úče-
lu dostávat od ostatních mzdou za tu strážní službu na každý
rok výživu a takto pečovat o sebe i o ostatní obec.

Správně to říkáš. Ale, když jsme dokončili tuto věc, rozpo-
meňme se, odkud jsme sem zabočili, abychom opět touž cestou
šli dále.

Není to těžké, pravil. Mluvil jsi totiž tehdy skoro jako nyní,
jako bys byl hotov s výkladem o obci, pravě, že takovou obec,
o jaké jsi tehdy vyložil, pokládáš za dobrou a stejně tak i muže
jí podobného, a to ačkoli jsi mohl, jak se podobá, pověděti d
o obci i muži ještě krásnějším. Ale pak tedy – tak jsi říkal – 544
jsou ostatní obce pochybené, je-li tato pravá. Co se týče těch
ostatních ústav, řekl jsi, jak se pamatuji, že jsou jich čtyři dru-
hy, o nichž by bylo záhodno promluvit a podívat se na jejich
chyby a také na lidi jim podobné, abychom si je všechny nejpr-
ve prohlédli, našli muže nejlepšího a muže nejhoršího a pak

- b se podívali, zdali jest nejlepší nejblaženější a nejhorší nejnešťastnější, či tomu jest jinak; a když jsem se otázal, kterých to myslíš čtvero ústav, vtom vpadl do řeči Polemarchos a Adeimantos, a tak tedy ty ses znova ujal řeči a přišel jsi až sem.

Zcela správně jsi to uvedl na paměť.

Tedy jako zápasník zaujmi zase týž postoj, a když ti dám touž otázku, zkus povědět, co jsi tenkrátě hodlal říci.

Jen budu-li moci.

- c Nuže i já sám bych rád slyšel, které jsi to myslel čtveré ústavy. To uslyšíš zcela snadno, děl jsem. Ústavy, které myslím a které mají také zvláštní jména, jsou tyto: předně vychvalovaná od většiny lidí ta ústava krétská a lakónská, druhá a na druhém místě chválená jest takzvaná oligarchie, ústava plná četných vad, pak této opačná a přímo po ní vznikající demokracie¹⁵¹ a posléze ctihodná tyranie, převyšující všechny ostatní, čtvrtá to a nejhorší choroba obce. Či znáš ještě nějaký jiný druh ústavy, který by se vyznačoval nějakou zřetelnou podobou? Neboť dynastické vlády a kupné důstojnosti královské a nějaké jiné takové ústavy jsou zajisté jaksí uprostřed mezi těmito a naležly by se ne menší měrou u barbarů než u Hellénů.

- d Ovšem, mluví se o četných a podivných.
2. Nuže, zdalipak víš, že nutně musí býti právě tolik druhů lidských povah, kolik jest druhů ústav? Či se domníváš, že ústavy se rodí odněkud z dubu nebo ze skály¹⁵² a ne z těch povah v obcích, které jako při vážení svou váhou stáhnou ostatní na svou stranu?

Jistě ne z něčeho jiného než odtud.

- e Tedy je-li pět druhů obecních zřízení, bylo by také patero způsobů duše jednotlivců.

Ovšemže.

O tom člověku, který jest podoben aristokracii a kterého správně nazýváme dobrým a spravedlivým, jsme již vyložili.

- 545 Ano, vyložili jsme.

Dále pak jest asi probíráti povahy horší, muže řevnivého a ctižádostivého, blízkého ústavě lakónské, a dále muže povahy oligarchické, demokratické a tyranské, **abychom nejnepřávdlivějšího, kterého uvidíme, postavili proti nejnepřávdlivějšímu a tak dovršili svůj výklad, jaký význam vůbec má čistá správdlnost proti čisté nepřávdlnosti pro šťastný nebo nešťastný život takových lidí; podle toho bychom pak buď podle Thrasymacha usilovali o nepřávdlnost, nebo podle závěru,** b

Vším způsobem musíme to udělati.

Snad tedy jako jsme na začátku zkoumali mravní vlastnosti dříve na ústavách než na jednotlivcích, protože to tak bylo jasnější, právě tak bychom měli i nyní pozorovati nejprve ctižádostivou ústavu – neznám totiž pro ni jiného jména, ale měla by se nazývati buď timokracií nebo timarchií¹⁵³ – a vedle ní budeme pozorovati také takového muže, potom oligarchii a oligarchického muže, dále pak si prohlédneme demokracii a podíváme se na muže demokratického, za čtvrté pak přistoupíme k obci řízené tyranem a prohlédnouce si ji budeme pozorovati zase tyranskou duši: tímto způsobem se pokusíme státi se povolánými soudci o zvolených otázkách. c

To by byl jistě rozumný způsob pozorování i souzení.

3. Nuže tedy, děl jsem, pokusme se vyložití, jakým způsobem by vznikla timokracie z aristokracie. **To snad jest zcela jasné, že proměna každé ústavy závisí právě na té třídě, která zaujímá vůdčí místa, kdykoli totiž v této třídě nastane roztržka; naopak, když jest svorná, i kdyby byla počtem zcela malá, není možno, aby nastala změna.** d

Tak jest.

Jakpak tedy nastane převrat v naší obci, Glaukóne, a jakým způsobem se znesváří pomocníci a správcové vespolek i mezi sebou samými? Či chceš, bychom se jako Homér modlili k músám, aby nám pověděly, **jakým způsobem vypukl první**

- c *rozbroj*,¹⁵⁴ a abychom si mysleli, že mluví vážně svá básnický vysoká slova, zatímco si s námi jako s dětmi hrají a žertují?

Jak to mluví?

- 546 Takto asi: „Jest sice těžko, aby obec takto zřízená byla porušena převratem; ale poněvadž všechno, co vzniklo, jest podrobeno zkáze, ani takovéto zřízení nepotrvá navěky, nýbrž se rozpadne. K rozkladu dojde takto. Netoliko tomu, co roste ze země, nýbrž i u živoků žijících na zemi nastávají doby plodnosti a neplodnosti, podle toho, kdy u jednotlivých druhů jejich vnitřní otáčení uzavře celý obvod kruhu,¹⁵⁵ u druhů krátkého života obvod krátké dráhy, u opačných opačný. Co pak se týče vašeho lidského rodu, jakkoli moudří jsou ti, které jste si vychovali za náčelníky obce, nicméně nevystihnou výpočtem a pozorováním jeho doby zdárné plodnosti a neplodnosti, nýbrž ta jim unikne, a budou někdy způsobovati plození dětí vnevhod. Náleží pak božskému zplození¹⁵⁶ perioda, kterou vyjadřuje píné číslo,¹⁵⁷ a lidskému plemeni nejnižší číslo,¹⁵⁸ ve kterém součiny kořenů a čtverců, nabyvše tří rozměrů a čtyř mezí, veličin působících rovnost a nerovnost a rostoucích i ubývajících, učiní všechno vespołek souladným a směrným; jejich prvek 3 a 4 sdružen s 5 a pak třikrát sám sebou násoben dává dvě harmonie, jednu čtverečnou se základem stokrát zvětšeným, druhou pak v poměru také rovnoběžníkovém, ale obdélníkovém, jejíž jeden činitel jest sto čtverců racionální úhlopříčný pěti, odečteme-li od každého po jedné, nebo iracionální, odečteme-li po dvou, druhý pak stonásobná trojmoc tří. Celé pak toto geometrické číslo¹⁵⁹ rozhoduje o této věci, o dobách plození potomstva lepšího a horšího, a jestliže vaši strážcové, nepoznajíce jich, budou snoubiti nevěsty s ženichy vnevhod, nebudou děti zdárné ani šťastné; z těch sice učiní svými nástupci nejlepší, ale ti přece nebudou hodní, a až dosednou na úřady svých otců, počnou nás jako strážci zanedbávati, neuznajíce náležité ceny nejprve vzdělání músického, ale pak i gymnastického; tím se stane, že se vaše mládež bude od nás, mús, čím

dále tím více odvraceti. Z této mládeže pak povstanou správcové příliš malé strážcovské schopnosti, aby dovedli vyzkoušeti ta Hésiodova pokolení,¹⁶⁰ také u vás se vyskytující, zlaté, stříbrné, měděné a železné; smísí-li se však spolu železo se stříbrem a měď se zlatem, vznikne tam neladná nestejnost a nepravidelnost, jež kdekoli se vyskytnou, vždy rodí válku a nepřátelství. *Z tohoto původu*¹⁶¹ třeba říci, že vzniká rozbroj, kdekoli se kdy vyskytne.“

A jistě správnou nazveme jejich odpověď.

Vždyť to tak musí býti, když to jsou músy.

A co, tázal se, praví músy dále?

„Když tedy vznikne rozbroj, snaží se obě dvojice těch rodů vléci obec v různé směry, rod železný a měděný k výdělkářství a nabývání půdy a domů, zlata a stříbra, na druhé straně pak rod zlatý a stříbrný, protože nemají nedostatku, nýbrž jsou od přírody v duších bohaty,¹⁶² vedou ke ctnosti a k starému řádu; vzniknou násilnosti a vzájemné rozpory a tu se dohodnou, že si rozdělí půdu i obydlí a učiní je soukromým majetkem; ty pak, kteří byli dříve od nich střeženi jakožto občané svobodní, přátelé a živitelé, ty že si porobí a majíce je pak za poddané a robotníky sami budou se starati o válku a jejich hlídání.“

Zdá se mi, že tento převrat opravdu povstává z této příčiny.

Nuže, nebyla by tato nová ústava něco uprostřed mezi aristokracií a oligarchií?

Ovšemže.

4. Takovým převratem tedy vznikne; a jaký bude po převratu její život? Či není snad patrné, že dílem bude napodobovati dřívější ústavu, dílem oligarchii, právě proto, že jest uprostřed, a konečně něco bude míti i svého vlastního?

Tak jest.

Tak zajisté úctou k vládcům a tím, že její branná třída se bude zdržovati prací rolnických i řemeslných a ostatních výdělečných zaměstnání, že bude míti zařízení společné stolování

a bude si hleděti gymnastiky a cvičení ve vojenském zápase, všemi takovými věcmi bude napodobovati ústavu dřívější.

Ano.

- c Ale tím, že se bude báti povolávat k vrchním úřadům muže moudré, protože již nebudou míti takových mužů přímých a přísných, nýbrž jenom smíšené, a že se bude kloniti k mužům vznětlivým a přímějším, k těm, kteří jsou zrozeni spíše pro válku než pro mír, a ve vážnosti bude míti lsti i obmysly týkající se toho oboru a po všechen čas bude žiti v samých válkách – takové vlastnosti zase bude míti většinou sama ze sebe.
- 548

Ano.

- Takoví muži pak budou bažiteli po penězích, zrovna tak jako občané v obcích oligarchických, a vášnivě budou v skrytu uctívati zlato i stříbro, protože budou míti vlastní pokladny a klenotnice, kde to mohou uložití a skrýti, a také uzavřená obydlí, docela jako vlastní hnízda, ve kterých mohou nákladně žiti, vydržující si ženy i kohokoli by chtěli jiného.
- b

Jistá pravda.

- Zajisté pak budou i lakomí, poněvadž pro ně budou míti peníze cenu a nebudou jich zjevně nabývatí, avšak z touhy po požitku budou rádi vynakládati jmění cizí; rozkoší budou užívati potají, utíkající před zákonem jako děti před otcem, protože budou vychováni ne po dobrém, nýbrž násilím: nehleděli si totiž pravé músy, jež jest sdružena s rozumným myšlením a filosofii, a větší cenu pro ně měla gymnastika než músika.
- c

Zcela jistě jest ústava, kterou máš na mysli, smíšená ze zlého a dobrého.

Ano, jest smíšená, odpověděl jsem; ale přece jest v ní nejpatrnější jedna jediná věc, a to působením vznětlivé stránky duše, totiž řevnění a ctižádnost.

Ba silně.

- Nuže tedy, tak by asi povstala a taková by byla tato ústava; jest to jen myšlený náčrt ústavy bez podrobného provedení, jednak proto, že jest dostatečně možno již z toho nárysu uvidět-
- d

ti muže nejspravedlivějšího a nejnespravedlivějšího, jednak, že by to byl úkol pro přílišnou délku nemožný, probrati všechny ústavy a všechny povahy tak, aby se nic nevynechalo.

Správně.

5. Který tedy muž jest obdobou této ústavy? Jak se vyvine a jaký asi jest?

Myslím, pravil Adeimantos, že svou touhou vyniknouti jest dost blízko tuhle Glaukónovi.

Možná, odpověděl jsem, že v tom ano; ale v jedné věci, jak se mi zdá, se s ním neshoduje.

V čem?

Musí si více o sobě mysliti a míti o něco méně smyslu pro músické vzdělání, ale přitom býti jeho milovníkem; rád si něco poslechne, ale sám naprosto není dobrým řečníkem. A k otrokům by byl takový muž zvlášť krutý, jinak než člověk náležitě vzdělaný, jenž má pro třídu otroků jen pohrdání; ke svobodným občanům jest však mírný, úřadů přísně poslušný, milovný vlády i cti; přitom zakládá své nároky na vládu ne na řečnění ani na ničem takovém, nýbrž na činech válečných a co s válečnictvím souvisí; proto je zvláštním milovníkem tělesných cvičení i lovu.

Ano, to jest povaha oné ústavy.

Jistě pak pro peníze takovýto člověk v mládí nemá smyslu, ale čím více stárne, stále tím více k nim lne, jednak proto, že v sobě má složku povahy lakomcovy, jednak, že nemá čistého poměru ke ctnosti, poněvadž mu chybí nejlepší strážce.

Který? tázal se Adeimantos.

Rozum, odpověděl jsem, náležitě spojený se stránkou músickou; on jediný jest tomu, v kom se vyvine a sídlí, strážcem ctnosti po celý život.

Dobře pravíš.

Takový jest mladý tímokrat, podobající se tímokratické ústavě.

Ovšemže.

- c *Stává se* pak jím asi tímto způsobem. Druhdy se přihází, že mladý syn otce dobrého, usazeného v obci s nedobrym zřízením, vyhýbajícího se hodnostem, úřadům, soudům i veškeré takové činnosti a ochotného ustupovati do pozadí, jen aby neměl potíží –

A jak tedy se stává timokratem?

- d Především když slyší matku se horšiti, že její muž není ve vládě a jak jest proto odstrkována mezi ostatními ženami, a pak že ho vidí, že se hrubě nestará o peníze ani se pro ně nepouští do bojů a hádek, ani v osobních věcech na soudech ani v činnosti veřejné, nýbrž pozoruje, že se chová ke všemu takovému lhostejně a stále jen si hledí sám sebe, kdežto k ní se chová tak, že jí neprojevuje ani zvláštní vážnosti ani nevážnosti; proto všechno slyší, jak matka se horší a říká mu, že má otce nemužného a příliš nedbalého, i všechny jiné podobné písničky, jaké ženy o takovýchto věcech rády zpívají.

e Ba věru, pravil Adeimantos, mají jich mnoho a jsou jim podobny.

- Dále pak víš, že i lidé z domácí čeledi takových mužů, kteří se zdají věrní, mluvívají druhdy potají synům takovéto věci, a jestliže uvidí, že někdo jest otci dlužen peníze nebo v něčem jiném mu křivdí a že otec na něj nenastupuje, vybízejí ho, aby 550 to, až dospěje v muže, všem takovým lidem oplatil a byl více mužem než jeho otec. A přicházejí mezi lidi slyší jiné takové věci a vidí, jak občané hledící si jen svého díla jsou nazýváni pošetilci a jsou v malé vážnosti, kdežto druzí jsou váženi a vychvalováni. Když pak ten mladý muž všechny takové věci slyší a vidí a zase na druhé straně slyší řeči otcovy a vidí zblízka jeho činnost vedle činnosti ostatních, tu jest vlečen z obou b těchto stran v opačné směry: otec pěstuje a šíří rozumovou stránku v jeho duši, ostatní pak stránku žádostivou a vznětlivou; protože pak to není člověk s vrozenou povahou špatnou, ale přijímal špatné vlivy ostatních, dostane se, jak jest tak z obou stran vlečen, do středu a odevzdá vládu ve svém nitru

části střední, řevnivé a vznětlivé, i stane se mužem vysokomyšlným a ctižádostivým.

Velmi dobře jsi probral, jak se mi zdá, vývoj tohoto muže.

To tedy máme, děl jsem, tu druhou ústavu a toho druhého muže.

Ano, máme.

6. Nuže tedy abychom dále mluvili, jako jest u Aischyla, *o jiném muži, postaveném u jiné obce*,¹⁶³ raději však podle rozvrhu dříve o obci samé.

Ovšemže.

Po ústavě timokratické by následovala, jak myslím, oligarchie.

Jaké zřízení jmenuješ oligarchií?

Ústavu založenou na rozdílech jmění, ve které boháčů vládnou, kdežto chudšas nemá ve vládě podílu.

Rozumím.

Nuže tedy jest snad třeba nejprve povědět, jak se děje přechod z timarchie do oligarchie?

Ano.

Věru, děl jsem, i slepému jest jasno, jak se děje ten přechod. A jak?

Ona pokladna, kterou si každý plní zlatem, ničí ústavu timokratickou. Neboť především hledají pro sebe pramenů příjmů a za tím účelem zkrucují zákony, nejsouce jich poslušni ani sami ani jejich ženy.

Není divu.

Potom, protože jeden vidí druhého a chce s ním závoditi, dopracují to tak daleko, že se všichni stanou takovými.

Není divu.

Odtud pak postupují dále v obohacování, a čím větší cenu mají pro ně peníze, tím menší cenu přikládají ctnosti. Či není ctnost takový protiklad bohatství, jako kdyby jedno i druhé leželo každé na jedné misce vah, takže když jedno stoupá, druhé klesá?

Jistě.

551 Je-li tedy v obci ve vážnosti bohatství a boháčů, ztrácí z vážnosti ctnost a lidé dobří.

Patrně.

Pěstováno pak bývá, co jest kdy ve vážnosti, a zanedbává se, co jest v nevážnosti.

Tak jest.

Z mužů řevnivých a ctižádostivých stanou se tedy nakonec výdělkáři a penězomilci; a ti boháče vychvalují, obdivují se mu a dosazují ho na úřady, ale chudšasem pohrdají.

Ovšem.

b Nuže tehdy pak dají zákon, ve kterém stanoví podmínkou oligarchického občanství určité množství peněz, a to, kde jest oligarchie ve větší míře, větší, kde pak v menší míře, menší, a nařídí, že nesmí mítí podílu ve vládě, kdokoli by neměl majetek do stanovené výše; tato ustanovení pak provádějí buď násilím se zbraní v ruce, anebo i tak, že si postrachem připraví půdu k zavedení takové ústavy. Či není tomu tak?

Ano, tak jest.

To by tak asi bylo zavedení.

c Ano, ale jaká jest její povaha? A jaké jsou ty vady, které podle našich slov má?

7. První vada jest již ta věc sama, jaká jest v ní podmínka občanských práv. Podívej se, kdyby někdo tímto způsobem ustanovoval kormidelníky lodí, podle majetku, kdežto chudého, i kdyby byl k řízení kormidla sebeschopnější, by k tomu nepřipouštěl –

Vidím, že by špatně dopadli s tou plavbou.

Nuže není tomu tak i se spravováním čehokoli jiného?

Myslím, že ano.

Vyjímaje správu obce? tázal jsem se; či platí to i pro správu obce?

Daleko nejvíce, čím obtížnější a rozsáhlejší jest ta správa.

d To by tedy byla jedna veliká chyba oligarchie.

Patrně.

A což tahle chyba, jest snad o něco menší než první?

Která?

Že takováto obec není jedna, nýbrž nutně dvě, jedna chudých, druhá boháčů, usazených na témže místě a stále si vespo-
lek ukládajících.

Bůh ví, ta chyba není o nic menší.

Však ani to není dobré, že jsou pravděpodobně neschopni vésti nějakou válku; neboť tu by byli nuceni buď užívatí ozbrojeného lidu a toho pak se více bátí než nepřátel, anebo jestliže ho neužijí, nutně se objeví oligarchy v doslovném smyslu, vládcí malého počtu; mimoto také nebudou mítí chuť platiti válečné daně, protože mají peníze příliš rádi.

To není dobré.

A což ona věc, kterou jsme již dávno kárali, ta mnohodelnost, že by v obci s takovou ústavou titíž lidé se zabývali současně rolnictvím, peněžnictvím i vojenstvím? Zdá se ti to v pořádku?

Ani dost málo.

A viz, zdali není tato ústava první, která připouští tuhle největší ze všech těch chyb.

Kterou?

Volnost prodati všechno své jmění¹⁶⁴ a aby toho jmění nabyl jiný; člověk, který se vyprodal, smí zůstatí usazen v obci, nenáležeje k žádné třídě obce, nejsa ani obchodníkem ani řemeslníkem, ani jezdcem ani těžkooděncem, nýbrž jako chudšas a nuzák.

Ano, v tom jest ta ústava první.

Jistě pak nebývá takovéto věci v oligarchických obcích bráněno, neboť jinak by nebyli jedni nesmírní boháči, druzí pak docela chudí.

Pravda.

A podívej se na tohle: když byl takový člověk ještě bohat a utrácel peníze, plynul z toho obci nějaký užitek vzhledem k činnostem, které jsme právě jmenovali? Či náležel jen zdán-

livě do třídy správce, ve skutečnosti však nebyl ani jejím správcem ani sluhou, nýbrž mrhačem hotového jmění?

- c Tak jest, tam náležel jen zdánlivě, nebyl však nic jiného než mrhač.

Smíme tedy o něm říci, že jako se líhne v buňce trubec, mor pro úl, tak také i v domě se rodí takový trubec, mor pro obec?

Ovšemže, Sókrate.

- Ty okřídlené trubce učinil bůh všechny bez žahadel, kdežto tyto dvounohé jen některé bez žahadel, některé však s broznými žahadly, že ano, Adeimante? A z bezžahadlých bývají dokonce k stáru žebráci, kdežto z žahadlovitých všichni ti, kterým se říká zločinci?**

Jistá pravda.

Patrně tedy, děl jsem, **že kdykoli bys uviděl v obci žebráky, že jsou tam někde skryti zloději, kapsáři, lupiči chrámů a pachatelé všech takových zlých činů.**

Patrně.

Nuže, nevidíš snad, že v obcích s oligarchickým zřízením jsou žebráci?

Ano, bezmála všichni, vyjma vládnoucí třídu.

- e Nemusíme tedy mysliti, že jest v nich i mnoho zločinců se žahadly, jež úřadové pečlivě násilím udržují v mezích?

Ano, musíme.

Nuže, neřekneme snad, že tací lidé se tam vyvíjejí z nedostatku vzdělání, vinou špatného vychování a špatného zřízení obce?

Řekneme.

Tedy taková asi by byla obec se zřízením oligarchickým, tolik by měla chyb, snad i více.

Tak asi.

- 553 Tím bychom byli hotovi i s touto ústavou, kterou nazývají oligarchií, jež má své správce vybrané podle velikosti jmění; nyní pozorujme jednotlivce jí podobného, i jak se vyvíjí, i jaký jest, když se vyvine.

Ovšemže.

8. Z onoho timokratického člověka mění se v oligarcha nejspíše tímto způsobem.

Jakým?

Dejme tomu, že má syna; ten nejprve horlivě napodobuje otce a kráčí v jeho šlápějích, ale potom uvidí, jak otec náhle narazí na obec jako na úskalí a uvrhne ve zkázu všechno, co má, i sám sebe: nejdříve byl buď velitelem vojska nebo zastával nějaký jiný vysoký úřad a potom, jsa pohnán od udavačů před soud, jest odsouzen k smrti nebo poslán do vyhnanství nebo potrestán ztrátou občanské cti a veškerého svého majetku. b

Podobá se pravdě.

Když pak, příteli, toto uvidí a toho zakusí a ztratí své jmění, zalekne se, myslím, a hned střemhlav svrhne z trůnu své duše onu ctižádostivost a vznětlivost; ponížěn jsa chudobou, obrátí se k výdělkářství a lakotně i po malých částkách schráněje a vyděláváje stírá si peníze. Nemyslíš, že takový muž tehdy dosazuje na onen trůn žádostivý a lakotný díl své duše a činí jej v sobě velikým králem, vystrojuje jej tiarou a řetězy i šavlí? c

Zajisté.

Avšak rozum a vznětlivost posadí, myslím, na zemi z té i oné strany u jeho nohou a učiní je jeho otroky: onomu nedovoluje o ničem jiném uvažovati ani pátrati, než čím by se z méně peněz stalo více, tento pak nesmí chovati obdiv a úctu k ničem jinému než k bohatství a boháčům a své cti nesmí vyhledávati v ničem jiném než v nabývání peněz a cokoli jiného vede k tomuto cíli. d

Nelze si představití jiné tak rychlé a silné změny z mladíka milovného cti v milovníka peněz.

Nuže, tázal jsem se, jest tento milovník peněz onen oligarchický muž? e

Aspoň jeho změna jest změna z muže obdobného ústavě, ze které se vyvinula oligarchie.

Pozorujme tedy, zdali se jí asi podobá.

554 Pozorujme.

9. Nuže, není jí snad podoben především tím, že největší cenu přikládá penězům?

Jak by ne?

Dále, že jest skrblik a dřič, přičemž ukojuje jen nejnutenější ze svých žádostí, kdežto na jiné věci nevydává ničeho, nýbrž ostatní žádosti potlačuje jako zbytečné.

Ovšemže.

Jest to člověk špinavý, děl jsem, jenž hledí ze všeho míti zisk a plní si svou pokladnu – takové arci lid vychvaluje –, či není tento muž podoben oligarchické ústavě?

Mně se aspoň tak zdá, aspoň peníze jsou v největší úctě jak v oně obci, tak u takového člověka.

To proto, že takový člověk, jak myslím, nehleděl si vzdělání.

Zdá se, že ne; jinak by jistě nebyl učinil slepého vůdcem tanečního sboru¹⁶⁵ a nechoval k němu největší úctu.

Dobře, odpověděl jsem. Pozoruj pak tuhle věc: neměli bychom říci, že v něm z nevzdělanosti vznikají trubčí žádosti, a to jednak žebrácké, jednak zločinné, a že jsou jen násilně zadržovány péčí z jiné strany?

Ba věru.

Víš tedy, kam bys pohlédl, abys uviděl jejich zločinnost?

Kam?

Na jejich chování, když jsou poručníky sirotků, i kde jinde se jim naskýtá taková příležitost, že dostanou úplnou volnost páchatí bezpráví.

Pravda.

Nuže, tu jest jistě patrné, že pokud má takový člověk v ostatních stycích dobrou pověst pro svou zdánlivou spravedlnost, d
jaksi ze slušnosti násilně zadržuje své jiné vnitřní zlé žádosti, ne že by je přiváděl k přesvědčení, že to není dobré, ani že by je rozumovými důvody ukročoval, nýbrž z donucení a strachu, poněvadž se chvěje o ostatní majetek.

Ovšemže.

A ví bůh, příteli, u většiny z nich nalezněš vyvinuty chtíce příbuzné chtíčům trubců, kdykoli jde o to, užívati cizího jmění.

Ba věru, děl, silně.

Takový člověk tedy asi není bez vnitřních rozporů, a tedy to není člověk jeden, nýbrž jaksi dvojitý, a většinou asi v něm e vládnou žádosti lepší nad žádostmi horšími.

Tak jest.

Proto, myslím, **jest takový člověk navenek slušnější než mnozí jiní**; ale opravdová ctnost duše jednomyslné a harmonické jest mu čímsi docela neznámým.

Zdá se mi.

Takový skrbník bývá mezi občany špatným zápasníkem buď o nějaké vítězství nebo při jiném ušlechtilém závodu, spojeném s vlastními výlohami. Neboť se mu nechce vydávati peníze k oslavě svého jména a na takové zápasy, protože se bojí probouzeti chuť k vynakládání peněz a vyzýváti ji ke spojenectví v boji za vítězství a čest; a tak bojuje způsobem doslova oligarchickým s pomocí jen malé části svých prostředků¹⁶⁶ a větším dílem bývá poražen a zůstává bohatcem. 555

Ba věru.

Nuže, ještě snad pochybujeme, že skrbník a výdělkář jest pravým obrazem obce s oligarchickým zřízením? b

Nikoli.

I0. Jest tedy patrně další úkol pozorovati **demokracii**, jakým způsobem se vyvíjí i jaký má ráz, když jest vyvinuta, abychom zase na druhé straně poznali ráz demokratického muže a postavili jej vedle k posouzení.

Tak aspoň bychom postupovali důsledně.

Nuže tedy, děl jsem, změna oligarchie v demokracii nastává asi tímto způsobem, nenasytnou touhou po tom dobru, které jest učiněno cílem, totiž státi se co nejbohatším.

Jak to?

Poněvadž v oligarchii správcové zakládají svou vládu na velkém jmění, proto, myslím, nechtějí zákonem brániti rozmaří- c

lým mladým mužům, že nesmějí utráceti a mrhatí svůj majetek, aby sami mohli kupovat statky takových lidí i půjčovatí na ně, a tím se stávali ještě bohatšími a váženějšími.

Zcela jistě.

Není-li pak v obci zřejmě viděti to, že není možno, aby v občanstvu byla současně úcta k bohatství a náležitá uměřenost, d nýbrž že jest nutno buď jednoho, nebo druhého nedbatí?

Sdostatek jest to zřejmé.

Tím tedy, že správcové v oligarchiích nekonají své povinnosti a ponechávají rozmařilosti volnost, donutí lidi druhdy ne všední státi se chudšasy.

Jistě.

Tito pak sedí v obci, opatření zahadly a vyzbrojení, jedni zadlužení, druzí stižení ztrátou občanské cti, jiní obojím, plní záští a úkladných záměrů proti těm, kteří získali jejich jmění, i proti ostatním, a touží po převratu.

e Tak jest.

A ti peněžníci jsou skrčení a dělají, jako by těchto ani neviděli, ale kdykoli se jim poddá někdo z ostatních, zahadlem peněz ho zraňují, a získávajíce z původní jistiny mnohonásobné 556 úroky, dělají obci mnoho trubců a žebráků.

Jistěže mnoho.

A ani oním způsobem, děl jsem, nechtějí hasiti vyšlehující plamen takového zla, že by totiž bránili, aby nikdo nesměl nakládati se svým jměním, jak by chtěl, ani tímto, kterým se zase podle druhého zákona potírají takové chyby.

Podle kterého to?

Podle toho, který jest druhý po onom a nutí občany pečovati o mravnost. Kdyby totiž bylo nařízení, aby dobrovolné obchodní smlouvy byly uzavírány zpravidla na vlastní nebezpečí,¹⁶⁷ bylo by v obci méně nestoudného lichvaření a méně by se v ní rodilo takových špatností, o jakých jsme právě mluvili.

Ba věru, odpověděl.

Avšak jak tomu jest nyní, správčové uvádějí spravované v obci všemi těmi způsoby do vylíčeného stavu; ale sebe samy a své rodiny – zdalipak nežijí jejich působením jejich synové v přepychu a zahálce jak tělesné, tak duševní, jsouce příliš změkčilí, aby měli sílu proti slastem i strastem, a líní? c

Ovšem.

Sami však přitom se nestarají o jiné věci kromě výdělkářství a mravnosti nevěnují o nic větší péči než chudšasové.

Jistě ne.

A tu kdykoli přicházejí takoví správčové i spravovaní do vzájemných styků buď na cestách nebo při některých jiných příležitostech, buď na slavnostních výpravách nebo na vojenských pochodech, buď jako spoluplavci nebo jako spolubojovníci, nebo také když se dívají na sebe navzájem v nebezpečení samém, kde již nebývá chudými od boháčů pohrdáno, často se stane, že vychrtlý chudšas, osmahlý sluncem, jsa v bitvě postaven vedle boháče, jenž vyrostl ve stínu a má na sobě mnoho cizího masa, uvidí ho, jak nemůže popadnouti dechu a neví kudy kam: myslíš, že ho nenapadá, že tací lidé jsou boháči jen jejich vlastní zbabělostí a že nevyzývá jeden druhého, kdykoli se stranou potkávají: „Ty máme v rukou, vždyť nejsou k ničemu!“ d e

Věru dobře vím, že tak činí.

Jako chorobné tělo potřebuje dostati jen malý popud zvenčí, aby onemocnělo, ba druhdy i bez vnějších vlivů samo proti sobě povstává, tak zajisté i obec, která jest v témže stavu jako ono, z nepatrné příčiny upadá do nemoci a sama se sebou bojuje, když si buď jedna strana přivádí zvenčí pomoc z obce oligarchické nebo druhá z obce demokratické, druhdy však v ní nastává rozbroj bez vnějších vlivů.

Ovšemže.

557

Demokracie tedy, myslím, vzniká, kdykoli chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce,

zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech a úřady jsou v ní obsazovány většinou losem.

Ano, to jest zřízení demokracie, ať již povstane zbraněmi, anebo když druhá strana ze strachu uprchne.

- b 11. Nuže, jakýmpak způsobem žijí tito lidé? A jaké vlastnosti má zase takováto ústava? Jest zajisté patrné, že na muži, který by byl jako ona, ukáže se jakýsi demokratický ráz.

Patrné.

Jistě tedy především jsou svobodní a obec jest hned plna svobody a volnosti slova a každý si v ní smí dělati, cokoli chce?

Říká se tak arci.

Kdekoli pak jest taková volnost, patrné, že si každý zařídí svůj život tím způsobem, který se každému líbí.

Patrně.

- c Tu by se arci právě v takto zřízené obci více než kde jinde vyskytovali lidé nejrozmanitějšího rázu.

Jak by ne?

Skoro se zdá, děl jsem, že to jest nejkrásnější ze všech ústav; jako pestré roucho, pestřící se všemi barvami, tak i tato se jeví nejkrásnější, jak se tak pestří všemi povahami a zásadami. A jako když děti a ženy se dívají na pestrost, tak i tuto by mnozí asi prohlásili za nejkrásnější.

Ba jistě.

- d A pohodlně lze, můj milý, nalézt si v ní nějakou ústavu. Jak to?

Protože pro tu svou volnost v sobě chová všechny druhy ústav a skoro se zdá, že kdo chce zařizovati obec, jako jsme dělali právě nyní my, musí jíti do obce s demokratickým zřízením a tam si vybrati ten vzorek, který by se mu líbil – jako by přišel na trh, kde jsou vyloženy ústavy –, a podle vybraného vzoru obec zakládati.

- e Jistě, aspoň by nebyl na rozpacích o vzory.

V této obci tě nic nenutí zastávat úřad, ani kdybys byl schopen jej zastávat, ani zase poslouchati úřadů, jestliže by se ti nechtělo, ani válčiti, když se válčí, ani zachovávatí mír, když jej ostatní zachovávají, kdybys právě netoužil po míru, a jestliže by ti nějaký zákon překážel zastávatí úřad nebo býti soudcem, nic ti nebrání, abys přesto nezastával úřadu nebo nebyl soudcem, kdykoli by se tobě samému zlíbilo – není-li to pro tu chvíli božský a rozkošný život? 558

Snad, pro tu chvíli.

A což, není-li pak výborná ona klidnost některých odsouzenců? Či jsi ještě nikdy neviděl, že když jsou v obci s takovouto ústavou lidé odsouzeni k smrti nebo k vyhnanství, jak nicméně zůstávají doma a chodí mezi ostatními? Takový člověk obchází jako duch, nikdo se o něj nestará a nikdo ho nevidí.

Ba viděl jsem jich mnoho.

A ta její shovívavost, povznesenost nad všechno malicherné a pohrdání tím, nač my jsme kladli největší důraz, když jsme zakládali svou obec, že totiž nemá-li někdo zvláště vynikajících schopností, nikdy by se nemohl stát dobrým mužem, kdyby hned v dětství krása nepronikala jeho hry a všechno krásné nebylo předmětem jeho jednání – jak pyšně to všechno odkopne a nic se nestará, čím se zabýval dříve ten, kdo se teď chápe činnosti politické, nýbrž hned ho ctí, jen když řekne, že jest na straně lidu. c

Velmi ušlechtilá to shovívavost.

Tyto tedy znaky a jiné s těmito příbuzné má asi demokracie; jest to, jak se podobá, rozkošná ústava, bez vlády a pestrá, udělující jakousi rovnost stejně rovným i nerovným.

Ano, to jsou věci dobře známé.

12. Pozoruj tedy, děl jsem, kdo jest takový jednotlivě. Či jest nejprve zkoumati, jako jsme zkoumali při ústavě, jakým způsobem se vyvíjí?

Ano.

Nuže, zajisté takto: Onen skrblický a oligarchický muž má d syna; ten by byl, myslím, pod vlivem otcovým vychován v jeho zásadách.

Jak by ne?

I tento tedy by násilně ovládal své rozkošnické pudy, pokud jsou spojeny s nákladem, a ne s výdělkem; ty pak slovou nenutné –

Patrně.

Ale, abychom neužívali ve svém rozhovoru nejasných slov, což abychom nejprve vymezili žádosti nutné a nenutné?

Budiž.

Nuže tedy, kterých bychom nemohli odvrátiti, právem by se e snad nazývaly nutné, a dále i ty, jichž ukojování nám prospívá; neboť po obojích těchto věcech toužiti jest naší přirozenosti nutno. Či ne?

Ba věru.

559 Právem tedy jim dáme tento přívlastek, nutnost.

Právem.

A což ty, které by člověk mohl zapuditi, kdyby se v tom od mládí cvičil, a které mimo to nedělají, kde jsou usazeny, nic dobrého, ba některé i pravý opak, zдалipak bychom nemluvili pravdu, kdybychom o všech těchto řekli, že jsou nenutné?

Ano, pravdu.

Vyberme si tedy napřed pro obojí druh nějaký příklad, abychom postihli jejich ráz.

Ano, to jest potřeba.

Tak například žádost najísti se, pokud to jest nutné pro zdraví a dobrý stav těla, tedy žádost samotného chleba a příkrmu, b zдалipak ta snad není nutná?

Myslím, že ano.

Žádost chleba jest v obojím smyslu věc nutnosti,¹⁶⁸ jednak tím, že jest prospěšná, jednak že by mohla učiniti konec životu.

Ano.

Avšak žádost jiného pokrmu, jen pokud něčím prospívá k dobrému stavu těla.

Ovšemže.

Ale co žádost přesahující tuto míru a chtěvá jiných jídel než takovýchto, kterou jest možno v mladých letech kázní a výchovou z lidí odstraniti a která jest škodlivá tělu a škodlivá i duši ve výchově k rozumu a uměřenosti? Zdalipak by se právem nazývala nenutnou?

Vším právem.

Nuže tedy, neměli bychom také nazvati tyto výdejny, ony však výdělečnými, protože vydělávají schopnost k práci?

Proč ne?

Tak arci řekneme i o žádostech pohlavních a ostatních?

Ano, tak.

Nuže zdalipak ten trubec, jak jsme jej právě nazývali, není člověk plný takovýchto rozkoší a žádostí ovládaný od žádostí nenutných, kdežto člověk ovládaný od žádostí nutných jest ten skrblík a oligarchická duše?

Jistě.

13. Vraťme se tedy, děl jsem, k výkladu, jak se stává z člověka oligarchického demokrat. Zdá se mi, že ten vývoj jest většinou takovýto.

Jaký?

Když mladý člověk, vychovaný způsobem právě vylíčeným, bez vzdělání a v skrblictví, okusí medu trubců a setká se s divokými a nebezpečnými zvěry, kteří dovedou strojiti rozmanité rozkoše, pestré a všelijaké, věz, že zde jest počátek jeho změny z oligarchického smýšlení v demokratické.

Zcela nutně.

Nuže, jako v obci nastával převrat, když přišla jedné straně na pomoc posila zvenčí, stejně smýšlející k stejně smýšlející, tak i v mladém muži nastává převrat, když zase jednomu směru jeho žádostí pomáhá zvenčí směr příbuzný a podobný.

Dozajista.

560 A přijde-li, myslím, z druhé strany nějaká posila oligarchického živlu, který v něm jest, buď odněkud od otce nebo snad od ostatních příbuzných, kteří jej napomínají a kárají, tehdy v něm nastává zápas mezi dvěma stranami a vnitřní boj se sebou samým.

Ovšem.

A tu někdy živel demokratický ustoupí oligarchickému a některé z oněch žádostí jsou dílem vyhubeny, dílem i vypuzeny, když se totiž vyvine v duši toho mladého člověka jakýsi stud; tak bývá opět uveden do pořádku.

Ano, stává se tak někdy.

b Ale tu hned zase vyklíčí na místě vypuzených žádostí jiné, jim příbuzné, a neuvědomělostí otcova pěstování se rozmnoží a zesílí.

Věru, rádo se tak stává.

Nuže, ty jej přivlečou zase k týmž stykům a z tajného jejich obcování se zrodí veliké plémě.

Ovšem.

c Konečně pak dobudou vyšehradu mladíkovy duše, vypozerovavše, že není obsazen naukami, ušlechtilými činnostmi a pravdivými myšlenkami, což jsou nejlepší hlídači a strážcové v myslích mužů bohumilých.

Ano, daleko nejlepší.

Místo oněch se tam nahrnou myšlenky a názory lživé a chlubné a zaujmou v takovém člověku ono nejvyšší místo.

Jistě.

d Nuže, tu se jistě vrátí zpět k oněm Lótofagům¹⁶⁹ a veřejně se u nich usadí, a přijde-li od jeho domácích nějaká pomoc spornému živlu jeho duše, zavřou ony chlubné myšlenky brány královské tvrzi v něm a nepustí ani posily samé, ani nepřijmou poselství vážných řečí starších jednotlivců; samy nabývají vrchu ve svém boji a stud, nazývajíce jej zpozdilostí, potupně zapuzují pryč jako psance, zahánějí i uměřenost, jmenujíce ji nemožností a šlapouce ji v prach, a skromnost i hospodárnost

vyhošťují za hranice s pomocí četných a neprospěšných žádostí, líčíce ji jako nevzdělanost a sprostotu.

Ba jistě.

Když pak od těchto vlastností vyprázdní a očistí duši člověka, kterého se zmocnily a kterého zasvěcují do velikých mystérií nového života, hned potom ve velkém průvodu a v záři světél do ní uvádějí zpupnost a anarchii i nestřídmost a nestoudnost, všechny ověnčené, přitom jim zpívají chvalozpěvy a dávají krásná jména, zpupnost nazývajíce vzděláním, anarchii svobodou, nestřídmost povzneseností a nestoudnost mužností. Zdaž nepřechází mladý člověk nějak takto ze života vedeného v nejnnutnějších žádostech v uvolnění a rozpoutání nenutných a neprospěšných požitků? 561

Věru, odpověděl, docela jasně.

Takový člověk pak žije tak, že nevynakládá o nic více peněz, práce i času na požitky nutné nežli nenutné; ale má-li štěstí a nedá se příliš daleko strhnouti bakchickým šílením, nýbrž když už jest starší a nejbouřlivější doba přejde, přijme nazpět aspoň částečně vlastnosti vypuzené a později vniklým se zcela neoddá, dá všem požitkům jaksi rovné právo a žije tak, že odevzdává vládu nad sebou onomu, který se kdy nahodí a jest jakoby vylosován, dokud se nenasytí, a potom zase jinému, neodmítaje žádného, nýbrž rovným dílem jim hověje. b

Ovšemže.

A přitom, děl jsem, rozumné řeči pravdy k sobě nepřijímá a nepouští do své tvrze toho, kdo by dokazoval, že jedny požitky náleží ke krásným a dobrým žádostem, druhé však ke špatným, a jedněm že jest třeba se oddávat i náležitě je oceňovati, druhé však krotiti a sobě podrobovati; nýbrž všem těmto řečem odpírá a tvrdí, že všechny požitky jsou stejné a že jim jest přikládati stejnou cenu. c

Ano, jistě to dělá, když jest v takovémto stavu.

Nuže, a pak žije den za dnem hověje takto choutce, která se právě nahodí; jednou se opíjí a dává se ukolébávati zvuky hud-

d by, podruhé však pije jen vodu a moří se při hubené stravě, tu zase provozuje tělocvik, druhdý však lenoší a o nic se nestará, jindy však jako by se horlivě zabýval filosofií. Často pak vystupuje v životě politickém a tu vyskakuje ze svého místa, řeční i dělá, cokoli se mu namane; a jestliže ho někdy napadne záviděti některým válečníkům, vrhne se na tuto dráhu, pakli peněžníkům, zase na tento obor. A tak nevládne jeho životem ani žádný řád ani nucená kázeň, nýbrž žije tímto způsobem až do konce a říká tomu příjemný, svobodný a šťastný život.

e Dokonale jsi vyličil život takového přívržence rovnosti. Myslím, děl jsem, že jest to život rozmanitý a plný největšího množství všelikých mravů a že to jest ten krásný a pestrý muž, jako byla ona obec; jemu by mnozí mužové a mnohé ženy záviděli ten život, člověku, který v sobě chová vzorky přechetných ústav a povah.

Ano, to jest ten.

562 Nuže, máme postavití takovéhoho muže vedle demokracie, uznávajícíe, že by byl správně nazýván povahou demokratickou?

Postavme.

14. Tu by nám zbývalo, děl jsem, probrati nejkrásnější ústavu a nejkrásnějšího muže, totiž tyranii a tyrana.

Arciže.

Nuže tedy, milý příteli, jak vzniká a v čem se jeví ráz tyranie? Neboť že vzniká převratem z demokracie, jest asi zřejmo.

Ovšem.

b Zdalipak tedy vzniká i z demokracie tyranie nějakým právě takovým způsobem jako demokracie z oligarchie?

Jak to?

Ono dobro, které si vytkli za cíl a pro které byla oligarchie zřizována, bylo bohatství, pravda?

Ano.

Tu pak nenasytná touha po bohatství a zanedbávání ostatních věcí pro výdělkářství vedlo ji podle našeho výkladu do zkázy.

Pravda.

Nuže, zdalipak také i demokracii rozvrací nenasytnost v tom, co tato si stanoví dobrem?

A co myslíš, že si stanoví?

Svobodu, řekl jsem. Neboť jak bys slyšel v demokratické obci, to prý jest její nejkrásnější statek a z toho důvodu že jedi- c ně taková obec jest hodným domovem pro člověka vrozenou povahou svobodného.

Ovšem, často se pronáší tento výrok.

Zdalipak tedy – to jsem chtěl právě teď říci – nenasytné užívání této věci a zanedbávání ostatních nepůsobí převrat i v této ústavě a nepřipravuje vznik snahy po tyranii?

Jak to?

Kdykoli demokratická obec v záchvatu žízňě po svobodě má právě v čele špatné číšníky a přes míru se opije jejím silným d vínem, trestá své správce, jestliže nejsou zcela povolní a neposkytují-li jí plně svobody, obviňují je jako ohavy a duše oligarchické.

Ano, dělají tak.

Ty pak, kteří jsou správců poslušni, tupí jako dobrovolné otroky a jako lidi za nic nestojící, ale správce obce, kteří si vedou jako poddaní, a poddané rovnající se správcům, vychvaluje a ctí, jak v soukromí, tak ve veřejném životě. Není-li pak nutno, aby v takové obci myšlenka svobody zachvátila všechno? e

Jakpak by ne?

A nutně pronikne, příteli, i do soukromých domů a **posléze se vštípí anarchie i zvířatům.**

Jak to?

Tak například otec si zvyká rovnati se dítěti a báti se svých synů, syn pak rovnati se otci a nemíti před rodiči ani ostychu ani bázně, jen aby byl svoboden; cizí přistěhovalec se staví na

563 roveň usedlému občanu a občan přistěhovalci a cizinec zrovna tak.

Ano, stává se tak.

To se stává a mimo to i jiné takové menší věci: za takového stavu učitel bojí se žáků a líká se jim, žáci pak nedbají učitelů a právě tak ani dozorců; a vůbec mladí se pokládají za rovné starším a hledí je předstihnouti v řečech i činech, starci pak drží s mladíky, napodobují je a jsou samý vtip a šprým, jen aby se nezdáli nevlídní a pánoviti.

Ovšemže.

Vrchol pak svobody, příteli, který se jeví v takovéto obci, jest to, když koupení otroci a koupené otrokyně nejsou o nic méně svobodní než ti, kteří je koupili. A jak veliká jest rovnost a svoboda v poměru žen k mužům a mužů k ženám, to bychom byli málem zapomněli říci.

c Nuže tedy snad podle Aischyla „povíme, co na jazyk nám právě přišlo“¹⁷⁰

Ovšem, a já také podle toho mluvím. Oč svobodnější jest postavení zvířat, chovaných od lidí, zde než v jiné obci, nikdo by nevěřil, kdo nezkusil. Neboť přísloví „jaký pán, takový pes“ doslova se tu vyplňuje, i o koních a oslech, již si zvykli zcela svobodně a důstojně kráčet, vrážejíce na cestách do každého, kdo jim přijde v cestu, jestliže se jim nevyhne; a tak i všechno ostatní jest plno svobody.

d To jest má řeč, neboť mně samému se to často stává, když mám cestu na venkov.

Krátce řečeno, shrneme-li všechny tyto jevy, pozoruješ, jak choulostivou činí demokracie duši občanů, takže se jitií a nemůže snést nejmenšího omezení svobody, které by někdo přinášel. Neboť nakonec, jak víš, nedbají zákonů ani psaných, ani nepsaných, jen aby vůbec nad sebou neměli žádného pána.

Ba dobře to vím.

e 15. To tedy jest, příteli, takový krásný a bujný začátek, z něhož podle mého zdání vyrůstá tyranie.

Věru, bujný; ale co dále?

Táž nemoc, odpověděl jsem, která se zrodila v oligarchii a zahubila ji, ta se rodí i v této ústavě, větší a silnější, oč větší jest volnost, a v porobu uvádí demokracii. A vskutku, dělají něco přes míru rádo se zvracívá v pravý opak, jak při počasí, tak při rostlinách i v tělech, a tak také ne nejmenší měrou v ústavách. 564

Přirozeně.

Neboť přílišná svoboda, jak se podobá, nepřevrací se v nic jiného než v přílišné otroctví, jak u jednotlivce, tak v obci.

Přirozeně.

Jest tedy přirozeno, že tyranie nepovstává z jiné ústavy než z demokracie, z nejvyšší svobody největší a nejsurovější otroctví.

Ano, to se rozumí.

Ale na to ses tuším netázal, nýbrž jaká jest to nemoc, která vzniká také i v demokracii jako v oligarchii a přivádí ji v porobu. b

Pravdu díš.

Mínil jsem tedy onu třídu lenochů a marnotratníků, z nichž nejdůležitější jsou vůdci a méně odvážní jich následují; přirovnáváme pak je k trubcům, jedny k těm, kteří mají žahadla, druhé k trubcům bez žahadel.

A to správně.

Tito obojí pak rušivě působí v každé ústavě, kde se vyskytnou, jako v těle sliz a žluč; proto také se musí míti před nimi již zdaleka na pozoru dobrý lékař a zákonodárce obce ne méně než zkušený včelař, nejraději aby se vůbec nevylíhli, ale když se vylíhnou, aby byli co nejdříve i s plástvemi vyříznuti. c

Při Diovi, odpověděl, dozajista.

Chopme se tedy své látky tímto způsobem, abychom zřetelněji uviděli, co chceme.

Jak?

d Rozdělme si ve svém výkladu demokratickou obec na tři díly, jak tomu také jest. Jedna třída, ta, o jaké mluvíme, rodí se v ní působením volnosti ne méně četně než v obci oligarchické.

Tak jest.

Jest však v obci demokratické mnohem ostřejší než v oné.

Jak?

e Tam, protože není ve vážnosti a nemá přístupu k úřadům, nenabývá cviku a síly; v demokracii však k této třídě náleží – až na málo výjimek – její vládnoucí strana a nejostřejší její část řeční a jedná, ostatní pak sedíce kolem řečnišť bzučí a nesnesou nikoho, kdo by mluvil něco jiného, takže v obci s takovou ústavou jest bezmála veškerá správa v ruce této třídy.

Ba věru.

Jiná pak třída, která se pokaždé vylučuje z celkového množství, jest tato.

Která?

Když si někde všichni získávají peníze, stávají se ti, kteří jsou přirozenou povahou nejspořádanější, většinou největšími boháči.

Přirozeně.

Odtamtud tedy mohou si trubci vybírat nejvíce medu a nejsnazším způsobem.

Ano, neboť jak by ho kdo vybral od těch, kteří ho mají málo?

Takovíto tedy boháči jsou tuším míněni názvem „pastva trubců“.

Asi.

565 16. Třetí třída by pak byl lid, všichni, kteří pracují rukama a nejsou činni politicky, lidé bez velkého jmění; kdykoli se všichni shromáždí, jest to nejčetnější a rozhodující třída v demokracii.

Tak jest; ale nechce to často dělati, jestliže nedostane nějaký podíl medu.

Nuže, dostává ho jistě vždy, pokud vládnoucí strana může ze statků, odňatých lidem majetným, rozdávat lidu tak, aby největší díl podržela sama.

Ano, jen takto dostává podíl.

Tito obírání jsou pak ovšem nuceni se brániti, jak řečmi před lidem, tak činy, jakým způsobem jen mohou.

Jakpak by ne?

Tu pak i kdyby netoužili po převratu, stihne je od ostatních obvinění, že strojí úklady svobodě lidu a že jsou oligarchického smýšlení.

Ovšem.

Nakonec pak vskutku, když vidí, jak lid se na nich dopouští bezpráví, ne snad úmyslně, nýbrž z nevědomosti a sveden od těch osočovatelů, tu již chtěj nechtěj stávají se opravdu přívrženci olíchargie, a to ne zúmýslna, nýbrž i toto zlo plodí onen trubec, bodaje je svým žahadlem.

Zajisté.

Tu pak vznikají žaloby, soudy a zápasy jedněch s druhými.

Ovšem.

Nuže, nestává se tu, že si lid pokaždé význačným způsobem staví v čelo jednoho muže a tento se jeho přičiněním vypase a vyroste k veliké moci?

Ano, obyčejně.

To jest tedy jasno, děl jsem, že kdykoli se rodí tyran, klíčí z náčelnického kořene, a ne odjinud.

Velmi jasno.

Nuže, jak se počíná převrat z náčelníka v tyrana? Či jest patrné, že to bývá tehdy, když náčelník začne dělati totéž, co ten člověk v báji, která se vypravuje v souvislosti s kultem Dia Lykajského v Arkadii?

Co se vypravuje?

Že kdo pojí lidského masa, jehož jeden kus jest vmíšen mezi jiné nakrájené maso jiných žertev, nezbytně se musí státi vlkem. Či jsi neslyšel to vypravování?

Arciže.

Tak tomu jest i s náčelníkem lidu, který má za sebou příliš poslušný dav, když se nezdrží občanské krve, nýbrž na základě křivých obvinění, jak to tak rádi dělávají, pohání občany na soud a poskvrní se vraždou, utráceje život lidský, bezbožným jazykem i ústy okoušeje příbuzné krve, a vyhání ze země, zabíjí a slibně naráží na vymazání dluhů a rozdělení půdy: takové-
566 mu člověku nastává potom nutnost a osud, aby buď zahynul rukou nepřátel, nebo aby byl tyranem a stal se z člověka vlkem.

Silná nutnost.

To tedy jest ten osnovatel bouří proti těm, kteří mají jmění.

„Ano, ten.

Tu pak, je-li vypuzen a násilím se vrátí přes odpor svých protivníků, zdalipak se nevrací jako učiněný tyran?

Patrně.

b Pakli však nemají moci jej vyhnati nebo popuditi proti němu obec a zabítí ho, tu mu strojí úklady, aby ho tajně násilným způsobem sprovodili ze světa.

Ano, tak se obyčejně stává.

V tomto postavení pak všichni, kdo dospěli až tak daleko, vynalézají známou žádost tyranů, že totiž žádají od lidu jakési osobní stráž, aby jim zůstal pomocník lidu živ a zdrav.

Ba věru.

Ti pak mu ji dávají, z obavy o něho a v důvěře ve svou vlastní bezpečnost.

c Ba věru.

A tu když to vidí muž, který má jmění a spolu s jměním špatné jméno, že jest nepřitelem lidu, tehdy, příteli, tento podle věštby dané Kroisovi

*k Hermu, v němž oblázků plno,
prchá a nečeká, ani se nestydí zbabělcem býti.¹⁷¹*

Vždyť jistě podruhé by už neměl příležitosti se zastyděti.

Kdo pak jest chycen, propadá hrdlem.

Nutně.

Ale onen náčelník sám patrně neleží jako Homérův hrdina
v celé své šířce a délce,¹⁷² nýbrž svrhnuv mnoho jiných zpřítma d
stojí na voze obce, místo náčelníka dokonalý tyran.

Jak by ne?

17. Chceš, abychom teď probrali šťastný život muže i obce,
ve které by se vyskytl takový tvor?

Ovšem, proberme.

Nuže, není-li pravda, v prvních dnech a v první době se na
každého usmívá a každého pozdravuje, s kýmkoli se potká, e
a říká, že není tyranem, i slibuje mnoho jak jednotlivcům, tak
obci, osvobodí od dluhů a rozdělí půdu lidu i své družině a tvá-
ří se ke všem milostivě a vlídně?

Nutně.

Kdykoli však ve svém poměru k vnějším nepřátelům s jed-
němi se dohodne a druhé snad potře, i nastane od nich pokoj,
tu hned strojí stále nějaké války, aby lid měl trvalou potřebu
vůdce.

Přirozeně.

Zajisté i proto, aby mimořádnými dávkami chudnouce byli 567
nuceni starati se o živobytí, a tak mu méně strojili úklady.

Patrně.

A také asi proto, kdyby měl některé v podezření, že chovají
myšlenky na svobodu a nebudou chtít ho ponechatí při vládě,
aby je vydal napospas nepřátelům a tak je pod dobrou zámín-
kou zabubil. **Není-li ze všech těchto důvodů tyranu nutno stále
udržovati neklidný stav válečný?**

Nutno.

A když to dělá, zda není jisto, že se občanům čím dále tím b
více zprotivuje?

Jak by ne?

Jistě také, že někteří z těch, kteří mu pomohli k vládě a mají
moc, bez obalu mluví i před ním i mezi sebou, odsuzující, co
se děje, ti, kteří jsou právě nejzmužilejší?

Přirozeně.

Tedy tyto všechny musí tyran odstraniti, má-li se udržeti u vlády, až nenechá ani z přátel, ani z nepřátel žádného významnějšího člověka.

Patrně.

- c Musí tedy bystře viděti, kdo jest statečný, kdo silného ducha, kdo rozumný, kdo bohatý; a jest tak šťasten, že těmto všem musí býti, ať chce, nebo ne, nepřitelem a úklady jim činiti, až by vyčistil obec.

Krásná to očista.

Ano, děl jsem, opačná, než jakou lékaři očištlují těla; ti totiž odnímají, co jest nejhorší, a nechávají nejlepší, tento však naopak.

Ano, jak se podobá, vede ho k tomu nutnost, ač jestliže chce vládnouti.

- d 18. Toť žije v poutech roztomilé nutnosti, ona mu káže, buď aby žil mezi lidmi většinou špatnými, a to nenáviděn od nich, anebo aby nežil.

Ano, tak jest.

Nuže, a čím více by byl od občanů nenáviděn pro takové jednání, zdalipak nebude potřebovati tím větší a věrnější tělesné strážce?

Jak by ne?

Kdopak jsou ti věrní? A odkud si je opatří?

Sami od sebe přilítnou ve velkém množství, jen když jim bude platiti.

- e U psa, pravil jsem, zdá se mi, že zase míníš nějaké trubce, najaté z ciziny a sehnané ze všech stran.

Ano, správně se ti to zdá.

A kdo by to byl odsud? Zdalipak by se neodhodlal –

K čemu?

Vzíti svým spoluobčanům otroky, dáti jim svobodu a zařaditi je do své tělesné strážce?

Jistě, neboť tihle mu pak jsou vskutku nejvěrnější.

Věru roztomilé jest podle tvých slov tyranovo postavení, jestliže má v takových lidech přátele a muže sobě věrné, když 568
byl ony dřívější zahubil.

Opravdu, takové lidi má kolem sebe.

A tito druhové ho jistě mají v úctě a jsou kolem něho, ti noví občané, kdežto muži řádní ho nenávidí a vyhýbají se mu?

Jak by se nevyhýbali?

Ne nadarmo, děl jsem, jest pokládána tragédie vůbec za velmi moudrou věc a Euripidés zvláště za jejího vynikajícího mistra.

Jak to?

Poněvadž pronesl mezi jiným i tento plod hlubokého přemýšlení, že „jsou tyranové stykem s moudrými moudří“. b
A myslel patrně, že ti moudří jsou ti, kteří tyrana obklopují.

Také velebí tyranii jako ráj¹⁷³ a mnoho jiných takových věcí mluví, on i jiní básníci.

Proto tedy odpouštějí básníci tragédie při své moudrosti nám i oněm, kteří zařizují obec podobně jako my, že jich jakožto opěvovatelů tyranie do své obce nepřijmeme.

Arciže odpouštějí, aspoň kteří z nich jsou vtípní. c

Zato chodí vůkol do ostatních obcí, shromažďují zástupy a najmuvše si krásné, silné a přesvědčivé hlasy zavlékají ústavy k tyraním a demokraciím.

Ba věru.

K tomu ještě jsou za to placeni a váženi, nejvíce arci, jak lze čekat, od tyranů, na druhém pak místě od demokracie; ale čím výše jdou k vrcholnému stupni ústav, tím více je opouští jejich sláva, jako by pro dýchavičnost nestačila v chůzi. d

Ovšemže.

19. Avšak to byla jen odbočka; mluvmе však dále o tom, z čeho se bude živiti onen tyranův tábor, krásný, četný, pestrý a stále se měnící.

Jest patrnо, že budou-li v obci chrámové poklady, bude vydávati z těchto, pokud by výtěžek prodeje stačil, nutě přitom lid přispívati menšími daněmi.

e A co když tyto zdroje příjmů nestačí?

Jest patrné, že pak bude žítí on sám i jeho spoluhodovníci a přátelé i přítelkyně z jmění otcovského.

Rozumím, děl jsem; protože bude živiti jej i jeho družinu lid, který tyrana jako otec zplodil.

Nic jiného mu nezbývá.

569 Ale co když se lid tomu vzepře a řekne, že není spravedливо, aby dospělý syn byl živěn od otce, nýbrž naopak otec od syna, a že ho nezplodil a nedosadil za tím účelem, aby až vyroste, sám otročil svým vlastním otrokům a živil jej i jeho otroky s tou ostatní sběří, nýbrž proto, aby byl pod jeho vedením ošvobozen od boháčů a takzvaných lepších lidí v obci; a tak nyní že mu poroučí, aby odešel z obce on sám i jeho družina, jako když otec vyhání z domu syna s jeho nevázanými společníky?

b Tehdy už, při Diovi, pozná lid, jaký jest sám i jaký onen tvor, kterého přivedl na svět a pak hýčkal a krmil, a že sám jsa slabší, chce vyhnati stranu silnější.

Jak to pravíš? Což snad se tyran opováží činiti svému otcí násilí, a kdyby mu nepovoloval, docela jej bítí?

Ano, a napřed mu odejme zbraně.

Otcebijcem, děl jsem, nazýváš tyrana a špatným živitelem otcova stáří; jak se podobá, to by už byla nepochybná tyranie, a jak se říká, lid, utíkaje z kouře závislosti na svobodných, vpadl by do ohně panství otroků, přijímaje místo oné plné a nezřízené svobody nejnesnesitelnější a nejtrpčí otročení otrokům.

c Zajisté, tak se to stává.

Nuže tedy, snad bychom již mohli v souhlase s pravdou říci, že jsme dostatečně probrali, jakým převratem vzniká tyranie z demokracie a jaká jest, když se vyvine?

Ovšemže dostatečně.

Knih devátá

1. A tak zbývá, děl jsem, obrátiti pozornost k samotnému 571
muži tyranského druhu,¹⁷⁴ jakým převratem se vyvíjí z muže
demokratického a jaký asi jest po dokonaném vývoji a jakým
způsobem žije, zda bídým, či šťastným.

Ano, zbývá ještě tento.

Víš, co mi ještě chybí?

Co?

Výklad o žádostech, jaké a jak četné jsou; o tom, zdá se mi,
jsme nepromluvili dosti určitě. A při tomto nedostatku bude b
hledání toho, co hledáme, příliš nejisté.

Nuže, tázal se, což není k tomu ještě příležitost?

Ovšem; a uvažuj, co na nich chce pozorovati. Jest to toto.
Z rozkoší a žádostí nenutných jsou některé, jak se mi zdá, ne-
přirozené a nezákonné; ty jsou sice podle všeho každému vro-
zeny, ale když jsou drženy na uzdě, jednak od zákonů, jednak
od lepších žádostí za pomoci rozumu, u některých lidí buď do-
cela mizejí nebo jich zbývá jen málo, a to slabých, kdežto
u druhých se rozmnožují a sílí. c

Které to myslíš?

Ty, které se probouzejí v době spánku, když všechno ostatní
v duši spí, co jest soudné a mírné a co má jinak nad nimi vládu,
kdežto část zvířecí a divoká, naplněna buď jídlem nebo pitím,
se vzpíná a odstrčí spánek hiedí jíti a ukojovati své pudy; víš,
že se za takového stavu tento činitel odvažuje všeho, cítě se
zproštěn a vzdálen ode všeho studu i rozumu. Tak například d
nic se neštítí pokusu obcovati, jak se domnívá, s vlastní matkou
i s kýmkoli jiným z lidí i bohů i zvířat, dopouštěti se jakékoli
hříšné vraždy a nezdržovati se žádného pokrmu; jedním slo-
vem, žádná nepříčetnost ani nestoudnost mu nechybí.

Jistou pravdu mluvíš.

Jinak tomu jest, kdykoli je člověk ve zdravém a rozumném stavu. Tu upadá v spánek, když byl povzbudil rozumovou část své bytosti a vyčastoval ji krásnými myšlenkami a úvahami a když byl vešel ve vnitřní soulad sám se sebou; co pak se týče žádostivé části, nevydá jí ani nedostatku ani přesyce, jen aby usnula a nerušila části nejlepší svými radostmi nebo nevrlostmi, nýbrž aby ji nechała o sobě samotnou a čistou zkoumati a snažití se o pozorování něčeho, čeho nezná, ať jest to něco z minulosti nebo z přítomnosti nebo i z budoucnosti; právě tak uklidní i svou vznětlivost a nejde spát s pobouřeným srdcem po hněvivém utkání s jinými lidmi, nýbrž oddává se odpočinku tak, že ty dva činitele utiší a v činnost uvede třetího, kterým vzniká rozumové přemýšlení: víš sám, že v takovémto stavu přichází nejbliže k pravdě a tehdy nejméně se mu zdávají nepřirozené sny.

Ovšem, docela takové jest mé mínění.

Dali jsme se zavést k poněkud delšímu výkladu o těchto věcech; co však chceme poznati, jest to, že v každém člověku jest zvláštní hrozný, divoký a zákonů neznající druh žádostí, třeba by se někteří z nás zdáli sebeřádnější; to pak tedy zřejmě vychází najevo ve spánku. Nuže hleď, zdali myslíš, že mám něco pravdy, a zdali souhlasíš.

Ano, souhlasím.

2. Vzpomeň si tedy na náš popis demokrata. Jeho vývoj záležel v tom, že byl odmalička vychováván pod vlivem spořivého otce, dbajícího jedině žádostí výdělečných, ale nedbajícího těch, které nejsou nutné a vznikají jen pro zábavu a nádheru. Ano?

Ano.

Když pak přišel do styku s muži uhlazenějšími a plnými žádostí právě vylíčených, z odporu k otcovu skrblictví vrhl se do vši zpupnosti a do jejich způsobu života, ale protože měl lepší přirozený základ než jeho svůdcové, jak byl tak puzen na obě strany, stanul uprostřed mezi obojí povahou a s náležitou mě-

rou, jak se domníval, okoušeje všech požitků, žije život, který není ani sprostě lakomý, ani zase zcela nevázaný, a tak se stal z muže oligarchického demokratem.

Ano, to bylo i jest naše mínění o takovém muži.

Mysli si dále, děl jsem, jak zase takovýto muž, když už je starší, má mladého syna, který jest vychováván zase v jeho zásadách.

Myslím si.

Mysli si dále, že se s ním děje právě totéž, co se dělo i s jeho otcem, že jest sváděn k svrchované nevázanosti, jež však jest od svědců nazývána svrchovanou svobodou, a že otec i ostatní příbuzní podporují ty žádosti, které zůstávají uprostřed, kdežto tito zase ho podporují ve svém směru; když pak ti hrozní čarodějové a tyranotvůrci pojmu obavu, že toho mladého muže jinak neudrží ve své moci, uvedou mu do nitra nějaký chťíc jako náčelníka žádostí nečinných a z hotového utrácejících, zvláštěního to okřídleného a velikého trubce – či se domníváš, že chťíc takových lidí jest něco jiného?

Docela ne, odpověděl, nýbrž právě toto.

Nuže, tu se stane, že ostatní žádosti, jež kolem toho chťiče bzučí, plny kadidel a masť i věnců a vín a všech slastí, kterým se za takových příležitostí popouští uzda, opatří toho trubce, jejich přičiněním do nejvyšší míry vzrostlého a vykrmeného, žahadlem nenasytné touhy: a tu hned obklopí se družinou šílenosti a běsní tento náčelník duše, a jestliže dopadne v nitru toho člověka některé představy nebo žádosti pokládané za dobré a ještě se poněkud stydící, pobije je a ven od sebe je zapuzdí, až ho očistí od rozumnosti a naplní zvenčí přivedenou šíleností.

Dokonale líčíš vývoj muže tyranského druhu.

Nuže, nejsou-li pak takové vlastnosti příčinou, že už odedávna bývá chťíc – Erós – jmenován tyranem?

Skoro se zdá.

c Což, příteli, nemá snad i mysl opilého člověka jakýsi tyranský ráz?

Ba má.

Tak také člověk šílený a nepřičetný činí pokusy a myslí si, že jest schopen vládnouti nejen nad lidmi, nýbrž i nad bohy.

To jistě.

V přesném smyslu pak tyranským, příteli, stává se muž, kdykoli se buď přirozeným založením nebo způsobem svého života anebo obojím stane opilcem, erotikem a zuřivcem.

Docela tak.

3. Takto se tedy vyvíjí, jak se podobá, zase muž tyranský; než jakým způsobem žije?

d Řeknu jako při hádankách: „poddám se“.

Tedy ti to povím. Potom jest u nich samá slavnost, samý veselý průvod a kvas, samá hetéra i všechny podobné věci, když tyran Erós, bydlicí v jejich nitru, řídí veškerou jejich duši.

Nutně.

Zdalipak tu každý den a každou noc nevyrážejí po straně četné a silné žádosti, jež mají veliké potřeby?

Zajisté, četné.

Brzy se tedy vyčerpají kdejaké příjmy.

Jak by ne?

e A potom nastává vypůjčování a ubírání z majetku.

Ano.

A když už všechno dochází, jest nutný následek, že ty žádosti, prudké a zahnížděné v něm ve velkém množství, křičí, a lidé jakoby hnáni biči od těch žádostí a zvláště od samého Eróta, krácejícího přede všemi ostatními jako v čele tělesné stráže, běsní a pátrají, kdo něco má, koho by bylo možno obrátí
574 buď lstí nebo násilím.

Jistě.

Tak tedy musí člověk odevšad sháněti, sice jest svírán velkými bolestmi a mukami.

Nutno.

Tu pak jako rozkoše, které v něm vznikaly později, měly vrch nad staršími a braly si, co náleželo oněm, tak i on sám, mladší, prohlásí za své právo míti více než otec a matka a bráti pro své potřeby z jmění otcova, až by utratil svůj vlastní podíl.

Jak jinak?

Jestliže však mu to nedovolí, bude se nejprve pokoušeti okrádati a oklamávati vlastní rodiče. b

Ovšem.

A když by nemohl, pak bude loupiti a dopouštěti se násilí.

Myslím.

Kdyby však, přáteli, se vzpírali a bránili, ten stařec a stařena, zdalipak by se uvaroval a vystříhal, aby se nedopustil něčeho tyranského?

Nečekám, odpověděl, zrovna nic dobrého pro rodiče takového člověka.

Než, Adeimante, probůh, což myslíš, že by takový člověk kvůli cizí hetéře, která jest teprve odnedávna jeho milou, dal bít svou matku, odjakživa milou a pokrevně blízkou, anebo kvůli cizímu krasavci, který se stal teprve nedávno jeho přítelem, sešlého otce, starce, pokrevně blízkého a nejstaršího z přátel, a že by je učinil otroky svých nových přátel, kdyby si je přivedl do téhož domu? c

Ano, při Diovi, odpověděl.

Roztomilá to věc, jak se podobá, zploditi tyranského syna.

Velmi.

A co když takovému člověku už nestačí majetek otcův a matčín a když jest v něm už shromážděn velký roj rozkoší, nestává se, že se brzy vloupá do cizího domu, sáhne po rouchu některého pozdního nočního chodce a potom vyklidí nějaký chrám? A při tom všem jeho dávné představy z mladých let o krásném a ohyzdném, obecně pokládané za spravedlivé, budou s pomocí Erótovou přemoženy od představ nedávno vyproštěných z otroctví, tělesné do družiny Erótovy, jež dříve bývaly vybavovány jen ve snách, když byl sám ještě v poddanství d e

zákonů a otcově, demokraticky řízen ve svém nitru; avšak do-
stav se pod tyranii Erótovu a stav se ve skutečnosti trvale tako-
vým, jakým se někdy stával ve snu, nezdrží se ani žádné hrozné
575 vraždy, ani krmě, ani žádného činu, nýbrž Erós, jenž v něm žije
jako tyran, nepoddán žádné vládě a žádnému zákonu, poněvadž
všechnu vládu má sám, požene člověka, ve kterém jest jako
v obci usazen, ke vši odvážlivosti, aby z toho živil sám sebe
i zástup, kterým jest obklopen a který přišel jednak zvenčí od
špatné společnosti, jednak byl uvnitř odvázan a puštěn na svo-
bodu působením týchž vlastností, jež měl člověk také sám
v sobě. Či není to život takového člověka?

· Věru, jest to ten.

b A je-li, děl jsem, takovýchto v obci jen málo a má-li ostatní
lid rozum, odejdou a jsou tělesnou stráží některého jiného tyra-
na nebo se dávají za mzdu najímají do služeb, jestliže jest ně-
kde válka; pakli však se vyskytnou v míru a v klidu, zůstávají
v obci a páchají tam mnoho menších škod.

Jaké to škody míníš?

Například kradou, vlupují se do domů, uřezávají opasky, be-
rou šaty, vykrádají svatyně, prodávají lidi do otroctví; druhdy
také provozují udavačství, jsou-li výřeční, křivě svědčí a berou
úplatky.

c Ano, to jsou menší škody, ale jen tehdy, jestliže takových
lidí jest málo.

Vždyť malé věci jsou malé, srovnáváme-li je s velkými,
a toto všechno není, jak se říká, nic proti tyranu, hledíme-li
k špatnému a bídnému stavu obce. Neboť teprve vyskytne-li se
v obci mnoho takových lidí i jiných jejich následovníků a uvě-
domí si své množství, tehdy ti to jsou, kteří spolu s nerozum-
ností lidu plodí tyrana: stává se jím ten z nich, kdo chová sám
d v sobě největšího a nejsilnějšího tyrana ve své duši.

Přirozeně, pravil; vždyť to by byl tyran nejdokonalejšího
rázu.

Ovšem, jestliže oni se dobrovolně poddají; pakli však obec nepovolí, tu jako tenkrátě týral matku a otce, tak zase, bude-li s to, bude týrati svou vlast, přiváděje si do ní zvenčí ještě nové druhy, a v poddanství těchto lidí bude míti a chovati svou odedávna milou mateřskou, jak říkají Kréťané, a otcovskou zemi. A to by byl cíl žádosti takovéhoho muže.

Ovšemže to.

e

Jistě pak, děl jsem, ukazují se títo lidé, ještě dříve, než mají vládu v soukromém životě, takovýmito: **předně, že co se týče společenských styků, stýkají se jen se svými pochlebníky a s lidmi hotovými ke každé službě; jestliže pak od někoho něčeho potřebují, stávají se sami patolízaly a neštítí se žádných projevů, aby se zdáli přáteli, ale jakmile dosáhnou svého, vedou si hned jako cizí.**

576

Ba jistě.

A tak v celém svém životě nejsou nikdy nikomu přáteli, nýbrž stále buď nad někým panují nebo jinému otročí, ale pravé svobody a pravého přátelství tyranská duše nikdy neokouší.

Ovšemže.

Zdaiipak bychom tedy správně nenazývali takové lidi nevěrnými?

Jak by ne?

Také nespravedlivými, a to v míře co možná největší, ač jestliže jsme si v předcházející části výkladu učinili správný úsudek, co jest spravedlnost.

b

Ano, jistě správný.

Shrňme tedy stručně znaky toho nejhoršího muže. Jest to asi ten, kdo je ve skutečnosti takový, jaký byl podle našeho líčení člověk ve snu.

Ovšemže.

Nuže, a tím se stává ten, kdokoli, jsa přirozenou povahou čistě tyranských vlastností, zmocní se samovlády a čím delší dobu žije v tyranii, tím více jest takový.

Nutně, pravil Glaukón, přejav řeč.

- c 4. Zdalipak toho, kdo jest, jak vidíme, nejšpatnější, uvidíme také nejnešťastnějším? A kdo jest tyranem nejdelší dobu a největší měrou, že jest v pravém smyslu nešťasten největší měrou a nejdelší dobu? Obecná mínění o tom bývají arci mnohá.

Co se tohoto týče, jest tomu nutně tak.

Není-li pravda, tázal jsem se, že tyranská duše jest obdobou obce s tyranskou vládou, demokratická pak obce s vládou demokratickou a tak dále?

Arci.

Tedy zajisté jak se má obec k obci co do zdatnosti a štěstí, tak také se má i muž k muži?

- d . Jak by ne?

A jak se tedy má co do zdatnosti obec s tyranskou vládou k obci s vládou královskou, jakou jsme na počátku vylíčili?

Jest to pravý opak; neboť jedna jest nejlepši, druhá nejhorši.

- e Nebudu se tázati, kterou myslíš tou a onou, vždyť jest to zřejmé. Než co se týče blaženého a nešťastného života, soudíš o nich také tak, či jinak? A nedejme se oslepiti, dívajíce se na jediného tyрана a na těch několik lidí kolem něho, nýbrž poněvadž jest třeba vejíti dovnitř a prohlédnouti si celou obec, projevme své mínění teprve, až vnikneme do všech jejích částí a na všechny se podíváme.

Správně vybízíš; a každému jest patrnó, že nad obec s tyrání není obce nešťastnější, nad obec s vládou královskou blaženejší.

- 577 Nuže, zdalipak by nebylo správné, abych užil téhož vyzvání i stran jednotlivých mužů a žádal, aby o nich rozsuzoval jen ten, kdo dovede myšlením vniknouti do povahy muže a prohlédnouti ji, kdo nehledí jen zvenčí a nedává se jako malé dítě oslepiti vnějším leskem tyranů, který stavějí na odív vnějším pozorovatelům, nýbrž náležitě je prohlédá? Jistě bych správně soudil, že my všichni máme slyšeti onoho muže, který jednak má schopnost úsudku, jednak bydlil s tyranem pod touž střechou a zblízka ho pozoroval, jak v domácím životě jeho cho-

vání k jednotlivým osobám jeho okolí – mezi nimi by ho bylo nejspíše možno spatřiti bez divadelní masky –, tak na druhé straně v důležitých jednáních života veřejného.¹⁷⁵ A právem bychom ho vybědli, když toto všechno uviděl, aby podal zprávu, oč šťastnější nebo nešťastnější jest tyran proti ostatním lidem.

Zcela správné by bylo i toto tvé vyzvání.

Mysleme si tedy, chceš-li, sami o sobě, že jsme schopni to posouditi a že jsme se už setkali s takovými lidmi; tak budeme míti, kdo by nám odpovídal na naše otázky.

Ovšemže.

5. Nuže tedy, pozoruj takto. Rozpomínaje se na podobnost obce a muže, prohlížej na obojím střídavě na tom i onom stránku za stránkou a takovým způsobem vykládej o vlastnostech a stavech jednoho i druhého.

O jakých to?

Předně, děl jsem, co se týče obce, nazveš obec ovládanou od tyrana svobodnou, či otrockou?

Otrockou v míře největší.

A přece v ní vidíš pány i svobodné.

Vidím, ale těch jest jen něco málo; takřka veškeré občanstvo v ní, i jeho nejlepší část jest v nedůstojné a bídné porobě.

Jestliže tedy jest muž podoben obci, nevyplyvá z toho nutně, že i v něm jsou tytéž poměry a že jeho duše jest plna mnohého otroctví a nevolnictví a že jsou porobeny ty její části, které byly nejlepší, kdežto malá část, nejničernější a nejšlilenější, panuje?

Nutně.

Nuže co? Nazveš takovou duši otrockou, či svobodnou?

Arciže otrockou.

Není-li dále pravda, že obec otrocká a ovládaná od tyrana nejméně dělá, co chce?

Ovšemže.

e Tedy také duše ovládaná tyranem nejméně bude dělati, co by chtěla,¹⁷⁶ mluvíme-li o celé duši; má v sobě střecha, který ji násilně pudí, a tak bude plna zmatku a pozdní lítosti.

Jak by ne?

A jaká jest nutně obec ovládaná od tyрана, bohata, či chuda? Chuda.

578 Tedy také tyranská duše jest nutně nužná a nenasycena.

Tak jest.

A což, není snad nutně takováto obec i taková duše plna strachu?

Zcela nutně.

Co se týče nářků a vzdechů a hořekování i bolestí, nalezněš jich snad více v některé jiné obci?

Nikoli.

A u jednotlivého muže, myslíš, že takových věcí jest v někom jiném více než v tomto tyranském člověku, šíleném od žádosti a chtíčů?

Nemožno.

b Nuže, na základě všech těchto pozorování, tuším, i jiných podobných jsi rozhodl, že taková obec jest ze všech obcí nejnešťastnější.

Snad ne správně?

Ba jistě, děl jsem. Ale co myslíš na druhé straně o muži tyranské povahy, když hledíš na tytéž znaky?

Že jest daleko nejnešťastnější ze všech ostatních lidí.

To již nemáš pravdu.

Jak to?

Tento, myslím, není ještě nejnešťastnější v největší míře.

Nuže kdo?

Tenhle se ti snad bude zdátí ještě nešťastnější než ten.

Kdo?

c Kdokoli, jsa povahy tyranské, neprožije svého života v soukromí, nýbrž jest stižen zlým osudem a nějakou náhodou se mu dostane toho, že se stane skutečným tyranem.

Podle předcházejícího výkladu soudím, že máš pravdu.

Ano, děl jsem, ale při takových věcech nesmíme se spokojiti mlněním, nýbrž musíme velmi dobře takovým rozumovým způsobem uvažovati; vždyť to zkoumání má předmětem věc nejdůležitější, život dobrý a zlý.

Zcela správně.

Tedy uvažuj, zdali moje řeč má něco pravdy. Zdá se mi totiž, že při úvaze o této věci jest třeba počítí pozorováním těchto poměrů. d

Kterých?

Jednoho každého z bohatých soukromníků v obcích, kteří mají mnoho otroků. Neboť ti se v této věci podobají tyranům, že vládnou nad četnými lidmi; rozdíl jest jenom v množství.

Ano, v tom jest rozdíl.

Nuže víš, že tito žijí beze strachu a nebojí se své čeledi?

Čeho by se také báli?

Ničeho, děl jsem; avšak chápeš příčinu toho?

Ano, že veškerá obec jednomu každému ze soukromníků pomáhá.

Dobře pravíš. A což kdyby některý z bohů vzal ze středu obce jednoho muže, který má padesát nebo i více otroků, i s ženou a s dětmi a postavil jej s celým jeho ostatním majetkem i s čeledí na osamělé místo, kde by se od žádného ze svobodných spoluobčanů nemohl nadíti pomoci, v jakém asi a jak velikém strachu by se octl sám o sebe i o své děti a o ženu, aby nebyli zahubeni od služebnictva? e

Myslím, že v největším.

Jistě by byl nucen hned se lísatí k některým ze svých vlastních otroků, mnoho jim slibovati a bez potřeby je propouštětí na svobodu: tak by se ukázal sám lichotníkem vůči svým vlastním sluhům. 579

To jistě musí, sice jest po něm veta.

Ale což kdyby bůh usadil v sousedství kolem něho ještě mnoho jiných, kteří by nesnášeli, aby někdo chtěl nad jiným

panovati, nýbrž nejvyššími tresty trestali, kdyby někde něko ho takového dopadli?

- b Tím horší by bylo jeho zoufalé postavení, když by byl kolem dokola hlídán od samých nepřátel.

Nuže, v takovémto žaláři jest zajisté uvězněn tyran, když jest svou povahou takový, jak jsme vyložili, plný četných a rozmanitých strachů i chlíčů; ačkoli má duši mlsnou, jediný z občanů nesmí nikam cestovati ani se účastniti podívané na věci, jichž milovníky jsou přece všichni ostatní svobodní občané, nýbrž zalezlý ve svém domě žije povětšinou jako žena, závidě všem ostatním občanům, jestliže některý cestuje do ciziny a vidí tam něco pěkného.

- c Zcela jistě.
6. Vskutku tedy o taková zla více sklízí muž tyranského druhu, který jest sám ve svém nitru špatně zřízen a kterého jsi právě prohlásil za nejnešťastnějšího, jestliže nestráví život jako soukromník, nýbrž jest nějakým osudem donucen státi se tyranem, a ačkoli nemá vlády sám nad sebou, pokusí se vládnouti nad jinými; to jest zrovna tak, jako kdyby někdo, kdo má nemocné a bezvládné tělo, místo aby žil v soukromí, byl nucen trávit svůj život v zápasech a bojích s jinými těly.
- d To jest zcela dobré přirovnání a mluvíš jistou pravdu, Sókrate.

Není-li to, milý Glaukóne, stav veskrze bídný a nežije-li, kdo jest tyranem, ještě hůře nežli ten, o kom jsi ty usoudil, že žije nejhůře?

Zajisté.

- Skutečný tyran jest tedy vpravdě, i když se snad někomu tak nezdá, skutečným otrokem, provádějícím největší lichotnictví a otročení, a pochlebňákem lidí nejhorsích; svých žádostí neukojuje ani dost málo, nýbrž dovede-li kdo obsáhnouti zrakem celou jeho duši, jeví se doopravdy chudšasem, majícím největší nedostatek; po celý život jest jen samý strach, je pln křečí a utrpení, ač jestliže se podobá stavu obce, nad kterou vládne. A tomu se podobá, že ano?

Ba velmi.

Nuže a k tomu ještě budeme povinni tomu muži přidati i ty 580
vlastnosti, které jsme uvedli dříve, jež nutně má a jež se jeho
úřadem proti dřívějšku ještě více zvětšují, že totiž jest závistivý,
nevěrný, nespravedlivý, nedružný, bezbožný a že jest hostitelem
i pěstovatelem vši špatnosti; všemi těmito vlastnostmi
jest nešťasten nejvíce sám, potom však činí nešťastným i své
okolí.

Nikdo z lidí rozumných ti nic nenamítne.

Nuže tedy, jako nejvyšší soudce při závodech projevuje své b
mínění, tak i ty mi nyní konečně rozhodni, kdo jest podle tvého
zdání první co do blaženosti a kdo druhý a tak po řadě posuď
všech pět, totiž muže královského, tímokratického, oligarchic-
kého, demokratického a tyranského.

Věřu snadně jest rozhodnutí. Neboť jako závodící pěvecké
sbory řadím je co do výbornosti a špatnosti a co do blaženosti
i jejího opaku tak, jak za sebou předstoupili.

Najmeme si tedy hlasatele, tázal jsem se, či já sám mám pro- c
hlásiti, že Aristónův syn rozhodl takto: nejšťastnější jest člověk
nejlepší a nejspravedlivější a to jest muž v největší míře králov-
ský a kralující nad sebou, nejnešťastnější pak jest člověk nejhor-
ší a nejnespravedlivější a to jest zase ten, kdo jsa povahy co nej-
více tyranské jest největším tyranem nad sebou i nad obcí?

Tak jest, jak jsi prohlásil.

Nuže, a zdalipak bych neměl dodatí, že tomu tak jest, aťsi
jsou tací lidé se svými vlastnostmi skryti přede všemi lidmi
i bohy, nebo ne?

Dodej.

7. Budiž tedy; to bychom měli jeden důkaz, ale podívej se d
na tenhle druhý, bude-li se ti zdáti, že má něco do sebe.

Který to jest?

Poněvadž jako obec jest rozdělena na tři třídy, tak i duše jed-
noho každého má trojitě rozdělení, bude možný, jak se mi zdá,
i druhý důkaz.

Který to?

Tenhle. Zdá se mi, že ke třem stránkám duše náleží i trojí rozkoše, ke každé jeden druh; zrovna tak jest to s druhy touhy a vlády.

Jak to myslíš?

Jedna stránka podle našeho výkladu bylo to, čím člověk nabývá vědění, druhá, čím se vzněcuje, třetí pak jsme nemohli pro mnohotvárnost nazvatí jedním zvláštním jménem, nýbrž pojmenovali jsme ji podle toho, co měla v sobě největší a nejsilnější: nazvali jsme ji totiž stránkou žádostivou, a to pro prudkost žádostí vztahujících se k jídlu, pití, k rozkoším pohlavním i ke všemu jinému, co se k tomu druží, a stránkou milovnou peněz, protože takové žádosti bývají ukojovány obyčejně s užitím peněz.

A to správně.

Zdalipak bychom tedy nejlépe nevystihli její jádro, kdybychom řekli, že i rozkoš její a láska se nese za ziskem, tak aby se nám samým jevilo něco určitého, kdykoli bychom mluvili o této části duše -- a zdalipak bychom ji správně nazývali milovnou peněz a zisku?

Mně aspoň se tak zdá.

A co stránka vznětlivá? Nepravíme o ní, že se celá stále žene za přemáháním, vítězením a slávou?

Ba věru.

Kdybychom ji tedy nazývali milovnou vítězství a cti, bylo by to v pořádku?

V úplném pořádku.

Konečně to, čím nabýváme poznání, jak každému patrně, stále jest celou svou snahou napjato k vědění o pravdě, jak to s ní jest; o peníze a slávu stará se tato stránka z těchto všech nejméně.

Ovšemže.

Vhod bychom ji tedy nazývali milovnou vědění a moudrosti?

Jak by ne?

Nuže a v duších jedněch vládne tato, v duších oněch druhá c
z těch stránek, jak se která k tomu dostane.

Tak jest.

Proto pravíme, že také u lidí jsou tři základní druhy, druh
milovný moudrosti, milovný vítězství a milovný zisku.

Zajisté.

I rozkoší že jsou tři druhy, tak, že ke každé z těchto stránek
náleží jeden.

Ovšemže.

Víš-li pak, tázal jsem se, že kdyby ses chtěl ptáti tří takových
lidí jednoho po druhém, který z těchto životů jest nejpříjemněj-
ší, že každý bude nejvíce velebiti svůj vlastní? Výdělkář že
řekne, že rozkoš spojená s nabýváním cti nebo rozkoš z učení d
nestojí za nic proti nabývání zisku, leda jestliže něco z toho vy-
náší peníze?

Pravda.

A co ctižádostivý? tázal jsem se; nepokládá snad rozkoš
z peněz za cosi sprostého a na druhé straně rozkoš z učení – le-
daže učenost přináší čest – za dým a hloupost?

Tak tomu jest.

A co si máme mysliti o filosofovi, zač že pokládá ostatní
rozkoše proti rozkoši znáti pravdu a v takovém zaměstnání stá- e
le žíti a nabývati vědění? Zdali ne, že za něco zcela vzdálené-
ho? A že ty ostatní požitky nazývá v pravém smyslu nutnými,
protože by nijak necítil jejich potřeby, kdyby to nebylo nutno?

To třeba dobře věděti.

8. Když tedy jest spor o rozkoše jednotlivých druhů lidí
i o sám jejich život, hledíc ne snad k tomu, který jest krásnější
a ošklivější anebo horší a lepší, nýbrž výslovně k větší míře
příjemnosti a bezbolestnosti – jak bychom se určitě dověděli, 582
kdo z nich mluví nejpravdivěji?

To naprosto nedovedu říci.

Nuže uvažuj takto: čím třeba rozsuzovati, co má být dobře rozsuzeno? Zdalipak ne zkušeností, rozumným myšlením a uvažováním? Či měl by někdo lepší zkoušky nad tyto?

Nijak ne.

- Uvažuj tedy: který z těch tří mužů jest nejzkušenější ve všech druzích rozkoší, které jsme uvedli? Myslíš snad, že člověk milovný zisku, kdyby se zabýval poznáním čisté pravdy samé o sobě, byl by zkušenějším v rozkoši plynoucí z vědění nežli filosof v rozkoši plynoucí z nabývání zisku?

To jest veliký rozdíl. Neboť filosof nutně musel okoušeti těch druhých hned od dětství, kdežto člověku milovnému zisku zabývajícímu se poznáním přirozené podstaty věcí není nutno okoušeti této rozkoše, jak jest sladká, ani stávat se v ní zkušeným, nýbrž spíše naopak, i kdyby se o to snažil, jest mu to ne snadné.

Mnoho tedy vyniká milovník moudrosti nad milovníka zisku co do zkušenosti v obojích rozkoších.

- c Ovšemže mnoho.

A jak se má k milovníku cti? Jest snad jeho nezkušenost v rozkoši plynoucí z požívání úcty větší než nezkušenost onoho v rozkoši z rozumového myšlení?

Asi ne, neboť kdykoli lidé vykonají, k čemu každý zamířil, všechny je provází čest – vždyť bývá ctěn od lidu boháč i muž statečný i moudrý –, takže všichni znají ze zkušenosti rozkoš, jaká plyne z požívání cti; avšak jakou rozkoš v sobě má dívání na jsoucnost, toho požitku nemůže míti nikdo jiný než filosof.

- d Tedy pokud záleží na zkušenosti, děl jsem, rozsuzuje z těch mužů nejlépe tento.

Ovšemže.

A jistě on jediný nabude své zkušenosti za účasti rozumu.

Tak jest.

Ale i co se týče nástroje, kterým jest třeba rozsuzovati, to věru není nástroj muže milovného zisku, ani milovníka cti, nýbrž milovníka moudrosti.

Který to?

Řekli jsme tuším, že rozsuzování se musí díti rozumovou činností. Ano?

Ano.

Rozumová činnost jest tedy nejspíše nástrojem této věci.

Jak by ne?

Zajisté kdyby se souzení po posuzovaných předmětech provádělo nejlépe bohatstvím a ziskem, tu by byly nutně nejpravdivější pochvalné a odsuzující výroky člověka milovného zisku.

Zcela nutně.

Kdyby se však provádělo cti a vítězstvím a zmužilostí, zdali by nerozhodovaly výroky muže milovného cti a vítězství?

Patrně.

Když však zkušeností a myšlením a činností rozumu?

Nutně jest nejpravdivější to, co schvaluje muž milovný moudrosti a rozumové činnosti.

Z trojí rozkoše byla by tedy nejlibější rozkoš té části duše, kterou nabýváme vědění, a v kom z nás tato část vládne, toho život jest nejpříjemnější? 583

Jak by tomu tak nebylo? Zajisté má rozhodující váhu chvála, kterou pronáší rozumný o svém vlastním životě.

Kterýpak život a kterou rozkoš klade ten soudce na druhé místo?

Patrně, že rozkoš muže bojovného a milovného cti; neboť ta jest mu blíže nežli rozkoš výdělkářova.

Na poslední místo tedy podle všeho rozkoš člověka milovného zisku.

Jak jinak? odpověděl.

9. To by tedy tak byly dva důkazy po sobě a dvakrát zvítězil b spravedlivý nad nespravedlivým; do třetice pak po způsobu olympijském¹⁷⁷ ke cti a chvále Dia Spasitele a Olympského hled, že rozkoš těch ostatních kromě muže rozumného ani není docela pravdivá, ani čistá, nýbrž jen jaksi nastínovaná, jak

jsem, tuším, slyšel od kteréhosi z moudrých lidí. A to by přece bylo největší a nejplatnější podlehnutí.

Ovšemže; ale jak to myslíš?

- c Naleznu to takhle, budu-li hledati spolu s pomocí tvých odpovědí.

Taž se tedy.

Nuže rci: **nemyslíme, že strast jest opak rozkoše?**

Ba věru.

A jistě také, že jest stav, ve kterém není ani radosti, ani strasti?

Ano, jest.

To, že jest střed mezi těmito oběma stavy, jakýsi klid duše od nich? Či nemyslíš tak o tom?

Ano, tak.

Nuže, zdalipak si vzpomínáš, tázal jsem se, jaké řeči mluví lidé, když jsou nemocní?

Jaké?

- d Že není nic libějšího nežli býti zdrav, ale dříve, než byli nemocní, že na to nikdy nemysleli, že to jest největší slast.

Vzpomínám.

Zdalipak také neslycháš, jak říkají lidé trápení nějakou velikou bolestí, že není nic příjemnějšího, nežli když bolest přestane?

Slýchám.

Pozoruješ i mnoho jiných takových stavů, ve kterých lidé trápení něčím nelibým velebí jako nejpříjemnější stav ne radost, nýbrž necítiti nelibosti a míti klid od takového pocitu.

Ano, klid, ten se tehdy vskutku ukazuje něčím libým a vítaným.

- e A kdykoli zase někdo ustane v radosti, bude patrně tento klid od libosti strastný.

Asi.

V čem jsme tedy právě teď viděli střed mezi oběma stavy, klid, to bude druhdy obojím, strastí i slastí.

Podobá se.

Jest vůbec možno, aby to, co není ničím z obojího, stávalo se obojím?

Zdá se mi, že ne.

A pak obojí duševní stav, i libost i nelibost, jest jakýsi pohyb; či ne?

Ano.

Co však se týče stavu, který není ani nelibý, ani příjemný, 584
neukázalo se nám právě, že to jest klid a že jest uprostřed mezi těmito dvěma stavy?

Ukázalo se.

Jak tedy lze správně pokládati stav bez bolesti za příjemný nebo stav bez radosti za trapný?

Nikterak.

Tedy to není skutečnost, nýbrž jen zdání, že klid jest tehdy proti bolesti libý a proti libosti bolestný, a pro pravou podstatu slasti nemají tyto zjevy nic zdravého, nýbrž jest to jen jakési kejklřství.

Tak aspoň ukazuje úsudek.

Nuže, pohled' na rozkoše, které nevznikají ze strastí, aby ses b
snad zase zde nedomníval, že se má tato věc vskutku tak, že libost jest ustání od nelibosti a nelibost ustání od libosti.

Kde to a jaké rozkoše myslíš?

Mezi mnoha jinými můžeš, chceš-li, obrátiti pozornost
zvláště na libosti související s vůněmi. Tyto totiž vznikají náhle
a neobyčejně silně, aniž byl člověk předtím pocítil něco nelibé-
ho, a když přestanou, nezanechávají žádné nelibosti.

Jistá pravda.

Nevěřme tedy, že čistou rozkoší jest odchod nelibosti, ani c
nelibostí odchod rozkoše.

Zajisté ne.

Avšak, řekl jsem, takzvané rozkoše, které zasahují duši procházejíce tělem, aspoň skoro všechny nejčtetnější a největší, jsou tohoto druhu, totiž jakési odchody nelibostí.

Ano, jsou.

A není-li pak tomu také tak i s libými a nelibými pocity, které vznikají již napřed z očekávání budoucích věcí?

Stejně.

- d 10. Víš-li pak, tázal jsem se, jaké jsou a čemu se nejvíce podobají?

Čemu?

Uznáváš, že pojmy „nahore“, „dole“, „uprostřed“ znamenají v přírodě něco skutečného?

Zajisté.

Jestliže tedy někdo se pohybuje zdola ke středu, sotva asi myslí něco jiného, než že spěje vzhůru; a když stane uprostřed a shlíží na východiště svého pohybu, musí se domnívati, že není nikde jinde než nahore, když opravdového hořejšku nespátřil. Nemyslíš, že tomu tak jest?

Při Diovi, podle mého mínění nic jiného by si takový člověk nemohl pomysleti.

- e Ale kdyby se pohyboval nazpět, mínil by, že se pohybuje dolů, a bylo by to jeho mínění správné?

Jak by ne?

Toto všechno by se mu stávalo jistě asi proto, poněvadž nemá zkušenosti o tom, co znamenají doopravdy pojmy nahore a uprostřed a dole?

Patrně.

- 585 Nemohl by ses tedy asi diviti, že lidé neznají pravdy, jako nemají i v mnohých jiných věcech zdravého mínění, zejména k libosti i nelibosti a střednímu stavu mezi těmito chovají se tak, že kdykoli spějí k něčemu nelibému, myslí podle pravdy a vskutku cítí nelibost, avšak když se pohybují od nelibosti k střednímu stavu, domnívají se, že se tuze přibližují k ukojování a k rozkoši; je to, jako když lidé srovnávají šedé s černým, a přitom neznají bílého: takovému klamu podléhají i zde, když srovnávají strast se stavem bezstrastným, a přitom neznají slasti.

Ví bůh, tomu bych se nepodivil, nýbrž mnohem více, kdyby tomu tak nebylo.

Nuže, uvažuj nyní takto: zdalipak hlad a žízeň a podobné pocity nejsou pocity jakési prázdnoty v tělesném stavu? b

Jak jinak?

Avšak nevědomost a nerozumnost, není to zase prázdnota ve stavu duše?

Ovšemže.

Nuže pak zajisté se naplňuje, i kdo dostává potravu i kdo nabývá rozumu?

Jak by ne?

Čím jest způsobováno pravdivější naplnění, tím, co má slabší jsoucnost, či tím, co ji má silnější?

Patrně, že tím, co ji má silnější.

Nuže tedy, kterého druhu věci jsou podle tvého mínění více účastny čisté jsoucnosti, takové jako chléb, nápoj, příkrm a veškerá potrava, či pravdivé mínění, vědění, rozum a zkrátka všechna duševní schopnost? Usuzuj takto: zdá se ti, že má silnější bytí to, co souvisí se jsoucнем stále stejným a nesmrtelným a s pravdou a co samo jest takové a v takovém vzniká, či co souvisí se smrtelným a nikdy nezachovávajícím stejnost a co samo jest takové i v takovém vzniká? c

Daleko vyniká to, co souvisí se jsoucнем stále stejným.

Náleží snad podstatě stále nestejného o něco více jsoucnosti než vědění?

Nikterak.

A což pravdy?

Ani to.

Jestliže tedy méně pravdy, zdali ne i jsoucnosti?¹⁷⁸

Nutně.

Jistě tedy vůbec méně pravdy a jsoucnosti náleží věcem souvisejícím s potřebami těla nežli tomu, co souvisí s potřebami duše? d

Ovšem.

Nemyslíš pak, že totéž platí o těle samém proti duši?

Arciže.

Jistě pak to, co se naplňuje věcmi silnějšího bytí a samo má silnější bytí, vskutku se více naplňuje než to, co se naplňuje věcmi s menší měrou bytí a co samo má menší míru bytí.

Jakpak by ne?

Jestliže tedy naplňovati se věcmi přirozeně příslušnými jest libé, co by bylo naplňováno podstatněji a podstatnějšími věcmi, působilo by podstatnější a pravdivější radost, plynoucí z pravdivé libosti, kdežto co by přijímalo věci s menší měrou bytí, méně pravdivě a stále méně by se naplňovalo a bylo by účastno méně jisté a méně pravdivé libosti.

Zcela nutně.

586 Tedy lidé neúčastní rozumu a duševní zdatností, nýbrž stále žijící jen v hodování a v takových věcech, pohybují se, jak se podobá, dolů a zase nazpět až ke středu a po této cestě chodí sem a tam celý svůj život; avšak za tuto dráhu k opravdovému „nahoře“ nikdy ani nevzhlednou ani se nepovznesou ani se nenaplní tím, co má skutečně bytí, ani neokusí stáfé a čisté rozkoše, nýbrž jako nemá tvář se zrakem stále dolů obráceným a sehnutí k zemi a ke stolům jen se krmí a páří, z lakoty po těchto požitcích kopají a trkají druh druhu železnými rohy a kopyty a z nenasytosti se vespolek usmrcují: neboť naplňují věcmi bez pravého bytí právě takovou a bezednou část své bytosti.

Dokonale zjevuješ, Sókrate, život většiny lidí, pravil Glaukón.

Tu pak nutně žijí v rozkoších smíšených s nelibostmi, podobách to a stínových obrazech rozkoše právě, nabývajících barvy tím, jak jsou vedle sebe položeny, že jedny i druhé se zdají silné a plodí v nerozumných zběsilé touhy po sobě a stávají se předměty bojů, jako se přízrak Helenin podle Stésíchora¹⁷⁹ stal předmětem bojů u Tróje z neznalosti pravdy.

Zcela nutně jest to něco takového.

11. A jak tomu jest se vznětlivostí? Nestávají se tu snad jiné takové věci, kdykoli ji někdo uplatňuje buď závistí nebo nási-

lím nebo hněvem, podle toho, pudí-li jej přitom ctižádostivost nebo chtivost vítězství nebo nevrlost, snaže se nasytiti svou ctižádost, touhu po vítězství a hněv bez rozvahy a rozumu? d

Ano, takové věci nutně bývají i zde.

Nuže co? Můžeme snad směle říci, že i všeliké žádosti související s chtivostí zisku a s chtivostí vítězství, pokud se řídí věděním a rozvahou a jestliže, vyhledávající požitků s pomocí těchto činitelů, přijímají jen ty, které by doporučovala rozumná stránka, dosáhnou požitků jednak nejpravdivějších – jak pravdivých jim lze dosáhnouti při jejich následování pravdy –, jednak i sobě vlastních, ač jestliže co jest komu nejlepší, to jest e mu též nejvlastnější.

Ovšemže.

Následuje-li tedy celá duše činitele milovného moudrosti a nebrotí proti němu, pak jest každé její části možno, aby jednak vůbec konala své a byla spravedlivá, zvláště pak aby každá užívala svých vlastních radostí nejlepších a co možná 587 nejpravdivějších.

Dozajista.

Kdykoli však nabude vrchu některá z druhých částí, stává se jí, že ani sama nenalézá své vlastní radosti a také ostatní nutí, aby šly za radostí cizí a nepravdivou.

Tak jest.

Zdalipak nejsou takové účinky způsobovány nejvíce těmi stránkami, které jsou nejvíce vzdáleny od filosofie a rozumu?

Ovšemže.

Není-li pak nejvíce vzdáleno od rozumu, co jest nejvíce vzdáleno od zákona a řádu?

To jest zřejmé.

A nebyly to erotické a tyranské žádosti, které se ukázaly nejvíce vzdálenými? b

Ovšemže.

Nejméně pak žádosti královské a uměřené?

Ano.

Tedy, myslím, od pravé a vlastní rozkoše nejvíce bude vzdálen tyran, král pak nejméně.

Nutně.

A tedy tyran bude žítí nejnepříjemněji, král však nejpříjemněji.

Zcela nutně.

Víš-li pak, o kolik nepříjemněji žije tyran nežli král?

Až mi to povíš.

Jest, jak se podobá, trojí rozkoš, jedna pravá a dvě nepravé, ale tyran, uniknuv zákonu a rozumu a překročiv ještě zadní hranice rozkoší nepravých, žije uprostřed družiny jakýchsi otrockých rozkoší; o kolik jest přitom níže, nelze tak snadno říci, leda snad tímhle způsobem.

Jak?

Od muže olichargického jest tyran vzdálen, jak jsme, tuším, viděli, na třetím místě, neboť uprostřed mezi nimi jest demokrat.

Ano.

Nuže tedy, i hledíc k rozkoši, měl by proti němu jen třetí napodobeninu co do její pravdivosti, ač je-li pravda, co bylo dříve řečeno.

Tak jest.

d Muž oligarchický jest pak zase třetí od královského, stavíme-li aristokratického a královského naroveň.

Ano, třetí.

Tedy číslo tři násobené třemi vyjadřuje vzdálenost tyrana od pravdivé rozkoše.

Zdá se.

Obraz tyranovy rozkoše jest tedy patrně již v délkovém rozměru číslo čtverečné.¹⁸⁰

Jistě.

Tu jest ovšem zjevno, v jakém poměru jest k rozkoši první, jestliže se to číslo umocní na druhou a ztrojnocní.

Toť patrně aspoň tomu, kdo umí počítati.

Nuže tedy, jestliže by někdo obráceně chtěl říci, oč jest e
vzdálen pravdivostí rozkoše král od tyрана, proveda násobení,
nalezne, že žije sedmsetdevětadvacetkrát příjemněji, tyran pak
v témže poměru strastněji.

To je úžasné číslo, které jsi na nás vychrtil o rozdílu těch 588
dvou mužů, spravedlivého a nespravedlivého, co do slasti
a strasti.

Jistě však číslo pravdivé a příslušné životům, odpověděl
jsem, ač jestliže jim příslušejí dny i noci a měsíce i roky.¹⁸¹

To jistě příslušejí.

Nuže, jestliže tolik vyniká rozkoší muž dobrý a spravedlivý
nad zlým a nespravedlivým, zдалipak nad něj nebude nesmírně
vynikati ladností života a krásou i zdatností?

Věru, že nesmírně, při Diovi.

12. Tak dobře, pravil jsem; když jsme se octli zde ve své b
řeči, vraťme se ke svému prvnímu výkladu, pro který jsme do-
šli až sem. Bylo pak, tuším, řečeno, že páchatí bezpráví jest
prospěšné člověku, který jest dokonale nespravedlivý, o kterém
však jest mínění, že jest spravedlivý; či nebylo tak řečeno?

Ano, takto.

Nyní tedy rozmlouvejme s obhájcem tohoto tvrzení, když
jsme se dohodli, jaký význam má obojí, i páchatí bezpráví
i jednatí spravedlivě.

Jak to?

Vytvořme si napřed v myšlenkách obraz duše, aby onen
mluvčí věděl, co mluvil.

Jaký to asi obraz? tázal se. c

Nějaký takový, jako byly podle bájí za starého věku stvůry,
například Chimaira, Skylla a Kerberos i četné jiné, ve kterých
prý mnoho rozličných podob bylo srostlých v jeden celek.

Ano, vypravuje se o nich.

Vytvoř tedy jednu podobu takového složeného a mnohohla-
vého zvířete, majícího kolem dokola hlavy zvířat krotkých i di-

vokých a schopného v tato všechna se přetvořovati a ze sebe je roditi.

- d K tomu by bylo potřebí velmi dovedného umělce; přesto však, poněvadž myšlenka jest tvárnější než vosk a podobné věci, dejme tomu, že už jest hotovo.

Pak jednu, zase jinou, podobu lva a jednu člověka; a daleko největší budiž ta první a na druhém místě ta druhá.

Tyto jsou snazší a již jsou hotovy.

Spoj nyní ty tři výtvoř v jeden, tak, aby byly vespolek jako srostlé.

Již jsou spojeny.

- e Vytvoř pak kolem nich zevně obraz jednoho tvora, obraz člověka, tak, aby se to tomu, kdo nedovede viděti vnitřek, nýbrž vidí jen vnější obal, zdálo jediným živokem, člověkem.

Jest vytvořen.

- 589 Řekněme pak tomu, kdo tvrdí, že tomuto člověku prospívá páchatí bezpráví, kdežto spravedlivě jednati mu není prospěšno, že nic jiného nepraví, než že mu prospívá hojným krmením činiti to složené zvíře silným a tak i lva a co ke lvu náleží, avšak onoho člověka naopak mořiti hladem a zeslabovati, takže by se dal vláčeti, kamkoli by ho jedno nebo druhé z oněch vedlo; a že mu neprospívá jedno s druhým zvykati a spřátelovati, nýbrž nechávati je, aby se mezi sebou hryzala a ve vzájemném boji se vespolek požírala.

Ano, docela takový smysl má řeč toho, kdo vychvaluje nespravedlivé jednání.

- b Naopak zase kdo tvrdí, že prospívá spravedlivé, praví, že jest potřebí to dělati a to mluvití, aby byl ten vnitřní člověk nejsilnějším vládcem člověka celého a aby se staral o toho mnoho-
hlavého tvora jako hospodář, pěstuje a šlechtě jeho krotké pudy, divokým však zabráňuje růsti, a to když si byl získal onoho lva za spojence; tak bude pěstovati všechny části, společně se o ně staraje a učině je přáteli vespolek i se sebou samým.

Vskutku, to zase má na mysli ten, kdo chválí spravedlnost.

Po všech stránkách tedy mluví pravdu, kdo velebí spravedlivé, kdežto kdo velebí nespravedlivé, nepravdu. Neboť hledíc k rozkoši i k dobré pověsti i k užítku vychvalovatel spravedlnosti má pravdu, kdežto odsuzovatel při svém odsuzování nemluví nic podstatného, ani nemá vědění o tom, co odsuzuje.

Také se mi zdá, že naprosto ne.

Přesvědčujme jej tedy po dobrém – vždyť nechybuje úmyslně –, tážíce se ho: Příteli, zdalipak bychom neřekli, že obecné zásady o krásném a ohavném vznikly z takového nazírání, že krásné jest to, co podřizuje zvířecké složky lidské přirozenosti člověku, spíše však snad božskému činiteli v nás, ohavné pak, co uvádí část ušlechtilou v porobu části zvířecké? Přisvědčí k tomu, či jak?

Ano, dá-li se ode mne přesvědčiti.

Prospívá tedy snad někomu podle této úvahy bráti nespravedlivě peníze, jestliže se děje přitom něco takového, že současně, kdy bere peníze, zároveň činí nejlepší svou část otrokem části nejšpatnější? Kdyby za peníze prodával syna nebo dceru do otroctví, a to do otroctví lidem surovým a zlým, jistě by mu nebylo ku prospěchu bráti za to sebevětší peníze; jestliže však porobuje nejbožštější část své bytosti částí nejbezbožnější a nejohavnější a nemá žádného smilování, je to jistě nešťastník a způsobuje si tím zlatem, kterým se dává upláceti, ještě hroznější zkázu než Erifylé,¹⁸² jež přijala zlatý řetěz za život svého muže.

Věru mnohem hroznější, pravil Glaukón; já ti totiž dám odpověď za něho.

13. Nuže nemyslíš, že nevázané žití jest proto odedávna odsuzováno, že se při něm přesmíru popouští uzda té přišeře, onomu velikému a z mnohých podob složenému tvorů?

Patrně.

A zdalipak nebývá vytýkána zpupnost a nevrlost, kdykoli nesmírně vzroste a se vzpíná ten živel lví a hadí?

Ovšemže.

A naopak nebývá-li rozvolnění a ochabnutí téhož živlu příčinou, že jest vytýkána rozmařilost a změkčilost, když se tím do něho vštěpuje zbabělost?

Jak jinak?

A pochlebnictví a sprostota zajisté tehdy, kdykoli někdo právě tento cit, vznětlivost, podrobuje onomu divokému zvířeti a pro peníze a nenasytnost tohoto již od mládí jej zvyká, aby snášel ponižování a stával se místo lva opicí.

c Ba jistě.

A proč myslíš, že všední zaměstnání a práce rukama přináší úhónu?

Jistě pro nic jiného než že takový člověk má od přirozenosti slabou onu nejlepší složku, takže nemá síly vládnouti nad těmi zvířaty ve svém nitru, nýbrž musí jim sloužiti, a jest schopen nabývati vědění jedině o tom, jakými způsoby se jim zavděčovati.

Podobá se.

d Proto tedy, aby i takový člověk byl řízen od podobného vládce, jako jest řízen člověk nejlepší, pravíme, že má býti podroben onomu nejlepšímu, jenž má v sobě božského činitele vládce; tím nemyslíme, že by rab měl býti v poddanství ke své škodě, jako se Thrasymachos domníval o poddaných, nýbrž jsme přesvědčeni, že jest pro každého lépe, aby byl spravován od vládce božského a rozumného – nejraději ovšem, když jej má vlastního sám v sobě, pakli však ne, od božského a rozumného vládce dosazeného zevně, abychom si všichni byli co možná rovni a vespolek přáteli, jsouce řízeni týmž činitelem.

Správně.

e Ukazuje pak, děl jsem, i zákon, že chce něco takového, an poskytuje pomoci všem v obci; podobně také vládá nad dětmi. že totiž jim dáváme svobodu teprve tehdy, když v nich založíme stejně jako v obci náležité zřízení, a vypěstující jejich nejlepšího činitele, dosadíme ho v nich na místo svého vlastního

nejlepšího činitele za stejného strážce a vládce: teprve tehdy je 591
propouštíme svobodny.

Ano, to ukazuje.

Jak bychom tedy mohli říci, Glaukóne, a čím bychom dokázali, že prospívá jednati nespravedlivě, totiž buď nevázaně si vésti nebo páchatí něco hanebného, vůbec něco, čím by se člověk sice stal horším, ale získal více peněz nebo nějak jinak se vzmožil?

Nijak to nelze.

A jak bychom mohli tvrditi, že jest prospěšné, když nespravedlivě jednající zůstává skryt a nedochází trestu? Či není pravda, že kdo zůstává skryt, stává se ještě horším, kdežto kdo nezůstává skryt a jest trestán, toho zvířecká část jest utiřována a krocena, ušlechtilá pak osvobozována? Celá jeho duše jest tím uváděna v nejlepší přirozený stav a získávajíc s rozumem i uměřenost a spravedlnost nabývá o tolik větší ceny nežli tělo nabývající se zdravím síly a krásy, o kolik jest duše cennější těla.

Docela jistě.

Rozumný člověk bude tedy jistě žiti tak, že napne všechny své síly k tomuto cíli, především pak, že si bude vážiti těch nauk, které dají jeho duši ony vlastnosti, kdežto ostatních dbáti nebude.

Patrně.

Potom co se týče stavu a pěstování svého těla, to naprosto nedá do moci zvířecké a nerozumné rozkoši, aby pak žil obrácen v tomto směru, nýbrž nebude hleděti ani na zdraví, ani si nebude vážiti toho, aby byl silný nebo zdráv nebo krásný, kdyby těmi vlastnostmi neměl získati také zdraví duše, nýbrž vždy bude projevovati snahu o soulad v těle pro souzvuk v duši.

Docela tak, ač má-li býti vpravdě člověkem músicckým.

Zdali nebude míti týž účel i při snaze o spořádanost a soulad v nabývání jmění? A bude snad hromadu svého bohatství zvětšovati donekonečna, zaslepen velebením veřejného mínění, aby v ní měl pramen nekonečných béd?

Domnívám se, že ne.

- e Naopak bude přiblížeti k zákonitému zřízení ve svém nitru a bude na stráž, aby tam nenastala nějaká porucha v jeho složkách přebytkem jmění nebo nedostatkem: podle toho bude řídit příjmy a vydání, pokud by byl s to.

Dozajista.

- 592 Ale i co se týče hodnot, podle téhož zřetele účastní se a rád okusí jen těch, o kterých bude mysliti, že ho učiní lepším, kdežto které by hrozily porušiti jeho pravidelný stav, těm se bude vyhýbati v životě soukromém i veřejném.

To tedy nebude chtít pracovati ve správě obce, bude-li míti tuto zásadu.

U psa, děl jsem, ve své obci bude chtít, a rád, ne však asi v obci, ve které se narodil, ač nestane-li se řízením božím něco zvláštního.

- b Rozumím; myslíš v obci, kterou jsme nyní zakládali a vyličili, v obci ležící v oblasti myšlenek; neboť na zemi, myslím, není nikde.

Avšak, děl jsem, snad jest vystavena na nebi jako vzor pro toho, kdo by ji chtěl viděti a podle ní zařizovati sám sebe. Nic však na tom nezáleží, zdali někde na světě jest nebo bude;¹⁸³ neboť jistě by byl občanem této jedině a žádné jiné.

Podobá se pravdě.

Kniha desátá

1. Mám sice ještě mnoho jiných důvodů, děl jsem, pro které 593 soudím, že jsme zcela jistě správně zařizovali svou obec, ale ne nejméně tak tvrdím na základě úvahy o básnictví.¹⁸⁴

Jaké úvahy? tázal se.

Že je docela odmítáme, pokud jest uměním napodobovacím; neboť že ho naprosto nelze přijmouti, vychází nyní, jak se mi zdá, ještě zřejměji najevo, když jsme roztřídili jednotlivé strán- b ky duše.

Jak to myslíš?

Abych vám tak řekl – vy to na mne jistě nepovíte skladatelům tragédií a všem ostatním napodobitelům –, všechny takové věci jsou, jak se podobá, mrzačením myslí všech těch posluchačů, kteří nemají proti tomu léku ve znalosti jejich skutečné podstaty.

Nač při tom pomýšlíš?

Musím to říci, děl jsem; ačkoli mi brání mluvití jakási láska a úcta, jakou chovám již od dětství k Homérovi. Podobá se totiž, že on byl prvním učitelem a vůdcem všech těchto krásných c tragiků.¹⁸⁵ Avšak nesmíme si člověka vážit více než pravdy, a proto musím říci, co si myslím.

Ovšemže.

Poslouchej tedy, spíše však odpovídej.

Taž se.

Mohl bys mi říci, co vůbec jest napodobení? Já sám totiž dobře nerozumím, jaký má smysl.

Pak tomu mám já rozuměti!

Nebylo by to nic divného, děl jsem, poněvadž mnohé věci dříve uvidí lidé zraku mdlejšího než bystrozrací. 596

Pravda, ale v tvé přítomnosti bych nedovedl ani se pokusiti říci, zdali se mým očím něco jeví; raději se dívej sám.

Což tedy abychom počali své pozorování tímhle svým obvyklým postupem? Obyčejně totiž to děláme tak, že pro každou skupinu jednotlivin, kterým dáváme totéž jméno, předpokládáme jednu zvláštní ideu. Či nerozumíš?

Rozumím.

Nuže tedy, vezměme si i nyní libovolnou skupinu jednotlivin. Tak například, nemáš-li nic proti tomu, jest jistě mnoho lavic¹⁸⁶ a stolů.

Jakpak by ne?

Ale ideje vztahující se k těmto výrobkům jsou jen dvě, jedna lavice, jedna pak stolu.

Ano.

Nuže a říkáváme, že výrobce obojího náradí hledí na ideu, a tak jeden dělá lavice, druhý stoly, kterých my užíváme, a stejně i ostatní věci. **Vždyť přece snad ideje samy nevyrábí žádný z řemeslníků; jak také by mohl?**

Nikterak.

Nuže hled' dále, jak nazveš zase tohoto mistra.

Kterého?

Který dělá všechno, co jeden každý z těchto řemeslníků.

Toť jest nějaký velmi dovedný a podivuhodný muž.

Ještě ne, ale hned to řekneš tím spíše. Neboť právě tento umělec dovede udělati nejenom všechny druhy náradí, nýbrž dělá i všechno, co roste ze země, a vyrábí všechny živoky, mezi jinými i sebe, a mimo to vyrábí i zemi, nebe, bohy, všechno, co jest na nebi, i všechno, co jest pod zemí v Hádu.

To by byl velmi podivuhodný mudrc.

Nevěříš? tázal jsem se. A pověz mi: zdá se ti, že vůbec není takového umělce, či že by mohl býti výrobcem tohoto všeho jen v jistém způsobu, a jinak ne? Nepozoruješ, že bys mohl býti i sám s to, abys všechno to v jistém způsobu udělal?

A který jest to způsob?

Ne obtížný, odpověděl jsem, nýbrž takový, že jej lze prováděti mnohými cestami a rychle, nejrychleji asi, uchopíš-li pros-

tě zrcadlo a budeš s ním všude choditi: hned uděláš slunce a co e
jest na nebi, hned zase zemi, hned sebe a ostatní živoky a nářa-
dí i rostliny a všechno, co bylo právě řečeno.

Ano, zdánlivé, ale ne doopravdy skutečné.

Dobry a náležitý jest chod tvých myšlenek. Mezi takovéto
tvůrce náleží, myslím, i malíř, ano?

Jak by ne?

Také o něm řekneš, myslím, že co dělá, nedělá doopravdy.
A přece jistým způsobem i malíř dělá lavici; či ne?

Ano, ale také on jen zdánlivou.

2. A co truhlář? Neříkal jsi právě, že nedělá ideu, v níž pře- 597
ce podle našich slov záleží podstata lavice, nýbrž jednotlivou
lavici?

Ano, říkal jsem.

Tedy nedělá-li podstaty, nedělá něco skutečně jsoucího, ný-
brž něco takového, co jest jako jsoucno, co však pravé jsouc-
nosti nemá; kdyby někdo tvrdil, že dílo truhlářovo nebo někte-
rého jiného řemeslníka jest dokonale jsoucí, podle všeho by
nemluvil pravdu?

Jistě ne, aspoň jak by se zdálo pěstovatelům tohoto oboru
myšlení.

Nic se tedy nedivme, jestliže i toto jest cosi slabého proti
pravdě.

Ne. b

Mohli bychom tedy v uvedených příkladech hledati pojmu
toho napodobitele?

Chceš-li, ano.

**Máme tedy jaksi trojí lavice: jedna jest ta v prvotním světě,
o níž bychom řekli, jak myslím, že ji vytvořil bůh. Či kdo jiný?**

Nikdo, myslím.

Jedna pak, kterou dělá truhlář.

Ano.

Jedna pak, kterou malíř. Ano?

Tak jest.

Tedy malíř, truhlář, bůh – to jsou tři mistři tří druhů lavic.

Ano, tři.

- c **Bůh tedy, buď že nechtěl, buď že nějaká nutnost doléhala, aby nevytvořil v prvotním světě více než jednu lavici, udělal takto jen onu samu jedinou lavici, to, co jest lavice, avšak dvě takových lavic nebo více ani nebylo vytvořeno od boha, ani nebude vytvořeno.**

Jak to?

Protože, děl jsem, kdyby udělal třeba jenom dvě, hned zase by se objevila jedna, jejíž ideu by měly obě první, a ta by byla to, co jest lavice, ale ne ty dvě.

Správně.

- d To tedy, myslím, věděl bůh a chtěje býti skutečným tvůrcem skutečné lavice, ale ne tvůrcem nějaké jednotlivé lavice, ani nějakým jednotlivým stolařem, vytvořil ji v prvotní podstatě jedinou.

Podobá se.

Máme jej tedy nazývatí prvotvůrcem této věci nebo tak nějak?

Ovšem, to jest spravedlivé, když učinil v prvotní podstatě i tuto věc i všechny ostatní.

A co truhláře? Zdalipak ne výrobcem lavice?

Ano.

Nazveme snad i malíře výrobcem a dělníkem takovéto věci?

Nikterak.

Nuže, co o něm řekneš, že jest vzhledem k lavici?

- e Nejvhodnějším se mi zdá ten název, že jest napodobitelem toho, čeho tam ti jsou výrobci.

Dobře, děl jsem; tedy **původce výrobku, který jest na třetím místě od prvotního jsoucna, jmenuješ napodobitelem?**

Ovšemže.

Toto tedy bude i skladatel tragédií, jestliže jest napodobitel, jaksi třetí od krále¹⁸⁷ a pravdy, a tak i všichni ostatní napodobitelé.

Zdá se.

O napodobiteli jsme se tedy již shodli. Řekni mi však o ma- 598
líři ještě tohle: pracuje podle tvého mínění pokaždé na na-
podobování toho prvotního jsoucna, či o napodobení děl ře-
meslníků?

Děl řemeslníků.

Zdali jaká jsou, či jaká se jeví? To ještě urči.

Jak to myslíš?

Takhle: zdalipak, když se díváš na lavici buď ze strany nebo
zpřítma proti ní nebo jakýmkoli způsobem, jest tu nějaký rozdíl
v ní samé, či není žádného rozdílu a lavice se toliko jeví jinačí?
A zrovna tak i ostatní věci?

Tak jest, odpověděl; jen se jeví jinak, vskutku však není žád-
ného rozdílu.

Nuže uvaž toto: co z obojího jest při jednotlivé věci účelem b
malířství, zdali vypodobniti to, co jest, jak vskutku jest, či to,
co se jeví, jak se jeví, a zdali tedy jest napodobením zjevu, či
pravdy?

Zjevu.

Věru tedy daleko od pravdy jest napodobovací umění, a jak
se podobá, proto dovede všechno vyráběti, poněvadž z každé
věci zachycuje jen něco málo, a to vnější obraz. Tak například
malíř nám namaluje ševce, tesaře i jiné řemeslníky, i když ne- c
rozumí umění žádného z těchto lidí; ale přece, kdyby byl dob-
rý malíř a kdyby namaloval tesaře a zdálky ho ukazoval, mohl
by klamati děti a nerozumné lidi, že by mysleli, že to jest sku-
tečný tesař.

Jak by ne?

O všech takových lidech, přáteli, jest třeba souditi takto:
kdykoli nám někdo o někom vypravuje, že se setkal s člově-
kem umějším všechna řemesla a znajícím lépe než kdokoli
jiný i všechny ostatní věci, které zná jednotlivec, takovému tře- d
ba odvětiti, že jest nějaký prostoduchý člověk a že se patrně dal
oklamati od nějakého kejklíře a napodobitele, s kterým se set-

kal a který se mu zdál býti všeumělcem, protože sám nebyl schopen posouditi vědění a nevědomost a napodobení.

Jistá pravda, řekl Glaukón.

3. Nuže a teď přihlédněme k tragédii a k jejímu vůdci Homérovi, protože od některých slyšíme, že **tragikové znají všechna umění, všechny věci lidské s jejich ctnostmi i špatnostmi a také i všechny věci božské; neboť dobrý básník, má-li dobře básnit o svém předmětu, musí prý býti jeho znalcem, sice prý vůbec nemůže básnit.** Tudíž jest potřebí přihlédnouti, zdali tito posuzovatelé se dali oklamati od napodobitelů, s kterými se setkali, a nepozorují, když se dívají na jejich díla, **že jsou vzdálena na třetím místě od jsoucná a že je lze snadno tvořiti beze vší znalosti pravdy** – jsou to totiž zdánlivé obrazy, a ne věci skutečné, co vytvářejí –, či zdali jest něco pravdy v jejich řeči a dobří básníci mají vskutku vědění o tom, o čem podle zdání lidí umějí tak dobře mluvit.

Ovšem, jest potřebí to prozkoumati.

Nuže, domníváš se, kdyby někdo dovedl dělati obojí, i předmět napodobení i obraz, že by si učinil vážným zaměstnáním výrobu obrazů a to že by postavil v průčelí svého života jako nejlepší, co má?

Nikoli, nemyslím.

Naopak, kdyby byl také vpravdě znalý toho, co napodobuje, mnohem dříve by, myslím, věnoval svou práci věcem samým než napodobeninám a pokoušel by se zanechati po sobě památkou mnoho krásných výtvorů: jeho snahou by bylo býti spíše oslavovaným než oslavujícím.

To si myslím, vždyť tu jde o nerovnou míru cti a prospěchu.

Tu pak, co se týče jiných oborů, netažme se a nežádejme od Homéra nebo od kteréhokoli jiného z básníků, aby nám vydával počet, zdali některý z nich byl lékařsky vzdělán, a ne jenom napodobovatel lékařských rad, koňože vyléčil některý básník ze starých nebo z nových tak jako Asklépios nebo které žáky lékařského umění po sobě zanechal jako onen své

syny; netažme se jich ani po ostatních uměních, nýbrž takových otázek nechme. Avšak o nejdůležitějších a nejkrásnějších předmětech Homérova vypravování, o bojích, o vedení vojsk, o správě obcí a o výchově člověka, o těch věcech jest jistě d
spravedlivě vyptávat se ho takto: Milý Homéře, jestliže ve věcech lidské dokonalosti nejsi až na třetím místě od pravdy jakožto výrobce pouhého obrazu – tak totiž jsme vymezili pojem napodobitele –, nýbrž hned druhý, a jestliže jsi byl schopen poznávat, které činnosti dělají lidi v soukromém i veřejném životě lepšími nebo horšími, pověz nám, která z obcí nabyta tvým přičiněním lepšího zřízení jako Lakedaimón skrze Lykúruga a mnoho velikých i malých obcí skrze mnoho jiných mužů? Která obec může jmenovati tebe, že ses osvědčil dobrým zákonodárcem a že jsi jim prospěl? Tak Itálie a Sicílie jmenuje Charóndu a my Solónu; ale která tebe? Budeš moci některou uvést?

Nemyslím, pravil Glaukón; aspoň se nic takového netvrdí ani od samých ctitelů Homérových.

Ale připomíná se snad nějaká válka z doby Homérovy, že 660
byla pod jeho vedením nebo s jeho radou dobře vybojována?

Žádná.

Anebo snad to byl muž praktické moudrosti a uvádějí se jeho četné důmyslné vynálezy technické nebo pro některé jiné praktické obory jako u Thaléta z Milétu a u skythského Anacharsia?¹⁸⁸

Nikde nic takového.

Ale když ne v životě veřejném, snad že v soukromí se osvědčil Homér za svého života vůdcem ve vzdělání některým lidem, kteří si ho pro ty osobní styky vážili a **odevzdali pozdějším jakousi homérskou cestu života, tak jako byl i sám Pythagoras z tohoto důvodu zvláštním způsobem ve vážnosti a také ještě i nyní na jeho následovníky s jejich tak nazývaným pythagorejským způsobem života pohlíží se jako na něco významného mezi ostatními lidmi.** b

Ani takového nic se nevypravuje. Neboť Kreófylos,¹⁸⁹ Sókrate, Homérův žák, ukázal by se snad ještě směšnějším po stránce vzdělání než jest jeho jméno, je-li pravda, co se vypravuje o Homérovi. Vypravuje se totiž, že již za jeho doby, kdy
 c Homér ještě žil, chovali se k němu s velkou nevšímavostí.

4. Ano, vypravuje se tak, děl jsem. Ale myslíš, Glaukóne, kdyby byl býval Homér vskutku schopen vychovávat lidi a činiti je lepšími, doveda v tomto oboru ne napodobovati, nýbrž poznávati, že by si nebyl zjednal mnoho přátel a nebyl býval od nich ctěn a milován? Prótagoras Abdléřský a Prodikos z Kea¹⁹⁰
 d a mnoho jiných dovedou ve svých soukromých statech ukazovati svým posluchačům, že nebudou schopni spravovati ani svého domu ani obce, nepovedou-li oni jejich vychování, a pro tuto švou moudrost jsou tak silně oblíbeni, že je jejich přátelé div nenosí kolem dokola na ramenou: a tak, kdyby byl býval Homér dovedl prospěti lidem k jejich zdokonalení, byli by jej nebo Hésioda nechali jejich vrstevníci potulovati se jako rapsódy¹⁹¹ a nebyli by spíše na nich lpěli více než na zlatě a nebyli by je nutili, aby u nich žili v jejich domech, anebo kdyby jich
 e k tomu nebyli mohli přemluvit, zdali by nebyli sami za nimi chodili na všech jejich cestách, až by byli nabyli dostatečného vzdělání?

Docela máš pravdu, Sókrate, jak se mi zdá.

Nuže tedy, abychom měli za to, že počínaje od Homéra
 všichni básníci jsou napodobitelé pouhých obrazů zdatnosti
 a ostatních věcí, o kterých básní, pravdy však že nedosahují;
 601 avšak, jak jsme právě řekli, malíř, sám nerozumějící ševcov-
 ství, vytvoří, co se bude zdáti ševcem těm, kteří tomu také nerozumějí a usuzují jen z pohledu na barvy a tvary.

Ovšemže.

A tak, tuším, řekneme i o básníku, že na svá slova a rčení nanáší jakési barvy z jednotlivých oborů, ač sám z nich neumí nic než napodobovati; tím však dosahuje, že druhým lidem, také tak neznačným a usuzujícím jen ze slov, se zdá, jestliže se

přednáší například o ševcovství nebo o vojevůdcovství nebo o čemkoli jiném řečí vázanou metrem, rytmem a harmonií, že to jest velmi krásné líčení: tak veliké kouzlo mají do sebe tito činitelé. Neboť jsou-li slova básníků svlečena z těch músických barev a přednášena sama o sobě, víš, myslím, jak vyhlížejí. Vždyť jsi to jistě viděl.

Arciže.

Podobají se zajisté tvářím, jichž půvab záležel jen v mladistvé svěžesti, a ne v kráse, jak se pak jeví, když je opustí květ mládí.

Docela tak.

Nuže podívej se ještě na tohle: výrobce obrazu, napodobovatel, podle nás nic nerozumí podstatě, nýbrž jen jevu; není tomu tak?

Ano.

Nenechme to tedy pověděno jen napolo, nýbrž podívejme se na to důkladně.

Mluv.

Řekněme, že malíř namaluje otěže a uzdu.

Ano.

Ale řemenář a kovář to udělá?

Ovšem.

Zdalipak tedy malíř rozumí, jaké mají býti otěže a uzda? Či to neví ani výrobce, kovář a řemenář, nýbrž jedině ten, který umí těchto věcí užívati, totiž jezdec?

Jistá pravda.

Nuže, neřekněme, že se to se vším tak má?

Jak to?

Že každá věc může býti předmětem těchto tří zvláštních umění, užívajícího, tvořícího a napodobujícího?

Ano.

Není-li pravda, že dokonalost, krása a správnost každého nářadí, každého živočicha a každého jednání nezávisí na ničem jiném než na účelu, ke kterému co bylo vyrobeno nebo vyrostlo?

Tak jest.

Jest tedy velmi nutno, aby uživatel každé věci měl o ní co největší zkušenosti a oznamoval výrobci, jaké dobré nebo špatné služby koná při užívání to, čeho užívá; tak například píštěc e podává výrobci píšťal zprávy o píšťalách, jak mu slouží při pís-kání,¹⁹² a uloží mu, jaké má dělati, tento pak se tím bude řídit.

Jak by ne?

Tedy jeden na základě svého vědění podává zprávu o dob-
rých a špatných píšťalách, druhý pak mu věří a vyrobí je?

Ano.

Tudíž při jednom a též nástroji výrobce bude mítí sprá-
vnou víru o jeho dobrotě anebo špatnosti, poněvadž se stýká se
602 znalcem a jest nucen to od znalce poslouchati, kdežto uživatel
bude mítí skutečné vědění.

Ovšemže.

Avšak co se týče napodobitele, zdalipak bude mítí o tom, co-
koli maluje, skutečné vědění, získané užíváním, zdali to jest
krásné a správné, či ne, anebo snad jen správné mínění, způso-
bené nějakým nutným stykem se znalcem a jeho příkazy, jak to
má malovati?

Ani jedno, ani druhé.

Napodobitel tedy nebude mítí ani vědění ani správného mí-
nění o dobrotě nebo špatnosti toho, cokoli napodobuje.

Podobá se, že ne.

Pěkný to jest poměr básnického napodobitele k moudré zna-
losti toho, co tvoří!

Mnoho ne.

b Ale jistě přece bude provozovati své napodobovací umění,
i když neví o každé jednotlivé věci, které jsou její špatné nebo
dobré stránky; avšak, jak se podobá, bude napodobovati to, co
krásného na ní vidí obyčejní a nic neznající lidé.

Ano, co jiného?

O tom tedy, jak viděti, jest mezi námi náležitá shoda, že na-
podobovatel nemá vážného vědění o tom, co napodobuje, ný-

brž že to napodobování jest jen jakási hračka, a ne vážná práce, a že ti, kdo se oddávají tragickému básnění v jambech i v epi-ce, všichni jsou napodobovateli měrou co největší.

Ovšemže jsou.

5. **Probůh, ale toto napodobování má předmětem něco, co jest na třetím místě od pravdy, že ano?**

Ano.

A na kterou ze složek člověka působí svou silou?

O jaké to věci mluvíš?

O takovéhle: tatáž věc nejeví se, tuším, našemu zraku stejně veliká zblízka jako zdáli.

Nikoli.

A tytéž věci jeví se křivé i rovné, podle toho, vidíme-li je ve vodě nebo mimo vodu, a také vyduté a vypouklé, zase pro nejistotu zraku co do barev, a všechno to zřejmě ukazuje jakýsi zmatek, obsažený v nás, v naší duši; na tuto slabost naší přirozenosti útočí stínová malba a nevynechává žádného kouzelnického prostředku, zrovna tak jako divotvorství a mnoho jiných takových umění.

Pravda.

Avšak v měření, počítání a vážení byly zajisté vynalezeny proti tomu nejpěknější prostředky, jež zabraňují, aby v nás nerozhodovala zdánlivá větší nebo menší velikost nebo počet nebo váha, nýbrž výpočet, změření nebo i zvážení.

Ovšemže.

Avšak to právě jest věc **rozumové stránky v duši.**

Ano, této.

Když pak tímto rozumem provedeme měření a označíme, že některé věci jsou větší nebo menší než druhé nebo s nimi stejné, často bývají údaje měření při týchž věcech opačné než údaje vidění.

Ano.

Nuže, neřekli jsme, že není možno těmž činiteli, aby měl o týchž věcech současně opačná mínění?

A správně jsme to řekli.

603 Tudíž ta část duše, která má mínění protivné měřám, není asi totožná s tou, která soudí podle měř.

Jistě ne.

Avšak zajisté ta, která důvěřuje míře a počtu, jest asi nejlepší část duše.

Ovšem.

Tudíž ta, která této odporuje, náleží patrně ke špatným stránkám v nás.

Nutně.

Nuže, o tomto právě jsem chtěl mít jistotu, když jsem pravil, že malířství a napodobovací umění vůbec koná své dílo daleko vzdáleno od pravdy a v družném přátelství se stýká s tím b činitelem v nás, který jest daleko vzdálen od rozumu, beze všeho zdravého nebo pravdivého účelu.

Dozajista, odpověděl.

Špatné tedy jest, se špatným se sbližuje a špatné věci rodí napodobovací umění.

Podobá se.

Zdalipak jedině to, které se vztahuje ke zraku, či také napodobování vztahující se ke sluchu, jež jmenujeme básnictvím?

Pravděpodobně i toto.

c Nuže, děl jsem, nespolehněme toliko na pravděpodobnost plynoucí z malířství, nýbrž přistupme zase k té samé části mysli, se kterou se stýká napodobování básnické, a vizme, zdali jest špatná, či dobrá.

Ano, jest potřebí.

Představme si to tedy takto: umění napodobovací napodobuje lidi, jak jednájí buď donuceni násilím, nebo dobrovolně, jak se domnívají, že z toho jednání vyplývá jejich dobrý, nebo zlý stav, a jak při tom všem mají buď nelibé, nebo libé pocity. Nebylo by snad nic jiného kromě toho?

Nic.

Nuže, zdalipak se chová člověk ve všech těchto případech jednomyslně? Či jako při zraku se sváříl a měl v sobě současně opačná mínění o týchž věcech, tak i v jednání se sváří a bojuje sám proti sobě? Avšak vzpomínám si, že o tomto se nyní nijak nemusíme dohodovati: neboť o všech těchto věcech jsme se dostatečně dohodli v předcházejícím výkladu, že naše duše jest plna tisícerych takovýchto opaků, současně vznikajících.

Správně.

Ano, správně, děl jsem; ale co jsme tehdy vynechali, zdá se mi nyní nutno probrati.

Co to?

Stihne-li rozumného muže takový osud, že ztratí syna nebo něco jiného z toho, co mu jest nejdražší, pravili jsme, tuším, již tehdy, že takový muž to ponese nejsnáze ze všech ostatních.

Ovšemže.

Nyní pak se podívejme na to, zdali ho to docela nic nezarmoutí, či že to sice jest nemožno, **ale že zachová jakousi míru v bolesti?**

Pravda jest spíše toto.

Řekni mi nyní o něm tohle: **zdalipak myslíš, že více bude bojovati s bolestí a více se jí vzpírá, když se naň dívají lidé jemu podobní, či když se octne o samotě sám a sám?**

Jistě o mnoho více, budou-li se naň dívati.

Ano, kdežto o samotě, myslím, dovolí si mnohé hlasité projevy, za které by se styděl, kdyby ho někdo slyšel, a bude dělati mnoho věcí, při kterých by nechtěl, aby ho někdo spatřil.

Tak tomu jest.

6. Tedy co poroučí se vzpírati, **jest rozum a zákon**, co však pudí k projevům bolesti, jest trpný stav sám?

Pravda.

Když pak jest člověk při jedné a téže věci puzen současně opačnými směry, pravíme, že tu jsou nutně dva různé činitele.

Jakpak by ne?

Jeden jest zajisté hotov poslouchati zákona a řídití se jeho vedením?

Jak to?

Zákon přece praví, že nejkrásnější jest zachovávatí v neštěstí co nejvíce klid a nerozčilovati se, neboť jednak není patno, co dobrého a co špatného přinášejí takovéto příhody, jednak z toho nemá žádného prospěchu, kdo to těžce snáší; konečně c žádná z lidských příhod není hodna vážného zájmu, a co by nám při nich mělo býti co nejrychleji po ruce, tomu že bývá hořekování překážkou.

Čemu to myslíš?

Tomu, abychom uvažovali o události a abychom jako při hře v kostky podle výsledků vrhů zařizovali své věci, jak rozum uznává za nejlepší, a ne abychom se při úrazu jako děti drželi d za uhozené místo a jen křičeli a křičeli, nýbrž abychom zvykali duši pokaždé co nejrychleji přistupovati k léčení a napravování toho, co pádem onemocnělo, lékařským uměním odstraňující nárek.

Věru takto by se nejsprávněji postupovalo proti všelikým příhodám.

Nuže, nejlepší naše část, jak soudíme, jest ochotna následovati této úvahy.

Patrně.

Naopak co puďí ke vzpomínkám na to utrpení a k nářkům a co se jich nemůže nasytiti, to nazveme zajisté nerozumným, líným a blížkým zbabělostí.

Arci, nazveme.

e Nuže, tato stránka, rozčilovací, poskytuje mnoho látky k rozmanitému napodobování, kdežto stránku rozumnou a klidnou, jež jest stále sama sobě podobna, není snadno napodobiti, ani není dost snadno jejím napodobení porozuměti, zvláště velkému shromáždění a nejrůznějším lidem, jací se scházejí do divadel; neboť pro ně to jest napodobení stavu jim cizího.

605 Zcela jistě.

Napodobující básník tedy patrně není stvořen pro takovou stránku duše, ani jeho moudrost není zařízena k tomu, aby se líbila jí, má-li nabýti slávy v nejšířších vrstvách, nýbrž pro stránku rozčilovací a měnivou, protože tu lze dobře napodobovati.

Patrně.

Nuže tedy, právem bychom se ho již mohli chopiti a postaviti jej za protějšek k malíři; neboť tomu se podobá nejen tím, že vytváří věci nedostatkem pravdivosti špatné, nýbrž i po té stránce jest mu roven, že obcuje s jinou částí duše, která jest také tak špatná, a ne s nejlepší. A takto tedy po právu bychom ho nepřijímali do obce, která má mítí dobré zřízení, protože buď a živí tuto nižší stránku duše, a čině ji silnou, ničí stránku rozumovou, jako když někdo v obci, čině mocnými lidi špatné, odevzdává jim do rukou obec, lepší pak lidi hubí. Právě tak řekneme, že i napodobující básník vkládá jednotlivě do duše každého špatnou ústavu, zavděčuje se její nerozumné části, která nerozeznává věci větších a menších, nýbrž tytéž věci pokládá hned za veliké, hned za malé, a že vytváří pouhé obrazy, od pravdy však jest daleko vzdálen.

Ovšemže.

7. To jsme však nepronесли ještě hlavní žaloby proti básnic-tví. Neboť to, že jest schopno kaziti i lidi řádné, až na několik velmi málo výjimek, to jest přece svrchovaně hrozné.

Jak by nebylo, jestliže to opravdu dělá?

Slyš a uvažuj. Nejlepší z nás, když poslouchají Homéra nebo některého z básníků tragických, kdy napodobuje některého z hérůů, jak se oddává hoři a v nářcích pronáší rozvlácnou řeč, nebo také když je předvádí zpívající a bijící se v prsa, víš, že se nám to líbí a že oddaně se soucitem sledujeme a horlivě vychvalujeme jako dobrého básníka toho, který by nás co nejvíce takto dojal.

Vím; jak by ne?

Kdykoli však stihne někoho z nás vlastní trápení, pozoruješ, že si zakládáme zase na opačné věci, totiž dovedeme-li zůstatí

- e klidni a silni, majíce za to, že toto sluší muži, ono však, co jsme tehdy vychvalovali, ženě?

Pozoruji.

Jest to tedy s touto chválou v pořádku, když člověk vidí takového muže, jaký by sám býti nechtěl, nýbrž za jaké chování by se styděl, že necítíme ošklivosti, nýbrž že se nám to líbí a že to chválíme?

Bůh ví, že ne, nepodobá se to jednání rozumnému.

- 606 Ano, aspoň kdyby ses na to díval z oné strany.

Z které?

Kdybys měl na mysli, že co při vlastních neštěstích tehdy bylo drženo na uzdě a lačnělo po tom, aby se dosyta vyplakalo, aby si ponaučovalo a tak naplnilo svou vrozenou touhu po těchto projevech, že právě to bývá od básníků nasycováno a cítí libost; ale naše část přirozeně nejlepší, protože není dostatečně vzdělána slovem ani způsobem života, ochabuje ve stráži nad touto plačtivou částí, zatímco se dívá jen na cizí strasti, a člověk si přitom myslí, že to není žádná jeho hanba, projevovat chválu a cítiti lítost, jestliže jiný muž, podle svých vlastních slov statečný, bez míry hořekuje; naopak onen výsledek, ten pocit libosti, pokládá přitom za zisk a o ten by nechtěl přijíti zavržením celé básně. Neboť, myslím, jen málo lidem jest dáno si uvědomiti, že se tu nutně přenáší náказа z cizích stavů na vlastní; když totiž člověk na oněch vypěstí lítostivost k velké síle, není snadno ji zadržovati při vlastních utrpeních.

- c Jistá pravda.

Není-li pak tomu právě tak i se směšností? Neboť jestliže se ti líbí šprýmy, které by ses styděl sám dělati, a neošklivíš si je jako něco sprostého, když je slyšíš při představení komedie anebo i v soukromí, činíš totéž, co při nářečích. Neboť co zase tu jsi v sobě rozumnými důvody zadržoval, když chtělo provozovati žerty, boje se, abys neměl pověst šaška, tomu tehdy zase pouštíš uzdu, a když byla ona stránka tam v divadle tvou vinou

zbujněla, často, aniž pozoruješ, dáš se unésti ve svém vlastním chování tak, že se staneš fraškářem.

Ba věru.

Takové věci s námi dělá básnické napodobení, i s láskou, hněvem a všemi žádostivými, nelibými i libými city v duši, jež nás při každém jednání provázejí; neboť zavlažuje tyto city a živí je, kdežto by měly schnouti, a ustanovuje nám je za vládce, kdežto by měly býtí ovládány, abychom se stávali lepšími a šťastnějšími místo horšími a bídnějšími.

Nemohu mluvíti jinak, děl.

Nuže tedy, Glaukóne, kdykoli se setkáš s vychvalovateli Homéra, kteří budou říkati, že tento básník dal Helladě vzdělanost a že jest hodno ve prospěch zřízení a zdokonalení lidské společnosti k němu se vrátiti, od něho se učiti a podle tohoto básníka si uspořádati všecken svůj život, musíš je mít rád, býti k nim zdvořilý, uznávati, že to jsou lidé dobří, jak jen dovedou, a připouštěti, že Homér jest největší básník a první z básníků tragických: ale pamatuj, že z básnictví jest přijmouti do obce jedině hymny na bohy a chvalozpěvy na dobré muže. Pakli přijmeš tu líbivou Músu v písních nebo verších epických, budou ti v obci kralovati city slasti a strasti, a ne zákon a zásada, která by byla pokaždé obecně uznána za nejlepší.

Jistá pravda.

8. Toto tedy budtež naše důvody při zmínce o básnictví, je jsme je pro jeho vlastnosti tehdy právem vykazovali z obce: neboť rozum nás k tomu nutil. Řekněme mu však ještě k tomu, aby nám nemohlo vytknouti jakousi tvrdost a drsnost, že jest jakási stará různice mezi filosofií a básnictvím; aspoň výroky jako ta „vrčící na pána fena krákoravá“,¹⁹³ „veliký v tlachavých řečech bláznů“, „pánovitý přemoudřelý dav“ a „lidé jemně hloubaví“, jak to, že „trou bídu“ a tisíce jiných jsou jistě známkami starého sporu mezi nimi. Avšak přece budiž řečeno, že může-li uvéstí líbivé básnění a napodobení nějaký důvod pro svou potřebnost v obci dobře zřízené, rádi bychom je přijali na

d milost, neboť jsme si sami vědomi, jakým kouzlem na nás působí; ale zajisté by byl hřích opouštět uznanou pravdu. Či nebýváš, příteli, od něho okouzlován i ty, a to nejvíce, když je posloucháš v podání Homérově?

Ba velmi.

Nuže, bylo by jistě spravedливо, aby se za této podmínky vrátilo ze svého vyhnanství, když se obhájí buď v písni nebo v některém jiném veršovém rozměru.

Ovšemže ano.

c A dovolili bychom jistě i jeho obhájcům, kteří nejsou básníky, ale přáteli básnictví, aby promluvili neveršovanou řeč k jeho obraně, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné pro ústavní řády a pro lidský život; a s dobrou myslí je vyslechneme.

e Vždyť jistě mnoho získáme, objeví-li se, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné.

Jak bychom nezískali?

608 Pakli ne, milý příteli, tu si budeme počínati jako ti, kteří si kdysi někoho zamilovali, a jestliže uznají, že ta láska jim nepřináší nic dobrého, třeba násilím, ale přece se jí zdržují: takto i my, kteří jsme naplnění láskou k takové poezii působením výchovy za nynějších krásných řádů, budeme sice s dobrou myslí tomu přát, aby se objevila co nejlepší a nejpravdivější, ale pokud by nebyla schopna se obhájit, kdykoli ji budeme poslouchati, budeme si na ochranu proti jejímu kouzlu opakovati tyto úvahy, které pronášíme, a toto zaříkávání, pilně se starajíce, abychom znova neupadli do té dětinské a obecně rozšířené lásky. Budeme si tedy říkati, že nelze se vážně zabývati takovýmto básnictvím a mysliti, jako by se dotýkalo pravdy a bylo něco vážného, nýbrž že se musí posluchač míti před ním na pozoru

b v obavě o ústavní zřízení ve vlastním nitru a souditi o básnictví tak, jak jsme vyložili.

Docela s tebou souhlasím.

Mnoho na tom záleží, milý Glaukóne, mnoho, více, než se zdá, stane-li se člověk dobrým, či zlým, pročez nesmíme se

dáti svést ani poctami ani penězi ani jakýmkoli úřadem a ovšem ani uměním básnickým, abychom zanedbali spravedlnosti a ostatních ctností.

Souhlasím s tebou na základě toho, co jsme vyložili; a myslím, že také kdokoli jiný.

9. Avšak to jsme ještě nevyložili o největších odměnách ctností a o cenách jí určených. c

To by byla nesmírná velikost, jsou-li jiné odměny ještě větší než ty, které byly uvedeny.

Avšak co velikého by se mohlo státi v krátkém čase? Neboť celá tato doba od dětství až do stáří jest asi jistě krátká proti veškerému času.

Věru, nic velikého.

Nuže co? Myslíš, že nesmrtelná věc má vynaložiti své vážné usilování jen pro tak krátkou dobu, a ne pro všechnu věčnost? d

Myslím arci, že pro veškeren čas; ale co tím myslíš?

Nevidíš, tázal jsem se, že naše duše jest nesmrtelná a nikdy nezaniká? e

Glaukón pohlédnuv na mne s podivením řekl: Bůh ví, já nikoli; a ty to můžeš tvrditi?

Proč by ne, odpověděl jsem. Myslím však, že i ty, vždyť to není nic těžkého.

Pro mne ano, ale rád bych slyšel od tebe tuto netěžkou věc.

To můžeš slyšeti, děl jsem já.

Jen mluv.

Znáš pojmy „dobrý“ a „zlý“?

Arciže.

Nuže, zdalipak o nich smýšlíš tak jako já? e

Jak to?

Zlé že jest, co všechno ničí a kazí, co však zachovává a podporuje, dobré.

Arci.

A což, myslíš, že pro každou věc jest zvláštní zlo a dobro? Tak například pro oči zápal a pro veškeré tělo nemoc, pro obilí 609

sněť, pro dřevo hniloba, pro měď a železo rez, a jak pravím, skoro u všech věcí že ke každé jednotlivé náleží nějaké zlo a nějaká nemoc?

Arci.

Není-li pravda, že kdykoli se takové zlo něčeho chytí, činí tuto věc špatnou a nakonec ji celou rozloží a zničí?

Jakpak by ne?

- b Tedy každou jednotlivou věc ničí to zlo a ten kaz, který k ní náleží, sice nezničí-li jí toto, nic jiného by jí už neporušilo. Vždyť co jest dobré, nikdy nic nezničí, a co není ani zlé, ani dobré, také ne.

Jak také by mohlo?

Jestliže tedy mezi jsoucný nalezneme věc, která sice má své zlo, jež ji činí špatnou, ale toto zlo není s to, aby ji svou ničivou působností docela rozkláдалo, neuznáme hned, že pro věc s takovou přirozeností není zkázy?

Tak jest, podobá se.

Nuže duše nemá, co ji činí špatnou?

- c Ba jistě, všechno, co jsme právě probírali, nespravedlnost, nevázanost, zbabělost a nevědomost.

Zdalipak ji něco z toho může rozložit a zničit? A dej pozor, abychom se nedali oklamati míněním, že nespravedlivý a nerozumný člověk, kdykoli jest přistižen při nespravedlivém jednání, že tehdy příčinou jeho konce jest nespravedlnost, jež jest kaz duše. Než představuj si to takhle: jako nemoc, kaz těla, stravuje a hubí tělo a přivádí je do toho stavu, že již ani není tělem, a tak také všechny právě uvedené věci přicházejí v nebytí působením své příslušné špatnosti, ničící je tím, že na nich lpí a je proniká – není tomu tak?

Ano.

Nuže tedy týmž způsobem pozoruj i duši. Zdalipak obsažená v ní nespravedlnost a jiná špatnost tím, že ji proniká a na ní lpí, tak ji hubí a moří, až konečně ji uvede ve smrt a odloučí od těla?

To nikoli.

Ale naopak to by bylo jistě proti rozumu, děl jsem, aby něco hynulo kazem jiné věci, a vlastním ne.

Ano, proti rozumu.

Dobře, Glaukóne, neboť považ, že podle našeho mínění ani e
tělo nehynie od špatnosti pokrmů, která totiž náleží jim samým, buď že jsou staré nebo ztuchlé nebo cokoli jiného; ale jestliže špatnost pokrmů samých způsobí v těle špatný stav těla, řekne-
me, že jest uvedeno ve zkázu vinou pokrmů od svého vlastního kazu, totiž od nemoci; ale nikdy neuznáme, že by tělo bylo ka-
ženo od špatnosti pokrmů – protože pokrmy jsou něco jiného 610
a tělo také něco jiného –, tedy od cizího kazu a bez způsobení kazu příslušného.

To zase máš zcela pravdu.

10. Tuříž obdobně, jestliže špatnost těla nezpůsobuje v duši špatnosti duše, nikdy neuznávejme, že by duše byla ničena od cizího kazu bez vlastní špatnosti, tedy něco různého kazem věci různé.

Ano, to jest rozumné.

Buďto tedy toto vyvráíme a dokažeme, že to nesprávně tvrdí-
me, anebo dokud to nebude vyvráceno, neříkejme, že od horeč-
ky anebo od jiné nemoci anebo od smrtící rány, ba ani kdyby
někdo rozkrájel celé tělo na kousíčky co nejmenší, že těmito
věcmi duše někdy byt' sebemeně jest přiváděna v zánik, dříve
než někdo dokáže, že skrze tyto stavy těla ona sama se stává
nespravedlivější a bezbožnější; kdykoli však vzniká v některé
věci cizí kaz a vlastní kaz se v ní nevytváří, nepřipouštějme,
aby někdo mluvil o hynutí duše nebo čehokoli jiného. c

Než věru toho nikdo nikdy nedokáže, že by se duše umírají-
cích smrtí stávaly nespravedlivějšími.

Bude-li však někdo míti odvalu postaviti se proti tomuto dů-
kazu a říkati – jen aby nebyl nucen uznati, že duše jsou nesmr-
telné –, že umírající se stává špatnějším a nespravedlivějším,
budeme jistě právem tvrditi, že má-li, kdo takto mluví, pravdu,

d že pak jest nespravedlnost pro člověka nespravedlivého smrtící právě tak jako nemoc a že od tohoto zla, usmrcujícího svou vlastní přirozeností, umírají ti, kteří jím jsou nakaženi, a to kteří jím jsou nakaženi nejvíce, rychleji, kteří pak méně, pomaleji; že se to tedy neděje jako nyní, kdy nespravedliví jsou usmrcováni od jiných, kteří je pro tuto vlastnost trestají.

e Bůh ví, to tedy se nespravedlnost neukáže nejhroznější věcí, přinese-li smrt tomu, kdo jest jí nakažen – vždyť by pak byla vyproštěním ze zla –, ale spíše se, myslím, ukáže, jak právě naopak usmrcuje jiné lidi, je-li to možno, kdežto svému nositeli dává dokonce i hojně životní síly a vedle životní síly ještě i bdělost: tak daleko jest patrně její stánek od toho, aby byla smrtící.

Dobře díš, odpověděl jsem. Jistě, když vlastní špatnost a vlastní kaz nestačí, aby usmrtil a zničil duši, kaz určený ke zkáze jiné věci sotva zničí duši nebo něco jiného kromě toho, k čemu jest určen.

Sotva, jak se podobá pravdě.

611 Nuže, když duše není ničena žádným kazem, ani vlastním ani cizím, patrně, že jest to nutně cosi vždy jsoucí, a jestliže vždy jsoucí, tedy nesmrtelné.

Nutně.

11. To tedy by se mělo takto; a jestliže se to tak má, chápeš, že to jsou stále tytéž duše, které jsou. Vždyť by se jejich počet nemohl ani zmenšiti, poněvadž žádná nezaniká, ani zase zvětšiti; neboť kdyby čehokoli mezi věcmi nesmrtelnými přibývalo, rozumí se, že by to přibývalo změnou ze smrtelného a že by nakonec bylo všechno nesmrtelné.

Máš pravdu.

b Než nemysleme si ani toto – vždyť rozum toho nepřipustí –, ani zase, jako by duše ve své pravé přirozenosti byla něco takového, že by byla plna velké vnitřní rozmanitosti, nepodobnosti a různosti.

Jak to myslíš?

Není snadno si mysliti, odpověděl jsem, že by bylo věčné, co jest složeno z mnoha částí a nemá nejkrásnějšího složení, jako se nám nyní objevilo o duši.

Vskutku se nepodobá.

Že tedy duše jest nesmrtelná, k tomu nutně vede i právě podaný důkaz i ostatní; ale chceme-li viděti, jaká vpravdě jest, nesmíme se na ni dívati tak, jak ji vidíme nyní, poskvěnou od společenství těla i od jiných zlých věcí, nýbrž jaká jest ve své čistotě, takovou si ji musíme myšlením důkladně prohlédnouti; pak ji nalezneme mnohem krásnější a zřetelněji prohlédneme spravedlnost i nespravedlnost a všechno, o čem jsme nyní jednali. Nyní jsme řekli pravdu o ní, jaká se jeví v přítomné chvíli; avšak to ji vidíme před sebou jen v jednom stavu jako ti, kdo se dívají na mořského Glauka¹⁹⁴ a těžko by poznali jeho původní podobu, protože z bývalých částí těla jedny má ulámány, jiné od vln sedřeny a všelijak znetvořeny a naopak zase má na sobě jiné přírůstky, jako lastury, chaluhy a kameny, takže se podobá spíše každému zvířeti, než jaký původně byl: takto i my se díváme na duši podobně znetvořenou tisícerými zly. Než potřebí jest, Glaukóne, hleděti na jistou věc.

Na kterou?

Na její lásku k moudrosti a pozorovati, jaké má snahy a po jakých touží společnostech ve vědomí své příbuznosti s božským, nesmrtelným a věčným a jaká by se stala, kdyby mohl zcela následovati tohoto vyššího prvku, povznést se jeho popudem z moře, ve kterém nyní žije, a otlouci ze sebe kameny a lastury, ty zemité a kamenité výrůstky, četné a divoké, kterými jest nyní pokryta od toho takzvaného blaženého hodování, poněvadž se živí zemí. A tenkrát bychom uviděli její pravou přirozenost, zdali má mnoho tvarů, či jeden, či co a jak s ní jest. Nyní však jsme, jak myslím, náležitě probrali její stavy a podoby, pokud se jeví v životě lidském.

Zajisté.

12. Nuže, ve svém výkladu jsme odmítli některé domněnky a mimo jiné jsme se zdrželi vychvalovati odměny a slávu za spravedlnost, jako to činí podle vašich slov Hésiodos a Homér, a naopak našli jsme, že spravedlnost sama o sobě jest pro duši samu nejlepší a že duše má spravedlivě jednati, aťsi nosí Gygův prsten¹⁹⁵ nebo nenesí, a k tomu prstenu ještě i Hádovu přílbici.¹⁹⁶

Jistou pravdu mluvíš.

- Nyní však, Glaukóne, můžeme snad již směle uznati při spravedlnosti a ostatních ctnostech vedle oněch předností také to, jak velikých a jakých odměn poskytuje duši od lidí i od bohů, i dokud člověk žije i po smrti.

Dozajista, odpověděl.

Zdalipak tedy mi vrátíte, co jste si za řeči vypůjčili?

Co to?

- Dať jsem vám prozatím svůj souhlas, aby se o **spravedlivém člověku zdálo, že jest nespravedlivý, a o nespravedlivém, že jest spravedlivý**; vy jste totiž žádali, i kdyby nebylo možné, aby tyto vlastnosti zůstaly skryty před bohy a před lidmi, že přece to musí býti připuštěno ve prospěch rozpravy, aby byla posouzena čistá spravedlnost proti čisté nespravedlnosti. Či se nepamatuješ?

To by přece nebylo ode mne spravedlivé, kdybych se nepamatoval.

Když tedy jsou již posouzeny, **požadují ve prospěch spravedlnosti nazpět jejího práva, abychom totiž i my přijali takové mínění o ní, v jaké pověsti jest u bohů i u lidí, za tím účelem, aby si odnesla také svou vítěznou cenu, získávajíc takto ze svého uznání to, co dává lidem spravedlivým; neboť že dává i dobro, plynoucí z jejího bytí, a že nezklamává těch, kdo ji vskutku přijímají, to se již ukázalo.**

- Spravedlivé věci žádáš.

Nuže tedy, tázal jsem se, uznáte nejprve to, že bohům není tajno o spravedlivém, ani o nespravedlivém, jaký jeden i druhý jest?

Uznáme.

Jestliže pak to o nich není tajno, jest patrně jeden bohům milý, druhý bohům protivný, jak také jsme se na začátku shodovali.

Tak jest.

Co pak se týče bohu milého, jistě se shodneme v mínění, že všechno, čeho se mu dostává od bohů, jsou co možná největší dobra, ač nelpělo-li na něm nějaké nutné zlo z dřívějšího provinění.¹⁹⁷ 613

Ovšemže.

Pak tedy jest předpokládati o spravedlivém muži, kdykoli se octne buď v chudobě nebo v nemocích nebo v něčem jiném, co se pokládá za zlo, že se mu to obrátí v něco dobrého buď zaživa nebo i po smrti. Neboť jistě nikdy nebývá opouštěn od bohů ten, kdo se s dobrou vůlí vynasnažuje, aby se stával spravedlivým a aby se, pokud člověku možno, konáním ctnosti připodobňoval bohu. b

Lze čekati, že takový člověk není opouštěn od bytosti, které se podobá.

Nemusíme si o nespravedlivém mysliti opak toho?

Jistě.

Taková vítězná cena by tedy asi čekala spravedlivého od bohů.

Aspoň podle mého mínění.

Co však, tázal jsem se, od lidí? Máme-li souditi na základě skutečnosti, jest to patrně takhle: lidé silní a nespravedliví dělájí totéž co závodní běžci, kteří první část dráhy běží dobře, ale nazpět ne. Ti také zpočátku bystře uhánějí, ale nakonec trží posměch, majíce uši schlíplé a odbíhající neověnčení; ale opravdoví běžci přišedše k cíli dostávají závodní ceny a bývají věnčeni. Nebývá to tak zpravidla i se spravedlivými? Na konci c

každého jednání, každého vespolečného obcování a na konci života mají dobré jméno a odnášejí si od lidí závodní ceny.

Ba jistě.

- d Pripustíš tedy, když o těchto řeknu totéž, co jsi sám říkal o nespravedlivých? Řeknu totiž, že spravedliví, když dosáhnou staršího věku, zastávají – chtějí-li – ve své obci úřady, berou si za manželky dcery, z kterýchkoli rodin si přejí, a provdávají své dcery, za kteréhokoli muže chtějí; a všechno, co jsi ty mluvil o oněch, tvrdím nyní já o těchto. A na druhé straně pravím zase o nespravedlivých, že většina z nich, i když se v mládí utají, bývají na konci závodního běhu dopadeni, jsou předmětem posměchu, a když zestárnou, bývá s nimi potupně nakládáno od cizinců i lidí domácích: bývají mrskáni a zakoušejí hrubostí,¹⁹⁸ jak ty jsi právě řekl – potom budou natahováni na skřipci a oči jim budou vypalovány –, myslí si, že mě slyšíš opakovati výpočet všech oněch trápení. Než viz, zdali připustíš mé tvrzení.
- e

Ba ovšem, vždyť mluvíš věci spravedlivé.

- 614 13. Takové by tedy byly, děl jsem, ceny, odměny a dary, kterých se zaživa dostává spravedlivému od bohů i od lidí mimo ona dobra, kterých poskytuje spravedlnost sama o sobě.

A jistě velmi krásné i stálé.

A přece všechny tyto věci nejsou počtem ani velikostí nic proti tomu, co čeká spravedlivého i nespravedlivého po smrti; to třeba vyslechnouti, aby ani jednomu ani druhému naše rozprava nezůstala nic dlužna.

- b Mluv, prosím, a buď přesvědčen, že není mnoho jiných věcí, které bych raději poslouchal.

Ale ovšem nebude to dobrodružné vypravování statečného Alkina, ¹⁹⁹ nýbrž vypravování muže sice také statečného, Éra Armeniova, rodem Pamfyla. Ten zahynul kdysi v boji; a když po deseti dnech byly sbírány mrtvoly již porušené, byl nalezen neporušen a donesen domů; měl býti pohřben a tu dvanáctého dne, když už ležel na hranici, oživil a oživnuv vypravoval, co na

onom světě uviděl. Privil pak, že jeho duše, když z něho vyšla, putovala ještě s mnoha jinými a přišly na jakési podivuhodné místo, na němž zely dva otvory do země blízko vedle sebe a nahoře zase proti nim jiné otvory do nebe. Mezi těmi pak seděli soudcové, kteří po každém rozsudku spravedlivým kázali bráti se cestou napravo vzhůru nebem, připevňivše jim vpředu označení svého soudního nálezu, nespravedlivým však cestou nalevo dolů; měli pak i tyto znamení všech svých skutků, ale vzađu. Když pak předstoupil on, řekli prý, že se má státi zvestovatelem lidem o onom světě a že mu přikazují, aby si všechno na tom místě vyslechl a prohlédl. Tu pak viděl, jak tam jedním otvorem do nebe a jedním do země odcházejí duše, když byl nad nimi vynesena rozsudek, kdežto druhými se vracejí: z jednoho že vystupují ze země, plné špíny a prachu, druhým pak že jiné sestupují z nebe čisté. A ty, které pokaždé přicházejí, že mají vzezření, jako by přicházely z daleké cesty; s radostí odcházejí na luh, rozbíjejí si tam stánky jako o velké slavnosti a pozdravují se vespolek, které se znají, ty, které přišly ze země, vyptávají se druhých, jak jest v nebi, a duše přišlé z nebe, jak jest zase u oněch. Tu pak si vespolek vypravují, jedny s naříkáním a pláčem, vzpomínajíce si, jak četná a jaká utrpení prožily a viděly na své podzemní pouti – trvá prý pak ta pouť tisíc let –, kdežto zase duše přišlé z nebe vypravují o slastech a podívaných nevýslovné krásy. Pověděti tak mnoho věcí, Glaukóne, vyžadovalo by dlouhého času; avšak hlavní věc jest prý to, že za všechny křivdy, kterých se kdo na kom dopustil, a za všechny osoby, kterým ukřivdil, jsou po řadě trestání, za každou křivdu desetkrát – to jest vždy za sto let jednou, neboť tak dlouhý jest život lidský²⁰⁰ –, aby desateronásobnou pokutou odpykali za každou křivdu, a například, jestliže někteří byli mnohým lidem příčinou smrti, buď že zradili města nebo vojska a do otroctví je uvrhli, nebo byli spoluviníky nějakého jiného zlosynství, aby za všechno to sklidili desateronásobné utrpení za každou vinu, a naopak zase jestliže prokázali

c nějaké dobrodiní a osvědčili se spravedlivými a zbožnými, aby v témže poměru sklízeli zaslouženou odměnu. O těch, kteří zemřeli hned po svém narození a kteří žili jen krátký čas, vypravoval zase jiné věci, jež však nezasluhují zmínky. Za neúctu nebo úctu k bohům a k rodičům a za zabití člověka uváděl ještě větší odplaty.

d Pravil totiž, že se nahodil k tomu, jak se jeden ptal druhého, kde jest veliký Ardiaios. Byl pak tento Ardiaios tyranem v kterejší městě v Pamfylji – tenkrátě tomu bylo již tisíc let – a zabil svého starého otce i staršího bratra a spáchal ještě mnoho jiných bezbožných skutků, jak se vypravovalo. Tu prý ten, kterého se tázal, řekl: „Není zde a již sem asi nepřijde.“

e 14. „Spatřili jsme totiž i toto mezi oněmi hroznými divadly: když jsme byli blízko východu, majíce vystoupiti vzhůru a proživše již všechno ostatní, zahlédli jsme náhle onoho a ještě jiné – skoro většina z nich byli tyrani; ale byli tam i někteří prostí občané, kteří se velice provinili –, mysleli, že již vystoupí vzhůru, ale ten východ jich nechtěl přijmouti, nýbrž řval, kdykoli se pokoušel vyjíti někdo z těchto nevyčísitelných nebo dostatečně nepotrestaných hříšníků. Tu pak, pravil, divocí mužové a ohnivého vzezření, kteří stáli vedle a kteří tomu hlasu rozuměli, jedny popadli z obou stran a odváděli, Ardiaiovi však a jiným spoutali ruce, nohy i hlavu, srazili je k zemi, do 616 krve je zmrskali a pak je vlekli pryč podél cesty, smýkajíce jimi tlmím a oznamující všem mimojdoucím, proč jsou tak vedeni a že jsou vedeni, aby byli svrženi do Tartaru.“ Tu prý ze všech četných a rozmanitých strachů, které zažili, byl největší ten, aby jim nezazněl ten hlas, až budou chtějí vystupovati, a že každý s největší radostí vystupoval, když nezazněl.

b A takové že tedy asi jsou pokuty a tresty a naopak zase opačné proti těmto odměny. Když si každý pobyl sedm dní na oné louce, museli osmého dne povstati a bráti se odtamtud a čtvrtého dne přišli na místo, odkud spatřili rovný pruh světla jako sloup, táhnoucí se shora celým nebem i zemí,²⁰¹ podobný

nejvíce duze, ale jasnější a čistší; ušedše cestu jednoho dne přišli k němu a tu viděli uprostřed světla táhnoucí se od nebe konce lan, kterými jest nebe svázáno – toto světlo jest prý totiž pás nebes, držící pohromadě celou otáčející se oblohu jako pásová lana triér²⁰² –, a od těch konců jdoucí vřetenem Nutnosti,²⁰³ jímž jsou otáčeny všechny nebeské kruhy; jeho hřidelík a háček jest prý z oceli, přeslen pak jest smíšen z této a z jiných látek. Sestrojení toho přeslenu jest prý takovéto: jeho tvar jest jako u obyčejného na zemi, ale podle toho, co o něm říkal, třeba si pomyslet, že jest takový, jako kdyby do jednoho velkého přeslenu, dutého a veskrze vydlabaného, byl vložen jiný takový menší a přiléhající přeslen, jako nádoby, které se mohou do sebe vespolek vkládati, a tak i jiný třetí a čtvrtý a ještě čtyři jiné. Všech přeslenů jest prý totiž osm; vloženy jsou jeden do druhého, ukazující své kraje nahoře jako prstence a kolem hřidele tvoří souvislý povrch jednoho přeslenu; onen pak jest proktnut naveskrz středem osmého přeslenu. Tu pak šířka prstence prvního a nejkrajnějšího přeslenu jest prý největší, druhé co do šířky jest mezikruží šestého, třetí pak čtvrtého, čtvrté osmého, páté sedmého, šesté pátého, sedmé třetího, osmé pak druhého. A prstenec největšího přeslenu jest pestře třípytlivý, sedmého nejjasnější, prstenec osmého má svou barvu od lesku sedmého, prstence druhého a pátého jsou si vespolek podobny a jsou žlutší než ony, třetí pak má barvu nejbělejší, čtvrtý načervenalou, šestý pak jest druhý co do bělosti. Otáčí se pak vřetenem jako celek jedním a týmž směrem,²⁰⁴ ale v tom celku, dokoła se pohybuje, sedm vnitřních prstenců otáčí se zvolna směrem celku protivným; z těchto pak samých že nejrychleji jde kruh osmý, na druhém místě a mezi sebou stejně rychle sedmý, šestý a pátý; třetí stupeň rychlosti má, jak prý se jim jevílo, při svém zpětném otáčení kruh čtvrtý, čtvrtý třetí a pátý druhý. Otáčí se pak to vřetenem na klíně Nutnosti. A na jeho prstencích nahoře na každém prý sedí Síréna,²⁰⁵ spolu se otáčejíc a vydávajíc jediný zvuk, jediný tón; ze všech osmi pak zaznívá jedna

- c souzvučná harmonie. Kolem dokola pak sedí ve stejné vzdálenosti tři jiné bytosti, každá na jednom stolci, **dcery Nutnosti, Moiry, bíle oděné, ověncené stužkami, Lachesis, Klóthó a Atropos,**²⁰⁶ a zpívají k harmonii Sirén, Lachesis o minulém, Klóthó o tom, co jest, a Atropos o budoucím. A Klóthó čas od času dotýkajíc se pravicí vnějšího prstence vřetena pomáhá jim otáčeti, Atropos pak levicí zrovna tak zase prstenců vnitřních;
- d Lachesis pak se dotýká střídavě obojích tu pravou, tam levou rukou.

15. Když pak tam duše přišly, musely prý jíti přímo před Lachésis. Tu pak je jakýsi hlasatel nejprve rozestavil do řady, potom, vzav z Lachesina klínu losy a znaky životů, vystoupil na vysoké řečníště a takto mluvil:

- e „Slyšte, co praví Nutnosti dcera, panenská Lachesis. **Duše krátkověké, toto jest počátek nového kola smrtonosného pro smrtelné pokolení. Váš životní osud nebude určen tím, že by daimón**²⁰⁷ **dostal losem vás, nýbrž vy sami si daimona vyvolíte.** Kdo bude první vylosován, ať první si volí život, k němuž pak bude nutností připoután. Dobro jest statek bez pána; podle toho, jak kdo bude nebo nebude o ně státi, bude ho míti více nebo méně. **Odpovědnost má volitel; bůh není odpovědný.**“

- Pověděv toto hodil prý přede všechny losy a každý si zdvihl ten, který padl vedle něho, vyjma jeho, Éra, neboť jemu to hlasatel nedovolil; každému pak, kdo si zdvihl los, bylo z něho patrné, kolikáté místo dostal. **Potom pak zase položil před ně na zemi znaky životů, mnohem větší počet, než bylo přítomných. Byly pak rozmanitých druhů: byly tam totiž životy všech zvířat a také všechny životy lidské. Tak byly mezi nimi i tyranie, jedny doživotní, druhé uprostřed překažené a končící se chudobou a vyhnanstvím a žebrotou; byly i životy slavných mužů, proslulých jednak tělesným vzrůstem a krásou anebo také silou a zdatností v závodech, jednak rodem a vynikajícími vlastnostmi předků, a naopak zase mužů po těchto stránkách neslavných a zrovna tak i žen.** Duševní vlastnosti však tam nebyly zařaze-
- b

ny, poněvadž podle toho, jaký život si každá duše zvolí, takovou se nutně stává; avšak ostatní vlastnosti byly smíšeny jak vespolek, tak s bohatstvím nebo chudobou, jiné s nemocí, jiné se zdravím, jiné pak byly uprostřed toho všeho.

Zde, milý Glaukóne, ovšem nastává pro člověka patrně svrchované nebezpečství, a proto jest se co nejvíce vynasnažovati, aby každý z nás, nedbaje ostatních nauk, byl hledatelem i žákem jen té nauky, ze které by nabyt schopnosti poznati a naléztí, kdo by ho učinil silným a znalým, aby rozeznával život dobrý a zlý a volil si vždy a všude z možných životů nejlepší; aby si o všem, co bylo právě řečeno, činil úsudek jednak srovnáváním, jednak rozbořem, hledě k tomu, jak se to má k životní dokonalosti, a takto věděl, jaký jest účinek krásy smíšené s chudobou nebo s bohatstvím a při jakém stavu duše působí zlé nebo dobré, a co znamenají různé způsoby urozenosti a neurozenosti, života v soukromí a v úřadech, síly a slabosti, bystrosti a tuposti a všechny takové stavy jednak od přirozenosti s duší spojené, jednak získané – jaký účinek má všechno to jsouc vespolek míšeno, tak aby si člověk mohl ze všeho toho po úvaze vybratí, hledě k přirozené povaze své duše, a rozeznávati život horší i lepší, horším jmenuje ten, který by ji zaváděl do nespravedlivosti, lepším pak, který by ji činil spravedlivější. Všechno ostatní nechá stranou: neboť jsme viděli, že tato volba jest nejlepší pro život zde i po smrti. To musí býti jeho ocelové přesvědčení a s tím musí jíti do Hádu, aby se ani tam nedal oslniti bohatstvím a takovými zly a aby se nestalo, že by upadl do způsobů tyranských a jiných takových skutků a tím způsobil jednak jiným mnoho nezhojitelného zla, jednak i sám ještě větší utrpěl, nýbrž aby se naučil voliti si vždy z takovýchto krajností život střední a vyhýbati se výstřednostem v obou směrech, a to jak zde v tomto životě, podle možnosti, tak i ve veškerém potomním: takto zajisté stává se člověk nejšťastnějším.

16. A tu pak dále, jak oznamoval posel z onoho světa, mluvil ten hlasatel takto: „I na toho, kdo přijde naposled, vybere-li si s rozumem a bude podle toho žítí, čeká život spokojený, ne špatný. Ani, kdo první volí, nebudiž bez starosti, ani kdo poslední, nepozbývej mysli.“

- Při této řeči šel prý ten, který dostal losem první místo, a přímo si vybral největší tyranidu: vybral si, aniž si byl pro nerozumnost a hltavost všeho dostatečně všiml, avšak zůstalo mu utajeno, jaký jest v tom obsažen osud, snědení vlastních dětí a jiné hrozné věci; když pak měl kdy to zpozorovati, bil se v prsa a naříkal na svou volbu, nedrže se výstrahy hlasatelovy, neboť nedával vinu toho neštěstí sobě samému, nýbrž osudu a daimonům a všemu jinému spíše než sám sobě. Byl pak to jeden z těch, kdo přišli z nebe; ve svém předešlém životě žil v spořádané obci a měl účast v ctnosti, ale jen ze zvyku, bez snahy poznati pravdu. Jak možno říci, většina těch, kdo se při této volbě neosvědčují, jsou právě ti, kteří přicházejí z nebe, poněvadž jim chybí zkušenost v utrpení; ale kteří přicházejí ze země, ti konají svou volbu z větší části bez ukvapení, protože sami zakusili útrapy a také u jiných je viděli. Právě pro tu ukvapenost většině duší se stává záměna zla a dobra a také pro náhodnost losu; neboť jestliže někdo pokaždé, kdykoli přichází do života zde na zemi, zdravě se zabývá poznáváním pravdy a jestliže mu nepadne los volby mezi posledními, ten, jak se zdá ze zpráv z onoho světa, nejenom zde by byl šťasten, nýbrž i jeho cesta odsud tam a zase sem nazpět nebyla by podzemská a drsná, nýbrž hladká a nebeská.

To pak zajisté prý stojí za podívanou viděti, jak jednotlivé duše si vybíraly životy; byla to prý totiž podívaná žalostná i směšná a podivná. Většinou si totiž vybíraly podle zkušenosti ze svého dřívějšího života. Tak prý viděl, jak duše Orfeova²⁰⁸ si vybírala život labutě, protože z nenávisti k ženskému pohlaví pro smrt od nich utrpenou nechtěla přijít na svět ze ženy; dále viděl, jak duše Thamyrova²⁰⁹ si vybrala život slavíka; viděl pak

také, jak labuť přecházela k volbě života lidského a zrovna tak i jiní zpěvní ptáci. Dvacátá pak podle losu duše si zvolila život lva: byla to duše Aianta Telamónova,²¹⁰ jež se nechtěla státi člověkem, protože chovala v paměti ono rozhodnutí o zbraních. Potom přišla duše Agamemnonova;²¹¹ také tato ze záští k lidskému pokolení pro to, co vytrpěla, zaměnila svůj život za život orla. Mezi prostředními pak dostala los duše Atalanti-
 na;²¹² ta, spatřivši veliké pocty muže zápasníka, nedovedla se zdržeti a vzala. Po této pak prý uviděl duši Epeia Panopeova,²¹³ jak přešla v přirozenost ženy, znalé umělých prací; dále pak mezi posledními uviděl duši šaška Thersita,²¹⁴ jak vstupuje v opici. Náhodou pak podle určení losu šla volit ze všech poslední duše Odysseova; ve vzpomínkách na dřívější lopoty a zbavena ctižádostivosti dlouho chodila sem a tam a hledala život prostého muže, vzdáleného veřejné činnosti, a konečně po dlouhém hledání jej našla kdesi ležící a od ostatních pomínutý: jak jej spatřila, pravila, že by byla totéž udělala, i kdyby jí bylo připadlo první místo, a s radostí si jej vzala. A děly se tam podobně jiné přechody zvířat v lidi i v jiná zvířata navzájem, tvorové nespravedliví se měnili v divoké, spravedliví v krotké a vznikaly všeliké směsi.

Když pak tu všechny duše měly vybrány životy, předstupovaly v pořadí určeném losem před Lachesis; ona pak podle toho, který život si kdo zvolil, přidělovala každému toho daimona za strážce života a naplňovatele zvoleného osudu. Ten vedl duši nejprve ke Klóthó přímo pod její ruku a pod vřetenou jí otáčené, utvrzuje tak osud, který si byla zvolila; dotknuv se pak této, vedl ji zase k předoucí Atropě, čině tak udělený osud nezměnitelným; odtamtud pak šel, neobraceje se, pod stolec Nutnosti, a když jím prošel a když také ostatní tamtudy prošli, ubírali se všichni na rovinu řeky Zapomenutí, hrozným vedrem a dusnem, neboť rovina ta byla bez stromů a beze všech rostlin. Rozložili se pak, když už nastával večer, u řeky Bezstarostnosti, jejíž voda se nedrží v žádné nádobě. Tu pak každý musel vy-

b pítí jistou míru té vody, ale kteří nebyli chráněni rozumem, pili přes míru; každý, kdo se napil, na všechno zapomínal. Když pak ulehli a nastala půlnoc, nastala prý bouře a zemětřesení a náhle byli odtamtud unášeni každý jinam vzhůru ke zrození, tryskající jako hvězdy. Jemu samému že bylo zabráněno napítí se vody; ale kudy a jak přišel do těla, že neví, nýbrž najednou otevřel oči a uviděl, že je ráno a že leží na hranici.

c A takovým způsobem, Glaukóne, zachránila se ta báje a ne-
 byl jí konec,²¹⁵ jako jiným, a také nás by zachránila, budeme-li se jí řídit; pak dobře přejdeme řeku Zapomenutí a neposkvrníme své duše. Nuže, bude-li míti má řeč účinek, v přesvědčení, že duše jest nesmrtelná a schopna snášeti všechno zlé i všechno dobré, budeme se vždy držeti cesty vzhůru a s pomocí rozumného myšlení vším způsobem konati spravedlnost, abychom byli přáteli sami sobě i bohům, jak zde na zemi, dokud tu
 d dlíme, tak až si budeme vybíratí za ni odměnu jako vítězové, a aby se nám i zde i na té tisícileté pouti, kterou jsme popsali, dobře vedlo.

Timaios

Sókratés, Timaios, Hermokratés, Kritias¹

Sókratés Jeden, dva, tři – ale kde máme, milý Timaie, čtvrtého z vás,² včerejších hostů, kteří jste dnes hostiteli?

sv. III
17

Tim. Bezpochyby náhle ochuravěl, Sókrate, neboť dobrovolně by se nevzdal účasti v této naší schůzce.

Sókr: Pak jest ovšem na tobě a na těchto druhých zde vyplnití úkol také za nepřítomného.

Tim. Ano, a vynasnažíme se, abychom ve všem dostačili; věru by nebylo spravedливо, když jsme byli včera od tebe tak pěkně pohoštěni, abychom se zase my, pokud tu jsme, nesnažili oplátkou tebe uctítí.

b

Sókr: Nuže, pamatujete se tedy, o čem a co jsem vám uložil mluvití?

Tim. Na něco se pamatujeme a ostatní nám ty sám připome-neš; anebo ještě lépe, nemáš-li nic proti tomu, znova to od začátku krátce projdi, aby se nám to lépe upevnilo.

Sókr: Budiž. Obsah mých včerejších řečí o zřízení obce byl asi ten, jaké má podle mého zdání býti a z jakých mužů se skládati, aby bylo nejlepší.

c

Tim. A jistě jsi o něm promluvil, Sókrate, z duše nám všem.

Sókr: Nejprve jsme tedy v něm probrali stav zemědělců a všech jiných oborů práce, a to odděleně od třídy válečných obránců.

Tim. Ano.

Sókr: Každému jsme dali jen jedinou práci, vhodnou podle jeho přirozenosti; tak jsme řekli, že ti, kterým náleží na obranu všech válčiti, mají býti jediné strážci obce proti každému vnějšimu nebo i vnitřnímu škůdci, laskavě souditi ty, kdo jsou pod jejich vládou a jsou jejich přirození přátelé, ale přísní býti k nepříteli, s kterým se v bojích utkají.

d

18

Tim. Dozajista.

Sókr: Přirozenost duše strážců má totiž býti – jak jsme, tuším, řekli – zároveň jednak vznětlivá, jednak vynikajícím způsobem miřovná moudrosti, aby byli schopní, jak náleží, k jednomu býti laskaví, ke druhým přísní.

Tim. Ano.

Sókr: Co se pak týče výchovy, že mají býti vychováni v gymnastice, uměních músičských i všech naukách, které jsou pro ně vhodné.

Tim. Ovšem.

- b *Sókr:* Pak bylo řečeno, že mužové takto vychovaní nesmějí ani zlato ani stříbro ani žádnou jinou cennou věc pokládati za svůj vlastní soukromý majetek, nýbrž z té odměny, kterou berou jako strážcové za ochranu od těch, kterým poskytují bezpečnosti – tak velké, jak sluší rozumným lidem –, mají hraditi společná vydání a vůbec žítí pospolitým životem, pečující ve všem všudy o mužnou ctnost a volni od ostatních prací.

Tim. Tak to bylo řečeno.

- c *Sókr:* Dále jsme se zmínili také o ženách, že by bylo radno spojovati s muži ty, které mají přirozenou povahu jim podobnou, a dávatí jim všem účast ve všech pracích jak ve válce, tak v ostatním životě.

Tim. Bylo to tak pověděno.

- d *Sókr:* A jak tomu bylo s plozením dětí? To snad si lze již pro neobvyklost myšlenky dobře pamatovati, že jsme navrhovali, aby^čco do manželských styků a dětí bylo všechno všem společné, tak aby nikdo nikdy nepoznal svého osobního potomstva, nýbrž aby se všichni navzájem pokládali za příslušníky téhož rodu, a to ty, kteří by byli v hranicích příslušného věku, za sestry a bratry, o jeden věk starší a nad těmi hranicemi za rodiče a předky rodičů, pod těmi hranicemi za děti a potomky dětí.

Tim. Ano, to jest snadno si pamatovati, jak pravíš.

Sókr: A aby se rodili hned pokud možná nejlépe založeni, řekli jsme, jak se pamatujeme, že vládnoucí mužové a ženy

mají tajně zasahovati do uzavírání sňatků jakýmiisi losy, aby se snoubili špatní a dobří zvláště, každý s ženou sobě podobnou; takovým způsobem by nemohlo z toho vznikati mezi nimi nepřítelství, neboť by se pokládala náhoda za příčinu snoubení. e

Tim. Pamatuji se.

Sókr. A dále, jak jsme pravili, že děti dobrých rodičů jest zvláště vychovávatí, děti špatných rodičů však tajně rozsazovati mezi ostatní občanstvo; když pak vyrostou, zkoumati je a hodné pokaždé zase uvéstí nazpět, kdežto nehodné z ponechaných odstraniti na místo povýšených. 19

Tim. Tak.

Sókr. Nuže, zdalipak jsme již všechno prošli tak jako včera – arci jen v hlavních věcech –, či ještě nám něco chybí z oněch výkladů, milý Timae?

Tim. Docela ne; právě to byla ona řeč, Sókrate. b

Sókr. Poslyšte nyní dále, co mě právě napadá o ústavním zřízení, které jsme vylíčili. Ten dojem jest asi podoben tomu, jako kdyby někdo někde spatřil krásná zvířata – ať už namalovaná nebo i opravdu živá, ale nehýbající se – a zatoužil spatřiti je, jak se pohybují a v zápase uplatňují přirozené schopnosti svých těl; totéž napadlo i mne o obci, kterou jsme vylíčili. Rád bych totiž slyšel někoho vypravovati o pracích, které koná obec v zápase s jinými obcemi, jak důstojně vstupuje do války a také za války uplatňuje výchovu i vzdělání, a to jednak skutečnými činy, jednak v slovních projevech k jednotlivým obcím. V tom právě, Kritio a Hermokrate, nevěřím sám sobě, že bych kdy byl schopen pronéstí dostatečnou chvalořeč o takových mužích a takové obci. A co se mne týče, není to nic divného; ale téhož mínění jsem nabyt jak o starých, tak o nynějších básnících, ne že bych si nevážil básnického stavu, ale každému jest zřejmo, že třída napodobitelů bude nejsnáze a nejlépe napodobovati to, v čem od mládí žije, kdežto věc přesahující obvod života a výchovy dobře napodobiti skutky jest těžké, vystihnouti slovy ještě těžší. c d e

Co se pak týče sofistů, pokládám je za velmi zkušené v mnohých druzích řeči i v jiných krásných věcech, ale poněvadž těkají od města k městu a nikde nemají zřízených vlastních domovů, bojím se, že snad nemají pochopení pro filosofy a spolupolitiky, pro všechno to, co tito konají a co mluví při své činnosti ve válce a v bojích, stýkajíce se s různými lidmi skutkem i slovem.

- 20 Zbývají tedy lidé vašeho způsobu, spojující přirozenost i výchovou výhody obou těchto stavů. Věřu, tuhle Timaios, občan nejústavnější obce, italské Lokridy, který jménem i rodem nestojí za nikým ze svých krajanů, na jedné straně zastával nejvyšší úřady a hodnosti ve své vlasti, ve vědeckém vzdělání pak došel podle mého mínění k samému vrcholu; o Kritiovi pak jistě všichni, jak tu jsme, víme, že mu není cizí žádná z otázek našeho hovorů. A že Hermokratovo přirozené nadání i vzdělání vyhovuje všem těmto otázkám, to jest spolehlivě potvrzeno mnohými svědky. Proto také včera, když jsem uvažoval o vaší b žádosti, abych pojednal o otázkách ústavního zřízení, rád jsem vám byl po vůli, věda, že výklad o dalších věcech nikdo by vhodněji nepodal než vy, kdybyste chtěli – neboť uvedouce ve svém líčení obec do poctivé války, jedině vy z nynějších mužů byste se s ní dovedli spravedlivě vyrovnati –, a tak když jsem promluvil o tom, co mi bylo uloženo, dal jsem zase vám úkol, c který i nyní opakuji. Po společné úradě mezi sebou slíbili jste mi, že dnes zase vy mne pohostíte rozpravou; nuže, tu stojím, vystrojen k té hostině a s největší chutí jí užítí.

- d *Herm.* Vskutku, nám se nebude nedostávatí dobré vůle, jak řekl tuhle Timaios, Sókrate, a nemáme žádného důvodu, proč bychom ti nevyhověli; proto také včera, hned jak jsme odtud přišli ke Kritiovi do bytu, kde jsme hosty, a ještě dříve po cestě jsme uvažovali o těchto otázkách. Tu nám Kritias přednesl pověst podle starého podání. Vypravuj jí, Kritio, ještě jednou také Sókratovi, aby s námi posoudil, zdali se hodí, či nehodí pro náš úkol.

Krit. Budiž, jestliže s tím souhlasí i třetí účastník, Timaios.

Tim. Souhlasím.

Krit. Tak poslouchej, Sókrate; jest to vypravování velmi po-
divné, ale přece docela pravdivé, jak kdysi řekl největší ze
sedmi mudrců Solón. Ten byl příbuzný a dobrý přítel našeho e
praděda Dropida,³ jak i sám praví na mnoha místech ve svých
básních; Kritiovi pak, našemu dědu, vypravoval – jak zase ten-
to nám vypravoval ze svých vzpomínek –, že tato naše obec
vykonala ve starověku velké a podivuhodné činy, které však
byly časem i vyhynutím lidí zahlazeny; jeden pak že byl ze
všech největší a ten nyní připomeneme, abychom, jak slušno, 21
i tobě vzdali povinný dík a zároveň po právu a pravdě jakoby
hymnem oslavili bohyni o jejím svátku.

Sókr. Dobře máš. Než, který to byl čin, o kterém se sice ne-
mluví, který však byl vskutku ve starověku od naší obce vyko-
nán a o kterém Kritias vypravoval podle Solónova podání?

Krit. Povím vám tu starou pověst, jak jsem ji slyšel od muže
ne mladého. Bylo totiž tehdy dědu Kritiovi podle jeho řeči b
skoro již k devadesáti letům, mně pak nejvýše tak deset; slavil
se právě třetí den Apatúrií, Kúreótis.⁴ I tenkrát dostalo se dě-
tem toho, co se podle obyčeje pokaždé dělá na tento svátek:
otcové nám totiž vystrojili závody v přednášení výpravných
básní. Mnoho tu bylo slyšení rozličných básní od mnoha roz-
ličných básníků, ale mnozí z chlapců jsme přednášeli básně
Solónovy, protože byly v oné době ještě nově. A tu řekl kdosi
z fratórů – ať již si to tehdy opravdu tak myslel, anebo že chtěl
Kritiovi jaksi zalichotiti –, že se mu zdá Solón ve všem nej-
moudřejší a v básnictví nejušlechtlejší ze všech básníků. c
Z toho měl stařec – pamatuji to jako dnes – velikou radost
a řekl s úsměvem: „Kdyby nebyl měl, Amyndre, básnění za
vedlejší zaměstnání, nýbrž byl se mu zcela věnoval jako jiní,
a kdyby byl dokončil věc, kterou si sem přinesl z Egypta, a ne-
byl býval nucen pro občanské rozbroje a jiné pohromy, které d
tu při svém návratu našel, jí nechatí, myslím, že ani Hésiodos

ani Homér ani žádný jiný básník nebyl by ho slávou převýšil.“ „Která to byla věc, Kritio?“ řekl Amynandros. „Jistě by to byl největší a právem ze všech nejslavnější čin, jehož se týkala,“ odpověděl, „naše obec jej vykonala, ale pro délku času a zánik jeho tvůrců nedošla pověst o něm až k nám.“ „Vypravuj od začátku,“ děl onen, „co a jak líčil Solón a od koho to slyšel jako pravdivou událost.“

- e „Jest v zemi egyptské,“ vypravoval, „tam, kde tok Nilu se rozštěpuje, tvoře deltu, kraj zvaný Sajský a v tomto kraji největší město Sais, odkud byl také král Amasis; ochráncem toho města jest božstvo, egyptsky jménem Neith, řecky, jak tamější obyvatelé vykládají, Athéna; říkají o sobě, že mají Athény velmi rádi a že jsou jaksi příbuzní s námi. Když tam přišel Solón,
- 22 byl prý u nich velmi ctěn; vyptává se pak kdysi na minulost města těch z kněží, kteří byli v tomto oboru nejzkušenější, našel prý, že ani on sám ani žádný jiný Řek neví takřka nic o takových věcech. A jednou, chtěje je přivésti k řeči o minulosti, jal se vypravovati o nejstarší minulosti naší vlasti, báji o Foróneovi, podle pověsti prvním člověku, o Niobě a dále po
- b **potopě o Deukaliónovi a Pyrrze**, jak se zachránili, vypočítával jejich potomstvo po jednotlivých rodech a pokoušel se stanoviti podle nich letopočet všeho, o čem mluvil. Tu prý řekl jeden z kněží, už velmi starý: „Ó, Solóne, Solóne, vy Řekové jste stále děti a není starého Řeka!“ Uslyšev to, prý se tázal: „Jak to myslíš?“ „Mladí jste všichni svými dušemi,“ odpověděl, „neboť nemáte v nich žádné staré myšlenky, získané dávným podáním, ani žádné vědomosti, časem zešedivělé. Příčina toho
- c jest tato: mnoho rozmanitých pohrom přišlo na lidi a ještě přijde, největší ohněm a vodou, druhé pak menší tisícerými jinými způsoby. Neboť to, co se i u nás vypravuje, jak kdysi Faethón, syn Héliův, zapřáhl vůz otcův, ale nedoveda jeti po cestě otcově, spálil kus země a sám, zasažen bleskem, zahynul, to se
- d vypravuje sice jako báje, ale pravý smysl jest to, že tělesa pohybující se po nebi kolem Země odchylují se od své dráhy a že

v dlouhých obdobích všechno na zemi velikým ohněm hyne. Tehdy pak všichni, kdo bydlí na horách a na vyvýšených místech a suchých, spíše hynou nežli ti, kdož obývají u řek a moře: nás chrání i tehdy od této pohromy Nil, náš ochránce i v jiných věcech, tím že uvolňuje své vody. Kdykoli však zase vodami očišťují bozi zemi a zaplavují ji potopou, zachraňují se pastevcí na horách a salašníci, kdežto obyvatelé měst u nás bývají unášeni řekami do moře; ale v naší zemi ani tehdy a vůbec e nikdy nespouští se voda na role shora, nýbrž naopak jest tomu zde tak, že všechna vychází zespodu. Proto a z těchto příčin se tvrdí, že zde se uchovává nejstarší paměť; a to jest pravda, že ve všech krajích, kde nebrání přílišná zima nebo vedro, lidnatost sice jest jednou větší, podruhé menší, ale lidé tam žijí stále. 23 Všechno pak, co se stalo buď u vás nebo zde nebo i v jiné zemi, které známe z doslechu, jestliže to jest něco krásného nebo velikého nebo po jiné stránce pamětihodného, všechno jest od starodávna vypsáno zde v chrámech a uchováno; ale u vás a u ostatních národů, sotva jest veřejný život opatřen písmem a všemi jinými obecně prospěšnými věcmi, pokaždé znovu na vás přichází v pravidelných obdobích jako mor prudký nebeský příval a zanechá z vás jen lidi neznalé písma a umění, takže se zase ze začátku jaksi omlazujete a nic nevíte ani b o naší ani o své vlastní minulosti. Tak také ty vaše genealogické zprávy, Solóne, které jsi právě přednesl, jistě jen málo se liší od dětských pohádek: vždyť za prvé se pamatujete jen na jednu potopu světa, ačkoliv jich bylo již dříve mnoho, dále pak nevíte, že ve vaší zemi žil nejkrásnější a nejušlechtilější rod na světě, z něhož pocházíš nyní ty i všechna vaše obec, když se c bylo z něho kdysi uchovalo skrovné símě; to všechno vám jest neznámo, protože z těch, kteří zůstali, dlouho vymíralo pokolení za pokolením bez napsaného slova. Byla věru, Solóne, kdysi před největší vodní zkázou nynější athénská obec nad jiné nejzdatnější do války i ve všem nejlépe spořádána; ta podle vypravování vykonala nejkrásnější činy a měla nejkrásněj-

ší ze všech ústavních zřízení, o kterých jsme se na světě do-
slechli.“

- d Uslyšev to Solón prý se podívil a velmi snažně prosil kněží,
aby mu všechno zevrubně vypověděli o dávných jeho spoluob-
čanech. Kněz pravil: „Velmi rád, Solóne, to povím, již kvůli
tobě a kvůli vaší obci, ale především z vděčnosti k bohyni, kte-
rá dostala údělem vaši zemi i naši a která je vypěstovala
a vzdělala, vaši o tisíc let dříve, ze semene přijatého od Země
e a Ohně,⁵ tuto pak později. Trvání zdejšího zřízení jest udáno
v posvátných písmech počtem osmi tisíc let. Ukáží ti tedy krát-
ce zákony tvých spoluobčanů z doby před devíti tisíci lety
24 i nejkrásnější čin, jaký byl od nich vykonán; zevrubně o všem
po pořádku pojednáme až někdy jindy ve volném čase, vez-
mouce do rukou i sama písma. Co se týče zákonů, srovnávej je
se zdejšími, neboť mnohé příklady tehdejších vašich zřízení na-
lezeš nyní zde, především stav kněžský přesně oddělen od os-
tatních, za druhé pak stav odborných pracovníků, že každý
obor pracuje sám o sobě a s jinými se nesměšuje, a podobně
b i stav pastevců, lovců a zemědělců. Tak také sis asi všiml, že
stav vojenský je u nás oddělen od všech ostatních stavů a podle
zákona má úkol nestarati se o nic jiného než o to, co souvisí
s válkou. Dále pak pozoruj způsob jejich výzbroje šúty a kopí-
mi; tak jsme se vyzbrojili my první z asijských národů,⁶ když
nás tomu byla bohyně naučila, právě jako v oněch zemích na-
učila tomu nejprve vás. Co se pak týče vzdělání rozumového,
vidíš snad, jak velikou péči vynaložil zákon u nás hned na po-
čátku; předně z přírodních věd vynalezl všechno až po umění
c věštecké a lékařské ve prospěch zdraví, a tak vytěžil z těchto
věcí božských poučení pro věci lidské, mimo to si osvojil
i všechny ostatní nauky, které s tím souvisí.

- S tímto veškerým uspořádáním a zřízením založila tehdy bo-
hyně nejprve vaši obec, vybravši pro vás onu krajinu, poněvadž
viděla podle jejího mírného podnebí, že bude roditi muže velmi
d rozumné; poněvadž totiž jest to bohyně milovná jak boje, tak

moudrosti, vybrala si to místo, které by rodilo muže jí nejpo-
 dobnější, a na tom založila první obec. Tam jste pak žili pod ta-
 kovými zákony a ještě i jinými řády, vynikající všemi dobrými
 vlastnostmi nade všechny lidi, jak přirozeno u dětí a žáků
 bohů. A tu mezi mnoha velikými činy vaší obce, jež jsou u nás
 vypsány, jest předmětem obdivu a nade všechny vyniká jeden
 svou velikostí i statečností: vypravují totiž písma, jak vaše e
 obec zastavila kdysi velikou moc zpučně se valící od Atlantic-
 kého moře na veškerou Evropu i Asii. Tenkrátě totiž bylo lze
 se dostatí přes ono moře, neboť mělo před svým ústím, které vy
 jmenujete ve své řeči Hérakleovými sloupy, ostrov; ten ostrov
 byl větší než Libye a Asie dohromady a tehdejší cestovatelé
 mohli se z něho dostatí na ostatní ostrovy a z těch ostrovů zase 25
 na celou protější pevninu, prostírající se kolem onoho pravého
 moře. Neboť toto naše moře, které leží uvnitř řečeného ústí,
 jeví se jako záliv se zcela úzkým vchodem; ale tamto jest
 vskutku moře a zemi, která je úplně obklopuje, vším právem
 by bylo lze zvátí pevninou v pravém smyslu slova. A na tomto
 atlantském ostrově⁷ povstala veliká a neobyčejná královská
 moc, panující nad celým tím ostrovem i nad mnoha jinými ost- b
 rovy a částmi pevniny; mimo to pak ještě na této straně k nám
 vládli nad Libyí až po Egypt a nad Evropou až po Tyrhénií.
 Nuže, celá tato moc sebrala se kdysi v jedno a pokusila se jed-
 ním nárazem porobiti si vaši i naši vlast i veškerou zemi na této
 straně úžiny. A tehdy se mohutnost vaší obce, Solóne, před ce- c
 lým světem zaskvěla statečností a silou: postavila se totiž na
 ochranu všech a jsouc zprvu v čele Hellénů, ale pak po odpad-
 nutí jiných donucena bojovati samojediná, podstoupivši krajní
 nebezpečenství, svou odvahou i válečným uměním přemohla
 útočníky a dobyla vítězství; tím zabránila, aby nebyli porobeni,
 kdo ještě nebyli v porobě, nás pak ostatní obyvatele zemí
 uvnitř Hérakleových hranic všechny nezištně osvobodila. Ale
 v pozdějším čase nastala jednou neobyčejná zemětřesení a po- d
 vodně; přišel jeden osudný den a noc a tu propadlo se u vás

všechno mužstvo schopné zbraně do země a právě tak ostrov Atlantis se propadl do moře a zmizel. Proto až dosud jest moře na oné straně nepřístupno plavbě i zkoumání, neboť překází v cestě vysoko k povrchu nakupené balno, které zůstavil kle-sající ostrov.“

- To jest, Sókrate, stručný obsah vypravování starého Kritii,
 e jak to byl slyšel od Solóná; a když jsi včera mluvil o ústavním
 zřízení a o všech těch mužích, s podivem jsem se rozpomínal
 na toto vypravování a pozoroval, jak zvláštní náhodou, ne
 úmyslně, jsi se v mnohém shodoval s podáním Solónovým.
 26 Ale přece jsem to nechtěl hned říci, neboť jsem si to po tak
 dlouhé době dostatečně nepamatoval. Tu jsem si myslel, že si
 musím nejprve všechno pro sebe dobře zopakovati a pak že
 budu mluvití. Proto jsem včera tak rychle přijal tvůj úkol, mys-
 le, že o to, co jest hlavní věc ve všech takových případech, totiž
 o látku vyhovující našim přáním, budeme míti náležitě posta-
 ráno. A tak včera, hned jak jsem odtud odcházel – jak řekl Her-
 mokratés –, vypravoval jsem to, pokud jsem si mohl vzpo-
 menouti, tuhle přátelům a po rozchodu jsem si za noc
 přemýšlením skoro všechno obnovil v paměti. Vskutku, podi-
 vuhodně si pamatujeme, čemu jsme se v mládí naučili. Vždyť
 já nevím, zdali bych se dovedl na všechno upamatovati, co
 jsem včera slyšel, ale naopak tomu jest s tím, co jsem slyšel
 před dlouhým časem: tuze bych se divil, kdyby mi z toho něco
 c bylo zmizelo. Poslouchal jsem věru ty věci tenkrát s velkou
 chutí a s dětským zájmem a stařec mi tím horlivěji vykládal,
 čím častěji jsem se ho dotazoval, takže to trvale ve mně zůstalo
 jako vypáleno nesmazatelným písmem; mimo to jsem totéž
 opakoval hned ráno i tuhle přátelům, aby byli stejně jako já při-
 praveni na rozpravu. Nuže, nyní – abychom se vrátili k hlavní
 věci – jsem ochoten, Sókrate, mluvití, a to nejenom o hlavních
 věcech, nýbrž podrobně, tak jak jsem slyšel; občany a obec,
 d kterou jsi nám včera ty líčil jako v mýtu, přeneseme nyní do
 skutečnosti a postavíme sem, jako by to byla ta naše, a tvoji

smyšlení občané, řekněme, že jsou oni skuteční naši předkové, o kterých mluvil onen kněz. Shoda bude úplná a nechybíme, řekněme-li, že to jsou ti, kteří žili za onoho času. Střídající se v řeči, všichni společně se pokusíme, seč jsme, náležitě vyplníti úkol tebou daný. Nuže tedy měli bychom uvážití, Sókrate, zdali jest nám tato látka po chuti, či máme ještě hledati nějaké jiné místo ní.

Sókr. A kterou bychom si, Kritio, raději zvolili místo této? Jednak sluší nejlépe pro svůj význam dnešnímu svátku bohyně, a pak jest jistě velmi důležité, že to není smyšlená báje, nýbrž pravdivé vypravování. Jak a kde najdeme něco jiného, když bychom zanechali tohoto? Jistě ne; nuže jen s pomocí boží vykládejte a já v odměnu za včerejší řeč budu tiše poslouchati.

Krit. Tak se podívej, Sókrate, na pořad hostiny, jak jsme ti ji uspořádali. Rozhodli jsme se, že Timaios, který jest z nás nejlepší astronom a nejvíce pracoval v nauce o přírodě, bude mluvití první, počínaje od vzniku světa až po zrození člověka; po něm budu pokračovati já a přejmu od něho lidi, jak podle jeho výkladu vznikli, od tebe pak, jak někteří z nich vynikajícím způsobem byli vychováni, i postavím je podle ustanovení Solónova a podle zákona před nás jako před soudce, abychom je učinili občany této obce jakožto bývalé Athéňany, kteří zmizeli, ale které objevila slova posvátných písem; ostatek pak budu již o nich mluvití jako o skutečných občanech a Athéňanech.

Sókr. Řádného a skvělého pohoštění se mi dostane, jak se podobá, vašimi rozpravami. Nyní tedy jest na tobě, Timaie, abys mluvil, začínaje příslušným vzýváním bohů.

Tim. Co se toho týče, Sókrate, jistě všichni lidé jen trochu rozumní při začátku každého díla, malého i velikého, vždycky vzývají boha; my pak, kteří hodláme promlouvatí o všem jsoucnu, jaký jest jeho počátek nebo snad jak jest bez počátku, jednali bychom docela jako bez rozumu, kdybychom nevzývali bohů i bohyní a nemodlili se, abychom všechno pověděli ve shodě s rozumem především jejich, vedle toho pak se svým. To

c
Prni cast
nous

- d budiž mé vzývání bohů; vzývejme pak i sebe, vy, abyste co nejnásze pochopili, a já, abych o svém předmětu co nejlépe vyložil tak, jak o něm soudím.

- Nejprve jest podle mého mínění stanoviti tuto rozluhu: co jest to, co stále jest, ale vzniku nemá, a co jest to, co stále vzniká, ale nikdy není jsoucí? Ono lze chápati přemýšlením s pomocí rozumu, poněvadž jest stále v témže stavu, toto může býti jen předmětem mínění s pomocí počítku bez účasti rozumu jakožto něco, co vzniká a zaniká, ale nikdy nemá pravé jsoucnosti. Dále všechno, co vzniká, vzniká nutně z nějaké příčiny, neboť jest nemožno, aby něco vzalo počátek bez příčiny. A to, čeho podobu a působnost vytváří stavitel světa tak, že stále hledí na neproměnné jsoucnost a takového užívá jaksi za vzor, to všechno nutně vychází z jeho rukou krásné; hledí-li na jsoucnost vzniklé a užívá vzoru časného, není krásné. Všechen pak svět – neboli kosmos⁸ nebo jaké snad ještě jiné jméno by mu bylo nejmilejší –, o něm jest nejprve uvážiti to, co musí býti předmětem počáteční úvahy při každé věci, zda-li byl vždy a nemá žádného počátku svého vzniku, či vznikl a počal se z nějakého počátku. Vznikl, neboť jest viditelný, hmatatelný a tělesný: všechna taková jsoucnost lze číti, a co lze číti a chápati míněním s pomocí počítku, jest jak se ukázalo, vznikající a časné. Ale co vzniklo, řekli jsme, že nutně vzniklo z nějaké příčiny. Tvůrce však a otce tohoto všehomíra naléztí by bylo trudno,⁹ a kdybychom ho našli, nemožno všem jej zvěstovati. Proto uvažme dále druhou otázku o něm, podle jakého z obojích vzorů tvořil svět jeho budovatel, zda-li podle jsoucnosti stále téhož neproměnného, či podle vzniklého. Jestliže jest tento svět krásný a tvůrce dobrý, patrně, že hleděl na jsoucnost věčnou; v opačném případě – co by hřích bylo říci – na vzniklé. A tu jest každému zřejmo, že na věčnou, vždyť tento svět jest nejkrásnější z toho, co vzniklo, a tvůrce jest nejlepší z příčin. Takto tedy vznikl a jest vytvořen podle jsoucnosti přístupného myšlení i rozumu a neproměnného. Jestliže jest tomu tak, vyplývá z toho napros-

to nutně, že tento svět jest obrazem něčeho. Velmi důležitě jest, začítí při všem od přirozeného počátku. Tu pak jest tvrditi o poměru mezi obrazem a jeho vzorem to, že i slova jsou sourodá právě s tím, o čem vykládají; tedy slova o trvalém a stálém a rozumem objeňovaném jsou trvalá a nevyvratná – pokud jest možno a náleží, aby slova byla nevyvratná a nepřemožitelná, nesmí po této stránce nic chybětí –, kdežto se slovy o jsoucnu učiněném podle onoho druhého, poněvadž jsou podobna obrazu, má se naopak než s oněmi: v jakém poměru jest jsoucnost k vznikání, v takovém jest pravda k mínění. Jestliže tedy, Sókrate, o mnohých jsoucnech, o bozích a vzniku všehomíra nebudeme schopni podati řeči ve všem všudy vnitřně souladných a přesných, nediv se; než buďme spokojeni, přednese-me-li řeči aspoň podobně pravdě, pamatujícíe, že i já, řečník, i vy, posuzovatelé, jsme jenom lidé a že nám proto sluší, abychom přijímali o tomto předmětu výklad pravděpodobný a ničeho dále nevyhledávali.

Sókr. Velmi dobře, Timaie; chceme poslouchati docela podle tvého vyzvání. Nyní tedy jsme od tebe slyšeli podivuhodnou předebru a přednášej nám dále celou skladbu.

Tim. Nuže tedy mluvíme o tom, na kterém základě vytvořil tvůrce přírodu i to veškerenstvo. Byl dobrý, dobrý pak nikdy ničeho nezávidí; tedy jsa prost záviditi chtěl, aby se všechno stalo co nejpodobnější jemu samému. Kdokoli by tedy slyšel od mužů rozumných, že takový právě byl vlastní počátek stvoření a světa, mohl by tomu zcela správně věřiti. Poněvadž totiž bůh chtěl, aby pokud možno všechno bylo dobré a nic nebylo špatné, ale našel všechno, cokoli bylo viditelné nikoli v klidu, nýbrž v nesouladném a nespořádaném pohybu,¹⁰ uvedl to z nespořádaného stavu v řád, pokládaje tento stav za všeobecně lepší než onen. A pak ani nebylo ani není nejvýše dobré bytosti volno konati něco jiného mimo to, co je nejkrásnější; tu pak úvahou našel, že ze jsoucen podle přirozenosti viditelných žádné jsoucnu nerozumné nikdy nebude všestranně krásnější

nad to, které má rozum, že však nelze, aby se něčemu dostalo rozumu bez duše. Podle této úvahy tedy stavěl svět tak, že vložil rozum do duše a duši do těla, aby vykonal dílo, co do přirozenosti nejkrásnější a nejlepší. Tak tedy lze s pravděpodobností říci, že tento svět prozřetelností boží stal se živým tvorem majícím duši i rozum.

- c Na základě tohoto jest nám nyní dále říci, který ze živoků byl tvůrci při tom díle vzorem. Nemysleme, že některý takový, který jest částí něčeho – vždyť nic by se nikdy nemohlo státi krásné, co jest podobno nedokonalému –, nýbrž představme si jej zcela podobna tomu, jehož díly jsou ostatní živokové, jedinici i druhy. Onen totiž objímá v sobě všechny pomyslné živoky
- d právě tak, jako tento svět nás i všechny jiné viditelné tvory. Chtěje jej zajisté učiniti podobným nejkrásnějšímu ze jsoucen chápaných rozumem a ve všem dokonalému, stvořil jej bůh jakožto jednoho živoka viditelného, obsahujícího v sobě všechny živoky, kteří mu jsou přirozeností sourodí. Zdalipak tedy jsme
- 31 správně mluvili o jednom světě, či by bylo správnější říci, že jich jest mnoho a snad nesčíslně? Jest jeden, ač jestliže uznáme, že byl vytvořen podle onoho vzoru. Neboť to, co obsahuje všechny pomyslné živoky, vylučuje, že by bylo něco druhého takového vedle něho; musel by totiž býti zase jiný živok, který by v sobě obsahoval ony dva jako částí, ale pak by se správně muselo říci, že svět byl učiněn ne již podle oněch dvou, nýbrž
- b podle onoho, který je objímá. Aby tedy tento vesmír byl co do jedinečnosti podoben dokonalému živoku, proto neučinil tvůrce ani dvou světů ani nesčíslný počet, nýbrž tento svět jest a bude jednorozený.

Telo sveta

- Co vzniklo, jistě jest tělesné a viditelné i hmatatelné; ale bez ohně by se nikdy nic nestalo viditelné ani bez něčeho hmotného hmatatelné, hmotné pak bez země: tedy z Ohně a Země tvořil bůh na počátku tělo všehomíra. Ale dva prvky nelze dobře skládati bez třetího, neboť musí býti mezi oběma nějaké spojovací pouto.¹¹ Z pout pak jest nejlepší to, které nejlépe sjedno-

cuje sebe a členy poutané; k tomu účelu se nejlépe hodí úměra. Neboť kdykoli mezi třemi čísly, ať třetího nebo druhého rozměru, jest střední člen takový, že první se má k němu tak, jako tento k poslednímu, a zase naopak, jako se má poslední člen ke střednímu, tak se má střední k prvnímu, tehdy, stane-li se střední člen členem prvním a posledním, a naopak poslední a první členy středními, zůstane tento poměr ve všech případech týž, a poněvadž zůstane týž, budou všechny ty veličiny jeden celek. A tu kdyby mělo býti tělo světa plošné a nemíti třetího rozměru, stačil by jeden střední člen, aby poutal druhé i sebe s nimi: ve skutečnosti však mělo býti o třech rozměrech a těles o třech rozměrech neváže nikdy jediný člen střední, nýbrž vždy dva; proto tedy položil bůh doprostřed mezi oheň a zemi vodu a vzduch a upravil je vespolek, pokud bylo možno, úměrně, aby oheň se měl ke vzduchu jako vzduch k vodě, a jako vzduch k vodě, tak voda k zemi; tak spojil a sestavil svět viditelný a hmatatelný. A na těchto tedy základech a z takovýchto čtyř prvků úměrně spojených vzniklo tělo všehomíra a nabylo z nich svorné lásky, takže sjednotivši se samo v sobě, nemůže býti rozloučeno od někoho jiného, vyjímaje toho, kdo je spojením vytvořil.

Z těch čtyř prvků byl jeden každý ve své celosti přibrán při budování všehomíra. Ze všeho totiž ohně i vzduchu a ze vši vody i země jej složil jeho skladatel a nenechal mimo něj z ničeho žádné části ani žádné síly, a to z těchto důvodů: předně, aby celistvý tento živok byl co nejdokonalejší, jsa z dokonalých částí, mimo to pak jedinečný, poněvadž nezbylo látek, z nichž by mohlo vzniknouti něco jiného takového, dále pak aby byl nestárnoucí a nepodroben nemocem; věděl totiž, že obklopují-li složené tělo zvenčí horko a chladno i všechno, cokoli má silné účinky, a nenáležitě na ně napadá, rozkládá je, a přiváděje mu nemoci a stáří, působí, že hyne. Z této tedy příčiny a na základě této úvahy stvořil svět jakožto jeden celek ze všech celých prvků, dokonalý i nestárnoucí a nepodrobený ne-

- b **moceni.** Tvar mu dal vhodný a podstatou sourodý. Neboť živoku, jenž má v sobě objímatí všechny živoky, jistě sluší takový tvar, který v sobě objímá všechny tvary, co jich jest: **proto jej vykroužil v podobě koule, která má všude od středu ke krajům stejné vzdálenosti; tak mu dal tvar ze všech nejdokonalejší a nejjednodušší, uznávaje, že pravidelné je tisíckrát krásnější**
- c **než nepravidelné.** Všechnen jeho povrch kolem dokola byl vytvořen hladký, a to z mnoha příčin. Jednak totiž **vůbec nepotřeboval očí, neboť vně nezbývalo nic viditelného, ani sluchu, poněvadž nezbývalo ani nic slyšitelného; ani nebylo vůkol vzduchu, který by musel dýchatí, ani nepotřeboval žádného ústrojí, kterým by jednak potravu do sebe přijímal, a potom zažitou opět vymítal.** Odnikud totiž k němu nic nepřicházelo ani z něho nevycházelo – neboť ničeho nebylo –, nýbrž úmyslně byl tak stvořen, aby sám sobě poskytoval potravu stravováním sebe sama¹² a aby v sobě a ze sebe měl všechny své trpné stavy i činnosti; myslel totiž o něm jeho stavitel, že jsa soběstačný, bude lepší, než kdyby potřeboval jiných věcí. Rukou, jichž nebylo potřebí ani k chápání ani k obraně proti někomu, nemyslel, že by mu měl zbytečně přidělavati, ani nohou, ani
- 34 **vůbec jakých ústrojí k chůzi. Neboť mu přidělil pohyb vlastní jeho tělu, ten, který ze sedmera pohybů nejlépe sluší rozumu a myšlení; uvedl jej totiž v otáčivý stejnoměrný pohyb na témtěže místě kolem vlastní osy, kdežto všech ostatních šestero pohybů¹³ mu nedal a způsobil, že jest prost jejich tčkání.** Poněvadž pak k tomuto otáčení nohou nepotřeboval, stvořil jej bez nohou.

Duse sveta

- b Tyto tedy všechny myšlenky věčného boha o bohu, který teprve měl kdysi býti, učinily z úplných těl tělo celistvé a úplné, hladké a všude jednotné, se stejnými vzdálenostmi od středu; **doprostřed něho pak vloživ duši, celým tělem ji rozepjal a ještě zevně jí tělo obalil a tak zbudoval svět jeden jediný, osamělý, kouli v kruhu se otáčející, který může pro svou dokonalost sám se sebou vcházeti ve styk a ničeho druhého nepotřebuje, jsa do-**

statečně znám i přítelem sobě samému. A tak pro tyto všechny věci jej stvořil blaženým bohem.

Co se pak týče duše,¹⁴ nevytvořil ji bůh později, jako my teď počínáme o ní mluvit na druhém místě – vždyť by nebyl dovolil, aby ve spojeném celku starší bylo pod vládou mladšího – to jen my tak mluvíme, kteří se vůbec mnoho řídíme okolnostmi a náhodou, ale on sestavil duši, aby byla přednější než tělo i vznikem i dokonalostí, vynikajíc jako paní a příští vládkyně nad poddaným, a to z těchto prvků a tímto způsobem.

Ze jsoucna nedělitelného, stále totožného, a z měnivého jsoucna, obsaženého v látkách, dělitelného, smísil třetí, střední druh, druh jsoucnosti, účastný podstaty totožnosti a podstaty různosti, a ve stejném poměru jej složil uprostřed jsoucna nedělitelného a tělesného jsoucna dělitelného; pak vzal ty tři prvky a smísil je všechny v jeden útvar, násilně spojuje s totožnem nesmísitelnou s ním podstatu různosti. Míse pak ony dva prvky se jsoucností a ze tří učiniv jeden, rozdělil pak opět tento celek na tolik částí, na kolik bylo vhodné, a každá z nich byla smíšena z totožnosti i z různosti a ze jsoucnosti. Počínal pak rozdělovati takto: nejprve oddělil od celku jeden díl, potom odděloval díl dvojnásobný tohoto, třetí pak díl jednou a půlkrát větší než druhý a třikrát větší než první, čtvrtý díl dvojnásobný druhého, pátý trojnásobný třetího, šestý osmeronásobný prvního, sedmý dvacetsedmkrát větší než první; potom vyplňoval dvojnásobné i trojnásobné mezery tak, že ještě z onoho celku odkrajoval díly a kladl je doprostřed mezi tyto, tak, aby v každé mezeře byly dva středy, jeden o tentýž díl krajních veličin větší a menší, druhý o stejné číslo větší a o stejné menší. Těmito vložkami vznikly v dřívějších mezerách mezery o poměru $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, $1\frac{1}{8}$, a tu vyplnil mezerou o poměru $1\frac{1}{8}$, všechny mezery o poměru $1\frac{1}{3}$, nechávaje z každé z nich jen část, takže zbyla u této části mezera mající krajní číslo v poměru 256 : 243. Tímto způsobem konečně zcela vypotřeboval všechnu smíšeni-
nu, z níž tyto díly odkrajoval. Potom rozkrojil celou tuto slož-

ninu po délce na dva díly, přeložil je ve středu v podobě písme-
 c ne X, pak je stočil v uzavřený kruh, spojiv každý z nich i oba
 vespolek v bodě ležícím proti jejich průsečíku, a uvedl je
 v rovnoměrný kruhovitý pohyb na témže místě a učinil jeden
 kruh vnější, druhý vnitřní. Pohyb vnější pojmenoval pohybem
 totožnosti, pohyb vnitřní pohybem různosti. Pohyb totožnosti
 zařídil ve směru strany napravo, pohyb různosti podél úhlopříč-
 ky nalevo. Ale převahu dal kruhu totožnosti a podobnosti, ne-
 d boť jej nechal jediný a nerozdělen, kdežto kruh vnitřní rozdělil
 d na šest dílů; tím vytvořil sedm kruhů nestejných s mezerami
 jednak dvojnásobnými, jednak trojnásobnými, třemi toho a tře-
 mi onoho druhu, i ustanovil, aby kruhy šly směry vespolek
 opačnými, s rychlostí tři stejnou, čtyři pak nestejnou vzhledem
 k sobě navzájem i k oněm třem, ale každý pohybem přesně vy-
 měřeným.

Když pak bylo celé složení duše podle vůle tvůrce hotovo,
 budoval potom všechno tělesné uvnitř ní a upevnil jeho střed
 e k jejímu středu, ona pak od středu až na nejzazší kraj světa
 všude se rozprostřevši i kolkolem jej zevně obklopivši, sama
 v sobě se otáčejíc, počala božský počátek nekonečného a roz-
 umového života pro všechny časy. Tedy tělo světa bylo stvořeno
 37 viditelné, duše pak sice neviditelná, avšak účastna rozumu
 i harmonie, nejdokonalejší výtvar tvůrce ze všech pomyslných
 a věčných jsoucen nejdokonalejšího.¹⁵ Poněvadž tedy jest smí-
 šena ze tří jsoucen, z totožnosti a různosti a ze jsoucnosti,
 a podle určitého poměru byla rozdělena a spojena, a poněvadž
 se pohybuje v kruhu sama kolem sebe, kdykoli se dotkne něče-
 ho, co má přirozenost složenou, anebo naopak zase něčeho, co
 má přirozenost nedílnou, projevuje rozruchem v celém svém
 b rozsahu, s čím jest to a ono totožné a od čeho různé, i v kterém
 poměru a kde a jak a kdy se vlastně stává, že se jednotlivé věci
 mají určitým způsobem buď činně, nebo trpně k jednotlivému
 jevu u jsoucen vznikajících i u jsoucen stále trvajících v témže
 stavu. Tak vzniká pravdivý výrok stejně jak o různosti, tak

o totožnosti a nese se bez hlesu a zvuku v tom, co samo sebou se hýbá;¹⁶ kdykoli se týče jsoucna chápaného smysly a kruh různosti správně jdoucí¹⁷ ji rozhlásí do celé duše, vznikají pevné a pravdivé představy a mínění; kdykoli však se týče jsoucna rozumového a oznámí ji volně běžící kruh totožnosti, nutně tu vzniká dokonalé rozumění a vědění. Oba tyto děje vznikají v duši; kdyby snad někdo řekl, že vznikají v některém jiném jsoucnu, všechno spíše by řekl než pravdu.

cas Když pak upozoroval otec, že jeho výtvar, obraz nesmrtelných bohů,¹⁸ se hýbe a žije, potěšil se a pocívil radost, pojal úmysl učiniti jej ještě podobnějším vzoru. Jako tento jest věčný živok, právě takovým si umínil učiniti pokud možno i tento vesmír. Ale přirozenost toho živoka byla věčná a takové nebylo možno dáti v celém rozsahu živoku stvořenému; proto pojal úmysl učiniti jakýsi pohyblivý obraz věčnosti a pořádaje svět učiní podle věčnosti, trvajících v jednotě, její věčný obraz s pohybem určeným číslem, to, co jmenujeme čas. Jsou to dni a noci a měsíce a roky, které nebyly, dokud nevznikl svět: tehdy při jeho tvoření způsobil, aby i ony vznikly. To všechno jsou díly času a minulost i budoucnost jsou vzniklé druhy času; nesprávně je vztahujeme, aniž si toho jsme vědomi, na věčnou jsoucnost. Říkáme totiž, že byla, jest a bude, jí však po pravdě náleží toliko určení „jest“, kdežto „byl“ a „bude“ sluší říkati o dění jdoucím v čase; jsou to zajisté pohyby. To však, co stále v témže stavu trvá bez hnutí, nemůže se časem stáovati ani starším ani mladším, ani jednou vzniknouti ani nyní trvati ani v budoucnosti nastati, vůbec nemůže o něm platiti nic ze známek, jež připojil vznik k jevům světa smyslného, nýbrž to jsou druhy času napodobujícího věčnost a pohybujícího se v kruhu podle čísla. Sem náleží i rčení, že minulé jest minulé a že přítomné jest přítomné, dále že budoucí jest budoucí a neskutečné že jest neskutečné: z těch žádné není přesné. Ale o těchto věcech snad není právě teď vhodná doba podrobně vykládati.

Čas tedy vznikl se světem, aby jako současně vznikly, tak i současně zanikly, kdyby snad jednou došlo k jejich zániku, a vznikl podle vzoru věčné přirozenosti, aby mu byl pokud možno nejpodobnější; neboť vzor je po všechny věky jsoucí, kdežto čas napořád v každé době minulý a jsoucí a budoucí. Z takovéhoho rozumného úmyslu božího, aby vznikl čas, byly stvořeny Slunce a Měsíc a pět jiných hvězd, majících jméno oběžnice, k ohraničení a zachování číselných rozměrů času; učiniv pak těla jedné každé z nich, umístil je bůh každou ze sedmi do jednoho ze sedmi kruhů, jimiž obíhala dráha různosti, nejprve Měsíc v kruhu kolem Země, Slunce do druhého nad Zemí, Jitřenku a hvězdu zasvěcenou Hermovi a mající jeho jméno do kruhů jdoucích stejně rychle se Sluncem, ale majících opačný směr než ono; proto Slunce, hvězda Hermova i Jitřenka pravidelně se navzájem dostihují i jsou dostihovány. Co se týče ostatních hvězd, kdyby někdo probíral všechny příčiny, proč a kde je bůh umístil, stála by mu tato odbočka více práce než vlastní její účel. Této věci bude snad později při příležitosti věnován náležitý výklad.

Když tedy každá z hvězd, které měly společně působiti čas, přišla do své příslušné dráhy, jejich těla, spoutaná pouty duše, stala se živoucími tvory a pochopila svůj úkol; pohybující se příční drahou různosti, jež jde přes dráhu totožnosti a jest od této ovládána, obíhají jedna z nich ve větším, druhá v menším kruhu, a to v menším kruhu rychleji, ve větším kruhu pomaleji.¹⁹ Tu pak oběhem totožnosti se zdálo, jako by nejrychlejší byly při svém oběhu od pomaleji jdoucích dostihovány, kdežto ve skutečnosti samy je dostihovaly; poněvadž totiž všechny jejich dráhy běžely zároveň na dvě různé strany, byl jejich výsledný pohyb spirálovitý,²⁰ a tu dráha totožnosti působila zdání, že ta hvězda, jež se od ní, nejrychlejší, nejpomaleji vzdalovala, jest jí nejbližší. Aby pak byla nějaká zřejmá míra pro jejich poměrnou pomalost i rychlost, s jakou se pohybuje oněch osmero drah, upevnil bůh světlo na druhém od Země

kruhu, které nyní nazýváme Sluncem, aby svítilo co možná na celý svět, aby tvorové, jimž to náleželo, nabyli účasti v pojmu čísla, poznajíce jej z oběhu totožnosti i podobnosti. Takovým způsobem a proto vznikly den a noc,²¹ otočení jednotného a nejrozumnějšího kruhu; doba zvaná měsíc se pak naplní, kdykoli Měsíc projde svůj kruh dostihne Slunce, a rok, kdykoli Slunce projde svůj kruh. Drah ostatních hvězd si lidé nevšímají, jen málokteří z mnohých, a proto jim ani nedávají jmen ani jich na základě pozorování neuvádějí ve vzájemné číselné poměry, takže takřka ani nevědí, že také jejich dráhy, nespočetné a úžasně složité, projevují určitý čas. Nicméně však přece jest možno pozorovati, že plný počet času naplňuje plný rok²² tehdy, když vzájemné dráhy všech osmi kruhů se skončí a stanou u svého východiště, majíce své místo vyměřeno kruhem totožného a rovnoměrně jdoucího. Tímto tedy způsobem a proto byly stvořeny všechny hvězdy, kterým byla dána kruhovitá cesta vesmírem, aby tento svět byl co nejpodobnější dokonalému a rozumem chápanému živoku napodobováním jeho věčné přirozenosti.

Takto tedy ve všem ostatním byl již do vzniku času vytvořen podle zvoleného vzoru, ale tím, že ještě v sobě neobsahoval všech živých tvorů, v tom záležela ještě jeho nepodobnost. Proto ještě vytvářel jeho zbývající část přesně podle přirozenosti vzoru. Všechny totiž druhy, jaké a kolik jich vidí rozum obsaženo v živoku vpravdě jsoucím, takových i tolika měl podle jeho mínění nabýti i svět. Jsou pak čtyři, za prvé rod bohů na obloze,²³ dále druh živočichů okřídlených a létajících vzduchem, třetí druh žijící ve vodě, čtvrtý pak chodící po nohách a žijící na suchu. Rod bohů vytvořil většinou z ohně, aby byl co nejzářivější a nejkrásnější; podle vzoru všehomíra dal mu kulatou podobu i podřídil jej rozumu nejvyššího jsoucna a jeho vedení,²⁴ rozděliv jej kolkolem po všem nebi, aby jím byl v celém svém rozsahu osvětlován svět,²⁵ hodný pak toho jména. Pohyby dal každému dva, jeden rovnoměrný na téměř

Velký rok

Zivokove

- b **místě, tak, aby o témže měl důsledně stále tytéž myšlenky, druhý pak dopředu, ale pod vládou kruhové dráhy totožnosti a stálosti; ostatními pěti pohyby však se oni bohové nehýbají a stojí, aby každý z nich se stal co nejdokonalejším. Z této tedy příčiny vznikly všechny hvězdy stálice, boží tvorové, nesmrtelní, a trvají v ustavičném, rovnoměrném otáčivém pohybu na témže místě; co však se týče těch, které se obracejí²⁶ a konají takové bludné cesty, jak bylo vyloženo výše, ty byly stvořeny způsobem tam vylíčeným. Zemi pak, naši živitelku, obalenou kolem osy²⁷ protínající vesmír, učinil strážcem a původcem noci a dne a ona je nejstarší ze všech bohů, co jich bylo, v nebeském prostoru stvořeno.**
- c O jejich kroužení a vzájemných stycích, o tom, jak se ty kruhy samy do sebe vracejí anebo postupují, dále kteří z oněch bohů ocitají se při setkání vedle sebe a kteří proti sobě, kteří a v kterých lhůtách přicházejí vespolek zdánlivě na sebe a nám se skrývají i opět ukazují, **sesílající tím strach a znamení věcí budoucích pro ty, kteří to neumějí počtem vysvětliti** – o tom mluvití bez názoru a obrazů byla by marná práce; než to, co jsme řekli, nám snad stačí a tak končíme výklad o přirozenosti bohů viditelných a stvořených.

Stalice

- e **Co se pak týče ostatních božských bytostí,²⁸ mluvití o nich a poznati jejich původ jest nad naše síly, avšak jest věřiti těm, kteří o tom vyložili již dříve a kteří byli, jak tvrdili, potomky bohů a dobře tedy snad znali své předky; vždyť není možno nevěřiti dětem bohů, i když mluví sice bez pravděpodobných a nutných důkazů, ale říkají, že vypovídají o dějích svých rodin, nýbrž jim musíme věřiti, řídíce se platným obyčejem. Takovýto tedy jest podle nich původ těchto bohů, jak nyní vykládáme. Z bohyně země Gé a boha nebes Úrana zrodily se děti Ókeanos a Téthys, z těchto pak Forkys, Kronos, Rhea i ostatní jejich sourozenci, z Krona pak a Rhey Zeus a Héra i všichni jejich bratři a sestry, jak o nich víme z vypravování, dále pak ještě potomci těchto. Když pak vznikli všichni bohové, i ti, kteří**
- 41

viditelně konají svou kruhovitou dráhu, i kteří se zjevují podle své vůle, mluví k nim otec tohoto všehomíra takto:

„Bohové bohů!²⁹ Díla, jichž já jsem tvůrce a otec, vznikše mnou, jsou nerozborná, pokud bych já nechtěl. Co jest svázáno, všechno lze rozvázat, ale chťiti bořiti to, co jest krásně spojeno a v dobrém stavu, byl by skutek špatný; pročť také vy, poněvadž jste vznikli, nejste sice úplně nesmrtelní ani neporušitelní, přesto však nebudete porušeni ani nedojdete údělu smrti, poněvadž má vůle jest vám ještě větším svazem a mocnějším než ony, kterými jste byli svazováni při svém vzniku. Nyní tedy poslyšte, co vám praví má slova. Ještě zbývají trojí bytosti smrtelné nestvořeny;³⁰ nebudou-li však tyto stvořeny, svět bude neúplný, neboť nebude v sobě obsahovati všech druhů živých bytostí; ty však obsahovati musí, má-li býti zcela úplný. Kdyby však títo tvorové byli učiněni a dostali život ode mne, rovnali by se bohům; aby tedy jednak byli smrtelní a jednak aby celý tento svět byl vskutku celý, obraťte se přirozenou cestou y k tvoření živých bytostí, napodobující mou činnost při vašem vzniku. A tu jejich část, která má míti stejné jméno s nesmrtelnými, zvana jsouc božská,³¹ a která má řídit mezi nimi ty, kteří ochotně v každý čas následují práva a vás, jejich símě a počátek dám vám já sám; ostatek pak vy sami tvořte živoucí bytostí a rodte, spojujíce část smrtelnou s nesmrtelnou, živte je poskytnovanou potravou a zanikající zpět k sobě přijímejte.“

Tak pravil a do téhož měsídla, ve kterém byl podle určitého poměru mísil duši všehomíra, nalil zpět zbytky dřívějších látek a mísil skoro týmž způsobem, ale již ne se stejně takovou čistotou, nýbrž o jeden a dva stupně horší. Veškerou pak směs rozdělil na stejný počet duší s hvězdami³² a přidělil každé hvězdě po jedné; vsadiv je tam jakoby na vůz, ukázal jim přirozenost všehomíra a ohlásil jim zákony osudu: že první vtělení je stanoveno stejné pro všechny, aby nikdo nebyl od něho zkracován, že však, majíce své símě položeno každá do příslušného jí nástroje času, jsou povinny vyrůst v nejzbožnější z živých by-

- tostí a že při dvojitosti lidské přirozenosti jest přednější ten
 rod, který se potom bude nazývati muž. Když pak budou působení
 nutnosti vsazeny do těl a něco bude přibývati, něco zase
 odcházeti z jejich těla,³³ předně budou nutně vznikati všem
 stejné počitky z trpných stavů, za druhé pak láska, smíšená
 z rozkoše a bolesti, mimo to strach a hněv i všechny podobné
 b a protivné stavy; jestliže to přemohou, budou žíti spravedlivě,
 budou-li přemoženy, nespravedlivě. A kdo dobře prožije pří-
 slušný čas, vrátí se zpět do příbytku své příbuzné hvězdy
 a bude míti život blažený a s ní společný; pakliže však neob-
 c stojí, promění se při druhém narození v přirozenost ženy; ne-
 ustane-li ještě ani v tom stavu od špatnosti, podle toho, čím se
 proviňoval, promění se podle této vlastnosti pokaždé do takové
 nějaké zvířecí přirozenosti a ve stálých proměňách nebude dří-
 ve zbaven svých útrap, až podřídě se dráze totožnosti a stálos-
 ti, kterou má v sobě, rozumem přemůže onen velký a později
 d přirostlý shluk z ohně i vody a vzduchu i země,³⁴ bouřlivý
 a nerozumný; pak přijde do svého prvního a nejlepšího stavu.
 Oznamiv jim tato všechna ustanovení, aby mu nemohla býti
 přičítána vina za potomní hříšnost jednotlivců, zasel jedny na
 Zemi, druhé na Měsíc, jiné pak na všechny ostatní nástroje
 času; po tomto zasetí pak ostatek ponechal novým bohům, aby
 vytvářeli smrtelná těla i aby dodělajíce, co se ještě nedostávalo
 e lidské duši, a všechno, co k tomu náleží, vládli nad smrtelným
 živokem a co možná nejkrásněji a nejlépe jej řídili, aby se ne-
 stával sám sobě příčinou zla.

Clovek

- Zařídív pak to všechno, dlel ve svém přirozeném stavu;
 a když tak dlel, synové, pojavše na mysl příkaz otcův, plnili jej:
 vzavše nesmrtelný počátek smrtelného živoka, po příkladu své-
 ho tvůrce vypůjčovali si od světa částice ohně i země a vody
 43 i vzduchu, s podmínkou, že budou zpět vráceny, pak je brahi
 a spojovali v jeden celek – ne nezrušitelnými pouty, jimiž byli
 sami udržováni, nýbrž slučovali je hustými a pro drobnost ne-
 viditelnými hřeby –, tvoříce tak ze všeho jednotlivá těla, a do

těla se stálým přílivem i odlivem vložili kruhovitě pohyby nesmrtelné duše. Ty pak byvše vloženy do velikého proudu, ani nemohly nabýti vlády ani nebyly ovládány, nýbrž násilím byly unášeny a samy unášely, takže celý živok se pohyboval všem a tam bez řádu a rozumového důvodu, všemi šesterými pohyby;³⁵ postupoval totiž vpřed i vzad a zase napravo i nalevo a dolů i nahoru a vůbec všude všemi šesti směry bloudil. Neboť jakkoli byl velký proud, který svým přílivem i odlivem poskytoval mu potravu, ještě větší bouří působily na jednotlivce účinky vnějších věcí, když například náhodou narazilo něčí tělo zevně na cizí oheň nebo i na pevnou hmotu země a vlhkou tekutinu vod nebo když bylo postiženo bouří větrů, unášených vzduchem, a když ze všech těchto podnětů vzniklé pohyby nesený tělem dopadaly na duši: ty všechny pohyby tenkrát byly nazvány a ještě i nyní se nazývají počítky.³⁶ Tak také i hned tehdy působíce nejčtetnější a největší pohyby ve spojení s proudem nepřetržitě plynoucím hýbaly a prudce ořásaly drahami duše:³⁷ dráhu totožnosti docela spoutaly, valice se opačným směrem proti ní, a zadržely její vedení a chod, v dráze pak různosti způsobily takové ořesy, že dvojnásobné a trojnásobné rozdily po třech každého druhu, i střední členy a svazy o poměru $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, $1\frac{1}{8}$ – ježto nebyly nadobro zničitelny, kromě od jejich spojitely – obrátily všemi směry. Tím způsobily, pokud jen bylo možno, všechny lomy a poruchy kruhů, takže se tyto sice pohybovaly, udržující stěží vespolečnou soudržnost, ale pohybovaly se bez rozumného řízení, hned dopředu, hned na stranu, opět pak dozadu; bylo to jako když někdo stojí hlavou dolů opřen o zemi a nohy má nahoře o něco opřeny: v tomto stavu tehdy jemu samému i divákům jeví se levým, co druhému pravým, a pravým, co druhému levým. Právě totéž i jiné takové věci s velkou silou se stávají kruhovitým pohybům; a tu kdykoli narazí na některé z vnějších jsoucen buď z druhu totožnosti, nebo různosti, tehdy dávají tomu, co jest s něčím totožné, i tomu, co jest od něčeho různé, právě opačná jména, než jest

b

c

d

e

44

pravda, jsou lživé a nesmyslné a žádné mezi nimi tehdy není vládnoucí a vůdčí dráhy; na které však zvenčí případnou ve svém letu nějaké počítky, takže strhnou s sebou spolu i veškeren obsah duše, ty dráhy tehdy jsouce přemáhány, zdánlivě vítězí. Tak tedy všemi těmito účinky stává se duše, jakmile jest připoutána do smrtelného těla, zprvu bezrozumná, nyní jako na počátku. Když však příliv látek ke vzrůstu a výživě se zmenšuje, kruhovitě dráhy opět nabývajíce klidu jdou svou cestou a čím dále tím více se ustalují; tehdy již zachovávajíce své směry, an každý kruh jde podle svého přirozeného tvaru, a nazývajíce správnými jmény různé i totožné, tyto dráhy způsobují, že ten, kdo je v sobě chová, stává se rozumným. Jestliže pak ještě při tom pomůže správně pěstované vychovávání, dochází

- b
- c
- d
- plnosti života a stává se veskrze zdravým, uniknuv největší nemoci; pakli se však zanedbá, projde kulhavě cestu života a přichází zpět do říše Hádovy nedokonalý a nerozumný. To se ovšem stává až někdy později; ale otázky nyní předložené třeba probrati zevrubněji a napřed pojednati o tělech, jak vznikla po jednotlivých částech, a o duši, které příčiny a účely měli bozi při jejím stvoření; podle této osnovy budeme postupovati, snažíce se o největší pravděpodobnost.

- e
- Napodobující kulatý tvar všehomíra uzavřeli dvojici božských drah do kulovitého tělesa, do toho, jež nyní nazýváme hlavou, které jest nejbližší božskému jsoucnu a panuje nade všemi částmi v nás; tomu také odevzdali bohové celé tělo jako by sbor služebnictva, uváživše, že bude účastno všech budoucích pohybů. Aby pak nemělo potíže, kdyby se valilo po zemi s jejími rozmanitými vyvýšeninami a prohlubinami a muselo je jednak přestupovati, jednak z nich vystupovati, dali mu toto tělo jako vozidlo k pohodlné dopravě; z toho důvodu nabylo tělo délky a narostly mu čtyři údy, schopné natahování a ohýbání, jimiž by se podle záměru božího pohybovalo; mohouc se jimi chápati a o ně se opírat, stalo se způsobilým pohybovati se na všech místech, nesouc nad námi sídlo jsoucná nejbožštější

šího a nejsvětějšího. Takto tedy a z těchto důvodů narostly 45
všem nohy a ruce; pokládajíce pak přední stranu za přednější
a převládající, ustanovili tento směr za pravidlo naší chůze. Tu
bylo třeba, aby měl člověk přední stranu těla odlišenu a nepo-
dobnu zadní. Proto především co se týče samé hlavy, umístili
tam obličej, připojili k němu ústrojí pro veškeré předzírání
duše a ustanovili, aby tato část byla vládnoucí, část přirozeně b
přední; z ústrojí pak nejprve vytvořili světlonosné oči a připev-
nili je tam s takovýmto určením. Z té části ohně, která nedosta-
la síly páliť, nýbrž poskytovat mírného světla, vlastního každé-
mu dni, vytvořili pevné těleso. Způsobili totiž, aby oheň,
který jest uvnitř nás, příbuzný tomuto a čistý, proudil očima
hladce a hustě, a to tím, že zhustili jednak celé oči, ale nejvíce c
jejich střed, takže každý jiný hrubší oheň jest zcela zadržován
a jediné takovýto čistý propuštěn. **Kdykoli pak denní světlo se
setká s proudem světla zrakového, tehdy naráží podobně na po-
dobné, ztuhne a v přímém směru očí spodobí se v jedno těleso
všude tam, kde světelný proud z nitra se srazí s předmětem
vnějším.** Na tento celek pak pro jeho jednotnost všechny účín-
ky působí jednotným dojmem, a proto kdykoli přijde do činné d
ho nebo trpného styku s něčím jiným, přenáší tento popud do
všeho těla až po duši a vzbuzuje onen počitek, kterému říkáme
vidění.³⁸ Ale když onen sourodý oheň zajde v noc, jest vnitřní
oheň od něho odloučen; vycházejí pak do živlu nepodobného,
sám se mění a hasne, již nesrůstaje s okolním vzduchem, poně-
vadž ten nemá ohně. Tu tedy přestává vidění a nadto ještě při-
vádí spánek; **kdykoli totiž se zamhouří víčka, jež bohové vy-
tvořili k ochraně zraku, zabrazují sílu vnitřního ohně a ta pak e
rozlučuje a uhlazuje vnitřní pohyby, po jejichž uhlazení pak
nastává klid: nastane-li plný klid, připadá na člověka hluboký
spánek, zbudou-li však některé větší pohyby, podle toho, jaké
jsou tyto zbylé pohyby a na jakých místech, takové a tak četné
způsobují sny, vnitřní to obrazy, a po probuzení vnější předmě- 46
ty vzpomínek.** Tu pak není již těžko porozumět, jak se tvoří

Zrcadlo

- obrazy v zrcadlech³⁹ i na všech lesklých a hladkých plochách. Ze vzájemného totiž styku ohně vnitřního i vnějšího a z toho,
- b že se na tělese hladkém pokaždé spojí v jeden a mnohonásobně se přetvoří, nutně vznikají všechny takové odrazy, jako např. když oheň vycházející od obličejce se směšuje s ohněm vycházejícím od zraku, na předmětu hladkém a lesklém. Pravým pak jeví se levé, poněvadž proti obyčejnému způsobu nárazu stýkají se tu částčky zrakového ohně s částčkami protilehlými. Naopak pravé jeví se pravým a levé levým tehdy, kdykoli zrakové
- c světlo dopadne při takovém spojování na opačnou stranu; to se děje, kdykoli hladký povrch zrcadel na té i oné straně se vyvyšující odrazí to, co jest napravo, k levé části zrakového ohně a naopak. Když však se toto zrcadlo otočí po délce obličejce, způsobí, že se zdá zcela převrácen; tu totiž odrazí dolní část předmětu k horní části očních paprsků a horní část zase k dolní.

- Toto všechno náleží mezi vedlejší činitele, jejichž pomoci bůh užívá, aby uskutečňoval, pokud možno, podobu nejvyšší
- d dokonalosti; ale obecné mínění jest, že to nejsou vedlejší, nýbrž hlavní činitelé všeho,⁴⁰ jež ochlazují a oteplují i srážejí a rozpouštějí a způsobují podobné účinky. Avšak nemají schopnosti míti pro něco důvod a rozum. Jediné jest jsoucno, jemuž náleží míti rozum, totiž duše – toto pak jest neviditelné, oheň však a voda a země a vzduch jsou vesměs látky viditelné –, a milovník rozumu i vědění musí hledati především živlu rozumové přírody a teprve na druhé místě všech těch, které vznikají působením jiných činitelů, kteří se sami pohybují
- e a druhé věci přirozenou nutností uvádějí v pohyb. Podle toho jest činiti i nám; promluvíti o obou druhých příčin zvlášť, o těch, které za účasti rozumu jsou tvůrci věcí krásných a dobrých, i o těch, které zbaveny myšlení způsobují pokaždé věc nahodilou beze všeho řádu. Tak bychom byli promluvíti o vedlejších činitelích, kterými oči nabyly své nynější síly; avšak o nejprospěšnější jejich činnosti, pro kterou nám je bůh dal,

zbyvá dále mluvíti. Zrak podle mého soudu jest nám příčinou 47
 největšího prospěchu, protože z nynějších výkladů o všehomí-
 ru by nebylo mohlo býti proneseno nic, kdybychom nebyli vi-
 děli ani hvězd, ani Slunce, ani oblohy. Takto však vidíme den
 a noc, měsíce a kruhové dráhy roků, rovnodennosti i obraty
 Slunce: to jest příčinou čísla a dalo nám pojem času i podnět ke
 zkoumání přírody; z toho jsme získali přístup k filosofii, nad b
 niž většího dobra nikdy nepřišlo ani nepřijde smrtelnému po-
 kolení z rukou božích. Tvrdím tedy, že toto jest největší dobro-
 diní, jež nám oči způsobují; proč bychom tedy velebili všechna
 ostatní menší, pro něž by zbytečně nařikal člověk nefilosof,
 slepotou jich zbaven? Než řekněme ještě dále, že bůh nám pro-
 to vynalezl a daroval zrak, aby chom vidouce dráhy rozumu na
 nebi, užili jich pro oběhy myšlení v nás, které jsou s oněmi
 sourodé – ač jsou samy plny poruch a ony bez poruchy –, c
 a aby chom poznajíce to a nabydouce účasti v přirozené přes-
 nosti vědeckého myšlení napodobováním cest božích, prostých
 všeho bloudění, uspořádali bludné cesty ve svém nitru.

Co se pak týče zvuku a sluchu, opět lze říci totéž, že jsou
 dány od bohů k týmž úkonům a za týmž účelem. Neboť řeč jest
 zařízena právě k tomu účelu a přispívá k němu velmi velikým
 dílem, na druhé pak straně je umění, které zvukem působí na
 náš sluch a je nám dáno za účelem harmonie. Harmonie, mající d
 pohyby sourodé s okruhy duše v nás, tomu, kdo rozumem řídí
 svůj poměr k músám, neslouží, jak by se nyní zdálo, k bezmyš-
 lenkové zábavě, nýbrž jest dána od mús za spojení proti ne-
 ladnému kolotání duše v nás vzniklému, aby byla uspořádána
 a uvedena do vnitřního souladu; na druhé straně také rytmus
 byl nám dán k témuž účelu a od týchž tvůrů za pomocníka,
 protože vnitřní náš stav bývá někdy u většiny lidí bez náležité e
 míry a nedostává se mu půvabu.

Dosavadní náš výklad týkal se, až na malé výjimky, toho, co
 bylo stvořeno rozumem; třeba však vedle toho promluvíti
 o tom, co vzniká nutností.⁴¹ Počátek tohoto světa totiž záležel

**Druha
 cast
 nutnost**

**Dle karfika vsuvka do vykladu o tom, jak mladi
 bohove vytvotili cloveka⁴⁰⁷**

Telo sveta

- 48 ve směsi z nutnosti a z tvůrčí činnosti rozumu; rozum však ovládal nutnost tím, že ji přemlouval vésti většinu ze vznikajícího k nejvyšší dokonalosti: byl tedy na počátku stavěn tento vesmír působením nutnosti, přemáhané tímto způsobem a po této stránce od rozumné přemluvy. Jestliže tedy někdo podle toho chce říci, jak tomu vskutku bylo se vznikem světa, musí připojit i druh neurčitého činitele, pokud má podle své přirozenosti vliv. Jest tedy třeba, abychom se vrátili, a když jsme našli u týchž jsoucen druhý příslušný počátek, abychom začali nyní znova od začátku vykládati o tomto činiteli tímž způsobem, jako jsme vykládali o onom. Pohlédme tedy na samu přirozenost ohně i vody a vzduchu i země před vznikem světa i na stāv, v jakém předtím byly; až dosud totiž nikdo nevyložil o jejich vzniku, nýbrž mluvíme, jako by každý znal pravou podstatu ohně i každého z těchto živlů, a činíme je počátečními prvky všehomíra, podobnými hláskám v řeči:⁴² ač by je člověk jen trochu rozumný nemohl pravděpodobně ani zdaleka srovnávat ani se slabikami. Nyní tedy budiž náš výklad takovýto: o počátku všeho nebo o počátcích – nebo jak si to kdo představuje –, o tom nyní nehodláme mluvit, pro nic jiného než proto, že jest při nynějším způsobu výkladu obtížno objasniti, jak si to sami představujeme. Proto nepokládejte za mou povinnost o tom mluvit a já bych nedovedl sám sebe přesvědčiti, že bych si správně počínal, pouštěje se do tak velikého úkolu; ale zachovávaje své stanoviště, vyslovené na začátku, o významu řečí pravděpodobných, pokusím se promluvit i ne s menší, nýbrž s větší pravděpodobností než kdo jiný o jednotlivostech i celku hned od samého začátku. Vzávejme i nyní na počátku svého výkladu boha, aby nás šťastně vyvedl z neschůdného a nezvyklého vypravování k mínění pravděpodobnému, a znova počneme mluvit.

Nový výklad o světě budiž založen na rozsáhlejší třídění než dřívější; tehdy totiž jsme při něm rozeznávali dva činitele, nyní však jest nám ukázati na jiný, třetí druh. Ti dva činitelé to-

tiž dostačili při předešlém výkladu, jeden byv učiněn základem jako vzor, chápaný rozumem a neměnitelný, druhý pak jako napodobenina onoho vzoru, mající vznik a viditelný. Třetího druhu však jsme tehdy nerozlišili, domnívající se, že ty dva dostačí; nyní však sama souvislost výkladu, jak se podobá, nás nutí, abychom se snažili slovy objasniti onen nesnadný a nejasný druh. Jak tedy jest si představovati jeho význam a přirozenou povahu? Nejlépe takto: že jest to schrána všeho, co vzniklo, jakoby chůva.⁴³ To jest sice pravda, ale jest třeba zřetelněji o tom promluvíti, což však jest nesnadno mimo jiné zejména z toho důvodu, že jest nutno proto napřed vyložiti o ohni a ostatních živlech; jest věru nesnadno promluvíti o jednotlivém z těchto živlů zvlášť, jaké věci sluší vskutku spíše jméno vody než ohně a podobně, jaké věci sluší to a ono jméno spíše než všemu ostatnímu v celku i jednotlivě, promluvíti tak, aby řeč byla přesvědčující a pevná. Nuže, co bychom o těchto obtížných věcech pravděpodobného pověděli a jak i kterou cestou? Předně, co jsme nyní pojmenovali vodou, vidíme, že na pohled tuhnouc stává se kameny a zemí, kdežto tatáž látka rozředěním a rozpuštěním mění se v páru a vzduch, rozpálený pak vzduch v oheň, a zase naopak, že oheň zhuštěn a zhašen přechází opět v podobu vzduchu, a vzduch, srážeje se a houstna, mění se zase v mrak a mlhu, z těchto pak, když ještě více zhoustnou, řine se voda, z vody pak zase vzniká země a kameny: že tedy tyto látky takto v kruhu přecházejí jedna v druhou. Když tedy jednotlivé tyto živly nikdy se nejeví stálé, jak by mohl někdo bez ostychu pevně rozlišovati, že ta a ta věc jest kterýkoli určitý z nich a ne jiný? To není možno, nýbrž daleko nejjistější způsob výkladu o těchto věcech jest tento: co vidíme pokáždě v jiné podobě, jako například oheň, nikdy o tom neříkati: toto jest oheň, nýbrž pokáždě: takováto věc jest oheň, ani nenazývati to a to vodou, nýbrž vždy jen takové; stejně tak nemluvmе nikdy o ničem jiném, jako by mělo nějakou stálost, o žádném ze všech předmětů, o nichž užíváme slov „tohle“ a „toto“, když

- c na ně ukazujeme a myslíme, že něco objasňujeme; neboť nám unikají a nevydrží označení „tohle“ a „toto“ a „tomuhle“ a žádného jiného rčení, které je ukazuje jako trvalé. Ale takto nelze mluvit o jednotlivých předmětech, nýbrž jest tak nazývati jak při jednotlivé věci, tak při všech společně to, co jest stále takové a sobě podobné, přecházejíc kolem dokola; tak například oheň jest nazývati to, co jest ve všem určitých vlastností, a podobně všechno, cokoli má vznik; na druhé straně, v čem po-
50 každé jednotlivé z těchto jevů vznikají a opět odtamtud mizejí, jedině o onom jest užívati slova „toto“ a „tohle“, kdežto co má nějakou vlastnost, např. teplé nebo bílé, nebo jakékoli opačné, a všechno, co s tím souvisí, nelze tím způsobem nazývati. Pokusme se ještě zřejměji to vyložit. Dejme tomu, že by někdo vytvořil ze zlata všechny tvary a bez ustání by přetvořoval jednotlivé z nich ve všechny ostatní; tu kdyby někdo ukazoval na jeden z nich a otázal se, co že to jest, byla by nejpravdivější a nejjistější odpověď, že zlato, ale že to jest trojhran a jiné tvary, které tu vznikaly, by se nemohlo vůbec mluvit, protože so-
b va vznikají, hned se mění; ale kdyby chtěl o některém s jistotou přijmouti určení „takový“, tím by se bylo spokojit. Právě tak tomu jest i s tím činitelem v přírodě, který v sobě obsahuje všechna tělesa. Týmž jménem jest jej vždy nazývati, neboť vůbec nikdy nemění svých vlastností – vždyť stále všechno do sebe přijímá a vůbec nikdy nepřijme žádného tvaru podobného něčemu z toho, co do něho vchází; jest to svou podstatou tvárná hmota pro všechno připravená, nabývající pohybu i podoby od toho, co do ní vchází, i jeví se tím pokaždé jinak –, to pak, co pokaždé vchází a vychází, jsou napodobeniny jsoucen, utvářené podle nich jakýmsi nevypověditelným a podivným způsobem, ježž budeme sledovati později.
- c

- Nyní tedy jest rozeznávati tři druhy,⁴⁴ to, co vzniká, to,
d v čem vzniká, a to, co jest vznikajícímu vzorem. Podle toho sluší přirovnati přijímající druh matce, vzor otci, a co mezi těmito vzniká, dítěti, i uznati, že má-li se obraz jeviti pohledu

s nejrozmanitějšími proměnami, nemohlo by býti to, na čem se obraz usazuje, jinak dobře připraveno, než že jest prosto všech oněch tvarů, které má odkud přijímati. Neboť kdyby bylo podobno něčemu z toho, co do něho vchází, špatně by vypořádávalo přijímané tvary opačné, anebo dokonce zcela jiné povahy, kdykoli by přišly, neboť by projevovalo vedle nich svůj vlastní vzhled. Proto musí býti mimo všechny podoby to, co má v sobě chovati tvary všechny, právě jako při výrobě umělých voňavek nejprve co nejdůkladněji zbavují zápachu ony tekutiny, které mají přijmouti vůně; také ti, kteří se snaží hnětením dodat některým měkkým látkám určitých tvarů, nenechávají na nich vůbec žádného patrného tvaru, nýbrž jej napřed zarovávají a činí látku co nejhladší. Právě tak má býti mimo všechny tvary to, co jest určeno, aby často a náležitě přijímalo obrazy všech věčných jsoucen v každém díle svého rozsahu. Proto neřekneme, že matkou a schránou viditelného a vůbec smysly vnímaného světa jest země nebo vzduch nebo oheň nebo voda, ani to, co vzniklo z těchto živlů, ani z čeho tyto živly vznikly; ale neodchýlíme se od pravdy řkouce, že jest to jakási věc neviditelná a beztvará, všechno přijímající, která však jakýmsi těžko vysvětlitelným způsobem náleží do světa rozumového a kterou lze velmi nesnadno pochopiti. Pokud pak jest možno na základě dosavadního výkladu proniknouti k její podstatě, řeklo by se nejspíše takto: ohněm se druhdy jeví její část rozpálená, zvlhlá však vodou, zemí pak a vzduchem, pokud přijímá podoby těchto živlů.

Při zevrubnějším určení jest však přiblížeti k této stránce: zdalipak jest něco oheň samo o sobě – a podobně všechny jednotlivé věci, o kterýchkoli tak kdy mluvíme, zdali jsou takto samy o sobě – či jediné tomu, co také vidíme a cokoli jiného tělem vnímáme, náleží takováto pravá skutečnost a vedle toho není naprosto nic jiného, takže neprávem říkáme, že jest jakýsi rozumem chápatečný vid každého jsoucen, kdežto tedy to není nic než pouhý pomysl? Nebylo by vhodno nechat tuto otázku

- neprozkoumánu a neposouzenu a beze všeho určitě tvrdit, že tomu tak jest, kdežto na druhé straně zase nelze přivázati k dlouhému výkladu jiné dlouhé odbočky; kdyby tedy bylo
- d možno stručnými slovy vymeziti tento důležitý výměr, bylo by to nejpříhodnější. Nuže, já vyslovuji toto mínění. Jestliže rozum a správná představa jsou dva různé druhy, jistě jsou také tato jsoucna sama o sobě, kterých nevnímáme čitím, nýbrž toliko rozumem; pakliže se však, jak se některým zdá, správná představa nic neliší od rozumu, jest pokládati za zcela jisté
- e všechno, cokoli vnímáme tělem. Jistě to jsou dva druhy, protože vznikají odloučeně a není mezi nimi podobnosti. Jedno zajisté y nás vzniká učením, druhé však přemlouváním; jedno jest vždy provázeno pravdivým důvodem, druhé jest bez důvodu; jedno jest k přemlouvání nehybné, druhé však lze přemlouváním změnit; jedno jest přisouditi každému muži, rozumu však jsou účastni bohové, ale lidské pokolení jen z malé části.
- 52 Když tomu tak jest, třeba uznati, že jedno jest to, co trvá v neměnném stavu, bez vzniku a bez zkázy, co ani do sebe nepřijímá odjinud něčeho jiného, ani samo nikam nevhází do jiného, neviditelné a též jinak smyslům nepřístupné, to, co tedy náleží do oboru rozumového zkoumání; druhé pak má s oním společné jméno i podobu, jest smysly vnímatelné, vzniklo, jest v ustavičném pohybu, na jednom místě vzniká a hned zase odamtud mizí, chápáno jest představou na základě počítku; na
- b třetím pak místě jest vždy všeliký prostor, to, co zkázy do sebe nepřijímá a místa poskytuje všemu, cokoli má vznik, samo pak jest chápáno bez účasti smyslů jakýmsi nepravým usuzováním a málo dochází víry; vidíme to jen jako ve snu a říkáme, že všechno, co jest, musí býti někde, na některém místě, a zaujímáti nějaký prostor, a co není nikde, ani na zemi ani na nebi, že není nic. Pro tuto ospalost nejsme schopni probuditi se a přesně rozlišovati těchto všech myšlenek i jiných jim příbuzných
- c myšlenek o světě bez spánku a skutečném, ani podle pravdy pověděti, že obraz – poněvadž mu nenáleží ani sama jeho po-

doba, nýbrž nosí s sebou pokaždé zjev něčeho druhého – musí proto vznikati na něčem druhém a jen tak se jaksi zachycovati jsoucnosti, nebo vůbec nebýti nic; kdežto to, co vskutku jest, má na své straně přesnou a pravdivou větu, že pokud jest jedno to a druhé ono, nikdy se neoctne jedno ve druhém⁴⁵ a nestanou se tak jedním a týmž a zároveň dvěma.

Hlavní tedy myšlenka soudu, který jsem si vytvořil, jest ta, že jest skutečné jsoucno a prostor a vznikání, tři různé druhy, dříve než vznikl svět. Chůva všeho stvoření vodnatějíc a ohnivějíc a přijímajíc tvary země a vzduchu i zakoušejíc účinky všeho jiného, co se k tomu druží, jeví se v rozmanitých podobách, ale poněvadž síly, jež ji naplňují, nejsou ani podobné ani rovnovážné, není žádná její část v rovnováze, nýbrž nepravdělně se všude naklánějíc, jednak jest od oněch živlů otřásána, jednak zase sama jimi otřásá svými pohyby, ty pak jsouce pohybovány se rozdělují a každý letí jinam, jako když obilí jest roztřásáno a rozhozováno vějíčkami a jinými čistícími nástroji, přičemž hutné a těžké padá a usazuje se na jedné straně, řídké a lehké na druhé. Právě tak i tu ony čtyři živly jsou roztřásány od své nádrže, jež se sama pohybuje jako nástroj způsobující otřásání; při tom, co si jest navzájem nejvíce nepodobno, přichází nejdále od sebe, nejpodobnější však, co nejvíce jest nakupeno, na totéž místo: proto i každý z těchto živlů zaujímal jiné místo, dříve než z nich uspořádáním vznikl vesmír. Předtím tedy všechno toto bylo bez rozumného řádu a míry; když však bůh se jal pořádati vesmír, tu nejprve určitě odlišil tvary a číslu oheň, vodu, zemi a vzduch, které předtím měly sice jakési stopy své vlastní podstaty, ale celkem přece byly v takovém stavu, v jakém jest přirozeně všechno, kdykoli jest od něčeho vzdálen bůh. To pak, že bůh je vytvářel pokud možno nejkrásněji a nejlépe, kdežto dříve takové nebyly, budiž nám jednou provždy při všem podkladem; nyní však chci se pokusiti objasniti vám nezvyklým způsobem uspořádání těch jednotlivých živlů i vznik,⁴⁶ ale poněvadž máte svým vzděláním po-

chopení pro vědecký postup, jímž jest při výkladu se bráti, budete moci mě sledovati.

- Především tedy jest snad každému jasno, že oheň i země i voda i vzduch jsou tělesa; každý pak druh tělesa má též výšku. A výška zase předpokládá povrch z plošného prvku; rovinná pak plocha skládá se z trojúhelníků. Všechny trojúhelníky jsou odvozeny ze dvou trojúhelníků,⁴⁷ z nichž každý má jeden úhel pravý, druhé dva ostré, ale jeden z nich má na obou stranách přepony po stejné části úhlu pravého, rozděleného rovnými rameny, druhý však nestejně části, rozdělené nerovnými rameny. Tedy tento předpokládáme počátek ohně i ostatních těles, podle úsudku pravděpodobného pro jevy nutnosti; ale ještě další počátky těchto počátků⁴⁸ zná jedině bůh a z mužů jen ten, kdokoli jest jemu milý. Třeba pak pověděti, jaké vlastnosti by měla čtyři nejkrásnější tělesa, nepodobná si navzájem, ale schopná vznikat jedna z rozkladu druhých; dojdeme-li totiž k tomu, našli jsme pravdu o vzniku země i ohně i těch látek, které jsou jejich středními úměrnami. V tom zajisté nikomu nepřisvědčíme, že by kde byla krásnější viditelná tělesa nad tato, každé ve svém jednom druhu. O to tedy jest se snažiti, naléztí soulad mezi oněmi čtyřmi druhy těles vynikajících krásou, abychom mohli říci, že jsme jejich podstatu dostatečně pochopili.
- 54 Tedy z oněch dvou trojúhelníků rovnoramenný má toliko jednu podobu, ale trojúhelník o jednom rameni delším nesčíslně; proto jest zase z onoho nekonečného množství vybrati nejkrásnější, máme-li začítí náležitým způsobem. Nuže, jestliže někdo dovede vybrati a ukázati krásnější a vhodnější podobu k sestavení těchto živlů, než ukážeme my, má nad námi vrch, ale nikoli jako nepřítel, nýbrž jako přítel; my pokládáme za nejkrásnější ze všech ostatních trojúhelníků jeden – opominuvshe ostatní –, ten, jehož zdvojením se skládá trojúhelník rovnostranný. Proč, o tom by bylo třeba více mluvíti; ale na toho, kdo to dokáže a nalezne, že tomu tak jest, čeká přátelská odmě-
- b

na. Vybrali jsme tedy dva trojúhelníky, z nichž jest vytvořeno tělo ohně i těla ostatních žvlů, rovnoramenný a ten, v němž čtverec delší odvěsny jest třikrát větší než čtverec kratší odvěsny. A co bylo dříve nejasně pověděno, jest nyní lépe rozlišiti. Jevilo se nám, že všechny ony čtyři živly vznikají navzájem jeden ze druhého; ale to jest nesprávné zdání; vznikají totiž z trojúhelníků, o nichž jsme nahoře mluvili, čtyři živly, tři z jednoho, který má strany nerovné, čtvrtý pak sám jediný upraven z trojúhelníka rovnoramenného. Tedy není možno, aby všechny čtyři se rozkládaly jedny ve druhé a z čtených malých aby vznikalo několik málo velikých a naopak, nýbrž to lze jen u oněch tří; poněvadž totiž se skládají všechny z jednoho prvku, po rozkladu větších tvarů složí se z týchž částic mnoho malých tvarů, přijímajících příslušné podoby, a naopak kdykoli zase mnoho malých se rozptýlí v trojúhelníky, sjednocení jedné látky vytvořilo by jediný veliký jiný druh.

Tolik budiž řečeno o jejich vzájemném vznikání; následuje promluvíti o tom, jaký je každý jednotlivý z těch druhů a ze střetnutí kterých čísel vznikl. Začneme od prvního druhu a nejjednodušeji složeného, jehož prvkem jest trojúhelník mající přeponu dvakrát delší kratší odvěsny; když se dva takové položí přeponou k sobě a to se ztrojnásobí tak, že přepony a krátké odvěsny směřují k témuž bodu jako ke středu, vznikne z těchto šesti trojúhelníků jeden trojúhelník rovnostranný.⁴⁹ Když se pak složí čtyři rovnostranné trojúhelníky tak, aby k sobě přišly vždy tři rovinné úhly, tvoří tyto jeden roh, který v pořadí následuje za nejtupějším z úhlů rovinných; když vzniknou takové čtyři, jest složen první tvar prostorový, jenž rozděluje celou opsanou kouli⁵⁰ na rovné a podobné části. Druhý tvar jest z týchž trojúhelníků, složených v osm trojúhelníků rovnostranných, tvořících jeden roh ze čtyř úhlů rovinných; takových tu vzniká šest a takto jest vytvořeno zase druhé těleso. Třetí se skládá ze sloučených dvakrát šedesáti oněch prvků, má dvanáct rohů, z nichž každý jest objímán od pěti rovinných trojúhelní-

ků rovnostranných, a dvacet stěn z rovnostranných trojúhelníků. A jeden z prvků byl se svou úlohou hotov, když byl toto vytvořil, ale trojúhelník rovnoramenný dal vznik podstatě čtvrtého, jsa po čtyřech skládán tak, aby pravé úhly se spojovaly
 c uprostřed, čímž vytvořil jeden rovnostranný čtyřúhelník; složením šesti takových vzniklo osm rohů, z nichž každý se skládá ze tří pravých úhlů rovinných; tvar tělesa takto složeného jest krychle, mající za stěny šest rovinných čtyřúhelníků rovnostranných. Poněvadž byl ještě jeden, pátý, pravidelný mnoho-
 stěn, užil ho bůh, propracovávaje nákras všehomíra.

Kdyby tu někdo všechno to řádně uvažuje byl na rozpacích, zdali jest mluvití o nekonečném počtu světů, či konečném,
 d uznal by, že neobmezené množství může se zdáti jen někomu, či vědomosti o těchto věcech jsou velmi obmezené; avšak zdali se sluší říkati, že byl stvořen doopravdy jen jeden či pět, tato otázka by jej přirozeně přivedla do větších rozpaků. Náš výklad ukazuje, že bůh stvořil pravděpodobně jeden svět, ale někdo jiný, přihlédna snad k jiným věcem, bude míti jiné mínění. Nechme však toho a rozdělime tvary, které nyní v našem výkladu vznikly, mezi oheň a zemi a vodu a vzduch. **Zemi pak dej-**
 e **me tvar krychle;** neboť země jest ze všech čtyř živlů nejméně pohyblivá a z hmot nejtvárnější; takové pak musí býti nejspíše to, co má nejstálejší plochy. Přirozeně pak jest plocha trojúhelníků na počátku předpokládaných, rovnoramenných, pevnější než trojúhelníků nerovnoramenných a z plošných obrazců složených z těch obojích trojúhelníků rovnostranný čtyřúhelník
 56 rovinný nutně stojí – jak co do částí, tak i v celku – stáleji než rovnostranný trojúhelník. Proto přidělujice tento tvar Zemi, zachováváme pravděpodobnost; naopak zase vodě dejme nejméně pohyblivý z ostatních tvarů, nejpohyblivější pak ohni a střední vzduchu; a nejmenší tělo ohni, největší zase vodě a střední vzduchu; a zase nejostřejší ohni, druhé pak vzduchu, třetí vodě. Ze všech těchto živlů ten, který má nejméně ploch,
 b jest jistě nejpohyblivější, ze všech nejbřitéjší a vůbec nejostřejší,

dále pak nejlehčí, poněvadž jest složen z nejmenšího počtu týchž částí; druhý živel co do týchž vlastností jest na druhém místě, třetí pak na třetím. Bylo by tedy podle správného soudu i podle pravděpodobnosti těleso tvaru Jehlance prvek a zárodek ohně; tvar co do vzniku po tomto druhý řekněme, že náleží vzduchu, třetí pak vodě. Všechna tato tělíška jest si mysliti malá, že jednotlivé částičky každého živlu pro jejich nepatrnost nevidíme, ale když se jich skupí mnoho, vidíme jejich shluky; a co se týče jejich poměrů a množství i pohybů a ostatních vlastností, jest souditi, že bůh, pokud jen přirozená podstata nutnosti dobrovolně a přemluvena to dovoľovala, potud je přesně vytvořil, a tím uvedl tyto živly v promyšlený soulad.

Podle všeho, co jsme výše řekli, mělo by se to s živly pravděpodobně nejspíše takto:⁵¹ Země, setká-li se s ohněm, bývá rozloučena jeho ostroty a jest unášena – ať by už byla rozpuštěna v samém ohni nebo ve hmotě vzduchu nebo vody –, až by její částice někde se setkajíce opět se vespolek spojily a staly se zemí; neboť do jiného tvaru by nikdy nemohly přejíti. Voda však, rozdělena ohněm anebo i vzduchem, může složením dáti vznik jednomu tělíšku ohně a dvěma vzduchu; co se pak týče rozkladu vzduchu, z jedné rozloučené částice vznikla by dvě tělíška ohně. A naopak, kdykoli oheň, obsažený ve vzduchu, ve vodě nebo někde v zemi, a to malým množstvím v jejich velkém množství, unášen jsa jejich pohybem, bojuje a jsa přemožen se rozkládá, dvě těla ohně seskupují se v jeden tvar vzduchu; a když jest přemožen vzduch a rozkouskovan, z dvou celých dílů a polovice bude jeden celistvý tvar vody. Uvažme totiž o tom zase ještě takto: kdykoli oheň zachvátí některý z ostatních živlů a rozřízne jej ostroty svých rohů a hran, onen živel přestává býti řezán, jakmile se složí v přirozenou podstatu ohně – neboť každý jednotlivý druh jsoucna sobě podobný a se sebou totožný nemůže v totožném a podobném způsobu nějaké změny, ani se s ním nemůže nic státi působením něčeho takového –, pokud však naráží na něco jiného a sám jsa slabší

- bojuje s ním silnějším, nepřestává býti rozlučován. Na druhé straně zase kdykoli malé množství menších tělísek, objímáno b
- četnými většími, jest tříštěno a hasne, přestává hasnouti, chceli se složití v podobu prvku vítězného, a stává se z ohně vzduchem, ze vzduchu vodou; pakli však vchází v zápas s rovnými silami a některý z ostatních prvků se s ním v boji sráží, rozlučování neustává, dříve než buď jedno nebo druhé úplně jsouc zatlačeno a rozloučeno unikne k prvku příbuznému, anebo jsouc přemoženo, spojí se v jedno jsoucno podobné vítězi a zůstane trvale s ním. Podle těchto stavů mění všechno také svá c
- místa; neboť hromady každého jednotlivého druhu⁵² jsou působením pohybu přijímatelčina rozloženy porůznu na vlastním místě, a tu ony živly, které kdy ztrácejí podobnost se sebou samými a připodobňují se jiným, jsou jejím otřásáním zanášeny na místo oněch, ke kterým se připodobní.

- Všechny nesmíšené a prvotní látky vznikly tedy z takovýchto příčin; že však v jejich rodech se utvořily zvláštní druhy, toho příčinu jest viděti ve složení jednoho i druhého prvku; neboť nevytvořil se na počátku jen jeden trojúhelník o jedné velikosti, nýbrž menší a větší, počtem tolikeré, kolik jest druhů d
- v oněch živlech. Proto tedy v jejich míšení, jednak samých mezi sebou, jednak vespolek s jinými, jest nekonečná rozmanitost; tuto třeba pozorovati, chceme-li pravděpodobně vykládati o přírodě.

- Tu pak, jestliže někdo nebude míti stejné s námi mínění o tom, jakým způsobem a za jakých okolností vzniká pohyb e
- a klid, byla by to veliká překážka pro další úvahu. O tom jsme již částečně pověděli a dodáváme k tomu ještě to, že v stejnotvárnosti nikdy není snahy po pohybu. Neboť jest těžko, ba spíše nemožno, aby předmět pohybu, který se má provést, byl bez činitele pohybu anebo činitel pohybu bez předmětu; není-li zde těchto věcí, není pohybu, aby však ty byly kdy stejnotvárné, není možno. Tak tedy klid předpokládáme vždy v stejnotvárnosti, pohyb však klaďme do různotvárnosti; příčina pak různ
- 58

notvárné podstaty jest nerovnost. Vznik nerovnosti jsme vyložili; ale neřekli jsme, čím to, že jednotlivé látky rozděleny podle rodů neustávají ve vzájemném pohybování a unášení. To tedy povíme zase takto: obvod všehomíra, když byl obsáhl všechny čtyři druhy látek, jsa kulatý a maje přirozenou snahu býti sám v sobě uzavřen, svírá všechno a nepřipouští, aby zbyvalo nějaké prázdné místo.⁵³ Proto tedy oheň nejvíce vším proniká, vzduch pak na druhém místě, poněvadž je na druhém místě co do jemnosti, a podobně i ostatní; co totiž vzniklo z největších částic, nechává ve svém složení největší prázdnotu, kdežto nejmenší částice nejnepatrnější. Postup zhušňování pak stlačuje malé částice do mezer mezi velikými. Když jsou malé kladeny vedle velikých, menší rozlučují větší jedny od druhých a větší zase tlakem slučují ony, a tak jsou přenášeny všechny sem a tam na svá vlastní místa; neboť každá jednotlivá částice, měníc svou velikost, mění i svou místní polohu. Takto tedy a tímto způsobem způsobuje trvalé vznikání různotvárnosti ustavičný pohyb živlů, který jest a věčně bude.

Dále pak jest třeba míti na mysli, že jest mnoho druhů ohně, jako plamen a to, co z plamene vychází, co nepálí, ale poskytuje očím světla, a co po uhasnutí plamene zbývá v rozžhavených tělesech; právě tak jsou různé druhy vzduchu, jeden nejčistší, nazývaný aithér, na druhé straně nejšpinavější, mlha a tma, i jiné beze jména, vzniklé nerovností prvotních trojúhelníků. Druhy vody jsou především dva,⁵⁴ jeden přirozeně tekutý, druhý zkapalnělý. Tu pak tekutý druh tím, že obsahuje výhradně malé prvky vody a nerovné, snadno se pohybuje jak sám sebou, tak i působením jiného činitele pro svou různotvárnost a pro způsob své podoby; druh složený z velikých a stejnotvárných částic jest stálejší než onen, těžký a tuhý pro svou stejnotvárnost, ale působením vcházejícího ohně a rozlučujícího jej ztrácí svou stejnotvárnost a ztrativ ji jest více účasten pohybu, stane se pohyblivým, a tlačěn jsa od okolního vzduchu i rozšiřován po zemi, přichází do stavů, z nichž jeden, rozrušení sou-

- držných částic, dostal jméno „táti“ a „taviti“, druhý, rozšiřování po zemi, „téci“. Naopak zase, kdykoli z něho oheň uniká, tlačí, poněvadž nevychází do prázdna, na okolní vzduch a ten stlačuje ještě pohyblivou kapalnou látku do míst ohně a zhušťuje ji; tu pak jsou stlačována a nabývají znovu své stejnotvárnosti, poněvadž oheň, tvůrce různotvárnosti, odchází, vrací se do svého bývalého stavu. Odchod ohně byl nazván stydnutí, vnitřní pak sblížení po odchodu ohně ztuhlým stavem. Z těchto pak všech látek, jež jsme nazvali zkapalněnými, nejvíce zhoustla látka vznikající z nejjemnějších a nejjednodušších částic, jediná svého druhu, opatřená lesklou a žlutou barvou, nejvzácnější poklad, zlato, jež ztuhlo jsouc procezeno skalou; květ zlata, látka pro svou hustotu velmi tvrdá a začernalá, byl nazván adamas.⁵⁵ Blízka částicím zlata jest látka mající však více podob než jednu, která na jedné straně jest hustší než zlato a obsahující malý a jemný díl země jest proto tvrdší, ale na druhé straně jest lehčí, poněvadž má uvnitř veliké mezery; jest to ruda složená z jednoho druhu čisté a ztuhlé kapaliny; co jest k ní přimíšeno ze země, stává se, kdykoli obě látky stárnouce opět se od sebe odlučují, samo o sobě viditelným a jmenuje se rez. O ostatních takových věcech není již nesnadno vyložití, drží-li se kdo pravděpodobnosti;⁵⁶ a jestliže časem pro osvěženi odložíte bádání o věcném jsoucnu zabýváme se zkoumáním pravděpodobných výkladů o přírodě, a tak si opatřujeme zábavu, které nemusíme nikdy litovati, slušně a rozumně bychom se bavili ve svém životě. Nuže, povolíte i nyní této zábavě, probírejte v následujícím výkladu další pravděpodobné myšlenky o týchž věcech, a to tímto způsobem.

- Voda, pokud jest smíšena s ohněm, jest řídká a kapalná (majíc pro svůj pohyb a pro tu cestu, jíž se valí po zemi, název kapalná)⁵⁷ a na druhé straně jest měkká, protože její plochy, jsouce méně stálé než plochy země, jsou povolné; kdykoli však zbavena ohně i vzduchu jest osamocena, stává se sice stejnotvárnější, ale bývá stlačena sama do sebe od živlů unikajících,

a když takto ztuhne, nazývá se to, co se nejvíce dostalo do tohoto stavu, nad zemí **kroupy**, na zemí **led**, co pak méně a jest ještě polotuhé, nad zemí **sníh**, a co vzniklo z rosy a zuhlo na zemí, **jinovatka**. Druhy kapalin jsou z největší části smíšeny vespolek – veškeren rod těch, které jsou procezeny rostlinami, má jméno **šťávy** –, různým pak smíšením stavše se navzájem nepodobny, tvoří na jedné straně četné druhy bezejmenné, ale čtyři jich druhy, obsahující oheň a nejznámější, dostaly zvláštní jména: **šťáva zahřívající duši spolu s tělem jmenuje se víno**, hladká pak, rozlučující oheň zraku,⁵⁸ a proto světlá na pohled, lesklá a blyštící se, jest druh olejný, pryskyřice, **šťáva ricinová**, olej sám i všechno ostatní týchž vlastností; ten druh, jehož rozpínací síla uvádí v přirozený stav i stažené ústrojí ústní a který touto vlastností poskytuje počitek sladkosti, dostal nejobecnější jméno **med**; druh pak pěnovitý, pálením rozlučující maso, vyloučený ze všech šťáv, byl nazván **opos**.⁵⁹

Co se týče druhů země, ten, který jest procezen vodou, stává se tímto způsobem kamenitou látkou. Kdykoli se přimíšená voda v této směsi rozdrolí, přemění se v podobu vzduchu; vzduch takto vzniklý vystupuje na své vlastní místo. Ale prázdného nad nimi nebylo nic, tedy narazí na sousední vzduch. Ten pak jsa těžký, zatlačen a nakupen kolem hmoty země, prudce ji tísni a vtlačuje na místa, odkud vychází nový vzduch; ze země stlačené takto od vzduchu, že jí voda nemůže rozpustit, vzniká **kámen**, a to **krásnější**, je-li průsvitný, má částice stejné a stejnotvárné, nevzhlednější, je-li opačný. Jestliže však jest zemi rychlostí ohně všechna vlhkost násilně odňata a nastane složení křehčí než kámen, vzniká druh, jemuž jsme dali jméno **pálená hlína**; druhy zase vlhkost sice zůstane, ale země jest rozmělněna ohněm, a tu po vychladnutí vzniká kámen mající **černou barvu**.⁶⁰ Jiné jsou dva druhy vznikající podobně z takové směsi ztrátou mnoha vody, ale složené z jemnějších částic země a slané, polotuhé a opět ve vodě rozpustné: na jedné straně **draslo**, čistící prostředek proti oleji a prachu, na

- e druhé straně pak látka velmi vhodná jako přísada směsí dotýkajících se smyslu chuti, „bohumilá“ látka soli.⁶¹
- Co se pak týče složenin země a vody,⁶² které nejsou rozpustny vodou, nýbrž ohněm, má toto jejich spojení takovouto příčinu: hmoty země nerozpouštějí ani oheň ani vzduch; neboť jsouce drobnější než mezery mezi jejími částicemi, procházejí nenásilně zcela volným prostorem a nechávajíc ji neporušenu způsobují, že se nerozpouští; ale částice vody, poněvadž jsou větší, činí si průchod násilím a rušíc ji rozpouštějí. Takto jedi-
- 61 ně voda rozpouští zemi, pokud není násilně stěsnána, ale stěsnanou nic než oheň, protože pro nic než pro oheň tu nezbyvá vchodu. Také vodu zhuštěnou nejsilnějším tlakem rozpouští jedině oheň, při slabším pak tlaku oboje, oheň i vzduch; tento působě v mezerách mezi částicemi, onen však i na rozklad trojúhelníků. Vzduchu pak násilně stlačeného nic nerozlučuje jinak než v prvky, nestlačený pak rozpouští toliko oheň. Tedy u těl smíšených ze země a vody, pokud voda zaujímá prázdné
- b prostory mezi částicemi země násilně stlačenými, částice vody přicházející zvenčí, nemajíc vchodu, obtékají kolem celé hmoty a nechávají ji nerozpuštěnu, kdežto prvky ohně, vcházejíce do mezer mezi částicemi vody, činí totéž, co voda se zemí, a ony jediné mohou býti příčinou, že roztavená smíšenina teče. To se stává jednak s látkami, které obsahují méně vody než země, například všechny látky sklovité i všechny takzvané
- c tavitelné druhy kamenů, na druhé straně pak s těmi, které mají více vody, jako jsou všechny pevné látky voskovité a látky vydávající vonný dým.
- To tedy jsou asi látky, jak vznikají jedny z druhých z různých tvarů i složení a změn; nyní se pak pokusme objasnit, z jakých příčin vznikají účinky, kterými působí. Především tedy jest jisto, že věci, o kterých jsme mluvili, mohou býti cítím vnímány, ale o vzniku lidského těla a o tom, co s tělem souvisí, ani o smrtelné části duše jsme dosud nepojednali. Tu
- d pak jest jisto, že není možno ani o těchto věcech dostatečně vy-

ložiti odděleně od oněch účinků, pokud je lze vnímati, ani o oněch bez těchto; ale současně o nich mluvití jest skoro nemožno. Tedy předpokládejme zprvu jedno z obojího jako známé a k předpokládanému se později zase vrátíme. Aby pak bylo pojednáváno o účincích jednotlivých látek v náležitém pořádku, mějme napřed za to, že jest dán stav těla a duše. Nejprve tedy vizme a uvažme, proč jmenujeme oheň teplým, a to tak, že budeme pozorovati, jaké dělení a štípení jím nastává v našem těle. Že totiž je účinek ohně jaksi ostrý, cítíme snad všichni; jen považme štíhlost jeho trojúhelníků, ostrost jejich úhlů, drobnost jeho částic i rychlost pohybu, čím vším se stává prudkým a břítkým a ostře rozřezává, cokoli se mu kdy naskytne, a vzpomeňme si na vznik jeho tvaru, že právě tato a ne jiná látka rozdělující a na drobnu krájející části našeho těla přirozeně působí pocit, který nyní jmenujeme teplo.⁶³ Opak toho jest sice jasný, ale přece nebudiž pomínut bez výkladu. Vcházejí-li hrubší druhy vlhkostí obklopujících tělo dovnitř, vytiskují částice drobnější, ale nemožouce vniknouti na jejich místa, stlačují vlhkost v nás, a činíce ji z různotvárné a pohyblivé stejnotvárností a sjednocením nehybnou, způsobují, že tuhne; co pak jest proti přirozenosti zhušťováno, bojuje podle své přirozenosti a tlačí se samo na protivnou stranu. Tomuto pak boji a chvění byl dán název třesení a mrazení a veškeren tento pocit i jeho příčina dostaly jméno mrazu.

Tvrdé pak jest to, čemukoli naše tělo ustupuje, měkké, cokoli ustupuje tělu; a tak tomu jest i ve vzájemném poměru. Ustupuje pak všechno, cokoli má malou podstavu; ale to, co se skládá ze čtyřúhelných ploch, jest nadmíru stálé, a proto jest schopno největšího odporu.

Co jest těžké a lehké,⁶⁴ ukázalo by se nejzřejměji ve spojení se zkoumáním toho, čemu se říká dolů a nahoru. Že by totiž přirozeně byly jakési dva protivné prostory, dělicí vesmír na dvě části, jeden dole, k němuž směřuje všechno, cokoli má nějakou hmotnou tíhu, a druhý nahoře, k němuž se ubírá všechno

- d nevolky, je domněnka naprosto nesprávná; neboť poněvadž má vesmír podobu koule, všechny body, které jsou stejně vzdáleny od středu jsou na obvodě, musí být stejně na obvodě, kdežto střed, který jest o tytéž délky vzdálen od bodů obvodu, jest patrně na opačné straně proti nim všem. Když tedy jest vesmír takový, jak by mohl někdo něčemu z připomenutých věcí přikládati název „nahore“ nebo „dole“, aby se právem neukázalo, že užívá jména naprosto nepřislušejícího? Neboť o středním místě v něm nesluší se říkat, ani že jest dole, ani že nahore, nýbrž právě uprostřed; obvod pak není ani uprostřed, ani nemá takového rozdílu mezi svými částmi, že by některá byla bližší středu než některá z protilehlých částí. Nuže, jak by bylo správné, dávat jakýmkoli způsobem protikladná jména 63 tomu, co jest na všech stranách stejně? Neboť i kdyby bylo uprostřed všehomíra nějaké pevné těleso pravidelné, k žádnému bodu na obvodě by netíhlo, protože jejich poměr jest všude stejný; ale i kdyby někdo kolem něho dokola krácel, často by, stanuv jako svůj vlastní protinožec, užil o téže části toho tělesa slov „dole“ a „nahore“. Neboť rozumný člověk by neřekl, že vesmír, jak právě bylo pověděno, kulovitý, má jednu část dole, druhou pak nahore; odkud však vznikly tyto názvy a na čem se vskutku zakládají, takže jsme si zvykli proto i celý vesmír takto dělit a tak o něm mluvit, o tom se dorozumějme na těchto 64 předpokládech. Představme si, že někdo vstoupí na to místo všehomíra, které jest středem živlu ohně, kde také jest nejvíce nahromaděno přitažlivé pro oheň látky, a že maje k tomu moc, ubírá částice ohně, klade je na váhy a váží, zvedaje při tom váhy a táhna tak násilím oheň do nepodobného mu vzduchu. Tu jest jasno, že menší věc jest snáze přemáhána násilím než větší; když totiž jsou jednou a touž silou současně zdvihány dvě věci, to, čeho jest méně, přirozenou nutností více následuje táhnoucí síly, čeho pak jest více, méně: tu třeba nazvati to, čeho je mnoho, „těžké“ a jeho směr „dolů“, malé pak „lehké“ a jeho směr „nahoru“. Pozorujme, že právě totéž děláme na
- b
- c

tomto místě, kde jsme. Kráčejíce po zemi, oddělujeme zemité látky a druhdy zemi samu a násilím a proti přirozenosti táhneme do nepodobného vzduchu; při tom obojí se drží látky příbuzné, ale to, co jest menší, snáze a dříve než větší povoluje naší síle, nutící do látky nepodobné; to jsme tedy nazvali „lehkým“ a místo, do kterého vnucujeme, „nahore“, kdežto opak toho „těžkým“ a „dole“. Tu pak jest jisto, že tyto jevy jsou samy v sobě rozdílné, poněvadž ústřední množství jedné látky zaujímá jiné místo než u druhé látky – to totiž, co jest na jednom místě lehké, jest protivné tomu, co jest lehké na jiném místě, a tak i těžké těžkému a pojem „dole“ pojmu „dole“ i pojem „nahore“ pojmu „nahore“, zkrátka nalezne se, že všechny ty jevy se dějí a jsou vespolek buď zcela opačné, nebo odchýlné a vůbec různé –, toto však jediné jest uznati o nich všech, že cesta, kterou každá látka tihne ke svému příbuzenstvu, působí, že to, co se po ní bere, jest těžké, a směr, kterým se něco takového ere, jest směr dolů a naopak. To by tedy byly příčiny těch-
to jevů.

Dále pak příčinu hladkosti a drsnosti snad každý by prohlédl i dovedl druhému povědětí: tuto způsobuje tvrdost spojená s různotvárností, onu pak stejnotvárnost spojená s hustotou.

Zbývá nejdůležitější z jevů společných celému tělu, to, co jest příčinou libosti i bolesti⁶⁵ při stavech, o kterých jsme pojednali, i všechno to, co majíc schopnost vzbuzovati ústrojími těla počitky, chová v sobě následné pocity, nepříjemné i příjemné. Probírejme pak příčiny při každém dojmu počitkovém i při dojmu bez počítku, tak, vzpomínajíce si na to, co jsme vložili výše o snadno pohyblivém a nepadno pohyblivém; tou totiž cestou jest hledati všeho, co se snažíme naléztí. To, co jest svou přirozeností snadno pohyblivé, kdykoli dostane sebestmenší náraz, přenáší jej kruhem, šířícím se od částecěk k částecčkám; až přijdou k sídlu rozumu a tam oznámí působení popudu; ale co jest opačné, nehybné a co nechodí žádným takovým kruhem, to má toliko trpné dojmy, ale jiné ze sousedních částic

neuvádí v pohyb; a proto, poněvadž nepodávají částice částicím prvního dojmu, nýbrž ten zůstane v nich a nepřejde pohybem do celého živočicha, nevzbudí popud počítku. Tak tomu jest s kostmi, vlasy i se všemi částmi našeho těla, které jsou nejvíce zemité: první jev platí zejména o zraku a sluchu, protože v nich jest největší síla ohně a vzduchu. Co se pak týče libosti a nelibosti, třeba takto souditi: dojem vznikající v nás prudce, proti přirozenosti a násilně jest bolestný, ale prudký dojem, který opět přechází ve shodu s přirozeností, jest libý; dojem nenáhlý a slabý nestává se předmětem počítku a naopak. Každý dojem přicházející lehce působí nejsilnější počítky, ale bez přízvuku nelibosti a libosti, jako například dojmy samého zrakového ohně, který, jak bylo nahoře řečeno, jest ve dne látkou s námi příbuznou. Tomuto nepůsobí řezy a pálení i všechny jiné dojmy nelibosti ani naopak, kdykoli se zase vrací ve svou vlastní podobu, libosti, jsou to však dojmy největší a nejzřejmější podle toho, co naň působí i čeho se sám nárazem dotkne; neboť naprosto není násilí v jeho rozlučování a slučování. Ale tělesa složená z větších částic, která jen stěží ustupují vnějšímu popudu, ale přenášejí pohyby do celku, přinášejí pocity příjemné i nepříjemné, jsouce přejinačována, příjemné, 65 kdykoli se zase vracejí do téhož stavu. Všechno pak, cokoli zakouší jen v malé míře ubývání a vyprazdňování, ale naplňování má prudká a ve velké míře, vyprazdňování nečije, kdežto naplňování čije, a proto nepůsobí nelibostí smrtelnému dílu duše, nýbrž nejvyšší libosti; to jest patrné při vůních. Co však se rázem zjinačuje, ale pomalu a jen stěží opět se dostává do svého dřívějšího stavu, má zcela opačný účinek: to zase jest zřejmo při pálení a řezání těla.

Tolik asi o společných dojmech celého těla vůbec i názvech, které jsou dávány jejich popudům; pokusme se však pověděti – budeme-li s to – o tom, co vzniká ve zvláštních částech našeho těla, jak o dojmech, tak také na druhé straně o příčinách popudů. Nejprve jest pokud možná objasniti, co jsme na-

hoře při výkladu o šlávách vynechali, zvláštní to **dojmy, patřící jazyku**. I toto, jako mnoho jiných jevů, patrně se děje jakým-si slučováním a rozlučováním, **ale mimo to souvisí více než ostatní jevy s drsností a hladkostí**. Všechny totiž rozpuštěné látky zemité, které vcházejíce žilkami, jakoby tykadly jazyka, napjatými k srdci, vrážejí do vlhkých a jemných částí masa, rozpouštějíce se stahují žilky a vysušují; jsou-li drsnější, jeví se jako svíravé, méně pak drsné jako trpké. Látky, které očišťují od těchto chutí a všechno z jazyka smývají, dělají-li to přes náležitou míru a přilínají-li k samé hmotě masa, takže ji zčásti rozpouštějí, jako činí například draslo, všechny se nazývají hořké, které však jsou slabších vlastností, než jest draslo a jen mírně působí čištění, zdají se nám slané bez drsné hořkosti a příjemnější. Ty pak, které byly zahřáty teplotou úst a jsou jimi zjemňovány, naplňují se ohněm a opět samy pálí to, co je oteplilo, i stoupajíce pro svou lehkost vzhůru k ústrojům hlavy pronikají vším, na cokoli narazí; pro tyto vlastnosti bylo všechno takové nazváno **ostré**. Druhdy však částice zjemnělé rozkladem vnikají do úzkých cév, a jsouce úměrný se zemitými částicemi, které tam jsou, i s částicemi vzduchu, uvádějí je do vířivého pohybu tak, že se vespolek mísí a při tom míšení narážejí vůkol, a přilínajíce k přichozím cizím látkám, vnikají do nich a činí je dutými; když dutá vlhkost se obestře kolem vzduchu, jednou zemitá, podruhé i čistá, vznikají z toho vlhké nádrže vzduchu, duté a kulaté kapky vody; jsou-li z čisté vlhkosti, činí průhledný obal a byly pojmenovány bubliny, ale ty, při kterých se spolu pohybuje a zdvihá zemitá vlhkost, dostaly název vření a kvašení; příčina těchto jevů byla nazvána **kyselost**. Opačný jev všem těmto vyloženým jevům pochází z opačné příčiny; kdykoli vcházející vlhké látky, jsouce příbuzné se stavem jazyka, uhlazují jakoby mastí částice zdrsnělé, ty pak, které jsou proti přirozenosti spojeny nebo rozvolněny, jedny slučují, druhé pak rozdělují, a všechny co nejvíce dosazují v přirozený stav, libé a milé jest každému

všechno takové léčení násilných stavů zde vznikající a má jméno **sladkost**.

- d Takto vznikají počitky chuti; co však se týče **působnosti čiču**, není tu zvláštních druhů. **Neboť všechny rod zápachů jest cosi polovičatého a žádná ze základních látek není podle toho složena, aby mohla mítí nějaký zápach**; příslušné cévy našeho těla jsou pro částice země a vody příliš těsné, pro částice ohně však a vzduchu příliš široké, a proto nikdo nikdy neucítí zápachu některého z těchto živlů; **zápachy však vznikají, když se některé látky smáčejí nebo hníjí nebo rozpouštějí, nebo proměňují v dým a páru**. Když se totiž proměňuje voda ve vzduch a vzduch ve vodu, vznikají zápachy při tomto přechodu; všechny zápachy jsou buď pára nebo mlha: mlha vzniká, přechází-li něco ze vzduchu do vody, pakli z vody do vzduchu, pára; proto všechny zápachy jsou jemnější než voda, hustší pak než vzduch. To jest viděti, kdykoli jest před dýchací ústrojí položena nějaká překážka a někdo násilím vtahuje vzduch do sebe: tehdy totiž neproniká spolu žádný zápach a vchází jedině vzduch zbavený zápachů. Vznikly tedy tyto dvě bezejmenné skupiny těchto počitků, které se neskládají z mnoha jednoduchých druhů, nýbrž mluví se tu jedině o dvojích zřetelných počítečích, libém a nelibém; tento z nich působí drsně a násilně na veškerou dutinu, která se prosťtírá v našem těle mezi temenem a pupkem, onen však ji uhlazuje a příjemně uvádí opět do přirozeného stavu.
- b Pozorující pak **třetí čidlo svého těla**, sluch, vyložme, z kterých příčin vznikají počitky, které s ním souvisí. Všeobecně tedy řekněme, že **zvuk jest náraz, přenášený od vzduchu ušima, mozdem i krví až do duše**; pohyb jím vznikající, počínající se **od hlavy a končící se v oblasti jater**,⁶⁶ že jest sluch; pokud se děje rychle, že jest to zvuk vysoký, pokud pak pomaleji, hlubší; stejnoměrný pohyb že jest zvuk pravidelný a hladký, opačný pak drsný; silný, jestliže se děje prudce, ale pokud jest opačný, slabý. Co se týče jejich souzvuků, o tom jest třeba promluvití v pozdějším výkladu.
- c

Čtvrtý pak ještě zbývá druh počitků, při kterém třeba rozeznávatí četné rozmanité odrůdy, jež jsme úhrnem nazvali barvami; jest to plamen, vyroňující se z jednotlivých těl a mající částičky tak přiměřené zrakovému ohni, že vzniká čití. Co se týče samého zraku, bylo již nahoře pověděno o příčinách jeho vzniku; o barvách pak by se vyložilo nejhodnější a pravdě nejpodobněji takto: částičky, pohybující se od jiných těles a narážející na zrak, jedny jsou menší, druhé větší, jiné pak stejné s částicemi samého zrakového ohně; tu pak částice stejné nevzbuzují počitku a říkáme jim také průhledné, větší však a menší jednak je stahují, jednak roztahují, a tím jsou příbuzné teplým a studeným popudům, působícím na tělo, a svíravým, působícím na jazyk, i tomu, co způsobuje palčivost a co jsme nazvali ostrým. Bílé a černé jsou vlastně tytéž dojmy jako ony, ale vznikají v jiném ústrojí a z této příčiny zdají se jiné. Jejich výměr budiž tedy takový: co roztahuje zrakový oheň, jest bílé, opak toho černé; když pak bystřejší pohyb, a to pohyb ohně jiného druhu, naráží na oheň zrakový a roztahuje jej až po oči, samy pak východy očí násilně rozvírá a způsobuje v nich tání, vylévá odtamtud směs ohně a vody, což nazýváme slzou: poněvadž pak tento činitel sám jest oheň, přicházející proti druhému z opačné strany, přičemž jeden oheň vyskakuje jako z blesku, druhý pak vchází a vlhkostí jest zhašen, vznikají při tomto míšení rozličné barvy a ten jev nazvali jsme třpytem a to, co jej působí, pojmenovali jsme lesklé a skvoucí. Uprostřed pak těchto jevů jest ten druh ohně, který přichází k vlhkosti očí a směšuje se s ní, ale neleskne se; tomuto spojení ohně s jasnou vlhkostí, dodávající mu barvy krvavé, dáváme jméno „červený“. Lesklé, mísíc se s červeným a bílým, stává se žluté; v jakém poměru které barvy se mísí, nemá smyslu vykládati, ani kdybychom to věděli, poněvadž bychom nebyli s to, abychom náležitě vyložili nutnost těchto jevů anebo aspoň podali pravděpodobné jejich odůvodnění.⁶⁷ Červená pak barva smíšená s černou a bílou dává purpurovou; hnědá vzniká, když k těmto

smíšeným a páleným se přimísí více barvy černé. Plavá barva vzniká smíšením žluté a šedivé, šedivá pak smíšením bílé a černé, světle žlutá z bílé smíšené se žlutou. Sejde-li se bílá barva s lesklou a ponoří se do syté černi, vychází barva modrá, z modré pak míšené s bílou světle modrá, z plavé pak s černou zelená. Z těchto příkladů jest snad patrné, jak lze podobným míšením pravděpodobně vyložit ostatní barvy. Kdyby však někdo při zkoumání těchto věcí chtěl užití pokusu, dokázal by svou neznalost rozdílu mezi lidskou a božskou přirozeností: bůh totiž má sdostatek znalosti i moci, aby mnoho prvků slučoval v jedno a opět z jednoho v mnohé rozlučoval, ale z lidí nikdo není a nikdy nebude s to, aby vykonal jedno nebo druhé.

- e Toto všechno tímto způsobem ve světě vznikání z nutnosti vzniklé⁶⁸ přejímal tehdy tvůrce nejkrásnějšího a nejlepšího, když plodil boha soběstačného a nejdokonalejšího; síl v tom obsažených užíval za výpomocné příčiny, ale dokonalost ve všem, co vznikalo, vytvářel sám. Proto tedy jest rozeznávati dva druhy příčiny, jednak nutný, jednak božský, a božského zákona jest ve všem hledati k nabytí blaženého života, pokud jest ho schopna naše přirozenost; zákona pak nutnosti hledejme pro onen první, majíce na mysli, že bez tohoto není možno rozumem dospěti k samotnému onomu zákonu božskému, jenž jest účelem našeho usilování, ani ho pochopiti anebo vůbec nějak nabýti v něm účasti.

69

Třetí část nous i nutnost

- Poněvadž pak tedy nyní máme připraveny – jako stavitelé stavební dříví – druhy příčin, z nichž má býti srouben zbývající výklad, vraťme se stručně zase k začátku a odeberme se rychle na totéž místo, odkud jsme přišli sem, a pokusme se přidati svému výkladu konec a vrchol, vhodný k tomu, co předchází. Jak tedy už také na začátku bylo řečeno, do těchto věcí, jež byly v nespořádaném stavu, vpravil bůh souměr, jak v jedné každé zvlášť, tak mezi všemi vespolek, pokud a jak bylo možno, aby byly ve vzájemném poměru a souměrné. Neboť tenkrát ani nebyly účastny souměru, leda náhodou, ani vůbec nic

z toho, co nyní má určité názvy, například oheň a voda a všechno ostatní, nezasluhovalo pojmenování, **nýbrž všechno toto nejprve uspořádal, potom z toho sestavil tento vesmír, jednoho živého tvora, obsahujícího v sobě všechny živoky, smrtelné i nesmrtelné.** Tvůrcem věcí božských stal se sám, avšak vytváření smrtelných věcí přikázal svým vlastním tvorům. **Ti pak napodobující ho, vzali nesmrtelný prvek duše, potom vykroužili kolem něho smrtelné tělo a dali mu celé tělo za vozidlo a v něm přidělali jiný, smrtelný druh duše, chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnadidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domluvám, i naději, již lze snadno svést; smísivše to násilně s počitkem prostým rozumu a láskou všeho se odvažující, složili smrtelný druh duše. Proto tedy bojíce se poskvrniti božský živel, pokud to nebylo naprosto nutno, ubytují stranou od něho v jiné části těla živel smrtelný, zbudovavše spojku a hranici mezi hlavou a hrudí a položivše doprostřed šíji, aby ony části byly odloučeny.** Do hrudi pak a do takzvaného *thóraku* dali smrtelný druh duše. A poněvadž první její složka byla přirozeně lepší, druhá však horší, rozdělí dále dutinu hrudní, jako se odlučuje část domu určená pro ženy⁶⁹ od části mužské, **kladouce doprostřed mezi ně jako stěnu bránici.** Tedy část duše účastnou mužnosti a prudkosti, řevnivou, usadili blíže hlavy mezi bránicí a šíjí, aby jsouc poslušna rozumu společně s ním násilím zdržovala rod žádostí, kdykoli by naprosto nechtěl ochotně poslouchati příkazů a výroků přicházejících z vyšehradu.⁷⁰ **Srdce, uzel cév a zřídlo krve, prudce obíhající všemi údy, umístili do strážního příbytku, aby v něm vzkypěla síla prudkosti, kdykoli by rozum oznámil, že se jich dotýká nějaké nespravedlivé jednání buď zvenčí anebo i od vnitřních žádostí, a tu aby rychle byla poslušna všechna čivá ústrojí v těle, přijímající všemi oněmi průchodními cestami⁷¹ příkazy i hrozby, všude ho následovala a ponechávala tak vládu nejlepšímu mezi nimi vše-**

- c mi. Proti tlučení srdce při očekávání obávaných věcí a při vzbuzení hněvu uchystali tuto pomoc, vědoucí již napřed, že všechno takové zjitření v návalech vášně bude se dítí působením ohně: vytvořili v těle **ústrojí plic,⁷²** předně měkké a bezkrevné, dále s vyhloubenými dutinkami uvnitř, jako jest houba,
- d aby přijímajíc dech i nápoj ochlazováním **poskytovalo v horku oddechu a úlevy;** proto vedli stružky dýchačí trubice do plic a umístili je kolem srdce jako nárazník, aby když prudkost v něm jest nejvyšší, bilo do pružné látky, a jsouc ochlazováno i méně se unavujíc, tím spíše mohlo i s city sloužiti rozumu.

- Část duše chtivou pokrmů a nápojů i všech tělesných potřeb umístili doprostřed mezi bránici a krajinou pupeční,** vytvořivše na veškerém tomto místě jakoby žlab pro výživu těla; a spoutali ji tam jako divoké zvíře, které však jest nutno živiti ve prospěch celku, s nímž souvisí, ač má-li se pokolení smrtelné udržovati. Proto tedy jí tam určili stanoviště, aby stále se krmíc u žlabu a bydlic co nejdále od části přemýšlející, dělajíc co nejméně hluku a křiku, nechala nejlepší část v tichu přemýšletí
- 71 o tom, co všem částem společně i jednotlivě prospívá. Věděli pak o ní, že ani nepochopí rozumového důvodu, a i kdyby nějak nabyla nějakého ponětí o rozumových myšlenkách, že jí nebude vrozeno věnovati jim pozornost, nýbrž že se dá nejčastěji voditi od klamných obrazů a přeludů ve dne i v noci: učinil
- b tedy bůh proti tomu opatření tím, že sestavil ústrojí **jater⁷³** a položil je do jejího sídla. Utvořil je **hustá, hladká, lesklá, sladká i obsahující hořkost,** aby síla myšlenek, vycházející z rozumu, odrážela se v nich jako v zrcadle, přijímajícím obrysy a ukazujícím obrazy, a strašila onen druh duše tím, že používajíc příbuzné hořkosti, přísně by se druhdy přihnala a hrozila, **vměšujíc hořkost rychle do celých jater, napouštěla játra žlučovými barvami a stahujíc všechno činila vrásčitým a drsným;**
- c nepřijemné pocity a nechutenství by působila i tím, že by účinkovala na jaterní lalok, přepážky i ústí, onen – jindy rovný – ohýbajíc a stahujíc, tyto pak ucpávajíc a svírajíc. Jindy by zase

opačné preludy kreslilo nějaké vlídné zavanutí myšlenky; tu by působilo poklid od hořkosti tím, že by nechtělo ani v pohyb uváděti, ani se dotýkati svého přirozeného opaku, nýbrž přicházejíc ve styk se sladkostí, jíž jsou játra opatřena, a zarnávajíc na nich všechno, aby bylo rovné a hladké i svobodné, činilo by část duše, usazenou kolem jater vyjasněnou, spokojenou, takže by i v noci čas náležitě trávil, dávajíc ve spaní věšty, když už neměla míti podílu v rozumu a myšlení. Pamětlivi totiž jsouce příkazu otcova učiniti smrtelné pokolení pokud možno nejlepší, zařizovali naši tvůrcové i špatnou část našeho těla v tom smyslu, aby se aspoň poněkud stýkala s pravdou, a proto položili do ní věštecké ústrojí. Dostatečné pak znamená, že věštění dal bůh nerozumné části lidské bytosti, jest toto: nikdo nepřichází ve styk s věštěním božským a pravdivým při dobrém rozumu, nýbrž buď ve spánku, kdy jeho rozumová schopnost jest spoutána, nebo v nemoci anebo když jest u vytržení, způsobeném nějakým entuziasmem. Ale jen rozumnému náleží upamatovati se a promyslíti to, co bylo řečeno buď ve spánku nebo v bdění ve stavu věšteckého vytržení a entuziasmu, a všechna vidění, kterákoli se ukážou, úvahou rozebrati, v jakém smyslu a pro koho znamenají něco zlého nebo dobrého v budoucnosti nebo minulosti nebo přítomnosti; kdo však přišel do vytržení a ještě v tom stavu trvá, toho věc není posuzovati, co se mu zjevilo a co bylo od něho proneseno, nýbrž podle dobré staré průpovědi jedině rozumnému přísluší konati své věci a poznati sebe. Proto také jest zákon ustanovovati sbor vykladačů za soudce při věštbách, pronesených v entuziasmu; ty nazývají někteří vlastními věštcí, naprosto nevědouce, že to jsou pouzí tlumočníci záhadných řečí a zjevů a že by se právem nazývali nikoli věštcí, nýbrž vykladači věštev.

Tedy ústrojí jater jest proto takové a na řečeném místě, pro věštění; a dokud člověk ještě žije, mají jeho játra znamení zřetelnější, když však jsou znavena žitím, stanou se temnými a jejich věštecké známky příliš zeslábnu, aby mohly znamenati

- c něco zřejmého. Co se pak týče složení a místa sousedícího s nimi ústrojí, jest na levé straně proto, aby je činilo stále lesklými a čistými, jako houba uchystaná na zrcadlo a stále pohotově vedle něho ležící. Proto tedy kdykoli chorobami těla vznikne na játrech nějaké znečištění, všechno očišťuje a do sebe přijímá řídká **slezina**, poněvadž její tkáň jest dutá a bezkrevná; plnic se odbíranou nečistotou, roste a napíná se a opět, kdykoli jest tělo vyčištěno, scvrká se a nabývá původního objemu.

- Tolik o duši, kolik má v sobě smrtelného a kolik božského a kde a v jakém spojení a z kterých příčin byly její části různé rozsazeny; že jsme řekli pravdu, mohli bychom jedině tehdy tvrditi, kdyby bůh projevil svůj souhlas, ale že jest náš výklad aspoň pravděpodobný, smíme tvrditi, jak již nyní, tak ještě více
- e při dalším zkoumání, a také tvrdíme. Týmž způsobem jest pak sledovati, co s tím souvisí; to byla otázka, **jak vznikl ostatek těla**. Jeho složení by se nejlépe vyvodilo z takovéto úvahy. Ti, kteří tvořili naše pokolení, věděli, jaká v nás bude nezkrocená lačnost nápojů a pokrmů i že z labužnictví budeme mnohé více požívati, než náleží a jest nutno; aby tedy nenastávala rychlá zkáza nemocemi a aby tvorové smrtelní, ještě nedokonalí, hned neumírali, předvídajíce to zařídili **jako schránu pro přebytek nápoje a jídla takzvané břicho** a **obtočili kolem dokola ústrojí střev**, aby potrava neprocházela tak rychle tělem: to by nutilo tělo hned zase žádati nové potravy a způsobovalo nenasytnost, **labužnictvím by oddalovalo všechno pokolení od moudrosti a mús a činilo je neposlušným nejbožtějšího činitele v nás**.
- b Co se pak týče **kostí a masa** a všech takových částí našeho těla, bylo tomu takto: to všechno má počátek ve vytvoření **mor-ku**. Neboť svazy života, kterými jest duše připoutána k tělu, jsouce v něm zauzleny, působily, že **smrtelný tvor v něm jest zakořeněn**; ale morek sám vznikl z jiných prvků. Z prvotních trojúhelníků totiž vybral bůh ty, které jsouce před jinými pravidelné a hladké, byly nejvíce schopny přesně vytvořiti **oheň**

i vodu i vzduch a zemi; ty odloučil zvlášť od ostatních téhož druhu, smísil v náležitém poměru vespolek, a **chystaje vše-** c
obecné símě pro celé smrtelné pokolení, vytvořil z nich morek.
 Potom zasadil do něho a připojal k němu **tři druhy duší**
 a hned při počátečním dělení dělil morek sám na tolik a tako-
 vých tvarů, kolik tvarů měl přijmouti a jaké podle jednotlivých
 druhů duše. **A tu část morku, která měla jako ornice v sobě**
chovati božské símě a které dal veskrze kuřatý tvar, nazval mo-
zek, výplň hlavy, jež měla vzniknouti kolem něho jako nádoba d
při dokonání každého jednotlivého živočicha. Co naopak mělo
 obsahovati zbývající smrtelnou část duše, členil ve tvary oblé
 a přitom podlouhlé, i nazval všechny morkem; a drže jimi ja-
 koby kotvami svazy veškeré duše, tvořil pak kolem tohoto jád-
 ra celé naše tělo, skládaje nejprve pro ně kolem dokola pevnou
 kostěnou schránku. **Kosti** pak vytvořil takto. **Odděliv sítím čis-** e
tou a hladkou zemi, navlhčil ji a rozmělnil morkem a potom to
vloží do ohně, po té namočí do vody a opět do ohně a zase do
vody; tímto způsobem přenášeje tuto látku několikrát do jedno-
ho i druhého živlu, učinil ji v obou nerozpustnou. Z ní pak vy-
 robil kostěnou kouli kolem mozku a v této nechal úzký otvor;
 kolem morku na šíji a spolu na hřbetě vytvořil z ní obratle 74
 a nastavěl je na sebe jako čepy celým trupem, počínaje od hla-
 vy. Chtěje uchovati veškeré símě, stlačil je tedy takto do kame-
 nitého obalu; členitost způsobil tím, že k tomu užil síly různos-
 ti,⁷⁴ již vestavoval mezi jednotlivé členy, pro větší pohyblivost
 a ohebnost. Uváživ dále, že hmota kostí jest tvrdší než třeba b
 a méně ohybná i že jsouc rozehrívána a zase chladnouc zpuchří
 a vbrzku zkazí símě ve svém nitru, z těchto důvodů sestrojil
šlachy a maso. Šlachami svázal všechny údy a jejich napíná-
 ním i popouštěním kolem kloubů chtěl dáti tělu možnost ohý-
 bati se a natahovati; **maso pak že bude ochranou proti úpalu,**
záštitou proti mrazům a při pádu že bude sloužiti podobně jako
plstěný obal, hebce a ochotně povolující tělu; mimo to chovajíc c
 v sobě teplou vlhkost, v létě se opocujíc a na povrchu vlnouc,

mělo způsobovati po celém těle náležitý chlad, v zimě však zase naopak tímto ohněm vhodně chránití proti chladu dorážejícímu zvenčí a obklopujícímu tělo. Těmito úvahami veden tvůrce při hnětení našich těl, smísil a v náležitý poměr složil vodu, oheň a zemí, k tomu přimísil kvas z kyselého a sladkého a složil tak šfavnaté a měkké maso; avšak látku šlach utvořil ze smíšeniny kostí a masa nekvašeného, tak aby z obou hmot vznikla jediná, co do vlastností prostřední, opatřená žlutou barvou. Z té příčiny dostaly šlachy větší pružnost a tuhost než maso, ale také větší měkkost a vlhkost než kosti.

Těmi látkami obklopil bůh kostí a morek; šlachami kosti vespolek svázal a potom všechno to pokryl shora masem. Ty kosti, které obsahovaly nejvíce duše, zahaloval nejmenším množstvím masa, avšak které měly uvnitř nejméně duše, největším a nejhustším; tak také na místech, kde se kosti stýkají, kde podle rozumu nebylo nezbytně potřebí masitého obalu, přičinil jen málo masa, aby jednak nepřekáželo ohybům a nečinilo těl malou pohyblivostí topornými, jednak aby četné a husté a silně na sebe natlačené vrstvy masa nepůsobily svou tuhostí necitlivost, čímž by tlumily myšlenkovou činnost a ztěžovaly její pamatování. Proto tedy jsou stehna, holeně, části 75 kolem kyčlí, kostí ramenní a loketní i všechny ostatní nerozčleněné části našich těl i všechny kosti uvnitř, pokud jsou pro malé množství duše v morku prázdný rozumové činností, všechna tato ústrojí jsou hojně opatřena masem; která však jsou sídlem rozumu, méně – ač jestliže nezařídili některý masitý úd sám o sobě pro čití, jako například jazyk; ale to jsou výjimky – neboť ústrojí, vznikající z nutnosti a s námi rostoucí, nikterak nemůže míti hustých kostí a hojně masa a zároveň s tím bystré čití. Vždyť kdyby tyto dvě věci byly chtěly společně se vyskytovat, bylo by se jich v největší míře dostalo hlavě, když byla skládána: tvor lidský, máje na sobě masitou, šlachovitou a silnou hlavu, byl by dosáhl dvakrát a mnohokrát delšího života, zdravějšího a méně strastného, než má nyní. Takto však když

tvůrcové našeho pokolení uvažovali, zdali by lépe učinili, kdyby stvořili pokolení horší o dlouhém životě, či lepší s životem kratším, uzdalo se jim, že kratšímu životu a lepšímu jest plně dáti přednost před delším, ale horším; proto přikryli hlavu tenkou kostí, ale ne masem ani šlachami, poněvadž nemá ani ohybů. Ze všech tedy těchto příčin jest hlava, připojená k tělu každého člověka, co do čítí bystřejší a rozumnější, ale mnohem slabší než ostatní tělo. Šlachy pak z těchto důvodů a takto rozložil bůh u spodku hlavy kolem dokola krku, sklížil je stejnotvárností a spojil jimi kraje čelistí pod obličejem; ostatní pak rozsadil do veškerých údů, svazuje jimi klouby. Co se pak týče ústrojí našich úst, opatřili je upravovatelé zuby, jazykem a rty tak, jak jsou nyní zařizena, za účelem věcí nutných a nejlepších: vchod strojili pro věci nutné, východ pak pro nejlepší; nutné jest totiž všechno, cokoli vchází dávajíc potravu tělu, ale proud slov, který vytéká ven a slouží rozumové činnosti, jest nejkrásnější a nejlepší ze všech proudů.

Hlavu pak jednak nebylo možno nechati pouze z kosti a houlou – pro nesmírnost horka i mrazu v různých ročních dobách – jednak nebylo lze dopustiti, aby hustě pokryta stávala se pro spoustu masa hluchou a neschopnou počitků; proto byla odloučena od nevysychající masité hmoty větší zbývající kůra, nyní zvaná kůže. Tato pak spojujíc se mozkovou vlhkostí a rostouc, povlékla kolem dokola hlavu; vlhkost pak, stoupající pod švy, ji zavlažovala, sevřela na temeni a spojila jako v uzel. Rozmanitá podoba švů⁷⁵ vznikla působením potravy a kruhovitých pohybů duše, a to větší jich množství, když tyto dva činitele více spolu bojují, menší, když méně. Tuto pak všechnu kůži kolem dokola propíchal bůh ohněm, a když těmi otvory vlhkost se řinula ven, látka tekutá a teplá, pokud byla čistá, odcházela, ale látka smíšená z týchž složek jako kůže, jsouc tím řinutím hnána do výše, rozpínala se dlouze ven, majíc stejně jemnou tloušťku jako příslušná dírka, ale pro svou pomalost jsouc zatlačována zvenčí od okolního vzduchu, stáčela se zpět

uvnitř pod kůží a zakořeňovala se. Těmito vlivy vyrostly na kůži **vlasy**, příbuzné s ní svou vláknitostí, ale tvrdší a hmotnější tlakem ochlazení, jímž každý vlas byl ochlazen a stlačen, když se odlučoval od kůže. Touto tedy látkou a s pomocí řečených činitelů tvůrce hustě pokrýl naši hlavu s tím úmyslem, aby to

d byla místo masa lehká pokrývka pro zabezpečení mozku, aby poskytovala v létě i v zimě dostatečného stínu a úkrytu, při čemž by nikdy nebyla překážkou bystrého čítí.

Konečně pak směšenina ze tří látek, vyskytující se ve spleti šlachy, kůže a kosti na prstech, když vyschla, stala se jedinou společnou tvrdou kůží; vytvořena byla s pomocí těchto činitelů, ale vlastního původce má v prozřetelnosti, pečující o budoucí věci. **Ti, kteří nás vytvářeli, věděli totiž, že jednou**

e **z mužů vzniknou ženy a zvířata a věděli také, že mnozí z tvorů k mnohým věcem budou potřebovatí **nehtů****, pročež hned při vzniku lidí vytvořili vzor pro vznik nehtů. Za tímto tedy účelem a z těchto příčin učinili, aby vyrostla kůže, vlasy a nehty na povrchu údů.

Takto byly všechny části a údy smrtelného živoka srostlé;

77 **ale poněvadž měl podle zákona nutnosti žítí v ohni a vzduchu, takže by byl hynul, jsa rozpouštěn a vyprázdňován⁷⁶ od těchto živlů, ustrojí mu bohové proti tomu pomoc. Náležitým míšením totiž vytvoří přirozenost, sourodou lidské přirozenosti, ale s jinou podobou a s jiným čítím, tak že to jest zcela jiný živok; jsou to **stromy a rostliny i semena**, které nyní hospodářstvím**

b **vypěstovány stały se u nás domácími, kdežto dříve byly jen druhy divokých stromů a rostlin, starší než domácí. Všechno totiž, cokoli jest účastno žítí, právem by se nejsprávněji nazývalo živok; vskutku pak to tvorstvo, o kterém nyní mluvíme, má údělem aspoň třetí druh duše, jenž, jak se soudí, sídlí mezi bránicí a pupkem, kterému se nedostalo schopnosti miniti a usuzovati, ani rozumu, nýbrž jen libého a bolestného čítí se **žádostmi**. Rostlina totiž ustavičně všechno trpně přijímá, a májíc svůj oběh v sobě samé kolem vlastního středu,⁷⁷ odráží kaž-**

c

dý pohyb zvenčí a užívá jen svého vlastního; aby prohlédla a promyslela něco z vlastních dojmů, toho jí při jejím vzniku přirozeností nebylo dáno. Proto tedy žije a není nic jiného než živok, ale nepohnutě a zakořeněna tkví na jednom místě, poněvadž jest zbavena pohybu z vlastního popudu.

Tyto tedy všechny druhy byly stvořeny od silnějších bytostí nám slabším za potravu a samo naše tělo protínající opatřily struhami,⁷⁸ jako bývají v zahradách, aby bylo zavlažováno jako z přítékajícího proudu. A nejprve zavedly skryté strouhy pod místy, kde kůže jest strostlá s masem, totiž dvě hřbetní cévy, poněvadž i tělo jest dvojdílné a má pravou a levou část; tyto pak zapustily podél páteře, vzavše doprostřed i semenný mozek, jednak aby tento co nejvíce bujel, jednak aby se odtamtud po celé šíři děl přirozeným spádem příliv a poskytoval rovnoměrného zavlažování. Potom rozštěpivše ty cévy kolem hlavy a navzájem spleťše, rozvedly je v protivné strany, a to tak, že uchýlily cévy z pravé strany těla na levou stranu a cévy z levé strany na pravou, jednak aby jimi spolu s kůží byla připoutána hlava k tělu, poněvadž šlachami nebyla kolem dokola na temeni objata, jednak také aby účinek počitků z jedné i z druhé strany zřetelně se jevil v celém těle. Hned potom zařídily zavodňování; jeho způsob snáze pochopíme, jestliže napřed souhlasně uznáme, že všechny látky, které se skládají z menších částic, zadržují částice větší, ale látky z částic větších nemohou zadržovati menších; oheň pak má ze všech látek nejmenší částice, a proto prochází vodou i zemí i vzduchem i vším, co se skládá z těchto živů, a nic ho nemůže zadržeti. Totéž pak jest souditi i o našem břiše, že zadržuje pokrmy a nápoje, kdykoli do něho se dostanou, vzduchu však a ohně, složených z drobnějších částic, než jest jeho vlastní složení, zadržeti nemůže. Ohně a vzduchu tedy užil bůh k vedení vláhy z břicha do cév tak,⁷⁹ že setkal ze vzduchu a ohně pletivo na způsob rybářských vrší,⁸⁰ mající dvě menší vnitřní vrše, každou se svým ústím, z nichž jednu zase rozvedl ve dvě části; a od těch vnitřních vrší

- napjal jako provazy veskrze kolem dokola ke krajům pletiva.
- c Veškeren vnitřek tkaniny složil z ohně, ale vnitřní vrše a obal ze vzduchu; a vzav to vsadil do vytvořeného živočicha tímto způsobem. Ústí menších vrší zapustil do úst; a poněvadž vnitřní vrše byly dvě, vsunul jednu průdušnicí do plic, druhou pak podél průdušnice do břicha; rozštěpiv pak jedno ústí první vrše, zavedl jeden i druhý díl společně do průchodů nosních, takže kdykoli druhé ústy nejde, z tohoto jsou naplňovány i všechny proudy onoho prvního. Ostatní pak obal vrše obestřel po veškeré dutině našeho těla a způsobil, aby tato všechna jednou hladce vpadala do vnitřních vrší pro jejich vzdušnost, pak zase, však aby vzduch z vnitřních vrší proudil zpět vzhůru a pletivo aby pronikalo tělem, jež jest řídké, dovnitř a opět ven a paprsky upoutané uvnitř ohně aby následovaly pohybu vzduchu obojím směrem: to aby se dělo bez přestávky, dokud by smrtelný živok trval ve svém složení; tomuto pak jevu dal ten, kdo dával jména, název vdech a výdech. Veškerým pak tímto činným a trpným dějem se stává, že naše tělo, jsouc zavlažováno a ochlazováno, dostává výživu a žije. Při každém totiž pohybu dechu dovnitř a ven následuje oheň uvnitř s ním spojený; ten houpaje se stále sem a tam v břiše, bere při svém vstupu pokrmy a nápoje, rozpouští je a na drobno rozděljuje, rozvádí otvory, kudy prochází, a veda je jako ze studánky do cév, podobných struhám, způsobuje, že tekutina cév proudí tělem jako vodovodem.
- 79

- Podívejme se ještě jednou na jev dýchání, s pomocí kterých činitelů se stal takový, jaký právě nyní jest. Nuže, takto: poněvadž není žádného prázdného prostoru, do kterého by mohlo vstoupiti něco z toho, co se pohybuje, ale dech pohybuje se od nás ven, jest hned každému zřejmo, že se pohybuje nikoli do prázdného prostoru, nýbrž že zatlačuje živel sousední z jeho místa, ten pak jsa zatlačován zapuzuje vždycky živel sousední; tímto způsobem všechno jest nutně hnáno kolem dokola až na místo, z něhož byl vyšel dech, a vcházejíc tam i naplňujíc je
- b

následuje dechu: všechen tento pochod, podobný otáčení kola, děje se proto, poněvadž není prázdného prostoru. **Proto tedy dutina prsou a plic** vypouštějíc dech znova jest naplňována vzduchem obklopujícího tělo, jenž vniká dovnitř řídkým masem a pohybuje se kolem dokola; pak zase se vzduch obrací a vycházejí tělem ven, vtlačuje oklíkou vdech dovnitř průcho-dem úst a nozder. Za příčinu počátku těchto pohybů jest pokládati toto: **každý živočich má uvnitř svého těla v krvi a v cévách velmi velikou teplotu, jako by měl v sobě nějaký vnitřní zdroj ohně**; to jsme také mínili přirovnáním k pletivu vrše, že všechen její vnitřek jest upleten z ohně, avšak ostatní, vnější části ze vzduchu. A tu co jest teplé, není pochyby, že směřuje přirozeně ven na své místo k látce sourodé; a poněvadž jsou dva průchody, jeden tělem ven, druhý pak ústy a nosem, kdykoli to teplo udeří na jedné straně, tlačí na druhé straně vzduch kolem dokola, a ten tlakem uveden v kruhovitý pohyb, vpadaje do ohně se zahřívá, kdežto vycházející vzduch se ochlazuje. Poněvadž pak teplota takto přechází na jiné místo a vzduch u druhého východu se stává teplejším, ubírá se, co má větší teplotu, zase zpět na onu stranu, spějíc ke své vlastní přirozenosti, a zatlačuje kolem dokola živel druhý; ten pak přijímaje a navzájem dávaje stále tytéž popudy, způsobuje, že vzniká obojími činiteli pohyblivý kruh, dech a výdech.

Tímto způsobem jest dále sledovati i příčiny stavů způsobovaných lékařskými pijavicemi, polykání, vrh do výše i po zemi, i pokud se zvuky rychlé a pomalé jeví vysoké a hluboké, nesouce se jednou nesouladně pro vnitřní nepodobnost pohybu, který v nás vzniká jejich působením, jindy zase souladně pro podobnost. Volnější zvuky totiž dostihují pohybů zvuků prvnějších a rychlejších, když tyto přestávají a již přecházejí ve stav jim podobný, a pak narážejíce na ně, uvádějí je samy v pohyb. Jestliže při tom dostihování nenarážejí tak, aby způsobily poruchu a jiný pohyb, nýbrž připojují-li počátek volnějšího pohybu k podobnému dílu pohybu rychlejšího, ale ustávajícího,

- působí toto míšení zvuku vysokého a hlubokého jednotný vjem; i poskytují libosti lidem nemyslicím, duševního blaha lidem myslícím tímto napodobením božské harmonie v pohybech smrtelného světa. A tak také co se týče všelikých toků
- c vod, dále pak úderů blesku a úkazů přitahování, kterým se podívujeme při kouscích jantaru a héraklejských kamenech,⁸¹ žádný ze všech těchto jevů nemá vlastní hybné síly,⁸² nýbrž záleží v tom, že není žádného prostoru prázdného, takže se tyto látky dokola navzájem strkají, a že každá jednotlivá jsouc rozlučovávána a slučovávána spěje výměnou zase nazpět na své vlastní místo: těmito ději a jejich vzájemným spojováním vysvětlí se řádnému zkoumateli ony domnělé divy.
- d Tak také dýchání, jímž se počal náš výklad, vzniklo tímto způsobem a z těchto příčin, jak bylo pověděno nahore, že totiž oheň rozmělnjuje pokrmy, zdvihá se uvnitř těla, následuje pohybu dechu, a při tom zdvihání naplňuje z břicha cévy tím, že přivádí odtamtud rozdrobené látky; působením toho přitékají takto všem živočichům proudy výživy do celého těla. Ty jsouc
- e čerstvě odtrženy od sourodých látek, jedny z ovoce, jiné z rostlin – které nám bůh stvořil právě k tomuto účelu,⁸³ aby byly potravou –, mají smíšením rozmanité barvy, ale nejvíce v nich koluje barva červená, přirozený výsledek dělivé činnosti ohně a jeho otisku, učiněného na vlhké látce. Proto barva tekutiny proudící tělem nabyla vyličeného vzhledu; nazýváme ji krev a jest výživou masa i veškerého těla; z ní jsou všechna ústrojí zavlažována, aby vyplňovala místo po odcházející látce. Způsob pak naplňování i odcházení zakládá se na témž, na čem se
- 81 zakládá pohyb každé věci ve vesmíru, jímž každé jsoucno spěje k jsoucnu sobě sourodému. To totiž, co jest vůkol nás, neustále rozpouští naše těla a rozkládá, posílajíc každou částičku k příbuznému druhu, kdežto zase částičky krve, rozdrobené uvnitř našeho těla a uzavřené ve stavbě každého živočišného
- b těla jako v nebeské kouli, jsou nuceny napodobovati pohyb všehomíra; tu každá z částic uvnitř našeho těla spějí k živlu

sourodému, opět vyplní uprázdněné místo. Kdykoli pak více odchází, než přitéká, všechno hyne, kdykoli však méně, roste. Mladé složení celého živoka, mající trojúhelníky svých živlů nové, jakoby právě vyšlé z dílny, má pevnou vnitřní vazbu, ale celá hmota jeho jest při svém spojení jemná, poněvadž teprve nedávno vzniklo z morku a vyživeno bylo mlékem; tu pak tělo přemáhá v sobě trojúhelníky příšlé zvenčí, z jakých jsou složeny pokrmy a nápoje, poněvadž jsou starší a slabší než jeho vlastní, rozděluje je svými novými a způsobuje, že živočich roste, živěn jsa mnoha prvky podobnými. Kdykoli však kořen těch trojúhelníků se oviklá proto, že jim bylo probojovati v dlouhém čase mnoho zápasů proti mnohým protivníkům, nemají už síly, aby vcházející látku výživy štípaly na částičky sobě podobné, nýbrž naopak samy jsou snadno rozdělovány od toho, co přichází zvenčí; živok jsa takto přemáhán, všechen schází a ten stav se jmenuje stáří. Konečně pak, když přesně spojená vazba morkových trojúhelníků již neodolává a výsledním se rozestupuje, uvolňuje se zase vazba duše a ta podle své přirozenosti jsouc vyproštěna, ráda vyletí; všechno totiž, co se děje proti přirozenosti, jest bolestné, co však s přirozeností se shoduje, libé. Právě tak tedy i smrt, nastává-li nemocí a od zranění, jest bolestná a násilná, ale ta, která přichází přirozeně se stářím, jest ze všech smrtí nejméně trudná a provázena jest spíše pocitem libosti než bolesti.

Z čeho povstávají nemoci, jest snadno každému jasno. Poněvadž jsou totiž čtyři živly, ze kterých jest složeno tělo, země, oheň, voda a vzduch, jsou způsobovány poruchy a nemocí nepřirozeným nadbytkem a nedostatkem těchto živlů nebo záměnou vlastního místa za jiné, dále pak, poněvadž jest více druhů ohně i ostatních živlů než jeden, tím, jestliže jednotlivé tělo přibírá druh, který mu nepřísluší, i všemi takovými případy; octne-li se totiž každá jednotlivá věc v nepřirozeném stavu a na nepřirozeném místě, zahřívá se, co by se dříve ochlazovalo, co jest suché, stává se potom vlhkým, a podobně mění se věci leh-

ké a těžké a vůbec nastávají proměny ve všem všudy. Neboť jediné přichází-li k určité věci a odchází-li od ní totéž za týchž okolností tímž způsobem a v témže poměru, může ta věc zachovávat svou vlastní podstatu a trvat bez újmy a zdráva; **ale cokoli odcházejíc nebo přicházejíc zanedbá některé z těchto podmínek, způsobilí nejrůznější změny a nemoci i nesčíslné pohromy.**

- Poněvadž jsou dále i druhotné složeniny vzniklé ve shodě s přirozeností, naskytuje se tomu, kdo chce uvažovati, **druhá úvaha o nemocech.**⁸⁴ Z oněch prvotních živlů jsou totiž složeny morek, kosti, maso a šlachy, mimo to i krev, vzniklá sice jiným způsobem, ale z týchž látek; kdežto tedy nejvíce nemocí povstává tak, jak bylo vyloženo výše, nejtěžší nemoci zle propukají tímto způsobem: kdykoli pochod při vzniku těchto druhotných látek se bere opačným směrem, tehdy nastává jejich zkáza. **Maso a šlachy** vznikají totiž přirozeně z krve, a to šlachy z jejích vláken vlivem příbuznosti, **maso pak ze sraženiny**, která vzniká odlučováním vláken; vazká a tučná látka vylučující se zase ze šlach a masa jednak přilepuje maso ke hmotě kosti a výživou způsobuje vzrůst kostí samých kolem morek, **nejčistší pak druh jejích trojúhelníků, nejhladší a nejlesklejší, prosakuje hustou hmotou kostí, vyroňuje se z nich kapkami a zavlažuje morek.** Když se jednotlivé pochody dějí tímto způsobem, vzniká stav pravidlem zdravý; nemoci nastávají, kdykoli se to děje opačně. Kdykoli totiž maso rozpouštějíc se vypouští rozpuštěninu zpět do cév, tehdy koluje v cévách spolu s dechem rozhojněná krev rozmanitého složení, nejrůznějších barev a hořkých chutí, mimo to s látkami kyselými a slanými, a obsahuje žlučoviny, mízy i všelike slizy; všechny tyto látky totiž, vzniklé opačným pochodem a zkažené, kazí především krev samu a nepřinášejíce již žádné výživy tělu, rozbíhají se všemi směry po cévách, nezachovávajíce již řádu přirozených oběhů, nepřátelsky se chovajíce proti sobě navzájem, poněvadž nemají ze sebe vespolek žádného užitku, vedouce boj proti ústrojným

a pevným částem těla, jež hubí a rozpouštějí. Kdykoli se takto rozloží některá z nejstarších částic masa, kterou jest těžko změkčiti, černá dlouhým pálením, a protože jest všude rozežrána, jest hořká a zle napadá každou část těla, která dosud není zkažena. Někdy dostane ta černina místo hořké chuti kyselou, když jest hořkost více rozředěna, jindy zase hořkost nasáklá krví dostane barvu červenější, a když se s touto mísí barva černá, zelenou; dále také mísí se žlutá barva s hořkostí, kdykoli se rozloží svěží maso účinkem ohně při zánětu. A všem těmto látkám bylo dáno společné jméno žluč, buďto snad od některých lékařů nebo i od někoho jiného, kdo jest schopen dívati se na mnoho věcí nepodobných, ale viděti v nich všech jediný rod, zasluhující pojmenování; také ostatní všechny druhy žluči, co se jich vypočítává, každý dostal podle své barvy zvláštní jméno. Co se týče mízy, je-li z krve, jest mírná, ale míza z černé a kyselé žluči jest ostrá, kdykoli se horkostí mísí se slanou látkou; takovému se pak říká ostrý sliz. Jiný vzniká rozpuštěním z nového a jemného masa za účasti vzduchu; poněvadž jest nadut a obklopen vlhkostí, vytvoří se za tohoto stavu bubliny, jednotlivě sice neviditelné pro svou drobnost, ale všechny dohromady dávají hmotu viditelnou a mají od utvořené pěny barvu na pohled bílou: vši této rozpuštěnině jemného masa smíšené se vzduchem říkáme bílý sliz. Výron nově se tvořícího slizu jest pot, slza i všechny ostatní takové látky, jež co den jsou vyměšovány; všechny tyto tekutiny stávají se nástroji nemoci, kdykoli krev se nenasytí přirozeně z pokrmů a nápojů, nýbrž bere látku z opačných věcí proti zákonům přírody. Pokud pak jest jen jednotlivá část masa rozrušována nemocí, ale základy jí zůstávají, jest síla zla poloviční – neboť náprava jest ještě snadno možná –, kdykoli však onemocní to, co svazuje maso s kostmi, a již se nevyklučuje z masa a šlach, aby živilo kost a poutalo maso ke kosti, nýbrž z lesklého a hladkého i vazkého stane se od špatné výživy drsným, slaným a vyschne, tehdy všechna tato látka v tomto stavu odchlípující se od kostí naopak

b

c

d

e

84

- b sama se vtírá do masa a šlach; toto pak z kořenů se hroutíc nechává šlachy obnaženy a plny slanosti, samo pak zpět vpadá do oběhu krve a rozmnožuje nemoci svrchu řečené. Ale jakkoli zlé jsou tyto stavy, do kterých tak tělo přichází, ještě horší jsou ty, které před nimi předcházejí, když kosti nemohouce pro hustotu masa přijímatí dostatečně vzduchu a od plesniviny jsouce
- c zahřívány se zanítí a ani potraviny nepřijímají, nýbrž naopak samy se vtírají do ní, ta pak do masa, a maso vpadajíc do krve způsobuje, že všeliké nemoci se stávají prudšími předešlých. Vrchol všeho pak jest, kdykoli onemocní látka morku od nějakého nedostatku nebo přebytku a působí nejhorší a nejsmrtelnější ze všech nemocí, ježto se pak veškerá přirozenost těla z nutnosti obrátí zpětným proudem.

- Při třetím pak druhu nemocí třeba uznávati trojí příčinu,
- d předně dýchání, za druhé sliz, za třetí žluč. Kdykoli totiž plíce, jež řídí dodávání dechu tělu, nemají čistých průchodů, jsouce ucpány všelikými výměšky, tu vzduch na jedné straně vůbec nejde, na druhé zase vchází hojněji, než náleží, a tím způsobuje jednak rozklad ústrojí, jež nedosahují osvěžení, na druhé straně pak násilně vniká do cév, skrucuje je, a rozkládaje tělo, chytá
- c se do jeho středu a na bránici, která jej zadržuje; tím bývá často způsobováno nesčíslně bolestných nemocí s hojným potem. Často se tvoří vzduch uvnitř v těle rozkladem masa a nemůže se dostatí ven: pak působí tytéž bolesti jako látky, které vniknou dovnitř, největší však tehdy, když obklopiv šlachy a sousední žilky a způsobiv naběhnutí napínacích svalů a přilehlých šlach napíná je v opačném směru; ty nemoci byly nazvány lámání a křeče. Také jejich léčení jest zlé; nejspíše ještě nával horečky působí úlevu od takových nemocí. Bílý sliz je zlý, zůstane-li uvnitř, pro vzduch obsažený v bublinách, má-li však možnost vyvanoutí ven z těla, jest sice mírnější, ale potíšíňuje tělo skvrnami, vyrážkou a rodí podobné těmto nemoci. Ale je-li smíšen s černou žlučí a rozptyluje se po kruhovitých drahách v hlavě, jež mají nejvíce božského prvku, a ruší je, jest snesi-

telnější, přichází-li ve spánku, ale napadá-li ve bdění, jest tíže b
 se ho zbaviti; **lato nemoc, týkající se svatého ústrojí, plným prá-**
vem se nazývá svatá.⁸⁵ Kyselý a slaný sliz jest pramen všech
 nemocí sliznicových; poněvadž pak místa, na kterých se vymě-
 šuje, jsou rozličná, mají také rozmanitá jména. Co se týče tak-
 zvaných zápalů některých částí těla, nemoci mající jméno od
 žhnutí a pálení, všechny jsou způsobeny žlučí. Když totiž nalé- c
 zá východ ven, vznikají jejím vyvřením všeliké nádory, pakli
 však jest uvnitř svírána, způsobuje mnoho horkých nemocí,
 největší tehdy, kdykoli smíšena s čistou krví roznáší její vlákna
 z jejich místa; ta byla totiž rozptýlena do krve, aby krev měla
 náležitě uspořádán poměr řídkosti i hustoty, sice by se buď vy-
 lévala, jsouc teplem příliš tekutá, z řídkého těla, anebo by pro
 přílišnou hustotu jsouc nepohybliva, nemohla dobře obíhati d
 v žilách. Pravou míru hustoty chrání vlákna svým přirozeným
 ustrojením;⁸⁶ když je někdo třeba v mrtvé a stydnoucí krvi se-
 bere dohromady, je všechna ostatní krev tekutá, když však jsou
 puštěna, ihned ji srážejí s pomocí okolního chladu. Když tedy
 mají krevní vlákna tento účinek, žluč, jež jest svou přirozeností
 stará krev, vzniklá opačným pochodem z rozloženého masa,
 vniká-li zpočátku jen v malém množství, teplá a tekutá, sráží e
 se působením vláken, a srážejíc se a násilně zbavována tepla,
 způsobuje uvnitř mráz a třesení. Přítéká-li však hojněji, přemů-
 že svou vlastní teplotou vlákna, a dostávajíc se do varu, rozptý-
 lí je v nepořádku. Jestliže jest schopna podržeti převažu až do
 konce, pronikne až k morku a svým žárem přerve tam pouta
 duše, jakoby lodní lana, a pusť jí na svobodu; ale když jest
 slabší a tělo odolává rozkladu, sama bývá přemožena, a tu buď
 vnikne do celého těla, nebo jsouc vtlačena cévami do dolní
 nebo horní dutiny břišní, jest vypuzována z těla jako vyhanec
 z obce, v níž vypuklo povstání, a způsobuje průjmy, úplavice 86
 a všeliké takové nemoci. **Roznemůže-li se tělo hlavně z nad-**
bytku ohně, zakouší nepřetržité pálení a horečky; jestliže ze
vzduchu, každodenní zimnice, ale třetidenní z vody, protože ta

jest zdlouhavější než vzduch a oheň; země pak, mezi živly co do zdouhavosti na čtvrtém místě, čistí se v čtyřnásobných obdobích, a způsobivši čtvrtodenní zimnice, jen stěží odchází.

- b Tímto způsobem vznikají nemoci tělesné, **duševní** pak vznikají ze stavu těla takto: nemoc duše jest, jak třeba uznati, **nepřičetnost**; dva pak jsou druhy nepřičetnosti, **jednak šílenost, jednak nevědomost**. Každý tedy stav, ve kterém jest kdo stížen buď tímto, nebo oním, jest nazvati nemocí. Za největší nemoci duševní⁸⁷ jest pokládati **nemírné rozkoše a strasti**; má-li totiž
- c člověk nemírnou radost nebo když zármutkem trpí v opačném směru, spěchá nevhodně jednoho se zmocniti, druhému utéci, a není s to, aby něco správně viděl nebo slyšel, nýbrž běsní, a tehdy jest nejméně schopen užívati rozumu. **Komu se pak tvoří v morku hojně prudce proudícího semene, vzrostlého jako strom přes míru obtížený ovocem, ten pociťuje pokaždé mnoho bolestí a mnoho rozkoší ve svých vášních a v úkonech s nimi souvisejících**, stává se od převelikých rozkoší i bolestí
- d pro větší část svého života šílený, a ačkoli má působením těla duši nemocnu a bez rozumného myšlení, bývá naň pohlíženo ne jako na nemocného, nýbrž jako na úmyslně špatného; **vpravdě však jest ona nezkracenost v pohlavních rozkoších z větší části nemoc duše**, vzniklá v těle zvláštním stavem jedné látky, pro malou hustotu kostí bujně proudící a vlhčící tělo. A tak skoro všechno, co se pokládá za nezřízenost v rozkoších a co se vytýká lidem, jako by byli úmyslně špatní, bývá neprávem vytýkáno; **zajisté nikdo není úmyslně špatný, nýbrž nějaký**
- e **zlý stav těla a nedostatek výchovného pěstění bývají příčinou, že špatný se stává špatným, ale to se každému přihází jako protivensství a proti jeho vůli**. A naopak co se týče bolestí, zakouší duše právě tak působením těla mnoho útrap. Neboť jestliže štávy ostrých nebo slaných slizů a všechny jiné hořké a žlučovitě výměšky začnou volně probíhati něčím tělem a nenaleznou východu ven, nýbrž hromadí se uvnitř sloučí své výpary s drahou duše a s ní se smísí, způsobují více nebo méně rozmani-

tých nemocí duševních, menších a větších; a podle toho, které ze tří míst duše v jednotlivých případech jest napadeno, vznikají rozličné úkazy nevrlosti a sklíčenosti nebo zase nemírné odvážlivosti a bojácnosti, konečně pak zapomínání a současně nechápavosti. Mimo to pak když lidé takto špatně založení žijí v špatně zřízených obcích a slyší mluvit špatné řeči v soukromí i na veřejnosti a jestliže dále hned od mládí se jim nijak nevěštějí nauky poskytující proti tomu léku, všichni, kteří jsme špatní, stáváme se špatní tímto způsobem, zcela proti své vůli působením dvou věcí; z toho jest viniti vždy více rodiče než děti a vychovatele více než chovance, ale ovšem každý se má, jak jen může, vynasnažovati s pomocí výchovy, náležitě práce i vědeckého vzdělání uniknouti špatnosti a dosíci opaku. Než výklad o tom náleží jinam.

Proti této otázce jest vhodné a slušno postavit se na druhé straně její protějšek, jakými prostředky se zachovává náležitý stav těla i myšlenek; vždyť jest správnější mluvit více o dobrém než o špatném. Nuže, všechno dobré jest krásné, krásné pak není neúměrné; tedy také živoka, jenž má býti krásný, jest pokládati za souměrného. Ale co se týče souměrů, malé jeho projevy rozeznáváme a přemýšlíme o nich, avšak nejdůležitějších a největších si nevěšíme. Zajisté vzhledem ke zdraví a nemocem, ctnostem a špatnostem není důležitějšího souměru a nesouměru než mezi samou duší a tělem;⁸⁸ na to my se nedíváme a neuvažujeme, že kdykoli slabší a nepatrnější vnější nosí duši silnou a všestranně velikou anebo kdykoli se vyskytne opačné spojení takových dvou činitelů, není krásná celá bytost – neboť jest nesouměrná v nejdůležitějších poměrech –, ale má-li se tomu naopak, jest to nejkrásnější a pomilovanější podívaná na světě pro toho, kdo jest schopen viděti. Tak například tělo s předlouhými nohama nebo pro nějaký jiný nadbytek nesouměrné jednak jest ohybné, jednak zaviňuje samo sobě tisíců útrap tím, že při společné práci všech údů způsobuje si velkou únavu, časté křeče a také pády pro svůj nedostatek se-

- bevlády. Totéž pak jest souditi i o dvojdielném celku, který nazýváme živokem, že **kdykoli v něm jest duše silnější nad tělo,**
- 88 velmi bujně si vede, a roztrásajíc celé nitro těla, naplňuje je nemocemi;** a kdykoli usilovně se pouští do nějakého učení a hledání, ničí je, a jestliže zase podniká učitelskou činnost a svádí řečnické boje na veřejnosti i v soukromí, jež se nevedou bez prudkých sporů a řevnivosti, rozpaluje tělo, způsobuje mu záněty, a tak je hubí; oklamávajíc většinu z takzvaných lékařů působí, že příčina nemoci bývá hledána v jiných věcech. **Druhdy však se naopak spojí veliké a nad duši přečnivající tělo s malou a slabou rozumovou schopností;** poněvadž pak jsou v lidech
- b** dvojí žádosti, co do těla touha po výživě, co do nejbožstějšího prvků v nás po rozumové činnosti, tu pohyby činitele silnějšího majíce převahu podporují svou stranu, stranu však duše činí hluchou a necháповou i nepamětlivou, čímž v ní způsobují **největší nemoc, nevědomost.** Jediná tu jest záchrana pro obě části, neuváděti v činnost ani duše bez těla, ani těla bez duše, aby ve vzájemné obraně nabývaly rovnováhy a zdraví. **Proto tedy vědecký pracovník nebo kdo se usilovně zabývá nějakým jiným oborem duševní práce, musí náležitou měrou pěstovati i pohyby tělesné, účastně se cvičení gymnastických, a ten, kdo zase horlivě pěstuje tělo, musí navzájem náležitě prováděti činnost duše, zabýváje se uměními músicckými a veškerou filosofií, ač má-li se právem nazývati krásný a dobrý v pravém smyslu slova.** Právě takovým způsobem máme pěstovati i jednotlivé části těla, napodobujíce způsob všehomíra. Tělo totiž bývá od látek do něho vcházejících uvnitř rozpalováno a ochlazováno a zase od látek vnějších vysušováno a zavlazováno, i jest na ně působeno od obojích činitelů dojmy provázejícími tyto jevy; kdykoli někdo vydá těmto činitelům tělo nečinné, přemoženo hyne, pakli však kdo napodobuje to, co jsme nazvali živitelkou a chůvou všehomíra, nejraději vůbec nikdy nenechává tělo v úplném klidu, nýbrž jím pohybuje a působě v něm stále nějaké otěsny v celém jeho rozsahu, přirozeně odráží útoky pohybů vnitřních
- e**

i vnějších a náležitým ruchem rovná dojmy a části bloudící vůkol po těle podle příbuznosti v souladný pořádek. Ten podle výše podaného výkladu o všehomíru nedopustí, aby živel nepřátelský se spojoval s živlem nepřátelským a tak plodil v těle války a nemoci, nýbrž způsobí, že živel přátelský ve spojení s živlem přátelským bude zjednávati zdraví. Z pohybů pak zase jest nejlepší vlastní pohyb z vlastního popudu – nejbliže totiž jest příbuzen pohybu myšlenky a pohybu všehomíra –, avšak pohyb z cizího popudu jest horší; nejhorší pak jest pohyb, kterým zasahuje cizí popud jednotlivé části těla, když tělo leží a jest v klidu. Proto tedy z očištných a zdravotních prostředků pro tělo jest nejlepší gymnastické cvičení, na druhém pak místě jest houpavý pohyb při plavbě i při všelikém vožení, pokud se děje bez námahy; na třetím místě jest druh pohybu, který jest druhdy, nastane-li nutnost, velmi užitečný, kterého však jinak podle mínění rozumných lidí nemá býti užíváno, totiž umělé očišťování léčivými prostředky. Neboť nemoci, pokud nechovají velikého nebezpečnosti, nemají se dráždit léky. Každá nemoc podobá se nějakým způsobem přirozenosti živých tvorů. Tito totiž dostávají při svém vzniku pro celý rod určitou dobu života a také jednotlivce se rodí s životem vyměřeným od osudu jemu samému, vyjímaje případy pocházející z nutnosti; neboť trojúhelníky každého jednotlivce vznikají hned na počátku se schopností vydržeti až po určitou dobu, přes kterou by nikdo nemohl svůj život prodloužiti. Tentýž pak jest způsob i co do stavu nemocí; kdykoli jej kdo proti usouzené míře času léky ruší, rády vznikají z malých nemocí veliké a spolu z nečetných četné. Proto jest třeba všechny takové stavy řídití náležitou správou života, pokud máme na to kdy, ale nesmí se užíváním léku urputné zlo dráždit.

Toliko o celém živoku i o jeho tělesné části, jak by kdo vedl jině i byl veden sám od sebe, aby žil co nejvíce podle rozumu; ale větší měrou a dříve jest co možná připravití činitele samého, který má vésti, aby se stal vůdcem co nejkrásnějším a nej-

lepším. Kdybychom chtěli důkladně probrati tuto otázku, byl
 e by to dosti veliký úkol sám o sobě; uvažující o ní jen mimochodem ve shodě s předešlým výkladem, rozřešili bychom ji tímto způsobem. Jako jsme již několikrát řekli, že jsou v nás ubytovány tři druhy duše na třech různých místech a že každý z nich má svou vlastní činnost, tak také týmž způsobem jest nám i nyní co nejstručněji pověděti, že ten z nich, který dlí v nečinnosti a nevykonává svých zvláštních pohybů, nutně se stává nejslabším, kdežto ten, který se cvičí, nejsilnějším; proto
 90 jest třeba dbáti, aby všechny tři druhy duše udržovaly pohyby vespolek úměrné.

Co se tedy týče nejvyššího druhu duše v nás, jest o něm souditi tak, že bůh jej dal každému jako daimona, ten druh, který bydlí na vrcholu našeho těla a o kterém správně díme, že nás pozdvihuje od země ke svému příbuzenstvu na nebi jakožto tvory vyrostlé ne z pozemské, nýbrž z nebeské půdy; božstvo totiž upevnilo naši hlavu a kořen naší bytosti tam, odkud duše
 b vzala první původ, a tak udržuje zpříma celé tělo. V tom, kdo má mysl stále naplněnu vášněmi nebo řevnivými spory a na ty vynakládá všechnu námahu, nutně vznikají všeliká mínění smrtelná; takový člověk se stává vůbec co nejvíce smrtelný a ani dost málo se té smrtelnosti nezbavuje, poněvadž způsobil její vzrůst. Ale kdo se věnuje touze po vědění a myšlenkám pravdy a vycvičil se především mysliti na věci nesmrtelné
 c a božské, ten, dotkne-li se pravdy, zcela jistě dosahuje plné míry nesmrtelnosti, pokud jí může býti účastna lidská přirozenost, a poněvadž stále pečuje o božský prvek a má v řádném stavu daimona, který v něm bydlí, jest jistě nad míru blažen. Péče o všechno projevuje se u všech lidí jedním způsobem: dávati všemu náležitou potravu a náležitě pohyby. Pohyby příbuzné božskému prvku v nás jsou myšlenky všehomíra a jeho
 d otáčení; těch má každý následovati a tak napravovati pohyby v naší hlavě, zkažené při narození, poznáváním harmonií všehomíra a jeho otáčení, vyrovnati myslící podmět s předmětem

myšlení podle původního stavu a tímto vyrovnáním dosáhnouti vrcholu nejlepšího života, předloženého lidem od bohů jak pro přítomnost, tak pro budoucí čas.

Nuže nyní, jak se podobá, jest skoro u konce výklad, který e
jsme na počátku ohlásili, o všehomíru až po stvoření člověka. Jen stručně jest totiž ještě připomenouti, jak vznikli ostatní živokové, a naprosto není třeba se o tom šířiti; krátká míra řeči o těchto tvorech by se zajisté každému zdála vhodnější. O této otázce řekneme tedy toto: ze všech stvořených mužů, kteří se ukázali zbabělí a prošli život nespravedlivě, tvořily se při druhém rození pravděpodobně ženy; v oné době z této příčiny sestrojili bozi lásku,⁸⁹ toužící po spojení, a to tak, že jak v nás, tak v ženách vytvořili po živém tvorů takovýmto způsobem. Průchod nápoje, kde tekutina, prošlá plícemi a ledvinami dolů do měchýře, tlakem vdechnutého vzduchu jest vypouštěna, otevřeli pro morek, uložený od hlavy podél šíje a v páteři, který jsme v hořejším výkladu nazvali símě; ten pak, jsa živý b
a nabyv přístupu vzduchu, vzbudil v tom ústrojí, kde se dostal ke vzduchu, živnou touhu po výronu a způsobil lásku, pudící k plození. Proto tedy pohlavní ústrojí mužů svou přirozeností jest odbojně a pánovitě jako zvíře, nepřístupné rozumné řeči, a usiluje pro své zběsilé choutky nade vším vlásti; u žen pak z týchž příčin takzvaná matka a děloha, poněvadž to jest živý c
tvor žádostivý plození, kdykoli zůstává dlouho bez plodu přesto, že jest jeho čas, horší se a nevrle to snáší, a bloudě všudy po těle, ucpává průchody dechu a překáží dýchání; tím vhná do krajních nesnází a způsobuje všeliké jiné nemoci, až touha a láska spojí muže a ženu, a jako zralé ovoce ze stromů zasejí d
do matky jakoby do ornice živoky pro drobnost neviditelné a bez tvaru, a opět je odloučí a uvnitř vyživí, až vyrostou, a potom přivedouce je na světlo dokončí zrození nových živoků. Ženy a všechno ženské pohlaví vzniklo tedy tímto způsobem; avšak řeď ptáků vznikla, obrůstajíc místo vlasy peřím, přetvořováním z mužů ne právě špatných, ale lehkých a takových,

- kteří se sice zabývají nadpozemskými zjevy, ale ve své pošetilosti se domnívají, že zrak podává o těch věcech nejpevnější důkazy. **Zvířata pak čtyřnohá pozemská i divoká** vznikla z lidí nějak se nezabývajících filosofií a nemajících naprosto vědeckého zájmu pro přírodu, protože již neužívají kruhovitých pohybů v hlavě, nýbrž následují jako vůdců těch částí duše, které jsou uloženy v prsou. Působením těchto zaměstnání mají sehnuty přední končetiny a hlavy k zemi pro příbuznost s ní, hlavy pak mají podlouhlé a všelikých podob,⁹⁰ **podle toho, jak se u každého nečinností zmáčkly kruhové pohyby**; čtyři nohy i více noh narostlo tomuto druhu z té příčiny, ježto bůh podkládal více opěr tvorům o větší nerozumnosti, aby se vláčeli více po zemi. Co se pak týče nejnerozumnějších z těchto tvorů a táhnoucích celé tělo po zemi, ty stvořili, poněvadž jim vůbec již nebylo třeba noh, beznohé a plazící se po zemi. Čtvrtý pak druh, **zvířata vodní**, vznikl z lidí naprosto nerozumných a nevědomých, kterých už neuznali předělavači ani za hodny čistého dechu, poněvadž měli duši v nečistém stavu od všelikých chyb, nýbrž místo aby jim dali dýchatí jemný a čistý vzduch, svrhli je do rmutné a hluboké vody, aby tu vdechovali; tím vznikl rod ryb, veškerých ústřic i všech ostatních vodních živočichů, **jimž se dostalo za trest pro jejich nejhorší nevědomost nejhorších příbytků**. Tímto způsobem nyní jako tehdy přecházejí zvířata navzájem do jiných a jiných rodů,⁹¹ přeměňující se podle ztráty a nabývání rozumu a nerozumnosti.

Nuže, tedy nyní již budiž konec našeho výkladu o všehomíru. Když nabyt živočů smrtelných i nesmrtelných a byl takto vyplněn **tento svět, živoč viditelný viditelné živoky obsahující, bůh smysly vnímatelný a obraz boha pomyslného**, stal se tento jediný a jednorozený vesmír největším a nejlepším, i nejkrásnějším a nejdokonalejším.

Kritias

Timaios, Kritias, Sókratés, Hermokratés

Timaios Jak jsem rád, Sókrate, jako bych odpočíval po dlouhé sv. III
pouti, že mám nyní šťastně za sebou neschůdnou cestu svého 106
výkladu. Modlím se k bohu,¹ který skutkem vznikl již kdysi
dávno, ale řečí teprve nyní byl objeven, pokud naše slova byla
správná, aby nám to požehnal, pokud však jsme o tom řekli b
bezděky něco nevhodného, aby nám za to uložil zasloužený
trest. Správný pak jest trest uváděti bloudícího na pravou cestu;
abychom tedy budoucně mluvili správné řeči o zrození bohů,
modlíme se, aby nám dal vědění, lék ze všech léků nejdokona-
lejší a nejlepší. Po této modlitbě odevzdáváme podle úmluvy
slovo Kritiovi k dalšímu výkladu.

Krit. Nuže, Timaie, přijímám je, ale jako jsi ty na začátku žá- c
dal za poshovění z toho důvodu, že hodláš mluvit o velikých
věcech, téhož práva používám nyní i já a vyprošuji si téhož; c
hledě k předmětu svého výkladu spíše myslím, že zasluhuji, 107
abych toho dosáhl v míře ještě větší. Ačkoli dobře vím, že má
žádost bude příliš domýšlivá a nadmíru neslušná, musím to
přece říci. Vždyť který rozumný člověk by se odvážil tvrditi, že
by tvůj výklad nebyl dobrý? Že však následující výklad potre-
buje větší shovívavosti pro svou větší nesnadnost, to se chci po-
kusiti nějak dokázati. Snáze totiž, Timaie, něčí řeč se zdá dob-
rá, mluví-li kdo před lidmi něco o bozích, než mluví-li před
námi o smrtelných lidech. Neboť neznalost a naprostá nevědo- b
most posluchačů o tom nebo onom předmětu jest velká výhoda
pro toho, kdo chce o něm něco mluvit; co se pak týče bohů,
víme, jak jest s naším věděním. Abych zřejměji ukázal, co si
myslím, uvažujte se mnou takto. Co my všichni mluvíme, nut-
ně jest napodobování a připodobňování; pohledme však na na-
podobivé tvoření malířů, pokud se týče božských i lidských těl, c
jak snadno nebo jak těžko jest v něm dosáhnouti, aby diváci

- měli dojem dostatečného napodobení; spatříme, že jde-li o zemi, hory, řeky, lesy i veškeré nebe a co na něm jest a se pohybuje, hned jsme spokojeni, jestliže kdo dovede jen trochu věrně to napodobiti, dále však -- poněvadž nevíme o takových věcech nic určitého -- ani nezkoumáme ani neposuzujeme obrazů, nýbrž užíváme při nich nezřetelné a nejisté malby obrysově;² ale kdykoli se někdo pokouší vypoďobňovati naše těla, bystře pozorujeme nedostatky, poněvadž můžeme ustavičně bezprostředně zkoumati a stáváme se přísnými soudci tomu, kdo náležitě nevypoďobní všech znaků. Totéž jest viděti i při řečech, že jde-li o věci nebeské a božské, spokojujeme se i malou podobností výkladu, avšak věci pozemské a lidské důkladně zkoušíme. Proto buďte shovívaví, nebudeme-li moci ve svém výkladu, přednášeném bez přípravy, ve všem všudy náležitě vyhověti; třeba totiž míti na mysli, že uspokojivě vypoďobňovati věci pozemské není snadné, nýbrž těžké. To jsem vám chtěl, Sókrate, připomenouti a žádati pro svůj nastávající výklad ne menší, nýbrž větší míry shovívavosti; proto jsem toto všechno řekl. Jestliže tedy se zdá, že spravedlivě žádám o ten dar, laskavě mi jej dejte.

- Sókr.* Proč bychom nedali, Kritio? A ještě do třetice nechť se dostane téhož od nás i Hermokratovi. Patrně totiž, že o něco později, až on bude mluvit, bude míti touž žádost jako vy; aby tedy si mohl nalézt jiný začátek a nebyl nucen užívati téhož, ať má již přichystáno pro svou řeč toto prominutí. Ale upozorňuji tě napřed, Kritio, na smýšlení posluchačů, že si tvůj předchůdce získal svým výtvorem u nich neobyčejné pochvaly, takže budeš potřebovati zvláštní a převeliké shovívavosti, chceš-li se ukázati schopen přejmouti po něm úlohu.

- Herm.* Tvé upozornění, Sókrate, týká se tedy mne stejně jako zde Kritii. Ale mužové bez odvahy věru ještě nikdy nedobyli vítězství, Kritio; proto jest třeba mužně kráčet v řeč a po vzývání Paíóna³ a mūs ukazovati i oslavovati dobré vlastnosti starověkých občanů.

Krit. Milý Hermokrate, stojíš druhý v řadě a máš před sebou jiného, proto se ještě nebojíš. Nuže, jak tomu s tvou statečností jest, hned se ti samo ukáže; ale tvých domluv a povzbuzování musím tedy poslechnouti a vedle bohů, které jsi jmenoval, vzývati i jiné a **zvláště nejvíce bohyni Paměti**. Neboť skoro největší část mé řeči jest zcela v moci této bohyně; jestliže se totiž dobře rozpomeneme a podáme to, co bylo kdysi vypravováno od kněží a sem doneseno od Solóna, jistě bude mítí toto posluchačstvo dojem, že jsme náležitě vyplnili svou úlohu. Nuže, tedy již neváhejme a dejme se do díla.

Především si vzpomeňme, že tomu jest všeho 9000 let od té doby, co podle vypravování byla válka mezi těmi, kdo bydlili vně za Hérakleovými sloupy, a všemi obyvateli uvnitř; tu třeba nyní důkladně vylíčiti. Tyto uvedla podle pověsti naše obec pod svou vládu a vybojovala celou válku, ony pak králové ostrova Atlantského, který, jak jsme pravili, kdysi se tam rozkládal a byl větší než Libye a Asie, avšak ponořiv se při zemětřesení, působí nyní svým neproniknutelným bahnem překážku v plavbě těm, kteří vyplouvají odtud na širé moře. Co se pak týče četných národů barbarských i všech kmenů hellénských, co jich tenkrát bylo, vyloží naše řeč postupně o každém zvláště, jak se jí co v jejím chodu naskytne; ale o Athéňanech tehdejší doby a o jejich protivnících, s nimiž vedli válku, jest nutno vyložití nejdříve hned na začátku, o moci jedněch i druhých i o jejich ústavách. Z tohoto zase jest dáti přednost výkladu o naší obci.

Bozi dělili se kdysi o veškerou zemi podle jednotlivých míst, a to losem, nikoli sporem;⁴ neboť nemělo by správného smyslu mítí za to, že by bozi nevěděli, co jednotlivým z nich samých přísluší, ani že by se pokoušeli vedením sporů přivlastnití sami sobě to, o čem by věděli, že to spíše přísluší jiným. Dostávající tedy každý po údělu spravedlivým rozhodováním losů, osazovali země a osadivše pěstovali nás, své zboží a svůj chov jako pastýři stáda, jenom že při tom nepůsobili násilně

- c těly na těla, jako když pastýři ranami drží v kázni dobytek, nýbrž podobní lodníkům řídili živého tvora tím způsobem, kterým jím lze nejlépe otáčeti, totiž tak, že přesvědčováním jako by kormidlem ze zádi hýbali duši podle své vůle;⁵ takovým vedením řídili všechno smrtelné pokolení. Tedy každý z bohů dostal losem jiné místo a to spravoval; ale Héfaiistos a Athéna, mající stejnou přirozenou povahu jednak příbuzenstvím jako děti téhož otce, jednak tím, že jsou si rovni svou zálibou v moudrosti a umělosti, dostali oba společným údělem tuto naši zemi jakožto pro ně nejvhodnější a od přirozenosti způsobilou k zdatnosti a rozumnosti; stvořivše pak v ní dobré domorodce, vložili jim do mysli řád ústavy. Jejich jména jsou zachována, ale jejich činy vymizely z paměti zánikem jejich nástupců a délkou času. Neboť obyvatelstvo, které pokaždé zbývalo, bylo, jak jsme řekli už dříve,⁶ horské a nevzdělané, znající z doslechu jen jména domácích vladařů a kromě toho něco málo z jejich činů. Spokojovali se tedy tím, že dávali ta jména svým dětem; ale poněvadž neznali vynikajících činů a zákonů dřívějších pokolení, vyjímaje jakési temné pověsti o každém z nich, zanedbávali to, co se událo před nimi a kdysi v dávných dobách; také žili sami i jejich děti po mnoho pokolení v nedostatku věcí potřebných k živobytí, a proto měli mysl obrácenou jen k předmětům svého nedostatku a to byl také předmět jejich řečí. Neboť vypravování pověstí a zkoumání starověku vcházejí do obcí spolu s odpočinkem od práce, když uvidí, že někde jsou již připraveny nutné podmínky života, dříve nikoli. Tímto tedy způsobem zachovala se jména starých předků, ale bez činů. Pravím to na základě svědectví, že velmi mnoho z jmen, která se uvádějí z doby před Théseem, například Kekrops, Erechtheus, Erichthonios, Erysichthón a ostatní, většinu z nich podle tvrzení Solónova jmenovali oni kněží při vypravování o tehdejší válce, a právě tak i jména žen. A dále co se týče sochy oné bohyně,⁷ poněvadž tehdy bylo válečné zaměstnání společné ženám a mužům, proto stavěli tehdy v chrá-
- d
- e
- 110
- b

mech ve shodě s onou zásadou ozbrojenou bohyní; to bylo důkazem, že u podvojných živoků ženských a mužských jest každé pohlaví přirozeně schopno společně konati činnost příslušející každému jednotlivému z nich. c

Mezi tehdejšími občany této země byly jednak třídy zabývající se výrobou a zemědělstvím, ale třída válečnická, zvláště vybraná na začátku od božských mužů,⁸ bydlíla odloučeně; ta měla všechny potřeby k výživě a výchově, ale tak, že vlastního majetku žádný z nich neměl, nýbrž všechno pokládali za společný majetek všech a více než dostatečné výživy ničeho nežádali od ostatních občanů; zabývali se všemi pracemi, jak o nich byla včera řeč ve výkladu o předpokládaném zřízení strážců. d

Také o naší zemi bylo hodnověrně a pravdivě pověděno. Především, že její hranice v tehdejší době šly k Isthmu a směrem k ostatní pevnině až po výšiny Kithairónu a Parnéthu, pak sestupovaly, zabírajíce napravo kraj Órópský, nalevo pak u moře sahající až k řece Asópu; úrodností převyšovala zdejší země každou jinou, a proto také byla tehdy schopna živiti četné vojsko, zemědělsky nečinné. Toto pak jest veliké svědectví její úrodnosti: nynější její zbytek může závoditi s kteroukoli zemí svou všestrannou úrodou a pastvou pro všechna zvířata. Ale tehdy rodila je nejen krásná, nýbrž také ve velkém množství. 111
A jak to dokázati a po které stránce by se právem nazývala zbytkem tehdejší země? Vybíhá všechna z ostatní pevniny daleko do moře a má polohu jako mys; přitom jest mořská pánev kolem ní všude velmi hluboká. Tu pak za mnohých velikých povodní, jež se udály za těch devět tisíc let – tolik totiž let uplynulo od oné doby do nynější –, země, odplavovaná po tyto věky a za těch převratů z hor, neusazovala se jako v jiných krajinách ve větší naplaveninu, nýbrž jsouc vodou unášena kolem dokola mizela do hlubiny; zbyly tedy, jako při malých ostrovech, proti dřívějšímu stavu nyní jen jakoby kosti onemocnělého těla, poněvadž všechna tučná a měkká hlína vůkol odplavala a zbylo toliko hubené tělo země. Tehdy však, dokud byla ještě c

- neporušena, byly její hory vysoké kopce hlíny, měla roviny, které nyní se nazývají kamenité, plny tučné prsti, i měla na horách mnoho lesů, po nichž jsou ještě nyní patrné stopy; kdežto totiž některé z hor chovají nyní jen potravu pro včely, byla dřívě ze stromů tam nakácených tesána břevna na vazby největších staveb a není tomu příliš dávno, co ty vazby ještě držely. Mnoho tam bylo také ušlechtilých vysokých stromů a půda poskytovala nezměrné pastvy dobytku. Také byla rok co rok napájena vodou od Diových dešťů, které neztrácela jako nyní, kdy voda stéká z holé země do moře, nýbrž majíc hojně prsti, přijímała vypitou vodu do ní, uchovávala ji pod vrchní hlinitou vrstvou a vypouštěla pak z výšin do údolí; tak vytvářela na všech místech bohaté zdroje studánek i řek, po nichž ještě i nyní zbývají posvátné stopy u dřívějších pramenů, svědčící, že pravda jest, co se nyní o ní vypravuje.
- e Venkovské části země měly tedy takovouto přirozenou povahu a byly náležitě vzdělány od opravdivých rolníků, zabývajících se výhradně touto prací, ušlechtilých a nadaných, kteří mimo to měli nejlepší půdu, největší hojnost vody i nejpříznivější podnebí. Co se pak týče města, bylo v tehdejší době takto zařízeno: **především s akropolí tomu bylo tehdy jinak⁹ než nyní.** Nynější totiž její stav jest následek jedné nad míru deštivé noci, která ji kolikolem rozmočila a spláchla z ní hlínu, za současného zemětřesení a veliké povodně, třetí před pohromou za života Deukaliónova; ale dřívě za starého času prostírala se dolů až k Éridanu a Ilisu a obsahovala ve svém obvodu Pnyx a naproti Pyknu měla hranicí Lykabétos,¹⁰ všechna pak byla **b** pokryta zemí a nahoře byla, až na malé výjimky, rovná. Na samých jejích svazích obývali řemeslníci a rolníci, kteří hospodářili nablízku; **avšak nahoře seděla sama pro sebe jediná třída bojovníků kolem svatyně Athéniny a Héfaištovy,** majíc výšinu kolem dokola ohrazenou společnou zdí jako zahradu jediného domu. Bydlili totiž na její severní straně, kde měli zřízeny společně **c** příbytky, zimní jídelny i všechny budovy a svatyně, při-

slušné k občanskému soužití, bez zlata a stříbra – těchto kovů totiž naprosto neužívali, nýbrž jdouce střední cestou mezi přec-pychem a prostotou, stavěli si slušné příbytky, jež pak sami i děti jejich dětí, když v nich byli zestáří, pokaždé v témže stavu předávali jiným sobě podobným; co se týče jižní strany, opouštěli v létě zahrady, gymnasia a jídelny a jí užívali k tomu účelu. Pramen pak byl jeden na místě nynější akropole, který však zemětřesením zanikl a z kterého zbyly kořkolem nynější malé studánky; ale tehdejšími obyvatelům všem poskytoval hojně vody a byl náležitě teploty pro zimu i pro léto. Tímto tedy způsobem tam bydlili jako strážcové vlastních spoluobčanů a uznání vůdcové ostatních Hellénů, bdíce nad tím, aby počet mužů a žen, již schopných a ještě schopných zbraně, byl po všechem čas co možná tentýž, průměrně kolem dvou myriad.

Tito tedy měli takové osobní vlastnosti a takovým asi způsobem, stále stejným, řádně spravovali jak vlastní obec, tak i Helladu; proto byli po vší Evropě i Asii vyhlášeni a měli ze všech tehdejších lidí nejslavnější jméno jak pro svou tělesnou krásu, tak pro všelikou výtečnost duší. Jaké však byly poměry u jejich válečných protivníků a jak se od počátku vyvíjely, o to se nyní s vámi přátelsky podělíme, neopustí-li nás paměť ve věcech, které jsme slyšeli ještě jako děti.

Nežli začneme svůj výklad, jest třeba ještě něco málo objasniti, abyste se snad nedivili, slyšíce hellénská jména barbar-ských mužů; zvíte totiž příčinu toho. Solón, zamýšleje užítí té pověsti pro svou báseň, vyptával se po významu těch jmen a nalezl, že oni první Egypťané, kteří je zapsali, převedli je do své řeči; tu zase sám znova probíraje smysl každého jména, převáděl je do našeho jazyka a tak si je zapisoval. Tyto zápisy byly u mého děda a ještě nyní jsou u mne; hned jako chlapec jsem je důkladně prozkoumal. Budete-li tedy slyšeti taková jména, jako jsou u nás, nebudiž vám to nic divného; vždyť jste slyšeli příčinu té věci. Takový tedy asi byl tehdy začátek toho dlouhého výkladu.

- Již svrchu bylo řečeno o losování bohů, že si rozdělili veškerou zemi tu na větší, tu na menší údíly a zařizovali pro sebe svatyně i oběti; tak tedy i Poseidón dostav ostrov Atlantský usadil své děti ze smrtelné ženy na takovémto asi místě ostrova. Od moře ke středu celého ostrova prostírala se rovina, která prý byla ze všech rovin nejkrásnější a dostatečně úrodná, s tou rovínou pak se stýkala uprostřed ostrova ve vzdálenosti asi padesát stadií¹¹ hora, na všech stranách mírně vystupující. Na této bydlil jeden z tamějších mužů, zrozených na počátku ze země, jménem Euénór, se svou ženou Leukippou; měli pak jedinou dceru Kleitó. Když Kleitó již dospěla, zemřela jí matka i otec; po ní pak vzplane touhou Poseidón a spojí se s ní a vršek, na kterém bydlila, kolem dokola silně opevní; vytvoří totiž vzájemně se objímající menší a větší kruhy střídavě moře a země, a to dva země, moře pak tři, jako by je vyráběl na soustruhu, maje střed ostrova osou, všude stejně od sebe odlehle, tak aby tam pro lidi nebylo přístupu; neboť tehdy ještě nebylo lodí a plavby. Potom uspořádal sám bez námahy svou božskou mocí ostrov uprostřed vzniklý: vyvedl vzhůru zpod země dva prameny vody, jeden teplý, druhý studený, a dal vyrůstí ze země hojnosti rozmanité potraviny. Zplodiv pak po pěti dvojčatech mužského potomstva, vychoval je, a rozděliv celý ostrov Atlantský na deset dílů, udělil prvorozenému z nejstarších blíženců matčino sídlo i okolní úděl, jenž byl největší a nejkrásnější, i učinil jej králem nad ostatními; ostatní pak učinil vladaři a dal každému vládu nad mnoha lidmi a území velkého rozsahu. Dal pak všem jména, nejstaršímu a králi to, od kterého dostal pojmenování i všecken ostrov i moře, totiž Atlantské, protože první král se tehdy jmenoval Atlas; blíženci pak po něm narozenému, jenž dostal úděl na kraji ostrova k Hérakleovým sloupům¹² až tam, kde se prostírá kraj nyní zvaný Gadeirský, dal jméno řecky Eumélos, v domácím pak jazyce Gadeiros, jméno, které by bylo dalo vznik nynějšímu názvu této krajiny. Z druhých pak blíženců nazval jednoho Amférés, dru-

hého Euaimón; z třetích pak dal staršímu jméno Mnéseus, mladšímu **Autochthón**; ze čtvrtých pojmenoval staršího Elasippos, mladšího pak Méstor; při narození pátých bylo dříve narozenému dáno jméno Azaés, později narozenému Diaprepés. Tito pak všichni i sami i jejich potomci po mnoho pokolení tam seděli, vládouce nad mnoha jinými ostrovy v tom moři a majíce mimo to vládu, jak bylo již dříve řečeno, nad obyvateli kolem moře Středozemního až po Egypt a Tyrhénií.

Atlas měl četné a vynikající potomstvo; nejstarší, král, odevzdával vždy vládu nejstaršímu ze svých synů a tak zachovávali posloupnost po mnoho věků; jejich bohatství bylo tak veliké, jaké se nikdy dříve nevyskytlo v žádných rodech královských, ani později se tak snadno nikdy nevyskytne, a měli pohotově všechno, čeho bývá potřebí v městě i v ostatní zemi. Mnoho důchodů jim přicházelo zvenku z jejich panství, nejvíce však životních potřeb poskytoval ostrov sám: především pevné i tavitelné hmoty, jichž se dobývá dolováním, mezi jinými zvláštní **druh mosazi, kov** známý nyní jen podle jména – tenkrát však to bylo více než pouhé jméno a vykopávali jej ze země na mnoha místech ostrova, **po zlatě nejvzácnější u tehdejších lidí** –, i přinášel v hojnosti všechno, čeho poskytuje les k stavitelským pracím, a také zvířectva choval sdostatek, krotkého i divokého. Zvláště také bylo na něm velmi mnoho slonů; rostlo tam totiž hojně potraviny jak pro všechna ostatní zvířata, která žijí v bažinách, močálech a řekách, nebo zase na horách nebo na rovinách, tak také pro toto zvíře, které jest největší a potřebuje nejvíce potraviny. Mimo to plodil a dobře živil všeliké vonné kořeny, byliny, dřeva i kapalné šťávy, květy a plody, co jen jich země nyní chová; k tomu pak jedlé plody, a to jednak plodiny suché, které nám jsou za potravu a ty, kterých užíváme za příkrm – nazýváme pak všechny jejich druhy obilím a zeleninou –, i tu plodinu, která jest dřevnatá a poskytuje nápojů i pokrmů i tuků k mazání, dále pak těžko uchovatelné plody ovocných stromů, jež rostou pro naši lahůdku a pochoutku,

i všechno, cokoli po obědě předkládáme přesycenému jako vítaný prostředek proti přeplnění žaludku: všechny tyto krásné a podivuhodné plodiny nesl v nesčíslném množství ten posvátný ostrov, na nějž tenkrát ještě slunce svítilo. Toto tedy všechno dostávající od země zařizovali jak svatyně, tak královské přibytky i přístavy a loděnice i veškerou ostatní zemi, a upravovali to v tomto pořádku.

Nejprve vystavěli mosty přes mořské pásy, které obkličovaly staré hlavní město, činíce tak cestu ven i ke královskému obydlí. Toto královské obydlí zřídili hned na začátku v tom bydlišti boha i předků, a jak je potom jeden od druhého přijímal a výzdoby doplňoval novými výzdobami, převyšoval co mohl každé svého předchůdce, až vytvořili sídlo vzbuzující úžas při pohledu na jeho velikost i krásu stavby. Prokopali totiž příkop od moře až k vnějšímu kruhu, tři sta stop široký, sto stop hluboký a padesát stadií dlouhý, a zřídili takto průplav z moře do něho jako do přístavu, učinivše ústí tak široké, aby do něho mohly vplouti i největší lodí. A také pásy země, které oddělovaly pásy moře, prokopali, tak aby jedna triéra mohla proplovati sem a tam, a opatřili mosty s tak vysokým krytem, aby bylo možno dole podplouvat; křídla suchých pásů měla totiž takovou výšku, že dostatečně vyčnívala nad moře. Byl pak největší z těch kruhů, s kterým bylo moře průkopem spojeno, tři stadia široký a sousední kruh země byl jemu roven; z druhých pak měl pás vodní šířku dvou stadií, suchý pak byl zase roven předcházejícímu vodnímu; ten pak, který obíhal kolem samého ostrova uprostřed, jedno stadion. Ostrov, na kterém byl královský dům, měl průměr pět stadií. Pak obehnali ostrov, jakož i pásy a most, široký sto stop, ze všech stran kolem dokola kamennou zdí a postavili všude na mostech u mořských průchodů věže a brány. Kámen lámali kolem dokola vespod na středním ostrově i vespod na pásech na vnější i vnitřní straně, jednak bílý, jednak černý, jednak červený, a tím zároveň vylamovali v nich po obou stranách loděnice, přikryté samotnou skalou.

A domy stavěli zčásti jednobarvé, zčásti pro okrasu pestré z kamenů rozličných barev, využívající takto jejich přirozeného půvabu, a hradbu kolem vnějšího pásu obložili po veškerém obvodě mědí jakoby nátěrem, hradbu pak vnitřního polili cínem a kruh kolem samé akropole mosazí s ohnivým leskem.

Královský pak dům na akropoli byl zařízen tímto způsobem: uprostřed byl tam vyhrazen posvátný, lidu nepřístupný obvod, zasvěcený Poseidónovi a Kleitó, obehnaný zlatou ohradou, to místo, na kterém bylo na počátku zplazeno a narozeno těch deset králeviců; tam také co rok ze všech deseti údělů odváděli každému z nich prvotiny úrody. Byl tam chrám Poseidónův, stadion dlouhý, široký pak tři sta stop a přiměřené k těmto rozměrům výšky; bůh sám však měl poněkud barbarskou podobu. Celý chrám mimo akróteria¹³ zevně potáhli stříbrem, akróteria pak zlatem; uvnitř pak vyložili strop z bělostné slonoviny zlatem a stříbrem a mosazí, všechny pak ostatní plochy zdí, sloupů i podlahy obložili mosazí. Dovnitř postavili zlaté sochy, boha Poseidóna stojícího na voze a řídícího šest okřídlených koní, tak velikého, že se dotýkal temenem stropu, kolem dokola pak sto Néréoven na delfínech – tolik totiž jich bylo podle víry tehdejších lidí – i mnoho jiných soch věnovaných od soukromých lidí tam bylo. Venku kolem chrámu stály sochy všech oněch deseti králů ze zlata, jejich žen i všech potomků a mnoho jiných velikých obětních darů, věnovaných od králů i soukromníků, jak ze samé obce, tak od okolních poddaných. Dále tam byl oltář, shodující se co do velikosti i práce s touto stavbou, a královský dům, rovněž tak slušící jak velikosti říše, tak nádhře svatyně. Co se pak týče studní se studeným a horkým pramenem, jež obsahovaly nevyčerpatelné množství vody a z nichž jedna i druhá byla neobyčejně užitečná lahodností a výborností své vody, upravili si je tak, že je obklopili budovami, vysázeli kolem dokola stromy hodící se k vodám, i zřídili vůkol lázně, jednak pod širým nebem, jednak kryté s teplou vodou pro zimu, zvláštní pro královskou rodinu a zvláštní pro

- soukromníky, dále pak jiné pro ženy a jiné jako koupadlo pro koně a ostatní dobytek, každé z nich s příslušnou výpravou. Odtok pak vedli do Poseidónova háje, v němž rostly rozmanité stromy pro výbornost půdy nadobyčejné krásy i výšky, a pak vodovodem podél mostů do vnějších pásů. Tam pak bylo zříze-
- c no mnoho chrámů mnoha bohů i mnoho sadů a cvičišť, zvláště jedno pro muže, druhé pro koně, každé na jednom z kruhovitých ostrovů; zejména však byl uprostřed většího ostrova hippodromos pro závod koňských spřežení; měl na šířku jedno stadion, do délky pak se táhl po celém obvodu ostrova. Podél
- d něho byly z té i oné strany strážní budovy pro obyčejné mužstvo králových strážců; věrnějším byla přikázána strážní služba na menším kruhu blíže u akropole, těm pak, kteří věrností ze všech nejvíce vynikali, byly dány příbytky uvnitř akropole kolem samých králů. Loděnice byly plny triér i náradí, která náleží k triérám, a všim byly vhodně opatřeny. Okolí královského
- e příbytku bylo tedy takto zařízeno. Za třemi vnějšími přístavy šla od samého moře kolem dokola zeď, vzdálená všude padesát stadií od největšího pásu a přístavu; její konce se sbíhaly v jedno u ústí průkopu do moře. Tento pak celý prostor byl zastavěn četnými a hustými domy, ústí pak a největší přístav se hemžily loďmi a kupci, přicházejícími ze všech stran, jichž množství působilo ve dne i v noci křik a rozmanitý hluk i lomoz.

- O městě samém i o okolí starobylého sídla jest tedy nyní řečeno skoro všechno, jak bylo tenkrát vypravováno; **pokusme se nyní vylíčiti povahu ostatní země i způsob jejího zařízení.** Především tedy podle vypravování zdvihal se ostrov z moře velmi vysoko a příkře, ale krajina kolem města byla úplná rovina; objímala město a sama byla kolem dokola objímána horami, svažujícími se až k moři, holá a rovná, podoby obdélné, prostírající se na jedné i druhé straně tři tisíce stadií a na šířku
- b majíc od moře vzhůru středem dva tisíce. Tato pak část celého ostrova byla obrácena k jihu, chráněna proti straně severní. Hory kolem ní tehdy prý vynikaly množstvím i velikostí a krá-

sou nade všechny nynější, chovající v sobě četné bohaté osady perioiků a řeky i močály a luhy s hojnou potravou pro všeliká zvířata krotká i divoká, i lesy, rozmanité jak množstvím, tak druhy stromů a poskytující hojně dříví pro všechny práce. Takto pak byla ta rovina upravena jednak od přírody, jednak od mnoha králů za dlouhý čas. Byl to celkem podlouhý, pravoúhlý čtyřúhelník; co chybělo, bylo zarovnáno příkopem, kolem dokola vykopaným; co se pak týče jeho hloubky a šířky i délky, nelze uvěřiti vypravování, že by dílo rukou lidských – vedle jiných prací – mohlo býti tak veliké, ale třeba říci, co jsme slyšeli: byl vykopán sto stop hluboký, do šířky pak všude stadion a táhl se kolem celé roviny v délce deseti tisíc stadií. Přijímal vody stékající z hor, a vina se kolem roviny i přicházeje z té i oné strany k městskému průplavu vypouštěl je tudy do moře. Shora pak vedly od něho rovné průkopy, široké asi sto stop, rovinou zase do průplavu, vedoucího k moři; jeden od druhého byl vzdálen sto stadií: tamtudy plavili z hor do města dříví a sváželi po lodích dolů i ostatní zboží, spojivše umělými průplavy ony průkopy jednak napříč mezi sebou, jednak s městem.

Žeň měli dvakrát do roka, v zimě pomocí dešťové vláhy z nebes, v létě pak zavádějíce na pole z průkopu vodu, kterou rodí země. Co se týče branného mužstva, bylo ustanoveno, aby z boje schopných mužů na rovině poskytoval každý statek po muži vůdci; velikost jednoho statku byla sto čtverečních stadií a všech statků bylo šedesát tisíc; na horách však a v ostatních částech země bylo podle vypravování nesčetné množství lidí a všichni byli po bydlištích a dědinách přiděleni k těmto statkům v poslušnost vůdců. Každý vůdce měl povinnost poskytovat do války šestou část válečného vozu, takže bylo deset tisíc vozů, dále dva jezdecké koně a dva jezdce, mimo to tažné spřežení bez vozu a k němu bojovníka s malým štítem i otěžníka pro oba koně, pak dva těžkooděnce, dva lučištníky a dva prakovníky, pak tři lehkooděnce kamenometné a tři kopiníky, konečně čtyři lodníky k osazení tisíce dvou set lodí. Branná moc

království byla tedy takto zřízena; jinak tomu bylo v každé z ostatních devíti obcí, což by však dlouho trvalo vykládati.

- c Co se pak týče úřadů a hodností, byly již od počátku takto
zařizeny: z deseti králů jeden každý ve svém úřadu a ve své
obci měl moc nad muži i nad většinou zákonů trestaje a usmr-
cuje, kohokoli chtěl; ale vespolná vláda a vzájemný styk mezi
nimi řídil se podle ustanovení Poseidónových, jak jim je ode-
d vzdal zákon a pravidla, napsaná od předků na mosazné desce,
jež byla uložena uprostřed ostrova v chrámě Poseidónově. Tam
se shromažďovali střídavě jednou pátého a podruhé šestého
roku – aby tak byli stejně spravedliví k sudému i lichému –, ve
shromáždění pak jedná se raději o společných věcech, jednak
vyšetřovali, zdali se kdo čím provinil, a soudili. Kdykoli pak
hodlali souditi, dávali si napřed vespolek takovéto záruky.
e V posvátném okrese Poseidónově byli chováni na svobodě
býci; tu těch deset králů zůstalo o samotě a pomodlivše se
bohu, aby chytili oblíbenou mu oběť, honili ony býky bez že-
lezných zbraní, toliko dřevěnými kyji a osidly; kterého z býků
chytili, přivedše jej k desce zabíjeli jej u jejího horního kraje,
tak aby krev stékala po písmenech. Na desce pak byla mimo
zákony přísaha, vyslovující veliké kletby proti neposlušným.
120 Když pak tu podle svých obětních řádů spálili všechny údy
býka, naplnili měsidlo a vhodili do něho za každého drobet
sražené krve, ostatní pak krev odnesli do ohně, očistivše kolem
dokola desku; potom nabírajíce zlatými naběračkami z měsidla
a ulévajíce do ohně přísahali, že budou souditi podle zákonů na
desce a že potrestají toho, kdo se snad něčím v minulosti provi-
nil, jakož i v budoucnosti že žádného z předpisů vědomě ne-
přestoupí a že nebudou proti zákonům vlastní ani poslouchati
b vládce jinak, než bude-li rozkazovati podle otcovských zákonů.
Když toto každý z nich byl slíbil za sebe i za svůj rod a když se
byl napil i uložil číši jako obětní dar do chrámu božího, věno-
vali se hostině a potřebám svého těla. Když pak nastala tma
a oheň zápalných obětí byl vyhaslý, všichni obleknuvše se

v nejkrásnější tmavomodré roucho usedali na zemi u žároviště
 přesežního ohně; tu pak v noci, po uhašení všeho ohně kolem
 po chrámě, byli souzeni i soudili, jestliže kdo z nich koho obvi-
 ňoval z nějakého přestoupení zákona; po skončeném soudě,
 když nastalo světlo, zapisovali rozsudky na zlatou desku
 a ukládali ji na památku i s rouchy. Bylo pak mnoho zvláštních
 zákonů o právech jednotlivých králů, nad jiné však nejdůleži-
 tější ten, že nikdy nepozdvihnou zbraní proti sobě navzájem,
 nýbrž že všichni budou pomáhati, jestliže by se někdo z nich
 v některé obci pokoušel svrhnouti královský rod, a že společ-
 ně, jako jejich předkové, budou se raditi o rozhodnutích o vál-
 ce i ostatních věcech, ponechávající vrchní vládu rodu Atlant-
 skému. Avšak o smrti některého z příbuzných rozhodovati král
 neměl moci, kdyby odsouzení nebylo schváleno většinou ze
 všech desíti.

Tuto tak velikou a takovouto moc, jež byla tenkrát v oné
 zemi, sebral a přivedl bůh proti této naší zemi z takovéto asi,
 jak se vypravuje, příčiny. Po mnoho pokolení, pokud v nich pů-
 sobila božská přirozenost, byli poslušni zákonů a chovali se
 přátelsky k sourodému božskému plemeni; měli smýšlení prav-
 divé a veskrze ušlechtilé, vedouce si v každém osudu i vespo-
 lek mezi sebou mírně a s rozumem. Proto pomíjejíce vše mimo
 mravní i tělesnou dokonalost málo cenili vezdejší statky a lho-
 stejně, spíše jako břímě nesli spoustu svého zlata i ostatního
 majetku. Nebyli opojeni rozmařilostí ani neupadali v chyby,
 ztrácejíce pro bohatství vládu nad sebou samými, nýbrž střízli-
 vi bystře hleděli, že i všechny tyto statky rostou ze společného
 přátelství, spojeného s dokonalostí, kdežto shonem za těmito
 věcmi a ceněním jich hynou tyto věci samy a ono přátelství
 hyne spolu s nimi.

Z takovýchto pak zásad a působením božské přirozenosti,
 dosud v nich trvajících, rostlo jim všechno, co jsme dříve vylíčili.
 Ale když božská částka v nich mizela, směřujíc se opět a opět
 s mnohým živlem smrtelným, a povaha lidská nabývala převa-

- b hy, tehdy již nemajíce síly snášeti vezdejší statky, kazili se a ohyzdnými se jevíli tomu, kdo dovedl viděti, protože ztratili nejkrásnější z nejvzácnějších statků; ale lidem neschopným viděti život vpravdě blažený zdáli se právě tehdy nejkrásnější a nejblaženější, když se plnili nespravedlivou zištností a mocí. Tu pak bůh bohů Zeus, podle zákonů kralující a svou mocí toto všechno vidoucí, zpozorovav, že řádné pokolení jest v bídném stavu, pojal úmysl uvaliti na ně trest, aby zmoudřeli a napravili způsob svého života; shromáždil všechny bohy do jejich nejslavnostnějšího příbytku, který stojí uprostřed všehomíra a z něhož jest viděti všechno, cokoli bylo stvořeno, a shromáždív je pravil:
- c

Poznámky

Kleitofón

- 1 Kleitofón je osoba historická, připomínaná v politických dějinách Athén. Podle toho, co o něm píše Aristotelés ve spise o athénské ústavě, dal r. 411 př. Kr. opravný dodatek k návrhu zákona, kterým se řízení athénské obce odevzdávalo oligarchickému výboru o 400 členech. R. 405, když Athéňané prohráli peloponnéskou válku a jejich demokratická ústava byla zrušena, byl Kleitofón mezi těmi, kdo pod vedením Thérámenovým zakládali střední stranu mezi krajními demokraty a krajními oligarchy, stanovíce si programem oživení „otcovské ústavy“. Náležel asi do společnosti sofisticky vzdělaných Athéňanů, které satira Aristofanova představuje jako vychovance Euripidovy.
- 2 Vynikající skladatel řečí, nepříznivě posuzovaný od Sókrata v dialogu *Faidros*.
- 3 Sofista Thrasymachos je uveden jako zásadní odpůrce Sókratův v I. knize *Ústavy*, srv. tamt., VI, 498c.
- 4 Podle rozdělení „umění“ v dialogu *Gorgias* (464b–e) označují se jménem „politika“ dvě umění vztahující se k duši: k jejímu zdravému stavu náleží zákonodárství, k nezdravému soudnictví, jež tu je nazváno *dikaíosyné*, „spravedlnost“.
- 5 Problém řešení v dialogu *Prótagoras*.
- 6 Zásada dokazovaná zejména v dialogu *Alkibiadés*, I.
- 7 Tato synonyma jsou vedle sebe stavěna i v *Kratylóvi*. 419a.
- 8 Chvalořeči na různé věci byly zvláštní druh sofistických a rétorických cvičení.

Ústava

- 1 Byla to Bendideia, svátek bohyně Bendis, thrácké Artemidy, jež měla v athénském přístavu Peiraieu svůj chrám Bendicion. Kdy bylo její uctívání v Peiraieu zavedeno, nevíme.
- 2 Narážka na řecké přísloví, obdobné našemu „vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá“.
- 3 Simónidés byl lyrický básník v době kolem r. 500 př. Kr., slavný skladatel epigramů, plných praktické moudrosti.
- 4 Tak překládám řecké slovo znamenající několik způsobů her ne sice stejných s našimi šachy, dámou apod., ale v principu jim podobných.
- 5 Bias a Pittakos bývali jmenováni mezi takzvanými sedmi mudrci řeckými, jimž byly přiřčítány různé mravoučné sentence.
- 6 Korintský samovládce Periandros (okolo r. 500 př. Kr.), makedonský král Perdikkas (zemřel r. 414 př. Kr.) a perský král Xerxés, známý svou výpravou proti Řekům, jsou tu jmenováni jako typy tyranů, a tím zároveň i lidí nemoudrých. Ovšem i Periandros býval uváděn mezi sedmi mudrci. Isménias byl ne vždy poctivý politik thébský za doby Platónovy.
- 7 Narážka na pověru, že člověk oněmí, potká-li znenadání vlka a ten se na něj podívá dříve než člověk na vlka.
- 8 Řčení z attického řízení soudního; v některých procesech nebyl trest stanoven již v zákoně samém a tu činil návrh na trest žalobce, obžalovaný pak směl učiniti návrh vlastní. Tak tomu bylo např. i v procesu Sókratově.
- 9 Púlydamas byl pověstný zápasník z Thessalie, vítěz v závodech olympijských r. 408 př. Kr.

- 10 Sykofantés byl ve vlastním smyslu „udavač“ (na soudč) se zabarvením asi jako u nás slovo „špiel“; přeneseně o sofistických záludnostech v debatě.
- 11 Přísloví o tom, kdo podniká něco nemožného.
- 12 Ukázalo se, že spravedlnost jest, co prospívá slabšímu a ne silnějšímu.
- 13 Důkaz jest založen na obratu soudu logicky nesprávném: jestliže A jest B, jest A podobno B: tedy jestliže C jest podobno D, C jest D. Příklad sofistického usuzování, pochopitelný v době, kdy byly stavěny základy logiky.
- 14 Nemáme v češtině slova, kterým by bylo možno plně vystihnouti řecké slovo ἀρετή, znamenající na jedné straně relativní zdatnost, činnou schopnost ve vlastním oboru působení, výkonnost, na druhé straně absolutní zdatnost mravní, ctnost.
- 15 Představa o účinku zpěvu a hudby na hady, známá i naší době z toho, co se vypravuje o krotitelích hadů v Indii, byla ve starověku docela běžná.
- 16 Z Hésioda jsou uvedeny verše 233 n. díla *Práce a dni*, z Homéra pak verše 109 nn. XIX. zpěvu *Odyseie*.
- 17 Legendární pěvec a věštec řecký; jeho synem míní Platón asi Eumolpa, zakladatele eleusinských mystérií. Obě tato jména jsou odvozena od slov značících pěvecké umění.
- 18 Hésiodos, *Práce a dni*, 287 nn.
- 19 Homér, *Il.* IX, 497 nn.
- 20 U Řeků vznikla celá apokryfní literatura „orfická“ o očistách a životě záhrobním. Músaios byl jmenován synem bohyně měsíce Seléné, matkou Orfeovou byla v legendách Músa Kalliopé.
- 21 Archilochos, geniální básník osobní a zvláště útočné lyriky, užil několikrát – snad první – lišky jakožto typu lstivosti.
- 22 Tomuto rčení jest rozuměti, jak vidíme z jiného místa Platónova (*Philb.* 36d), ve smyslu přeneseném; Sókratés nazývá Glaukóna a Adeimanta, ve skutečnosti syny Aristónovy, syny a dědici Thrasymachovými proto, že přejali v rozpravě Thrasymachovu

- úlohu. Koho myslí Sókratés Glaukónovým milovníkem, nelze s určitostí říci.
- 23 Platón nezavádí do své obce otroků; k hrubým pracím tělesným určuje občany duševně neschopné prací vyšších.
- 24 Rapsódi byli přednášeči epických básní, zvláště Homérových.
- 25 Tento překlad nijak nevystihuje řeckého slova *thymos*, jímž Platón označuje zvláštní duševní stránku, citovou prudkost, projevující se zvláště rozčilením, hněvem, ctižádostí, řevnivostí, ale vedoucí přitom obyčejně ve shodě s rozumem k sebevědomému činu, který má účelem uplatnití nebo obhájití vlastní osobnost. *Thymos* jest mu „částí“ duše zrovna tak jako rozum a žádostivost, a jako jest ctností rozumu moudrost, žádostivosti uměřenost (rozumnost), tak projevem thymu jest statečnost. Našemu myšlení pojem thymu chybí a my přičítáme funkce, které má u Platóna *thymos*, dílem citu, dílem vůlí. Proto nemáme pro něj ani vhodného slova a musíme voliti překlady různé, podle místa, o které právě jde.
- 26 Kdykoli ponecháváme v překladu řecké slovo filosofie (φιλοσοφία) a jeho odvozeniny, třeba vždy míti na mysli jeho původní význam „záliba v moudrosti“, „láska k věděni“: že přitom nejde jenom o stránku intelektuální, nýbrž také – a to druhdy větším dílem – o stránku morální, rozumí se u Platóna samo sebou.
- 27 Podle rodopisů bohů předkové bohů olympských. O Úranovi vypravuje Hésiodos (*Theog.* 154–181), že ukrýval děti, které měl s Gaiou (Zemí), pod zemí. Nejmladší z nich, Kronos, vyklestil svého otce a sám se ujal vlády. Z obavy, aby nebyl sám svržen od svých dětí, každé novorozeně, které mu Rheia porodila, snědl. Teprve když se narodil Zeus, podstrčila Rheia Kronovi kámen a dítě zachránila.
- 28 Sele bylo obvyklou obětí před zasvěcováním do mystérií eleusinských.
- 29 V Homérově *Iliadě* (I, 588 a XV, 18) jest vypravováno, jak Zeus spoutal Héra a shodil z Olympu Héfaišta, snažícího se jí pomo-

- ci; verzi, že Héra byla spoutána od syna, a to pomocí kouzelného křesla, nalézáme u Pausanii (I, 20, 3).
- 30 Homér, *Il.* XXIV, 527 nn.
- 31 Pandaros byl trójský lučištník, jenž v *Iliadě* (IV, 69 nn.) z vůle Diovy a z návođu Athénina proti smlouvě vystřelil a poraní Menelaia.
- 32 Známy soud Paridův.
- 33 Niobé, dcera Tantalova, byla potrestána ztrátou všech svých dětí, že se vynášela svým rodinným štěstím nad Létó, matku Apollónovu a Dianinu.
- 34 Potomci Pelopovi byli Atreus a Thyestés, dále Agamemnón, Menelaos a Aigisthos, Agamemnonovy děti pak Ifigenie, Élektra, Orestés. Na každém z nich se nějakým způsobem projevila kletba, ležící na tomto celém rodě.
- 35 Homér, *Od.* XVII, 485 n.
- 36 Próteus byl mořský bůh, jenž uměl věštiti, ale nerad to činil, a proto se proměňoval ve všeliká zvířata, kdykoli ho někdo žádal o věštbu. Příklady v *Odysseii*, IV, 456 nn., u Vergílie, *Zpěvy rolnické*, IV, 405 nn., 440 nn., u Ovidia, *Proměny*, VIII, 730 nn.
- 37 Thetis, dcera mořského boha Nérea, se proměňovala v různé podoby, aby se vyhnula sňatku se smrtelným Péleem; tuto pověst nalézáme zejména u Pindara, *Nemeonikias*, IV, 62 nn.
- 38 Narážka na motiv, který zpracoval Aischylos v nezachované tragédii *Xantriai* (Česačky vlny). Snad se tu přestrojila za kněžku proto, aby přistihla svého olympského chotě s Inachovou dcerou Ió, kněžkou. Inachos, řeka v Argolidě; děti boha řeky mají přívlastek „živné“ jako sám otec.
- 39 Vypravováno na začátku druhého zpěvu Homérovy *Iliady*.
- 40 Z které Aischylovy tragédie jsou uvedené verše, citované i u jiných spisovatelů, není známo. Víme jen, že Thetis vystupovala v tragédii, která měla podkladem zápas o zbroj, pozůstalou po padlém Achilleovi.

- 41 Uvedené verše jsou všechny z Homéra. (*Od.* XI, 489–491; *Il.* XX, 64 n.; *Il.* XXIII, 103 n.; *Od.* X, 495; *Il.* XVI, 856 n.; *Il.* XXIII, 100 n.; *Od.* XXIV, 6–9.) První úryvek jest z řeči Achilleovy k Odysseovi v podsvětí a výrazně charakterizuje řeckou lásku k životu na tomto světě.
- 42 Verše z Homérovy *Iliady*; první dva úryvky líčí divoký nářek Achilleův nad smrtí Patroklovou (XXIV, 10–12 a XVIII, 23 n.), ve třetím hořkuje Priamos pro padlého Hektora (XXII, 414 n.). *Nebohou matkou* jmenuje se Achilleova matka Thetis, když slyší v moři nářek Achilleův nad Patroklem (XVIII, 54). Z příkladů nářků Diových vztahuje se první na Hektora, pronásledovaného od Achillea (XXII, 168 n.), druhý jest z Diovy řeči k Hécé, když se Diův syn Sarpédón utkal v boji s Patroklem (XVI, 433 n.).
- 43 Nesmrtelný tento výjev na Olympu líčí Homér v *Iliadě* (I, 599 n.); odtud rčení „homérský smích“.
- 44 Homér, *Od.* XVII, 383 n.
- 45 Homér, *Il.* IV, 412, oslovuje tak Diomédés Sthenela.
- 46 Platón tu spojuje dvě různá místa *Iliady*: III, 8 a IV, 431.
- 47 Nadávky Achilleovy Agamemnonovi v *Il.* I, 225.
- 48 Slova Odysseova v *Od.* IX, 8–10.
- 49 *Od.* XII, 342.
- 50 *Il.* XIV, 296 nn.
- 51 *Od.* VIII, 266 nn.
- 52 Slova Odysseova v *Od.* XX, 17 n.
- 53 Stará přípowěď, přípisovaná Hésiodovi.
- 54 Jeho řeč k Achilleovi v Homérově *Iliadě* (IX, 515 nn.). O přijetí darů viz *Iliada* (XIX, 278 nn.).
- 55 Výkupné dostal Achilleus od Priama za mrtvolu Hektorovu, *Il.* XXIV, 228 nn.
- 56 *Il.* XXII, 15 a 20.

- 57 K bohu řeky Skamandros, spojenci Trójanů, jak se vypravuje v *Iliadě*, XXI.
- 58 Il. XXIII, 140–151. Spercheiovi ji zaslíbil Péleus za šťastný návrat Achilleův.
- 59 Il. XXII, 395 nn. a XXIV, 14 nn.
- 60 Il. XXIII, 175 nn.
- 61 Peirithoos podle legendy pomáhal příteli Théseovi při uloupení Heleny a Théseus pomáhal Peirithoovi, když se pokusil unésti z podsvětí bohyni Persefonu.
- 62 Verše z Aischylovy tragédie *Niobé* (viz pozn. 33); pronáší je Niobé a mluví v nich o svém otci Tantalovi a jeho rodu, jemuž jest Zeus, otec Tantalův, bohem „otcovským“ v plném smyslu slova.
- 63 Uvedené verše jsou v *Iliadě*, I, 15 n.
- 64 Napodobitelem jest Platónovi nejen herec, nýbrž i divák, podávající se charakteru představovaného děje. Pro motivy dole uvedené měl Platón příklady z komedií a tragédií své doby, zejména z tragédií Euripidových.
- 65 Platón zde odsuzuje realistické divadelní efekty, jež byly za jeho doby čím dále tím více oblíbeny a v nichž viděl úpadek umění proti dřívější jednoduchosti.
- 66 Harmonie (tónina) a rytmus řídí se podle rázu slovesné stránky skladby; je-li ten ráz jednotný, bez rušného střídání živlu dramatického s vypravováním, jest jednotná i stránka harmonická a rytmická, v opačném případě musí býti rozmanitost textu náležitě vystižena rozmanitostí stránky hudební.
- 67 Vonnými mastmi (oleji) a vlněnými vínky byla projevoována úcta sochám bohů: ironie.
- 68 Řecké tóniny nejsou založeny na akordech, nýbrž jsou to výseky z jednotného plného tónového systému, který vznikl v teorii rozšířením a spojením jednotlivých užívaných tetrachordů, tj. řad o čtyřech po sobě následujících tónech; tóniny pak se rozeznávaly podle tónu, od kterého vycházely: dórská e[~]f g a h[~]c d e, frygická d e[~]f g a h[~]c d, lydická c d e[~]f g a h[~]c, hypodórská

(aiolská) a h̄c d ēf g a, mixolydická (smíšeně lydická) H̄c d ēf g a b, hypofrygická (iónská) g a h c d ēf g, hypolydická f g a h̄c d ēf. Termín syntonolydická, jež překládáme „přísně lydická“, není nám jasný. Srv. Fr. Nejedlý, *Všeobecné dějiny hudby*, I, str. 620 nn.

- 69 V místě 399b vynechávám και před μη υπερεφάνως.
- 70 Směs rozmanitých harmonií, rychlé přecházení od jedné harmonie ke druhé.
- 71 V originále τριγωνα a πηκτίδες; o těchto nástrojích i jiných, které jsou dále uvedeny, vykládá Fr. Nejedlý, *Všeobecné dějiny hudby*, I, str. 445 nn.
- 72 Podle legendy vynalezl flétnu fryzský Marsyas, a odváživ se hudebního zápasu s Apollónem hrajícím na kitharu, byl od něho přemožen a potrestán tím, že byl přivázan ke stromu a zaživa z něho sedřena kůže. Symbolizace sporu mezi hudbou domácí a cizí. Srv. Fr. Nejedlý, *Všeobecné dějiny hudby*, I, str. 339 n.
- 73 Zvláštní zapřísahání Sókratovo, na jehož původ snad ukazuje jeho plnější forma v Platónově *Gorgiovi* „při psu, bohu Egyptanů“.
- 74 Řecká rytmika rozeznávala trojí druh taktů podle poměru těžké části taktu (these) k části lehké (arsi), počítaného podle toho, kolik základních časových jednotek která část obsahuje; u daktylu a anapaestu jest ten poměr 1:1 (these má základní doby dvě, arse také dvě), u jambu, trocheje a ióniku (~ ~ ~ ~ a variace) 2:1 (1:2), u paiónu (~ ~ ~ ~ a variace) 3:2 (2:3).
- 75 Míněn patrně tetrachord, o němž srv. pozn. 68.
- 76 Damón byl vynikající hudební praktik a teoretik athénský, učitel Perikleův, Sofokleův a Sókratův. Nejasnost a povrchnost, se kterou jest zde reprodukován výklad Damónův, jest prostředek stylizační, ne následek nedostatku vědění.
- 77 Platón vylučuje zde, jako i jinde ve svých spisech, z milostného poměru smyslný požitek, na druhé straně však nemůže u něho býti jinak, než že při všech milostných vztazích má na mysli poměr mezi muži a jinochy samými, tedy takzvanou paiderastii;

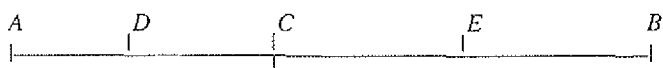
- toto slovo nemělo pro něho toho ošklivého přívzuku, jako má u nás: tu třeba čísti jeho *Symposion*.
- 78 Labužnictví Syrakúsánů bylo ve starověku příslovečné; stejně tak byly pověstny hetéry korintské a jemné pečivo attické.
- 79 Lékaři Machaón a Podaleirios; Platón má na mysli Homérovo vypravování v XI. zpěvu *Iliady* a směšuje přitom, co se tam praví o léčení Machaona samého a o léčení Eurypylově.
- 80 Hérodikos zvaný Sélymbrijský podle svého bydliště na severním břehu Propontidy, vrstevník Sókratův, první mezi lékaři zabýval se vědecky terapeutikou a dietetikou; podle jiného místa Platónova zvláště prý doporučoval dlouhé procházky.
- 81 Fókylidés, řecký básník mravních průpovědí, rodem z Milétu, žil v 6. stol. př. Kr.
- 82 Srv. pozn. 31. Uvedený verš jest z *Il.* IV, 218.
- 83 Midas byl podle pověsti nesmírně bohatý král fryžský.
- 84 V *Il.* XVII, 588 řečeno o Menelaovi.
- 85 Až dosud mluvil Platón o jednotném stavu „strážců“ obce; ten nyní dělí na vlastní strážce, tj. vládu, a na jejich spojence, pomocníky, tj. vojsko. Obě tyto třídy jmenuje však i později leckde jedním slovem „strážci“ proti třídě třetí, výrobní.
- 86 O nich vyloženo v II. kn., kap. 21 a v III. kn., kap. 3.
- 87 Legenda o Kadmovi, zakladateli Théb. Foiničan Kadmos, přišel do Boiótie, zasil do země dračí zuby; z nich vyrostli muži, již však se sami pobili až na pět, a s těmi založil Kadmos Théby.
- 88 Platón nechtěl mítí své třídy jako uzavřené rodové kasty.
- 89 Třeba mítí na mysli, že sochy u Řeků bývaly kolorovány, aspoň oči, oční víčka, obočí a vlasy.
- 90 Snad narážka na druh šachové hry, zvaný „hra na obec“, při níž každé pole šachovnice představovalo jednu obec.
- 91 Tímto příslovím napovídá zde Platón myšlenku komunismu žen a dětí, již pak obšírně rozvádí v knize V.
- 92 Citát z Homérovy *Odyseie*, I, 351 n.

- 93 Viz pozn. 76.
- 94 Příčemž místo jedné usečené narůstají dvě nové.
- 95 V Apollónově chrámu v Delfách byl bílý kámen, pokládáný za pupek, tj. střed Matky Země; po jeho stranách byli dva zlatí orlové, představující orly, které podle legendy Zeus vyslal z nejzazšího východu a z nejzazšího západu a kteří se na tom místě setkali.
- 96 *Resp.* 430b čtu podle Stobaia μόνιμον.
- 97 *Resp.* 436b čtu podle emendace Apeltovy εἰ τῷ αὐτῷ τούτων (místo τούτῳ) ἕκαστα πράττομεν.
- 98 Viz pozn. 52.
- 99 V kap. 9 a 10, srv. II. kn., kap. 11 nn.
- 100 Přerušený výklad o špatných formách obce a duše jest podán až v kn. VIII a IX.
- 101 Viz *Resp.* 423e–424a.
- 102 Zosobněná Nutnost v lidských dějích, zvláště pak zosobnění zlých následků, způsobených lidskou pýchou, tedy něco podobného jako Nemesis.
- 103 Snad narážka na Sófronovy mimy, jež byly podle představovaných typů děleny na mimy mužské a ženské.
- 104 Třeba si uvědomiti, že základem řeckého slova *gymnasion* (= ústav pro tělocvik) jest adjektivum *gymnos*, nahý.
- 105 Řecky ἀντιλογική, jinak také ἐριστική, charakteristický zjev doby Sókratovy a Platónovy. Přirozené záliby Athéňanů v debatách využívali lidé, kteří s žongléřskou dovedností uměli posluchače překvapovati smělymi a zdánlivě správnými logickými hříčkami, záležícími zejména v poměru pojmů k pojmům protikladným a sporným, v nepřesném obracení soudů a ve spojování různých přísudků s tímž podmětem. Mnoho ukázek podává Platón v dialogu *Euthydémos*. Ze zájmu o nalezení pravdy v tomto oboru zrodila se – jako z alchymie chemie – logika Sókratova, Platónova a zvláště Aristotelova. Proti eristice staví Platón *dialektiku* jakožto umění hledati vědeckým rozhovorem pravdy.

- 106 *Resp.* 454d čtu podle Adama *ιατρικὸν μὲν καὶ ιατρικὸν τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχειν*.
- 107 Upravený citát z Pindara, jenž kritizoval svým veršem *nezralý moudrosti trhá plod* počínání lidí filosofujících o přírodě. Slovo *σοφίας* (457b) podle Adama v textu vynechávám.
- 108 Utracování dětí nebylo u Řeků neznámo a Platón ho používá jako prostředku ve své eugenické myšlence.
- 109 Pomocníky zde myslí Platón nejen třídu vojenskou jako jinde, nýbrž i vlastní správce.
- 110 K poctám vítězů ve hrách olympijských náleželo mezi jinými věcmi i to, že se jejich rodná obec svým nákladem postarala o jejich živobytí.
- 111 Citát z Hesiodovy básně *Práce a dni*, verš 40.
- 112 Sókratés pokouší Glaukóna, jehož erotickou povahu zná.
- 113 Homér, *Il.* VIII, 321 n. Větší porce masa při společném stole byla výsada vynikajících mužů i za dob historických, např. králů ve Spartě.
- 114 Homér, *Il.* VIII, 162.
- 115 Tj. stává se héroem, jací žili podle Hésioda za zlatého věku, a náleží mu podle toho příslušný kult.
- 116 Citát jsou upravené verše z Hésiodova díla *Práce a dni*, 122 n.
- 117 Jedno jest krásno, ale krásných věcí jest mnoho. Zde ukazuje Platón logickou abstrakci jako cestu ke svým ideám.
- 118 Začátek výkladu nauky u Platóna velmi důležité, ale v základě chybné, o kvalitativní souvztažnosti mezi noetickým úkonem a jeho předmětem, vedoucí k uznání tří kategorií noetických: vědění má předmětem jsoucno (pojmy), nevědění nejsoucno a mezi obojím jest mínění (představa), vztahující se k předmětům světa viditelného. Soud o této kategorii dlouho nebyl ve vývoji Platónova myšlení ustálen.
- 119 Hádanka, na kterou se zde naráží, zněla podle starověkého vykládatele tohoto místa takto: „Povídá se, že jistý muž a nemuž, spatřiv a nespapřiv ptáka a neptáka, sedícího na dřevě

- a nedřevě, hodil po něm a nehodil kamenem a nekamenem.“
Smysl: kleštěnec špatně zahlédl netopýra, sedícího na rákosí, hodil po něm kusem pemzy, ale chybil se ho.
- 120 Množství proti jednomu jest Platónovi výrazem protikladu světa smyslových jevů proti světu idejí, chápaných rozumem.
- 121 Příbuzenství rozumu s absolutním jsoucnem, a tedy s pravdou, náleží mezi základní pojmy Platónova myšlení; čí duše toho příbuzenství nemá, ten není pravým filosofem.
- 122 Podle starověkého vykladatele tohoto místa vztahuje se toto rčení na násilí, kterým podle pověsti odplatil Diomédés Odysseovi jeho úklad.
- 123 Podle attického práva ujímal se osamělé dcery dědičky nejbližší příbuzný muž a bral si ji obyčejně za manželku.
- 124 Podle několika míst u Platóna a u Xenofóna říkával Sókratés, že se v něm druhdy ozývá zvláštní vnitřní, „daimonský“ hlas, jenž ho upozorňuje, že skutek, který hodlá učiniti, nebo slovo, které hodlá promluvit, nebude mu k užítku. Psychologická stránka Sókratova daimonia není dost jasná. Snad tu jde o tajemný výraz pro poznatý hlas *rozumu*, stavějícího se na odpor kladným pohnutkám jednání, citům.
- 125 Podle mínění Hérakleitova vzniká slunce každý den nově vzněcováním výparů, které se vždy nahromadí na nejzazší hranici naší atmosféry; podobně měsíc a hvězdy.
- 126 Tímto překladem jsem se pokusil napodobiti rým originálu γενόμενον–λεγόμενον. Sókratés staví jeho náhodnost proti prázdnému krasořečnění po způsobu Gorgiově, na něž naráží i následujícími slovy *vyměřen a připodobněn*.
- 127 Filosofie.
- 128 *Resp.* 500a čtu podle Jowetta a Campbella ἢ místo ἦ.
- 129 Všechno myšlení Platónovo bylo nerozlučně spojeno s etickým hodnocením; proto nalezl v ideji dobra nejvyšší ideu, vyšší než samu jsoucnost, a spolu příčinu všeho světového řádu i všeho rozumového poznání (viz *Resp.* 508a nn.).

- 130 Pro představu světla, hlavní to motiv následujícího místa, zapomíná Platón, že i zvuk potřebuje vodiče, vzduchu.
- 131 Tak napodobují zvukový poměr řeckých slov οὐρανός (nebe) a ὄρατός (viditelný).
- 132 Výklad, který následuje, jest zásadní důležitostí pro Platónovu filosofii. Jeho podkladem jest Platónovo přesvědčení, že rozdílným druhům poznávaných předmětů odpovídají různé druhy poznání, a tuto myšlenku se zde snaží znázorniti obdobou jevů ve světě viditelném, užívaje k tomu lineárního schématu:

AC svět viditelný, CB svět pomyslný; AD stíny, obrazy na vodě apod., DC zvířata, vůbec „skutečné“ předměty viditelné, také modely a výkresy geometrické; CE předměty studia matematického, například trojúhelníky, EB předměty nejvyššího poznání rozumového, $AD : DC = AC : CB$.

- 133 Předpoklad, *hypothesis*, jest u Platóna pojem matematický; jest to soud zatímní platnosti, na němž se zakládá další usuzování, který však se může posléze objeviti klamným a tak býti přiveden *ad absurdum*.
- 134 Kdežto matematika postupuje od svých předpokladů, jichž nezkoumá a neodůvodňuje, vpřed k řešení svých problémů progresivně, zachází filosofie regresivně až k absolutnímu počátku, a teprve pak se vrací ke své otázce, kritizujíc a také druhy odmítajíc svůj původní předpoklad. Ale právě proto jest filosofické (dialektické) poznání dokonalé, kdežto matematické poznání, nedosahující nepodmíněného jsoucna, není poznání pravé a sluší mu jen jméno myšlení (v originále διάνοια).
- 135 Slova Achilleova k Odysseovi v podsvětí v *Odysseii*, XI, 489.
- 136 Hra podobná jako u nás vyhazování mince „hlava – orel“; házeno při ní střepeinou, jejíž jedna strana byla bílá, druhá černá, tedy „den – noc“. Výchova není hra, jež by mohla býti ponechána náhodě, neboť tu jde o věc nesmírně vážnou.

- 137 Palamedés byl význačný účastník výpravy proti Tróji, jehož jméno bylo obětováno romantickými pověstmi. Všichni tři velcí tragikové si jej zvolili za hrdinu a mimo jiné mu přičítali vynalezení počtů.
- 138 Slovem „uvažování“ překládám orig. λογισμός, aniž dovedu vystihnouti jedním slovem dvojí význam tohoto výrazu, „počítání“ a „přemýšlení“, jehož právě v této stati Platón plně využívá.
- 139 Matematikům jest nesloženost a nedělitelnost pojmu „jeden“ předpokladem; odůvodniti tento předpoklad nenáleží arci jim, nýbrž dialektikům. Jen filosofovi jest např. problémem, jak líčí Platón v dialogu *Faidón*, že dvojice vzniká jednou, když se k jednomu přidá, *přiblíží* jedno, podruhé, když se jedno rozštěpí a části se oddálí.
- 140 Kallipolis, doslova „Krásné město“, bylo jméno několika měst v Řecku; Sókratés je zde významně dává ideální obci, kterou spolu s Glaukónem tvoří. Nemyslím, že by bylo správné stíratí zvláštní nádechy jeho slov překladem „v tvé krásné obci“, „v tvém vzorném státě“, jako činí jiní překladatelé.
- 141 Ironie Platónova jest tu namířena proti utilitarismu ve vyučování jako nahoře při výkladu o účelu vyučování aritmetice.
- 142 Potřebu vědecké stereometrie zdůrazňuje Platón opět a opět a jest zajímavé, s jakým očekáváním se dívá na její budoucnost; pověsti vystihly tento jeho zájem vypravováním o jeho řešení tzv. dělského problému.
- 143 Výklad o tvůrci světa, démiúrgovi, a jeho práci je v Platónově dialogu *Timaios*.
- 144 Umělé nalézání nejmenších intervalů v hranicích intervalů normálních.
- 145 Na konci knihy VI.
- 146 Srovnání bylo Platónovi nasnadě tím, že řecké ἄλογος (jako lat. *irrationalis*) má oba významy, jednak „nerozumný“, jednak (v matematice) „nezměrný“.

- 147 Vlastně podle originálu „nikoli bastardi, nýbrž praví členové rodu“ hledíc na 9. kap. VI. kn., kde jest obšírněji rozvedeno toto přirovnání, zakládající se na ustanoveních athénské práva dědického.
- 148 Narážka na Solónův verš „ještě i starý můj věk mnohému učí se rád“.
- 149 Podle originálu vlastně „těch, kteří je (jejich tvrzení) vyvracejí“. Jde tu o zneužívání dialektiky k eristice, o čemž viz pozn. 105.
- 150 Jak patrně, otázka, zdali jest ideální zřízení obce možné, přechází v otázku, zdali jest možno občanstvo „převychovati“; Platón zde podává návrh na její praktické řešení, jako byl již v 13. kap. VI. knihy mluvil o čisté desce, na které má býti nakreslen plán dokonalého státu.
- 151 Již zde sluší připomenouti, že vývoj jednoho státního zřízení z druhého, jak jej Platón líčí v celé VIII. knize, není vývoj historický, nýbrž pokus o etické spojení čtyř významných typů. Platón i zde projevuje svou uměleckou zásadu líčiti dějem.
- 152 Slova verše Homérově *Odyseie*, XIX, 163 n. Ze stromu nebo ze skály byl odvozován původ některých mužů ve starých pověstech.
- 153 Slovo τιμή, čest, obsažené v těchto názvech, charakterizuje ctižádostivou výbojnost této ústavy, jak ji Platón líčí níže. Obou těchto názvů se po Platónovi užívá, ale v jiném smyslu; Aristotelés nazývá timokracií ústavu založenou na rozdílech majetku (τίμημα).
- 154 Napodobení Homérova verše v *Iliadě*, XVI, 112 n. – V odstavci, který následuje, vrací se Platón k úkolu strážců uměle regulovati plození potomstva, o němž mluvil již v 8. kap. V. knihy.
- 155 Všechn vegetativní i animální život představuje si Platón jako rotaci, jejímž nejdokonalejším vzorem jsou pohyby kosmické. Doba jednoho otočení projevuje se periodičností, znatelnou nejen po stránce fyziologické a zvláště pohlavní, nýbrž i po stránce duševní dobami přílivu životní síly.

- 156 Božským zplozcem jmenuje Platón i v dialogu *Timaios* vesmír.
- 157 **Pláné číslo jest výraz pro Platónův kosmický rok, tj. pro dobu, ve které se planety navrátí do téže polohy vzhledem ke slunci a k stálícím; o tomto kosmickém roku vykládá Platón v dialogu *Timaios* (39 nn.).**
- 158 Toto tzv. „platónské číslo“ bylo a jest dosud problémem pro Platónovy vykladatele. Podle výkladu Adamova jest ono nejnižší číslo 216, vzniklé součtem $3^3 + 4^3 + 5^3$; čísla 3, 4, 5 jsou racionální strany trojúhelníku Pythagorova. Sdružení 3 a 4 s 5 jest $3 \times 4 \times 5 = 60$, toto číslo třikrát samo sebou násobeno (my bychom arci řekli čtyřikrát) $= 60 \times 60 \times 60 \times 60 = 12\,960\,000$. Číslo 12 960 000 má v sobě dvě harmonie, jednu čtveřečnou, neboť $12\,960\,000 = 3600 \times 3600$, při čemž $3600 = 6 \times 6 \times 100$, druhou nečtvercovou, ale také pravidelnou, neboť jest vyjádřena obdélníkem, totiž 4800×2700 ; zde $4800 = 100 \times (49 - 1)$, neboť ve čtverci o straně = 5 jest čtverec úhlopříčky = 50, nejbližší pak racionální hodnota úhlopříčky = 7; necháme-li čtverec = 50 jako veličinu iracionální, lze učiniti rovnici $4800 = 100 \times (50 - 2)$. Druhý činitel $2700 = 100 \times 3^3$. Číslo 216 jest podle výkladu Adamova číslo charakterizující u člověka nejkratší dobu nošení plodu (7×28 dní); tento význam přikládali již pythagorejci svému trojúhelníku a nazývali číslo $216 = 3^3 + 4^3 + 5^3 = 6^3$ „dušerodnou krychlí“, vidouce v jeho kořeni i v něm samém sdružení prvního čísla mužského (3) s prvním číslem ženským (2): $6 = 3 \times 2$ a $216 = 2^3 \times 3^3$. K vysvětlení oné dvojí harmonie užívá Adam místa z dialogu *Politikos*, 268e–274e, kde Platón podává teorii o dvojitým cyklu v dění všehomíra, o vývoji vpřed a vývoji nazpět: harmonie čtveřečná jest obrazem spořádaného vývoje vpřed, harmonie obdélníková nespořádaného vývoje nazpět; číslo 12 960 000 dní = 36 000 let jest u Platóna měrou délky obojí této veliké světové periody, právě tak jako bylo měrou světového roku v šedesátinové soustavě babylonské. Počítá-li Platón v 13. kap. X. kn. za délku lidského života 100 let = 36 000 dní, jest pro kosmos jeden den, co pro nás jeden rok.

Přes všechny tyto výklady není jasno, jak Platón myslel, že by mohli strážcové obce využítí tohoto poznání, aby bylo plo-

- zeno jen dobré potomstvo. Nepochybuji, že vyšel od myšlenky periodičnosti v životě individuálním, pokud má význam pro počítí.
- 159 Číslo 12 960 000 jest nazváno geometrickým proto, že se k němu došlo úkony ve starověké matematice geometrickými.
- 160 O postupném zhoršování lidských pokolení vypravuje Hésiodos v básni *Práce a dni*, verš 109 nn.
- 161 Citát z Homérovy *Iliady*, VI, 211.
- 162 *Resp.* 547b spojují podle Adama τὰς ψυχὰς s πλουσίω.
- 163 Reminiscence z tragédie *Sedm proti Thébám*, verše 451 a 570.
- 164 Po této stránce viděl Platón dokonalejší stav ve Spartě, kde byl podmínkou občanského práva jistý úděl půdy, *kléros*, jenž byl nepřevodný.
- 165 Slepým jest míněn patrně bůh bohatství Plútos; „tanečního sboru“ řečeno obrazně, jako my mluvíme o cestě života.
- 166 Jako v kap. 7 užito i zde etymologického významu slova ὀλιγαρχικῶς (= způsobem slušejícím vládě malého počtu) k zahrocení myšlenky.
- 167 Zejména aby zákon nechránil věřitelových nároků. I v *Zákoněch* navrhuje Platón opatření, že dlužník nemusí věřiteli zaplatit ani úrok, ani jistinu, a podobné ustanovení prý bylo mezi zákony Charóndovými.
- 168 *Resp.* 599b Burnet přidává μὴ před παύσαι, podle mého mínění zbytečně; myslím, že slova ἀναγκαία jest zde užito v dvojitým významu: 1) žádost chleba jest prospěšná, a proto náleží do druhu žádostí nutných, 2) žádost chleba souvisí s nutností, ἀνάγκη, tj. s přírodními zákony, jimž podléhá každý organismus.
- 169 Reminiscence na vypravování Homérovy *Odysseie* v X. zpěvu; kdo pojedl v zemi Lótofagů jejího plodu lótosu, zapomněl na svou vlast; tak i zde zapomíná člověk na své pravé nadsmyslné určení.
- 170 V jaké souvislosti byla citovaná slova u Aischyla, nevíme.

- 171 Jak vypravuje Hérodotos (*Hist.* I, 55), tázal se lydský král Kroisos věštinu delfské, zdali bude dlouho panovati; odpověď zněla, aby utíkal k Hermu, až se králem Médů stane mezek. Teprve když se věštba porážkou Kroisovou vyplnila, poznal Kroisos, že mezkem byl míněn Kýros, vzešlý z nerovného manželství.
- 172 V *Iliadě* (XVI, 776) o padlém Kebrionovi.
- 173 V orig. vlastně „jako bohorovnou“; toto epiteton dává tyranidě Euripidés v tragédii *Trójanky*, 1169.
- 174 Pro výklad, který následuje, třeba pamatovati, že Platón mluví jednak o tyranském charakteru, jaký může míti kterýkoli občan, jednak o tyranu jakožto samovládcí; o tom rozdílu výslovně mluví na místě 576b nn. a 578a nn.
- 175 Celý tento odstavec jest zcela osobní, neboť ten, „kdo dovede vniknouti do povahy muže“ a který má také náležitě zkušenosti, jest Platón sám, jenž měl na dvoře syrakúského Dionysia I. dosti příležitosti poznati tyrana zblízka.
- 176 Slovu „chtíti“ jest zde rozuměti ve smyslu Platónově, podle něhož jest předmětem chtění vždy dobro; v pravém smyslu svobodná jest tedy jen duše uvědoměle směřující k dobru.
- 177 Při symposiích bylo uléváno v oběť nejprve Diovi Olympskému a olympským bohům, pak héróům a na třetím místě Diovi Spasiteli; rčení „třetí spasiteli“ užívá Platón nejednou, když uvádí třetí, vrcholnou část složitého důkazu. Na našem místě jest toto rčení poněkud obměněno kombinací se způsobem obvyklým při hrách olympijských, jinak nám neznámým.
- 178 *Resp.* 585c překládám podle textu upraveného od Adama: Ἡ οὖν αἰεὶ (ἀν)ομοίου οὐσίας οὐσίας τι μᾶλλον ἢ (ἡ) ἐπιστήμης μετέχει;
- 179 O básníku Stésichorovi se vypravovalo, že v jedné své básni urazil héróinu Helenu a za to byl potrestán tím, že oslepl; aby napravil své provinění, obměnil v jiné básni starý mýtus v tom smyslu, že pravá Helena nebyla unesena do Tróje, nýbrž že v Tróji byl jenom její přízrak.

- 180 Při tomto výpočtu jde nejprve o lineární vzdálenost a pak o poměr kubický. Poměr vzdálenosti krále k oligarchovi jest, co se týče degenerace, 1 : 3, od oligarcha k tyranovi také 1 : 3, tedy od krále k tyranovi 1 : 9. Číslo 9 jest samo o sobě číslo čtverečné (3^2), ale třeba je povýšiti ještě na třetí, abychom dostali pravý poměr mezi stavem tyranovým a stavem královým; proč třeba povýšiti na třetí, Platón neříká, snad má za to, že se samo sebou rozumí, že stavu náleží rozměry kubické.
- 181 Číslo 729 má zvláštní vztah k časovým jednotkám podle počtu pythagorejce Filolaa: rok má $364\frac{1}{2}$ dní a $729 = 2 \times 364\frac{1}{2}$; 729 měsíců tvoří „velký“ rok a snad bylo počítáno i 729 obyčejných roků v jeden „největší“ rok.
- 182 Erifylé za zlatý náhrdelník zradila svého manžela, věstce Amfiaraa, a způsobila, že se musel účastniti výpravy proti Thébám, o níž věděl, že mu přinese smrt.
- 183 Proti dřívějším výrokům, jako kn. V, kap. 16, kn. VI, kap. 12 a 14, projevuje Platón na tomto místě lhostejnost k tomu, v jakém poměru jest jeho obec ke skutečnosti. Jemu šlo o to, ukázati ve velkém měřítku pojem spravedlnosti; přitom objevil, že pravým politikem jest člověk, který podle tohoto pojmu uspořádá království ve svém nitru.
- 184 O napodobovacím rázu básnictví vyložil Platón v kn. III, kap. 7–9.
- 185 Platón ve své teorii o napodobování hledí k tomu, že právě Homér jest největším zobrazovatelem čili „napodobovatelem“ lidského života se všemi jeho citovými projevy, a proto může býti pokládán za předchůdce dramatu, s nímž souvisí na druhé straně i tím, že dramatikové v něm měli nevyčerpatelný pramen svých látek. Aischylos sám nazval své tragédie „kusy z velikých hodů Homérových“. Tragičnost Homérovu uznává i Aristotelés.
- 186 Slovem „lavice“ překládám řecké κλίνη, znamenající kus nábytku, který spojoval úkoly našich lavic, postelí, pohovek i židlí; slovo „lehátko“, jímž se obyčejně překládá κλίνη, jest mi pro toto místo příliš umělé.

- 187 „Od krále“ jest rčení metaforické, jehož se užívalo ve vlastním smyslu v genealogiích o vzdálenosti od zakladatele rodu, obyčejně od Dia; zde míněn králem onen prvotvůrce všeho.
- 188 Thalés byl totiž spíše technik, vědec a státník než filosof v našem smyslu toho slova. Anacharsis, skythský mudrc 6. stol. př. Kr., známý svými cestami po Řecku a kritizováním řeckého myšlení a života.
- 189 Směšnost jména Kreofylova jest v jeho složení z *kreas* „maso“ a *fylon* „rod“. Platón chce říci, že Homér asi nebyl valným učitelem, když měl takové žáky, jako byl Kreofylos.
- 190 Známí sofisté, učitelé všeobecného vzdělání.
- 191 Viz pozn. 24.
- 192 *Resp.* 601e čtu podle rukop. FD οὐ ἄν místo οὐ ἄν.
- 193 Platón tu cituje z neznámých básní lyrických a snad i z komedií místa namířená proti filosofii a filosofům; odpor proti filosofii byl asi populární zvláště v době, kdy vystoupil Anaxagoras se svým učením protivícím se lidové víře v bohy.
- 194 Podle báje byl Glaukos původně rybář, jenž poživ jakési kouzelné byliny skočil do moře a stal se větším daimonem, ochráncem plavců a rybářů.
- 195 O něm vypravováno v kn. II, kap. 3.
- 196 V *Iliadě* (V, 844 n.) čteme, že bohyně Athéna si nasadila Hádovu přilbu, „aby ji neviděl Arés“. Představa o Hádově přilbě, činicí toho, kdo ji má na hlavě, neviditelným, vznikla patrně z odvozování jména Hádés (iónsky Αἰδής) z Avides, Neviditelný.
- 197 Tj. kterého se dopustil v jiné ze svých předešlých existencí.
- 198 Všechno, co Glaukón v II. kn., kap. 5, vypravoval o osudu spravedlivých, přenáší zde Sókratés na nespravedlivé.
- 199 Odysseovo vypravování v domě Alkinoá, krále Fajaků, vyplňuje IX.–XII. zpěv *Odysseie*, jmenováno stručně „Alkinoovo vypravování“. V orig. je slovní hříčka s jménem Alkinoos a adjektivem *alkimos* = statečný. Ér je jméno neřecké a v tradici řecké jinak neznámé; Klement Alexandrijský ztotožňuje Platónova Éra se Zoroastrem.

- 200 Není arci myšleno empiricky, nýbrž teoreticky, a to za vlivu filosofie pythagorejské, v níž mělo číslo 10 a jeho násobky zvláštní význam. Zásada o desetinásobné pokutě za spáchanou vinu byla např. v athénském soudnictví vskutku prováděna při zločinech zpronevěry a úplatku.
- 201 Tento světelný pruh si Platón patrně myslí v ose všehomíra, procházející i Zemí, jež jest uprostřed. Střed světelného pruhu, o němž jest řeč v následující větě, jest podle toho totožný se středem Země; k představě světelného pruhu dalo podle některých vykladatelů podnět pozorování Mléčné dráhy.
- 202 Pro větší pevnost byly antické triéry opatřeny pásem z lan, obepínajícím ve vodorovném směru trup lodi; podle toho by byl onen světelný pruh, který duše vidí, jen část toho pásu, jeho konce, vedené od jednoho i druhého pólu do středu lodi, tj. všehomíra.
- 203 Při tomto obraze Platónově, zrovna tak jako při jiných, jest pamatovati, že to jest vskutku jen obraz básnické představivosti a že tedy nelze tu hledati vztahu mezi všemi podrobnostmi mechaniky včetně a mechaniky všehomíra. Přeslen má tvar polokoule obrácené vypouklou stranou dolů, rovnou kruhovitou plochou nahoru: tato plocha kruhu jest u přeslenu Nutnosti souvislá, ačkoli přeslen sám jest složen, tedy ty jednotlivé jeho složky přiléhají k sobě těsně a není mezi nimi prázdných mezer. Jak vysvítá z následujícího výkladu, mají ony prstence, přesněji řečeno ona mezikruží průřezu, význam astronomický, a to první z nich, vnější, znamená nebe stálic, druhý dráhu planety Saturna, třetí Jupitera, čtvrtý Marta, pátý Merkura, šestý Venuše, sedmý Slunce a osmý Měsíce; z tohoto významu se vysvětlují rozdíly jednotlivých prstenců co do šířky, jasnosti, barvy, směru a rychlosti pohybu; šířka prstence jest asi symbolem vzdálenosti oběžných drah vespolek. První kruh jest pojat v Platónově dialogu *Timaios* jako „dráha totožnosti“, ostatní jsou „dráha různosti“ (srv. *Tim.* 38b nn.).
- 204 Celý kosmos – až na Zemí – se otáčí kolem světové osy; rozdíly mezi planetami a světem stálic vysvětluje Platón skládáním pohybů (srv. pozn. 19–20 dialogu *Timaios*).

- 205 V řeckých představách jsou Sírény duchové zemědělných, strašidelných bytostí, tu chtějí krve, tu zase plačící na hrobech; výtvarné umění je představuje v podobě ptáků s tělem panny. Platón užívá Homérova typu Sírén zpívajících, aby vysvětlil „hudbu sfér“.
- 206 Představa o těchto třech Sudicích, Moirách, jest již v Hésiodově *Theogonii*.
- 207 Každá duše má ve svém pozemském životě svého zvláštního daimona, což jest její zosobněný životní úděl; je-li ten daimón dobrý, jest člověk *eudaimón*, tj. šťastný, jinak *kakodaimón*, nešťastný. Duše si volí druh života a tím i daimona zcela svobodně, ale život jednou zvolený musí prožít a nemůže provedené volby změnit. Jest tu tedy ve formě mýtu vyjádřeno řešení poměru mezi osudem a svobodnou vůlí.
- 208 Orfeus byl podle pověsti rozsápán od thráckých žen.
- 209 Thamyris (nebo jak říká Platón Thamyras), mytický pěvec, byl podle pověsti přemožen v hudebním zápase s Músami a oslepen.
- 210 Také v *Odysseii* chová Aias ještě i v podsvětí nesmířený hněv pro urážku, která se mu stala tím, že zbroj po Achilleovi byla přisouzena Odysseovi a ne jemu.
- 211 Po návratu od Tróje byl Agamemnón zavražděn od své choti Klytáiméstry.
- 212 Pověsti líčí Atalantu jako lovkyni a rychlonohou zápasnici v běhu.
- 213 Epeios se jmenoval stavitel trójského koně.
- 214 Thersités se stal na základě líčení II. zpěvu Homérovy *Iliady* v řecké literatuře typem šaška.
- 215 Vypravované báje bývaly zakončovány slovy, která upomínají na naše rčení „a už je pohádka konec“. Ale Platón chce říci, že vypravování Érovo není pouhá pohádka.

Timaios

- 1 Timaios, hlavní osoba našeho dialogu, byl filosof, a to přívrženec italské školy pythagorejské. Platón se s ním osobně seznámil za svého pobytu ve Velkém Řecku a při této příležitosti bezpochyby i prohloubil svou znalost Pythagorova učení. Dialog *Timaios* zdál se býti tou měrou „pythagorejský“, že mohla vzniknouti – arci mezi neodborníky – senzační zpráva, že to jest plagiát pythagorejského spisu, který si Platón koupil nebo objednal na Sicílii. Taková koupě by nebyla sama o sobě nic nemožného; šlo tu patrně o spis Filolaův.

Kritias, příbuzný Platónův ze strany matčiny, známý v politických dějinách athénských jako jeden z tzv. třiceti tyranů po válce peloponnéské, byl muž bohatého vzdělání a bezohledné energie; pro svůj filosofický diletantismus zván nefilosofem mezi filosofy a filosofem mezi nefilosofy. Literárně byl činný zejména v básnictví dramatickém.

Hermokratés, syn Hermónův, nejvýznačnější syrakúský politik a vojevůdce v době války peloponnéské, aristokrat.

- 2 Čtvrtým, nejmenovaným účastníkem výkladů *Ústavy* Platón mínil, jak se obecně, ale bez dostatečného důvodu, má za to, sám sebe, chtěje tím naznačiti, že neručí za historickou přesnost svého vypravování.
- 3 Dropidés byl podle jiných genealogií bratr Solónův. Jeho syn byl Kritias (starší); vnuk tohoto Kritias mladší, syn Kallaischrův, vystupuje v našem dialogu. Druhý syn staršího Kritiia byl Glaukón, otec Periktiony, matky Platónovy, a Charmidův.
- 4 Apatúrie, athénské svátky na počest boha Dionysa, slavené na podzim, o jejichž třetím dni, zvaném Kúréótis, byli hoši zapiso-váni do seznamu své fratrie.

- 5 Praotcem Athéňanů byl podle athénské mytologie Erichthonios (Erechtheus), syn boha ohně Héfaista a bohyně země Gé.
- 6 Platón počítá Egypt k Asii; ostatek Afriky, pokud byla známa, měl jméno Libya.
- 7 Možno říci, že ani severní pól dohromady s jižním nestály evropské lidi tolik přemýšlení jako Platónova Atlantis. Nezdá se správné mysliti, jako myslel již Aristotelés, že by to byl pouhý výmysl Platónův; egyptská tradice, která dala podnět k jeho vypravování a jinde není zachována, mohla mít jádro pravdy, které moderní historická geografie ovšem dosud počítá jen mezi domněnky. Dnes zaznamenáváme jen jako zvláštnosti alegorické a symbolické výklady, jež tušily v boji Atlantidy s Athénami protivu mezi stálicemi a oběžnicemi nebo zase spor mezi dušemi dobrými a zlými anebo též obraz věčného boje mezi látkou a formou, růzností a jednotou. Ale o nic více pravdy nemají domněnky ztotožňující Atlantidu s některou ze známých zemí, posílené a rozmnožené zámořskými objevy, zejména objevením Ameriky. Amerika sama byla prohlašována za Platónovu Atlantidu – přitom arci máta ta věc, že podle Platóna Atlantis byla pohlcena mořem –, podobně ostrovy Azorské, Irsko, Nový Zéland, ano i země východní, Persie, Cejlon, Austrálie; i na Palestinu pomýšleno a moře, které nebylo za starých časů cestovatelům překážkou (Platón arci rozumí, že to nebylo moře širé, na jaké se plavci obyčejně nepouštěli), ztotožňováno s mořem Rudým, jež přešli Židé suchou nohou.

Stejně na staré pověsti a nikoli na empirickém poznání současnému zakládá se výrok, že širé moře za Hérakleovými sloupy (úžinou Gibraltarskou), není splavné pro bahnité mělčiny. O líném klidu a bezvětří tohoto moře, nepříznivém plavbě, zmiňuje se i Tacitus.

Nová Atlantis Baconova přejala z líčení Platónova *Timaia* a *Kritii* pojem a jméno ideální země, ale sama jest myšlena uprostřed Tichého oceánu.

Živých barev a snad i motivu pro líčení onoho nejslavnějšího činu starých Athéňanů poskytly Platónovi nedávné dějiny jeho vlasti: teprve sto let dělilo jej od perských válek, na které lze ono líčení doslova přenést.

- 8 Platón tu užívá slov *úrános* (nebe) a *kosmos* (řád); poněvadž i vesmír jest mu božstvo, nazývá jej, jak bylo zvykem v modlitbách, různými jmény.
- 9 Z této věty samé patrné, že představa osobního *démiúrگا* jest jenom zosobnění metafyzického počátku, a ne osobní bůh ve vlastním smyslu slova; v následujícím výkladu projevuje se tento počátek, ve shodě s učením jiných spisů Platónových, jako zosobněná idea dobra. (Srv. také pozn. 14.)
- 10 Démiúrگos není tvůrce, tvořící z ničeho, nýbrž jen pořadatel; před uspořádáním světa byly prvky pozdějších živlů v takovém stavu, že „ani nezasluhovaly jména ohně, vzduchu, vody a země“.
- 11 Spojovacím poutem mezi dvěma veličinami druhého rozměru myslí Platón střední geometrickou úměrnou, jako jest ab v úměře $a^2 : ab = ab : b^2$. Veličiny třetího rozměru vyžadují dvou takových „pout“, kterými jsou v úměře $a^3 : a^2b = a^2b : ab^2 = ab^2 : b^3$ členy a^2b, ab^2 .
- 12 Myšlenku, že z rozkladu na jedné straně vzniká potrava pro druhou stranu, vyjadřuje určitě Hérakleitos: „žije oheň smrtí země a vzduch žije smrtí ohně, voda žije smrtí vzduchu, země vody“.
- 13 Ostatních šestero pohybů kromě rotace jest pohyb napravo, nalevo, nahoru, dolů, dopředu, dozadu.
- 14 I když podle slov Genese stvořil Bůh na počátku nebe a zemi a člověka stvořil *k obrazu a podobnosti svému*, nezná *Timaios* tvoření, tj. děláni z ničeho, a původce světa zván jest v něm význačným jménem *démiúrگos*, jak byli jmenováni všichni odborní výrobci, řemeslníci, stavitelé, lékaři apod. Strůjce světa, veliký dělník, chtěje míti svůj výrobek nejdokonalejší, vzal si za vzor živoka obsahujícího v sobě všechny ostatní živoky, tj. podle Platónovy terminologie ideu čili realizovaný pojem živoka a podle něho vytvořil svět s duší a tělem. Z látky živlů bylo učiněno tělo světa a hmotně jest myšlen i vznik jeho duše. Duše světa jest co do látky produkt dvojího míšení, jakož vůbec podle Platóna všechno dokonalé vzniká míšením, jež jest kon-

neboť $81/64 : 4/3 = 243 : 256$ a podobně $243/128 : 2 = 81/32 : 8/3 = 243/64 : 4$ atd.

Jaký význam mají tato čísla pro duši? Jistě ne mystický, jak vykládal např. Aristotelés, že číslo 1 znamená ideje a intelekt, který je chápe, číslo 2 věci matematické a vědění, 4 mínění, 8 čítí. Hledíme-li k tomu, že tato soustava duše, jak níže uvidíme, má význam kosmický a že Platón přijal od školy pythagorejské pomysl harmonie sfér i matematický výklad harmonie vůbec, smíme hledati původu oně řady v číslech Platónovy teoretické hudební stupnice, s níž arci můžeme nynější stupnice jen srovnati, a ne ztotožniti. Relativní výšky tónů naší stupnice tvrdé jsou, jak známo,

$$1 \quad 9/8 \quad 5/4 \quad 4/3 \quad 3/2 \quad 5/3 \quad 15/8 \quad 2$$

a stupnice měkké

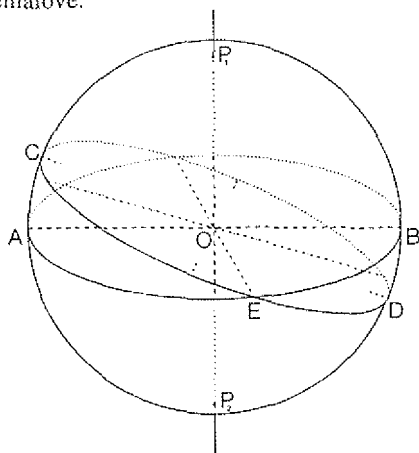
$$1 \quad 9/8 \quad 6/5 \quad 4/3 \quad 3/2 \quad 8/5 \quad 9/5 \quad 2.$$

Kosmický význam duše světa mají i kruhy, vzniklé přeložením a spojením dvou pruhů vytvořené substance, a jejich pohyby. Kruh vnější jest světový rovník, symbol sféry stálic, kruh vnitřní, ekliptika, obsahující planety (dráhy, ve kterých planety obíhají, nejsou sice v jedné rovině, nýbrž odchyľují se od sebe o větší nebo menší úhel, např. Merkur – bereme-li za základ ekliptiku v našem smyslu, rovinu dráhy zemské, o 7° , Venuše jen o $3^\circ 24$ minut –, ale těchto odchylek Platónova teorie nedbá); oba kruhy spolu uzavírají úhel kosý ($23\frac{1}{2}^\circ$), což naznačuje Platón slovy, že démiúrgos položil oba pruhy přes sebe v podobě písmene X, a dále tím, že pohyb vnější se koná „ve směru strany“, pohyb vnitřní „podle úhlopříčny“; napravo (36c–37b) znamená zde na západ, nalevo na východ.

Vnitřní kruh, tj. ekliptika, jest rozdělen na sedm soustředných nestejných kruhů, vyznačujících dráhy sedmi planet se vzdálenostmi, určenými oněmi sedmi čísly: (1) Měsíc, (2) Slunce, (3) Venuše, (4) Merkur, (8) Mars, (9) Jupiter, (27) Saturn. Co se týče vzdálenosti jednotlivých planet od Slunce i rychlosti po dráze oběžné, teprve Kepler svými zákony učinil konec nesprávnostem a dohadům, jaké pozorujeme i u Platóna. Třemi planetami,

kteří obíhají se stejnou rychlostí, myslí Platón Slunce, Venuši, Merkura.

Středověké vědě zanechal *Timaios* svou astronomii v soustavě Ptolemaiově.

$P_1 P_2$ = světová osa
 AB = světový rovník
 CD = ekliptika

- 15 Pevnému poznatku své noetiky o rozdílu mezi rozumovým *věděním*, majícím předmětem *pojmy*, a představou, míněním, vycházejícím od jevů konkrétních, dává zde Platón kosmický základ tím, že kvalitativně rozlišil kruh světového rovníku a kruh ekliptiky a učinil onen projevem jsoucna totožnosti, reagujícím na popudy nadsmyslné a vytvářejícím rozumově vědění, kdežto kruh ekliptiky dal do služeb různosti a učinil jej projevovatelem smyslových představ. Takto účinněna činnost duše světa vzorem duševní činnosti člověkovy a kruhovitý pohyb jejím symbolem.
- 16 Tj. v duši.
- 17 Níže čteme o poruchách kruhů přílivem potravy: kruh různosti bývá znetvořován a přesunován, kruh totožnosti toliko zastavován.

- 18 Svět byl vytvořen podle ideje živoka a ideje jsou Platónovi nejvyššími jsoucný, nejhodnějšími názvu „bohové“.
- 19 To jest jev, který přesně vyjádřil Kepler svým třetím zákonem: „trojmocí středních vzdáleností planet jsou úměrné dvojmocecm dob oběžných“; proto např. planeta v čtyřnásobné vzdálenosti od Slunce pohybuje se poloviční rychlostí průměrnou a vykonává čtyřnásobnou dráhu za dobu osmkrát delší.
- 20 Ona spirála jest následek odchylky ekliptiky od rovníku a vzniká skládáním obou pohybů, jehož tu bylo v teorii snad poprvé užito.
- 21 Jednotný a nejrozumnější jest kruh totožnosti, kosmický rovník.
- 22 Plný rok jest doba, za kterou všechny planety se vrátí do téže vzájemné polohy, kterou měly na počátku. Velký rok měl význam i v učení Pythagorově jako doba, v níž se prožijí všechny individuální životy se vším stěhováním duší, aby se pak svět znova opakoval. O trvání tohoto velikého roku byla různá mínění; pythagorejci počítali 10 000 slunečních roků, u Tacita, *Dial. de or.* jest udáno 12 954 roků.
- 23 Tj. stálice a oběžnice.
- 24 Připevnil jej na kruh totožnosti, jenž se tím stal kruhem stálic.
- 25 Tak jsme se pokusili napodobiti Platónovu myšlenku zakládající se na dvojznačnosti slova *kosmos*, značícího jednak vesmír, jednak ozdobu.
- 26 Snad míněny takzvané „kličky“ v dráze planet mezi stálicemi, totiž úkaz, že někdy se planeta pohybuje směrem opačným, než kterým se děje roční pohyb Slunce po ekliptice. Tento zpětný (retrográdní) pohyb mají všechny planety; pro planety vnější nastává v době kolem opozice ke Slunci, když planeta jest viditelná po celou noc.
- 27 Někteří nesprávně rozuměli slovu Platónovu ve smyslu „otáčející se“, a tak přičítali Platónovi mínění o rotaci Země. Text Aristotelova místa svědčící pro tento výklad jest pochybný. Země však podle Platóna projevuje činnost své duše právě tím,

že se nedává unášeti kosmickým pohybem ve směru pohybu světového rovníku a udržuje se v klídu.

- 28 Boží obecné mytologie a víry jsou cizím živlem v Platónově kosmogonii; s patrnou ironií, lehce a jen pro úplnost je přijímá na základě autority jejich zvěstovatelů, nemoha a nechtěje jich nedbati zejména proto, že byli podle zákona a platného obyčeje vážným činitelem státního života.
- 29 Slavnostní oslovení, významem podobné jiným rčením, známým v překladu i u nás, jako „král králů“, „píseň písní“ apod. Jiní vykládají „bohové, synové bohů“, jiní „obrazy bohů“.
- 30 Těžiž tvorové mající žít ve vzduchu, ve vodě a na zemi.
- 31 Podle dalšího výkladu první a nejstarší část duše, *rozum*.
- 32 Tyto díly nejsou ještě celé duše lidské, nýbrž jediné jejich nejvyšší, nesmrtelné části.
- 33 Přibývání a ubývání, naplňování a vyprazdňování jsou podle Platóna základní činitele života fyzického i duševního.
- 34 Shluk z ohně i vody atd. = tělo a jeho vlivy; dráha totožnosti a stálosti = činnost božského prvku, rozumu.
- 35 Jen nejdokonalejšího pohybu, rotace, celku člověka se nedostává.
- 36 Platónovy etymologie slova *aisthēsis* (počitek) od *aissō* (skáčů) nelze v překladu napodobiti.
- 37 Také lidská duše, obraz duše světa, měla by, kdyby nebyla spoutána s tělem, dva pravidelné pohyby, obdobné pohybům podél rovníku a podél ekliptiky. Ale příliv a odliv tělesných částic, nejhojnější v mladém věku, mimo to pak vnější popudy působí v nich poruchy a bezvládní, což se jeví omyly lidského souzení. Zdánlivá shoda nastává někdy, když zvláště silný dojem zaujme celou duši.
- 38 Platónova teorie vidění má základem představu o trojím fluidu světelného ohně; jedno jest denní světlo, druhé proudí z oka a třetí jest v předmětu, který vidíme. První dvě jsou příbuzná a spojují se v jednotnou substanci, která přenáší nárazy třetího ohně do duše.

39 Svou teorii o vidění vykládá Platón odraz 1) v zrcadle rovinném, 2) v zrcadle dutém. Světelný oheň vycházející z předmětu jest zastaven lesklým povrchem zrcadlové plochy, a tu s ním přichází do styku oheň složený ze světla denního a světla zrakového; tímto stykem na ploše zrcadla jest způsobeno nepřímé vidění. Kdežto při vidění přímém setkává se pravá strana očního ohně s levou stranou ohně vycházejícího z předmětu, jest tomu při zrcadle naopak.

Zrcadlem dutým nemíní Platón zrcadla kulového, nýbrž zrcadlo kruhově válcové; v prvním případě myslí si toto zrcadlo postaveno osou svisle, ve druhém osou vodorovně.

40 Polemika na jedné straně proti hylozoistické filosofii iónské, na druhé straně proti materialismu Démokritovu (zevrubněji o těchto směrech vykládá Fr. Drtina, *Myšlenkový vývoj evropského lidstva*, in: *Spisy*, I, str. 179 nn. a 190). Jinými slovy: fyzické zákony samy o sobě jsou něco vedlejšího, hlavní jest počátek všeho a účel.

41 Již výše (29d–30b) bylo řečeno, že bůh chtěl, aby *pokud možno* všechno bylo dobré a nic nebylo špatné. A poněvadž přesto jest ve světě mnoho jevů, které nelze uvést v souhlas s onou zamýšlenou dokonalostí, třeba předpokládati vedle *démiúrگا* jiného činitele, jemu protivného; Platón jej jmenuje *nutnost*. Mezi účinky nutnosti náleží všechno, čeho nelze vysvětliti a odůvodniti rozumem, tedy především všechno hmotné. Stavitel světa založil však i při tom své dílo co nejlépe, poněvadž si dovedl přemluvením podříditi onen protivný princip. Přemluvití, přesvědčiti jest pojem ryze řecký a značí důvody někoho přiměti, aby upustil od toho, co sám pokládá za pravdu a dobré, a aby následoval směru těch důvodů. Svět vznikl tedy tím, že nutnost se podřídila rozumu.

42 Tato slova bylo třeba v překladu doplniti, aby bylo rozuměti přirovnání, jež v řečtině jest nasnadě pro dvojnásobnost slova *stoicheion*, znamenající *živel i hlásku*. Ohně, vody atd. nelze srovnávat ani se slabikami – tím méně ovšem s hláskami –, nýbrž s celky složitějšími, se slovy. Takto se Platón přidává na

stranu Anaxagorovu proti učení Empedokleovu, podle něhož jsou čtyři živly pralátky a kořeny všehomíra.

- 43 Také Platón přijal obvyklé zjednodušení vší látky na čtyři pralátky, prvky, jaké bylo provedeno zejména v soustavě Empedokleově, ale nezastavil se u nich, nýbrž uvedl je – ovšem ne cestou experimentální, které si nevážil, nýbrž logickou abstrakcí – jako čtyři různé druhy pod společný rod: druhový rozdíl u nich jest jejich forma, rod pak jest to, co mají společné, odmyslíme-li si všechny formové rozdíly, ona schrána a jakoby chůva všeho, co vzniklo, totiž prostor. Tím byla nalezena odpověď na otázku, která se přirozeně vyskytla s myšlenkou, že svět byl stvořen podle vzoru ideje: Která věc to byla, jíž byl obraz ideje vtíštěn? Samo pak podobenství o vtiskování formy do tvárné hmoty mělo v tomto všem myšlení velkou úlohu. Formováním prostoru, který sám o sobě tvaru nemá, vzniká veškerá rozmanitost smyslového světa, neustálými změnami a přecházením svědčící o základní jednotě.

Z toho, že Platón tento pojem pralátky–prostoru novými a novými větami vyvozuje a dokazuje, můžeme souditi, že tu jde o nový jeho nálezný v řešení staré otázky.

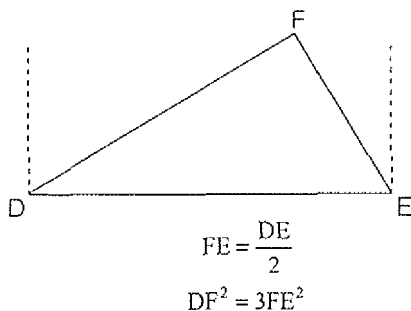
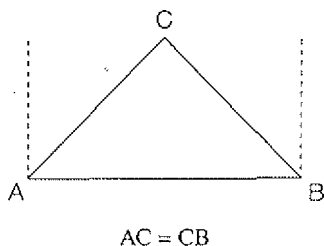
- 44 Svět idejí (otec), prostor–pralátka (matka), svět smyslový čili vznikání (dítě). Rozdíl mezi ideami a smyslovými jevy vyvozuje Platón zde i jinde z rozdílu mezi rozumovým chápáním, věděním, a pouhým představováním, míněním.

K pomyslu pralátky–prostoru nelze přijíti ani rozumem jako k ideám, ani počítkem a představou jako k světu smyslovému, nýbrž „nepravým usuzováním“. K tomuto soudu byl Platón veden základní větou své noetiky, že mezi poznávací činností a poznávaným předmětem jest kvalitativní souvislost: zde pak výjimečné postavení pralátky vyžadovalo si i výjimečného poznávání.

- 45 Ideje nejsou imanentně obsaženy ve věcech světa smyslového, nýbrž oba světy jsou vedle sebe naprosto rozdílné.
- 46 Podle Platóna tedy bůh živly nestvořil, nýbrž jenom je rozrůznil a přesným způsobem složil. Jeho následujícímu výkladu neporozuměl hned Aristotelés, jenž na prvním místě Platónovi vytý-

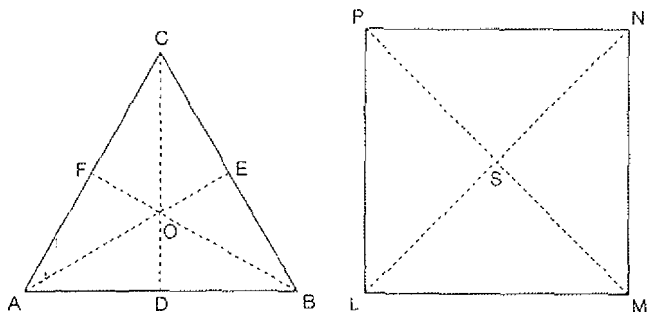
ká, že není možno tvořit tělesa z ploch; jeden z novějších překladatelů pak docela nalézá Platónův výklad „komickým“. Ale Platón myslel čistě abstraktně: organizace živlů záležela podle něho v tom, že nehmotné pralátce bylo dáno několik určitých forem.

- 47 Dva trojúhelníky základní jsou: a) trojúhelník pravoúhlý rovno-ramenný, b) trojúhelník pravoúhlý nerovnostranný, a to, jak se praví níže, ten, jehož zdvojením vzniká trojúhelník rovnostranný. Rozvláčný opis úhlu 45° a úhlů nestejných lze znázornit těmito obrázky:

- 48 Číslo a jejich poměry.
- 49 Trojúhelník rovnostranný vzniká ze základního trojúhelníka pravoúhlého nerovnostranného (ADO), jak ukazuje levý z následujících obrázků, kdežto na pravém jest znázorněn vznik

čtverce ze základního trojúhelníka pravoúhelného rovnoramenného (LMS).

- 50 Opsaná koule jest charakteristikou tzv. pravidelných těles, z nichž Platón zevrubně líčí: 1) čtyřstěn, 2) osmistěn, 3) dvacetistěn, 4) krychli; o pátém, dvanáctistěnu, omezeném pravidelnými pětiúhelníky, jichž není možno složiti z oněch dvou „nejdokonalejších“ trojúhelníků, mluví Platón celkem vyhybavě a neurčitě, pravě o něco níže (55b–56a), že ho bůh užil, propracováváje nákras všehomíra. Pomýšlel-li Platón přitom na 12 souhvězdí zodiaku, jak někteří soudí, není jisto.
- 51 Již výše bylo vyloženo, že okamžitý stav té nebo oné látky nesmí býti zaměňován s její substancí, poněvadž ve všem jest neustálé přecházení. Ani takzvané základní živly nejsou prosty těchto přechodů, poněvadž nejsou jednoduché prvky; jejich přechody záleží jednak v mechanickém rušení dosavadního seskupení, jednak v chemickém – řekli bychom – rozkládání na formové prvky, jež se pak mohou skládati v nové látky. Vždy však jest to jen dělení, rozvolňování vazby, a ne měnění; *formových prvků, oněch trojúhelníků, dále rozkládati nelze*. Forma země, krychle, má za prvek trojúhelník pravoúhlý rovnoramenný, z něhož jsou složeny její čtvercové plochy; tento prvek nemůže dáti vzniku formě jiných živlů, poněvadž ta jest založena na trojúhelníku rovnostranném. Voda má formu dvacetistě-

- nu; z jejich 20 ploch, rovnostranných trojúhelníků, možno sestavit dva osmistěny – formu vzduchu – a ještě zbudou 4, jež lze složit ve formu ohně, čtyřstěn.
- 52 Každý ze čtyř živlů má v prostoru své vlastní místo, jakousi vlast, jež má, jak jest vykládáno níže, význam pro všechny přirozený pohyb jejich odloučených částic.
- 53 Každá část prostoru, ze které jest vzájemným narážením vypuzena její dosavadní výplň, jest ihned zabírána vnikajícími částicemi jinými. Tím způsobem vzniká kruhový pohyb, *periósis*, jímž jsou níže vysvětlovány rozmanité jevy, jako dýchání, elektrické a magnetické přitahování i jevy akustické.
- 54 Slovem *voda* zahrnuje zde Platón všechny kapaliny; tím se stává, že k druhému druhu, zkapalněnému, náleží i roztavené kovy.
- 55 Kterou látku mínil Platón tímto názvem, nebylo dosud zjištěno. U Hésioda znamená to slovo tvrdý kov, z něhož byly vyráběny zbraně a jiné nástroje, cosi jako ocel; po Theofrastovi užívá se ho i o drahokamech, zejména bývá jím nazýván diamant; zde však nelze pomýšlet ani na to, ani na ono. – Upozorňujeme, že některé z Platónových výroků o hustotě (specifické hmotě) jednotlivých látek i o poměru hustoty k tvrdosti, jak ji nyní definujeme, nejsou správné.
- 56 Empirické, jak bychom my řekli, zkoumání přírody staví Platón proti rozumovému bádání: tímto dospíváme k pravdě o skutečném jsoucnu, oním k pravděpodobnosti o světě vznikání. Platón netušil, jak to, co nazývá „ušlechtilou zábavou“, oplodní jednou i samu spekulaci, jež teprve potom zrodí člověku opravdové poznání.
- 57 V originále slovní hříčka, jíž nelze v překladu vystihnouti.
- 58 O vzniku různých barev účinkem na zrakový oheň viz níže *Tim.* 67c–68d. Rozlučovací sílu má všechno, co jest složeno z ostrých jehlanů jako oheň, tedy také všechny látky, obsahující oheň, ať barvy nebo zápachy nebo chuti.
- 59 Kterou šťávu Platón tím jménem mínil, není určeno, nejspíše nějakou rostlinnou kyselinu. U Hómera v *Iliadě* (V, 902) tak nazývána šťáva, srážející mléko.

- 60 Snad láva.
- 61 Patrně citováno z obřadního předpisu; u Homera má sůl přívlastek „božská“ (*Il.* IX, 234).
- 62 Jest zajímavo, jak Platón dovede svou teorií vykládati účinky tepla na změnu objemu a na změnu skupenství i účinek vody na soudržnost v látkách pevných.
- 63 Pro překlad nemá významu Platónův dodatek „a jeho jméno“, poněvadž nelze napodobiti vnější podobnosti řeckých slov *kermatizó* (krájím na kousky) a *thermos* (teplý).
- 64 Nelze dosti oceniti Platónovo poznání, že přívlastky „nahore“, „dole“, „těžký“, „lehký“ nejsou nic, co by souviselo se substancí, nýbrž že mají jen relativní platnost, a myšlenka, kterou jsou tyto zjevy vykládány, je přes svou nedokonalost a nesprávnost přece jen blíže příbuzna gravitačnímu zákonu Newtonovu. Již výše (srv. pozn. 52) bylo proneseno mínění, že chvěním pralátky–prostoru snaží se usaditi každý ze čtyř živlů na zvláštním místě všehomíra, čímž vznikají jakési ústřední bromady každého živlu; částice jednoho každého z živlů, rozptýlené po světě, tíhnou každá ke svému ústředí, řízeny oním pohybem „matky“ světa. Přitažlivost tedy není všeobecná, mezi všemi hmotami navzájem, nýbrž jest to jakési soustřeďování každého ze čtyř živlů zvláště.

Platónovo učení o přitažlivosti přijal i Ptolemaios, ačkoliv Aristotelés je byl vyvracel uče, že pohyby živlů dějí se dvěma určitými směry, stoupáním (vzduch a oheň) a klesáním (voda a země).

- 65 Platón si představuje čítí zcela materialisticky jako účinek styku určité látky tělové s látkou v prostředí (srv. pozn. 39). Aby z fyzického popudu (*pathéma*) vznikl počitek (*aisthésis*), jest třeba, aby tento účinek byl přenesen až do rozumové části duše; zde záleží na složení látky, která jest jeho nosičem, podle základních prvků.

Látka vnější působí v čidlech mechanické změny, jež jsou spojeny s nelibostí, jestliže jsou prudké, kdežto znatelný přechod v původní stav přináší libost. Teorii, jako by byla libost totožná se stavem bezbolestným, vyvrátil Platón již v *Ústavě* a v dialogu *Filébos*.

Tyto změny záleží v rozpínání a stahování, v rozpouštění a slučování, v nasycování a vyprazdňování tělesných ústrojí.

- 66 Uvidíme níže, že játra byla pokládána za sídlo třetí, smyslné části duše.
- 67 Nauka o barvách dávala řeckým myslitelům rozmanité problémy, mezi nimi otázku, z kterých barev „základních“ jsou odvozeny ostatní barvy. Odpovědi byly různé: jedni pokládali za základní barvu černou, žlutou a červenou, jiní černou, zelenou, červenou, Aristotelés černou a bílou. V Platónově rozboru překvapuje, že pokládá lesk za zvláštní samostatnou barvu, kromě toho pak zejména jeho odvozování barvy zelené ze světla hnědé (plavé) a černé, jež lze vysvětliti jen tím, že podkladem jeho tvrzení nebyl pokus. Ostatně jest známo, že schopnost viděti a rozlišovati nebyla u starých Řeků stejná jako u nás.
- 68 Zákony nutnosti míní Platón fyzikální zákony viditelné přírody; v jeho kosmogonii jsou to „výpomocné příčiny“, poněvadž hlavní příčina jest ona idea, podle které byl svět učiněn, tedy příčina finální: tato má býti cílem všeho zkoumání.
- 69 Orientální odloučenost ženy jevila se i u Řeků tím, že jedna část domu, tzv. *andrónitis*, byla vyhrazena mužským členům rodiny, kdežto ženy měly pro sebe jinou část, zvanou *gynaikonitis*.
- 70 Za královského zřízení byl vyšehrad, *akropolis*, v každé samostatné obci sídlem královým.
- 71 Úkol nervů senzitivních a motorických, Platónově době neznámých, zastávají tu žíly a tepny; ačkoli již pythagorejec Alkmaion z Krotónu v 5. stol. př. Kr. našel dráhy nervů a jejich zauzlení v mozku, teprve Galénos má přesnější vědomosti o nervové soustavě.
- 72 Nesprávnost výroku, že plíce jsou bez krve, poznal již Aristotelés; o jejich účasti při zažívání nepochybovali však ani velcí lékaři, jako Hippokratés a Galénos.
- 73 Význam jater a žluči pro zažívání Platón neznal; za to přijal do své tělovědy myšlenku populární víry, projevující se věštěním z vnitřností a zvláště z jater zabitých zvířat, a pokusil se uvésti ji umělým způsobem ve shodu se svým míněním o činnosti

třetího druhu duše. V jeho výkladě proniká stanoviště povznesené nad obyčejnou věšteckou praxí.

- 74 Jaký význam měla idea různosti při vytváření duše světa, bylo vyloženo výše. Poněvadž kosti v těle měly býti hojně rozčleněny do nejrůznějších tvarů i pohybů, bylo zapotřebí užití pro ně různosti, na níž se zakládá mnohost.
- 75 „Švy“ mezi kostmi lebečního krytu jsou v stáří méně význačné než v mládí a také možno při nich pozorovati individuální rozdíly, zejména při švu táhnoucím se středem kosti čelní. Tyto různosti vysvětluje Platón bojem života animálního s životem duševním, kterýž boj ve starším věku ustává.
- 76 Oheň způsobuje rozklad jeho částic, vzduch ubývá; proto bylo potřebí náhrady a doplňování za ony ztráty.
- 77 Život se projevuje i u rostliny pohybem, ale u ní jest to jen pohyb vnitřní, způsobující oběh jejích šťáv; navenek chová se rostlina trpně a nemá moci zasahovati v pohyby vnější. Uvědomění jí chybí, poněvadž nemá rozumové duše. Platón arci není první, jenž přisuzuje rostlinám život, před ním tak učili již Empedoklés a Anaxagoras.
- 78 O různém úkonu tepen a žil ani o úkolu srdce neměli staří správné představy.
- 79 Setkáváme se tu se zvláštním názorem, že dýchání jest pomocný úkon zažívání; v této věci nesouhlasil s Platónem již Aristotelés.
- 80 Vnější velká vrše jest tkáň těla, sousedící navenek s vnějším vzduchem, dovnitř pak s všemi vnitřními. Z vnitřních vrší míní Platón jednu dutinu hrudní, druhou dutinu břišní; ona má dvojí východ, ústy a otvory nosními, tato toliko jícnem do úst. Dýchání jest na jedné straně účastno celé tělo tak, že při vdechu jest jeho hmota prostupována jemnou látkou vnitřních vrší, a tedy jaksi do nich vpadá (v originále „stéká se“), při výdechu pronikají zase vnitřní vrše dovnitř; nazýváme-li vdech a výdech dýchacím ústrojím *respirací*, třeba k ní podle toho přidati i *perspiraci*. Podle Platónovy nauky o kruhovém pohybu vydechujeme vzduch, který vnikl do těla tkání těla, a naopak vzduch proniklý tkání ven vhání vzduch do dýchacího ústrojí; vlastní

hybnou silou tohoto kruhu jest oteplování vzduchu uvnitř těla.

Tato teorie zakládá se, jak viděti, na dvou dynamických zákonech: 1) na zákoně o kruhovém oběhu, způsobovaném tím, že není prázdného prostoru, 2) na tom, že odloučené shluky jednotlivých živlů tíhnou ke svým ústředím (srv. pozn. 52).

- 81 Héraklejské kameny jsou látky magnetické, mající již u Euripida nynější jméno podle města Magnésie v Malé Asii, kdežto Platón užívá pro ně názvu podle lidského města Hérakleie.
- 82 Touto myšlenkou, vyvozující uvedené jevy z universálních principů, stává se Platón předchůdcem moderní fyziky.
- 83 Zajímavé, že mezi těmito látkami není uvedeno maso.
- 84 V odstavci o patologických stavech svalstva, morku, krve atd. přednáší Platón lékařskou nauku své doby; nepokládající za nutné srovnávat jednotlivé její poučky s nynější vědou, připomínáme toliko, že její stopy jsou dodnes patny v názvech „temperamentů“, jichž užíváme, i když jejich obsah a důvod byl zatlačen správným poznáním: názvy sangvinik, flegmatik, choleric, melancholik předpokládají zvláštní význam krve, slizu, (chorobné) žluči a černé žluči.
- 85 Svatá nemoc jest padoucnice, epilepsie; jméno „svatá“ jí bylo dáváno asi proto, že její náhlé záchvaty i všechny příznaky způsobily domněni, jako by byla sesílána přímo od bohů. Platón zde vkládá v totéž jméno jiný, vědecktější smysl; ostatně již Hippokratés učil, že tato nemoc není o nic svatější než jiné.
- 86 Zde má Platón pravdu potud, že krev zbavená fibrinových vláček („defibrinovaná krev“) nemůže se již srážeti; co zbude, jest krevní sérum s krvinkami.
- 87 Při všem nedostatku empirického poznání dosahuje Platón v tomto odstavci stanovité, na které teprve po dlouhých stolecích vstupují lékaři a myslitelé, aby hlásali nauky o hygieně výchovy. Zásadu, že nikdo není úmyslně zlý, hlásá Platón ve všech obdobích své činnosti.
- 88 Myšlenky, které zde Platón pronáší, byly již dávno srostly s řeckou přirozeností, ale Platón je podivuhodně vyvozuje ze své antropologie. Tělesné cvičení, uváděné zde ve vznešenou sou-

vislost s přírodním zákonem o pohybech pralátky, bylo u Řeků, jak známo, občanskou povinností.

- 89 Personifikace pohlavního pudu, jenž jinak by náležel třetí části duše, má zde spíše zabarvení mýtu než filosofický obsah. Pud lásky, Erós, má významné místo mezi nejstaršími bohy u řeckých theologů, u filosofů pak poznal Empedoklés v lásce a nenávisti hybné činitele vytvářející ze čtyř živlů celý svět.
- 90 Ač má Platónova myšlenka daleko k poznatkům nové frenologie, náleží přece do jejího okruhu.
- 91 Myšlenkou o proměnách živoků v jiné živoky strhává Platón přehradu jevící se mezi jednotlivými druhy; jen potud možno zde vzpomenouti vývojové nauky. Proměny představuje si Platón patrně v obou směrech, též ke zdokonalování, a ne toliko k degeneraci.

Kritias

- 1 Míněn vesmír, jehož vznik byl vylíčen v dialogu *Timaios*.
- 2 Malbou obrysovou (vlastně „stínomalba“) míněna malba siluetová, vyznačující jen obrysy beze všeho propracování linií a ploch vnitřních.
- 3 Paión zde příjmení boha Apollóna, ale ještě u Homéra samostatný bůh, odvratitel všeho zlého.
- 4 Platón zde úmyslně odmítá motiv, v řeckých bájích často se vyskytující, o sporu jednotlivých bohů o určitou zemi nebo město. Rozšířeno bylo např. vypravování o sporu bohyně Athény s bohem Poseidónem o město Athény.
- 5 O pojmu přesvědčování viz pozn. 41 dialogu *Timaios*.
- 6 Totiž v úvodním vypravování dialogu *Timaios*, viz *Tim.* 23a–24e.
- 7 Pallas Athéna, představovaná, jak známo, v plné zbroji.
- 8 Od prvních zákonodárců. V následujícím jest stručně poukázáno na ustanovení „strážců“, obšírně vyložené v *Ústavě*.
- 9 O akropoli (vyšehradě) viz pozn. 70 dialogu *Timaios*.
- 10 Éridanos byl potok vytékající z pohoří Hyméttu a vlévající se do říčky Ilisu, pobočky Kéfisu. Pnyx, vrch západně od klasické akropole, Lykabétos, vyvýšenina severně od Athén. Platónovo tvrzení o původním rozsahu athénského vyšehradu bylo v nové době geologickým zkoumáním potvrzeno; srv. F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 29 nn.
- 11 Vlastně závodní dráha pro běh; její délka 600 stop platila za délkovou míru. Poněvadž nebyly stopy všude stejně dlouhé, byla i stadia rozličné délky, např. v Olympii 192 m, v Delfách jen asi 178 m.

- 12 Hérakleovy sloupy zvána ve starověku úžina Gibraltarská; Gadeira (Gades) byla prastará foinická osada na ostrově Leónu blízko ústí řeky Quadalquiviru.
- 13 Akrotéria jsou nazývány ozdoby na koncích štítů a na hřebeni chrámů.

Seznam zkratek

ARISTOTELÉS

<i>Eth. Nic.</i>	<i>Ethica Nicomachea</i>
<i>Met.</i>	<i>Metaphysica</i>
<i>Poet.</i>	<i>Poetica</i>
<i>Pol.</i>	<i>Politica</i>
<i>Rhet.</i>	<i>Rhetorica</i>
<i>Hist. animal.</i>	<i>Historia animalium</i>

DIOGENÉS LAERTIOS

<i>Vitae</i>	<i>Vitae philosophorum</i>
--------------	----------------------------

EUSEBIOS

<i>Praep. evang.</i>	<i>Praeparatio evangelica</i>
----------------------	-------------------------------

GELLIUS

<i>Noctes Att.</i>	<i>Noctes Atticae</i>
--------------------	-----------------------

HÉSIODOS

<i>Theog.</i>	<i>Theognis</i>
---------------	-----------------

HÉRODOTOS

<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
--------------	------------------

HOMÉROS

<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
<i>Od.</i>	<i>Odyssea</i>

HORATIUS

Carm. *Carmina*

LUCRETIUS

De rerum nat. *De rerum natura*

MACROBIUS

Saturn. *Saturnalia*

PLATÓN

<i>Alc. I</i>	<i>Alcibiades I</i>
<i>Alc. II</i>	<i>Alcibiades II</i>
<i>Apol.</i>	<i>Apologia</i>
<i>Ax.</i>	<i>Axiochus</i>
<i>Crat.</i>	<i>Cratylus</i>
<i>Criti.</i>	<i>Critias</i>
<i>Crito</i>	<i>Crito</i>
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Epin.</i>	<i>Epinomis</i>
<i>Euthyd.</i>	<i>Euthydemus</i>
<i>Euthyphr.</i>	<i>Euthyphro</i>
<i>Gorg.</i>	<i>Gorgias</i>
<i>Hipp. Ma.</i>	<i>Hippias Maior</i>
<i>Hipp. Mi.</i>	<i>Hippias Minor</i>
<i>Charm.</i>	<i>Charmides</i>
<i>Ion</i>	<i>Ion</i>
<i>Lach.</i>	<i>Laches</i>
<i>Leg.</i>	<i>Leges</i>
<i>Lys.</i>	<i>Lysis</i>
<i>Menex.</i>	<i>Menexenus</i>
<i>Meno</i>	<i>Meno</i>
<i>Min.</i>	<i>Minos</i>
<i>Parm.</i>	<i>Parmenides</i>
<i>Phaedr.</i>	<i>Phaedrus</i>
<i>Phd.</i>	<i>Phaedo</i>

SEZNAM ZKRATEK

<i>Philb.</i>	<i>Philebus</i>
<i>Polit.</i>	<i>Politicus</i>
<i>Prot.</i>	<i>Protagoras</i>
<i>Resp.</i>	<i>Respublica</i>
<i>Soph.</i>	<i>Sophista</i>
<i>Symp.</i>	<i>Symposium</i>
<i>Theag.</i>	<i>Theages</i>
<i>Th.</i>	<i>Theaetetus</i>
<i>Tim.</i>	<i>Timaeus</i>

PLINIUS

<i>Natur. hist.</i>	<i>Natur. hist.</i>
---------------------	---------------------

PLÓTINOS

<i>Enn.</i>	<i>Enneades</i>
-------------	-----------------

PLÚTARCHOS

<i>Lyk.</i>	<i>Lycurgus</i>
-------------	-----------------

PROKLOS

<i>In Eucl.</i>	<i>In primum Euclidis librum commenatrius</i>
-----------------	---

TACITUS

<i>Dial. de or.</i>	<i>Dialogus de oratoribus</i>
---------------------	-------------------------------

THÚKYDIDÉS

<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
--------------	------------------

XENOFÓN

<i>Hell.</i>	<i>Hellenica</i>
--------------	------------------

Seznam literatury

- Groh, F., *Topografie starých Athén*, II, Praha 1913.
Groh, F., *Řecké divadlo*, Praha 1933².
Hermann, C. F., *Platonis Dialogi*, VI, Lipsiae 1902.
Novotný, F., *Platonis Epistulae commentariis illustratae*, Praha 1930.
Novotný, F., *O Platonovi*, III, Praha 1949.
Novotný, F., *Platonis Epinomis commentariis illustrata*, Praha 1960.
Places, E. des, *Platon, Euvres complètes*, XII, 2, Paris 1956.
Saska, L. F. – Groh, F., *Mythologie Řekův a Římanův*, Praha 1925⁶.
Stiebitz, F., *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1940².
Stiebitz, F., *Z dějin východních národů*, Praha 1941.
Stiebitz, F., *Řecká lyrika*, Praha 1945.
Šílený, T. – Hejzlar, G., *Řecké starožitnosti*, Brno 1926³ (1937⁴, 1947⁵).
Wilamowitz-Moellendorff, U. v., *Platon*, I, II, Berlin 1920.

Ediční poznámka

Pro IV. svazek Platónových spisů jsme použili překlady Františka Novotného vydané Janem Laichterem. Pro dialog *Kleitofón* jsme použili vydání z r. 1942; pro dialog *Ústava* vydání z r. 1921; pro dialogy *Timaios*, *Kritias* vydání z r. 1919.

Oproti uvedeným vydáním jsme vypustili úvody překladatele k jednotlivým dialogům. V dialozích jsme opravili několik věcných přehlédnutí původního vydání. Po obsahové stránce jsme do textu *Ústavy* zasáhli na těchto místech:

364b–c: místo „že mají moc, dávanou od bohů oběťmi a zažehnávaním za rozkoší a slavností pomáhati, jestliže někdo z oněch sám nebo jeho předek se dopustil nějaké viny“ jsme přeložili „že právě oni nabyli od bohů moc, zažehnávat oběťmi a zaklínáním uprostřed rozkoší a slavností vinu, jestliže se jí někdo z oněch sám nebo jeho předek dopustil“;

394c: místo „že jsme totiž řekli, že s výkladem o látce slovesných skladeb jsme hotovi, ale že jest ještě uvažovati o formě“ jsme s přihlédnutím k místu 398b přeložili „že jsme totiž probrali, co se má říkat, že ale ještě musíme uvažovat o tom, jak se to má říkat“;

413c: místo „pozorování“ jsme přeložili „hledání“;

416c: místo „ostatní potřeby“ jsme přeložili „jiné statky“;

458a: místo „nech mě užítí takových hořů, jakými sami sebe častují lidé líné myslí, když jdou sami“ jsme přeložili „dopřej mi takového svátku, jakého si dopřávají lidé líné myslí, když postupují ve svých úvahách sami“;

464e: místo „aby druhové pomáhali druhům“ jsme přeložili „aby se druhové proti druhům bránili“;

475d: místo „protože jim poučování působí radost“ jsme přeložili „protože jim působí radost učit se“;

475d: místo „dívání“ jsme přeložili „podívaná“;

503d: místo „ve válce nehybné“ jsme přeložili „ve válce odolné vůči“ a místo „jsou nehybné a nechápavé“ jsme přeložili „odolávají mu a jsou nechápavé“;

504a: místo „o podstatě spravedlnosti“ jsme přeložili „o spravedlnosti“;

507b: místo „celé třídy“ jsme přeložili „pro každou věc“;

508e: místo „poznávaným předmětů poskytuje pravdy a poznávajícímu podnětu výkonné schopnosti“ jsme přeložili „poznávaným věcem poskytuje pravdu a poznávajícímu jeho výkonnou schopnost“;

509d: místo „dílem“ jsme přeložili „rodem“ a místo „dvě druhů, viditelný a pomyslý“ jsme přeložili „dvě podob, viditelné a pomyslné“.

Do obsahové stránky dialogu *Timaios* jsme zasáhli na místě 54b3, kde jsme slovo „rovnostranný“ nahradili slovem „rovnoramenný“, a na v místě 54b2, kde jsme slovo „dvanáct“ nahradili slovem „dvacet“.

Pravopisné úpravy jsme omezili na minimum, abychom neporušili charakteristický, mírně archaizující styl překladu. Současné normě jsme přizpůsobili pouze psaní předložek *s* a *z* a spřežek jako *pokaždé*, *předtím*, *zdaleka*, *kvůli* apod. Dále jsme upravili transkripci řeckých vlastních jmen, a to tak, že délky jsou použity pouze pro přepis řeckých znaků α = á, η = é, η = é, ω = ó, φ = ó, ou = ú. Nejvíce grafických změn doznal poznámkový aparát.

Dialogy *Kleitofón*, *Ústava*, *Timaios*, *Kritias* přeložil František Novotný podle vydání J. Burneta (*Platonis opera*, sv. IV, Oxonii 1909²); odchylky od Burnetova vydání jsou vyznačeny v Poznámkách.

Číslování na okraji textu odkazuje k tradičnímu stránkování podle vydání Henrika Stephana z r. 1578.

Náš dík patří především dědicům autorských práv, paní Evě Bobákové, paní Haně Rapantové a panu Karlu Novotnému, kteří nám ochotně vyšli vstříc, jakož i Ivanu Chvatíkovi, Jiřímu Chotašovi, Filipu Karfíkovi, Svatavě Matouškové a všem ostatním, kteří se podíleli na přípravě tohoto svazku.

Aleš Havlíček

PLATÓN
Spisy IV

Kleitofón, Ústava
Timaios, Kritias

Vydalo nakladatelství OIKOYMENH jako svoji 217. publikaci. Z řeckého originálu přeložil František Novotný. Odpovědný redaktor Aleš Havlíček. Technická redakce Petr Solnička. Obálku navrhl Zdeněk Ziegler. Sazba M&R Třešňákovi. Tisk *Akcent* Vimperk. Vydání první, Praha 2003.